ISSN 1563-0358
Индекс 75881; 25881

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ҚазҰУ ХАБАРШЫСЫ

Экономика сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК КазНУ

Серия экономическая

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

THE JOURNAL

of Economic Research & Business Administration

№2 (120)

Алматы
«Қазақ университеті»
2017

ISSN 1563-0358
Индекс 75881; 25881

ХАБАРШЫ

ЭКОНОМИКА СЕРИЯСЫ №2 (120)

25.11.1999 ж. Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде тіркелген

Куәлік №956-Ж.

Журнал жылына 4 рет жарыққа шығады

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ
Когут О.Ю., аға оқытушы
(Қазақстан)
E-mail: koghut.oksana@mail.ru

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

Ермекбаева Б.Ж., э.ғ.к., доцент – ғылыми редактор *(Қазақстан)*
Қазбекова Ж.Б., Ph.D доктор, доцент м.а. – ғылыми редактордың орынбасары *(Қазақстан)*
Қазбеков Б.К., э.ғ.д., профессор *(Қазақстан)*
Мұхтарова К.С., э.ғ.д., профессор *(Қазақстан)*
Мұхамедиев Б.М., э.ғ.д., профессор *(Қазақстан)*
Сағиева Р.К., э.ғ.д., профессор *(Қазақстан)*
Байдильдина А.М., э.ғ.д., профессор *(Қазақстан)*
Арзаева М.Ж., э.ғ.к., доцент *(Қазақстан)*
Садыханова Г.А., э.ғ.к., доцент *(Қазақстан)*
Бобров Л.К., т.ғ.д., профессор *(Россия)*
Трифилова А., Ph.D доктор *(Великобритания)*

ҚАЗАҚ УНИВЕРСИТЕТІ
БАСПА ҮЙІ

Ғылыми басылымдар бөлімінің басшысы
Гульмира Шаккозова
Телефон: +77017242911
E-mail: Gulmira.Shakkozova@kaznu.kz

Редакторлары:
Гүлмира Бекбердиева,
Ағила Хасанқызы

Компьютерде беттеген
Айша Қалиева

Жазылу мен таратуды үйлестіруші
Мөлдір Өміртайқызы
Телефон: +7(727)377-34-11
E-mail: Moldir.Omirtaikyzy@kaznu.kz

ИБ №10895

Басуға 09.06.2017 жылы қол қойылды.
Пішімі 60x84 $^{1}/_{8}$. Көлемі 22,0 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс.
Тапсырыс №3014. Таралымы 500 дана. Бағасы келісімді.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.
«Қазақ университеті» баспа үйінің баспаханасында басылды.

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2017

ЭКОНОМИКА СЕРИЯСЫ

СЕРИЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ

ECONOMY SERIES

МРНТИ 06.71.63

Г.Н. Сансызбаева*[1], С.Н. Сансызбаев[2]

[1]Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан
[2]Университет «Туран»,
г. Алматы, Казахстан
*E-mail: gns1981@mail.ru

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАНА И ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ

В статье говорится о необходимости охраны окружающей среды и рационального использования недр земли. В статье уделяется внимание использованию водных ресурсов и их состоянию в Казахстане. Обеспечение водой является одной из важных структурных элементов продовольственной и национальной безопасности страны. Анализируется состояние водных ресурсов, указываются регионы с достаточным объемом необходимых водных ресурсов и регионы, в которых водные ресурсы ограничены. Анализ показал, что потери водных ресурсов увеличиваются, качество ухудшается. В стране наблюдается недостаток водных ресурсов. В статье анализируются причины недостатка водных ресурсов. Так, дефицит осуществляется в двух из 8 водных бассейнов страны, к 2030 году – в 6 водоемах. В Республике Казахстан проводится работа по управлению водными ресурсами: был принят Водный кодекс, утверждена Государственная программа управления водными ресурсами на 2014-2020 годы. Подчеркивается необходимость развития эффективной системы управления аквaресурсами, создания Единого информационного органа, усиления мониторинга качества вод трансграничных рек Казахстана.

Ключевые слова: водные ресурсы, поверхностные и подземные водные ресурсы, речные стоки, водохозяйственные бассейны, питьевая вода, качество водных ресурсов.

G.N. Sansyzbayeva, S.N. Sansyzbayev

Analysis of a condition of water resources of the Republic of Kazakhstan and their use

In article it is told about need of environmental protection and effective use of natural resources. In article the attention is paid to use of water resources and their condition in the Republic of Kazakhstan. Water supply is one of important components of a food and homeland security of the country. The condition of water resources is analyzed, regions with sufficient amount of necessary water resources, and regions in which water resources are limited are specified. The analysis showed that losses of water resources increase, quality worsens. The country has a shortage of water resources. The article analyzes the causes of water scarcity. Thus, the deficit is carried out in two of the eight water basins of the country, in 2030 - 6 reservoirs. Work on the management of water resources is carried out in the Republic of Kazakhstan: Water Code was adopted, approved by the State Program of the Water Resources Control for 2014-2020. Need of development of an effective management system by water resources, creations of a Common information space, strengthening of monitoring of quality of waters of the cross-border rivers of the Republic of Kazakhstan is emphasized.

K**ey words**: water resources, superficial and underground water resources, river drains, water management pools, drinking water, quality of water resources.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

Г.Н. Сансызбаева, С.Н. Сансызбаев

Қазақстан Республикасындағы су ресурстарының жағдайы мен оның қолданылуын талдау

Мақалада қоршаған ортаны қорғаудың қажеттілігі мен табиғи ресурстарды тиімді қолдану жөнінде айтылады. Аталған мақалада Қазақстан Республикасындағы су ресурстарын қолдану мен оның жағдайына көңіл бөлінеді. Сумен қамтамасыз ету елдің азық-түлік қауіпсіздігі мен ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің маңызды бір құралы болып табылады. Су ресурстарының жағдайына талдау жасалынып, қажетті су ресурстарының көлемі жеткілікті аймақтар мен су ресурстары шектеулі аймақтар көрсетіледі. Талдау көрсеткендей, су ресурстарын жоғалту көлемі артып, ал оның сапасы нашарлап жатыр. Елімізде су ресурстарының тапшылығы байқалуда. Сол себепті мақалада су ресурстарының тапшылығының себептері талданады. Сонымен, еліміздегі 8 су бассейнінің 2-де су ресурстарының тапшылығы байқалса, ал 2030 жылға қарай 6 су бассейнінде болады деп күтілуде. Қазақстан Республикасында су ресурстарын басқару жөнінде жұмыстар жүргізіліп жатыр: Қазақстан Республикасының Су кодексі, 2014-2020 жылдарға арналған Қазақстанның су ресурстарын басқару мемлекеттік бағдарламасы. Су ресурстарын тиімді басқару жүйесін дамытудың қажеттілігі мен бірыңғай ақпараттық кеңістік құрудың, Қазақстан Республикасының шекаралық аймақтарындағы өзендердегі судың сапасын бақылауды күшейтудің қажеттілігі жөнінде атап өтіледі.

Түйін сөздер: су ресурстары, жер асты және жер үсті су ресурстары, өзен ағындары, су шаруашылығы бассейндері, ауыз су.

Введение

Экономическое процветание мирового сообщества связано с ускоряющимся истощением недр земли, в результате которого наблюдается снижение запасов природных ресурсов, которые не возобновляются, и ухудшение состояния экологического окружения как результат нерационального природопользования.

С развитием научно-технического прогресса природопользование приобрело промышленный, а по отношению к природе – пагубный характер. Являясь основой развития производственной деятельности, направленной на обеспечение жизнедеятельности общества, экономное природопользование всегда должно быть условием разумного использования недр земли.

Охрана водных ресурсов в условиях их ограниченности рассматривается как важный структурный компонент продовольственной и национальной защищенности государства.

В 2014 году в Республике Казахстан была принята Государственная программа управления водными ресурсами на 2014-2020 годы, направленная на решение проблем недостатка водных ресурсов с целью сбережения экосистем, обеспечения прогнозируемого роста экономики, а также совершенствования управления акваресурсами [1].

Казахстан уже сейчас ощущает нехватку водных ресурсов, и проведенный мониторинг показал, что к 2040 году страна может столкнуться со значительным недостатком водных ресурсов в объеме 50% от необходимой потребности. Дефицит воды существует в 2 из 8 бассейнов Казахстана – Арало-Сырдарьинском и Нура-Сарысуском, а к 2030 году недостаток воды прогнозируется в остальных шести бассейнах. Водные ресурсы оказывают большое влияние на качество жизни населения и состояние экосистем [1].

Методы

Вопросы, связанные с управлением природопользованием, институциональными и структурными преобразованиями в области охраны окружающей среды, экологического и экономического развития на различных уровнях, отражены в работах казахстанских научных работников и в научных публикациях ученых ближнего зарубежья: В.Ф. Крапивина, О.Ф. Балацкого, Г.Г. Шалминой, И.А. Герасимовой, Б.А. Ревича, Ю.Е.Саета, З.К. Каргажанова, Э.В. Гирусова, М.С. Тонкопия, В.К. Кошелева, Е.М. Упушева, А.А. Голуба, Н.Ф. Реймерса, Е.Б. Струковой, Д.Ж. Буланбаевой, В.А. Василенко и др.

Информационной почвой исследования явились нормативно-законодательная документация государства, Государственная программа управления водными ресурсами на 2014-2020 годы и другие правительственные документы.

В процессе изучения данной проблемы были использованы методы анализа и синтеза, классификации, системный подход, анализ статистических данных.

Результаты и обсуждение. Главные запасы акваресурсов страны сосредоточены в поверхностных и подземных источниках. Акваресурсы Казахстана по ареалам размещены неравномерно. Так, на восточный ареал приходится

34,5% всех водных ресурсов, северный – 4,2%, центральный – 2,6%, юго-восточный – 24,1%, южный – 21,2%, западный – 13,4%.

Запасы пресной воды в стране оцениваются в 524 км^3, в том числе 80 км^3 приходится на ледники, 190 км^3 сконцентрированы в озерах, ресурсы речек содержат 100,58 км^3, из которых 55,94 км^3 (55,6%) формируются на землях республики, остальная часть – 44,64 км^3 (44,4%) за ее пределами. Запасы подземных вод составляют 15,6 км^3, в том числе для хозяйственно-питьевого водоснабжения – 5,6; для хозяйственно-питьевого и производственно-технического – 0,8; для хозяйственно-питьевого водоснабжения совместно с орошением земель – 0,08; для хозяйственно-питьевого, производственно-технического и орошения земель – 0,006 [1]. Поверхностные акваресурсы Казахстана в средний по водности год составляют 108,5 км^3. Из них на территории республики, по сведениям органов статистики страны, формируется 56,5 км^3. При этом с регионов Китая в среднем поступает 19,9, Узбекистана – 13,7, России – 7,4, Кыргызстана – 3,0 км^3/год. Административно территория государства разделена на 8 речных бассейнов: Арало-Сырдарьинский, Балхаш-Алакольский, Иртышский, Ишимский (Есильский), Жайык-Каспийский (Урало-Каспийский), Нура-Сарысуский, Тобол-Тургайский и Шу-Таласский, что видно из таблицы 1.

Таблица 1 – Водные ресурсы речных бассейнов Республики Казахстан, км^3

Речные бассейны	Средне-многолетний сток	Приток со-предельных государств	Обязательные издержки (санитарные, экологические, транспортные, попуски и потери)	Распола-гаемые водные ресурсы
1. Арало-Сырдарьинский	17,9	13,7	6,9	11,0
2. Балхаш-Алакольский	27,8	11,9	17,5	10,3
3. Иртышский	33,8	8	22,5	11,3
4. Есильский	2,2	-	0,6	1,6
5. Нура-Сарысуский	1,3	-	0,6	0,7
6. Тобол-Тургайский	2,0	0,3	0,6	1,4
7. Шу-Таласский	4,2	3,0	0,6	3,7
8. Жайык-Каспийский	11,3	7,1	8,8	2,5
Всего	100,5	44,0	57,5	43,0
Примечание: Комитет по водным ресурсам МСХ РК.				

Использование имеющихся водных ресурсов очень расточительно и неэкономно. Неэффективные способы ирригации, разрушенная оросительная конструкция и недоступность дренажной системы содействуют потерям воды и засолению орошаемых земель. Почти все источники загрязнены промышленными стоками, значительная часть пространства подвержена загрязнениям достаточно долгое время.

В пределах границ страны находятся такие крупные водоемы, как Каспийское, Аральское моря и озеро Балхаш. Насчитывается около 39 тыс. рек и временных водотоков, больше 48 тыс. озер, в пределах 4 тыс. прудов и 204 водохранилищ.

Гигантская земля республики относится к бессточным бассейнам внутренних озер, не имеющих выход к океану. Атмосферные осадки малозначительны, за исключением горных массивов.

Размеры подземных вод составляют 15,1 км^3 в год, а степень их применения составляет всего лишь 7,9%.

Современные оценки ресурсов речного стока Казахстана значительно разнятся от ранее сделанных оценок. Так, в работах Российского Государственного гидрологического вуза двадцатилетней давности среднемноголетний речной сток республики был представлен в объеме 126,0 км^3/год, из которых 66,8 км^3/год

составлял местный сток и 59,8 км³/год – трансграничный. Таким образом, ресурсы речного стока в 2015 году уменьшились на 18,6 км³/год, в том числе здешний сток возрос на 0,9 км³/год, трансграничный снизился на 20,1 км³/год. Основаниями непостоянности речного стока считаются глобальные и региональные конфигурации климата, а также хозяйственная деятельность на водосборах и в речных равнинах, в том числе на землях сопредельных стран [2].

Ресурсы речного стока республики характеризуются значимой изменчивостью по годам, что видно из данных, представленных в таблице 2. Речному стоку свойственно также чередование маловодных (по 5-7 лет) и полноводных (по 1-3 года) периодов. В силу погодных индивидуальностей республики до 90% годичного размера стока степных рек приходится на весенний период и до 70% стока горных рек – на июнь-август.

Таблица 2 – Ресурсы речного стока в Республике Казахстан за 2010-2015 гг., млн. куб. метров

Годы	Всего	Речной сток, формирующийся на землях РК	Речной сток, поступающий из сопредельных стран
2010	143 600	77 200	66 400
2011	101 800	57 300	44 500
2012	92 700	49 200	43 500
2013	121 100	75 000	46 100
2014	109 800	63 500	46 300
2015	107 400	67 700	39 700
Примечание: [2].			

Из-за особенностей географического положения в Казахстане наблюдается недостаток водных ресурсов. Общепризнанными показателями водообеспеченности ареалов принято считать удельные годичные размеры стока, приходящиеся на единицу земли и на одного человека. По обеспечению водой Казахстан занимает последнее место среди стран СНГ. Удельная водообеспеченность равна 36,4 тыс.м³ на 1 км² и 6,0 тыс.м³ на 1 человека в год. Это один из самых невысоких показателей среди стран СНГ. Водообеспеченность в республике существенно различается: есть абсолютно водообеспеченные ареалы, к примеру водоем реки Иртыш (Восточно-Казахстанская область), и есть регионы, где ощущается недостаток воды, к примеру Мангистауская область (таблица 3).

Таблица 3 – Водообеспеченность по водохозяйственным бассейнам РК

Бассейны рек, озер, морей	Водообеспеченность, %		
	50% норма	75% обеспеченности	95% обеспеченности
Арало-Сырдарьинский	90	82	77
Балхаш-Алакольский	98	80	61
Иртышский	100	100	100
Есильский	90	40	10
Нура-Сарысуский	53	20	5
Тобол-Тургайский	89	33	6
Шу-Таласский	90	73	56
Жайык-Каспийский	100	35	10
Всего по республике	97	76	60
Примечание: Комитет по водным ресурсам МСХ РК.			

Сопоставление водных ресурсов в годы разной водности с потребностью экономики Казахстана демонстрирует наличие острого недостатка воды как по отдельным ареалам, так и в целом по республике. Недостаток водных ресурсов в Республике Казахстан в средние по водности годы достигает 6,6 км³ и характерен для всех бассейнов. В засушливые годы степень водообеспечения составляет 60%, а по отдельным ареалам (Центральный Казахстан) всего 5-10%, при этом недостаток воды приходится, в основном, на орошаемое земледелие.

Основаниями недостатка водных ресурсов являются природно-климатические факторы, к которым можно отнести неравномерность рассредоточения поверхностных вод по ареалам республики, значительные кратковременные колебания стока рек по годам и сезонам, большой объем использования стока трансграничных рек сопредельными странами. Излишнее невозвратное водопотребление на орошение земель и потери воды в республике, а также невысокое качество воды воздействуют на то, что собственные дешевые ресурсы воды используются лишь отчасти.

Водный кодекс РК регулирует использование воды в стране [3].

Большая доля водопотребления в республике приходится на агропромышленный сектор экономики, который составляет 77-80% от общего объема.

Качество воды – это характерная черта состава и свойств воды, определяющая возможность ее применения для целей хозяйственно-питьевого, культурно-бытового, рыбохозяйственного и технического предназначения. Первые характеристики на качество питьевой воды были утверждены в бывшем СССР в 1937 г. В настоящее время в республике качество питьевой воды регламентируется ГОСТом 2874-82. Стандарт Казахстана включает в себя 30 неотъемлемых показателей, в то время как Всемирная организация здравоохранения включает как рекомендацию более 100 критериев свойств питьевой воды.

В целом качество поверхностных вод является неплохим, хотя ряд речных бассейнов загрязнен. К чрезмерным загрязнителям водных объектов относятся фирмы горнодобывающей, металлургической и химической индустрии, коммунальные службы населенных пунктов, общественность страны.

Особенную тревогу для экологической среды представляют накопители городских сточных вод, которые каждый год заполняются до максимальных отметок. В г. Кокшетау накопитель переполнен в 2 раза, в 4 раза превосходят проектные нагрузки фильтрации г. Жамбыла, это же положение накопителей характерно для городов Алматы, Сорблак, Костанай, Петропавловск и Кызылорда. По причине переполнения накопителей происходит сброс воды в реки и это загрязняет подземные пресные воды.

Объемы подземных вод на территории республики размещены неравномерно, наибольшее их количество расположено в Алматинской, Жамбылской, Павлодарской, Восточно-Казахстанской, Семипалатинской, Шымкентской, Талдыкорганской областях. Анализ качества поверхностных вод по гидрохимическим показателям в 2015 году проведен на 240 гидрохимических створах, распределенных на 105 водных объектах: на 71 реке, 16 озерах, 14 водохранилищах, 3 каналах, 1 море [2].

В 2015 году зафиксировано 713 случаев высочайшего загрязнения и 9 случаев экстремально-высочайшего загрязнения наблюдалось на 36 водных объектах [2].

Степень загрязнения поверхностных вод анализировалась по величине всеохватывающего индекса загрязненности воды, который использовался для сопоставления и выявления динамики конфигурации свойств воды.

Качество анализируемых водных объектов было подразделено по степени загрязнения на следующие группы:

– нормативно-чистая;

– небольшого значения загрязнения (умеренного уровня загрязнения);

– высочайшего значения загрязнения (высокого уровня загрязнения);

– очень высочайшего значения загрязнения (чрезвычайно высокого уровня загрязнения) [2].

Сложной остается проблема обеспечения населения высококачественной питьевой водой. Качество воды, забираемой из децентрализованных источников, в среднем по республике в 3,8% случаев не соответствует нормативам по микробиологическим показателям и 6,2% – по санитарно-химическим показателям. Хуже всего обстоят дела в Кызылординской (6,5% и 29,6% соответственно) и Южно-Казахстанской областях (8,2% и 14,6%). По объектам централизованного водоснабжения, как по микробиологическим, так и по санитарно-химическим показателям, хуже всего обстоят дела, к примеру, в Акмолинской (3,8% и 6,5%) и Кызылординской (5,3% и 5,1%) областях, при средних показателях по республике 1,8% в обоих аанлизах.

Каждый год при перевозке по республике теряется порядка 3483 млн. м^3 воды. По мнению профессионалов, на нынешний день коэффициент полезного действия внутрихозяйственных сетей доходит до 0,3, что обеспечивает 70% потерь воды. Самые большие потери воды фиксируются в Алматинской (23% от их общего количества по республике), Жамбылской (27%), Кызылординской (20%) и Южно-Казахстанской (16%) областях. В будущем снижение потерь при перевозке воды является одной из основных задач правительственных органов.

Загрязнения, поступающие в сточные воды, можно подразделить на ряд групп. Так, по физическому состоянию выделяют нерастворяемые, коллоидные и растворимые примеси. Помимо этого, загрязнения делятся на минеральные, органические, бактериальные и биологические.

Бытовые сточные воды включают воды кухонь, туалетных комнат, душевых, бань, прачечных, столовых, лечебниц, использованные воды коих образуются при мытье помещений и т.д. Они поступают из жилых и социальных домов, зданий, промышленных компаний и др. В бытовых сточных водах органические препараты в загрязнениях составляют 58%, минеральные – 42%.

В промышленном производстве вода применяется как теплоноситель, поглотитель, растворитель, как средство перевозки, иногда вода в одно и тоже время используется для различных целей.

Создание и обширное потребление синтетических поверхностных препаратов, тем более в составе моющих средств, определило поступление их со сточными водами почти во все водоемы, в резервуары хозяйственно-питьевого водоснабжения. Эти препараты – один из самых популярных химических загрязнений водоемов. Поверхностные функциональные препараты могут оказывать отрицательное воздействие на качество воды, самоочищающую дееспособность водоемов, организм человека, а еще увеличивать неблагоприятное воздействие иных препаратов на эти характеристики, вследствие чего необходимо лимитирование их содержания в воде, что является важной функцией надзорных органов.

Наряду с синтетическими поверхностными препаратами, обширно распространенными химическими загрязнениями водоемов считаются пестициды, которые поступают в водоемы с дождевыми и талыми водами (поверхностный сток), смывающими их с растений и почвы, при поливе и наземной обработке сельскохозяйственных земель и лесов, при обработке водоемов пестицидами. Пестициды со сточными водами, накопившимися в сельском хозяйстве, оказывают вред производству при выращивании хлопка и риса, в результате их попадания со стоками компаний, производящих пестициды.

Качество подземных вод. Казахстан богат минеральными водами – разведано 45 месторождений йодобромного состава (5 месторождений), кремнистого (4), радонового (7), железистого состава (2) и без специфических компонентов (27). Найден 251 перспективный запас минеральных вод.

Качество подземных вод можно оценить как умеренно загрязненное – обнаружено более 700 вероятных источников загрязнения подземных вод, характерных для Алматинской, Карагандинской и Восточно-Казахстанской областей.

По классу опасности обнаруженных загрязняющих препаратов 127 участков считаются опасным классом загрязнения подземных вод, 63 – умеренно опасным, 48 – высоко опасным и 3 – чрезвычайно опасным.

Выделяют микробные и химзагрязнения подземных вод. В подземных водах патогенные бактерии и микробы достаточно долго сохраняют свою жизнедеятельность. Микробному загрязнению чаще подвергаются грунтовые воды. Очаги загрязнения образуются при наличии полей ассенизации и фильтрации сточных вод, дворов, из выгребных ям, сквозь которые идет прямая фильтрация загрязненных вод.

Загрязнение артезианских вод может случиться при сбросе сточных вод во всасывающие скважины, а еще при протекании грязных грунтовых вод сквозь координированные трубы и затрубное место у заброшенных скважин, имеющих технические недоделки. Загрязнение подземных вод химпрепаратами происходит через загрязненные поверхностные воды, которые питают подземные. На промышленных предприятиях для чистки сточных вод используют пруды-отстойники, шламовые пруды, пруды-накопители, пруды-испарители, хвостохранилища, золотоотвалы и др. В ряде случаев они также являются источниками загрязнения подземных вод. В подземные воды могут поступать и поверхностно-активные препараты. Загрязнение поверхностно-активными препаратами происходит при применении почвенных методов очистки сточных вод, при пополнении запасов подземных вод, содержащих поверхностно-активные препараты.

Источниками загрязнения подземных вод могут быть атмосферные осадки, загрязняющиеся на землях, занятых промышленными отходами, солеотвалами, на участках сбережения нефтепродуктов, сырья и готовой продукции компаний химиндустрии, складов ядохимикатов и удобрений. В городах загрязнение водного пространства случается в итоге сброса промышленных и коммунально-бытовых стоков, поверхностного стока и фильтрации грязных дождевых и талых вод в местах захоронения жестких препаратов. Сточные воды промышленных компаний, множества огромнейших населенных пунктов составляют 70-80% всех стоков в водоемы.

Буквально на всей территории государства наблюдается напряженная водохозяйственная обстановка, и экологическое неблагополучие охватило все главные речные бассейны страны.

Заключение

Бесспорно, что водное хозяйство государства будет продолжать развиваться в условиях нехватки водных ресурсов, и решение водных проблем требует действенной системы управления, основанной на интегрированном подходе к управлению водными ресурсами.

По нашему мнению, нужно следующее:

1. Улучшить структуру управления водными ресурсами и ужесточить контроль за их расходованием. Нужно сформировать всеохватывающую жесткую систему контроля, нормирования и стимулирования природопользования. Необходим постоянный мониторинг с большими штрафными санкциями за сброс различного вида отходов в водоемы, который должен осуществляться уполномоченными государственными органами управления, общественными организациями и населением.

2. Для снижения потерь воды важно переустройство каналов, повышение их коэффициента полезного действия, развитие водохозяйственной инфраструктуры, обновление водостоков и др.

3. Ввиду большого числа участников в управлении бассейнами рек требуется создание Единого информационного органа, объединяющего все структуры государственного управления, задействованные в водохозяйственной работе. Основным структурным элементом информационного пространства должна стать Единая информационно-аналитическая система бассейнов рек Казахстана, которая будет содействовать четкому соблюдению положений Водного кодекса. Требуется совершенствование системы управления качеством водных объектов и экосистем, эффективная реализация статьи Водного кодекса в части интернационального сотрудничества в области охраны трансграничных вод [3].

4. Нужно развивать точечное распределение бюджетных ресурсов на поиск, добычу и разработку источников подземных вод и осуществлять жесткий контроль за расходованием этих ресурсов по прямому назначению.

5. Нужно усилить государственный контроль за качеством и рациональным использованием питьевой воды.

Так как дальнейшее устойчивое развитие страны во многом будет зависеть от наличия достаточного количества и хорошего качества водных ресурсов, а также функционирования водохозяйственного комплекса в целом, для достижения этих целей требуется соответствующая структура управления водным сектором.

Эффективность системы управления водными ресурсами в решающей мере определяется состоянием контроля за их нормированием и использованием.

Литература

1 Указ Президента Республики Казахстан от 4 апреля 2014 года № 786 «О Государственной программе управления водными ресурсами Казахстана и внесении дополнения в Указ Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 года № 957 «Об утверждении Перечня государственных программ».

2 Проект национального доклада о состоянии окружающей среды и использовании природных ресурсов за 2015 год http://ecodoklad.kz.

3 Водный кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.04.2016 г.) http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1042116#pos=0;0.

References

1 Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 4 aprelya 2014 goda № 786 “O gosudarstvennoy programme upravleniya vodnymi resursami Kazakhstana I vnesenii dopolneniy v Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 19 marta 2010 goda № 957 “Ob utverzhdenii Perechnya gosudarstvennyh Program”.

2 Proekt Natsional’nogo doklada o sostoyanii okruzhayushchei sredy I ispol’zovanii prirodnyh resursov za 2015 god http://ecodoklad.kz.

3 Vodnyi kodeks Respubliki Kazakhstan (s izmeneniyami I dopolneniyami po sostoyaniyu na 28.04.2016g.) http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1042116#pos=0;0.

МРНТИ 06.77.77

С.Р. Есимжанова[1]

[1]АО «Университет Нархоз»,
г. Алматы, Казахстан
E-mail: saira_sr@mail.ru

РЕФОРМИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ОПЛАТЫ ТРУДА В ЗДРАВООХРАНЕНИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В статье рассматриваются вопросы организации заработной платы работников организаций здравоохранения Республики Казахстан. Проанализирован действующий порядок установления медицинским работникам тарифных ставок и должностных окладов, доплат и надбавок к заработной плате, премиальных и других стимулирующих выплат. Приведены сравнительные статистические данные размеров заработной платы в здравоохранении по сравнению с другими сферами экономической деятельности. На основе сложившейся практики определены проблемы в данном направлении, заключающиеся в невысоком уровне размеров оплаты труда работников отрасли и неразвитости системы коллективно-договорного регулирования заработной платы применительно к организациям здравоохранения частной формы собственности. Выявлено, что действующая система оплаты труда в бюджетном секторе исследуемой отрасли практически идентична принципам организации заработной платы в других сферах экономической деятельности, финансируемых из государственного бюджета. По результатам проведенного исследования даны конкретные предложения по совершенствованию организации оплаты труда в организациях здравоохранения различных форм собственности на современном этапе развития экономики Республики Казахстан.

Ключевые слова: здравоохранение, заработная плата, государственное регулирование, коллективно-договорное регулирование, отраслевые соглашения, коллективные договоры.

S.R. Esimzhanova

Reform of the organization a salary in healthcare the Republic of Kazakhstan

This article addresses issues associated with wage organization of healthcare worker of the Republic of Kazakhstan. The process of establishing health workers' current tariff rates, salaries, bonuses, wage supplements, surcharges and other incentive payments was analyzed. It contains statistics data of wage in healthcare in comparison with other areas of economic activity. On the basis of established practice problems in this area were identified, that is low level of workers payment and poor development of the system of collective bargaining regulation of wages payment size applied to private healthcare organizations. It was found that the current system of payment in the public sector under consideration is almost identical to the principles of the organization of wages in other sectors of economic activity, financed from the state budget. According to the results of the study there are specific proposals for improvement in wage organizing in healthcare organizations for various forms of ownership at the present stage of development of economy of the Republic of Kazakhstan.

Key words: Healthcare, wage, government regulation, collective bargaining regulation, sectoral agreements, collective agreements.

С.Р. Есімжанова

Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласында еңбекақы төлеуді ұйымдастыруды реформалау

Мақалада Қазақстан Республикасы денсаулық сақтау ұйымдарының қызметкерлерінің еңбекақысын ұйымдастыру мәселелері қарастырылды. Тарифтік ставкалар мен лауазымдық жалақылар, сыйақы және жалақыға үстемелер, бонустар мен басқа да ынталандыру төлемдерін денсаулық сақтау саласындағы қызметкерлерге тағайындаудың қолданыстағы тәртібі талданды. Экономикалық қызметтің басқа салаларымен салыстырғанда денсаулық сақтау саласындағы жалақыға салыстырмалы статистикалық мәліметтер келтірілген. Қалыптасқан практика негізінде сала қызметкерлерінің еңбекақы мөлшерінің төмен деңгейі және жекеменшік денсаулық сақтау ұйымдарында еңбекақыға қатысты ұжымдық-келісімдік реттеу жүйесінің дамымауынан тұратын осы саладағы мәселелер анықталған. Зерттеліп отырған саланың бюджеттік секторында қолданылатын еңбекақы жүйесі, мемлекеттік бюджеттен қаржыландырылатын экономикалық қызметтің басқа да салаларында еңбекақыны ұйымдастыру принциптерімен бірдей екені анықталды. Өткізілген зерттеу қорытындысы бойынша Қазақстан Республикасының қазіргі кездегі экономикалық дамуы барысында әртүрлі меншік формасындағы денсаулық сақтау ұйымдарында еңбекақыны ұйымдастыруды жетілдіру бойынша нақты ұсыныстар берілді.

Түйін сөздер: денсаулық сақтау, еңбекақы, мемлекеттік реттеу, ұжымдық-шарттық реттеу, салалық келісімдер, ұжымдық келісімдер.

Введение

Построение социально ориентированной экономики в Казахстане выдвигает объективную необходимость повышения эффективности системы здравоохранения как одного из важнейших элементов социального развития. В решении данной актуальной задачи важное место принадлежит усилению материальной заинтересованности работников отрасли в достижении высоких количественных и качественных показателей оказания услуг, построению эффективного мотивационного механизма обеспечения высокопроизводительного труда.

По данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан, среднемесячная заработная плата в здравоохранении в третьем квартале 2016 года составила 103117 тенге при среднереспубликанском уровне данного показателя 141187 тенге, или на 27% ниже. О невысоком уровне оплаты труда в отрасли свидетельствует и тот факт, что по своим размерам она опережает сложившийся уровень заработной платы только в образовании, сельском хозяйстве, а также в водоснабжении. С другой стороны, как свидетельствуют данные статистики, среднемесячная заработная плата работников в горнодобывающей промышленности и в профессиональной, научной и технической деятельности за исследуемый период составила соответственно 313166 и 326688 тенге, или более чем в 3 раза, чем в здравоохранении [1]. Между тем можно однозначно утверждать, что по своему квалификационному уровню работники здравоохранения вряд ли уступают работникам вышеназванных сфер экономической деятельности.

Кроме того, необходимо особо отметить, что средняя заработная плата врачей в Казахстане составляет 125 тыс. тенге, что почти в 20 раз ниже, чем странах Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР около 2 млн. тенге). Разумеется, такое положение отрицательно отражается на престижности профессии и мотивации к достижению высоких качественных показателей деятельности [2]. В подобных условиях возникает объективная необходимость дальнейшего совершенствования организации заработной платы работников исследуемой отрасли.

Методы. Начиная с 1 января 2016 года, в стране была введена новая система оплаты и стимулирования труда гражданских служащих, к числу которых относится и большинство работников здравоохранения. Она основывалась на принятом Правительством Республики Казахстан Постановлении от 31 декабря 2015 года № 1193 «О системе оплаты труда гражданских служащих, работников организаций, содержащихся за счет средств государственного бюджета, работников казенных предприятий». В соответствии с данным постановлением для перечисленных категорий работников вводится повременная и (или) сдельная система оплаты труда. Повременная оплата труда включает в себя оплату труда на основе:

– реестра должностей гражданских служащих, который разрабатывается в соответствии

с классификацией должностей гражданских служащих, работников организаций, содержащихся за счет государственного бюджета, по функциональным блокам. Классификация должностей по функциональным блокам формируется из управленческого, основного, административного и вспомогательного персоналов в зависимости от сферы деятельности, образования, уровня квалификации, сложности выполняемых работ и степени ответственности;

– коэффициентов для исчисления должностных окладов по функциональным блокам, применяемых к базовому должностному окладу (БДО);

– коэффициентов для исчисления тарифных ставок рабочих, применяемых к БДО;

– доплат и надбавок за условия труда работников организаций, пособия на оздоровление и компенсаций и т.д.

Сдельная система оплаты труда предусматривает оплату за каждую единицу (объем) выполненной работы или изготовление продукции, выраженной в натуральных единицах измерения.

Должностной оклад (тарифная ставка) работников здравоохранения определяется путем умножения соответствующих коэффициентов, установленных в зависимости от отнесения занимаемых должностей к функциональным блокам и стажа работы по специальности на размер базового должностного оклада (БДО). Кроме того, для работников отрасли централизованно установлено более 30 видов доплат за условия труда в размерах от 20 до 220% от БДО. Например, в сфере здравоохранения предусмотрена выплата следующих видов доплат:

– за совмещение должностей (расширение зоны обслуживания;

– работникам, занятым на тяжелых физических работах и работах с вредными и опасными условиями труда;

– за особые условия;

– за оказание медицинской помощи в условиях территориального участка;

– за психоэмоциональные и физические нагрузки.

Органам государственного управления предоставлено право премировать и устанавливать стимулирующие надбавки к должностным окладам руководителей организаций по результатам их работы. В свою очередь, руководители организаций имеют право устанавливать различные стимулирующие выплаты за счет экономии средств, предусмотренных на содержание соответствующего государственного учреждения по плану финансирования [3]. Как видно, государственное регулирование бюджетных организаций здравоохранения охватывает практически все параметры оплаты труда с предоставлением права руководителям организаций дополнительно стимулировать работников в пределах экономии фонда оплаты труда.

Учитывая незначительный период времени, прошедший с момента введения новых условий оплаты труда в бюджетном секторе экономики, говорить о ее эффективности и влиянии на мотивацию работников преждевременно. С этой точки зрения для оценки новой системы организации заработной платы в здравоохранении требуется более значительный временной отрезок.

При этом обращает на себя внимание следующее обстоятельство. Как было отмечено выше, новая система оплаты труда, установленная постановлением правительства, предполагает унифицированный подход к установлению основных параметров заработной платы (и, в первую очередь, тарифных ставок и должностных окладов) применительно ко всем отраслям, финансируемых из бюджета. Между тем, есть основание полагать, что каждая сфера экономической деятельности имеет свои специфические отличия, и поэтому здесь требуется применение дифференцированного подхода.

Отмеченные выше аспекты касаются вопросов оплаты труда работников организаций здравоохранения, финансируемых из государственного бюджета. Между тем, углубление и развитие рыночных отношений в Казахстане привело к формированию значительной совокупности организаций частной формы собственности, созданных в форме акционерных обществ, товариществ с ограниченной ответственностью и т.п. Система оплаты в таких организациях основывается не на условиях вышеназванного постановления правительства, а с учетом требований законов «Об акционерных обществах», «О товариществах с ограниченной и дополнительной ответственностью» и других. Права работодателей здесь в сфере оплаты труда существенно расширены и они могут самостоятельно устанавливать формы и системы оплаты труда, размеры тарифных ставок и должностных окладов, виды и размеры компенсационных и стимулирующих выплат. Государственное регулирование применительно к таким организациям ограничивается лишь соблюдением определенных в Трудовом кодексе минимальных социальных гарантий: минимального размера заработ-

ной платы, минимально допустимых размеров доплат за работу в ночное время, сверхурочное время, в выходные и праздничные дни и других.

В то же время нельзя утверждать, что работодателям частного сектора в здравоохранении предоставлены практически неограниченные права в сфере оплаты труда. В соответствии с действующим законодательством многие вопросы могут быть решены на основе коллективно-договорного регулирования заработной платы. Особая роль здесь принадлежит отраслевым соглашениям, действие которых распространяется на всех работодателей отрасли. В Трудовом кодексе Республики Казахстан определено, что в отраслевых соглашениях должны в обязательном порядке предусматриваться положения об основных принципах системы оплаты труда отрасли, в том числе установление:

– минимальных тарифных ставок (окладов) в отрасли;

– предельных значений межразрядных коэффициентов;

– единого порядка установления доплат работникам, занятым на тяжелых работах, работах с вредными и (или) опасными условиями труда [4].

Подобные ограничения прав работодателей должны существенно повысить роль коллективно-договорного регулирования заработной платы и способствовать формированию в перспективе истинно рыночной регламентации вопросов оплаты труда. Однако практическая реализация вышеназванных законодательных требований еще далека от совершенства. В действующем на сегодняшний день отраслевом соглашении, заключенном между Министерством здравоохранения и социального развития Республики Казахстан, Казахстанским отраслевым профессиональным союзом работников здравоохранения и Национальной палатой здравоохранения на 2015-2017 годы, содержится ряд согласованных между сторонами договоренностей в сфере оплаты труда. Однако, как показал анализ их содержания, практически все согласованные договоренности направлены на регулирование вопросов заработной платы в организациях с государственным участием. Предприятия же частного сектора практически остались вне сферы действия данного соглашения [5].

Результаты и обсуждения. В сложившихся условиях возникает необходимость дальнейшего совершенствования организации заработной платы в здравоохранении. Учитывая особенности труда медицинских работников, есть основание полагать, что в исследуемой отрасли следует разработать новые подходы к оценке сложности труда работников, учитывающих специфические требования к медицинскому персоналу. В данном случае речь идет об изменении существующих на сегодняшний день требований к установлению тарифных ставок и должностных окладов работников. Другими словами, применительно к работникам здравоохранения целесообразно разработать специфическую систему оплаты труда, отличную от других отраслей, финансируемых из государственного бюджета.

Вторым важным направлением совершенствования организации заработной платы работников в сфере здравоохранения является решение актуальной проблемы установления оптимального соотношения между государственным и коллективно-договорным регулированием вопросов оплаты труда в частном секторе здравоохранения. Это тем более важно, что в соответствии с действующим законодательством коллективные договоры, которые призваны регулировать основные параметры оплаты труда наемных работников, могут не заключаться.

Актуальность решения данной проблемы во многом усиливается тем обстоятельством, что заработная плата в условиях рыночной экономики является по своей экономической сущности категорией, носящей договорной характер. Следовательно, в отраслевом соглашении в сфере здравоохранения следует отразить применительно к предприятиям частного сектора не только вышеназванные законодательные нормы, но и определить согласованные мероприятия по улучшению положения медицинских работников по сравнению с действующим законодательством [6].

Выводы

Уровень среднемесячной заработной платы работников здравоохранения находится на низком уровне, не способствующем усилению материальной заинтересованности медицинского персонала в повышении качества оказываемых услуг.

Внедряемая новая система оплаты труда в отраслях, финансируемых из государственного бюджета, вряд ли радикально изменит ситуацию, в первую очередь, из-за унифицированного подхода к установлению размеров должностных окладов и тарифных ставок применительно ко всем отраслям бюджетной сферы.

Дальнейшее совершенствование организации заработной платы в здравоохранении обуславливает необходимость разработки новых подходов к решению проблемы, к числу которых можно отнести:

– разработку специфической системы оплаты труда в отрасли, предполагающей изменение требований к установлению тарифных ставок и должностных окладов работников;

– повышение эффективности системы социального партнерства в отрасли в части обоснования оптимального соотношения между государственным и коллективно-договорным регулированием вопросов оплаты труда в частном секторе здравоохранения.

Литература

1 Интернет-ресурс www.stat.gov.kz.

2 Государственная программа развития здравоохранения РК «Денсаулык» на 2016-2020 годы // [электронный ресурс: *www.mzsr.gov.kz.]*.Указ Президента РКот 15 января 2016 года № 176

3 О системе оплаты труда гражданских служащих, работников организаций, содержащихся за счет средств государственного бюджета, работников казенных предприятий. Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 декабря 2015 года № 1193. // Труд в Казахстане: проблемы, факты, комментарии. – 2016. – № 3. – С. 3-46.

4 http://adilet.zan.kz/rus

5 http://fprk.kz/ru/node/34

6 Есимжанова С.Р. Регулирование заработной платы в сфере здравоохранения Казахстана. Сборник //Материалы Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы государства и права в условиях циклического развития и глобализации», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан. – 07 декабря 2016. – Алматы: Экономика, 2016. – 675 с. – Эл. диск

References

1 Internet resource www.stat.gov.kz.

2 Gosudarstvennaya programma razvitiya zdravoohraneniya RK «Densaulyқ» na 2016-2020 gody // [ehlektronnyj resurs: www.mzsr.gov.kz].Ukaz Prezidenta RK ot 15 yanvarya 2016 goda № 176

3 O sisteme oplaty truda grazhdanskih sluzhashchih, rabotnikov organizacij, soderzhashchihsya za schet sredstv gosudarstvennogo byudzheta, rabotnikov kazennyh predpriyatij. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 31 dekabrya 2015 goda № 1193. – // Trud v Kazahstane: problemy, fakty, kommentarii. – 2016. – № 3. – S. 3-46.

4 http://adilet.zan.kz/rus

5 http://fprk.kz/ru/node/34

6 Esimzhanova S.R. Regulirovanie zarabotnoj platy v sfere zdravoohraneniya Kazahstana. sbornik – // Materialy Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii «Aktual'nye problemy gosudarstva i prava v usloviyah ciklicheskogo razvitiya i globalizacii», posvyashchennaya 25-letiyu Nezavisimosti Respubliki Kazahstan. – 07 dekabrya 2016. – Almaty: Ekonomika, 2016. – 675 s. – EHl. disk

ҒТАХР 338.22.021.1

И.Н. Дубина[1], Ж.Б. Рахметулина[2], *А.С. Кулмаганбетова[2]

[1]Алтай мемлекеттік университеті, Ресей, Барнаул қ.
[2]Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Астана қ.
*E-mail: kulalmira@mail.ru

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТТІҢ МАҢЫЗДЫ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ ЗИЯТКЕРЛІК КАПИТАЛДЫ БАҒАЛАУ: МІНДЕТТЕРІ, ӘДІСІ ЖӘНЕ ҚҰРАЛДАРЫ

Бұл мақалада проблемалық-қойылымдық, әдістемелік және әдіснамалық-инструменталдық сипатта аймақтың зияткерлік капиталын кешенді бағалаудың мақсаттары мен міндеттері анықталған, сондай бағалаудың әдістемесін жасау және іске асырудың жалпы тәсілі берілген, сол мақсатта қолданылуы мүмкін нақты математикалық-инструменталдық процедуралар қарастырылған. Мақала тақырыбының өзектілігі аймақтың зияткерлік капиталын жасау, басқару және бағалаудың ерекшеліктерінің жеткіліксіз зерттелгендігімен, оның жағдайын мониторингілеудің жүйелерінің жоқтығымен байланысты. Зияткерлік капиталды бағалау және өлшеу мәселелері оның материалдық емес табиғатымен, көзге көрінбейтін сипатымен және көп компонентті құрылымымен байланысты. Осы тақырыптағы қазіргі заманғы әдебиет көздерін талдау көрсеткендей, бүгінгі күні «зияткерлік капитал» түсінігіне, оның мәнін, құрылымын талдауға, әсіресе оны бағалау нәтижелерін өлшеуге және интерпретациялауға ортақ көзқарастар жоқ. Мұндай қолданбалы міндеттерді шешу өз кезегінде аймақтардың инновациялық әлеуетін және инвестициялық тартымдылығын анықтауда, әлеуметтік-экономикалық дамудың аймақтық және ұлттық тұжырымдамалары мен бағдарламаларын жасауда, білім беру және еңбек саясаты саласында негізделген шешімдер қабылдауда қолданылуы мүмкін.

Түйін сөздер: зияткерлік капитал, инновациялық әлеует, аймақ, бағалау, өлшеу, статистикалық талдау әдістері.

И.Н. Дубина, Ж.Б. Рахметулина, А.С. Кулмаганбетова

Оценка интеллектуального капитала как важного фактора инновационного потенциала: задачи, метод и инструменты

В данной статье, имеющей проблемно-постановочный, методологический и методико-инструментальный характер, обозначены цели и задачи комплексной оценки интеллектуального капитала региона, представлен общий подход к разработке и реализации методики такой оценки, рассмотрены конкретные математико-инструментальные процедуры, которые могут быть при этом использованы. Актуальность темы статьи связана с недостаточной изученностью особенностей формирования, управления и оценки интеллектуального капитала региона, отсутствием разработанных систем мониторинга его состояния. Проблемы оценки и измерения интеллектуального капитала связаны с его нематериальной природой, неосязаемым характером и многокомпонентной структурой. Как показывает анализ современной литературы по этой теме, на сегодняшний день отсутствуют единые подходы к трактовке понятия «интеллектуальный капитал», анализу его сущности, структуры, а особенно – измерению и интерпретации результатов его оценки. Решение таких прикладных задач может быть, в свою очередь, использовано при определении инновационного потенциала и инвестиционной привлекательности регионов, разработке концепций и программ национального и регионального социально-экономического развития, принятия обоснованных решений в области образовательной и трудовой политики.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, инновационный потенциал, регион, оценка, измерение, статистические методы анализа.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

I.N. Dubina, Zh.B. Rahmetulina, A.S. Kulmaganbetova

Evaluation of intellectual capital as an important factor of innovation potential: objectives, methods and tools

In this article, having problem-posed, the methodological and methodical-instrumental, designated goals and objectives of a comprehensive assessment of the intellectual capital of the region is represented by a common approach to the development and implementation of techniques such evaluation, addressed the specific mathematical and instrumental procedures, which can be thus used. Background articles associated with insufficient knowledge of the features of formation, management and evaluation of the intellectual capital of the region, the absence of developed systems for monitoring its condition. Problems of evaluation and measurement of intellectual capital related to its intangible nature, and intangible nature of a multi-component structure. As the analysis of the current literature on the subject to date, there are no common approaches to the interpretation of the concept of "intellectual capital", the analysis of its nature, structure, and especially - the measurement and interpretation of the results of its assessment. The solution of such applications can be, in turn, used in determining the innovative potential and investment attractiveness of the regions, the development of concepts and programs for national and regional economic and social development, informed decision-making in the field of education and labor policies.

Key words: intellectual capital, innovation potential, region, assessment, measurement, statistical analysis methods.

Кіріспе

Қазіргі заманғы экономиканың айқын тенденцияларының бірі еңбекті интеллектуализациялау болып табылады. Ол жекелеген шаруашылық жүргізуші субъектілердің бәсекелестік артықшылықтарын анықтай отырып, аймақтардың және тұтастай экономиканың даму деңгейіне әсер етеді. Зияткерлік капитал (ЗК) ел экономикасының және ұлттық байлығының даму қарқынына әсер ететін маңызды стратегиялық ресурс болып отыр. Зияткерлік капиталды қазіргі кезде зерттеудің маңызды аспектісі зияткерлік капиталды аймақтық деңгейде басқару ерекшелігі болып табылады. Бұл мәселенің өзектілігі қазақстандық экономиканың инновациялық даму жолына өту қажеттілігімен тығыз байланысты. Мұндағы басты бағыт бәсекелестік қатынастардың белсенді субъектісі аймақ болып табылатын барлық қызмет салаларында білім және ғылым жетістіктерін белсенді түрде енгізу болып табылады. Жүргізіліп жатқан экономикалық реформалар аясында елдің әрбір аймағы үшін бүгінгі күні стратегиялық бағдары – шикізаттық-индустриалдық дамудан инновациялық дамуға өту. Зияткерлік капиталдың қалыптасуы қазіргі экономикалық жағдайда даму алғышарты бола тұрып, аймақтың бәсекелестік артықшылығы да болады.

XX ғасырдың үшінші тоқсанында қазіргі заманғы ұйымдардың, яғни әлемдік экономика көшбасшыларының «құн жасау» қабілеті ең алдымен зияткерлік меншікке иелік ету және оны дамытумен байланысты болды. XXI ғасырда компаниялар дамудың тек қана «көзге көрінетін» экономикалық, қаржылық, операциялық факторлары мен көрсеткіштерін бағалауға ғана емес, сонымен бірге зияткерлік капитал сияқты «көзге көрінбейтін» факторлар мен ресурстарды бағалауға жиірек көңіл бөле бастады. Зияткерлік капиталдың компания дамуындағы ролін сипаттау үшін белгілі мұзтау метафорасы қолданылады: мұзтаудың негізгі бөлігі су астында жасырынғандай қазіргі заманғы компанияның құны оның меншігі болып табылатын «көзге көрінбейтін» капиталмен тығыз байланысты [1].

Осыған ұқсас тенденцияларды мезо және макродеңгейлерде де байқауға болады. Әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, инновациялық экономиканы қалыптастырудың басым бағыттарында адами, ғылыми-технологиялық, өндірістік әлеуетті дамытуды жүзеге асыруда елдер мен аймақтар бәсекелестік артықшылықтарға ие болады. Олар экономикалық субъектілердің (аймақтар, салалар, кәсіпорындар) тұрақты өсуін қамтамасыз етеді. Осы жағдайда қоғамдық ұдайы өндірістің жаңа типіне өту жылдамдығы және инновациялар экономикасының қызмет ету тиімділігі инновациялық процестердің жүзеге асу қарқынына, сәйкес институционалдық ортаның қалыптасуына және аймақтық деңгейде зияткерлік капиталдың дамуын жоспарлауға байланысты болады.

Эксперименттік бөлім. Шикізаттық экономикадан ЖІӨ-дегі жоғары технологиялық өнімдердің үлесінің артуымен сипатталатын білім мен инновациялар экономикасына көшу

аймақтың зияткерлік капиталын (АЗК) зерттеу мен өлшеу және оның қалыптасу шарттарын талдау қажеттілігін туғызады.

Осы тұрғыда аймақтық зияткерлік капиталды бағалау аспектілері ерекше көңіл бөлуді қажет етеді. Зерттеулердің бұл бағыты салыстырмалы түрде аз зерттелген. Әдебиет көздерінде келтірілген көптеген зерттеулер бәсекелестік артықшылықтар және бизнес құнын көтерудің көзі ретінде коммерциялық ұйымдардың (фирмалар, кәсіпорындар, холдингтер) зияткерлік капиталын бағалау және басқаруға арналған.

Индустриалдық экономиканың «білім және инновациялар экономикасына» трансформацияланыуына байланысты зияткерлік капитал тақырыбына зерттеушілер мен практиктердің көбірек көңілі ауа бастады, экономиканың әр түрлі сфераларында зияткерлік капиталды бағалау және басқару мәселелері бойынша жарияланған мақалалар саны үздіксіз артуда. Халықаралық зерттеу мәліметтері базаларында (EBSCO Research, Scopus, Web of Science) зияткерлік капитал тақырыбына байланысты 100 мыңнан астам мақалалар индекстеліп, Google Scholar ашық базасында мұндай мақалалардың 2 млн-нан астамы тіркелген. Барлық мақалалардың 30%-ы зияткерлік капиталды бағалау мәселелерін қозғайды.

Әдебиет көздерінде кәсіпорынның зияткерлік капиталын бағалау және басқару мәселелеріне ауқымды да ерекше көңіл бөлінгенімен аймақтық деңгейде зияткерлік капиталды бағалау және басқаруға концептуалдық көзқарастар, әдістер мен моделдер, әсіресе қатаң математикалық әдістер мен құралдарды пайдалана отырып салыстырмалы түрде сирек қарастырылады. Сөйтіп, зияткерлік капитал мәселелері бойынша ғылыми әдебиет көздерінің жалпы ағынында аймақтық зияткерлік капиталды бағалау бойынша зерттеулердің үлесі 5%-дан артпайды, ал қатаң математикалық әдістер мен құралдарды қолдана отырып аймақтық зияткерлік капиталды бағалауға арналған зерттеулер саусақпен санарлық.

Сонымен қатар әдебиеттерде аймақтың инновациялық әлеуетін қалыптастырумен, дамытумен және бағалаумен байланысты мәселелерге жеткілікті деңгейде көңіл бөлінген. «Инновациялық әлеует» ұғымы нарықта сұранысқа ие жаңа өнімдер мен процестерді жасауға кабілеттілікті білдіретін болғандықтан «зияткерлік капитал» ұғымына белгілі бір мөлшерде сай келеді, бірақ мағынасы бойынша бір-бірінен айырмашылығы бар. Бұл категориялардың негізгі айырмашылығы, біздің ойымызша, әлеует белгілі бір мүмкіндіктердің бар екенін көрсетсе, капитал табыс әкелуге қабілеттілікті білдіреді. Сонымен бірге «пайдалы жаңалықтың» мағынасын ашу «инновациялық әлеует» ұғымының қолданылу аясын тарылтады.

Нәтижелер және талқылау. Аймақтың зияткерлік капиталын зерттей отырып, біз аймақта бар барлық «көзге көрінбейтін» (материалдық емес) және аймақтың салыстырмалы бәсекелестік артықшылықтарын және жаңа құндылықтарды жасау мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін барлық ресурстарының жиынтығын түсінеміз [2].

Зияткерлік капиталды бағалау және өлшеу мәселелері оның материалдық емес табиғатымен, көзге көрінбейтін сипатымен және көп компонентті құрылымымен байланысты. Осы тақырыптағы қазіргі заманғы әдебиет көздерін талдау көрсеткендей, бүгінгі күні «зияткерлік капитал» түсінігіне, оның мәнін, құрылымын талдауға, әсіресе оны бағалау нәтижелерін өлшеуге және интерпретациялауға ортақ көзқарастар жоқ. Бірақ зияткерлік капиталдың экономикалық өсуге әсерінің бар екендігі жалпыға бірдей факт болып табылады.

Бұл проблеманы қоюға арналған, әдістемелік және әдіснамалық-құралдық сипаттағы мақалада аймақтың зияткерлік капиталын кешенді бағалаудың мақсаттары мен міндеттері көрсетіліп, бағалаудың әдістемесін жасауға және іске асыруға жалпы көзқарас келтірілген, осы мақсатта қолдануға болатын кейбір математикалық әдістер мен құралдар қарастырылған.

Аймақтың зияткерлік капиталы адами капиталдың бір бөлігі, оны қалыптастырудың көзі зияткерлік қабілеттері, белгілі бір білімдері, дағдылары, кәсіби дағдылары, тәжірибесі бар адамдар болып табылады. Олар экономикалық қатынастардың белсенді қатысушылары және жалпы аймақтық өнімді (ЖАӨ) қалыптастыруға үлес қосуға қабілетті болып табылады. Аймақтың зияткерлік капиталын дамыту аймақтағы инновациялық белсенділікті ынталандырады, яғни оның бәсекеге қабілеттілігін және инвестициялық тартымдылығын арттырады.

АЗК көптеген факторлармен анықталатын белгілі бір жағдайларда (зияткерлік климатта) қалыптасады, мысалы, АЗК қалыптастыруда маңызды роль атқаратын білім беру сапасы мен қолжетімдігі, білім беру мен ғылымды мемлекеттік қолдау. Сонымен бірге АЗК-ның қалыптасуына көптеген жанама факторлар да әсер етеді. Оларға өмір сүру сапасы, еңбек

нарығында «зияткерлік» мамандық иелеріне сұраныстың бар-жоғы, олардың еңбекақы деңгейі, әлеуметтік және кәсіби ұтқырлық, мәдениет, денсаулық сақтау, мемлекеттік қызмет көрсетудің даму деңгейі, әлеуметтік кепілдіктер жатады. Сондықтан АЗК талдау аясында бұл факторларды да зерттеудің маңызы бар.

АЗК дамытуда аймақтық инновациялық-кәсіпкерлік экожүйенің қатысушылары арасындағы өзара байланыс жасау проблемаларын шешу маңызды болып табылады. Оның негізгі қатысушылары аймақтық әкімшілік (аймақтағы инновациялық-кәсіпкерлік белсендікті реттеуші), жоғары оқу орындары және ғылыми-зерттеу орталықтары (жаңа идеялар мен технологияларды жасаушылар), инвесторлар («бизнес-періштелер», венчурлық компаниялар, банктер), инновациялық өнімді өткізуші өнеркәсіптік кәсіпорындар болып табылады. Аймақтық инновациялық-кәсіпкерлік экожүйенің тиімді қызмет етуі өндірістің және жаңа идеяларды іске асырудың нәтижелілігіне әсер етеді. Бұл қарапайым математикалық есеппен шешілмейтін, сызықтық емес, көп кезеңдік, жүйелі түрде қатысушылардың мүдделері мен стратегияларының үйлесуін талап ететін күрделі мәселе [3].

АЗК бағалау әдістері мен құралдарын жасаудың ең бірінші кезектегі және негізгі бағыттары мен міндеттері ретінде мыналарды бөліп көрсетеміз. Қазіргі кезде АЗК ұғымын анықтау мәселелері, зияткерлік климаттың жағдайын көрсететін оны дамытудың негізгі детерминанттары жөнінде мәселелер, сондай-ақ аймақаралық және еларалық салыстырулар жүргізуге мүмкіндік беретін АЗК тұтастай бағалаудың нақты мүмкіндігі бар ма жоқ па деген сұрақтар әлі де болса дау туғызып отыр. Бұл сұрақтар зияткерлік капиталды басқарудың теориялық және тәжірибелік негіздерін тереңдетуді, оны аймақтық және ұлттық деңгейде бағалау мүмкіндіктерін зерттеуді талап етеді.

АЗК негізгі компоненттері мен детерминанттарын анықтағаннан кейін оларды көрсету үшін көрсеткіштер жүйесін жасау қажет, сондай-ақ аймақаралық салыстыруға жарамды интегралдық көрсеткіштерді анықтау үшін сәйкес үлестік коэффициенттерді бағалау (эксперттік және статистикалық) қажет.

Анықталған проблематика аясында нақты міндеттердің бірі қазіргі заманғы экономикалық-математикалық әдістер мен бағдарламалық құралдарды қолдану негізінде аймақтың зияткерлік капиталын компоненттік және интегралдық бағалау үшін моделдік және әдістемелік құралдарды жасау және тестілеу болып табылады.

Теориялық және тәжірибелік тұрғыдан маңызды болып табылатын міндет – аймақтың зияткерлік-инновациялық белсенділік көрсеткіштерін және АЗК интегралдық көрсеткішін аймақтық даму көрсеткіштерімен (ЖАӨ, еңбек өнімділігі, өсу қарқыны т.б.) динамикада салыстыру.

Аймақтың зияткерлік капиталын басқару және бағалау әдістерін жасау аймақтың тұрақты зияткерлік-инновациялық дамуының келесідей міндеттерін шешуге ықпал етеді:

– аймақтағы зияткерлік әлеует пен капиталды, білімнің жинақталуын және оның ғылыми жаңалықтарға трансформациялану қарқынын мониторингілеу;

– адами ресурстарды пайдалану тиімділігін көтеру;

– аймақтың зияткерлік-инновациялық белсендігін талдау;

– аймақтық экономиканың өсу резервтерін анықтау;

– аймақтық инновациялық саясаттың бағыттарын анықтау;

– аймақтық инновациялық жүйелердің тиімділігін зерттеу;

– АЗК дамуына әсер ететін неғұрлым маңызды факторларды анықтау;

– сәйкестендірілген түрде АЗК даму типтері мен деңгейлері бойынша аймақаралық салыстыру жүргізу.

Мұндай қолданбалы міндеттерді шешу өз кезегінде аймақтардың инновациялық әлеуетін және инвестициялық тартымдылығын анықтауда, әлеуметтік-экономикалық дамудың аймақтық және ұлттық тұжырымдамалары мен бағдарламаларын жасауда, білім беру және еңбек саясаты саласында негізделген шешімдер қабылдауда қолданылуы мүмкін.

Қазіргі заманғы әдебиет көздерінде «зияткерлік капитал» ұғымы әр түрлі тұрғыдан қарастырылады. Бірақ табиғаты жағынан жақын болып келетін «материалдық емес активтер», «көзге көрінбейтін ресурстар», «зияткерлік активтер», «адами капитал», «гудвилл», «зияткерлік меншік» сияқты категориялардың арасында нақты шектеулер көрсетілмеген. Сонымен қатар зияткерлік капитал әр түрлі иерархиялық деңгейлерде (жеке, ұйымдық, аймақтық, ұлттық) қарастырылады. Сондықтан зияткерлік капиталды бағалау көрсеткіштері мен әдістері де әр түрлі болып келеді. Қазіргі кезде әдебиет көздерінде шамамен 50-дей бағалау әдістері бар.

Әр жағдайда олардың біреуін ғана таңдау қажет немесе ақпараттың қолжетімдігіне, бағалау жүргізілетін деңгейге және бағалауға мүдделі жақтарға байланысты жаңаларын жасау қажет.

Дегенмен бағалау әдістемелерін жобалау және қолдануға жалпы біртұтас теориялық көзқарасты сипаттайтын АЗК бағалаудың әмбебап алгоритмін анықтауға болады. Төменде АЗК бағалаудың негізгі кезеңдерін нақты әдістер мен құралдарды қолдана отырып толығырақ қарастырамыз.

Бағаланатын көрсеткіштер тізімін анықтау.

Көрсеткіштерді таңдау критерийлері, біріншіден, олардың негізделгендігі (валидтілік), екіншіден, сенімділігі (объективтілік, нақтылық), үшіншіден, жинақтау мүмкіндігі (қолжетімділік) болуы тиіс.

Көрсеткіштердің валидтілігі дегеніміз – олардың «өлшеу объектісіне» сәйкестігі, яғни олардың АЗК сипаттауға қабілеттілігі (қолданылатын көрсеткіштер қаншалықты АЗК түсінігінің мағынасына сай). Валидтілік – бұл бір қалыпқа келтірілмейтін сипаттама, сондықтан валидтілікті бағалау және аргументтеу ең алдымен сипаттамалық түрде болады. Бұл жағдайда іріктелетін көрсеткіштерді осы саладағы эксперттермен (тәжірибелік мамандар, аймақтық әкімшіліктің құрылымдық бөлімшелерінің жетекшілері т.б.) талқылаған жөн. Талқылау нәтижесінде көрсеткіштер тізімі түзетілуі мүмкін.

Екінші және үшінші критерийлер тұрғысынан айтсақ, көрсеткіштердің мәндері зерттеулер бюджетінің аясында мүмкін болатын сенімді көздерден алынуы тиіс. Бұл тұрғыда қазақстандық және шетелдік статистикалық мәліметтер базасын (статистика агенттігі, әлемдік банк т.б.) қолданған дұрыс.

Аталған критерийлерге сәйкес АЗК бағалау көрсеткіштері ретінде төмендегілерді қолдануға болады:

– ЖАӨ-дегі инновациялық тауарлардың, қызметтердің және жұмыстардың үлесі,%;

– патенттік өтініштер мен басқа да материалдық емес активтердің саны;

– аймақтағы кәсіпорындардың жалпы санындағы инновациялық белсенді кәсіпорындардың үлесі, %;

– жалпы жұмыс істейтіндер санындағы зерттеулермен айналысатын персоналдың үлесі, % және т.б.

Мәліметтерді стандарттау (нормалау) және алдын ала статистикалық талдау жасау.

АЗК бағалау үшін таңдап алынған көрсеткіштердің мәндері әр түрлі өлшем бірлігінде және масштабта болған жағдайда олардың салыстыруға болатындай етіп, ортақ шкалаға келтіру, яғни нормалау қажет. Техникалық тұрғыдан бұл процедураны іске асыру мүмкін болады және бір көрсеткіш бойынша бірнеше аймақтардың мәліметтері белгілі болса салыстырмалы аймақаралық талдау жүргізу үшін қажет.

Мәліметтерді нормалаудың бірнеше процедурасы бар. АЗК бағалау міндеттерін шешу үшін мәліметтерді сызықтық масштабтау негізінде нормалауға болады.

$$R_{nl} = \frac{R_c - R_{\min}}{R_{\max} - R_{\min}},$$

мұндағы R_{nl} – талданып отырған аймақ үшін көрсеткіштің сызықтық-нормаланған мәні;

R_c – талданып отырған аймақ үшін көрсеткіштің бастапқы мәні;

$R_{\min}$ – топтағы аймақтар арасындағы көрсеткіштің минималды мәні;

$R_{\max}$ – топтағы аймақтар арасындағы көрсеткіштің максималды мәні.

Бұл жағдайда барлық ағымдағы мәндер [0;1] интервалына келтіріледі, минималды бастапқы мәнді аймақтың нормаланған мәні 0-ге тең, ал максималды мәнді аймақтың нормаланған мәні 1-ге тең болады. Мұндай шкала бойынша АЗК бағалау нәтижелерінің интерпретациясы айқын (көрсеткіш мәні максималды болған аймақпен салыстыру), бірақ нәтижелер сынама көлеміне (аймақтар тобы) байланысты болады, сонымен қатар көрсеткіш бойынша мәндердің өзгергіштігі ескерілмейді.

Бастапқы мәліметтерді нормалаудың басқа тәсілі – оларды стандартты *z*-таратуға келтіру (0-тең болатын орташа және 1-ге тең болатын стандартты ауытқу):

$$R_{nz} = \frac{R_c - m}{s},$$

мұндағы R_{nz} – талданып отырған аймақ үшін көрсеткіштің *z*-нормаланған мәні;

R_c – талданып отырған аймақ үшін көрсеткіштің бастапқы мәні;

m – топтағы белгі бойынша орташа мән;

s – топтағы белгі бойынша стандартты ауытқу.

Мұндай өзгеріс жағдайында аймақтар бойынша көрсеткіштің орташа мәні де, мәндердің өзгергіштігі де ескеріледі. Топ бойынша орташа көрсеткіштен төмен көрсеткіші бар аймақтар бұл

шкалада теріс мәндерге ие болады, ал жоғары көрсеткіші бар аймақтар оң мәнге ие болады.

Нормаланған мәндер стандартты ауытқу өлшемдерімен орташадан ауытқуларды сипаттайды. Мысалы, белгілі бір көрсеткіш бойынша бағаланған 68%-ы [-1;1] интервалында, ал 96%-ы [-1,96;1,96] интервалында жатады.

Z-шкаладағы мәліметтерді математикалық-статистикалық әдістерді қолдануда (статистикалық гипотезаларды тексеруде, корреляциялық-регрессиялық талдау жүргізуде және т.б.) пайдаланған ыңғайлы.

Мұндай шкаланың нұсқасы «стандартты Т-шкала» болып табылады, ол z-шкаламен қарапайым $T=10z+50$ түрімен байланысты. T-таратудың 50-ге тең болатын орташасы және 10-ға тең болатын стандартты ауытқуы бар. Сәйкесінше, топ бойынша орташадан кіші көрсеткіші бар аймақтардың нормаланған мәні 50-ден төмен, ал үлкен көрсеткіші бар 50-ден жоғары болады. АЗК бағалаудың нәтижелерін мұндай шкалада интерпретациялау неғұрлым түсінікті және ыңғайлы болуы мүмкін. Жоғарыда айтылған үш шкаланы да қолдану математикалық тұрғыдан дұрыс, егер мәліметтерді қалыпты тарату болған деп болжанатын болса.

Нормалаудың неғұрлым күрделі түрі бастапқы мәліметтерді Раш шкаласына келтіру болып табылады [4]. Алғашқыда (1960 жылдары) Раштың өлшеуіш моделі білім беру, педагогикалық міндеттерді (негізінен тестілеу құралдарында) шешу үшін жасалып, қолданылған, кейін (1980 жылдардан бастап) реттік шкалаларда берілген көзқарастарды бағалау үшін де қолданыла бастады. Қазіргі кезде бұл модель әлеуметтік-экономикалық зерттеулерде де қолданылады. Бұл шкалаға өзгертілген мәліметтер «іріктеуден тәуелсіз» (sample free) деп саналады, яғни теория жүзінде мәліметтерді таратудың түріне байланысты емес. Бұл зерттеу нәтижелерінің сапасына жағымды әсер етеді. Сол себепті Раш шкаласында берілген өлшемдерді «іргелі өлшемдер» (fundamental measurement) деп атайды. Бастапқы мәліметтерді түрлендіру нәтижесі болып табылатын Раш шкаласының өлшем бірлігі (логит) стандартталған сипатта болады, ол әр түрлі іріктеулер арқылы алынған нәтижелерді салыстыруға мүмкіндік береді.

Реттік шкаладағы мәліметтерді Раш шкаласына ауыстыру алгоритмі өте күрделі, сондықтан да бұл шкаланы кеңінен қолдану шектеулі болып табылады. Бірақ қарастырылып отырған АЗК бағалау үшін бұл алгоритмді жеңілдетуге болады, өйткені АЗК бағалау үшін қолданылатын мәліметтер көп жағдайда метрикалық шкаламен берілген. Раш шкаласында АЗК бағалау үшін бастапқы мәліметтерді нормалаудың келесідей формуласын қолдануға болады:

$$R_n = \ln\left(\frac{R_c / R_{\max}}{1 - R_c / R_{\max}}\right),$$

мұндағы R_n – талданып отырған аймақ үшін көрсеткіштің нормаланған мәні;

$R_c>0$ – талданып отырған аймақ үшін көрсеткіштің бастапқы мәні;

$R_{\max}$ – көрсеткіштің мүмкін болатын максималды мәні (мысалы, «жалпы жұмыс істейтіндер санындағы зерттеулермен айналысатын персоналдың үлесі» көрсеткіші үшін максималды мәні 100-ге тең болады).

Раш шкаласындағы нәтижелерді интерпретациялауда кейбір қиындықтар болуы мүмкін, бірақ жалпы алғанда бұл шкала бойынша мәні неғұрлым төмен болса, сәйкес көрсеткіш бойынша АЗК деңгейі соғұрлым төмен болады.

Мәліметтерді түрлендірген соң әрбір көрсеткіш бойынша базалық статистикалық сипаттамаларды (орташа мән, стандартты ауытқу, медиана, орташаның стандартты қателігі т.б.) анықтаған жөн және стандартты статистикалық тестердің (мысалы, Колмогоров-Смирнов, Шапиро-Уилк) көмегімен таратудың қалыптылығын тексеру қажет [5]. Бұл ең алдымен мәліметтерді алдағы уақытта өңдеудің және алынған нәтижелерді талдаудың құралдарын таңдау үшін қажет. Таратудың қалыптылығы жөнінде болжам кейбір математикалық-статистикалық әдістер мен көрсеткіштерді (Пирсонның корреляция коэффициенті, регрессиялық талдау, статистикалық гипотезаларды тексерудің параметрлік тестері т.б.) дұрыс пайдаланудың алғышарты болып табылады.

Көрсеткіштерді топтар бойынша тарату

Бірінші кезеңде іріктеліп алынған көрсеткіштер өте көп және әр түрлі болған жағдайда оларды сәйкес топтарға бөлген дұрыс, мәселен, АЗК-ға әсер ететін белгілі бір факторлар бойынша (мысалы, ғылымның, білім берудің, мәдениеттің дамуы) немесе әсер ету сипаты бойынша (тікелей немес жанама) немесе әсер ету тәсілі бойынша (мысалы, қаржылық, ұйымдық, әкімшілік т.б.). Бұл жағдайда әрбір топ бойынша жалпыланған топтық көрсеткішті (индекс) анықтау қажет.

Көрсеткіштерді топтарға бөлу кезінде оларды белгілі бір топқа жатқызудың негізделген-

дігін тексеру қажет: 1. Жалпыланған топтық көрсеткішпен берілген сипаттаманы шындығында осы көрсеткіштердің көмегімен өлшейміз бе? 2. Шындығында жалпыланған топтық көрсеткіштер АЗК-ны кешенді түрде сипаттай ала ма? Бұл сұрақтарға жауапты сапалы талдау негізінде, оның ішінде эксперттерді тарту арқылы алуға болады.

Көрсеткіштерді топтарға біріктірудің негізделгендігін сандық әдістердің көмегімен де тексеруге болады. Мұндай тексерудің негізгі идеясы мынада: топқа кіргізілген көрсеткіштердің әрқайсысы аймақтың сипаттамасы ретінде АЗК-ның бір жағын ғана жанама түрде нақтылауға бағытталған. Соның нәтижесінде әрбір көрсеткіш АЗК-ның жартылай индикаторы болып табылады. Дегенмен мәліметтерді осы индикаторлар бойынша біріктіру олар бір ортақ нәрсені көрсетеді дегенді білдіреді. Егер бұлай болмаса, интегралды бағалаудың еш мәні жоқ. Сондықтан топқа кіргізілген көрсеткіштердің ішкі сәйкестігін (қарама-қайшы еместігін) бағалау қажет.

Топтағы көрсеткіштердің сәйкестігін сандық бағалаудың қарапайым әдісі ретінде көрсеткіштердің арасындағы жұптық корреляция коэффициентін анықтау әдісін қарастыруға болады. Екі көрсеткіш арасындағы корреляция коэффициентінің (*r*іКөрсеткіштердің салмақ коэффициенттерін анықтау.

Қолданылатын көрсеткіштер (топішілік те, топтар бойынша жалпы) АЗК қалыптастыру үшін әр түрлі мағынада болуы мүмкін, сондықтан интегралды көрсеткіштерді (индекстер) есептеу үшін тізімдегі әрбір көрсеткіштің маңыздылық коэффициентін («салмақ») анықтау қажет. Мұны эксперттік бағалау негізінде арнайы процедуралар көмегімен іске асыруға болады. Бұл жағдайда эксперттер дегеніміз – а) бағалау мәселесі (АЗК) саласында жеткілікті білімі мен тәжірибесі бар мамандар, б) АЗК бағалаудың қолданылатын әдістемесімен және көрсеткіштерімен таныс мамандар, в) көрсеткіштерді терең ойлы және мұқият қарастыруға және салыстыруға ынталы мамандар.

Әр көрсеткіштің «салмағын» (сандық сипаттағы айқын маңыздылық немесе басымдық) анықтау үшін иерархияларды талдау әдісін (ИТӘ) қолдануға болады. Ол реттік шкала бойынша (мысалы, 1-ден 9-ға дейінгі позицияларда көрсеткіштің маңыздылығы шкаласы) әр топтың барлық көрсеткіштерінің маңыздылығын жұптық салыстыруға, содан кейін сапалық салыстыруларды сандық бағаларға аударуға негізделген. ИТӘ-нің ерекшелігі эксперттердің субъективті көзқарасының негізінде метрикалық шкала бойынша бағаларды алу мүмкіндігі болып табылады. Бұл әдіс көптік бағалар синтезі және көрсеткіштердің басымдылығын есептеудің математикалық дұрыс және қатаң процедурасын қамтамасыз етеді. Сонымен бірге бұл әдіс эксперттік бағалардың логикалық сәйкестік шамасын анықтауға, яғни алынған нәтиженің сенімділік дәрежесін нақтылауға мүмкіндік береді. ИТӘ Expert Choice компьютерлік бағдарламасында және басқа да кейбір бағдарламалық өнімдерде іске асырылады.

Логикалық сәйкестікпен қоса эксперттердің белгілі бір көрсеткіштерге қатысты көзқарасының мазмұндық сәйкестігін де бағалауға болады. Ол үшін «эксперт-эксперт» және «эксперт-жалпылама баға» жеке дара бағалардың корреляция коэффициенттерін анықтайды. Эксперттер көзқарастарының жалпы сәйкестігін сипаттайтын интегралдық индикатор ретінде Кронбахтың альфа коэффициентін де пайдалануға болады. Альфа коэффициентінің мәні 0,7-ден үлкен болуы эксперттердің көзқарастарында айтарлықтай айырмашылық жоқ екенін көрсетеді, яғни эксперттік бағалар мазмұны жағынан сәйкестендірілген деп саналады.

Жалпыланған көрсеткіштерді есептеу және нәтижелерді талдау

АЗК жағдайын және оның жақсару мүмкіндіктерін талдауды жекелеген көрсеткіштер бойынша да, жалпылама көрсеткіштер бойынша да жүргізуге болады. Мұндай талдаудың негізінде белгілі бір территорияның инновациялық даму деңгейін бағалауға, зияткерлік-инновациялық белсендік деңгейіне оң немесе теріс әсер ететін факторларды анықтауға, аймақаралық салыстырулар жасауға болады.

Әр аймақ үшін көрсеткіштер тобы бойынша жалпыланған индекс салмақ коэффициенттерін ескере отырып келесідей анықталуы мүмкін:

$$R_T = \sum_{i=1}^{k} R_{ni} w_i,$$

мұндағы R_T – көрсеткіштер тобы бойынша АЗК жалпыланған көрсеткіші;

k – топтағы көрсеткіштер саны;

R_{ni} – i көрсеткішінің нормаланған мәні;

w_i – i көрсеткішінің салмақ коэффициенті.

Осылайша жалпыланған көрсеткіштер тобы бойынша АЗК кешенді (интегралды) көрсеткіші анықталады.

Қорытынды

Осы мақалада көрсетілген әдісті және оған кіретін нақты тәсілдерді қолдану аймақтың зияткерлік капиталын бағалауға, оның дамуына әсер ететін неғұрлым маңызды факторларды анықтауға, аймақаралық салыстыру жасауға мүмкіндік береді. Мұндай бағалаудың нәтижелері елдің және жеке аймақтардың зияткерлік капиталын басқару мәселелерін талдау үшін қолданылуы мүмкін. Оның ішінде, ұсынылып отырған әдіс негізінде жүргізілген зерттеулер зияткерлік капиталдың түрлері мен даму деңгейіне қарай аймақтардың рейтингісін жасау үшін қолданылуы мүмкін. Мұндай қолданбалы міндеттерді шешу өз кезегінде аймақтардың инновациялық потенциалын және инвестициялық тартымдылығын анықтауда, ұлттық және аймақтық әлеуметтік-экономикалық даму тұжырымдамаларын және бағдарламаларын жасауда маңызды болып табылады.

Әдебиеттер

1 Lerro A., Schiuma A. Intellectual capital assessment practices: overview and managerial implications // Journal of Intellectual Capital – 2013. – Vol. 14(3). – P.352 – 359.

2 Bronisz U., Heijman W. and van Ophem J. The assessment of intellectual capital in Polish regions // Applied Studies in Agribusiness and Commerce. – 2012. – 1-2. – P. 101-105.

3 Dubina I.N. A business simulation game as an approach to model an innovation ecosystem // Economic recovery in the post-crisis period. – Skopje, Ss. Cyril and Methodius University. – 2015. – P. 332-340.

4 Дубина И.Н. Математические основы эмпирических социально-экономических исследований. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2006. – 263 с.

5 Дубина И.Н. Математико-статистические методы в эмпирических социально-экономических исследованиях. – М.: Финансы и статистика, 2010. – 416 с.

References

1 Lerro A., Schiuma A. Intellectual capital assessment practices: overview and managerial implications // Journal of Intellectual Capital – 2013. – Vol. 14(3). – P. 352 – 359.

2 Bronisz U., Heijman W. and van Ophem J. The assessment of intellectual capital in Polish regions // Applied Studies in Agribusiness and Commerce. – 2012. – 1-2. – P. 101-105.

3 Dubina I.N. A business simulation game as an approach to model an innovation ecosystem // Economic recovery in the post-crisis period. – Skopje, Ss. Cyril and Methodius University. – 2015. – P. 332-340.

4 Dubina I.N. Mathematical fundamentals of empirical social and economic research. – Barnaul: Altai University, 2006 (in Russian).

5 Dubina I.N. Mathematical and statistical methods for empirical social and economic research. – Moscow : Finansy I statistika, 2010 (in Russian).

IRSTI 06.71.07

M.A. Bayandin[1], A.S. Narynbayeva*[1]

[1]Innovative University of Eurasia,
Pavlodar, Kazakhstan
*E-mail: narynbaeva@mail.ru

THE CONDITIONS AND TENDENCIES OF THE DEVELOPMENT OF THE TAX SYSTEM IN AGRICULTURE OF THE EAEC COUNTRIES

The article views the peculiarities of applying the special tax regimes in the agricultural production of the EAEC member-countries, the main challenges and trends in the development of tax policy, the analysis of the main types of taxes and tax rates for agricultural producers has been conducted. It is indicated that under current conditions some changes are taking place in the processes of development and implementation of legislation in respect of taxes due to the harmonization of taxation. The measures to promote the agricultural commodity producers' activity have been identified.

The study showed that the full unification of basic tax rates in the states - members of the EAEC is not observed yet, because the size of tax rates and collection depends on the level of economic development, as well as the fiscal policy pursued by each of the states and the course of reforms in this area. The functioning of the economic mechanism in the field of taxation and the results of the comparative analysis of the tax system of the agricultural commodity producers of the EAEC countries allow us to offer to take the path of unification based on the experience of each of the EAEC participating country in the development of inter-state tax system. Solving these problems will contribute to the production growth and diversification of the EAEC economies.

Key words: agroindustrial complex, governmental support, special tax regime, agricultural land plots, budget, EAEC countries.

М.А. Баяндин, А.С. Нарынбаева

ЕАЭО елдерінің ауыл шаруашылығындағы салық салу жүйесінің жағдайы және даму тенденциялары

Мақалада ЕАЭО қатысушы елдердің агроөнеркәсіптік өндірісінде арнайы салық режимін қолданудың ерекшеліктері, салық саясатының негізгі проблемалары мен даму тенденциялары қарастырылған, ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілер үшін салықтардың негізгі түрлері мен мөлшерлемесіне талдау жасалған. Қазіргі жағдайларда салық салуды үйлесімдендіруден туындаған, салықтарға қатысты заңнаманы шығару және іске асыру процестерінде өзгерістер болатыны көрсетілген. Ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің қызметін ынталандыратын шаралар анықталды.

Зерттеу ЕАЭО-ға мүше мемлекеттерде негізгі салық мөлшерлемелерін толық бір ізге салудың байқалмайтынын көрсетті, себебі салықтар мен алымдар мөлшерлемелерінің шамасы әр мемлекеттің экономикалық даму деңгейіне, сонымен қатар жүргізілетін салық саясатына және осы саладағы реформалардың жүруіне байланысты. Салық салу саласындағы экономикалық механизмнің қызмет етуі, ЕАЭО елдерінің ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерге салық салу жүйесін салыстырмалы талдау нәтижелері мемлекетаралық салық салу жүйесін құру кезінде ЕАЭО қатысушы елдердің әрқайсысының тәжірибесін ескере отырып бір ізге салу жолымен баруды ұсынуға мүмкіндік береді. Осы проблемаларды шешу ЕАЭО өндірісінің өсуіне және экономикаларын әртараптандыруға ықпал ететін болады.

Түйін сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, мемлекеттік қолдау, арнайы салық режимі, ауыл шаруашылығы бағытындағы жер учаскелері, бюджет, ЕАЭО қатысушы елдер.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

М.А. Баяндин, А.С. Нарынбаева

Состояние и тенденции развития системы налогообложения в сельском хозяйстве стран ЕАЭС

В статье рассмотрены особенности применения специальных налоговых режимов в агропромышленном производстве стран-участниц ЕАЭС, основные проблемы и тенденции развития налоговой политики, проведен анализ основных видов и ставок налогов для сельхозтоваропроизводителей. Указано, что в современных условиях происходят изменения в процессах разработки и реализации законодательства в отношении налогов, вызванные гармонизацией налогообложения. Определены меры, стимулирующие деятельность сельхозтоваропроизводителей.

Исследование показало, что полной унификации ставок основных налогов в государствах-членах ЕАЭС пока не наблюдается, поскольку размеры ставок налогов и сборов зависят от уровня экономического развития, а также от проводимой налоговой политики каждого из государств и ходом реформ в данной сфере. Функционирование экономического механизма в сфере налогообложения, результаты сравнительного анализа системы налогообложения сельхозтоваропроизводителей стран ЕАЭС позволяют предложить при разработке межгосударственной системы налогообложения пойти по пути унификации с учетом опыта каждой из стран-участниц ЕАЭС. Решение данных проблем будет способствовать росту производства и диверсификации экономик ЕАЭС.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, государственная поддержка, специальный налоговый режим, земельные участки сельхозназначения, бюджет, страны-участницы ЕАЭС.

Introduction

Agriculture is subject to taxation, like other sectors of the economy. A special tax regime is associated with specific features of production - seasonality, dependence on natural and climatic conditions and other factors. Therefore, taxation in agricultural production is carried out depending on the development of the economy of the country and taking into account the use of land, as a consequence of the tax privilege of commodity producers.

The strategic interests of the countries of the Eurasian Economic Union include the functioning of the common agrarian market ensuring the food security of these countries. The tax system in all countries, including the countries of the Eurasian Economic Union, is linked to the payment of subsidies to agricultural producers, which is a tax benefit. At the same time, subsidies cover the cost of taxes, which allows agricultural producers to conduct expanded reproduction.

Metods. Modern national tax policies in most of the world's leading countries in the era of globalization rely primarily on the theoretical postulates of the economy. Tax management issues are the subject of research by many Kazakhstani and foreign economists. In the works of Russian scientists, historical aspects, patterns of taxation are examined, and tax reform is characterized in Russia, including in the conditions of the Eurasian Economic Union. On the other hand, some provisions are of information-analytical and educational-methodical nature. Methodological aspects of the problem of taxation are reflected in the work of scientists from the CIS countries - Abalkin L., Glazyev S., Vernadsky VI, Tyu L.V. And others.

In Kazakhstan, a lot of attention is paid to taxation problems. The works of G. Karagusova, A.K. Sharipov, A.B. Zeynelgabdin, M.I. Sigareva et al. Are devoted to theoretical, methodical and practical aspects of taxation, including in agro-industrial production [1, 2, 3].

Results and discussion. The Eurasian Economic Union is an integration association that facilitates the implementation of the economic potential and potential of the region by the participating countries and creates conditions for increasing competitiveness. The functioning of the common customs area and the implementation of a unified policy on foreign trade, including agricultural products and food, is provided by a set of international treaties, including agreements on unified customs and tariff regulation, unified non-tariff regulation measures for third countries, the use of special protective, anti-dumping and Compensatory measures in relation to third countries and others.

This article considers the taxation system of only three countries participating in the Customs Union of the Eurasian Economic Union (Russia, Belarus, Kazakhstan) as an important component of the common market. In these countries, long-term programs for the development of agriculture have been adopted at the state level, but their situation does not take into account the increasing level of

integration within the framework of the Eurasian Economic Union, the forecasts of the development of the agrarian sector and do not fully reflect the provisions of the common market [4].

Taxation in the agricultural production of Russia. The Russian system of agrarian taxation is characterized by frequent changes. Over the past twenty years, it has experienced a transformation from a unified approach for all industries to the creation of special conditions for agriculture and, ultimately, the introduction of a special tax regime.

For agricultural producers there are two taxation regimes: general taxation regime and special taxation regime - single agricultural tax. The special taxation regime is regulated by Chapter 26.1 of the Tax Code of the Russian Federation [5].

The transition to a single agricultural tax is voluntary. The taxpayers of the single agricultural tax are recognized as agricultural producers, provided that in the total income from sales, the share of income from the sale of agricultural products produced by them, including the products of its primary processing, produced by them from agricultural raw materials of its own production, is at least 70%. The object of taxation is income, reduced by the amount of expenditure. When determining the tax base, income and expenses are determined by the cumulative total from the beginning of the tax period. A taxpayer may reduce the tax base by the amount of the loss received as a result of previous tax periods. At the same time, loss means the excess of expenses over income. Losses can not reduce the tax base by more than 30%, while the amount of damages exceeding this limit can be transferred to the following tax periods, but not more than 10 years.

The cost of fixed assets, whose service life is up to 3 years, is written off for expenses in the first year of payment of a single agricultural tax. With a service life of 3 to 15 years in the first year, 50% of the cost is charged for expenses, the second - 30%, and in the third - the remaining 20% of the cost. With a service life of more than 15 years, the residual value is expensed in equal portions over a period of 10 years. Lease payments are also recorded for expenses, as well as VAT amounts paid in the price of the goods. The tax rate of the single agricultural tax is set at 6% of income. The single agricultural tax replaces the income tax, property tax, unified social tax of 10.3% (insurance premiums for compulsory pension insurance) and VAT. Privileges on property taxation and deductions to road funds extend to the production, processing and storage of agricultural products (revenue must be at least 70% of the total amount). The profit from the sale of products that have undergone initial processing is not taxed. If the products of agricultural processing at the same enterprise are used as raw materials for further production, or agricultural raw materials are transferred to processing to another enterprise on give-and-take start-ups, then profits are taxed.

The land tax is paid for the land that is owned, or in the constant use of the agricultural producer, the rent for the land intended for rent. Special agricultural machinery is not subject to taxation. Peasant farms enjoy all the benefits granted to agricultural producers and small business entities. Regardless of their status, peasant farms are exempt from taxation for the first five years of their activities, are obliged to make contributions to social and road funds, make payments for land and use of other natural resources.

Individual income received in the form of subsidies from the budget for keeping livestock, the laying of perennial plantations, the purchase of seeds of planting material, feed of mineral fertilizers, fuel and lubricants and other goods necessary for farming to peasant farms are exempt from taxation. The income of individuals in the form of grants received by the peasant farms from the budget was also exempt from taxation. VAT rates of 10% for meat and meat products, mayonnaise and specialty fats have been established. The level of the tax burden in agriculture has averaged over 2010-2012. - 8.7%.

The analysis showed that under the current conditions, when there are a lot of unprofitable enterprises in the agricultural sector, and the profit margins are low, the level of the real tax burden exceeds the official tax burden, and the tax "endurance" is lower than in other sectors. Despite the fact that the declared levels of tax burden in relation to revenue figures (on average about 7%) and the Value of Internal Product in agriculture (on average about 4%) remain stable throughout the period under review, the level of tax burden in terms of indicators Profits and financial results show significant fluctuations from year to year, characterizing the financial situation in the sector as unstable.

The use of various tax regimes (for agriculture, the main ones are the general taxation system and a single agricultural tax) can affect the size of the tax burden at the level of individual economic entities. The analysis of tax payments made it possible to assess the impact of the application of various tax regimes on the financial condition of agricultural producers. The application of a single agricultural tax is beneficial for agricultural commodity producers, whose main users are non-payers of VAT. Also, the assessment of the impact of a single agricultural tax on attracting investment in

agriculture has revealed only an indirect influence, both positive and negative. The transition to a single agricultural tax and, as a consequence, the loss of the right to refund VAT from the budget, led to the fact that the purchase of fixed assets costs 18% more for agricultural producers than for payers using the general taxation system. In a situation where agricultural production is exempt from profit tax, a single agricultural tax can have a certain positive effect on the investment level, due to the fact that the cost of acquired fixed assets can be included in expenses faster than the general taxation system. The depreciation mechanism used by payers of the single agricultural tax can be considered as an effective tool for increasing the level of investment, due to the fact that investment leads to tax savings.

The single agricultural tax in Russia should be developed along the path of maximum simplification (simplification of administration, simplification of accounting, ease of transition, etc.), that is, along the way traditionally applied to the taxation of small enterprises in the member countries of the European Union. At the same time it is expedient to find the possibilities of transition from taxation of revenues to the taxation of land. This reorganization is possible only after the improvement of methods for assessing land. In addition, it is necessary to develop a mechanism for differentiating the taxation of a single agricultural tax, depending on the type of economic activity. The special regime should take into account both the features of crop production and livestock breeding in connection with differences in the formation of the financial result of activity in these sectors [6]. Thus, one of the most important tasks in improving the single agricultural tax is to solve the VAT problem. The analysis of the European practice of taxation of VAT and its comparison with Russian experience makes it possible to single out the following possibilities for improvement: providing the payers of a single agricultural tax with the right of a VAT payer status; Special reduced VAT rates for buyers; A zero VAT rate for agricultural products, the ability to take into account the "input" value-added tax when selling goods purchased from payer organizations of a single agricultural tax.

Taxation in the Republic of Belarus. General and special (simplified) taxation systems are also applied in Belarus. Payment of a single tax for producers of agricultural products is a special taxation regime, the procedure for its application is regulated by Chapter 36 of the Tax Code of the Republic of Belarus [7]. Payment of tax on a special taxation system replaces payment of the majority of payments under the general taxation system. When applying this system of taxation, organizations can maintain accounting in a simplified manner.

For agricultural producers, the general procedure for the calculation and payment of excises, value added tax, taxes, duties (duties) levied on the import (export) of goods is maintained. The object of taxation as a single tax is the realization of activities for the production of agricultural products. The tax base of the single tax is determined on the basis of gross proceeds received for the tax period, defined as the amount of revenue from the sale of goods (works, services), property rights and non-operating income. The single tax rate is set at 1%. The payment of a single tax replaces payment of the entire set of taxes, fees and other mandatory payments to the budget and state extra-budgetary funds.

In the Republic of Belarus and the Russian Federation, the tax regime for peasant (farm) households is regulated by Chapter 36 and Chapter 26.1 of the Tax Codes of these countries, respectively, Peasant (farm) farms are recognized as producers of agricultural products. Payment by payers of a single tax on the activities of branches or other separate subdivisions that produce agricultural products does not replace the payment of taxes, fees and other mandatory payments to the budget and state extra-budgetary funds from activities not related to the activities of such branches or other separate units that have a separate balance and Current (settlement) or other bank account.

Gross revenue is defined as the amount of funds from the sale of products, goods (works, services), other property and income from non-operating transactions. At the same time, when determining the gross revenue levied by a single tax, the funds received from the sale of agricultural products harvested from the population and handed over to the state, the value of livestock that has been rejected from the main flock and put on fattening, are not taken into account. Also, peasant farms for three years from the date of their state registration in the part of the activities for the production of crop production (except flowers and ornamental plants), livestock (except fur fur farming), fish farming and beekeeping are exempt from taxes, dues, Established by this Code.

The right to transfer to a single tax is granted to organizations that have branches or other separate subdivisions for the production of agricultural products that have a separate balance and current (settlement) or other bank account, and whose proceeds from the sale of manufactured crop production (except flowers and ornamental plants), Livestock (except fur farming), fish farming and

beekeeping make up at least 50% of the revenue calculated from all activities.

In Belarus in 2013. For those who do not pay VAT and apply a special taxation regime for taxpayers, the tax rate of 15% of gross income is replaced by a tax of 3% of the proceeds from retail sales. Exempt from the payment of property tax, organization for the production of agricultural products, provided that the revenue from this type of activity for the year is at least 70% of the total revenue from the sale of products (works, services) [8].

Tax system in the agricultural production of Kazakhstan. Special tax regimes are a special procedure for determining the elements of taxes established by the Tax Code, as well as exemption from payment of taxes and fees under certain conditions. These tax regimes are aimed at creating more favorable economic and financial conditions for the activities of organizations, individual entrepreneurs, related to small business, as well as agricultural producers.

Special tax regimes in Kazakhstan's agriculture include two taxation systems: a special tax regime for peasant or farming enterprises (Chapter 62 of the Tax Code of the Republic of Kazakhstan); Special tax regime for legal entities - producers of agricultural products, aquaculture products (fisheries) and rural consumer cooperatives (Chapter 63 of the Tax Code of the Republic of Kazakhstan) [9]. The right to apply a special tax regime is granted to peasant or farm households in the presence of land plots on the right of private property and (or) land use rights (including the right of secondary land use). Payers of the unified land tax are not payers of the following types of taxes and other mandatory payments to the budget: individual income tax, VAT, land tax, vehicle tax, property tax.

The object of taxation for the calculation of a single land tax is the estimated value of a land plot established on the basis of an act determining the estimated value of land plots issued by an authorized state agency for land management. The calculation of a single land tax on arable land is made by applying a 0.15% rate to the total estimated value of land plots (Article 444 of the Tax Code of the Republic of Kazakhstan). For example, the cost of a land plot of one hectare of pasture is 40 thousand tenge, therefore, the tax is equal to 60 tenge. The calculation of a single land tax on pastures, natural haymaking and other land plots used in activities subject to a special tax regime is made by applying a 0.2% rate to the total estimated value of land plots (Article 444 of the Tax Code of the Republic of Kazakhstan) [9].

A special tax regime for producers of agricultural products, aquaculture products (fisheries) and agricultural cooperatives - provides for a special procedure for calculating corporate income tax or individual income tax, with the exception of taxes withheld at source, VAT, social tax, property tax, transport tax facilities. The amounts of these taxes, calculated in accordance with the generally established procedure, are subject to reduction by 70% (Article 451 of the Tax Code of the Republic of Kazakhstan) and paid to agricultural producers minus the reduction amount. Specialized agricultural machinery is not subject to taxation [9].

The total number of agricultural enterprises in the Republic of Kazakhstan, paying taxes in 2015, reached more than 172 thousand, including legal entities - 6.2 thousand, farms or farms - 165.8 thousand. It should be noted that the payment of a single land tax for one Peasant farming is lower than in the generally established regime in Kazakhstan by 90%. The study found that in the republic under a special tax regime agricultural producers with the status of a legal entity for 2011-2015. KZT 13709 million were paid, including 9377 million tenge (68.4%) in crop production, and 4332 million tenge (31.6%) in livestock production (table 1).

Table 1 – Special tax regime in the agricultural production of Kazakhstan for 2011-2015, million tenge

Name	Corporate income tax	Social tax	Property tax	Land tax	Transportation tax	VAT	Total	Specific gravity
Crop production	1216	2377	318	249	55	5162	9377	68,4
Livestock raising	1224	1620	58	265	71	1094	4332	31,6
Total:	2440	3997	376	514	126	6256	13709	100
Note - Prepared by the authors according to the Tax Committee of the Republic of Kazakhstan, 2011-2015.								

In the structure of paid taxes, the share of value added tax was 47%, social tax – 29%, corporate income tax – 17%. Depending on the specialization, the concentration of the volumes of agricultural products produced and sold, the share of enterprises operating under the special tax regime was 93%, in the total volume of taxes paid in the Akmola region it is 83%, 2261 million tenge, North Kazakhstan 86 % And 4855 million tenge; In South Kazakhstan – 71%. At the same time, it should be noted that large financial-stable agricultural enterprises that produce the largest number of products that carry out accounting and tax accounting work under a special tax regime. The share of taxes in the agrarian sector of the economy of the Republic of Kazakhstan is minimal in the budget of the country (tax payments are less than the amount of tax benefits). Taxes are covered by subsidies [10].

Summarizing the above, it can be stated that the principles of interaction of the countries participating in the Eurasian Economic Union in the field of taxation provide: mutual goods are subject to indirect taxes (VAT); The collection of taxes in the state on whose territory the goods of other states are sold should be no less favorable than the taxation applied by this state in the same circumstances with respect to similar goods on its territory; To ensure equal conditions for competition and free movement of goods, works and services at the national level or at the level of the Eurasian Economic Union, States determine the directions, forms and order of convergence of legislation with respect to taxes affecting mutual trade, including further improvement of the VAT collection system (table 2).

Table 2 – Types and rates of basic taxes of agricultural producers in the countries of the Eurasian Economic Union,%

Types of taxes	Belarus	Kazakhstan	Russia
Single tax (%)	1		6
Single land tax for peasant or farm households		0,15-0,75	
Land tax for legal entities			
Value added tax for	10	12	10
legal entities		10	20
Profit tax for legal entities	12	11	13
Personal income tax	24	6,5	
Social tax	0,1-2	0,05-1,5	-2,2

The analysis shows that the accrual of taxes to agricultural producers in Belarus is carried out at a rate of one percent of all taxes, Kazakhstan - 30% of all taxes (legal entities), 0.15-0.75% of the estimated value of the land plot (peasant or private farms) And Russia - 6% of the profit. Thus, in the countries of the Eurasian Economic Union, everything is done to stimulate the development of entrepreneurial activities in rural areas, attract investment in agriculture and the social sphere of the countryside. The analysis shows that the share of taxes in revenues was 2% for Belarus, 2.1% for Kazakhstan, 1.9% for Russia; The share of taxes on profits - Belarus - 2.5%, Kazakhstan - 3.3%, Russia - 6%. For the countries of the Eurasian Economic Union, when taxing agricultural producers it is proposed to bring the legal framework in line with each country. This will promote equal conditions for agricultural producers, raising the material interest as a result of labor [11].

Thus, Belarus and Kazakhstan have a two-tier system of taxation (republican and local levels), in the Russian Federation - a three-tier taxation system (general state-federal, regional and local). In the taxation system, there are significant differences: in Belarus, the basis for taxation is the total revenue from sales of products, works and services, and in Russia and Kazakhstan - net revenue. In Russia, a preferential taxation system is applied, except for income tax, property tax, VAT (personal income tax), the tax rate does not exceed 15%, depending on the volume, taxation (gross profit 6%, net revenue 15%). Land tax can not be considered subject to unification in the countries of the Eurasian Economic Union, since it does not affect international economic relations, does not distort the value of exported and

imported products, and the rates and methods of tax can only affect the amount of tax time in each country. Payment of the Uniform land tax of peasant farms is the easiest to use.

The study shows that there is no complete unification of the rates of major taxes in the member states of the Eurasian Economic Union, since the rates of taxes and levies depend on the level of economic development, as well as on the tax policy of each state and on the progress of reforms in this area. From the comparative legal characteristics it is clear that in all countries of the Common Economic Space, states are supported in the development of the agricultural sector of the economy. All producers of agricultural products enjoy different preferences.

Conclusion

The study of the taxation system allows us to conclude that the structure of taxation in Kazakhstan, Russia and Belarus is characterized by a significant degree of unification. Tax systems involve the collection of direct and indirect taxes. Elements of the tax system, the procedure for the calculation and payment of taxes, tax incentives and exemption from taxation, the system of taxpayer control by the tax authorities is also largely identical. Thus, the results of a comparative analysis of the taxation system for agricultural producers in the countries of the Eurasian Economic Union allow proposing, in the development of an interstate taxation system, to follow the unification path, taking into account the experience of Belarus - to establish a low single tax rate for agricultural producers; Kazakhstan - in the use of a special tax regime for peasant and farmer enterprises, which exempts from all types of taxes, replacing them with a single land tax, the base of calculus, based on the area of the land plot, multiplied by the estimated value, with a tax rate not exceeding 0.5% ; Russia - in the sphere of special preferential taxation with the establishment of a single agricultural tax.

Литература

1 Шарипов А.К., Бурнашева В.Р. Налоговые режимы в государственном регулировании АПК Республики Казахстан. //Проблемы агрорынка. – Алматы. – №2. – 2016. – С. 82-89.

2 Зейнельгабдин А.Б. Налогово-бюджетные инструменты решения стратегических задач // Международная научно-практическая конференция «Экономическая, налоговая и финансово-бюджетная стратегия РК на современном этапе», посвященная 75-летию профессора Нурумова А.А. / КазУЭФМТ. 24.02.2016. – С.18.

3 Сигарев М.И. Государственное управление аграрной экономикой Казахстана: опыт, проблемы и перспективы. – Алматы: КазНИИ Экономики АПК и развития сельских территорий, 2012.

4 План мероприятия по реализации концепции согласованной агропромышленной политики государств-членов Таможенного союза и Единого экономического пространства. Решение Высшего Евразийского экономического совета на уровне глав государств от 21 ноября 2014 г. № 94.

5 Налоговый кодекс Российской Федерации от 31.07.1998 №146-ФЗ (принят ГД ФС РФ 16.07.1998). Действующая редакция от 01.01.2014г. http://nalog.ru.

6 Особенности государственной поддержки сельского хозяйства России. По материалам пресс-службы Министерства сельского хозяйства Российской Федерации. – 2012 – 14 с.

7 Налоговый кодекс Республики Беларусь от 19 декабря 2002 г. №166-З. Действующая редакция от 01.01.2013г. http: //www.nalog.gov.by.

8 Ильина З.М., Кондратенко С.А. Оценка конкурентоспособности субъектов внутреннего продовольственного рынка Республики Беларусь. Республиканское научное унитарное предприятие «Институт системных исследовании в АПК НАН Беларуси». – Минск, 2014.

9 Кодекс Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» (Налоговый кодекс) с изменениями и дополнениями по состоянию на 08.04.2016 г.

10 Сигарев М.И., Джамбаева Г.А. Система налогообложения сельхозтоваропроизводителей в Республике Казахстан.г. Алматы // Проблема агрорынка. – № 1 январь – март 2015 г. С. 32 – 36.

11 Господдержка по странам ЕС. Интернет-ресурс: http:ec.europa.eu/eurostat.

References

1 Sharipov A.K., Burnasheva V.R. Nalogovyie rezhimyi v gosudarstvennom regulirovanii APK Respubliki Kazahstan. //Problemyi agroryinka. – Almatyi, #2. – 2016. - S. 82-89.

2 Zeynelgabdin A.B. Nalogovo-byudzhetnyie instrumentyi resheniya strategicheskih zadach // Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya «Ekonomicheskaya, nalogovaya i finansovo-byudzhetnaya strategiya RK na sovremennom etape», posvyaschennaya 75-letiyu professora Nurumova A.A. // KazUEFMT. 24.02.2016. – S.18.

3 Sigarev M.I. Gosudarstvennoe upravlenie agrarnoy ekonomikoy Kazahstana: opyit, problemyi i perspektivyi. – Almatyi: KazNII Ekonomiki APK i razvitiya selskih territoriy. – 2012.

4 Plan meropriyatiya po realizatsii kontseptsii soglasovannoy agropromyishlennoy politiki gosudarstv – chlenov Tamozhennogo soyuza i Edinogo ekonomicheskogo prostranstva. Reshenie Vyisshego Evraziyskogo ekonomicheskogo soveta na urovne glav gosudarstv ot 21 noyabrya 2014 g. # 94.

5 Nalogovyiy kodeks Rossiyskoy Federatsii ot 31.07.1998 #146-FZ (prinyat GD FS RF 16.07.1998). Deystvuyuschaya redaktsiya ot 01.01.2014g. http://nalog.ru.

6 Osobennosti gosudarstvennoy podderzhki selskogo hozyaystva Rossii. Po materialam press sluzhbyi Ministerstva selskogo hozyaystva Rossiyskoy Federatsii. – 2012 – 14s.

7 Nalogovyiy kodeks Respubliki Belarus ot 19 dekabrya 2002 g. #166-Z. Deystvuyuschaya redaktsiya ot 01.01.2013g. http://www.nalog.gov.by.

8 Ilina Z.M., Kondratenko S.A. Otsenka konkurentosposobnosti sub'ektov vnutrennego prodovolstvennogo ryinka Respubliki Belarus. Respublikanskoe nauchnoe unitarnoe predpriyatie «Institut sistemnyih issledovanii v APK NAN Belarusi».- Minsk, 2014.

9 Kodeks Respubliki Kazahstan «O nalogah i drugih obyazatelnyih platezhah v byudzhet» (Nalogovyiy kodeks) s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 08.04.2016g.

10 Sigarev M.I., Dzhambaeva G.A. Sistema nalogooblozheniya selhoztovaroproizvoditeley v Respublike Kazahstan.g. Almatyi. Problema agroryinka # 1 yanvar – mart 2015 g. s. 32 – 36.

11 Gospodderzhka po stranam ES. Internet-resurs: http:ec.europa.eu/eurostat.

МРНТИ 06.56.31

У.К. Джакишева*[1], А.В. Череп[2]

[1]Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан
[2]Запорожский национальный университет,
г. Запорожье, Украина
*E-mail: symbat_201176@mail.ru

ИНДУСТРИАЛЬНО-ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

В последние годы было заметно бурное развитие мирового научного и технологического прогресса, темпы роста которого ежегодно все более и более совершенствуются. Несомненно, результаты этой революции отражаются и продолжают сказываться в сфере экономики Республики Казахстан.

И естественно, казахстанская экономическая сфера общества в XXI веке изменилась до неузнаваемости. Образовалось новоиспеченное поколение продуктивных производительных сил. Новейшие рычаги управления производительным процессом и организацией труда всецело изменили вид предприятия малого и среднего бизнеса в целом. Подверглись существенным преобразованиям и обновлению механизмы производственного процесса и распределение национального богатства республики. В следствии этих перемен сыграл важнейшую роль научно-технический прогресс, то есть внедрение в общественное производство новой технологии и техники. Неосведомленность и полномасштабный и анализ инновационной деятельности и механизма ее осуществления приобретают огромное значение для практической перестройки экономики Казахстана в целом и их дальнейшей интеграции в передовое мировое сообщество.

В Республике Казахстане для развития экономики в целом были поставлены задачи дальнейшего развития и закрепления рыночных отношений, макроэкономической стабилизации и интеграции в мировое сообщество.

Ключевые слова: модернизация экономики, инновационное развитие, инновационные процессы, глобальная мировая экономика, рыночные отношения, макроэкономическая стабилизация.

U.K. Dzhakysheva, A.V. Cherep

Industrially-innovative development of Kazakhstan in the conditions of modernisation of economy

The last decades of the 20th century were marked by the rapid development of world scientific and technical progress, the pace of which is accelerating with every passing year. To a large extent, the results of the technical revolution have affected and continue to affect the economic sphere of the Republic of Kazakhstan.

The shape of the Kazakhstani economic society in the 21st century has changed beyond recognition. A new generation of productive forces was created. New forms of organization of labor, productive process and management radically changed the type of enterprise and the manufacturing industry as a whole. Substantial restructuring and renovation of the mechanisms of the reproduction process and distribution of national wealth were carried out.These qualitative changes are based on scientific and technological progress, the introduction of new technology and technology into social production. Knowledge and full-scale assessment and analysis of innovative activities and the mechanism for its implementation have become crucial for the practical reconstruction of the economy of the republic and their further integration into the advanced world community.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

In Kazakhstan, the development of regions was aimed at the development and consolidation of market relations, macroeconomic stabilization and integration, overcoming the industrial decline of industrial forces.

Key words: modernisation of economy, innovative development, innovative processes, global world economy, market relation, macroeconomic stabulisation.

У.К. Джакишева, А.В. Череп

Экономиканы жаңғыртудағы Қазақстанның индустриалды-инновациялық дамуы

Соңғы он жылдығында әлемдік ғылыми-техникалық прогрестің өте қарқынды дамуымен ерекшеленеді. Даму деңгейі жылдан жылға өте қарқынды дамуымен сипатталады. Техникалық революцияның жоғары қарқынды нәтижелігімен және Қазақстан Республикасының экономикалық аймағында дамуымен жалғасуда.

XXI ғасырда қазақстандық экономикалық қоғамы өте ерекше өзгерді. Жаңа ғасырлық өндірістік күш құрылды. Жалпы алғанда қайта өңдейтін кәсіпкерлік пен кәсіпорын түрлерін жаңа еңбек өндірісі түрлерімен және өндірістік үрдіс пен басқару жаппай өзгертті. Қайта құру мен өндірістік үрдістің механизмін жаңарту және ұлттық байлықты бөлу арқылы біршама өзгеріс алып келді. Осы сияқты сапалы өзгеріс негізінде ғылыми-техникалық үрдісте жаңа техникалар мен технологияларды қоғамдық өндіріске енгізумен ерекшеленеді. Республиканың экономикасын қайта құру үшін және болашақта оның алдыңғы қатардағы әлемдік қоғамдастықтағы интеграциясы үшін білім мен инновациялық қызметті толық масштабтық бағалау мен талдау және оны жүзеге асыру механизмдері маңызды орын алды.

Қазақстанда аймақтарды дамыту үшін және нарықтық қарым-қатынасты нығайту, интеграция мен макроэкономикалық тұрақтылықты сақтау мақсатында және кәсіпкерлік күшті өндірістік құлдыраудан еңсеру үшін арнайы тапсырмалар құрылды.

Түйін сөздер: экономиканы жаңғырту, инновациялық даму, инновациялық үрдіс, жаһандық әлемдік экономика.

Введение

Республика Казахстан имеет немалый экспортный потенциал, снабжая при этом потребность государства по важнейшим видам продовольствия. Необходимо обеспечить эффективность и конкурентоспособность экономики. Правительство продолжает активную пошаговую работу по стимулированию конкурентоспособности малого и среднего бизнеса.

Проведение инновационных процессов будет способствовать решению задач, которые поставил Президент республики в своем послании народу Казахстана. Ведь только проведение инновационной деятельности позволит предприятиям, занятым в производстве продуктов, работ и услуг, конкурировать с российскими товаропроизводителями. Внедряя политику импортозамещения, у предприятий появятся большие перспективы.

Расширение спроса на инвестиции для технической и технологической модернизации производства необходимо поддерживать со стороны как государства, так и местных органов власти. В разработанных правительством республики программах касательно инновационного развития страны предусматриваются меры по развитию инновационной деятельности предприятий Казахстана, по реализации промышленной политики не только государства, но и регионов. А также меры, направленные на усовершенствование производства конкурентоспособной продукции с использованием достижений науки и техники.

Методика. Разработанная правительством республики Казахстан программа индустриально-инновационного развития обеспечит устойчивое развитие государства. Выполнение совокупности актуальных мероприятий выставит ценность интеллектуальной собственности, реальной значимости НИОКР и внедряемых технологий отечественного производства. Это станет основой дальнейшего развития отраслей промышленности и позволит экономике Казахстана перейти в конечном итоге от индустриально-сырьевой к инновационной экономике.

Государственная политика республики в экономической сфере основывается на создании инновационной экономики с социальным уклоном. Это позволит решить и социальные и геополитические задачи, то есть последовать стратегическим целям, стоящим перед страной. Поставленные цели и задачи невозможно решить без макромасштабного планирования в одновременном содействии с рыночными законами на всех уровнях экономики.

Результаты и обсуждения

При рассмотрении инвестиционно-инновационных процессов и их влияния на экономический рост важно отметить одну из самых неблагоприятных тенденций в экономике за последние годы – отрицательная динамика инвестиций в экономику.

Ситуация с инвестициями, в том числе с иностранными, хорошо известна. Но о причинах ее возникновения и возможностях выхода из нее нет единого мнения. До сих пор считается, что главной причиной служит недостаточно активное и глубокое реформирование экономики, что, чем меньше государство влияет на нее, тем лучше для рынка, а он все «расставит по своим местам». Между тем свободного рынка, полностью избавленного от государственного воздействия, нигде давно уже нет.

В развитых странах оно осуществляется разными методами: через государственную собственность (во Франции, Австралии, Израиле), посредством банковской системы (В Германии) и реализации общенациональных научно-технических и экологических программ с созданием смешанных фондов с участием государственного бюджета, крупных наиболее заинтересованных в этих программах фирм и банков (в США, Японии, Великобритании и других странах.

Как было уже отмечено, главное назначение инвестиций в предприятия – обновление и ремонт основного капитала, составляющего производственный и научно-технический потенциал предприятия и промышленности в целом. Что касательно собственных средств предприятия, то большинство из них в условиях повышающихся тарифов на электроэнергию и топливо, слабой поддержки банков по выдаче кредитов со стороны государства и коммерческих банков и многих других постоянных издержек хватает лишь на уплату обязательных платежей в бюджет и выплату заработной платы сотрудникам.

Таких предприятий подавляющее большинство. Поэтому возникающий вопрос о том, где брать денежные средства на модернизацию устаревшего основного капитала, приобретает актуальность. В Казахстане зарегистрировано множество инвестиционных фондов. К сожалению, большинство из них базируются в Астане и Алматы, и в регионах о работе фондов мало информированы. Необходимо оказать государственное содействие при открытии филиалов в областях. Данная задача не раз высказывалась в прессе, но областные чиновники сетуют на отсутствие средств.

Одним из важнейших приоритетов стратегического развития республики должно стать инновационное предпринимательство с разработкой и выпуском высокотехнологичного оборудования для важнейших отраслей экономики для импортозамещения.

Последующим курсом совершенствования инвестиционно-инновационного развития инновационного предпринимательства является использование долгосрочных банковских кредитов.

Для того чтобы уменьшить риск при кредитовании предприятий, нуждающихся при реконструкции и модернизации производства, гарантом возвратности кредита и процентов по нему должно выступить государство или фонды. Это должно быть не единовременной мерой. Доверие банков, способных возвращать долгосрочные кредиты, будет возрастать по мере повышения рентабельности предприятий. Все это должно одновременно пополняться денежными средствами на основе налоговых льгот при проведении инновационных мероприятий.

В связи с этим, предприятиям рекомендуем внедрять инновационные технологии, которые позволят не только повысить качество выпускаемой продукции, но и обезопасить их.

Однако финансовые организации неохотно кредитуют предприятия малого и среднего бизнеса, особенно в условиях мирового финансового кризиса. Поэтому государство должно оказать поддержку на республиканском и местном уровнях. Государство может обеспечить беспроцентное кредитование на пополнение оборотных средств под гарантии выпуска конкретной продукции предприятиями (гарантом также могут выступать контракты на покупку выпускаемой продукции).

Практика кредитования развития инноваций и высокоэффективного производства наукоемкой продукции промышленно развитых стран мира показывает, что наименьшим инфляционным последствиям подвержены сферы социальных услуг, где обеспечивается наиболее быстрый оборот капитала и как следствие своевременный возврат кредита. Кредиты данных отраслей могут расходоваться на приобретение высоких технологий и наукоемкого оборудования.

Массовое кредитование банками второго уровня инновационной деятельности казахстанских предприятий обязательно должно осуществляться при условии снижении ставки рефинансирования и сохранении ее неизменной хотя бы на период до 5 лет (данный период необходим для полной окупаемости основного объема капиталовложений).

Для дальнейшего развития требуются следующие мероприятия:

– разработать и реализовать государственные программы по дальнейшему стимулированию предприятий малого и среднего бизнеса для выпуска качественной продукции;

– внести изменения в налоговую политику государства с целью снижения налоговой нагрузки по НДС для предприятий малого и среднего бизнеса;

– увеличить объемы финансирования бюджетных программ субсидирования ставки вознаграждения банков второго уровня по кредитам, выдаваемым предприятиям и организации лизинга оборудования;

– активизировать работу институтов развития в вопросах инвестирования предприятий;

– создать центры по подготовке и переподготовке кадров;

– активизировать работу информационно-консультационных центров для производителей товаров (работ и услуг);

– совершенствовать различные методы наблюдений с целью обеспечения их полноты и достоверности.

Заключение

Реализация вышеперечисленных мероприятий, без сомнений, позитивно скажется на динамике республики в целом.

Лишь внедрение новейших инновационных технологий в первую очередь в стратегически важные сектора экономики облегчит переход на более высокий уровень развития экономики Казахстана.

Введение новых технологий в производство, которые способствуют становлению укладов, позволит на мезоуровне развиваться, соответствуя республиканским и мировым стандартам качества.

И конечно же, будут способствовать увеличению выпускаемой продукции и ее конкурентоспособности в дальнейшем.

Литература

1 Послание Президента РК Н.А. Назарбаева «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» от 31 января 2017 года.

2 Изотов М.З. Человеческий капитал как основа формирования инновационной культуры казахстанского общества // Аль-Фараби. – 2012. – № 3. – С. 3-12.

3 Абдыгаппарова С.Б. Инновационный потенциал Казахстан: механизмы активизации: монография. – Алматы: Экономика, 2010. – 158 с.

References

1 Poslanie Prezidenta PK H.A. Nazapbaeva «Tpet'ja modepnizacija Kazahstana: global'naja konkupentosposobnost'» ot 31 janvapja 2017 goda.

2 Izotov M.Z. Chelovecheskij kapital kak osnova formirovanija innovacionnoj kul'tury kazahstanskogo obshhestva // Al'-Fapabi. – 2012. – № 3. – S. 3-12.

3 Abdygappapova S.B. Innovacionnyj potencial Kazahstan: mehanizmy aktivizacii: monografija. – Almaty: Jekonomika, 2010. – 158 s.

МРНТИ 06.71.07

М.Ш. Бауэр[1], С.Т. Окутаева*[1]

[1]Казахский агротехнический университет им. С. Сейфуллина,
г. Астана, Казахстан
*E-mail: saulesha_okutaeva@mail.ru

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОДДЕРЖКА РАЗВИТИЯ ОТРАСЛИ ЖИВОТНОВОДСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: НАПРАВЛЕНИЯ И РЕЗУЛЬТАТЫ

В работе рассмотрены актуальные меры государственной поддержки животноводства в Республике Казахстан. Изучены основные государственные программы, реализуемые в республике в отрасли животноводства. Рассматриваются меры, направленные на повышение конкурентоспособности данной отрасли. Показана мировая практика поддержки сельского хозяйства в развитых странах (США, Канаде, Великобритании, Германии, Австралии). Проведен анализ внедрения программы «Развитие экспортного потенциала мяса КРС на 2011-2015 гг.». Приведены данные о наличии реализованных в рамках программы проектов в Акмолинской области. Проанализированы процессы кредитования и субсидирования отрасли животноводства посредством дочерних компаний АО «НУХ КазАгро» за 2015 год. Определены направления и размеры субсидирования животноводства. Обоснована важность государственной помощи фермерам с целью роста конкурентоспособности животноводческой продукции.

Ключевые слова: государственная поддержка отрасли животноводства, субсидирование животноводства, кредитование в АПК, государственные программы, животноводство, фермерская деятельность.

M.Sh. Bauer, S.T. Okutayeva

State support of the livestock industry in the Republic of Kazakhstan: trends and results

The paper discusses the main directions of state support of the livestock industry in the Republic of Kazakhstan. Studied the main government programs implemented in the country in the livestock industry. Consider measures aimed at improving the competitiveness of the industry. Studied international experience of support to agriculture in developed countries (USA, Canada, UK, Germany, Australia). The analysis of the implementation of the state program "Development of export potential of cattle meat in 2011-2015". The data on the availability of projects implemented under the program in the Akmola region. We analyzed the livestock industry of credit and subsidy processes through subsidiaries of JSC "NMH KazAgro" in 2015. The directions and the size of livestock subsidies. The necessity of state support of agricultural producers in order to increase the competitiveness of livestock production.

Key words: government support for the livestock industry, animal husbandry subsidies, lending to agribusiness, government programs, livestock, farming.

М.Ш. Бауэр, С.Т. Окутаева

Қазақстан Республикасында мал шаруашылығы саласының дамуын мемлекеттік қолдау: бағыттары мен нәтижелері

Мақалада Қазақстан Республикасында мал шаруашылығы саласын мемлекеттік қолдауының негізгі бағыттары қарастырылған. Республикада мал шаруашылығы саласында іске асырылып жатқан мемлекеттік бағдарламалар зерттелген. Саланың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған шаралар қарастырылған. Дамыған елдерде ауыл шаруашылығын қолдаудың әлемдік тәжірибесі зерттелген (АҚШ, Канада, Ұлыбритания, Германия, Австралия). «2011-2015 ж.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

ірі қара мал етінің экспорттық потенциалын дамыту» атты мемлекеттік бағдарламаны іске асырылуына талдау жасалды. Ақмола облысы бойынша бағдарлама шеңберінде іске асырылған жобалар туралы мәлімет берілген. «Казагро ұлттық басқарушы холдингі» АҚ-ның еншілес компаниялары арқылы мал шаруашылығы саласын субсидиялау және кредиттеу үрдістері талданды. Мал шаруашылығын субсидиялаудың бағыттары мен өлшемдері анықталды. Мал шаруашылығы өнімінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында ауыл шаруашылық тауар өндірушілерді мемлекеттік қолдау қажеттілігі негізделді.

Түйін сөздер: мал шаруашылығы саласын мемлекеттік қолдау, мал шаруашылығын субсидиялау, АӨК саласын кредиттеу, мемлекеттік бағдарламалар, мал шаруашылығы, фермерлік қызмет.

Введение

Одной из стратегических задач Республики Казахстан является развитие отрасли животноводства, которая для сельского населения страны является главным видом занятости и источником доходов.

Государственная поддержка сейчас играет наиважнейшую роль для дальнейшей перспективы отрасли животноводства Казахстана. Для развития отрасли в стране имеются все требуемые условия – пастбища, климат и кадры. В рамках программ осуществляются значительные вклады в эту отрасль, фермерам предоставляются льготные условия на субсидии, осуществляется импорт скота. Все эти положительные действия помогут Казахстану вернуть свою значимость в аграрном секторе [1].

Предпринятые меры в рамках реализации «Государственной агропродовольственной программы Республики Казахстан на 2003-2005 годы» по ускоренному развитию животноводства позволили приостановить процесс дестабилизации отечественного скотоводства, наметилась тенденция его оживления. Реализация отраслевых целевых программ призвана обеспечить возрождение молочного скотоводства и создание масштабного мясного скотоводства, что позволит в перспективе научно обоснованно и в интересах всего населения удовлетворить спрос на молоко и молочные продукты, мясо и мясопродукты за счёт отечественного производства [2].

Методы. Поддержка отрасли сельского хозяйства в Республике Казахстан направлена на повышение численности племенных животных, восстановление генофонда скота, а также продуктивности животных.

Меры государственной поддержки животноводства в рамках программы «Агробизнес-2020» направлены на стимулирование увеличения численности КРС, а также на увеличение производства качественной продукции. Среди этих мер главными являются [3]:

– поддержка племенного скотоводства;

– покупка из-за рубежа племенных телок и бычков-производителей с целью повышения генетического потенциала КРС;

– повышение качества скота в личных подсобных хозяйствах и крестьянских (фермерских) хозяйствах;

– организация пунктов искусственного осеменения;

– улучшение состояния кормовой базы качества кормов [3].

Следствием работ по племенной базе станет увеличение экономического потенциала, в том числе рост поголовья породистого скота и, соответственно, объема качественной продукции [4].

В планах государства повысить возможности мелких сельхозформирований, КФХ. Ожидаются работы по созданию откормочных баз, баз по приготовлению кормов и животноводческих комплексов [5].

В 2011 году в республике была принята Программа «Развитие экспортного потенциала мяса крупного рогатого скота Республики Казахстан на 2011-2020 годы» [3].

Задачи, намеченные в программе, следующие:

– улучшение генетического потенциала скота и его продуктивных качеств;

– переход мясного скотоводства на индустриальную основу путем породного преобразования стада;

– развитие инфраструктуры производства и переработки мяса;

– государственная поддержка экспорта мяса [4, с. 11].

Программа состоит из двух этапов. С 2011 по 2015 годы предполагается увеличение поголовья племенного скота в республике. С 2016 по 2020 годы государство планирует расширить экспортный потенциал мясного скотоводства, в том числе увеличение поставок говядины на экспорт [6].

Для осуществления продовольственной безопасности страны в республике реализуется поддержка животноводства посредством наращивания объемов производства животноводческой

продукции, а также поставок на экспорт. В числе дальнейших работ запланировано создание специальных откормочных площадок для КРС, убойных пунктов, мясоперерабатывающих комплексов. Эти мероприятия возможны в рамках государственно-частного партнерства с участием иностранных инвесторов.

Зарубежная практика показала, что наилучших показателей в животноводстве могут добиться те страны, которые применяют программы по развитию фермерских хозяйств. Интересным будет опыт следующих стран:

В *США* фермеры предлагают около 70% продукции сельского хозяйства страны и имеют почти стопроцентную товарность. В более чем 2 млн. ферм задействовано около 3,0 млн. человек. Важным является действие льготного сельскохозяйственного кредитования [7].

В *Канаде* актуально развитие семейных ферм. Федеральная кредитная сельхозкорпорация оказывает помощь в организации фермерского дела, помогает с приобретением маточного поголовья. В связи с финансовыми трудностями в сельском хозяйстве, которые могут быть вызваны стихийными бедствиями, помощь аграриям идет через программы стабилизации [7]. Для *Австралии* характерны ирригационные авансы (пример открытия Большого Артезианского Бассейна). Развитие ирригации на бюджетные средства помогло австралийским фермерам в обеспечении водой [7].

В *Германии* правительство ведет политику сокращения мелких фирм, которые, к слову сказать, занимают значительную долю в структуре сельского хозяйства. Это произошло после введения ЕС единых цен на сельхозпродукцию и стало невозможно конкурировать с крупными европейскими производителями [7].

В *Великобритании* распространено долгосрочное кредитование фермеров для покупки земли.

Господдержка АПК в развитых странах является важным приоритетом аграрной политики. Содействие созданию эффективной социальной инфраструктуры, стабильного развития сельского хозяйства достигается, как показывает мировой опыт, за счет использования различных экономических мер [7].

Результаты и обсуждение. В нашей республике основной программой, в рамках которой происходит государственная поддержка отрасли, является программа «Развитие экспортного потенциала мяса КРС на 2011-2015 гг.». Представим анализ реализации этой программы в 2015 году (таблица 1).

Таблица 1 – Основные результаты реализации государственной поддержки отрасли животноводства в Республике Казахстан

Направления	Результаты
Проект «Развитие экспортного потенциала мяса КРС»	
Создание племенных репродукторов	Приобретено поголовья 64,9 тыс. голов племенного КРС
Развитие фермерских хозяйств	Закуплено 277 тысяч голов маточного поголовья
Строительство откормочных площадок	279 единиц откормочных площадок на 150 тысяч скотомест
Породное преобразование стада	Охвачено 665 тысяч голов КРС
Объем экспорта мяса КРС	6,5 тысяч тонн
Инвестиционные проекты с участием иностранного капитала	– подписан меморандум по созданию мясного кластера в Восточно-Казахстанской области между китайской ТРК «Rifa Holding Group» и казахстанской компанией «Евразия агрохолдинг». План: строительство мясоком бината с годовой мощностью 17 тыс. тонн баранины и говядины, а также откормочных площадок на 50 тыс. голов единовременного откорма МРС и 1000 голов КРС; – подписано соглашение инвестиционной корпорации Китая «CITIC» с Холдингом «Байтерек» на реализацию инвестиционных проектов в сельском хозяйстве, в том числе на строительство птицефабрики бройлерного направления; – подписано инвестиционное соглашение между ТОО «Актеп» и итальянской компанией «Inalca Eurasia» для строительства в трех областях республики откормочных площадок с общей мощностью 44 тыс. голов единовременного откорма, также модернизация мясокомбината с увеличением мощности до 20 тыс. тонн мяса и мясной продукции. Объем инвестиции составляет 100 млн. долл.

Продолжение таблицы 1

Объем государственной поддержки	41,7 млрд. тенге
Ветеринарная безопасность	
Строительство ветлабораторий	114 ветеринарных лабораторий
Наука	
НИР	Заключены договора на проведение НИР на сумму 4 468,4 млн. тенге
Национальный аграрный научно-образовательный центр (НАНОЦ)	Состав: 3 аграрных вуза (КазНАУ, КазАТУ им. С. Сейфуллина, ЗКАТУ им. Жангирхана); 23 НИИ, 14 опытно-экспериментальных станций и хозяйств, 4 сервисные организации
Примечание – Составлено автором по источнику [8]	

Как видно из таблицы 1, планы по реализации Проекта «Развитие экспортного потенциала мяса КРС» выполнены по всем направлениям. В рамках программы за период ее реализации в республике было приобретено 65 тыс. голов племенных животных, приобретено маточного поголовья – 277 тысяч голов, создано 279 откормочных площадок на 150 тысяч скотомест. Для развития животноводства привлекаются иностранные инвестиции. Примером являются совместные предприятия с инвесторами из Китая, Италии и других стран. В Акмолинской области уже реализованы проекты по развитию отрасли животноводства (таблица 2).

Таблица 2 – Наличие реализованных проектов в Акмолинской области

Предприятие	Район	Проект	Производственная мощность
ТОО «Есиль Агро»	Щучинский	Молочно-товарная ферма	1200 голов
ТОО «Ак Бас»	Енбекшильдерский	Откормочная площадка	5000 голов
ТОО «Казгер»	Енбекшильдерский	Комбикормовый комбинат	50 тонн/сут
ПК «Ижевский»	Аршалынский	Комбикормовый завод	480 тонн/сут
ТОО «Agrimer -Astyk»	г. Кокшетау	Завод по производству комбикормов	140 тонн/сут
ТОО «Концерн Цесна-Астык»	г. Астана	Завод по производству комбикормов	300 тонн/сут
Примечание – Составлено автором по источнику [9]			

Таблица 3 – Кредитование сельхозтоваропроизводителей отрасли животноводства в Республике Казахстан за 2015 год

Мероприятие	Результат
Общий объем финансирования	317 млрд. тенге
Создание рабочих мест	14,7 тыс. рабочих мест
Создание кредитных товариществ	176
Реализация программы «Сыбага»	сумма: 15,69 млрд. тенге покупка: 81471 голов маточного поголовья КРС
Примечание – Составлено автором	

Кредитование фермерских хозяйств на покупку коров в республике реализуется через программу «Сыбаға» посредством АО «Фонд финансовой поддержки сельского хозяйства» и АО «Аграрная кредитная корпорация». На сегодня более 2000 проектов были прокредитованы на сумму около 18 млрд. тенге, в том числе закуплено более 100 тысяч голов КРС [10]. Проект «Жайлау» является продолжением проекта «Сыбаға», его целью является формирование высокотехнологического фермерства в лице семейных животноводческих ферм.

Кредитование сельхозтоваропроизводителей. Объем финансирования АПК республики за прошедшие два года составил чуть более 450 млрд. тенге [11]. Финансовые результаты мероприятий господдержки животноводства представлены в таблице 3.

Субсидирование.

Одним из популярных методов поддержки сельхозпроизводителей является субсидирование.

Система субсидирования сельского хозяйства в Казахстане началась в 2007 году.

Субсидированию подлежат следующие направления отрасли животноводства (рисунок 1).

Рисунок 1 – Направления субсидирования отрасли животноводства в Республике Казахстан
Примечание – Составлено автором

Как мы видим из рисунка 3, господдержка отрасли распространяется не только на развитие племенного животноводства, но и на повышение качества продукции, а также продуктивности животных. Нормативы субсидий на каждое направление показаны в таблице 4.

Таблица 4 – Нормативы субсидий на поддержку мясной отрасли

Направление	Размеры субсидий
Ведение селекционной и племенной работы:	
Маточное поголовье КРС, участвующее в породном преобразовании	18000 тенге/гол
Маточное поголовье племенного КРС	20000 тенге/гол
Использование племенных быков-производителей в общественных стадах	104000 тенге/гол
Приобретение племенного и селекционного КРС:	
Отечественный племенной КРС	154000 тенге/гол
Австралийский, американский и канадский племенной КРС	200000 тенге/гол
Европейский племенной скот	154000 тенге/гол

Продолжение таблицы 4

Импортированный племенной и селекционный КРС	118000 тенге/гол
Снижение затрат на заготовку и покупку кормов	Норматив субсидий, критерии и требования утверждаются постановлением акимата области по согласованию с МСХ РК
Внедрение искусственного осеменения маточного поголовья КРС в ЛПХ	
Продажа бычков на откормочные площадки	24000 тенге/гол (живой вес 160-300 кг, возраст 6-12 месяцев)
Примечание – Составлено автором по источнику [12]	

Из таблицы 4 видно, что, участвуя в реализации государственных программ, фермеры реально имеют шанс получить субсидии из бюджета на ведение животноводства [12]. Отметим, что для статуса откормочной площадки 1 уровня необходимо единовременное содержание не менее 3000 голов; 2 уровня – не менее 1500 голов; 3 уровня – не менее 400 голов.

Рисунок 2 наглядно показывает повышение размеров государственной помощи, идущей на поддержку сельского хозяйства.

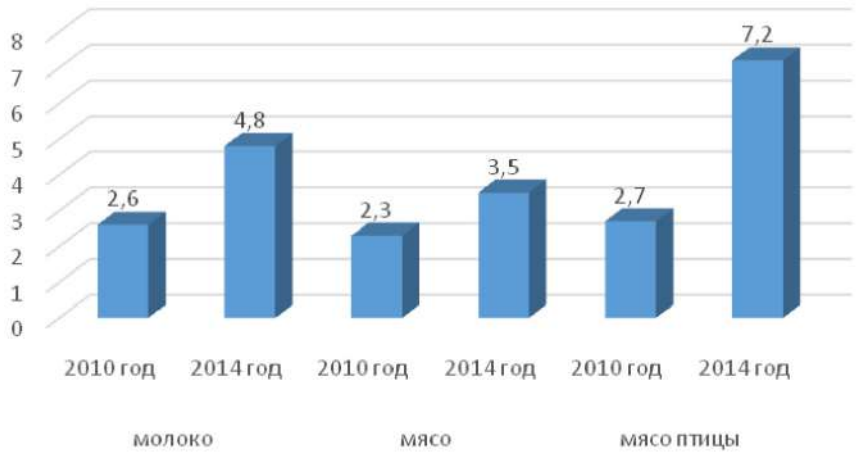

Рисунок 2 – Размеры государственной поддержки отрасли животноводства в Республике Казахстан, млрд. тенге
Примечание – Составлено автором

В целом, на развитие животноводства в стране за последние 7 лет было выделено чуть более 45 млрд. тенге. Так, объем субсидий на производство молока в стране увеличился почти вдвое, на 52% увеличилась поддержка производства мяса КРС, почти в 3 раза вырос объем субсидий на производство мяса птицы в 2014 году по сравнению с 2010 годом [4, с. 15].

Выводы

Анализируя состояние господдержки отрасли животноводства в нашей республике, мы приходим к выводу о сильной поддержке крестьян государством. План реализации Проекта «Развитие экспортного потенциала мяса КРС» на период с 2011 по 2015 гг., как мы видим, выполнен, а по некоторым параметрам – перевыполнен (программа «Сыбаға» план перевыполнен на 21% и строительство откормочных площадок – 28%). Внедрены в жизнь планы по привлечению иностранного капитала в сельское хозяйство страны. Примером могут быть совместные с китайскими инвесторами предприятия в отрасли животноводства, инвестиционные вложения которых составили порядка более 100 млн. долл., при этом контрольный пакет акций таких совместных предприятий будет у казахстанской стороны. Виден прорыв также в области науки в сельском хозяйстве. Так, в 2015 году из государственного бюджета на

научные исследования в сельском хозяйстве было выделено около 4,5 млн. тенге. Образованный «Национальный аграрный научно-образовательный центр» (АО НАНОЦ) имеет в своей структуре аграрные вузы и НИИ, что говорит о роли государства в поддержке сельского хозяйства и достижении параметров, заданных в программе «Агробизнес-2020» [8].

В ноябре 2016 года Министерством сельского хозяйства была презентована концепция новой программы, направленной на развитие АПК. С помощью реализации этой программы предполагается решить ряд проблем в отрасли. Так, планируется повышение эффективности в отрасли животноводства на 58%. Государство планирует увеличить обеспеченность кормами за счет расширения площади кормовых культур.

В рамках новой государственной программы планируется распространение масштабной кооперации в сельском хозяйстве, что позволит объединить мелких производителей в товарное производство.

Известно, что большая доля объемов производства молока и мяса принадлежит ЛПХ (личным подсобным хозяйствам), поэтому новая государственная программа будет способствовать доступности государственной поддержки мелким и средним производителям [13].

В целом, как показали результаты исследования, реализация государственных программ в республике идет успешно. Казахстан, учитывая мировой опыт государственной поддержки отрасли сельского хозяйства, внедряет меры по поддержке сельхозтоваропроизводителей путем субсидирования и кредитования производства. Все эти меры в Акмолинской области привели к достижению показателя валовой продукции в сельском хозяйстве до 263 млрд.тенге. Развитие отрасли животноводства не представляется возможным без поддержки государства по нескольким причинам. Среди них деградация отрасли в связи с кризисом после развала СССР, отставание закупочных цен на мясо от реализационных, высокая себестоимость прибавочного продукта и прочие причины. Поэтому внедрение государственных программ необходимо для повышения конкурентоспособности отрасли и поддержки сельхозтоваропроизводителей.

Литература

1 Итоги реализации Государственной программы по форсированному индустриально-инновационному развитию РК на 2010-2014 годы. Динамика основных показателей (за 2008-2013 годы). АО «Казахстанский институт развития индустрии». Астана, 2014 г.

2 Послание Главы государства народу Казахстана от 14 декабря 2012 года «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства».

3 Окутаева С.Т. Государственная поддержка отрасли животноводства в Республике Казахстан // Материалы международной научно-практической конференции 17-25 ноября 2014 г. – Т.4. – г. София, Болгария. – с.47-55.

4 Программа «Развитие экспортного потенциала мяса крупного рогатого скота Республики Казахстан на 2011-2020 годы» / Министерство сельского хозяйства РК. – Астана, 2011. – 21 с.

5 Министр сельского хозяйства Мамытбеков А.С. О ходе реализации проекта «Развитие экспортного потенциала мяса КРС на 2011-2015 годы»: доклад. – Астана, 2014, февраль – 18 // www.minagri.gov.kz.

6 Окутаева С.Т. Проблемы производства мяса в Республике Казахстан // Матер. IX междунар. науч.-практ. конф. «Veda a technologie: krok do budoucnosti-2013». – Прага, 2013. – Т. 8. – С. 30-32.

7 Концепция целевой Программы «Жайлау» «Развитие семейных животноводческих ферм в Республике Казахстан на 2013-2023 г.г.»

8 О результатах реализации программы экспортного потенциала мяса КРС на 2011-2015 гг.: выступление вице-министра Исаевой Г.С. – Астана, 2016.

9 Программа развития мясного скотоводства Акмолинской области на 2011-2015 годы / Государственное учреждение «Управление сельского хозяйства Акмолинской области. – Кокшетау, 2011. – 35 с.

10 Окутаева С.Т. Государственная поддержка отрасли животноводства в Республике Казахстан // Матер. X междунар. науч.-практ. конф. «Achievement of high school-2014». – София, 2014. – Т. 4. – С. 47-55.

11 Веденко В. Село без коров – не село // Казахстанская правда. – 2016, июль – 22. – С. 10.

12 Постановление Правительства Республики Казахстан. Правила субсидирования из местных бюджетов на развитие племенного животноводства, повышение продуктивности и качества продукции животноводства: утв. 18 февраля 2014 года, №103.

13 Концепция государственной программы развития АПК на 2017-2021 годы// http://www.zakon.kz/4827781-prezentovana-koncepcija.html

References

1 Itogi realizatcii Gosudarstvennoi progrmmy po forsirovannomu industrialno-innovatcionnomu razvitiu RK na 2010-2014 gody. Dinamika osnovnyh pokazatelei (za 2008-2013 gody). AO "Kazahskii institute razvitiya industrii"/ Astana, 2014 g.

2 Poslanie Glavy gosudarstva narodu Kazakhstana ot 14 dekabrya 2012 goda "Strategiya "Kazakhstan-2050": novyi politicheskii kurs sostoyavshegosya gosudarstva".

3 Okutaeva S.T. Gosudarstvennaya podderzhka otrasli zhivotnovodstva v Respublike Kazahstan // Materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii 17-25 noyabrya 2014 g.– T.4.– g. Sofiya, Bolgariya. – s.47-55.

4 Programma "Razvitie eksportnogo potenciala myasa krupnogo rogatogo skota Respubliki Kazakhstan na 2011-2020 gody"/ Ministerstvo selskogo hozyaistva RK. – Astana, 2011. – 21 s.

5 Ministr selskogo hozyaistva Mamytbekov A.S/ O hode realizacii proekta "Razvitie eksportnogo potenciala myasa krupnogo rogatogo skota Respubliki Kazakhstan na 2011-2015 gody": doklad. – Astana, 2014, fevral – 18// www.minagri.gov.kz.

6 Okutayeva S/T/ Problemy proizvodstva myasa v Respublike Kazakhstan// Mater. IX mezhdunar.nauch.-prakt.konf. «Veda a technologie: krok do budoucnosti-2013». – Praga, 2013. – T.8.– S.30-32

7 Kontcepciya tcelevoi programmy "Zhailau" "Razvitie semeinyh zhivotnovodcheskih ferm v Respublike Kazakhstan na 2013-2023 gody"

8 O rezultatah realizacii programmy eksportnogo potenciala myasa KRS na 2011-2015 gody: vystuplenie vice-ministra Isaevoi G.S.. – Astana, 2016.

9 Programma razvitiya myasnogo skotovodstva Akmolinskoi oblasti na 2011-2015 gody/ Gosudarstvennoe uchrezhdenie "Upravlenie selskogo hozyaistva Akmolinskoi oblasti. – Kokshetau, 2011. – 35 s.

10 Okutayeva S.T. Gosudarstvennaya podderzhka otrasli zhivotnovodstva v Respublike Kazakhstan// Mater. X mezhdunar. nauch.-prakt.konf. «Achievement of high school-2014». – Sofiya, 2014. – T. 4. – S. 47-55.

11 Vedenko V. Selo bez korov – ne selo// Kazakhstanskaya Pravda. – 2016, iyul – 22. – C.10

12 Postanovlenie Pravitelstva Respubliki Kazakhstan/ Pravila subsidirovaniya iz mestnyh budzhetov na razvitie plemennogo zhivotnovodstva, povyshenie produktivnosti I kachestva produkcii zhivotnovodstva: utv. 18 fevralya 2014 goda, # 103

13 Koncepciya gosudarstvennoi programmy APK na 2017-2021 gody// http://www.zakon.kz/4827781-prezentovana-koncepcija.html

МРНТИ 06.73.15

Б.Т. Аймурзина*[1], А.С. Асилова[2]

[1]Казахский университет экономики, финансов и международной торговли,
г. Астана, Казахстан
[2]Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан
*E-mail: aimurzina@mail.ru

ФИНАНСОВАЯ И НАЛОГОВАЯ ПОЛИТИКА В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ КАЗАХСТАНА

В статье анализируются состояние и изменение ВВП за 2006-2015 годы, в том числе производство товаров и услуг за последние годы. Уделено внимание динамике курса тенге за доллар США за 2011-2015 годы. Указано, что в современных условиях тенденции развития и углубления интеграционных процессов в мировой экономике вызывают необходимость гармонизации финансовых, платёжных инструментов и налогообложения, что требует пересмотра действующих методов управления финансовой системой. В связи с этим, основными приоритетными целями финансовой и налоговой политики должны стать дальнейший рост ВВП с обязательным направлением увеличения производства продукции с высокой добавленной стоимостью. Также большое внимание должно быть уделено дальнейшей стабилизации финансового сектора Казахстана. Необходимо уделить внимание обеспечению общественно необходимого уровня налоговых поступлений в доходную часть государственного бюджета с сохранением необходимого уровня экономического потенциала субъектов хозяйствования. Назрела необходимость в разработке системы менеджмента неналоговых доходов бюджета на основе анализа тенденций неналоговой составляющей бюджета и показателей эффективности управления неналоговыми доходами, усиления эффективности проведения налоговых проверок.

Ключевые слова: финансовая политика, налоги, налоговая политика, либерализация режима.

B.T. Aimurzina, A.S. Assilova

Financial and tax policy in the economic development of Kazakhstan

The article analyzes the state and changes in GDP for the period 2006-2015, including the production of goods and services in recent years. Attention is paid to the dynamics of the tenge exchange rate for the US dollar between 2011 -2015. Specifies that in the present conditions the trend of development and deepening of integration processes in the world economy dictate the need for harmonization of financial and payment instruments and taxation, that requires a review of the existing financial system management. In this context, the main priority objectives of the fiscal and tax policy should be further growth in GDP with the obligatory direction to increase the production of products with high added value. Also, great attention should be paid to the further stabilization of the financial sector in Kazakhstan. It is necessary to pay attention to the socially necessary level of tax revenue in the revenue part of the state budget while maintaining the necessary level of economic potential of the business entities. There is a need to develop a system of management of non-tax revenues, based on the analysis of non-tax component of budget trends and management indicators non-tax revenues, enhance the efficiency of tax audits.

Key words: fiscal policy, taxes, tax policy, liberalization of the regime.

Б.Т. Аймурзина, А.С. Асилова

Қазақстанның экономикалық дамуындағы қаржылық және салықтық саясат

Мақалада 2006-2015 жылдардағы жалпы ішкі өнімнің жағдайы мен өзгерісі, сонымен қоса соңғы жылдардағы тауарлар мен қызметтердің өндірісі көрсетілген. 2011-2015 жылдардағы тең-

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

геге шаққандағы АҚШ доллары курсының динамикасына көңіл бөлінді. Қазіргі жағдайдағы даму мен интеграциялық процестердің әлемдік экономикаға тереңдетілуі қаржы, төлем құралдарының керектігін және салық салуда іске асырылып жатқан қаржылық жүйенің басқару әдістерінің қайта қаралу керектігі көрсетілген. Осыған байланысты фискалдық және салық саясатының негізгі басым міндеттері қосымша құны жоғары өнімдер өндірісін арттыру арқылы жалпы ішкі өнімнің жоғарылауы болуы тиіс. Сондай-ақ, көп көңіл Қазақстанның қаржылық секторын одан әрі тұрақтандыру аударылуға тиіс. Шаруашылық субъектілерінің экономикалық әлеуетін қажетті деңгейде сақтай отырып, мемлекеттік бюджеттің кіріс бөлігінде салық түсімдерінің әлеуметтік қажетті деңгейіне назар аудару қажет. Салық тексерулерді өткізудің тиімділігін күшейтудің, салықтық емес табыстарды басқару тиімділігінің көрсеткіштерін және бюджеттің салықтық емес құрамының тенденцияларын талдау негізінде бюджеттің салықтық емес кірістері менеджментінің жүйесін жасау қажеттілігі туындады.

Түйін сөздер: қаржылық саясат, салықтар, салық саясаты, режимді ырықтандыру.

Введение

Социально-экономические преобразования, осуществляемые сегодня в Казахстане, во многом зависят от финансовой политики и инструментов государственного регулирования экономики, важнейшим элементом которой является налоговая система. Она обуславливает экономический рост, сбалансированность бюджета и рост национального дохода. В 2015 году экономика Казахстана развивалась в условиях роста замедления роста мировых цен на нефть, ухудшения внешнеэкономических условий в странах-партнерах. За 2015 год ВВП Казахстана вырос в реальном выражении на 1,2% (в 2014 году – на 4,1%), достигнув в текущих ценах 40,8 трлн. тенге (рисунок 1).

Следует отметить, что, несмотря на экономический рост, ВВП сложился на минимальном уровне за последние 5 лет, а дальнейшие ожидания были связаны с дальнейшим его замедлением. При этом практически весь прирост обеспечивался производством услуг, объем которого вырос почти в 2 раза, тогда как вклад производства товаров в рост ВВП остается незначительным (рисунок 2).

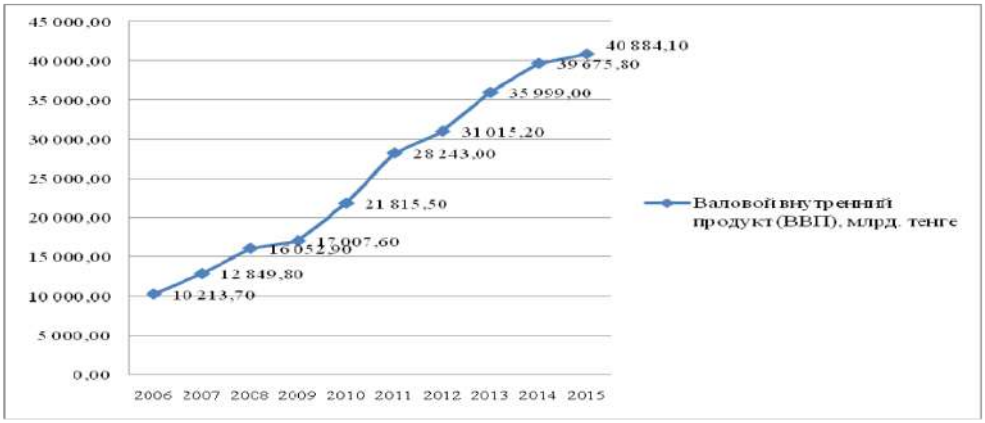

Рисунок 1 – Динамика ВВП Казахстана, млрд. тенге
Примечание – составлено по данным Комитета по статистике [1]

Снижение мировых цен на нефть не избавило тенге от девальвационных ожиданий (рисунок 3). На рынке Казахстана увеличились объемы конвертации ликвидности в иностранную валюту и рост вкладов в иностранной валюте. За период с декабря 2014 года по аналогичный период 2015 года вклады населения выросли на 55,0%, в том числе в иностранной валюте по срочным вкладам почти в 2 раза.

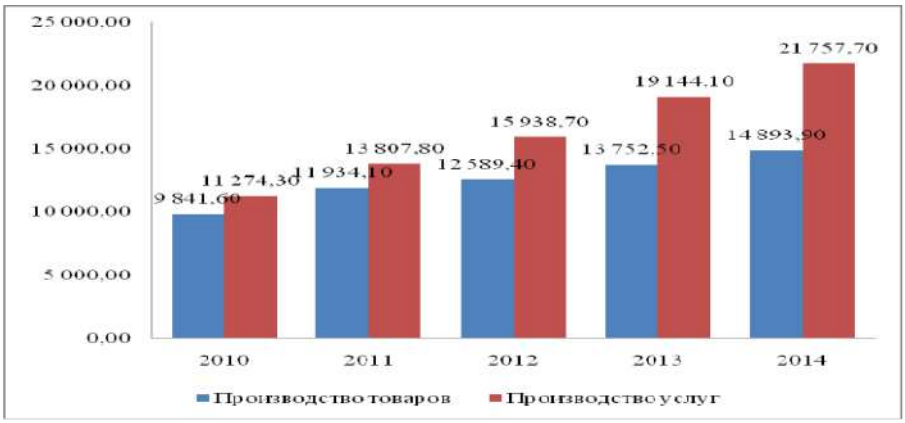

Рисунок 2 – Производство товаров и услуг, млрд. тенге
Примечание – составлено по данным Комитета по статистике [1]

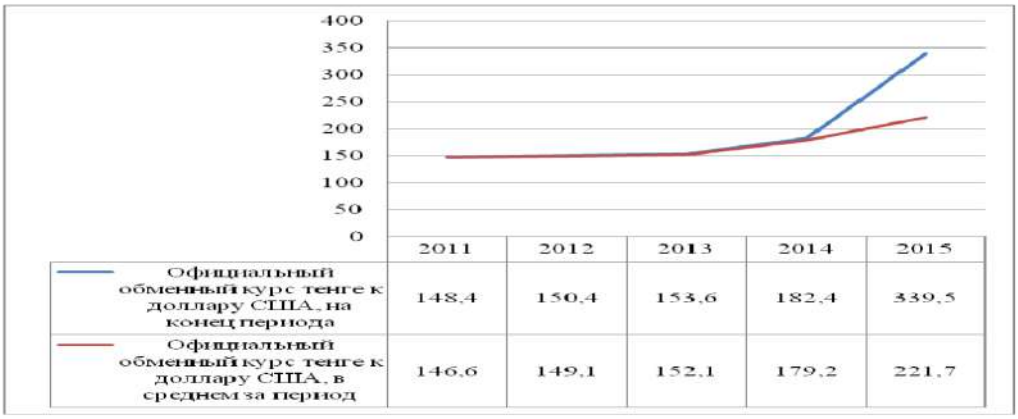

Рисунок 3 – Динамика курса тенге за доллар США за 2011-2015 годы
Примечание – составлено по данным Комитета по статистике [1]

Методика. Современная ситуация показывает, что происходят качественные изменения в процессах разработки и реализации финансовой политики. Тенденции развития и углубления интеграционных процессов в мировой экономике вызывают необходимость гармонизации финансовых, платёжных инструментов и налогообложения, что требует пересмотра действующих методов управления финансовой системой. В связи с этим, ряд отечественных ученых отмечают, что целесообразно найти финансовые механизмы и инструменты поддержки субъектов реального сектора экономики в это сложное кризисное время. Одним из критериев устойчивости и конкурентоспособности финансовой системы Казахстана является финансовая устойчивость реального сектора экономики, который определяет возможности государственных финансов [2, 3, 4, 5].

Результаты и обсуждение. На сегодняшний день в сфере реального сектора экономики существует ряд проблем как не финансового, так и финансового характера, к которым с точки зрения самих хозяйствующих субъектов относятся: высокая налоговая нагрузка, ограниченность финансовых средств, трудности с получением кредита и т.д.

Согласно данных Комитета государственных доходов Министерства финансов Республики Казахстан, по индикатору «Налогообложение» Казахстан занимает *60 место, среди 190 стран* (по итогам 2016 года – 57 место) понижение на 3 позиции. Причиной понижения является изменение методологии исследования. К трем показателям индикатора «Налогообложение» (время 178, ставки 29,2% и количество платежей 7) прибавился абсолютно новый показатель «Индекс пострегистрации» (Postfiling index).

Согласно динамике изменений Казахстан по индикатору «Налогообложение» ранее занимал очень хорошие позиции в рейтинге [6].

С 2000 года в Казахстане нефтяные доходы составляли порядка 51% консолидированных доходов государства, а дефицит бюджета без учета этих доходов достигал 9,3% ВВП. Снижение цен на нефть и металлы привели к необходимости поиска пополнения доходной части бюджета путем ускоренного развития предприятий реального сектора экономики, малого и среднего бизнеса, либерализации налоговых режимов, что принесло свои положительные результаты: увеличение сумм налоговых поступлений с 4 095,4 млрд. тенге в 2012 году до 5 012,4 млрд. тенге в 2015 году, или на 917,0 млрд. тенге. При этом налоговые поступления в государственный бюджет более чем на 40% обеспечены за счет уплаты налогов 300 крупными налогоплательщиками, находящимися на мониторинге, в размере 737,8 млрд. тенге, или 42,8% от общей суммы поступивших налогов (рисунок 4).

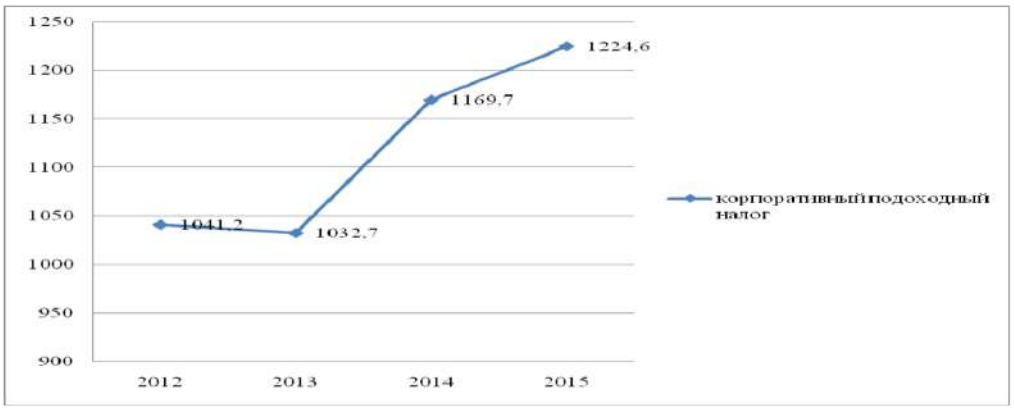

Рисунок 4 – Динамика поступления корпоративного подоходного налога, млрд. тенге
Примечание – составлено по данным Комитета по статистике [1]

Отмечается недостаточная эффективность проведения налоговых проверок. Так, остается высокой доля безрезультативных налоговых проверок, составивших в 2014 году 35,9%, в 2015 году – 27,8% от общего числа проведенных проверок. Сумма недоимки по налоговым поступлениям в 2015 году по сравнению с 2013 годом увеличилась на 21,3 млрд. тенге, в том числе по налогу на транспортные средства с физических лиц на 3,3 млрд. тенге и корпоративному подоходному налогу с юридических лиц на 2,3 млрд. тенге (таблица 1).

По результатам налоговых проверок доначислены налоги и платежи на сумму 598,6 млрд. тенге, из них по состоянию на 1 января 2016 года взыскано лишь 34,4 млрд. тенге, или 5,8%, списано по должникам, объявленным банкротами, 62,8 млрд. тенге (10,5%), находится на обжаловании 63,3 млрд. тенге (10,6%), уменьшено по результатам рассмотрения жалоб – 1,6 млрд. тенге (0,3%) [7].

Таблица 1 – Недоимка по налогам, млн. тенге

Наименование	2013 г.	2014 г.	2015 г.	Отклонение (+,-)
Налоговые поступления, в том числе	64035	117 518	85 339	+ 21 304
Корпоративный подоходный налог с юридических лиц	24 257	41 067	26 595	+2 338
Индивидуальный подоходный налог с доходов, облагаемых у источников выплаты	1 135	1 498	1 823	+688
Индивидуальный подоходный налог с физических лиц, осуществляющих деятельность по разовым талонам и с доходов, не облагаемых у источников выплаты	2 147	2 566	2 829	+682

Продолжение таблицы 1

Социальный налог	1 651	1 927	2 344	+693
Налог на имущество юридических лиц и индивидуальных предпринимателей	1 660	1 910	1 991	+331
Налог на имущество физических лиц	754	1 463	2 137	+1 383
Земельный налог	1 502	1 996	1 327	-175
Налог на транспортные средства с юридических лиц	173	270	237	+64
Налог на транспортные средства с физических лиц	398	4 590	3 717	+3 319
НДС	23 723	40 676	33 837	+10 114
Примечание: данные Министерства финансов РК				

Опыт развитых стран показывает, что к дальнейший рост доходной части бюджета возможен за счет увеличения неналоговых поступлений. Так, в доходной части государственного бюджета удельный вес неналоговых поступлений составляет всего 2,5% (таблица 2). В связи с этим возникает необходимость в разработке системы менеджмента неналоговых доходов бюджета на основе анализа тенденций неналоговой составляющей бюджета и показателей эффективности управления неналоговыми доходами с целью проведения мониторинга и повышения их значимости в доходах государственного бюджета.

Таблица 2 – Удельный вес неналоговых поступлений в доходной части государственного бюджета, млрд. тенге

Наименование	2013 г.	2014 г.	2015 г.
Доходы	6382,3	7321,2	7634,8
Налоговые поступления	4779,0	5115,7	4883,9
%	74,9	69,9	64,0
Неналоговые поступления	141,7	179,5	224,8
%	2,2	2,5	2,9
Примечание: данные Министерства финансов РК			

Заключение

С этой целью основными приоритетными целями финансовой и налоговой политики должны быть:

– обеспечение дальнейшего роста ВВП путем увеличения производства продукции с высокой добавленной стоимостью;

– дальнейшая стабилизация финансового сектора Казахстана;

– основной задачей государственного управления в части регулирования налоговых отношений может быть обеспечение общественно необходимого уровня налоговых поступлений в бюджетную систему при сохранении экономически необходимого уровня экономического потенциала субъектов хозяйствования [8];

– разработка системы менеджмента неналоговых доходов бюджета на основе анализа тенденций неналоговой составляющей бюджета и показателей эффективности управления неналоговыми доходами, усиление эффективности проведения налоговых проверок.

Литература

1 Статистика // Комитет статистики Министерства национальной экономики Республики Казахстан // www.stat.kz.

2 Механизмы модернизации финансового сектора в условиях экономической интеграции Казахстана: монография. / под ред. З.Д. Искаковой – Астана: АО «Финансовая академия», 2014. – С. 324.

3 Сейткасимов Г.С. Современное состояние инновационного развития экономики страны // Вестник КазУЭФМТ. – 2014. – № 3. – С. 3-12

4 Модернизация финансовой системы Казахстана в условиях глобализации: монография / под редакцией Н.К. Кучуковой. Евразийский национальный университет им.Гумилева. – Астана: Мастер ПО, 2013. – С. 336.

5 Нигметов К.К. Основные направления развития Республики Казахстан в новой экономической реальности. Социально-экономическое развитие Казахстана в условиях новой экономической политики: проблемы, вызовы, перспективы // Международная научно-практическая конференция, посвященная 75-летию академика НАН РК Сейткасимова Г.С. – Астана: КазУЭФМТ, 2016. – С. 16-18.

6 www.kgd.gov.kz

7 Отчет Счетного Комитета об исполнении республиканского бюджета за 2015 год, Астана.

9 Юрзинова И.Л. Автореферат на соискание степени доктора экономических наук. – М., 2009. – С.55.

References

1 Statistics Committee of Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan // www.stat.kz.

2 Mechanisms for the modernization of the financial sector in terms of economic integration of Kazakhstan: Monograph / Ed. ZD Iskakova – Astana JSC «Financial Academy», 2014. – P. 324.

3 Seytkasimov G.S. The current state of innovation development of the economy. Bulletin KazUEFMT, № 3, 2014. – P. 3-12

4 Modernization of the financial system of Kazakhstan in conditions of globalization. Monograph / Edited by N.K. Kuchukov. Eurasian National University of Gumilev. – Astana: Master Software, 2013. – P. 336.

5 Nigmetov K.K. The main directions of development of the Republic of Kazakhstan in the new economic reality. Socio-economic development of Kazakhstan in the new economic policy: problems, challenges, prospects // International scientific-practical conference dedicated to the 75th anniversary of academician of NAS RK Seytkasimova G.S. – Astana: KazUEFMT, 2016. – P. 16-18.

6 www.kgd.gov.kz

7 Report of the Accounts Committee on execution of the republican budget for 2015, Astana

8 Yurzinova I.L. Abstract for the degree of Doctor of Economics. Moscow, 2009. – P.55

ҒТАХР 06.58.30

А.Б. Айтбембетова*[1], Г.А. Алтынбекова[1]

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
*E-mail: Aida.Aitbembetova@kaznu.kz

ЖАҺАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКА ҚАУІПСІЗДІГІ

XX ғ. соңында «ұлттық экономикалық қауіпсіздік» термині мемлекет басқаруында маңызды орынға ие бола бастады. Ұлттық экономикалық қауіпсіздік – бұл елдің сыртқы және ішкі қауіп қатерлерге төтеп бере алуы, экономиканың тұрақтылығын қамтамасыз етуі мен елде тұратын халықтың қажеттіліктерін қамтамасыз ете отырып, даму. Ұлттық экономиканың тұрақтылығы экономикалық жүйенің орнықтылығын, күтпеген факторлардан қорғаныштығын білдіреді. Ол үшін мемлекеттер ұлттық экономикалық қауіпсіздіктің даму жолдарын әзірлейді. Экономикалық қауіпсіздікте елдің тұтастай экономикалық жағдайын сипаттайтын көрсеткіштер айтарлықтай мәнге ие, мысалы: инфляция, жұмыссыздық деңгейі, Джини коэффициенті, табысы күнкөрістің ең төменгі деңгейінің шамасынан төмен халықтың үлесі т.б. Мақалада экономикалық қауіпсіздік ұғымына анықтама беріліп, негізгі көрсеткіштерге талдау жасалған, сондай-ақ Қазақстан үшін даму жолдары ұсынылған.

Түйін сөздер: экономикалық қауіпсіздік, тұрақтылық, қауіпсіздік, қауіп, экономикалық көрсеткіштер.

A.B. Aitbembetova, G.A. Altynbekova

National economic security of the state in the context of globalization

At the end of XX century of the term “national economic security” became important in management of the country. National economic security – is a stability of the country both internal and external threats, also when country can provide stability of economy and develop providing demands of the people living in this country. Stability and sustainability of national economy reveals the strength of economic system, security from different unforeseen factors. For this reason countries develop economic security. The indicators reflecting a condition of the country in general such as inflation, unemployment rate, Jeanie’s coefficient and the part of the population with the below a living wage and so on are vast important for economic security. The article reveals the general concept of economic security, the analysis of its’ main indicators, also in the article are provided the ways of development of Kazakhstan.

Key words: Economic security, safety, threat, economic indicators.

А.Б. Айтбембетова, Г.А. Алтынбекова

Национальная экономическая безопасность государства в условиях глобализации

В конце XX в. термин «национальная экономическая безопасность» начала принимать важное значение в управлении государства. Национальная экономическая безопасность – это положение страны, устойчивой как внутренним, так и внешним угрозам, может обеспечить стабильность экономики, развиваться обеспечивая нужды людей, проживающих в этой стране. Устойчивость и стабильность национальной экономики показывает прочность экономической системы, защищенность от разных непредусмотренных факторов. Для этого страны разрабатывают пути развития национальной экономической безопасности. Важное значение для экономической безопасности имеют показатели, отражающие состояние страны в целом, такие как: инфляция, уровень безработицы, коэффициент Джини и доля населения с доходами ниже прожиточного минимума и т.п. В статье дано общее понятие экономической безопасности, анализ основных ее показателей, а также предоставлены пути развития Казахстана.

Ключевые слова: экономическая безопасность, устойчивость, безопасность, угроза, экономические показатели.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

Кіріспе

Жаһандану үрдісі жаңа салалар мен технологияларды қамтуда. Бәсеке қабілеттілікке жету мен қауіпсіздік деңгейінің дамуы үшін елдің «жоғары» мәртебесі болуы қажет. Экономикадағы адамның рөлі мен адамның өзі, экономиканың тәуекелділігі оның дамуының мүмкіндігі өзгеруде.

Жаһандану жағдайындағы экономикалық қауіпсіздікті талдау негізі қарқынды дамып келе жатқан әлем нарықтарының сегменттеріндегі тәуелділік пен қауіптің алдын алуда жатыр: капитал нарығы, тауар, қызмет, интеллектуалды жеке меншік өнімдері [1].

XX ғасырдың соңы мен XXI ғасырдың басында жаһандық әлемдік экономикадағы мемлекеттер үшін қауіпсіздік мәселесі өзекті болып отыр. Қауіпсіздіктің көптеген түрлері бар: саяси, экономикалық, техникалық, ақпараттық, экологиялық, азық-түлік және т.б. Экономикалық қауіпсіздік күрделі әлеуметтік-экономикалық құбылыс ретінде кешенді ғылыми зерттеу жұмыстарын талап етеді.

Экономикалық қауіпсіздік ұлттық экономиканың қарқынды өсуіне, оның қоғамның, мемлекеттің, тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандыруына, сыртқы нарықта бәсеке қабілеттілікті қамтамасыз ету секілді сыртқы және ішкі шарттардың жиынтығын білдіреді. Сондықтан мемлекеттерге қатысты экономикалық қауіпсіздік маңызды болып келеді. Біріншіден, мемлекеттің экономикалық жағдайы мемлекеттің әлемдік ынтымақтастықтағы саяси күшін анықтайды. Екіншіден, мемлекеттің экономикалық потенциалында оның басқа мемлекеттердің өктемдік жүргізуіне қарсы тұра алу қабілеті бекітіледі. Үшіншіден, мемлекеттің экономикалық жағдайынан азық-түлікпен қамтылу, техникалық, ақпараттық, қаржылық қауіпсіздіктер тәуелді. Соған орай, экономикалық қауіпсіздік түрлі қауіптерге бейім. Бұл қауіпсіздіктің тереңдеуі, күрделенуі интеграциялық үрдістер мен жаһандану нәтижесінде пайда болады. Экономикалық қауіпсіздіктің алдын алу үшін оның ұғымын жетік білу, қандай себептер әсер ететінін және оның қандай салдарға алып келетінін білу нәтижесінде алдын алу жолдарын ұсынуға болады. Алайда экономикалық қауіпсіздіктің ортақ анықтамасы жоқ, түрлі автор өз бетінше пайымдайды. Сол себептен экономикалық қауіпсіздік ұғымының жалпы анықтамасын беріп, оған әсер ететін факторларды талдау және оның негізінде мемлекеттің даму жолын ұсыну осы мақаланың басты мақсаттары болып отыр.

Эксперименттік бөлім. Экономикалық қауіпсіздіктің ең қысқа анықтамасын В.И. Ярочкин: бұл экономиканың сыртқы және ішкі қауіптерден қорғалу жағдайы деп берген болатын. Экономикалық қауіпсіздік саласындағы атақты маман В.К. Сенчагованың пікірінше, ұлттық мүдде қорғанысы кепілдендірілген түрде қамтылатын жалпы мемлекеттің әлеуметтік бағытталған дамуы сыртқы және ішкі үрдістердің қолайсыз даму жағдайының өзінде жеткілікті қорғаныс потенциалы бола алатын экономикалық қауіпсіздіктің мәні экономикалық жағдай мен билік институты ретінде анықтауға болатындығы.

И.П. Белозеровтің пікірінше, мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігі – шектелген экономикалық ресурстың әлемдік бәсекелестік жағдайында экономикалық мүдделерді толық жүзеге асыру мақсатында оның тұрақтылығы мен дамуын қамтамасыз ететін ұлттық экономика қасиеттерінің сыйымдылығы. Яғни, көріп отырғанымыздай «экономикалық қауіпсіздіктің» түрлі анықтамалары бар, біз жалпылама келесі анықтаманы берген болар едік: экономикалық қауіпсіздік – экономикалық қауіптерден қорғана отырып, мемлекеттің тұрақты дами отырып, ұлттық мүдденің кепілдендірілген қорғанысын қамтамасыз етуі.

Ресей академигі Л. Абалкин экономикалық қауіпсіздік құрылымының үш негізгі элементін айқындап көрсетеді:

Экономикалық тәуелсіздік: халықаралық еңбек бөлінісі ұлттық экономиканы бір-біріне өзара тәуелді ететіндіктен, заманауи әлемдік шаруашылық жағдайында абсолютті сипаты болмайды. Экономикалық қауіпсіздік дегеніміз мемлекеттің ұлттық ресурстарды қадағалай алуы мен барлық халықаралық экономикалық қатынастарға тең құқылы қатыса алу мүмкіндігі;

Ұлттық экономиканың тұрақтылығы мен орнықтылығы;

Өздігінен даму мен үрдіске қатысу қабілеті.

Бұдан көретініміз, экономикалық қауіпсіздіктің құрылымы күрделі болып келуінде [2].

Тұрақтылық пен қауіпсіздік – бірыңғай жүйе ретінде экономиканың маңызды сипаттамалары. Оларды қарама-қарсы қоюдың қажеті жоқ, олардың әрқайсысы экономиканың жағдайын сипаттайды.

Қауіпсіздік – аман қалуға ұмтылу мен ішкі, сыртқы қауіп жағдайы орын алғандағы байланыстар тұрғысынан объектінің жүйедегі жағдайы, сондай-ақ болжау мүмкін емес немесе қиын болжанатын факторлар әрекетін білдіреді.

Экономикалық жүйе тұрақты болған сайын өндірістік және қаржылық банктік капитал т.б. қатынастар соғұрлым экономикалық өмірге бейімді болып келеді, яғни, оның қауіпсіздігін бағалау жеткілікті түрде жоғары болады [3].

Көптеген ғалымдар экономикалық қауіпсіздіктің деңгейлеріне мән берген, олардың пікірінше, жеткілікті мөлшердегі экономикалық қауіпсіздік деңгейімен қамтамасыз етілмейінше, мемлекет ішінде және сыртында, халықаралық деңгей алдында тұрған міндеттерді шешу мүмкін емес. Экономикалық қауіпсіздік қатерлері кез келген экономикалық субъектінің қызметінде тепе-теңсіздік жағдайын тудыруы мүмкін. Бұл экономикалық қауіпсіздікті мемлекет, жаһандық деңгейде қамтамасыз ету мемлекеттің жалпы стратегиялық міндетіне айналуы керек. Түрлі экономикалық жүйедегі кеңістіктік шектеулерде қолданылатын негізгі экономикалық қауіпсіздік деңгейлеріне тоқталып өтсек:

Мегаэкономикалық, жаһандық деңгей. Бұл деңгейде жалпы әлемдік экономикалық жүйенің экономикалық мүдделері қарастырылады, экономикалық өмірдің негізгі көрсеткіштерін сақтаумен байланыстырылады. Халықаралық экономикалық қауіпсіздік ұғымы қалыптасады және оны қамтамасыз етуде халықаралық ұйымдардың орны ерекше. Халықаралық ұйымдар елдердің азық-түлікпен қамтамасыз етілуін, сауатты халық санын арттыру, бейбітшілік орнату, кедейшілікпен күрес секілді шаралар негізінде әлемдік деңгейде тұрақтылық қалыптасыруға ұмтылады.

Мемлекеттік топтар деңгейі. Әлемдік экономикалық кеңістікте ұлттық экономикалық мүдделерді толық жүзеге асыру мақсатында жекелеген елдердің түрлі сипаттағы интеграциялық топтарға бірігуі. Бұл жағдайда экономикалық қауіп-қатерлер ауқымды экономикалық ресурсы бар және өзінің экономикалық экспансиясын одаққа мүше мемлекеттерге қатысты жүзеге асыратын мемлекеттер мен блоктардан болады.

Макроэкономикалық деңгей ұлттық экономикада беріледі және сәйкесінше, ұлттық экономикалық мүдделерді қарастырады.

Мезоэкономикалық деңгейде экономикалық қауіпсіздікті қарастыру ұлттың жалпы қауіпсіздігіне әсер етуші фактор ретінде алынады. Аймақтың экономикалық қауіпсіздігі ол экономикалық қауіпсіздік жүйесінің құрылымы, экономиканың тұрақтылығын, дамуын сипаттайды. Деңгейлер бойынша экономикалық қауіпсіздікті бөліп қарастыру арқылы жалпы экономикалық қауіпсіздікке әсер етуге болады деген қорытындыға келуге болады.

Жаһандық экономикалық қауіпсіздіктің қауіп қатерлері:

Әлемдік қаржылық дағдарыс;

Әлемдік энергетикалық дағдарыс;

Техногендік және табиғи апаттар, ірі террористік акттар.

Әскери шиеленіс, аймақтық және әлемдік соғыстар.

Бұл қауіптер әлемдік экономика тәртібін тұрақсыздандырады, ал салдары көптеген әлем елдеріне әсерін тигізеді. Жалпы көптеген экономикалық қауіпсіздік қатерлерінің күшеюі, осы жаһандану әрекетінің нәтижесінде қалыптасады. Жоғарыда атап өткендей қатер: дағдарыс, әлемдік соғыстар т.б. формасында сырттан келумен қатар, ел ішіндегі де қатерлер экономикалық жағдайдың төмендеуіне әсер етеді, белгілі көрсеткіштермен сипатталады.

Экономикалық қауіпсіздіктің ішкі қатерлеріне мысалы, жалпы ішкі өнім деңгейінің айтарлықтай мөлшерде төмендеуі, инвестициялық және инновациялық белсенділіктің төмендеуі, ауыл шаруашылық секторының ішкі нарықты қамтамасыз ете алмауы жатады т.б.

Сыртқы қауіптер әлемдік экономикалық кеңістікте мемлекет рөлінің әлсіреуімен және елдің шикізат, энергетикалық ресурстар мен жоғары технологиялық ғылыми сыйымды тауарлар мен азық-түлік өнімдерді тасымалдаушыға айналуы, бәсекеге қабілетті емес тауар өндірісінің болуы және кедендік шекараның әлсіз қорғанысымен байланысты. Экономикалық қауіпсіздік мәселесі экономикалық қиындықты бастан өткізіп отырған немесе дамуы бойынша артта қалған елдерге қатысты ғана емес, керісінше экономикалық күш қуаты басым елдер бұл мәселені шешуге баса назар аударады [2].

Нәтиже және оны талқылау. Біз дүние жүзінде алатын орнымызға байланысты шағын экономикалы ел болғандықтан, әлемдік деңгейде емес, мақалада ұлттық экономика жағдайына әсер ететін қауіп-қатерлерге тоқталып, олардың көрсеткіштерін талдай отырып, елімізде қолдануға болатын қауіпсіздік шараларын, экономиканы оңтайландыру жолдарын ұсынуды жөн көрдік. Енді экономикалық қауіпсіздікті сипатты бағалау үшін қолданылатын көрсеткіштерге тоқталсақ:

Елдің даму мүмкіндігі мен ресурстық потенциалы;

Ресурсты қолданудың тиімділік деңгейі;

Экономикалық субъектілер мен экономиканың бәсеке қабілеттілігі;

Аумақтың тұтастығы мен экономикалық кеңістігі;

Мемлекеттік егемендік пен тәуелсіздігі;

Ұлтаралық сыртқы және ішкі қауіптерге қарсы тұра алу қабілеті мен әлеуметтік саяси тұрақтылық пен әлеуметтік шиеліністерді шеше алуы.

Экономикалық қауіпсіздіктің көрсеткіштер жүйесінде келесілерді ерекше көрсеткен жөн: өмір сүру деңгейі мен сапасы, инфляция қарқыны, жұмыссыздық нормасы, мемлекеттік қарыз, мемлекеттік бюджеттің тапшылығы, экономикалық өсім, алтын резерв көлемі. Аталған жалпылауыш экономикалық қауіпсіздіктің бағалаулары экономиканың маңызды салаларын қамтып, негізгі іргелі адамның өмір әрекетін қамтығанын көруге болады [4].

Ғылыми әдебиетте ұлттық экономикалық қауіпсіздік түсінігінің бірыңғай анықтамасы жоқ. Бір зерттеушілер оны халықаралық экономикалық жүйенің қауіпсіздігі мен ол қарастыратын мәселелер, мысалы, экономикалық дамудың әртараптылығы, қарыздың өсуі, аштықтың таралуы мен циклдық ауытқу және басқа да әлемдік экономиканы тұрақсыздандыратын аспектілермен байланыстырады. Басқа мамандар бәсекелі ұлттық экономиканың тиімді дамуына қолайлы жағдай жасауын қамтамасыз етуін басты орынға қояды. Оған: шетелдің шикізат көзі мен энергиясына еркін қол жетімді, шетелдік инвестицияның тұрақты болуы және еркін тауар мен қызмет айырбастаудағы кепілі жатады. Ұлттық экономиканың сыртқы жағымсыз әсерлерге төтеп бере алатын факторларын үшке бөлсек болады. Бірінші топқа: табиғи факторлар, яғни, өзгеріске бағынбайтын: елдің аумағы, оның географиялық жағдайы, пайдалы қазбалардың болуы, климаттық жағдайлары. Екінші факторға салыстырмалы ұзақ уақытта өзгерісе ұшырауы мүмкін өндірістің даму деңгейі, технология, халықтың табыс деңгейі, алтын валюта резерві мен басқа даму деңгейінің көрсеткіштері мен байлығы жатады. Соңғысы, қысқа мерзімде реттеуге келетін факторлар: сыртқы сауда квотасы, мамандану деңгейі, әртараптандыру, сауданы шоғырландыру т.с.с. жатқызуға болады [5]. Ұлттық экономиканың тұрақтылығы экономикалық жүйенің орнықтылығын, күтпеген факторлардан қорғаныштығын білдіреді. Ол үшін мемлекеттер ұлттық экономикалық қауіпсіздіктің даму жолдарын әзірлейді. Экономикалық қауіпсіздікте елдің тұтастай экономикалық жағдайын сипаттайтын көрсеткіштер айтарлықтай мәнге ие, мысалы: инфляция, жұмыссыздық деңгейі, Джини коэффициенті, табысы күнкөрістің ең төменгі деңгейінің шамасынан төмен халықтың үлесі т.б.

1-кесте – Қазақстанның экономикалық қауіпсіздік көрсеткіштері

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Табысы күнкөрістің ең төменгі деңгейінің шамасынан төмен халықтың үлесі %	8.2	6.5	5.3	3.8	2.9	2.8	2.7
Джини коэффициенті	0,267	0,278	0,289	0,284	0,276	0,278	0,278
Инфляция	6.2	7.8	7/4	6.0	4.8	7.4	13.6
Ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар	0,23	0,15	0,16	0,17	0,17	0,17	0.17
Ескертпе: Қазақстан Республикасы Ұлттық Экономика Министрлігі Статистика комитетінің мәліметтері негізінде автор құрастырған http://www.stat.gov.kz/ [6].							

Кестедегі мәліметтерге талдау жасасақ, Джини коэффициенті 0 мен 1 диапазоны аралығында болуы керек екені мәлім. Қазақстанда бұл көрсеткіш нөлге жақын. Яғни, тұрғындар арасындағы табыстар деңгейі шамалас. Алайда, әр елдің өзінің ерекшелігі болғаннан кейін Джини коэффициентін елдің тұрақтылығын қамтамасыз етуші көрсеткіш ретінде қарастырған дұрыс емес. Сондықтан басқа көрсеткіштерге тоқталсақ, инфляция деңгейі қалыпты жағдайда 10 пайыздан аспау керек, жоғарыда келтірілген кестеде олар қалыпты деңгейде. Ал табысы күнкөрістің ең төменгі деңгейінің шамасынан төмен халықтың үлесіне келер болсақ, ол көрсеткіш жылдан жылға азайып келеді. Тек мемлекет тарапынан ғылым мен білімге, зерттеу жұмыстарына бө-

лінетін шығыстар мөлшері аз болып отыр. Ал басқа елдерде Израиль, Оңтүстік Корея т.б. бұл көрсеткіш бес алты есе көп.

Төмендегі кестедегі көрсеткіштер 2008 жылдан 2015 жыл арасында беріліп, алдыңғы кезеңге қатысты салыстырмалы % түрінде берілген.

2-кесте – Қазақстанның экономикалық қауіпсіздік көрсеткіштері

Көрсеткіштер	Төменгі көрсеткіш	Нақты жағдайы			Қауіпсіздікпен қамтамасыз етілу деңгейі	
		2012	2013	2014	2008	2015
Табысы күнкөрістің ең төменгі деңгейінің шамасынан төмен халықтың үлесі	7%	184,21%	241,37%	250%	57,85%	259%
Джини коэффициенті	0,17	0,284	0,276	0,278	59,02%	61,15%
Инфляция деңгейі	20%	5.1	5.8	6.7	116,27%	147.05%
Ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға жұмсалған шығындар ЖІӨ-ге % бен	2%	0,17	0,17	0,17	11%	8,5%
Ескертпе: Қазақстан Республикасы Ұлттық Экономика Министрлігі Статистика комитетінің мәліметтері негізінде автор құрастырған http://www.stat.gov.kz/ [6].						

Қазақстан жер аумағы мен табиғат байлығы бойынша өз орны болғанымен, алдыңғы қатарлы елдерден айтарлықтай мөлшерде өндіріс технологиясы мен экономика жүйесінің сапасы жағынан артта қалуда. Сыртқы ортаның өзгермелі шарттарына бейімделу, әсіресе осы соңғы көрсеткіштерден тәуелді. Ұлттық экономика қауіпсіздігіне әсер етуші факторлардың сыйымдылығында елдің әлемдік экономикаға қатысу деңгейі ерекше орынға ие.

Әлемдік саудаға қатысу – экономикалық өсуді қамтамасыз ететін қаржылық және технологиялық ресурсқа жетуге қажетті шарттардың бірі. Дамушы елдердегі сыртқы сауда жоғарғы өсім қарқыны мен тауарлық құрылымдағы маңызды өзгертулермен сипатталады. Қазақстан өзінің дамуында кедергілерге кездеседі, олар өз кезегінде елдің ұлттық қауіпсіздігіне қауіп-қатер туғызады.

Қазақстан Республикасының «Қ.Р. ұлттық қауіпсіздігі туралы» заңы Қазақстанның экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі орталықтандырылған нормативті құқықты акт болып табылады.

Экономикалық қауіпсіздік мыналарды:

1) мемлекет қаржы жүйесінің тұтастығын, тәуелсіздігін және орнықты дамуын қамтамасыз етуге қабілетті, оның нақты және ықтимал қауіп-қауіптерден қорғалу жай-күйін көздейтін қаржылық қауіпсіздікті;

2) мемлекет тұтынудың және демографиялық өсудің физиологиялық нормаларын қанағаттандыру үшін жеткілікті болатын сапалы және қауіпсіз азық-түлік тауарларына халықтың нақты және экономикалық қолжетімділігін қамтамасыз ете алатын экономиканың, оның ішінде агроөнеркәсіптік кешеннің қорғалу жай-күйін көздейтін азық-түлік қауіпсіздігін;

3) мемлекет қоғам мен мемлекеттің энергия ресурстарына деген қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін энергетикалық тәуелсіздік пен экономиканың жылу-энергетикалық, мұнай-газ және атом-энергетикалық кешендерінің орнықты дамуын қамтамасыз етуге қабілетті олардың нақты және ықтимал қауіп-қатерлерден қорғалу жай-күйін көздейтін энергетикалық қауіпсіздікті;

4) мемлекет автомобиль, темір жол, әуе, теңіз және өзен көлігі түрлерімен тасымалдарда және олармен байланысты қызметтерде экономика мен тұрғындардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жағдай жасауды, көлік инфрақұрылымын қалыптастыруды және дамытуды, сондай-ақ транзит әлеуетін орнықты дамыту мен бәсекеге қабілеттілігін қамтуды қамтамасыз етуге қабілетті, нақты және ықтимал қауіп-қатерлерден экономиканың көлік саласы қорғалуының жай-күйін көздейтін көлік қауіпсіздігін қамтиды [7].

Заңда көрсетілген экономикалық қауіпсіздік түрлерінің біріне, яғни, энергия ресурстарына деген қажеттіліктерін қамтамасыз етумен бай-

ланысты қауіптен қорғалуды көздейтін энергетикалық қауіпсіздікке тоқталып өтсек.

Республика экономикасы жоғары энергия сыйымды технология үлесі мен энергия сыйымды өндірістік өндіріспен сипатталады. Экологиялық қауіпсіз энергия қуаты жел энергиясына бағытталған. Жалпы алғанда, Қазақстанның барлық аумағы жел генераторын орнатуға қолайлы. Мысалы, елдің шығысындағы тұрақты және қатты желі бар Жоңғар Алатауы энергетикалық жел генератор қондырғыларын орналастырудағы бірден бір аймақ болып табылады. Өндірілетін энергияның жалпы қуаты 300-500 МВт құруы мүмкін.

Сыртқы факторларды ескере отырып, Қазақстандағы энергетикалық қауіпсіздікті төмендетудің үш негізгі сипатын көрсетуге болады:

Транспорттауға кеткен қаржылық шығындар мен энергия ресурсын тұтынушылар нарығындағы сатылым көлемі арасындағы экономикалық арақатынасының ақталуы;

Тұтынушыларға шикізат энергиясын тікелей жеткізу;

Үшінші ел арқылы транзиттік тасымалдауда экономикалық және саяси кедергілердің болмауы.

Қорытынды

Ұлттық экономика қауіпсіздіктеріне дұрыс талдау жасау, оның нәтижелеріне байланысты қажетті шаралардың орындалуын талап етеді.

Ол үшін:

Ел ішінде ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ететін заң, нормативті актілердің болуы, оларды жетілдіру. Оның негізінде қаржы, көлік инфраструктурасы, энергия т.б. салалардағы ақауларды жойып, тұрақтылыққа жету. Ұлттық экономикалық қауіпсіздік тиімді құқық пен мемлекеттік реттеу шартында ғана қамтамасыз етіле алады.

Сыртқы факторлардан ұлттық экономиканың тәуелділігін азайту үшін ел экономикасын дамыту, халықтың әл-ауқатын жақсарту, жұмысбастылық, табысы күн көрісі ең төменгі халық деңгейін азайту арқылы әлеуметтік экономикалық қауіпсіздікке қол жеткізу.

Энергетикалық қауіпсіздік саласында: табиғи қорғау төлемдердің мөлшері мен төлету тәртібінің, қоршаған ортаны қорғау қорының қаражаттарын қолданудың нормативті құжаттарын қайта қарастыру.

Ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға жұмсалған шығындар көлемін ұлғайту, себебі отандық ғылымды дамытпайынша, жаңа инновациялық секторларды дамытуды және ғылымды қажет ететін салаларды құруды шешу мүмкін емес.

Қорыта келгенде, экономикалық қауіпсіздік ұлттық экономика өсіміне әсер ететін сыртқы және ішкі факторлардан тұратын, түрлі деңгейлі қауіптермен кепілдендірілген түрде қорғайтын, сыртқы және ішкі нарықта оның бәсеке қабілеттілігін қамтамасыз ету қабілеті. Қазақстанның қауіпсіздігін қамтамасыз ету деген сыртқы және ішкі ресурстардың жұмырлығының болуы, қоғам не мемлекеттің ұлттық мүдделерін көздей отырып, жарқын болашаққа қол жеткізуі.

Әдебиеттер

1 Ворожихин В.В. Об определении экономической безопасности в условиях глобализации // Экономическая безопасность. – 2014. – № 3. – С. 3-7.

2 Белозеров И.П. Эконмическая безопасность государства в условиях глобализации // Вестник Омского университета. Серия «Экономика». – 2006. – № 4. – С. 21–26.

3 Айтбембетова А.Б. Оценка проблем экономического развития и экономической безопасности РК.

4 Миронов В.А. Национальная экономическая безопасность и проблемы ее обеспечения в Российской Федерации в условиях глобализации мировой экономики. [Режим доступа]: http://old.rea.ru/UserFiles/NeskorozenyVV/FSB/ Econ_bez.PDF

5 Загашвили В.С. Экономическая безопасность России. – М.: Юристъ, 1997. – 239. [Режим доступа]: http://ecsocman.hse.ru/data/940/812/1219/002_Zagashvili.pdf

6 Интернет-ресурс: Қазақстан Республикасы Ұлттық Экономика Министрлігі Статистика комитетінің мәліметтері. http://www.stat.gov.kz/

7 Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 6 қаңтардағы № 527-IV Заңы http://adilet.zan.kz/

References

1 Vorozhihin V.V. Ob opredelenii jekonomicheskoj bezopasnosti v uslovijah globalizacii // Jekonomicheskaja bezopasnost'. – 2014. – № 3. – S. 3-7.

2 Belozerov I.P. Jekonmicheskaja bezopasnost' gosudarstva v uslovijah globalizacii. Vestnik Omskogo universiteta. Serija «Jekonomika». – 2006. – № 4. – S. 21–26.
3 Ajtbembetova A.B. Ocenka problem jekonomicheskogo razvitija i jekonomicheskoj bezopasnosti RK.
4 Mironov V.A. Nacional'naja jekonomicheskaja bezopasnost' i problemy ee obespechenija v Rossijskoj Federacii v uslovijah globalizacii mirovoj jekonomiki. [Rezhim dostupa]: http://old.rea.ru/UserFiles/NeskorozenyVV/FSB/ Econ_bez.PDF
5 Zagashvili V.S. Jekonomicheskaja bezopasnost' Rossii. – M.: Jurist#, 1997. – 239. [Rezhim dostupa]: http://ecsocman.hse.ru/data/940/812/1219/002_Zagashvili.pdf
6 Internet-resurs: Қazақstan Respublikasy Ұlttyқ Jekonomika Ministrligi Statistika komitetiniң məlimetteri. http://www.stat.gov.kz/
7 Қazақstan Respublikasynyң ұlttyқ қauipsizdigi turaly Қazақstan Respublikasynyң 2012 zhylғy 6 қaңtardaғy
№ 527-IV Zaңy http://adilet.zan.kz/

ҒТАХР 06.56.31

С.С. Оспанов[1], С.К. Кондыбаева[*1]

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
*E-mail: saltanat.kondybaeva@kaznu.kz

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТЫ НЕГІЗІНДЕ ТҰРҒЫН ҮЙ БАҒАСЫН НАҚТЫЛАУДЫҢ ОПТИМИЗАЦИЯЛЫҚ-ЭКОНОМЕТРИКАЛЫҚ МОДЕЛІ

Мақаланың мақсаты – тұрғын үй құрылыс секторын мемлекеттік реттеу механизмдерін талдау арқылы құрылыс жобаларының нақты құнын бағалайтын модель тұрғызу. Нәтижелерді алу үшін статистикалық топтастыру, корреляциялық-регрессиялық, экономико-математикалық модельдеу әдістері қолданылды. Әдістемелік және нақты практикалық ұсыныстар зерттеудің тәжірибелік маңызын құрайды, себебі құрылыс кәсіпорындарымен қолданыла алады. Оңтайландырылған-эконометрикалық моделі нақты бағаны есептеу арқылы құрылыс компанияларына құрылыс шығындарын нақты болжауға мүмкіндік береді. Мемлекеттік бағдарлама негізінде құрылыс жобасының нақты құнын анықтайтын оптимизациялық-эконометрикалық модель құрылған. Мақалада Қазақстан тұрғын үй секторының ағымдағы жағдайы зерттелген. Кездейсоқ шамалар ретінде қол жетімді тұрғын үйдің әр бір объектісіне қажетті қаржылық шығындар қарастырылады. Мемлекеттік тарифтер орташа статистикалық мәліметтерді және жеке құрылыс жобаларын сипаттайтын эндогенді факторларды зерттеу арқылы тағайындалып, тұрақты шама сипатында анықталады. Дегенмен, әр бір тұрғын үйдің бағасы қалқымалы болып табылады және инфляция тұрғын үйге сұраныс және т.б. факторлардың өзгеруіне байланысты өзгереді. Осыған байланысты нақты бағалардың тіркелген бағалардан ауытқу мәселесі өзекті болып табылады. Мәселенің бұлай қойылуы қол жетімді тұрғын үйдің максималды нақты көлемін және ресурстардың оңтайлы үлестірілуін қамтамасыз етеді.

Түйін сөздер: тұрғын үй нарығы, құрылыс секторы, мемлекеттік саясат, эконометрикалық моделі, белгіленген тариф.

S.S. Ospanov, S.K. Kondybayeva

Optimizing econometric model of determination of cost of housing on the basis of state policy of Republic of Kazakhstan

Article purpose – developing a model of an assessment of real cost of construction projects on the basis of the analysis of state regulation's mechanisms of housing construction sector. The methods of statistical groups, correlation and regression, economic-mathematical modeling were used for receiving results. The practical value of research is caused by that its methodical development and concrete recommendations can be used by the construction enterprises. The optimizing – econometric model of an assessment of real cost of the construction project within a state program is developed. The optimizing econometric model will give opportunity to consider a real price, so that the construction companies could exactly forecast expenditure for building. The financial expenses necessary for each of types of objects of affordable housing are considering as random variables. The state tariffs have the fixed character and established by studying of the average data and endogenous factors characterizing separate construction projects. Nevertheless, the real prices by each type of housing have floating character and change depending on change of inflation, demand for certain types of housing, etc. In this regard the question of an assessment of a deviation of the real prices from the tariff prices is actual. Such

problem definition allows to determine the real maximum quantity of affordable housing by each of types and to distribute resources in the best way.

Key words: the housing market, construction sector, a state policy, the econometric model, the fixed tariff.

С.С. Оспанов, С.К. Кондыбаева

Оптимизационно-эконометрическая модель определения стоимости жилья на основе государственной политики Республики Казахстан

Цель статьи – разработка модели оценки реальной стоимости строительных проектов на основе анализа механизмов государственного регулирования жилищного строительного сектора. Для получения результатов были использованы методы статистических группировок, корреляционно-регрессионное, экономико-математическое моделирование. Практическая значимость исследования обусловлена тем, что его методические разработки и конкретные практические рекомендации могут быть использованы строительными предприятиями. Разработана оптимизационно-эконометрическая модель оценки реальной стоимости строительного проекта в рамках государственной программы. В качестве случайных величин выступают финансовые затраты, необходимые для каждого из видов объектов доступного жилья. Государственные тарифы носят фиксированный характер, устанавливаемый путем изучения среднестатистических данных и эндогенных факторов, характеризующих отдельные строительные проекты. Тем не менее реальные цены по каждому виду жилья носят плавающий характер и изменяются в зависимости от изменения инфляции, спроса на определенные виды жилья и т.д. В связи с этим является актуальным вопрос оценки отклонения реальных цен от тарифных цен. Такая постановка задачи позволяет определить реальное максимальное количество доступного жилья по каждому из видов и распределить ресурсы наилучшим образом.

Ключевые слова: рынок жилья, строительный сектор, государственная политика, эконометрическая модель, фиксированный тариф.

Кіріспе

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасында тұрғын үй нарығын, құрылысын дамыту жолдары сенімді, әмбебап заң актілерін, нормативтер мен стандарттарды құру мен оларды бекіту процестері арқылы жүзеге асуда. Қол жетімді тұрғын үймен қамтамасыз ету үшін жаңа тұрғын үй саясатын енгізу терең әлеуметтік-экономикалық нәтижеге ие. Яғни бұл мәселенің жан-жақты талқылану қажеттілігін күшейтіп, ұлттық тәжірибені зерттеуді талап етеді. Қазақстандық экономиканың тұрақты және жоғары өсу қарқындығы тұрғын жай мәселесін шешудің экономикалық алғы шарттарын қалыптастырды. Қазақстан Республикасында халықтың қалың жігін қолжетімді тұрғын үймен қамтамасыз етуде Ел Үкіметімен қабылданған «Қол жетерлік баспана-2020» Мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру – еліміздің әлеуметтік бағытта қарқынды дамуының нақты белгісі [1]. Стратегия қол жетімді тұрғын үйдің бір квадрат метріне базалық тіркелген тарифтерді бекіту принципіне негізделген. Құрылысты жоспарлаудың мұндай бағыты тарифтерге сыртқы факторлар түріндегі түзетулерді енгізуді талап етеді.

Зерттеудің негізгі бөлімі. Қазақстан Республикасында тұрғын үй құрылысын мемлекеттік реттеуінің экономикалық концепциялары. Тұрғын үй құрылысы мемлекеттің ұлттық-шаруашылық жүйенің маңызды бөлігі болып табылады, себебі оның дамуы құрылыс материалдарына, техникаға, жұмыс күшіне қажеттіліктерді арттырады. Сонымен қатар, құрылыс жобаларын жүзеге асыру экономикалық дағдарыс жағдайында басқа салалармен еңбек нарығына босатылатын қызметкерлер ағымын әрекеттестіруге мүмкіндік береді. Құрылыс саласындағы бір жұмыс орны шектес салаларда 10 адамға дейінгі жұмысбастылықты қамтамасыз етеді [2, 209 б.]. Тұрғын үй құрылысының белсенді дамуы елдің экономикалық дағдарыстан шығудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады, сондықтан бұл саланың әкімшілік реттеу механизмдеріне ерекше назар аударылуы керек [3, 10 б.]. Реттеу механизмдері жүзеге асқанда, келесі қағидаларды ұстану қажет:

Халықтың әр түрлі тобына тұрғын үй мәселесін шешуде дифференциалданған бағытты қамтамасыз ету қағидасы.

Тұрғын үй құрылыс нарығын реттеудің тиімді механизмдерін пайдалану есебінен тұрғын үй құрылысына тікелей бюджеттік шығыстардың тиімділік қағидасы.

Қазақстан Республикасында тұрғын үй нарығының және тұрғын үй құрылыс секторы-

ның қалыптасуы 1991 жылы «Мемлекеттік меншіктен жекеменшікке көшіру және жекешелендіру туралы» және «Меншік туралы» заңдары қабылданғаннан басталды. Осылайша, тұрғын үй нарығының қалыптасуының заңдық негізі салынды. «Жаңа тұрғын үй саясаты және оны жүзеге асырудың механизмі туралы мемлекеттік бағдарламасы» 1993 жылы ҚР Президентінің №1344 жарлығымен қабылданды. Үкіметтік бағдарламада мемлекеттік тұрғын үй саясатының маңызды стратегиялық бағыттары қарастырылды [4].

Тұрғын үй құрылыс нарығының әр түрлі даму кезеңдерінде оны реттейтін әр түрлі стратегиялар қабылдау қағидасы.

Тұрғын үй құрылысын реттеудің әдістері екі түрлі болу мүмкін: нарықтық (экономикалық) және мемлекеттік (әкімшілік-құқықтық). Стратегиялық жоспарда тұрғын үй құрылысының тиімді дамуы үшін сұраныс пен ұсыныстың мониторингі мен реттеу механизмдерін қарастыру қажет.

ҚР қол жетімді тұрғын үймен қамтамасыз етудің экономикалық негізі. АҚ «Самұрық-Қазына» жылжымайтын мүлік қоры» дағдарысқа қарсы институт ретінде «Жылжымайтын мүлік нарығындағы мәселелерді шешу жөніндегі кейбір шаралар туралы» ҚР Үкіметінің 2009 жылғы 6 наурыздағы №265 қаулысына сәйкес құрылды [5, 338 б.]. Қордың міндеті жылжымайтын мүлік нарығын тұрақтандыру, қысылтаяң жағдайға ұшыраған құрылыс салушылар мен тұрғындарға жәрдемдесіп, тұрғын үй құрылысын инвестициялау арқылы халықтың тұрғын үйге қолжетімділігін арттыру. Қазіргі таңда «Жылжымайтын мүлік қоры» үш мыңнан астам үлескердің мәселесін шешіп, бір миллион шаршы метрге жуық тұрғын үй салынды [6].

Азаматтардың тұрғын үйді сатып алуы жылдық 8,5 %-бен мерзімі 10 жылға дейін алдын ала тұрғын үй займы есебінен жүзеге асуы болжанады. Осы тұрғын үй займымен пайдалану кезеңімен бір мезгілде азамат банкте қор ашады, ол қажетті қаражаттың жартысын жинақтау керек, яғни тұрғын үй займның жартысы. Жинақтау мерзімі аяқталған соң банк мерзімі 5-тен 10 жылға дейін жылдық есебі 3,5 – 5 % болып табылатын өз қаражат есебінен негізгі тұрғын үй займын береді. Осылайша, займды пайдаланудың жалпы мерзімі 15-тен 20 жылға дейін болу мүмкін [7].

Тұрғын үйдің өзіндік құны қазіргі таңда келесілерден құралады: 10 % – жер телімінің құны мен инфрақұрылымнан, 45 % құрылыс материалдары, 15% – үстеме шығындар, 20% – жұмыс күші, 10% – жобалау және басқа да шығындар.

Тұрғын үйді арзандату жолдары – бұл жер телімін, инфрақұрылымды және құрылыс материалдарын арзандату болып табылады, себебі олардың динамикасы тұрғын үй бағасының жоғарылауын құрайды.

«Самрұқ–Қазына» қорындағы мемлекеттік қаражаттарды тек тұрғын үй құрылысына пайдалану керек, негізгі координатор мен оператор «ҚТҮҚЖБ» АҚ болып табылады [8]. Пәтерді салынған заматта алып, оның құнын 20 жыл бойы төлеу керек. Бастапқы 10 жылда «Самрұқ–Қазына» 4,29 млрд. АҚШ долларын бөледі. Бюджет есебінен 9 жылда – 5,31 млрд. АҚШ долларын бөледі.

Жылжымайтын мүлік қоры «Қолжетімді баспана – 2020» бағдарламасы шеңберінде тұрғызылатын үйлерді кәдеге жаратудың екі тетігін қарастырып отыр: тікелей сату және жалға беру арқылы сату. Қазіргі таңдағы коммуналды инфрақұрылыммен қамтамасыз ету және тұрғын үй құрылысына, қоғамдық-сервистік инфрақұрылымға жер ауданын бөлу әдістері тұрғын үй құрылыс көлемінің өсуіне кедергі болып отыр. Халықтың басым бөлігін қол жетімді үймен қамтамасыз ету үшін құрылысты қаржыландыру және тұрғын үйді жүзеге асырудың мемлекеттік реттеу механизмдері қажет.

Қазақстан Республикасындағы тұрғын үй бағасын нақтылаудың оптимизациялық-эконометрикалық моделі. Құрылыс саласындағы кәсіпорын үшін басқарудың негізгі мақсаты ресурстардың минималды шығыны кезінде жоғары өндірістік-шаруашылық көрсеткіштерге жету, сонымен қатар адамдардың рационалды еңбегін қамтамасыз ететін әлеуметтік мәселелерді шешу, құрылыс материалдарын және бұйымдарын жеткізу, құрылыс пен өндірістік қуаттылықтарды және объектілерді пайдалануға енгізу.

Құрылыс саласында, басқа шаруашылық саладағыдай есептердің көп нұсқалылығы көптеген себептерге тәуелді [9, 409 б.]: жұмыс құрылымының ресурс және жұмыс көлемінің әр түрлі уақыттық және кеңістік таралуымен өзгеруі; әр түрлі ресурстардың өзара алмастырушылығы; өндірісті және технологияны ұйымдастырудың көп нұсқалылығы; өндіріс объектілерін әр түрлі ақпараттық-нормативтік қамтамасыз етілуі және т.б.

Ел Үкіметімен «Қол жетерлік баспана-2020» бағдарламасы қабылданған және ипотека, құрылысқор банктері институттары арқылы тұрғын үймен қамтамасыз етудің жаңа стандарттары

қалыптасты. Мемлекеттік тарифтер жеке құрылыс жобаларды сипаттайтын орташа статистикалық мәліметтерді және эндогенді факторларды талдау негізінде анықталған тіркелген сипатта болады. Әйтсе де, тұрғын үйдің нақты бағалары әр бір түрі бойынша қалқымалы сипатта және инфляцияға, тұрғын үй сұранысының және т.б. өзгерісіне байланысты өзгеріп тұрады.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты, нақты бағалардың тарифтік бағалардан ауытқуын бағалау өзекті болып табылады. Міндеттің мұндай қойылуы тұрғын үйдің әр бір түрі бойынша нақты максималды көлемін анықтауға және ресурстарды ең тиімді жолмен үйлестіруге мүмкіндік береді. Осыған байланысты құрылыс кәсіпорынның өндірістік бағдарламасын жоспарлау әдістемесінің негізі, біздің ойымызша тұрғын үй бағасын бағалаудың оптималды-эконометрикалық моделі болу керек.

Экономикалық құрылыс саласындағы оптимизациялық модельде негізгі ресурстар ретінде мына агрегатталған көрсеткіштер пайдаланылады: құрылыс материалдары; еңбек ресурстары; техника; қаржы ресурстары.

Оптимизациялық-эконометрикалық модельді құрастыру үшін келесі айнымалыларды және агрегатталған көрсеткіштерді енгіземіз.

n – тариф арқылы қаржыландырылатын қол жетерлік баспана түрлерінің көлемі;

m – құрылыста қолданылатын өндірістік ресурстар көлемі;

a_{ij} – j-ші тұрғын үйдің бір шаршы метр құрылысына қажетті і-ші ресурстың үлес шығыны $i= 1, 2,...,m; j= 1, 2,...,n$;

b_i – i-ші ресурс қоры $i= 1, 2,...,m$;

c_j – j-ші тұрғын үйдің 1ш.м. салғаннан және оны жүзеге асырудан түсетін табыс;

$m+1$ – барлық қол жетерлік баспана түрлеріне бөлінген қаржылық ресурстар нөмірі;

a_{m+1j} – j-ші қол жетерлік тұрғын үйдің 1ш.м.мемлекетпен бөлінген тариф үлесі;

b_{m+1} – барлық тұрғын үй түрлеріне бөлінген қаржылық ресурстар көлемі;

$M[a_{m+1j}]$ – a_{m+1j} кездейсоқ шамасын қанағаттандыратын математикалық күтімі;

x_j – j-ші тұрғын үйдің салынған және жүзеге асырылған ш. м. көлемі, $j= 1, 2, ..., n$.

Сонда қолдағы бар барлық ресурстарды тиімді пайдалану кезіндегі n түрлі тұрғын үй құрылысынан түсетін табысты максимизациялаудың оптимизациялық-эконометрикалық моделі келесі түрде болады:

Максималды табыс әкелетін $x= (x_1, x_2, ..., x_n)$ векторын табу

$$f(x_1, x_2, \dots x_n) = \sum_{j=1}^{n} c_j x_j \to max \qquad (1)$$

келесі шектемелер кезінде

$$\sum_{j=1}^{n} a_{ij} x_j \le b_i, \quad i = 1, 2, \dots m, \qquad (2)$$

$$\sum_{j=1}^{n} M(a_{m+1j}) x_j \le b_{m+1} \qquad (3)$$

$$x_j \ge 0, j = 1, 2, \dots, n \qquad (4)$$

Модельде:

(9) – салынған үйлерді жүзеге асырудан түсетін максималды табысты сипаттайтын мақсат функциясы;

(10) – құрылыс технологиясына сәйкес келетін m – шектемелерден тұратын жүйе;

(11) – әр бір тұрғын үйдің бағасын сипаттайтын эконометрикалық теңсіздік;

(12) – $x= (x_1, x_2, ..., x_n)$ – n түрлі қол жетімді тұрғын үй салу бағдарламасы.

Бірінші реттегі міндеттерді орындау үлкен көлемді ең анық, сенімді ақпараттарды жинау мен өңдеуді қажет етеді. Нарықтық ақпарат жүйесін үш қосалқы жүйе құрайды: кәсіпорынның ішкі есеп жүйесі, ағымдағы сыртқы ақпаратты жинау жүйесі және маркетингтік зерттеу жүйесі.

Күтілетін табыс «Қол жетімді баспана 2020» бағдарламасында көрсетілген бағаларға сәйкес қалыптасуы тиіс. Құрылыс кәсіпорынның мақсат функциясы бағдарламада көрсетілген Алматы қаласына сәйкес тұрғын үйдің 1 шаршы м. бағасына негізделіп құрастырылған. Функцияда өлшем бірлік ретінде АҚШ долл. алынған. Сонымен, «Қол жетімді баспана – 2020» бағдарламасына сәйкес таза әрленген тұрғын үйдің 1 шаршы метрі үшін сату бағасы келесідей:

1) жайлылығы 4-деңгейдегі Астана және Алматы қалаларында 120 мың теңге шегінде;

2) жайлылығы 3-деңгейдегі Астана және Алматы қалаларында 142,5 мың теңге шегінде;

3) жалға берілетін таза әзірленген тұрғын үйлердің 1 ш.м. үшін сату бағасы Астана және Алматы қалаларындағы 4-деңгейдегі тұрғын үйлер 132 мың теңге көлемінде;

4) Астана және Алматы қалаларындағы жалға берілетін 3-деңгейдегі тұрғын үйлер 157 мың теңге көлемінде [11].

Алматы қаласы бойынша алынған мәліметтер бір келкі емес, яғни графикке қарай отырып, пәтерлердің барлық түрлері бойынша бағалардың 2006 жылдың II кварталынан бастап шарықтап кеткенін көруге болады. Статистикалық мәліметтердің бұлай жылдам және серпінді өзгеруі болжау кезінде қиындықтар тудырады. Талдау кезінде Алматы қаласы бойынша алынған жалпы 50 жинақ тұрғын үй бағаларынан 30 таңдама алынды. Осы алынған таңдама негізінде талдау жүргізілді. Алынған мәліметтер бағалардың уақыт ішінде өзгерісін құрайды. Болашақтағы баға өзгерісін болжау үшін регрессия әдісін қолданамыз. $f(X_1, ..., X_n)$ Y-тен X-ке дейінгі регрессия функциясы болып табылады;

$$f(X_1, ..., X_n)=M_{x1,...,xn}(Y) \text{ – бұл } X=(x_1, x_2,.., x_n)$$

түсіндіруші айнымалылар негізінде алынған Y кездейсоқ шамасының математикалық күтімі. Талданып отырылған эконометрикалық модель жұптық болғандықтан келесі түрде болады [12, 307 б.]:

$$Y = f(X) + \varepsilon, \quad (5)$$

Айнымалылар арасындағы тәуелділікті регрессия теңдеуі арқылы көрсетуге болады [12, 308 б.]:

$$y = a + bx. \quad (6)$$

Басқа сөзбен айтқанда, маусымдық ауытқуды уақыттық қатардың мәнінен трендті алу арқылы анықтауға болады. Тренд таңдама қатарын тегістеу үшін пайдаланылатын сырғымалы орташа көмегімен анықталады. Жоғарыда көрсетілген теңдеулердің шешімін қамтамасыз ету үшін Excel бағдарламасының функцияларын қолданамыз.

Нарықта ең арзан болып табылатын 1 бөлмелі пәтер бағасын талдап, болашақтағы баға өзгерісін болжайық. 1 бөлмелі тұрғын үй бағасының сызықтық функциясы есептеу барысында келесідей болды y = 0,010x + 3,033, ал детерминация коэффициенті RI = 0,909. Суретте 1 бөлмелі пәтердің баға динамикасы тренд арқылы көрсетілген және жоғарыда айтылған эконометрикалық әдістер көмегімен келешектегі баға өзгерісі де көрсетілген.

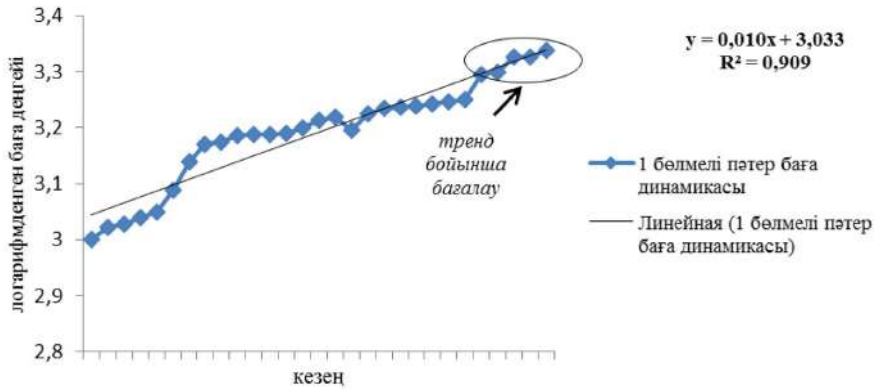

1-сурет – Алматы қаласының 1 бөлмелі пәтердің 2004-2016 жылдар аралығындағы баға өзгерісі
Ескерту – [13] әдебиет көзі бойынша автормен құрастырылған

Яғни, 1 бөлмелі пәтердің баға өзгерісін талдау барысында 2004 – 2016 жылдардың кварталдық мәліметтері алынды. Бұл мәліметтер негізінде келесідей болжау жасауға болады: 1 бөлмелі пәтердің 1 ш.м бағасы 2017 жылдары да өсу сипатында болады, яғни баға шамамен 1975 – 2170 АҚШ долл. құрайды.

Атап кету қажет, 2 және 3 бөлмелі пәтерлер бағаларының талдаулары арасындағы айырмашылық тек олардың болашақтағы баға өзгерісінде ғана, ал детерминация коэффициенті мен бағалау параметрлері RI = 0,914 және RI = 0,880. 2 және 3 бөлмелі пәтерлердің 1 ш.м бағасы 2013-2016 жылдары да өсу сипатында болады.

4 бөлмелі пәтер бағасының талдауы детерминация коэффициентінің басқа детерминация коэффициенттеріне қарағанда төмен, яғни шамамен 0,8 құрап тұр. Бірақ басқа болжаулардағыдай пәтер 1 ш.м бағасы келесі жылдың кварталдарында жоғарылайтынын көрсетуде.

Талдау барысында 5 бөлмелі пәтер бағасының детерминация коэффициенті ең аз шаманы

көрсетті, яғни 0,7. Осы себепке байланысты болжанып отырылған кезең аралығында баға серпінді сипатта болады. Атап айтқанда, болжанатын кезеңде бұл көрсеткіш сәл төмендеп, 2230 АҚШ долл. құрайды. Бір бөлмелі тұрғын үйдің 1 ш.м. бағасының 1400-3000 АҚШ долл. аралығында болу ықтималдылығы 70 % астам болып табылады. Басқа екі, үш, төрт және бес бөлмелі пәтерлерге жүргізілген талдау кезінде тұрғын үйдің 1 ш.м. бағасының 1400-3000 АҚШ долл. аралығында болу ықтималдылығы 75-80 % көрсетті.

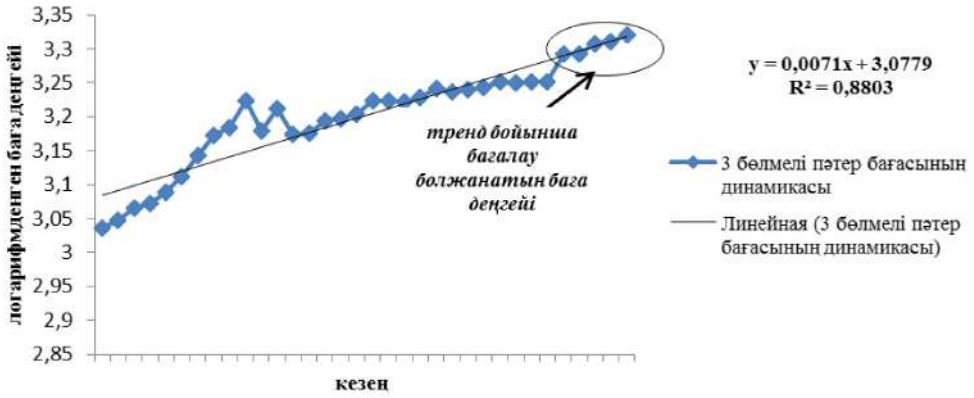

2-сурет – Алматы қаласының 3 бөлмелі пәтердің 2004-2016 жылдар аралығындағы баға өзгерісі
Ескерту – [13] әдебиет көзі бойынша автормен құрастырылған

Алынған нәтижелер. Жоғарыда айтылғандарды қорыта келгенде, мемлекеттік бағдарлама тұрғын үй бағасының жоғарылауының барлық мүмкін тәуекелдік факторларын есепке алмайтындығы жайлы айтуға болады. Елдегі тұрғын үй мүлігіне бағаның өсуіне объективті және субъективті факторлар ықпал етеді. Сонымен қатар, бағаның жоғарылауына, әсіресе ЖІӨ өсу, халық табысының көтерілуі, ипотекалық несиелеу көлемінің артуы, тұрғын үй құрылысына инвестициялар мөлшерінің өсуі, құрылыстың өзіндік құнының қымбаттауы сияқты факторлар маңызды әсер етті.

Қазақстанда қол жетерлік тұрғын үйлер нарығын қалыптастыру үшін ұсыныс сұраныстың алдында келетін жағдайды қалыптастыратын, әдістемелік бағыттар және даму сценарийлері қажет. Қазіргі таңдағы коммуналды инфрақұрылыммен қамтамасыз ету және тұрғын үй құрылысына, қоғамдық-сервистік инфрақұрылымға жер ауданын бөлу әдістері тұрғын үй құрылыс көлемінің өсуіне кедергі болып отыр. Көп жағдайда пайдаланылатын құрылыс технологиясы және тұрғын үйге жататын кеңістік өзіндік құн, салу жылдамдығы, энергия сақтау, эргономика және экологиялық қауіпсіздік бойынша перспективалы талаптарды қанағаттандырмайды. Халықтың басым бөлігін қол жетімді үймен қамтамасыз ету үшін құрылысты қаржыландыру және тұрғын үйді жүзеге асырудың мемлекеттік реттеу механизмдері қажет. Осыған байланысты құрылыс кәсіпорынның өндірістік бағдарламасын жоспарлау әдістемесінің негізі, тұрғын үй бағасын бағалаудың оптималды-эконометрикалық моделі болу керек.

Әдебиеттер

1 Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева Народу Казахстана. – 17.01.14. Единая цель, единые интересы, единое будущее.

2 Triulzi U., Montalbano P. The Economic Policy in the International Context, UTET-Universita. – 2006.

3 Смирнов В.М. Регулирование развития строительства крупного города [Электронный ресурс]: дис. …канд.экон. наук.: 08.00.05. – СПб., 2009. – 160 с.

4 Государственная программа новой жилищной политики и механизмы ее реализации // Указ Президента Республики Казахстан от 1993 г., № 1344.

5 Kondybayeva S.K., Ishuova Zh.Sh. The effect of monetary policy on real house price growth in the Republic of Kazakhstan: a vector autoregression analysis // World Applied Sciences Journal. – 2013. – №.22(10). – P. 1384-1394.

6 Информационно-аналитический портал / АО «Фонд национального благосостояния «Самрук-Казына» / http://www.samruk-kazyna.kz/topblog/view/212?lang=kz

7 Милославски Е. Серик Нокин: «Система жилстройсбережении неслучайно выбрана базой для решения жилищного вопроса» // Вестник. Строительство. Архитектура. Инфраструктура. – 2012. – № 3. – С. 32-36.

8 Жилстройсбербанк Казахстана / Доступное жилье /http://www.hcsbk.kz/27670

9 Dixie M. Blackley, James R. Follin In search of empirical evidence that links rent and user cost// Regional Science and Urban Economics. – 1996. – №26. – P. 409-431.

10 Bradley T.E., James E.P. The response of real estate investment trust returns to macroeconomic shocks// Journal of Business Research. – 2005. – № 58. – P. 293-300.

11 АО Фонд недвижимости «Самрук-Казына» /Деятельность фонда/ Доступное жилье 2020/http://www.fnsk.kz/?l=kaz&p=page&i=21

12 Andrea Guerrini, Martina Martini, Bettina Campedelli Measuring the efficiency of the Italian construction industry // International Journal of Business Performance Management. – 2013. №3, Volume 14. – P. 307-325.

13 Статистические данные города Алматы 2000-2016 г. // Крыша. Недвижимость в Казахстане.

References

1 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan N.A. Nazarbaeva Narodu Kazahstana. – 17.01.14. Edinaja cel', edinye interesy, edinoe budushhee.

2 Triulzi U., Montalbano P. The Economic Policy in the International Context, UTET-Universita. – 2006.

3 Smirnov V.M. Regulirovanie razvitija stroitel'stva krupnogo goroda [Jelektronnyj resurs]: dis. …kand.jekon.nauk.: 08.00.05. – SPb., 2009. – 160 s.

4 Gosudarstvennaja programma novoj zhilishhnoj politiki i mehanizmy ee realizacii // Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 1993 g., № 1344.

5 Kondybayeva S.K., Ishuova Zh.Sh. The effect of monetary policy on real house price growth in the Republic of Kazakhstan: a vector autoregression analysis // World Applied Sciences Journal. – 2013. – №.22(10). – P. 1384-1394.

6 Informacionno-analiticheskij portal / AO «Fond nacional'nogo blagosostojanija «Samruk-Kazyna» / http://www.samruk-kazyna.kz/topblog/view/212?lang=kz

7 Miloslavski E. Serik Nokin: «Sistema zhilstrojsberedenii nesluchajno vybrana bazoj dlja reshenija zhilishhnogo voprosa» // Vestnik. Stroitel'stvo. Arhitektura. Infrastruktura. – 2012. – № 3. – S. 32-36.

8 Zhilstrojsberbank Kazahstana / Dostupnoe zhil'e /http://www.hcsbk.kz/27670

9 Dixie M. Blackley, James R. Follin In search of empirical evidence that links rent and user cost// Regional Science and Urban Economics. – 1996. – №26. – P. 409-431.

10 Bradley T.E., James E.P. The response of real estate investment trust returns to macroeconomic shocks// Journal of Business Research. – 2005. – № 58. – P. 293-300.

11 AO Fond nedvizhimosti «Samruk-Kazyna» /Dejatel'nost' fonda/ Dostupnoe zhil'e 2020/http://www.fnsk.kz/?l=kaz&p=page&i=21

12 Andrea Guerrini, Martina Martini, Bettina Campedelli Measuring the efficiency of the Italian construction industry // International Journal of Business Performance Management. – 2013. №3, Volume 14. – P. 307-325.

13 Statisticheskie dannye goroda Almaty 2000-2016 g. // Krysha. Nedvizhimost' v Kazahstane.

IRSTI 06.52.35

K.A. Kirdasinova*[1], D.A. Seidaliyeva[1], N.Y. Sargayeva[2]

[1]L.N. Gumilyov Eurasian national university,
Astana, Kazakhstan
[2]Rudny Industrial Institute,
Rudny, Kazakhstan
*E-mail: marso310@mail.ru

RESEARCH OF INNOVATIVE ACTIVITY OF ENTERPRISES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

The effectiveness of the economic policy of the state is the main aspect to the successful development of the country in general and its component is industrial and innovation policy.

New industrialization of the country at a historic juncture of its formation suggests a new economic system, susceptible to upgrading, restructuring, innovation, creation and introduction of new products and technologies, increasing the competitiveness of production, these aspects led to the research by the authors. Industrial-innovative policy of the state and the mechanisms of its implementation were considered in this article. This article deals with the problems of development of business in the Republic of Kazakhstan. Characteristics and natural conditions functioning of small and medium-sized enterprises were analyzed in the country and regional level. The article reveals and substantiates the necessity of state support of entrepreneurship. Economic evaluation of enterprises activity in Kazakhstan was conducted in the field of innovation. The problems, preventing active innovative development of Kazakhstan enterprises were shown in the article as well. According to the research, the authors proved the main directions of solving problems of innovation activity improvement in Kazakhstan.

Key words: industrialization, innovative development, competitiveness, economic security, innovation, innovation-active enterprises, innovative products.

К.А. Кирдасинова, Д.А. Сейдалиева, Н.Ю. Саргаева

Қазақстан Республикасының кәсіпорындарының инновациялық белсенділігін зерттеу

Мемлекеттің экономикалық саясатын жүргізудің тиімділігі елдің жақсы дамуының кепілі болып табылады, ал оның ішінде маңыздысы – индустриалды-инновациялық саясат. Елдің жаңа индустрияланyы жаңа тарихи кезеңде жаңалықтарды тез қабылдап, қайта құруға, инновацияларға бейімделе алатын, жаңа өнім мен технологиялардың пайда болып, енгізілетін, өндірістің бәсекеге қабілеттілікті жоғарылататын жаңа экономикалық жүйенің құрылуын ұйғарады. Осы айтылған мәселелер авторларды зерттеу жұмысын жүргізуге негіз болды. Бұл мақалада мемлекетіміздің индустриалды-инновациялық саясаты зерттеліп, оның жүзеге асу механизмдері қарастырылды. Мақалада Қазақстан Республикасының кәсіпорындарының даму мәселелері қарастырылды. Мемлекеттік және аймақтық тұрғыдан кіші және орта бизнестің қызмет етуінің құқықтық жағдайлары мен ерекшеліктері талданды. Мақалада кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік қолдау қажеттілігі анықталып, негізделді. Инновация саласында Қазақстанның кәсіпорындарының белсенділік деңгейіне экономикалық бағалау жүргізілді. Қазақстандық кәсіпорындардың инновациялық белсенді дамуына кедергі болатын мәселелер көрсетілді. Авторлардың жүргізген зерттеу негізінде Қазақстанның инновациялық белсенділігін жоғарылату мәселелерін шешудің негізгі бағыттары анықталды.

Түйін сөздер: индустрияландыру, инновациялық даму, бәсекеге қабілеттілік, экономикалық қауіпсіздік, инновациялар, инновациялы-белсенді кәсіпорындар, инновациялық өнім.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

К.А. Кирдасинова, Д.А. Сейдалиева, Н.Ю. Саргаева

Исследование инновационной активности предприятий Республики Казахстан

Эффективность проведения экономической политики государства является залогом успешного развития страны в целом, обусловленого индустриально-инновационной политикой. Новая индустриализация страны на историческом переломном этапе ее становления предполагает новую экономическую систему, восприимчивую к обновлению, реструктуризации, инновациям, созданию и внедрению новых технологий и продуктов, наращивающих конкурентоспособность производства, эти аспекты обусловили проведение исследовательской работы авторами статьи. В данной статье изучена индустриально-инновационная политика государства и рассмотрены механизмы ее осуществления. В данной статье рассмотрены проблемы развития предпринимательства в Республике Казахстан. Проанализированы характерные особенности и закономерные условия функционирования малого и среднего бизнеса в масштабе страны и региона. В статье выявлена и обоснована необходимость государственной поддержки предпринимательской деятельности. Проведена экономическая оценка уровня активности предприятий Казахстана в области инноваций. Показаны проблемы, препятствующие активному инновационному развитию казахстанских предприятий. На основе проведенного исследования авторами обоснованы основные направления решения проблем повышения инновационной активности Казахстана.

Ключевые слова: индустриализация, инновационное развитие, конкурентоспособность, экономическая безопасность, инновации, инновационно-активные предприятия, инновационная продукция.

Introduction

Innovative development around the world causes necessity to improve and retain continuously the competitiveness of enterprises. The innovation enables enterprise to compete effectively in the market to attract new customers and improve financial results. The level of competitiveness of the enterprise depends on the most significant technological enterprise. In addition, it is necessary to take into account the depth of innovation processes in the enterprise, as a result the growth of competitiveness, not all innovations, but only those that are focused on new markets and accompanied by original development.

The assimilation of a generally positive European experience is appropriate and important for reducing the vulnerability of the domestic economy to face many global challenges such as depletion of natural energy resources, aging population in developed countries, growing income disparities, and environmental degradation. These challenges require a rational response at the level of industrial policy, the launch of innovative industrial strategies. That is why now the role and importance of each state is estimated in the world largely on its contribution to the development and implementation of innovative industrial technologies for the adequate response to negative realities of the present.

Experimental part. In the context of globalization, Kazakhstan's economy faces a number of objective problems, which include: raw –material orientation, insignificant integration with the global economy, weak inter-sectoral and interregional economic integration with global economy, low consumer demand for goods and services in the domestic market, underdeveloped industrial and social infrastructure, the overall technical and technological backwardness , lack of effective communication between science and production, lower costs for research and development work, discrepancy management objectives of economic adaptation to globalization processes and the transition to service-technological economy [1]. The institutional design of the innovative development of Kazakhstan is considered by economists Sagiyeva R. and Zhaparova A., who believe that consistent innovation policy is possible in case of legislative, administrative and economic measures which help to overcome emerging institutional traps. [2]. According to Levitical A. Regional Development of the Republic of Moldova is feasible through the development of strategic management of innovation potential of the regional economy [3]. The features of innovation in economic development of Azerbaijan were investigated by Rustambayov H., Abishli L. and Dzhabrailov I. [4].

Results and discussion. The country faces the challenge of new industrialization which is very complex and resource intensive. To meet the challenges of the new economic policy, the basic principles which should be "profitability, return on investment and competitiveness» as stated in the Strategy "Kazakhstan – 2050", with the scientific justification of the new industrial policy. The effectiveness of neo-industrialization and economic pragmatism depends on consolidation of efforts of business and

government, the mechanisms of their interaction, which is largely dependent on the level of scientific substantiation and adequate assessment of potential opportunities to determine goals and key indicators of development of the industry.

We think that the world experience of technologically developed countries suggests that the global process of industrialization of the economy has entered a new phase, called the neo-industrialization, which is objective and the overall pattern that is similar to the electrification of social labor. At the same time, trailing in the digital industrialization, the country dooms itself to lag behind all other socio-economic parameters of development. In this regard, to ensure national competitiveness development should go on the ascent to the level achieved by the leading powers. Therefore, neo-industrialization is a major factor in the breakthrough of Kazakhstan in the Technotronic twenty-first century. However, it must include the cyclical build-up of qualitative indicators of work of industrial complex on the basis of massive innovation, engineering and technology.

Creating a new neo-industrial economy is possible only on the basis of the new "competitive model" of development, the main engines of which should be the internal market mechanisms, private initiative and competition, as well as the regulatory role of the state, especially by creating incentives, fine-tune the economy.

Experience analysis of developed countries during the period of industrialization, the era of the formation of post-industrial types of economic systems allows to distinguish three main models of structural change: import substitution, export oriented and innovative model. Thus, the fundamental questions in determining the goals and mechanisms of the structural changes is the choice of the ways of the state support given its limited financial resources and the need to develop measures of state control to attract private foreign and domestic investors. In this regard, the strategies vary in goals and key resources to ensure the comparative advantages of:

the strategy of using natural resources;

2) the strategy of "persecution" is that the industry, mainly relying on cheap labor, began production of competitive products produced in the industrialized countries, fills its markets, resulting in a price war;

3) the strategy of "front line", that is based on the achievements of the scientific – technological progress, where new high-tech products and technology are created, forming the demand for them and, consequently, new markets.

Thus, to improve and optimize the industrial structure it`s necessary to implement the redistribution of manpower, financial and material resources in new or innovative-active organizations, based on advanced scientific and technological developments, focused on the creation of fundamentally new products of high quality, with the absolute competitive advantages due to the intellectual nature of production. Innovative development of economy is associated with the formation of an effective national innovation system and involves measures of the state support of its development in all areas and stages of implementation (from the formation and development of innovation infrastructure and financing basic research to practical applications in industrial manufacturing).

Based on international experience, the industrialization of a number of countries it can be argued that successful implementation largely depends on the choice of priorities and directions of development defined by the government, objectives and mechanisms for achieving goals. In case of national competitiveness by taking the leading positions in the world economy, the main efforts should be aimed at the development of the most advanced sectors, defining the level of technological development of the country.

In Kazakhstan the problems of competitiveness are serious and will definitely require detailed analysis to develop a constructive position of the state and the adoption on the basis of its specific solutions. It is generally recognized that the low competitiveness of domestic producers and the country as a whole is the problem of economic security of the state. Therefore, the problems of competition and competitiveness come to the fore as for the national economy as a whole and for industries and companies individually.

Low levels of corporate spending on innovation activities in the country is often associated with the imperfect process of technological modernization, bearing in mind that the company must first modernize production and replace equipment in the shops, and then move on to innovations based on original research. However, experience shows that major investments and innovations do not compete with each other, but on the contrary, accompany each other. And they are those companies that actively invested in recent years, providing innovations of high quality.

Domestic scientists have identified the following main problems hindering the active innovative development of Kazakhstan enterprises:

– lack of innovation finance companies due to the high cost of implementation and development of innovations, as well as long-term investments. Enterprises do not have their own funds to finance

the development, and the ability to attract funding from external sources is limited. Lenders do not guarantee the return of loans and receipt of dividends, since innovation is exposed to many more risks than investment activities;

– the lack of modern base for the implementation of development due to wear or lack of necessary equipment. Many industries are characterized by high resource consumption and the energy intensity of production, exacerbated by the high level of depreciation of the productive apparatus. Due to the backwardness of the equity capital of the enterprises of the economy as a whole is immune to investment in research and development.

– the presence of the phenomenon of resistance to innovation, which most often occurs for two reasons: lack of personnel able to effectively manage the innovation process, and the staffing problem is felt at all levels of management, both the country and individual enterprises, the difficulties in conducting marketing research of innovative products. The unstable economic situation in the country makes it difficult to reliably assess the demand for innovative products even in the short term;

– innovation in the enterprise requires an appropriate organizational structure of management [1].

By 2020, Kazakhstan plans to increase the share of innovative-active enterprises up to 20%, i.e. in 2 times. It is also expected to increase the share of innovative products in total GDP up to 2.5%. To achieve such results, it is planned to adopt a number of measures aimed at reducing the technological gap in traditional industries, such as metallurgy, petrochemistry, mechanical engineering, chemistry, construction industry and food industry. In addition, the development of new areas of production is planned in Kazakhstan. Main activities will be aimed at creating favorable conditions for business, aimed at the implementation of modern technological solutions. The source in this direction is the localization of products, cheap services, materials and available infrastructure.

Table 1 – Dynamics of the number of innovative enterprises in regions of the Republic of Kazakhstan

Region	of them												2014 to 2003 in %
	the number of innovation active enterprises												
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*	2014*	
Republic of Kazakhstan	148	184	352	505	526	447	399	467	614	1622	1774	1 940	1310,81
Akmolinskaya	3	1	8	12	12	7	7	5	7	68	83	92	3066,67
Aktubinskaya	4	10	17	23	24	18	16	27	37	61	68	85	2125,00
Almatinskaya	4	10	15	20	16	14	10	7	28	108	126	139	3475,00
Atyrauskaya	-	1	3	22	11	9	8	9	14	29	41	79	-
East Kazakhstan	16	20	37	63	55	41	47	60	70	117	99	157	981,25
Zhambylskaya	5	9	19	23	32	23	14	31	41	64	75	98	1960,00
West Kazakhstan	6	5	7	7	12	13	12	9	26	53	34	51	850,00
Karagandinskaya	16	30	42	57	60	64	56	67	71	173	148	159	993,75
Kostanaiskaya	14	5	8	11	16	13	9	17	31	189	164	204	1457,14
Kyzylordinskaya	-	3	3	6	6	8	4	17	22	68	85	73	-
Mangistauskaya	5	8	10	13	12	10	6	5	5	17	20	32	640,00
Pavlodarskaya	10	23	16	39	44	19	19	26	28	60	95	79	790,00
North Kazakhstan	4	5	8	8	9	10	10	11	11	104	114	116	2900,00
South Kazakhstan	9	8	16	17	19	17	15	25	51	112	129	143	1588,89
Astana c.	-	1	11	20	22	15	15	18	29	134	179	214	-
Almaty c.	52	45	132	164	176	166	151	133	143	265	314	219	421,15
Remark – compiled by the authors based on data of Agency of Republic of Kazakhstan on statistics													

As can be seen from table 1 the greatest growth of innovative enterprises is observed in the Almaty, Akmola and North Kazakhstan regions. Graphically this is shown in figure 1.

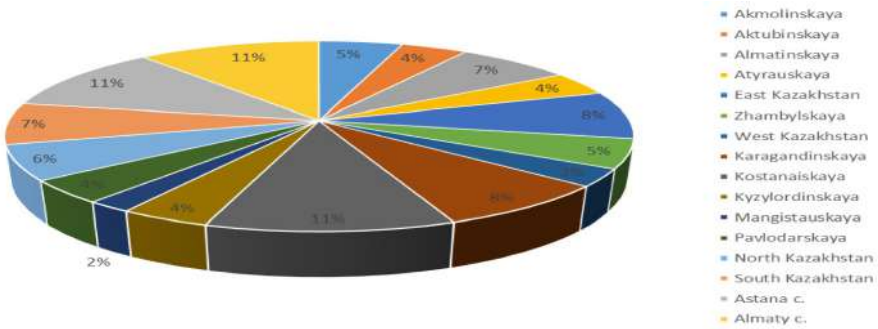

Figure 1 – Structure of innovative enterprises by regions (2014)

As can be seen from figure 2, the events will develop according to the formula:

$$y = 3{,}422x^3 – 44{,}67x^2 + 225{,}4x – 32{,}34,$$

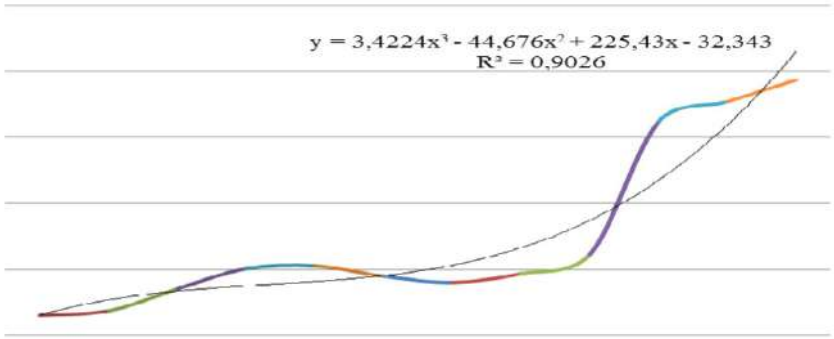

Figure 2 – The trend line on the indicator «number of innovative enterprises» in the Republic of Kazakhstan

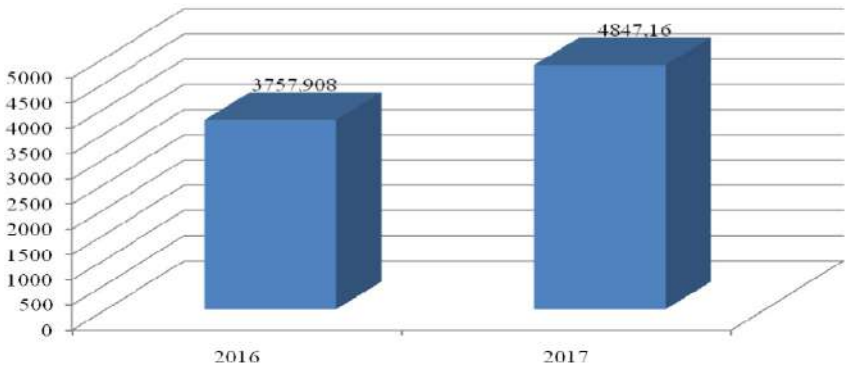

Figure 3 – The forecast results for the indicator “number of innovative enterprises” in the Republic of Kazakhstan

Using source data for the indicator “number of innovative enterprises”, presented in table 1, using the Microsoft Excel let`s forecast this figure to 2017. (Figure 2).

The reliability of the forecast will be R^2 = 0,902, or 90.2%, indicating a relatively high reliability.

Let`s forecast it to 2017 using this formula:

y_{2016}= 3,422*14^3 – 44, 67*14^2 + 225, 4*14 – 32, 34 = 3758 enterprises

y_{2017} = 3,422*15^3 – 44, 67*15^2 + 225, 4*15 – 32, 34 = 4847 enterprises

Graphically, the forecast results for this indicator are presented in figure 4. As can be seen from figure 4 in 2017 compared with 2016, the level of the enterprises activity will increase by 30%.

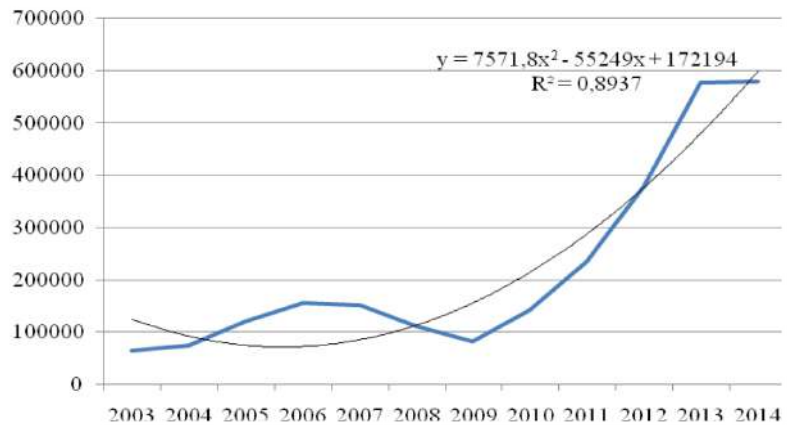

Figure 4 – The trend line in terms of «the volume of innovative products» in the Republic of Kazakhstan

Table 2 – Dynamics of the level of activity of the enterprises of Kazakhstan in the field of innovations, %

Region	The level of activity in innovation, %												2014 to 2003 in %
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*	2014*	
Republic of Kazakhstan	2,1	2,3	3,4	4,8	4,8	4,0	4,0	4,3	5,7	7,6	8,0	8,1	6,00
Akmolinskaya	0,6	0,2	1,5	2,2	2,1	1,2	1,2	0,7	1,0	5,8	7,1	7,3	6,70
Aktubinskaya	7,4	3,2	4,6	6	5,6	4,1	4,0	6,1	8,5	5,9	6,5	7,6	0,20
Almatinskaya	4,9	1,7	2,2	2,9	2,1	1,9	1,4	0,9	4,6	8,8	9,5	9,4	4,50
Atyrauskaya	-	0,5	1	7,8	3,7	2,7	2,9	3,7	6,6	4,8	5,1	8,1	-
East Kazakhstan	1,5	2,8	4,1	6,8	5,6	4,3	5,9	6,4	8,1	6,8	5,6	7,6	6,10
Zhambylskaya	5,4	2,7	5,7	6,6	8,8	6,0	4,4	7,8	10,2	9,7	10,2	12,2	6,80
West Kazakhstan	2,9	2	2,2	2,1	4,9	4,9	4,5	4,6	12,7	9,5	5,3	6,6	3,70
Karagandinskaya	1,6	4,2	4,5	6,4	6,1	6,5	6,2	7,0	7,2	8,5	7,6	8,4	6,80
Kostanaiskaya	6,3	1,2	1,4	1,9	2,5	2,0	1,5	2,6	4,8	14,1	11,8	13,6	7,30
Kyzylordinskaya	-	1,3	1,2	2,4	2,4	3,0	1,5	6,1	8,0	12,8	12,0	10,1	-
Mangistauskaya	2,2	4,5	2,5	3,2	2,3	1,9	1,4	1,1	1,1	1,6	2,4	3,4	1,20
Pavlodarskaya	2,3	3,4	2,8	7,2	8,1	3,6	3,8	5,1	5,4	5,5	6,4	6,9	4,60
North Kazakhstan	1,7	1,4	1,9	2,1	2,2	2,5	2,6	2,4	2,4	11,0	10,9	11,6	9,90
South Kazakhstan	0,7	1,4	2,3	2,5	2,8	2,4	2,2	3,4	7,0	5,4	6,4	7,0	6,30
Astana c.	-	0,4	1,5	2,8	3,0	1,8	2,1	2,6	4,1	7,5	11,1	10,7	-
Almaty c.	3,8	2,6	5,5	6,3	7,2	6,4	6,7	5,4	5,7	7,3	8,0	5,0	1,20
Remark – compiled by the authors based on data of Agency of Republic of Kazakhstan on statistics													

Table 3 – Dynamics of volume of innovative production, million tenge

Region	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014 to 2003 in %
Republic of Kazakhstan	65020,4	74718,5	120408,4	156039,9	152500,6	111 531,1	82 597,4	142166,8	235962,7	379005,6	578263,1	580 386,0	892,62
Akmolinskaya	1,1	9,8	6278,1	31947,9	41235,6	4 316,9	1 039,0	6959,6	9822,5	19902,1	18205,7	33 801,6	3072872,73
Aktubinskaya	6493,5	8076,5	1249,8	6450,4	11680,0	14 056,9	4 428,3	9792,3	16880,9	6542,4	8300,6	4 454,4	68,60
Almatinskaya	501,4	897,8	6571,9	10370,2	8577,4	334,0	419,5	521,0	5498,1	13288,0	13153,8	16 608,9	3312,50
Atyrauskaya	-	9,2	334,9	1940,1	186,9	1 598,4	55,3	126,1	1828,1	4772,2	38078,2	18 655,3	-
East Kazakhstan	4144,3	4188,2	11411,9	13747,5	26015,4	5 118,2	6 939,5	13854,5	33592,5	99332,1	109378,9	97 778,9	2359,36
Zhambylskaya	848,1	378,0	1135,0	1575,1	2241,6	6 286,1	2 190,4	723,8	11251,8	19181,2	19637,4	25 250,3	2977,28
West Kazakhstan	1827,7	391,4	1181,0	2327,9	2343,8	390,6	728,7	-	24804,9	4399,3	9009,5	5 996,5	328,09
Karagandinskaya	34798,0	37483,8	56239,0	59871,8	37986,5	16 473,8	14 412,4	14897,7	14388,6	30891,5	53731,2	21 578,1	62,01
Kostanaiskaya	203,3	89,7	184,7	861,6	1344,8	4 084,0	1 848,3	1966,9	12453,0	29769,7	35728,9	57 633,9	28349,19
Kyzylordinskaya	-	4,6	3,8	2,0	8,0	30,3	66,7	-	2281,3	3645,0	6641,7	4 761,2	-
Mangistauskaya	1126,2	3005,2	8576,2	6639,6	7353,0	5 002,9	133,0	233,2	618,6	3609,0	1395,4	1 546,8	137,35
Pavlodarskaya	8765,3	7691,4	10147,8	1249,7	2002,7	38 060,2	35 420,1	72592,6	73279,0	97620,0	83368,0	83 070,6	947,72
North Kazakhstan	279,7	2235,9	1430,4	2789,4	959,9	3 228,6	2 751,0	2880,6	1469,5	6098,3	16028,0	16 500,4	5899,32
South Kazakhstan	885,7	6163,6	5057,6	5522,4	2715,1	1 451,4	4 422,5	4859,9	15374,0	22588,7	33177,5	45 153,5	5098,06
Astana c.	-	-	2779,0	2866,8	13,0	13,2	31,1	72,2	1818,6	4787,0	119923,4	125 507,0	-
Almaty c.	5146,1	4093,4	7827,3	7877,5	7836,9	11 085,6	7 711,5	12686,6	10601,4	12579,1	12504,9	22 088,6	429,23
Remark – compiled by the authors based on data of Agency of Republic of Kazakhstan on statistics													

Table 2 presents changes in the level of activity of the enterprises of Kazakhstan in the field of innovation. The analysis presented in Table 2, the data showed that in 2014, in comparison with 2003 the level of activity in the field of innovation in the Republic of Kazakhstan increased by 6%. Leaders in terms of increasing the level of activity in the field of innovation are: North-Kazakhstan region (an increase of 9.9%), Kostanay (an increase of 7.3%), Karaganda and Zhambyl region (an increase of 6.8%).

As can be seen from table 3 in 2014 in comparison with 2003, the growth of volume of innovative products in Kazakhstan increased up to 792, 62%.

The highest growth rates are observed in Almaty, Kostanay, and North and South Kazakhstan regions.

Using original data on the main indicators of development of innovative enterprises activity of Kazakhstan, presented in table 2, using the Microsoft Excel let`s forecast data rates up to 2017. (Figure 4).

As can be seen from figure 4, the events will develop according to the formula:

$$y = 7571, x^2 – 55249x + 17219$$

The reliability of the forecast will be $R^2 = 0,893$ or 89, 3%, indicating a relatively high reliability.

Let`s forecast it to 2017 using this formula:

$$y_{2016} = 7571*14^2 – 55249*14 + 17219 = 727649$$ million tenge

$$y_{2017} = 7571*15^2 – 55249*15 + 17219 = 891959$$ million tenge

From 2009 to 2014 the share of innovation active enterprises increased from 4% to 8%, 7 times increased the costs of enterprises on technological innovation, – from 61.0 to 431,9 billion tenge, and the volume of innovative products – up to 82.6 578,2 billion tenge [2].

Priority areas for development are: integrated solutions in the energy and utilities, especially alternative energy with a focus on the EXPO-2017; new materials -alloys with rare earth elements; new agriculture -robotics, automation of agricultural production, water resources management, bioinformatics, bioengineering; intelligent transport logistics, navigation systems of mobile objects, software tools for data processing [3,4].

Conclusion

Analysis of the situation gives you the opportunity to formulate some possible directions of solving problems of innovation activity improvement in Kazakhstan. They include:

The necessity to implement a set of measures to improve the incentive mechanisms and support from the government to develop and implement effective enterprise innovation in organization and management of production. It can enhance the competitiveness of products in the global market. This group of measures could include a number of areas. The necessity to develop national-scale development and production of high technology innovative products and projects, as well as the modernization of technical and technological content in order to ensure compliance with current requirements. The necessity to develop measures of state influence for the development of innovation infrastructure and bringing the system into the sphere of private capital innovation. One of the important areas to achieve these goals is to attract foreign investment, the effectiveness of which depends on the degree of economic attractiveness of Kazakhstan. Thus, the improvement of public policies to attract investment in innovation can greatly improve the competitive edge of the national economy.

References

1 Daurenbekova A.N., Kunanbayeva D.A., Increasing innovation activity of enterprises in Kazakhstan in the context of globalization // Bulletin of KazNU, Almaty, 2013.

2 Sagiyeva R., Zhaparova A., The Institutional design of the innovative development of Kazakhstan. Actual problems of Economics, No. 6 (144). 2013. P. 435-442.

3 Levitskaya A., Strategic management of innovative development of the region. Actual problems of Economics, No. 6 (144) 2013. P. 323-332.

4 Rustambayov H., Abishli L., Jabrayilov I., Development of innovations in Azerbaijan: specificity and perspectives. L Association 1901 «SEPIKE». Ausgate 5. Edition 05. 2014. P. 188-191

5 Official data of the statistics Agency: 2003-2014 2014//http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersScience?_afrLoop=28096552575464216#%40%3F_afrLoop%3D28096552575464216%26_adf.ctrl-state%3Dd3kwushn8_50

6 The demand for innovation is observed in the country over the last 5 years, reports IA «NewTimes.kz», 22.05.2014// http://newtimes.kz/eshche/ tekhnologii/item/2237-dolya-innovatsionno-aktivnykh-predpriyatij-v-kazakhstane-udvoilas.

7 The Share of innovative active enterprises in Kazakhstan will increase (30.06.2015)//http://profit.kz/news/25433/Dolya-innovacionno-aktivnih-predpriyatij -v-Kazakhstane-budet-povishatsya/.

8 Kulmaganbetova A.S. The problems of innovation activity improvement in Kazakhstan in the competitiveness of global rating (25.09.2014)// http://group-global.org/ru/node/9091.

МРНТИ 06.51.65

Е.Н. Набиев[1], С.С. Дарибеков*[1]

[1]Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова,
г. Караганда, Казахстан
*E-mail: Seka28@mail.ru

ВНЕШНЯЯ ТОРГОВЛЯ ТРАНСПОРТНЫМИ УСЛУГАМИ КАЗАХСТАНА: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Для государства транспорт – это инструмент для решения самого широкого спектра социальных, экономических и оборонных задач. Мировая практика говорит, что гармоничное развитие различных видов транспорта и организация четкого их взаимодействия превращает транспорт в единый комплекс, который оказывает услуги по осуществлению перевозки грузов и пассажиров, является деятельностью хозяйствующего субъекта, направленной на изменение местонахождения людей или партий грузов и осуществляемой по предварительному согласию производителя услуги и клиента. В данной статье проводится анализ внешней торговли транспортными услугами на основе следующих показателей: экспорта и импорта услуг по перевозке грузов по видам транспорта, анализа экспорта транспортных услуг в разрезе перевозки и видов транспорта, объема грузоперевозок в международном сообщении в разрезе видов транспорта.

Ключевые слова: транспорт, транспортная услуга, экспорт и импорт услуг по перевозке грузов, объем грузоперевозок в международном сообщении, транзитный потенциал.

E.N. Nabiev, S.S. Daribekov

Foreign trade in transport services of Kazakhstan: current state and prospects of development

For a state transport – a tool for solving a wide range of social,, economic and defense tasks. World practice says that the harmonious development of different modes of transport and the organization of their interaction turns transport into a single complex, which provides services for the implementation of the transportation of goods and passengers, is a business entity activities aimed at changing the location of people or loads, and carried out the prior consent of the manufacturer and the customer service. This article analyzes the foreign trade in transport services based on the following indicators: exports and imports of services for the carriage of goods by type of transport, the analysis of the export of transport services in the context of transport and modes of transport, the volume of cargo transportation in the international communication in the context of transport modes.

Key words: transport, transportation, import and export cargo transportation services, the volume of cargo in international traffic, transit potential.

Е.Н. Нәбиев, С.С. Дәрібеков

Қазақстанның транспорттық қызметінің сыртқы саудасы: қазіргі жағдайы және даму болашағы

Мемлекет үшін көлік – бұл нағыз кең ауқымды әлеуметтік, экономикалық және қорғаныс саласындағы міндеттерді шешуге бағытталған құрылғы. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, көліктің әр түрін үйлесімді дамыту және олардың өзара іс-қимылын нақты ұйымдастыру көлікті біртекті кешенге айналдырады. Көліктер негізінде жолаушылар тасымалы және жүк тасымалы жүзеге асырылады. Жолаушылар тасымалын және жүк тасымалын ұйымдастыру шаруашылық

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

жүргізуші субъектілердің қызметі болып табылады. Бұл қызметтер тауарлар мен қызметтерді өндірушінің немесе тұтынушының алдын ала келісімі негізінде жүзеге асырылады. Осы мақалада келесі көрсеткіштер негізінде көлік қызметімен сыртқы сауда-саттық жасауға талдау жүргізіледі: көлік түрлері бойынша жүк тасымалындағы қызметтің экспорты мен импорты, көлік түрлері бөлінісінде халықаралық байланыстағы жүк тасымалының көлемі.

Түйін сөздер: көлік, көлік қызметі, жүк тасымалы бойынша экспорт және импорт, халықаралық байланыстағы жүк тасымалы, транзиттік әлеует.

Введение

В современном мире повышается значение транспортной отрасли в экономике каждого государства, так как уровень развития транспорта непосредственно влияет на конкурентоспособность экономики и безопасность страны. Обслуживая все отрасли экономики, социальную сферу и население, выполняя перевозки к местам потребления практически всей производимой в стране и закупаемой за рубежом продукции, а также поездки населения с трудовыми, культурно-бытовыми и другими целями, транспорт обеспечивает всю жизнедеятельность страны. Он связывает страну с мировым сообществом, являясь материальной основой обеспечения внешнеэкономических связей Казахстана и его интеграции в глобальную экономическую систему.

Транспорт является важнейшим сектором внутренней экономики Казахстана, занимающим весомую долю в структуре ВВП. Значительная территория республики и низкая плотность населения, высокий темп экономического развития Казахстана, достигнутый в последние годы, формируют нарастающие потребности в перевозках. Соответственно, передвижение населения и грузопотоков в рамках межхозяйственных связей, экономического развития и взаимодействия регионов Казахстана с каждым годом становится все более востребованной услугой. Ключевой особенностью этой деятельности является ее «сквозной» характер, который заключается в том, что без применения транспортных услуг не обходится функционирование подавляющего числа других отраслей экономики [1].

Методика. Теоретической и методологической базой исследования стали труды ведущих отечественных и зарубежных ученых в области транспорта и транспортных услуг: Т.Б. Сулеменов, В.В. Можаровой, Б.К. Султанова, А.Ж. Куанышевой, Ж.С. Раимбеков, Б.У. Сыздыкбаева и др.

Информационной базой исследования послужили отечественные и зарубежные методические справочные материалы, официальная информация Комитета по статистике Министерства Национальной экономики Республики Казахстан, данные, опубликованные в материалах периодической печати. При обосновании решении был использован системный подход к изучению транспортных услуг в экономике Казахстана. В процессе работы применялись методы сравнительного анализа в соответствии с которыми рассматриваемая проблема анализируется во взаимосвязи с экономическими процессами, происходящими на различных уровнях государственного регулирования

Результаты и обсуждение. В настоящее время доля транспорта в валовом внутреннем продукте (ВВП) мировой экономики составляет около 6%. При этом доля транспорта в ВВП развитых стран составляет 4-5%, в развивающихся странах – 10-12% соответственно. В мировой экономике на транспорте задействено 3-9% рабочей силы, одновременно с этим в развитых странах на 1 жителя в среднем производится 22-25 т. готовой продукции, в развивающихся странах – в два раза меньше. Каждая тонна общественной продукции требует 860-900 тонно-километров работы транспорта, включая морские перевозки. Транспортная система – комплекс различных видов транспорта, находящихся в зависимости и взаимодействии при выполнении перевозок [2].

В настоящее время в республике создана и в целом устойчиво функционирует современная транспортная система, являющаяся важнейшей составной частью производственной и социальной инфраструктуры, обеспечивающей потребности национальной экономики и населения в транспортных услугах страны. Повышение экономического роста в стране требует опережающего развития услуг транспорта для удовлетворения растущего спроса на перевозки при увеличивающемся объеме произведенных товаров. Мировая практика показывает, что прирост промышленного производства на 1% вызывает прирост объемов перевозок на 1,5 – 1,7%.

Выгодное географическое положение страны позволяет Казахстану получать значительные доходы от экспорта транспортных услуг, в том числе от осуществления транзитных перевозок зарубежных стран по своим коммуникациям.

Поэтому целью данного исследования является анализ состояния внешней торговли товарами, проводимой транспортными услугами Казахстана.

В условиях развития рыночных отношений, а также экономических и политических катаклизмов, происходящих в нашей стране, наблюдаются и существенные изменения в сфере услуг. По мере интеграции экономики страны в мировое экономическое пространство происходит развитие импорта и экспорта услуг. Показатели внешней торговли услугами Казахстана показаны на рисунке 1.

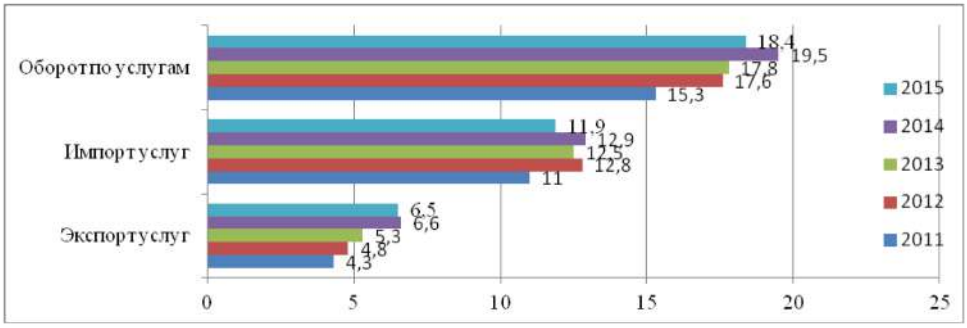

Рисунок 1 – Показатели внешней торговли услугами Казахстана за 2011-2015 гг., млрд. долл. США [3]

Как мы видим из рисунка 1, во внешней торговле услугами преобладают импорт услуг – 65% от всего оборота по услугам, в 2015 г. сократился на 1 млрд. долл. США, по сравнению с 2014 г., что составил 11,9 млрд. долл. США. Снижение составило 7,8%. Экспорт услуг так же сократился на 0,1 млрд. долл. США или 1,5%, что составил 6,5 млрд. долл. США по сравнению с прошлым годом.

В структуре экспорта услуг традиционно преобладают транспортные услуги. Общий экспорт транспортных услуг по итогам 2015 года снизился на 6,8% по сравнению с 2014 годом и составил 3,6 млрд. долл. США (доля в общем экспорте услуг РК – 55,5%). При этом поступления за трубопроводный транзит нефти и газа через территорию Казахстана сохранились на уровне 2014 года, а доходы за железнодорожный транзит нерезидентских грузов уменьшились на 14,7%.

Результаты внешнеторговых операций обусловили сокращение предоставленных резидентами услуг по перевозке экспортных товаров авто- и авиатранспортом на 15,6% и более существенный спад нерезидентских услуг по транспортировке импортируемых в республику товаров – на 26,0%. В итоге положительное сальдо грузовых перевозок выросло на 24,6% до 1,7 млрд. долл. (таблица 1).

Основной причиной роста экспорта является увеличения экспорта и транзита нефти в Китай по трубопроводу Атасу – Алашанькоу. Так, экспорт услуг трубопровода вырос в 0,1% по сравнению с 2014 г., что составило 2236,4 млн.долл. США. Импорт снизился с 1946,3 млн. долл. США до 1440,0 млн. долл. США. Снижение произошло на 506,3 млн. долл. США, или 26,1%. По структуре видно, что импорт услуг отраслей транспорта снизился по сравнению с 2014 г.:

– автомобильного транспорта – на 203 млн. долл. США, или на 26,8%;

– воздушного транспорта – на 93,6 млн. долл. США, или 25,9%;

– железнодорожного транспорта – на 189,4 млн. долл. США, или 25,4%;

– морского транспорта – на 20,2 млн. долл. США, или 25,5%.

Таблица 1 – Экспорт и импорт услуг по перевозке грузов по видам транспорта [4], млн. долл. США

	2014 г.			2015 г.		
	экспорт	импорт	сальдо	экспорт	импорт	сальдо
Всего	3 341,2	1 946,3	1 394,9	3 177,9	1 440,0	1 737,9

Продолжение таблицы 1

Автомобильный	242,0	757,9	-515,9	200,7	554,9	-354,2
Воздушный	74,4	361,7	-287,2	66,3	268,1	-201,8
Железнодорожный	790,1	745,6	44,4	674,3	556,2	118,1
Трубопроводный	2 234,2	1,9	2 232,3	2 236,4	2,0	2 234,4
Морской	0,4	79,1	-78,7	0,2	58,9	-58,7

Наибольшую долю в структуре экспорта транспортных услуг занимают грузовые перевозки, доля которых составила 88,3% от всего экспорта (таблица 2).

Таблица 2 – Анализ экспорта транспортных услуг в разрезе перевозки и видов транспорта в Казахстане [4], млн. тонн

Показатель	2013	2014	2015	прирост, %	доля, %
Всего	2830,1	3838,1	3597,6	-6,8	100
Грузовые перевозки, всего	2287,8	3317,8	3177,9	-4,9	88,3
из них					
трубопроводный	1096,6	2234,2	2 236,4	0,1%	62,2
железнодорожный	850,7	790,1	674,3	-14,7%	18,7
автотранспорт	251,7	220	200,7	-17,1	5,6
воздушный	86,9	73,2	66,3	-10,9	1,8
морской	1,8	0,4	0,2	-55	0
Пассажирские перевозки, всего	257,5	233,9	199,8	-14,6	5,6
из них					
воздушный	162,9	156,4	148,4	-5,1	4,1
железнодорожный	91,2	74,7	49,5	-33,7	1,4
автотранспорт	3,4	2,8	1,9	-32,0	0,1
морской	-	-	-	-	-
Прочие транспортные услуги, всего	273,4	274,5	211,9	-22,8	5,9
воздушный	208,6	112	173,5	-18,1	4,8
железнодорожный	46,7	49,5	31,3	-36,9	0,9
морской	9,3	8,6	5,9	-31,8	0,2
автотранспорт	8,8	4,4	1,2	-72,7	0,0
Почтовые услуги, курьерские услуги	11,4	11,8	8,0	-32,1	0,2

Грузовые перевозки являются самой доходной статьей экспорта транспортных услуг. По итогам 2015 года, экспорт грузовых перевозок составил 3,2 млрд. долл. США (88,3% доли от всего экспорта), что ниже прошлогоднего показателя на 4,2%. В структуре грузовых перевозок наибольшую долю занимает транспортировка трубопроводом. В 2015 году экспорт услуг трубопровода составил 2,2 млрд. долл. США. Железнодорожные перевозки занимают второе место – 674,3 млн. долл. США (снижение на 14,7%). Доход от экспорта автомобильных грузо-

перевозок составил 200 млн. долл. США (снижение на 17,1%). Воздушные перевозки также снизились на 10,9%, составив 66,3 млн. долл. США.

Основной причиной снижения экспорта транспортных услуг является снижения экспорта грузовых перевозок железнодорожным транспортом и автотранспортом. По данным Национального Агентства по экспорту и инвестициям Kaznex Invest, общий объем грузоперевозок в международном сообщении (экспорт и транзит) по всем видам транспорта составил 279,9 млн. тонн, где 63%, или 172,8 млн. тонн всех грузов, направляются в страны СНГ, 34,8% приходится на страны вне СНГ. Доля транзитных грузов составила около 25%, или 69,7 млн. тонн, что показано в таблице 3.

Таблица 3 – Объем грузоперевозок в международном сообщении в разрезе видов транспорта за 2014 – 2015 гг. [4], млн. тонн

Вид транспорта	Всего		Экспорт в страны СНГ		Экспорт в страны вне СНГ		Транзит	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Всего перевезено грузов	261,6	279,9	208,4	172,8	37,2	34,9	16,0	69,7
в том числе:								
трубопроводный	136,2	131,2	99,1	48,0	37,0	29,3	-	54,0
железнодорожный	121,1	137,0	105,1	121,3	0,0	0,0	16,0	15,7
морской	3,6	2,5	3,6					
автотранспорт	0,7	0,9	0,6	0,7	0,1	0,2		
воздушный	0,009	8,2	0,006	2,8	0,003	5,4		
внутриводный	0,005	-	0,005	-	-	-	-	-

Из таблицы 3 видно, что объем грузов в целом увеличился с 261,6 млн. тонн в 2014 г. до 279,9 млн. тонн в 2015 г., рост составил 6,9%. Данный рост сопровождался увеличением объемов перевозок транзитных грузов на 53,7 млн. тонн, при уменьшении объемов экспорта в страны СНГ на 35,6 млн. тонн и экспорта в страны вне СНГ на 2,3 млн. тонн.

Из всех видов транспорта наибольший удельный вес грузоперевозок принадлежит железнодорожному транспорту, который составляет около 50% всего объемов грузоперевозок, при этом 23% относятся к транзиту грузов.

Структура грузоперевозок железнодорожным транспортом самая диверсифицированная. Железнодорожным транспортом перевозятся как сырьевые товары: каменный уголь, металлы, руды, нефть, так и продовольственные товары – мебель, удобрения, пищевые продукты. Трубопроводом транспортировано 48,8 млн. тонн сырой нефти и 87,3 млн. тонн природного газа. Морским транспортом перевозилась только нефть в объеме 3,6 млн. тонн. Автомобильные перевозки также диверсифицированы по товарной структуре, этим видом транспорта было перевезено 1,3 млн. тонн груза. Наименьший объем грузов (5,1 тыс. тонн) перевозился речным видом транспорта.

Транзитный потенциал является мощнейшим инструментом реализации возможностей страны обеспечивать и поддерживать международные транспортные потоки между различными регионами [5].

Транзит через Казахстан имеет ряд преимуществ:

– сокращение скорости и расстояния от производителя к потребителю из стран Азии в страны Европы. В отличие от морского маршрута в этом направлении, где груз находится в пути 35-40 дней, время доставки сухопутным путем сокращается в 2-3 раза;

– стабильная политическая ситуация и благоприятный инвестиционный климат в стране;

– развитие ЕАЭС позволило создать единую таможенную границу между Китаем и странами ЕС, облегчило процедуру таможенного оформления.

Казахстан намерен получить немалую выгоду от транзита товаров и нарастить долю в грузопотоках между ними с 1% до 8% к 2020 году. Импульс увеличения транзита через Казахстан должны придать строительство и запуск перспективных инфраструктурных проектов: «Западная Европа и Западный Китай», который связывает Азию и Европу; ж/д «Узень – Берекет-Горган», позволяющий сократить маршрут транзитных поездов в направлении «Север-Юг» на 600 км. И открывающий для Казахстана прямой сухопутный выход в Персидский залив. Участие Казахстана в китайском проекте Шелкового пути увеличит объемы транзитных перевозок.

Необходимо проведение регулярного изучения грузопотока, на который может рассчитывать Казахстан. Целесообразно в этом случае выстраивать транзитную политику по двум основным направлениям:

1. Стабилизация и наращивание транзитных грузопотоков, уже транспортируемых через территорию Казахстана.

2. Оценка потенциального транзита через территорию Казахстана и выработка мер по его привлечению.

В первом направлении основной задачей является обеспечение условий (экономических и политических) для дополнительного устойчивого притока на казахстанские маршруты транзитных грузов тех стран, которые уже в настоящее время осуществляют транспортировку своих грузов через Казахстан или использовали эти маршруты в прошлом, а также наиболее тяготеющих к казахстанским маршрутам грузов.

В этом контексте в настоящее время Казахстан может реально проводить мероприятия, направленные на обеспечение устойчивого притока на свои транспортные магистрали в основном грузов России, Китая и четырех центральноазиатских республик (Узбекистан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан). Эти потоки могут быть достаточно стабильными в силу определенных географических причин.

Таким образом, разработка и реализация мероприятий в комплексе по данным направлениям должны способствовать выстраиванию последовательной политики по развитию транспортного транзитного потенциала во внешней сфере.

Заключение

В настоящее время в республике создана и в целом устойчиво функционирует современная транспортная система, являющаяся важнейшей составной частью производственной и социальной инфраструктуры, обеспечивающей потребности национальной экономики и населения в транспортных услугах страны. Задачи предстоящего этапа развития транспортной отрасли Казахстана предусматривают повышение эффективности деятельности, новое строительство объектов транспортной инфраструктуры, модернизацию действующей инфраструктуры, ускорение товародвижения и снижение транспортных издержек, повышение безопасности и устойчивости деятельности отрасли, а также доступности транспортных услуг для населения.

Литература

1 Можарова В.В. Транспорт в Казахстане: современная ситуация, проблемы и перспективы развития: научное издание / КИСИ при Президенте РК. – Алматы: [КИСИ при Президенте РК], 2011. – 214 с.

2 Аманбаев А.А. Экономика предприятия: учебное пособие. – Алматы, 2012. – 431 с.

3 Данные Комитета по статистике Казахстана // stat.gove.kz

4 Отраслевой обзор по транспортным услугам за 2015 г.// www.kaznexinvest.kz/ images/Отраслевой обзор_транспорт_2015.pdf

5 Мырзахметова А.М. Транзитный потенциал Казахстана в рамках ЕАЭС// Вестник КазНУ. Серия международные отношения и международное право. – № 3 (71). – 2016. – С. 123-127.

References

1 Mozharova V.V. Transport v Kazahstane: sovremennaja situacija, problemy i perspektivy razvitija: nauchnoe izdanie / KISI pri Prezidente RK. – Almaty: [KISI pri Prezidente RK], 2011. – 214 s.

2 Amanbaev A.A. Jekonomika predprijatija: uchebnoe posobie. – Almaty, 2012. – 431 s.

3 Dannye Komiteta po statistike Kazahstana // stat.gove.kz

4 Otraslevoj obzor po transportnym uslugam za 2015 g.// www.kaznexinvest.kz/ images/Otraslevoj obzor_transport_2015.pdf

5 Myrzahmetova A.M. Tranzitnyj potencial Kazahstana v ramkah EAJeS// Vestnik KazNU. Serija mezhdunarodnye otnoshenija i mezhdunarodnoe pravo. – № 3 (71). – 2016. – S. 123-127.

IRSTI 06.56.31

S.K. Kondybayeva*[1], S.S. Ospanov[1], G.A. Sadykhanova[1]

[1]Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
*E-mail: saltanat.kondybaeva@kaznu.kz

THE THEORETICAL ASPECTS OF REALIZATION NEW APPROACHES OF HOUSING (THE REAL ESTATE) POLICIES IN REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

The purpose of this paper is to show the process of development of the real estate policy in the Republic of Kazakhstan, identified weaknesses of the approved state program. The stages of formation and methodological support for a housing policy are shown. The structure of housing stock is analyzed. The solution of the housing problem for many years remained one of the key tasks of the state policy of Kazakhstan. Accommodation in a market economy is the most representative indicator of growth, reflecting the dynamics of the various sectors of the economy, and public confidence in the future, the country as a whole. In this regard, the level of housing development is related to one of the most important characteristics of the socio-economic development. The article analysis the current state of the housing sector in Kazakhstan, the research offering methodological realization of state policies as new instrument in housing sector.

Key words: housing policy, government programs, policies, real estate, housing facilities, funding.

С.К. Кондыбаева, С.С. Оспанов, Г.А. Садыханова

Қазақстан Республикасында тұрғын-үй саясатын жүзеге асыруының жаңа бағыттарының теориялық аспектілері

Мақалада Қазақстан Республикасындағы тұрғын-үй саясатының даму процесі мен тенденциясы қарастырылған, сонымен қатар Мемлекеттік бағдарламалардың кемшіліктері анықталған. Тұрғын-үй саясатының қалыптасу кезеңдері мен оның әдістемелік құраушылары көрсетілген. Тұрғын-үй қорының құрамы мен құрылымы талданған. Тұрғын-үй мәселесін шешу Қазақстан саясатының көп жылдар бойы негізгі және кілтті міндеттердің бірі болып табылуда. Нарықтық экономикада тұрғын-үй экономиканың әр түрлі секторларының сипаттайтын өсудің ең танымал индикаторы болып табылады, ол жалпы мемлекеттің және халықтың келешектегі сенімділігі болып табылады. Осыған байланысты тұрғын үй құрылысын дамыту республиканың маңызды әлеуметтік-экономикалық сипаттамаларының бірі болып саналады. Мақала Қазақстан Республикасындағы тұрғын-үй секторының ағымдағы жағдайын қарастырады, зерттеу жұмысы тұрғын-үй саясатын жүзеге асырудың әдістемесін тұрғын-үй секторының жаңа құралы ретінде ұсынады.

Түйін сөздер: тұрғын-үй саясаты, мемлекеттік бағдарлама, стратегия, тұрғын-үй қоры, тұрғын-үй құрылысы, қаржыландыру.

С.К. Кондыбаева, С.С. Оспанов, Г.А. Садыханова

Теоретические аспекты реализации новых подходов жилищной политики в Республике Казахстан

В статье рассматривается процесс развития жилищной политики в Республике Казахстан, выявлены недочеты утвержденных Государственных программ. Показаны этапы формирования и методическое обеспечение разработки жилищной политики. Анализируется структура и состав жилищного фонда. Решение жилищной проблемы многие годы остается одной из ключевых задач государственной политики Казахстана. Жилье в рыночной экономике является наиболее

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

представительным индикатором роста, отражающим динамику развития различных секторов экономики, и уверенность населения в своем будущем, страны в целом. В этой связи уровень развития жилищного строительства относится к одной из важнейших характеристик социально-экономического развития республики. Статья рассматривает текущее состояние жилищного сектора в Казахстане, исследование предлагает методологию реализации жилищной политики как нового инструмента в жилищном секторе.

Ключевые слова: жилищная политика, государственная программа, стратегия, жилищный фонд, жилищное строительство, финансирование.

Statement of the problem. For the period of independence of the Republic of Kazakhstan construction of housing (the real estate) has become one of the priority directions of the Strategy of the country development until 2030 and is one of the most important tasks of national level. Nowadays considerable attention is paid to its settlement. It is connected with the fact that up to the recent time the housing (the real estate) sector was on the periphery of the social and economic policy. In these conditions the crisis of housing (the real estate) sector appeared with a significant decrease of volumes of housing (the real estate) construction, in first place affordable for the majority of population, aging of housing facilities as well as engineering and communication networks. Sharp decrease of living level of the population intensified the problem, and complete overhaul of housing facilities and systems of life-support of the population has become a national problem [1].

Analysis of the last researches and publications. The considerable scientific potential in research of this problem is concluded in works of the foreign authors who have shined methodologically its important aspects. They are: Friedman J., Ordway N., Keynes J.M., Miller M. H., Jevons W.S. and Modigliani F. In the writings of foreign authors identified features of participation of government regulation detailing investments and the use of different usage models.

Many papers, works of the Russian scientists are devoted to the state regulation and its use in the socio-economic development. Among them it is possible to allocate Volgina N.A., Buzyrev V.V., Chekalin V.S., Sikachev A.V., Tarasevich E.I., Markusenko M.V.. From among domestic economists it is possible to note works Abdilmanova Sh.R., Salikhova A.R., Akhmetova, Sh№, Sapargaliyev S., Aliyeva B.M.and others.

Recently significantly high and stable speed of growth of Kazakh economy has created economic prerequisites for solution of housing problem with participation of the government. Ex facte, hard work has been done in this direction. In 2000 the Conception of long-term financing of housing (the real estate) construction and development of the system of mortgage lending was adopted. In framework of the State program of development of housing (the real estate) construction for 2005-2007 it was supposed to provide a wide circle of population with an affordable housing. For its development amendments were made in the legislation about rental housing and about share in the construction capital. Besides the State program of development of housing (the real estate) and communal sphere for 2006-2008 was developed.

On one part the above facts show importance that is given to the issue of improvement of living conditions of Kazakh people, as the right for housing is a constitutional right of every citizen, and its realization is an important condition for achievement of modern living standards of the population. On the other part a serious correction of the State program identify absence of accurately considered and realistic strategy of solution of the housing problem [2].

At present the legal basis of housing (the real estate) policy in the Republic of Kazakhstan is formed with a range of documents: Constitution of the RK and legislation of the RK “About housing (the real estate) relations”, “About mortgage”, “About housing construction savings”, “About share in the capital for housing construction, the Conception of long-term financing of housing construction and development of mortgage system, the State program of housing (the real estate) construction for 2005-2007, the State program of housing (the real estate) construction for 2008-2010, the program of development of construction industry and production of construction materials of the Republic of Kazakhstan for 2010-2014, the program of housing (the real estate) construction in the Republic of Kazakhstan for 2011-2014 [3].

However all these documents act separately and developed without connection with each other, insufficiently oriented for achievement of program tasks. As a result of absence of scientific, methodological and organizational support, the efficiency of programs accepted for realization is very low. Absence of the law that regulates the basics of housing policies with clear statement of goals and tasks

results in diverse interpretation of goals of the housing policies. For a example in the State program of housing (the real estate) construction for 2005-2007 the main goal of housing policies is declared as creation of conditions for purchasing and construction of housing by the population by means of development of the progressive forms of crediting. In the State program for 2008-2010, the goal is changed: the main goal of housing (the real estate) policies is the transition for stable functioning and development of housing (the real estate) construction that provides affordability of housing for citizens with different levels of income. In framework of the Program of housing construction in the RK for 2011-2014 stipulated a new scheme of construction of mortgaged housing with realization by means of construction savings, support of commercial housing by means of funding of banks of the second level [4].

Nevertheless the analysis showed week parts of the above programs:

1) Not succeeded up to the end to provide affordability of housing to the majority of economically active population;

2) Was not accelerated the provision of housing to the citizens before that the state has obligations as well as young families.

The existing problems in the sphere of provision of the citizens of the country with affordable and qualitative housing showed the necessity and timeliness of transition to new housing (the real estate) policies. The significance of development and implementation of integral, scientifically grounded housing (the real estate) policies is especially high right now when economic and social reforms of the perestroika period undertaken for modernization of the Kazakh society led to its deep transformation [5].

Absence of adequate housing promotes degradation of an individuality and society, limits the range of opportunities available for an individual. Tight correlation can be seen between living conditions, possibility of their improvement, reality of the place of residence choice, on one part, and the level and direction of migration, employment, presence of some diseases, criminal situation and general social stability of the society on the other part [6].

Living conditions significantly determine the life style of a family, the character of spending free time, organization of everyday life, family relations. It is necessary to pay attention that one of the aspects of stable development of housing sphere includes provision of comfortable conditions of living not only for people living at present but also further generations of people [7]. That is why time frameworks in which housing (the real estate) policies are realized should take into account its strategic direction and be measured with the time of the generation life-length, comprise some decades of years. In such time scale ecological, demographic, social and economic processes should not be considered separately from each other – they are interconnected and should be taken into account during development of the housing policies [8].

There are various approaches to the definition of social and economic essence of the housing (the real estate) policies. Some economists consider housing (the real estate) policies as a system of integrated measures of legislative, executive and supervision character in the sphere of housing regulation. At the same time in the capacity of the peculiarities of the housing (the real estate) policies in market conditions it is pointed out that it is realized by competent state institutions and social organizations in the center and locally for the purpose of stabilization and adaptation of the existing social and economic system to the changing conditions [13, p.290].

Other authors consider housing (the real estate) policies of the region as indicative (guiding) mechanism of administration of housing facilities including economic (direct and indirect) and legal control levers. In this case a global strategic goal of housing (the real estate) policy include maximally full satisfaction of the population needs in housing, support of housing facilities and housing and municipal services [4, p.20].

We share the opinion of the scientists that consider housing (the real estate) policies as an integral part of social and economic policy being an efficient mechanism of administration of housing sphere for the purpose of meeting housing needs of the population [7, p. 12].

Housing (the real estate) policies by its activities moderate negative consequences of individual and social inequity, results of social and economic recessions in the society. Housing (the real estate) policies is a connected scope of main directions and realizing them legal, social, and organizational-economical, architectural-constructional, operational-technological and other activities directed for meeting the housing needs of citizens. At the time of administrative-planned economy the goal was to provide each family with a separate housing. But obtaining of guaranteed housing was connected with very long expectation and modest quality indexes [10].

In housing (the real estate) policies there are three major components of this notion: conception, programs and economical-legislative mechanism that realizes these programs. In our description we shall use this approach (Picture 1).

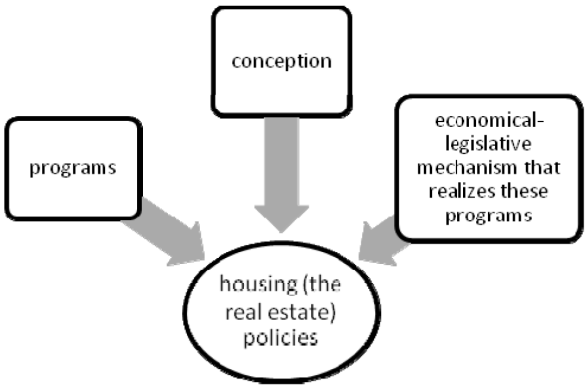

Picture 1 – Major components of housing (the real estate) policies

Methodology of housing (the real estate) policy includes a definition of the following provisions: the formulation of development goals housing, establishing development processes-making, composition and structure of the investment programs and plans, use of developed indicators of the housing sector. Development of housing (the real estate) policies has certain logic including an ordered sequence, coordination and reasonableness of procedures connected with settlement of economic problems as well as determination of a bench mark from which they should be solved and the whole process of work should be complied with. Sequence of formation of housing policies is shown in picture 2.

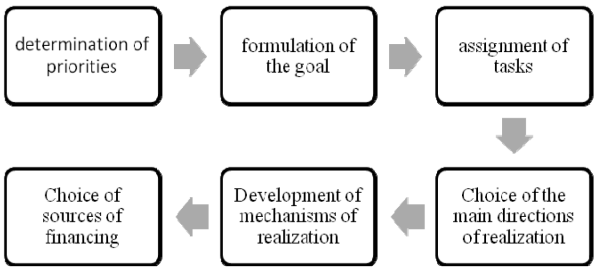

Picture 2 – Sequence of formation of housing policies

The process of formation of housing (the real estate) policies is based inherently on determination of priorities that include ensuring the affordability of housing for all citizens and social guarantees in the sphere of housing rights of those categories of the population before that the state has obligations in accordance with the existing legislation.

According to the determined priorities of the housing (the real estate) policies its goals and tasks are stated that specify the main directions of regulation influence on the part of the government. Development of activities in the framework of housing (the real estate) policies should be made according to different directions with obligatory estimation of the required volumes of financing recourses for their realization. At the same time it is necessary to foresee the mechanisms for realization of activities and their provision with recourses, for this purpose responsible executers and the system of supervision over the progress of activities should be specified [11].

Methodological support of development of the housing (the real estate) policies include the system of legislative and other legal acts regulating the issues of construction, ensuring the rights of property, carrying out deals in the housing sphere and defining the basis of the state housing policies.

A crucial question of formation of housing (the real estate) policies regardless of its level of development is the determination of financing resources for program activities. In conditions of reduction of budgetary financing to the housing sphere and transition to market mechanisms of its regulation, local authorities are responsible for the

task of searching efficient methods for attraction of non-budgetary investment resources to the housing construction. Specification of strategic goals form a complex of administrative solutions directed for achievement of the specified objectives in process of settlement of the existing tasks.

Formation of housing (the real estate) policies on the basis of development of an appropriate strategy stipulates orientation of the main participants of the housing (the real estate) market on solution of the long-term tasks. Prevalence of short-term orientation in investment activities of enterprises in construction sphere can be explained by the following reasons of institutional order:

– Absence of state policy in housing (the real estate) sphere and often changes of priorities in economic policy of the state;

– Absence of experience in formation of investment strategy by administrators as in conditions of planned system they did not have independence required for strategic planning and solved only specified tasks;

– Insufficient studying of methodological issues of long-term strategic activities in housing sphere due to absence of such necessity in conditions of directive planning.

As an alternative of short-term orientation of housing (the real estate) policy it is necessary to form it, basing on achievement of strategic long-term goals taking into account perspectives of scientific and technical progress and social development of the society. Taking into account the above statement it is necessary to form as a dominating principal a strategic orientation of housing policy.

To make housing (the real estate) policies effective it should have some properties:

– First, it should be substantial, that is based on interaction of a wide range of factors very often contradicting to each other;

– Second, housing (the real estate) policies should be multiple-addressed. It should be oriented to a number of types of consumers, but not on the life-style and needs of an averaged majority, that is one group of people, however the most numerous;

– Third, it should be realistic. It means that its main components should be real;

– Forth, housing (the real estate) policies should be economically grounded. It should take into account real economic conditions in our country nowadays, not requiring as an obligatory condition extraordinary additional investments for its implementation;

– Fifth, housing (the real estate) policies should be organizationally adaptive. Its implementation should not have a character of a disaster that destructs current communal and economic activities of the country and then on its ruins makes “bright future”. That is why the majority of suggested activities should be carried out additionally but not instead of existing ones, to reform the existing at present environment evolutionally [11].

Formation of housing (the real estate) policies in our country is made in process of housing (the real estate) reform. An important stage of housing (the real estate) reform in Kazakhstan was a mass privatization of state housing fund carried out in accordance with the Law of the RK “About denationalization and privatization” and basically completed in 1995. As a result, almost 97% of available housing facilities became in private property. It required elaboration of new approaches by decision of the housing problem from the state along with transfer of economy of the republic to market relations. In 1993, an important step was made in the housing (the real estate) reform. “The State program of new housing (the real estate) policies and mechanisms of its realization” is accepted by Decree of the President of the Republic of Kazakhstan #1344. Its final purpose was self-repayment of housing maintenance. It provided a number of important strategic steps in the sphere of housing policies of the state [14].

Essence of the housing (the real estate) policies executed since then consists in transfer from distribution of housing habitation built at the expense of state central capital investments to its acquirement by some citizens or juridical persons for their own means. Right for receipt of free housing habitation by low-income groups or socially vulnerable citizens is preserved or for acquirement of it for moderate prices from state or municipal funds according to norms, advantages and privileges established by the law.

Conclusion

At the moment, we can state that the housing sector has passed to market relations in Kazakhstan. The structure of houses set into operation on property forms and financing sources changed. Radical changes happened in the financing system of house building. The principal role played private and individual builders. Data specified testify that the house building practically passed from the state sector to the private sector. It corresponds to the modern world standards.

However, the main part of the population cannot acquire apartments under conditions that are formed

at the housing market in spite of significant increase of volumes of house building.

Analysis of house building state and provision of population shows that the part of population category that needs its own house very much is big by reason of lower incomes. According to data of Akimat, nowadays 47711 families that refer to socially protected population strata need houses. To satisfy these needs for the period of 5-7 years, annually houses must be constructed three times more than now. A big part of population lives in houses constructed before 1980. For capital repairs of the outdated houses one need more than ten years by current volumes of financing. In addition, the existing instruments of hypothecary crediting due to low level of incomes are accessible for wide strata of population poorly. The prevalent situation in the sphere of provision of population with houses testifies necessity of execution of principally new housing policies**.** We think that it is necessary to create real possibility for construction or purchase of houses for families with average and partially low incomes.

References

1 Kulumbetova L.B. Jetapy i tendencii razvitija rynka zhil'ja v Kazahstane // Vestnik KazATK. – 2007. – №4. – S.181-187.

2 Bolatkyzy S. Formirovanie i razvitie rynka zhiloj i kommerchiskoj nedvizhimosti v RK: dis. kand.jekon.nauk im.Korkyt-Ata.– Kyzylorda, 2010.-137 s.

3 Zhumanazarova G.M. Prognozirovanie i ocenka faktorov, vlijajushhih na stoimost' nedvizhimosti v RK: dis. ... kand.jekon. nauk: 08.00.05.– Almaty, 2009.-155 s.

4 Kazieva A.K. Jeffektivnost' investicionnyh reshenij v strojindustrii v RK: dis. …kand. jekon.nauk. – Almaty, 2010. – 133 s.

5 Konysbaeva A.A. Sostojanie razvitija rynka zhil'ja (na materialah Mangystauskoj oblasti) [Jelektronnyj resurs]: dis. … kand.jekon.nauk. – Almaty, 2009. – 120 s.

6 Poljakov L.A. Mnozhestvennaja teorija i jekonomicheskij mehanizm regulirovanija rynka nedvizhimosti: dissertacija kandidat jekonomicheskih nauk. – Jaroslavl', 2000.

7 Sergeev A.S. Zhilishhnye finansy v Rossii: dissertacija. k.je.n. – Novosibirsk, 2002.

8 Dzhenkins «Osnovy finansirovanija zhilishhnogo stroitel'stva». – Mjunhen, 1995. – S.2.

9 Gurlej, Dzh.G. i Je.S. Shou (1967) «Finansovoe razvitie i Jekonomicheskoe razvitie» //Jekonomicheskoe razvitie i Kul'-turnye izmenenija. – № 3 (15). – aprel': 257-268.

10 R. Hini, S. Srijenjentjekumjera Analiz korreljacii mezhdu dohodnost'ju fondovogo rynka i dohodnosti nedvizhimosti / / Zhurnal jempiricheskogo finansa. – 2012. – № 24. – S.12-24.

11 Brjedli T., Dzhejms Je.P. Otvet investicionnogo trasta nedvizhimosti vozvrashhaetsja k makrojekonomicheskim shokam / / Zhurnal Issledovanija kon#junktury.– 2005.– № 58. – S.293-300.

12 Stjenli Morgan, Kuper D., Ring A. Uluchshenie Nacional'noj Zhilishhnoj Sistemy / / Delojt Sbornik materialov po vop-rosam. – 2005. – № 5. – S.15-19.

13 Kondybaeva S.K., Ishuova Zh.Sh. Jeffekt valjutnoj politiki na real'nom roste ceny na nedvizhimost' v Respublike Kazah-stan: vektornyj analiz avtoregressii / / Mirovoj Zhurnal prikladnyh nauk. – 2013. – №.22 (10). – S. 1384-1394

Литература

1 Кулумбетова Л.Б. Этапы и тенденции развития рынка жилья в Казахстане // Вестник КазАТК. – 2007. – №4. – С.181-187.

2 Болаткызы С. Формирование и развитие рынка жилой и коммерчиской недвижимости в РК: дис. канд.экон.наук им.Коркыт-Ата.– Кызылорда, 2010.-137 с.

3 Жуманазарова Г.М. Прогнозирование и оценка факторов, влияющих на стоимость недвижимости в РК: дис. ... канд. экон.наук: 08.00.05.– Алматы, 2009.-155 с.

4 Казиева А.К. Эффективность инвестиционных решений в стройиндустрии в РК: дис. …канд. экон.наук. – Алматы, 2010. – 133 с.

5 Конысбаева А.А. Состояние развития рынка жилья (на материалах Мангыстауской области) [Электронный ресурс]: дис. …канд.экон.наук. – Алматы, 2009. – 120 с.

6 Поляков Л.А. Множественная теория и экономический механизм регулирования рынка недвижимости: диссертация кандидат экономических наук. – Ярославль, 2000.

7 Сергеев А.С. Жилищные финансы в России: диссертация. к.э.н. – Новосибирск, 2002.

8 Дженкинс «Основы финансирования жилищного строительства». – Мюнхен, 1995. – С.2.

9 Гурлей, Дж.Г. и Э.С. Шоу (1967) «Финансовое развитие и Экономическое развитие» //Экономическое развитие и Культурные изменения. – № 3 (15). – апрель: 257-268.

10 Р. Хини, С. Сриэнэнтэкумэра Анализ корреляции между доходностью фондового рынка и доходности недвижимости / / Журнал эмпирического финанса. – 2012. – № 24. – С.12-24.

11 Брэдли Т., Джеймс Э.П. Ответ инвестиционного траста недвижимости возвращается к макроэкономическим шокам / / Журнал Исследования конъюнктуры.– 2005.– № 58. – С.293-300.

12 Стэнли Морган, Купер Д., Ринг А. Улучшение Национальной Жилищной Системы / / Делойт Сборник материалов по вопросам. – 2005. – № 5. – С.15-19.

13 Кондыбаева С.К., Ишуова Ж.Ш. Эффект валютной политики на реальном росте цены на недвижимость в Республике Казахстан: векторный анализ авторегрессии / / Мировой Журнал прикладных наук. – 2013. – №.22 (10). – С. 1384-1394.

ҒТАХР 06.39.02

А. Сейдахметов[1], М.Б. Тышқанбаева[*2]

[1]Нархоз университеті,
Алматы қ., Қазақстан
[2]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
[*]E-mail: mansya.bukar@yandex.ru

ЭКОНОМИКАНЫҢ КЛАСТЕРЛІК ДАМУЫ: ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ БАСЫМДЫҚТАРЫ

Экономика жүйесінің инновациялық тұрғыдан дамуы, оның экономикасының тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру проблемаларымен тікелей байланысты. Өз кезегінде, ел экономикасының инновациялық тұрғыдан дамуы бизнес субъектілерінің қыметіне озық үлгідегі өндірісті ұйымдастырудың түрлерін енгізуді қажет етеді. Осы тұрғыдан алғанда Қазақстанда өндірісті ұйымдастыруда кластерлердің қалыптасуы мен дамуы өзекті мәселе болып отырғаны белгілі.

Зерттеу көрсеткендей Қазақстан экономикасының әртүрлі секторларында 2004-20016 жылдары кластерлік даму үдерісінде оңды үдерістер байқалады. Дегенмен, ішкі және сыртқы факторлардың әсерінен республикада кластерлік даму әлі де болса жеткіліксіз деңгейде дамуда.

Мақалада Қазақстан экономикалық жүйесінде кластерлік даму үдерісін жүйелеу бойынша жұмыстар жүргізілді. Зерттеу нәтижесінде ұлттық экономика жүйесінде кластерлік дамудың 3 кезеңі, яғни кластерлердің қалыптасуы мен дамуының өзіндік ерекшеліктері бар төмендегідей кезеңдері анықталды: экономикалық индустриалдық инновациялық дамуындағы кластерлер; экономикалық өсу орталықтарына байланысты кластерлік модельдердің қалыптасуы; перспективалық және инновациялық кластерлердің дамуы. Қазақстанда кластерлердің дамуының оңды үдерістері мне кемшіліктері көрсетілді және республикада кластерлік даму үдерістерін жақсарту бойынша ұсыныстар да берілген.

Түйін сөздер: кластер, тиімділік, бәсеке қабілеттілік, кластер тұжырымдамасы, перспективалық және инновациялық кластерлер.

A. Seidakhmetov, M.B. Tyshkanbayeva

Trends of cluster development of Kazakhstan's economy

The problem of improving the efficiency and competitiveness of Kazakhstan's economy is largely connected with the innovative development of national economy. In turn, innovative development of the economy requires the use of progressive forms of organization of activities of business entities. In this aspect, the problem of formation and development of cluster forms of organization of production in Kazakhstan is of particular relevance.

Research of processes of cluster development of Kazakhstan's economy shows that for 2004-2016 years in the country, a positive trend in the field of formation and development of clusters in various sectors of the economy. However, due to a number of internal and external factors of cluster development, the country still has not received its development.

In the article systematization of the processes of cluster development of Kazakhstan's economy. The study identified 3 stages of formation and development of clusters in the system of national economy. On this basis reveals the specific features and development trends of clusters in the conditions of transition to industrial innovative development of the economy; the formation of cluster models with respect to the centers of economic growth; the development of promising and innovative clusters in various sectors of the economy. Generally considered positive trends and disadvantages of cluster development

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

in Kazakhstan and, accordingly, recommendations for further improvement of processes of cluster development in the Republic.

Key words: cluster, efficiency, competitiveness, the concept of the cluster, promising and innovative clusters.

А. Сейдахметов, М.Б. Тышқанбаева

Тенденции кластерного развития экономики Казахстана

Повышение эффективности и конкурентоспособности экономики во многом связано с ее инновационным развитием. В свою очередь, инновационное развитие экономики страны требует использования прогрессивных форм организации деятельности субъектов бизнеса. В этом аспекте проблемы формирования и развития кластерных форм организации производства в Казахстане приобретают особую актуальность.

Исследование процессов кластерного развития экономики Казахстана показывает, что за 2004-2016 годы в стране наблюдается положительная тенденция в области формирования и развития кластеров на различных секторах экономики. Вместе с тем, в силу ряда внутренних и внешних факторов кластерное развитие в республике все еще не получило своего развития.

В статье проведена систематизация процессов кластерного развития экономики Казахстана. Исследованием выявлены 3 этапа формирования и развития кластеров в системе национальной экономики. Исходя из этого раскрываются специфические особенности и тенденции развития кластеров в условиях перехода к индустриально-инновационному развитию экономики; формирования кластерных моделей применительно к центрам экономического роста; развития перспективных и инновационных кластеров на различных секторах экономики. Рассматриваются как положительные тенденции, так и недостатки кластерного развития в Казахстане и соответственно даны рекомендации по дальнейшему совершенствованию процессов кластерного развития в республике.

Ключевые слова: кластер, эффективность, конкурентоспособность, концепция кластера, перспективные и инновационные кластеры.

Кіріспе

Халықаралық деңгейде интеграциялық үдерістер мен бәсекелестіктің күшеюі жағдайында дүние жүзінің көптеген мемлекеттерінде ұлттық экономика жүйесін ұйымдастыру түрлерін одан әрі жақсарту белсенді тұрғыдан жүргізілуде. Бұл үдерісте экономика аясында кластерлік жүйені пайдалануға ерекше мән берілуде. Егер бастапқыда экономиканың серпінді дамуына кластерлік жүйе өндірістік өнеркәсіптің салаларын қамтыған болса, кейіннен экономиканың басқа да секторларын, оның ішінде инфрақұрылым жүйесінде де кеңінен дамуда. XXI ғасырдың басында Қазақстанның ұлттық экономика жүйесінде кластерлік даму үдерістері басталды. Мақалада Қазақстанның ұлттық экономика жүйесінде кластерлердің қалыптасуы мен даму үдерісінің ерекшеліктері мен басымдылықтары зерттелді.

Талқылау және нәтижелер. Қазақстанда нарықтық экономикаға өту барысында экономикалық жүйені нарық талаптарына сәйкестендіру, бизнесті дамытудың инновациялық механизмін ендіру, инфрақұрылым салаларын реформалау және экономиканы мемлекеттік реттеудің әдістерін енгізу бағыттарында жүйелі іс-әрекеттер жүргізілді.

Ұлттық экономиканы инновациялық тұрғыдан дамытуда әсіресе өндірісті ұйымдастырудың озық үлгілерін енгізу мен дамытудың маңызы зор екені белгілі. Осы орайда экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру мен өндірістің тиімділігін жоғарылатуда Қазақстанның ұлттық экономика жүйесінде кластерлердің қалыптасуы мен дамуын зерттеу ерекше орын алады.

Қазақстандағы кластерлік даму үдерісін зерттеу нәтижесі бойынша кластерлік жүйенің қалыптасуы мен дамуын 3 кезеңге бөлуге болады.

Бірінші кезең (2003-2005 жж.) – экономиканың индустриялдық-инновациялық дамуының алғашқы жылдарындағы кластерлер.

Екінші кезең (205-2012 жж.) – экономикалық өсу орталықтарына байланысты кластерлік модельді қалыптастыру жағдайындағы кластерлер.

Үшінші кезең (2013 жылдан бастап) – инновациялық және перспективалық кластерлерді қалыптастыру және дамыту үдерістері.

Бірінші кезеңде, ұлттық экономика жүйесін одан әрі жетілдіру, бәсекеге қабілеттілікті арттыру және әртараптандыру мақсатында

қабылданған "Қазақстанның 2003-2015 жылдарға арналған индустриялдық-инновациялық даму стратегиясында" экономиканы дамытудың басым бағыттары қатарында, алғашқы рет өндірісті ұйымдастырудың кластерлік түрін дамыту жағдайлары қарастырылды [1]. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2004 жылғы 19 наурыздағы "Бәсекелестікке қабілетті Қазақстан, бәсекелестікке қабілетті экономика, бәсекелестікке қабілетті ұлт" атты Жолдауында "Жылдың аяғына дейін бізге барлық регионалдық, субрегионалдық және перспективалық кластерлерді анықтауымыз керек" деп ерекше атап өткен болатын [2].

Сондықтан 2004 жылы Қазақстанда "Экономиканың шикізаттық емес салаларында кластерлерді дамыту арқылы Қазақстан экономикасын әртараптандыру" немесе "Қазақстандық кластерлік бастама" жобасы бойынша зерттеу жұмыстары басталды. Әзірлеушілері ҚР-дың МЭБЖ-министрлігіне (сол кездегі) кіретін "Маркетингтік-аналитикалық зерттеу орталығы" АҚ мен АҚШ-тың J.E.Austin Associaties, Sns және Economic Competitivens Ceroup, Jnc. Консалтингтік компаниялары, ал ғылыми кеңесші ретінде кластер теориясының негізін салушылардың бірі, Гарвард бизнес мектебінің бәсекелестік стратегия Университетінің жетекшісі М. Портер жұмыс жасады. Жобаның негізгі тапсырушысы Қазақстан Республикасы Үкіметі болды [3].

Қазақстандағы кластерлік бастаманың негізгі мақсаттары отандық тауар өндірушілердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру және шикізаттық емес экономика секторының бәсекелестік артықшылықтарын кешенді тұрғыдан пайдалануға жағдай жасауға бағытталды. Кластерлерді қалыптастыру және дамыту бағытындағы зерттеу жұмыстары үш кезең бойынша жүргізілді. Алғашқы кезеңде, болашақта нарықтық экономика талаптарына сәйкес келетін салаларды іріктеу арқылы экономикаға оңды әсер ететін салаларды анықтау және талдау жұмыстары жүргізілді. Содан кейін салалардың бәсекелестік артықшылығы мен нарықтың сыйымдылығы анықталып, сәйкесінше олардың кластерлер құру мүмкіндіктері бағаланды. Салалық және сегментті нарықты зерттеудің нәтижесінде Қазақстанда 7 түрлі басымдықпен дамытуға мүмкіндігі бар төмендегідей кластерлер анықталды: металлургия, транспорт логикасы, тоқыма-тігін өнеркәсібі, туризм, мұнай-газ машиналарын жасау, құрылыс материалдары және азық-түлік өндіру өнеркәсібі.

Кейін, Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2005 жылғы 18 ақпандағы "Қазақстан экономикалық, әлеуметтік және саяси жедел жаңару жолында" атты Жолдауында: «...біз экономиканы диверсификациялауға бағытталған индустриялдық-инновациялық стратегияны жүзеге асыра бастадық... Біз бәсекеге қабілеттілікті жоғарылататын экономикалық әлуеті бар бәсекеге қабілетті экономиканың үлгісін таңдай отырып, бәсекеге қарымы мол, басым салаларды дамытуға кірістік, сол арқылы қазақстандық кластерлер жүйесінің дамуына жол аштық. Ел экономикасының шикізаттық емес салалардағы ұзақ мерзімдік маманданудың, міне, солар айқындайтын болады» деп ерекше атап көрсетті [4].

Республикада кластерлерді құру мен дамытудың жаңа кезеңі ҚР-дың Үкіметінің 2005 жылғы 25 маусымдағы №633 қаулысымен қабылданған "Экономиканың басым секторларында пилоттық кластерлерді құру мен дамыту жөніндегі жоспарларды бекіту туралы құжаттан бастау алады. Ал 2006 жылы Қарағанды қаласында республикалық фармацевтикалық кластерін және Астана қаласындағы жаңа орталықтар негізінде медициналық қызмет көрсету кластерін құру мен дамыту жоспарлары бекітілді. Үкімет қаулысын жүзеге асыру мақсатында пилоттық кластерлерді құру мен дамытудың ұйымдастырушылық-экономикалық негіздері, салалық және өңірлік кластерлердің құрылу критерийлерін анықталды және әкімшілік пен бизнестің бастамашылықтарын үйлестіру бағытындағы механизм жүйесін қалыптастыру бағытында нақты жұмыстар атқарылды. Осы кезеңде АӨК-те кластерлерді құру мен дамыту мәселелеріне де ерекше назар аударылды. Мысалы, астықты, етті, жеміс-көкөністі, жүзім, мақта-мата және т.б. өнімдерді өндіру және өңдеу саласында аудандық кластерді ұйымдастырудың құрылымдық жүйелері әзірленді.

Кәсіпкерлік қызметті мемлекет тарапынан қолдау, мемлекет пен бизнестің әріптестігінің тиімді механизмін жасау мақсатында, кластерлік бастаманы жүзеге асыру үшін төмендегідей жүйелі іс-шаралар жүзеге асырылды:

– заңнамаларды жетілдіру;

– кластерлердің дамуына қажетті инфрақұрылымды жасау және дамыту;

– кластерлерді кадрлармен қамтамасыз ету мәселелерін шешу және т.б. [5].

Бұл кезең де өнеркәсіптік өндіріс салаларын, АӨК және инфраструктура жүйелерінде кластерлерді құру мен даму үдерістерінде оңды өзге-

рістер байқалды. Мемлекеттік, салалық, өңірлік деңгейлерде кластерлік құрылымдардың технико-экономикалық жобаларын, өндірісті кластерлік тұрғыдан ұйымдастыру мен басқарудың механизмін жасау бағытында белсенді жұмыстар жүргізілді.

Дегенмен, кластерлерді құрудың тұжырымдамалық негізінің болмауы, кластерлерге қатысушылардың арасындағы кооперация және интеграциялық қатынастардың үйлесімсіздігі, мемлекеттік реттеу мен қолдаудың жеткіліксіздігі және экономиканың инновациялық тұрғыдан даму деңгейінің төмендегі кластерлердің қарқынды дамуына кедергі келтірді.

Осы жағдайда 2010-2014 жылдарға арналған Мемлекеттік үдемелі индустриялдық-инновациялық даму бағдарламасында қарастырылған шикізаттық емес сектордағы кластерлік бастаманы және жаңа инновациялық жобаларды қолдауды жүзеге асыру іс-шаралары оңды әсер етті. Бұл бағдарламада кластерлерді қолдау ерекше бағыты – Қазақстан қалаларының агломелорациялық әлеуетінің экономикалық өсу орталықтарын ескере отырып жүргізу көзделген. Мысалы Астана агломерациясы «Назарбаев Университеті» және Ұлттық медициналық холдинг негіздерінде кластерлер жоғары технологиялар және инновация орталықтары ретінде мамандандырылады, Алматы агломерациясы– "Инновациялық технологиялық парк" инновациялық кластері негізінде технологияны коммерцияландыру орталығы ретінде, Шымкент агломерациясы – ауыл шаруашылық өнімдерін өңдеу, жеңіл өнеркәсіп және фармацевтикалық өндіріс орталығы, Ақтөбе агломерациясы – металлургиялық кластер және Ақтау теңіз порты негізінде Ақтау көлік-логистика хабы және мұнай сервис кластері ретінде мамандандыру қарастырылған [6].

Нақты жобаларды мемлекеттік қолдау (салалық және өңірлік) индустриаландыру картасын жүзеге асыру үшін құрастырылған (қаржылық және қаржылық емес) арнаулы көздер арқылы жүргізу қарастырылған. Осы бағдарлама арқылы "Қазақстан электролиз зауыты" алюминий кластері ретінде, бұрынғы Павлодар химия зауытын қайта жаңартудан кейін химия кластері "Каустик" АҚ және басқа да кластерлер экономиканың әр түрлі салаларында іске қосылды.

Кластердің дамуының үшінші кезеңі 2013 жылы Қазақстан Республикасында перспективалық кластерлерді құрудың 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасын қабылдаудан басталады және кластерлердің дамуының төмендегідей жаңа бағыттары анықталды:

– алғашқы рет "ұлттық перспективалық кластерлер" түсінігі енгізілді;

– перспективалық кластерлердің дамуының институционалдық, әдіснамалық негіздері айқындалды;

– кластерлерді білім-ғылым, инфраструктуралық және кадрлық тұрғыдан қолдау механизмі анықталды [7].

Тұжырымдамада ұлттық перспективалық кластерлерді құруда төмендегідей жағдайлар қарастырылды:

"Назарбаев Университеті" АҚ және "Инновациялық технологиялар паркі" негізінде 2 халықаралық деңгейдегі инновациялық орталық құру;

5-тен кем емес ұлттық кластерлер құру;

– толық деңгейдегі институционалдық инфраструктуралық жүйелерді жасақтау.

Аталған шараларды жүзеге асыру үшін кластерлік саясаттың төмендегідей бағыттары анықталады:

– бірінші, экономикалық дәстүрлі секторларында ұлттық кластерлерді құру. Оларды табиғи ресурстарды пайдалану арқылы жұмыс жасайтын және жаңадан пайда бола бастаған кластерлер негізінде дамыту жоспарланған.

– екінші, "болашақтағы экономика" секторларында кластерлерді құру. Бұл кластерлер елде бұрын болмаған ғылым сыйымдылығы жоғары өндірістер мен инновациялық жаңаруды қамтамасыз ететін экономика секторларында елдің жаңа бәсекелестік артықшылары негізінде халықаралық нарық деңгейінде (білім, инновациялық технология кластерлері) дамуы мүмкін [8].

Республикада инновациялық кластерді дамытуда "Инновациялық технологиялар паркі иновациялық кластерлер туралы" заң ерекше рөль атқарды. Бұл заңда инновациялық кластерлерді құрудың нормативтік-құқықтық негіздері, олардың қатысушылары мен инновациялық қызметінің қағидалары және "Инновациялық технологиялық парк" арнаулы экономикалық аймағын басқару ерекшеліктері де қарастырылды [9]. Бұл заң білім беру, ғылым мен бизнес субъектілерінің қызметін үйлестіру арқылы экономикалық басымдыққа ие секторларды ғылыми-инновациялық тұрғыдан дамуы жаңа мүмкіндіктер берді. Мысалы еліміздің жетекші жоғары орындары мен даму институттарының интеграциясы негізінде (Қ.И. Сәтбаев атындағы ҚазҰҒЗТУ және "Парасат" Ұлттық

ғылыми-техникалық холдинг, С. Сейфуллин атындағы Қазақ АТУ және "ҚазАгроИнновация" АҚУ) білім мен ғылыми жұмыстарды коммерцияландыру бойынша кластерлерді белсенді тұрғыдан дамыту жұмыстары жүргізілуде. Білім, ғылым және өндірістік үдерісті интеграциялау арқылы Қарағанды мемлекеттік университетің "Корпоративтік университет" кластерінде Қазақстанның, Германияның, Францияның, Қытайдың, Ресейдің, Беларусь және Өзбекстанның 86 жетекші ғылыми орталықтары мен кәсіпорындарының қатысуымен жоғары білікті мамандар даярлануда [10].

Сонымен қатар әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-де Оңтүстік Кореяның ЁНСЕ университетінің жанындағы "Кангнаин Северанс" клиникасымен ынтымақтасу негізінде биомедицинаны дамыту үшін медико-биологиялық кластерді құру жұмыстары жүргізілуде, ҚазҰАУ-де 16 ғылыми зерттеу институтын, 20 тәжірибе шаруашылығы және 100-ден астам компанияны қамтитын "Оңтүстік және Оңтүстік-Шығыс" агроиндустриялдық кластерімен бірлескен ынтымақтастық орнату механизмі әзірленіп, жүзеге асырылуда, Оңтүстік-Қазақстан фармацевтика академиясы "Химфарм" АҚ бірлесе отырып фармацевтикалық кластерін, ал Қазақстан-Британ техникалық университеті және Алматы энергетикалық және байланыс университеті ірі кәсіпорындармен бірлесіп, химия және энергетика бағытында кластерлер құру жұмысын іске асыруда және т.б.

Қазақстан Республикасының 2015-2019 жылдарға арналған мемлекеттік индустриалдық-инновациялық даму бағдарламасында елдің кластерлік бастамасының жаңа бағыттарын, тәсілдерін жүзеге асыру көзделген. Бағдарламада кластерлерді құру барысында Қазақстанның барлық өңірлерінде олардың қалыптасқан индустриялдық, әлеуметтік-экономикалық потенциялын ескере отырып жүргізу қажеттігі көрсетілген. Қазақстанның өңірлерінің әр түрлі әлеуметтік-экономикалық дамуына және өңірлердін кластерлік дамуға дайындығының төмендігіне байланысты, нақты облыстарда кәсіпорындардың мамандану деңгейі бойынша шекті деңгейлерін анықтау қарастырылған. Сондықтан "Бизнестің жол картасы-2020" бағдарламасында өнім өңдеуші өндірістік кәсіпорындарды қолдаудың ұтымды әдістерін пайдалану қарастырылған, ал кәсіпкерлік субъектіні қолдау олардың өңірлік мамандануына байланысты жүргізу көзделген.

Мысалы Атырау, Маңғыстау және Батыс-Қазақстан облыстарында мұнайды, газды өндіру мен өңдеу, мұнайгаз өнеркәсіптік өндірісіндегі мұнайгазхимия сервистік қызметті мемлекеттік қолдау осы бағыттағы кластерлерді дамыту үдерісі бойынша жүргізу жоспарланған. Сонымен қатар, аумақтың және инновациялық кластерлерді дамыту үшін кешенді іс-әрекет жүргізу жағы да қарастырылған. Әр өңірдегі аумақтық кластерлерді құру бойынша 3 пилоттық кластерлерді дайындау үшін, оларды конкурстық сараптамаудан өткізудің негізгі қағидалары мен критерийлері анықталған. Ал оларды мемлекеттік қолдау әр кластердің жол картасында сәйкес жүргізіледі. "Назарбаев Университеті" интеллектуалдық-инновациялық кластері медицина, гендік инженерия, логистика (жаңа материалдар өндіру, энергия үнемдеуші технологиялар және биотехнология) бағыттары бойынша іргелі зерттеу жұмыстарын жүргізуге мамандандыру жоспарланған, ал "Ақпараттық технологиялар паркі" инновациялық кластерін (Алматы қ.), "Информациялық технологиялар паркі" ЕЭА кәсіпорындары, Алматы қаласының ірі білім-ғылым институттарымен және басқа да бизнес субъектілерінің бірлескен қызметі арқылы құру көзделген. Бұл кластердің дамуының басым бағыттары космостық, ақпараттық-коммуникациялық (мобильдік, мультимедиалық) технологияларды дамыту бойынша жан-жақты жұмыстар жүргізу [11].

Республикада инновациялық кластерлерді дамытудың жаңа серпіні Астанада Халықаралық "ЭКСПО-2017" көрмесін ұйымдастыру үдерісінің нәтижесінде өрбуі мүмкін. Мысалы, баламалы энергия аясында жаңа инновациялық кластерлерді құру мүмкіндігі туындайды. Болашақта білім, ғылым және бизнес жүйелерінің интеграциясы негізінде жаңа тұрпатты кластерлердің қалыптасуы мен дамуы үшін мемлекет тарапынан инновациялық кластерлердің дамуын одан әрі серпінді дамыту бағытында жүйелі іс-шараларды жүргізу механизмін жаңарту қажет.

Қорытынды

Қазақстан ұлттық экономикасы жүйесінде кластерлік даму экономиканың тек нақты секторларымен қатар, әр түрлі инфрақұрылымдық жүйелерін кеңінен қамтуда. Кластерлік дамудың тұжырымдамасы қабылданды, индустриялдық-инновациялық даму бағдарламасын жүзеге асыруға қажетті нормативтік-заңдық актілердің қабылдануы және республикада перспективалық кластерлерді құру тұжы-

рымдамасына байланысты ел экономикасының құрылымында, өңірлік және технологиялық ерекшеліктерді ескеру арқылы аумақтық, перспективалық және инновациялық кластерлердің қалыптасуы мен даму үдерісінде жаңа мүмкіндіктер туындап, бизнес субъектілерінің бәсекеге қабілеттілігінің деңгейінің жоғарылауына әкеледі.

Әдебиеттер

1 Қазақстан Республикасы Президенті 2003 жылғы 17 мамырдағы №1096 жарлығымен бектітілген "Қазақстанның 2003-2015 жылдарға арналған индустриалды-инновациялық дамуының стратегиясы". htt ://adile t. zakon. kz/

2 Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың "Бәсекелестікке қабілетті Қазақстан, бәсекелестікке қабілетті экономика, бәсекелестікке қабілетті ұлт" атты Қазақстан халқына Жолдауы. 19. 03. 2004ж., -www.akorda.kz/

3 Информационный бюллетень о создании и деятельности территориальных кластеров в Республике Казахстан. АО "Казахстанский институт развития индустрии". – Астана, 2014.

4 Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың "Қазақстан экономикалық, әлеуметтік және саяси жедел жаңару жолында" атты Қазақстан халқына Жолдауы. 25. 02. 2005ж. – www.akorda.kz/

5 Государственная поддержка кластерного развития. Министерство индустрии и торговли Республики Казахстан. Астана, 25 сентября 2007.

6 Қазақстан Республикасы Президенті 2010 жылғы 19 наурыздағы № 958 Жарлығымен бектітілген "Қазақстан Республикасының үдемелі индустриялдық-инновациялық дамуының 2010-2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы". – www.goverment.kz/

7 Еспаев С.С., Кареева А.А. Ұлттық кластерлерді қалыптастыру және дамыту тұжырымдамасы. – Алматы: ТОО"Service pres" 2013. – 234 с.

8 Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 11қазандағы №1092 қаулысымен мақұлданған "Қазақстан Республикасының кластерді қалыптастыру стратегиясы". – htt://adilet.zan.kz/

9 "Инновациялық технологиялық паркі" инновациялық кластерлер туралы Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 10 шілдедегі №207-V3 РК Заңы. – Астана, Ақорда, 2014.

10 Газалиев А. Судьбоносное решение// Казахстанская правда. – 23 ноября 2016. // http:/online.zakon.kz/

11 Қазақстан Республикасы Президенті 2014 жылғы 1 тамыздағы №874 Жарлығымен бекітілген "Қазақстан Республикасының 2015 – 2019 жылдарға арналған индустриялдық-инновациялық дамуының мемлекеттік бағдарламасы". – http:/online.zakon.kz/

References

1 Qazaqstan Respublikasy Prezidenti 2003 zhylғy 17 mamyrdaғy №1096 zharlyғymen bektitilgen "Qazaqstannyң 2003-2015 zhyldarғa arnalғan industrialdy-innovacijalyқ damuynyң strategijasy". htt ://adile t. zakon. kz/

2 Qazaqstan Respublikasy Prezidenti N.Ә. Nazarbaevtyң "Bәsekelestikke qabiletti Qazaqstan, bәsekelestikke qabiletti jekonomika, bәsekelestikke qabiletti ұlt" atty Qazaqstan halqyna Zholdauy. 19. 03. 2004zh., -www.akorda.kz/

3 Informacionnyj bjulleten' o sozdanii i dejatel'nosti territorial'nyh klasterov v Respublike Kazahstan. AO "Kazahstanskij institut razvitija industrii". – Astana, 2014.

4 Qazaqstan Respublikasy Prezidenti N.Ә. Nazarbaevtyң "Qazaqstan jekonomikalyқ, әleumettik zhәne sajasi zhedel zhaңaru zholynda" atty Qazaqstan halqyna Zholdauy. 25. 02. 2005zh. – www.akorda.kz/

5 Gosudarstvennaja podderzhka klasternogo razvitija. Ministerstvo industrii i torgovli Respubliki Kazahstan. Astana, 25 sentjabrja 2007.

6 Qazaqstan Respublikasy Prezidenti 2010 zhylғy 19 nauryzdaғy № 958 Zharlyғymen bektitilgen "Qazaqstan Respublikasynyң ydemeli industrijaldyқ-innovacijalyқ damuynyң 2010-2014 zhyldarғa arnalғan memlekettik baғdarlamasy". – www.goverment.kz/

7 Espaev. S.S., Kareeva A. A. Ұlttyқ klasterlerdi қalyptastyru zhәne damytu tұzhyrymdamasy. – Almaty: TOO"Service pres" 2013. – 234 c.

8 Qazaqstan Respublikasy Ykimetinің 2013 zhylғy 11қazandaғy №1092 қaulysymen maқұldanғan "Qazaqstan Respublikasynyң klasterdi қalyptastyru strategijasy". – htt://adilet.zan.kz/

9 "Innovacijalyқ tehnologijalyқ parki" innovacijalyқ klasterler turaly Qazaqstan Respublikasynyң 2014 zhylғy 10 shildedegi №207-V3 RK Zaңy. – Astana, Aқorda, 2014.

10 Gazaliev A. Sud'bonosnoe reshenie// Kazahstanskaja pravda. – 23 nojabrja 2016. // http:/online.zakon.kz/

11 Qazaqstan Respublikasy Prezidenti 2014 zhylғy 1 tamyzdaғy №874 Zharlyғymen bekitilgen "Qazaqstan Respublikasynyң 2015 – 2019 zhyldarғa arnalғan industrijaldyқ-innovacijalyқ damuynyң memlekettik baғdarlamasy". – http:/online.zakon.kz/

ҒТАХР 06.35.31

С.Б. Баймуханова[1]

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
E-mail: bsariya@rambler.ru

БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТЕГІ ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРГЕ ИКЕМДЕЛЕ ДАМУ МЕХАНИЗМДЕРІ

Зерттеудің негізгі мақсаты келтірілген көзқарастың күмәнсіз басымдықтарына қарамастан, оның ең басты артықшылығы көрнекілігінде, анықтығында, қарапайымдығында, басқару қызметіндегі қаржылық шешімдердің бел ортасындағы бухгалтерлік есептің ақпараттық жүйесіндегі интеграциялық процестердің дәйектілігінде екендігін негіздеу. Мәтінде экономиканың неоинституционалды, эволюциялық және ақпараттық теориясы болып табылатын ақпараттық-қаржылық көзқарас кәсіпорынның ақпараттық ортасындағы интеграциялық процестерді танып-білуге бағытталған жаңа көзқарастардың жетістігін жақсы сипаттап бере алатындығы, олардың өзіндік ерекшеліктері талданып, бухгалтерлік есептің автоматтандырылған жүйесін жобалаудың жаңа әрі тиімді, заман талабына сай перспективті интеграциялық формалардың үдесінен шыға алатын әдістерін қорытып шығаруға септігін тигізетіндігі негізделген. Зерттеудің негізгі ерекшелігі экономиканың неоинституционалды, эволюциялық және ақпараттық теориясы болып табылатын ақпараттық-қаржылық көзқарас кәсіпорынның ақпараттық ортасындағы интеграциялық процестерді танып-білуге бағытталған жаңа көзқарастардың жетістігін сипаттау.

Түйін сөздер: интеграция, ақпараттық жүйе, баға механизмі, институционалды тұжырым, эволюциялық теория.

S.B. Baimukhanova

Adaptive mechanisms of development of integration processes in accounting

The main purpose of the research study, the fact that management of financial activity is apparent reliability, simplicity and precision of the integration processes in the accounting system.

In the article the new approach, which aims neoinstitutsional economy, evolutionary approach to the financial information and information theory, so that we can learn about the center of the enterprise information integration processes, which can give a good description of the development of new approaches, their features as an automated accounting system and the development of effective integration into the modern-looking forms of generalization and introduction of emission methods.

The main feature of this study is to characterize new approaches to economic information and the theory of evolution, which is an information and financial integration processes at the center of a campaign of corporate information.

Key words: integration, information system, evaluation mechanism, institutional approach, the theory of evolution.

С.Б. Баймуханова

Адаптационные механизмы развития интеграционных процессов в бухгалтерском учете

Основной целью исследования является обоснование того, что для управления финансовой деятельности очевидным является надежность, простота и точность интеграционных процессов в системе бухгалтерского учета. В статье обоснованы новые подходы, которые направлены на неоинститутциональную экономику, эволюционный подход к финансовой информации и теории информации, чтобы могли узнать о центре корпоративных информационных интеграционных

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

процессов. Это может способствовать хорошему описанию разработки новых подходов, их особенностей автоматизированной системы учета и разработки эффективной интеграции в современные перспективные формы обобщения и внедрения методов эмиссии. Главной задачей исследования является охарактеризовать новые подходы к экономической информации и теории эволюции, которая является информационной и финансовой интеграцией процессов в центре корпоративного похода к информации.

Ключевые слова: интеграция, информационная система, механизм оценки, институтциональный подход, теория эволюции.

Кіріспе

Кәсіпорынды басқару жүйесіндегі бухгалтерлік есептің алатын орны мен маңызын анықтау мәселесі әрқашан есеп түрлерінің интеграциясымен және мәліметтерді өңдеудің интеграцияланған жүйелерімен байланыстырыла қарастырылатын-ды. Мамандардың интеграция мәселесіне өз көзқарастарын білдіруі заңды құбылыс, себебі бұл мәселе бухгалтерлік есептің ақпараттық жүйесін (АЖ) құрудағы іргелі сұрақтардың бірі.

Эксперименталдық бөлім. Интеграция ұғымын анықтауға бағытталған көзқарастарды бағамдап отырсақ, көп жылдарға созылған пікірталастар нәтижесінде 90-жылдардың басында интеграциялық есеп жүйесінің тұжырымдамасы қалыптасқан. Ол тұжырымдама есептік ақпаратты талдау ісін ұйымдастыру мәселелерін шешуде оперативті, бухгалтерлік және статистикалық есеп арасындағы үйлесімді қамтамасыз етуге бағытталған. Сондай-ақ, алынған ақпаратты басқарушы қажетін қанағаттандыруға бейімдей отырып, есептің әр түрінің әдіснамалық астарын дамытуға жарату. Жетекші салааралық әдістемелік материалдар (ЖСӘМ)-есеп бекітіліп, сипаттауды керек етпейтін жорамалдармен қамтылды. Яғни есептің әр түрі кәсіпорындағы есеп жүйесінің дербес құрамдас бөлігі және оның өз әдісі мен дербес мәні бар деп санау, демек автоматты өңдеу жағдайында алғашқы есеп мәліметтері ағымын біріктірудің қажеттілігі жоқ екенін мойындау [1].

Нәтижелері және талқылау. Дегенмен, ақпаратты өңдеу теориясы дамуының кері әсері болғанын, жаңа ақпарат технологиялары мен бухгалтерлік есептің АЖ дамуы бухгалтерлік есептің негізін қалыптастырушы іргелі категорияларына ықпалы өтіп кеткенін жоққа шығара алмаймыз.

Бухгалтерлік есептің АЖ басқарудың өзге де функцияларымен интеграциялануы (салық салу, аудит, қаржы менеджменті т.б. байланысы) нарық жағдайындағы кәсіпорын дамуының объективті тенденцияларының заңды нәтижесі екені, сондықтан белгілі бір қисыны бар екені дау тудырмаса керек. Нарық экономикасында тауар сапасына деген талаптар ұдайы жетіліп отырады, олардың өмірлік циклі қысқарып, номенклатурасы кеңейеді, жекелеген позициялар бойынша өндіріс көлемі азаяды. Осы процестің негізінде кәсіпорынның қызметтің өзге де аясына қарай ойысуы жатыр, өйткені бәсекелік күреске түсуден гөрі белгілі бір байланыстар орнатып, тиімді кооперацияға қол жеткізудің пайдасы әлдеқайда жақсы.

Кәсіпорынның әралуан, бірақ өзара ықпалдас, сыртқы және ішкі белсенділік деңгейлерін есепке алу нәтижесінде бухгалтерлік есептің АЖ алатын орны мен маңызын қайта қарау қажеттігі туып отыр [2].

Біздің пікірімізше, бухгалтерлік есептің АЖ зерттеудің негізінде заманауи эволюциялық теорияның нәтижелі қағидалары жатуы тиіс. Ол қағидалар көбінесе қоршаған іскерлік ортаның өзгерісіне орай кәсіпорын тарапынан болатын реакцияны анықтап, заманауи ақпараттық һәм коммуникациялық кеңістік инфрақұрылымына қойылатын жаңа талаптарға сай кәсіпорын ішіндегі «корпоративтік рухты» қалыптастырады. Кәсіпорынның экономикалық өміріне заманауи ақпараттық технологияларды енгізу көптеген дәстүрлі аксиомаларды қайта қарап шығуға итермелейді.

Экономикалық теорияда кәсіпорын қызметінің үлгісін бейнелеп, оның пайда болуы мен қызмет етуін, жойылуын баяндап беретін бірнеше көзқарас қалыптасты. Олардың әрқайсысында кәсіпорын белгілі бір қырынан қарастырылады, яғни қандай да бір ерекшеліктеріне баса мән беріледі. Егер менеджмент нысаны ретінде кәсіпорынды басқарудың тұжырымдамаларын назардан тыс қалдыра отырып қарайтын болсақ, онда кәсіпорын қызметінің теориялық сипаттамасын беретін төрт бағытты бөліп айтуға болады: неоклассикалық теория; институционалды теория; эволюциялық теория; кәсіпкерлік теория.

Кәсіпорын категориясының неоклассикалық пайымы, өндірістік функцияның иесі ретінде,

еркін нарықтағы ресурстардың өнімге айналуын сипаттайды да, заманауи экономикалық ілімде жалпы жұрт тарапынан мойындалған, базалық тұжырым болып табылады. Кәсіпорынның өндірістік функциясының параметрлері нақты технологиялық процестермен бекітіледі. Үлгі арқылы шешілетін басты міндет – кәсіпорынның табысын максималды деңгейге жеткізетін бағаны белгілеуге оңтайлы келетін ресурстар арақатынасын табу [3].

Кәсіпорын шекті шығындарының деңгейі өзі ұсынып отырған өнімнің нарықтық бағасына теңескенге дейін өндіре бермек, бұл шарт табысты максимизациялау шарты болады да, мұнда пайда кәсіпорын қызметінің нәтижелігін көрсететін басты критерий болып белгіленеді.

Сонымен, неоклассикалық теория тұрғысынан қарағанда, кәсіпорын дегеніміз пайданы максимизациялау тәсілін анықтап беретін сыртқы орта жағдайына орай ресурстарды өнімге айналдыратын «қара жәшік» екен.

Институционалды тұжырым зерттеу нысанасына іскер кәсіпорындардың алуан түрлі формаларының үйлесіп жұмыс істеуінің, олардың кеңеюі мен дамуының шегін, қызметкерлерді ынталандырудың мүмкін болатын шешімдерін ұйымдастыру, бақылау, жоспарлау т.б. сұрақтарға жауап іздейді. Бұл тұрғыдан келгенде, фирма теориясының институционалды тұжырымы кәдімгі неоклассикалық теория мен басқару теориясының арасындағы көпір іспеттес (Р.Коуз, 1993ж).

Баға механизмін пайдалану шығындары, ең алдымен, өндірістегі өнімдер мен олардың бағалары туралы ақпарат алуға, нарықтық келісімдерге отыруға немесе трансакцияларға жұмсалатын шығындар деп қарастырылады. «Трансакциялық шығындар» термині осы жерден келіп шығады, трансакциялық шығындар кәсіпорынның ішкі һәм сыртқы ортасындағы белгісіздік жағдайын жеңуге бағытталады. Оның ресурстарды өнімге айналдыруға жұмсалатын трансформациялық шығындардан айырмашылығының өзі де осында.

Эволюциялық теорияда кәсіпорын қарайлас нысандардың арасындағы бір нысан ретінде қарастырылады. Кәсіпорын әрекеті, ең алдымен, сыртқы қарым-қатынастармен, сондай-ақ ішкі сипаттармен анықталады. Олардың қатарына шешім қабылдаудың бұрыннан қалыптасқан ережелерін де жатқызуға болады. Ол ережелер іскерлік ортаның эволюциясына қарай өзгеріп отырады. Сондықтан жетекшінің тұлғалық бейнесінің қолтаңбасын да, өзге кәсіпорындармен арадағы қарым-қатынастың сипатын да қатар алып жүреді. Неоклассикалық көзқарасқа қарағанда, эволюционистер кәсіпорын қызметінің оңтайлылығын анықтаудың бірыңғай критерийі болуы мүмкін емес екендігін мойындайды. Бұл тұжырымды жақтаушылар кәсіпорынды екіжақты нысан ретінде қарастырады: бір жағынан – кәсіпорын іскерлік қауымдастықтың толыққанды мүшесі, екінші жағынан қарағанда – өз қызметінің бағытын, өнім көлемі мен пропорциясын, ассортиментін анықтауда өзі қалыптастырған дәстүрі бар.

Фирманың кәсіпкерлік үлгісі кәсіпорынды кәсіпкерлік бастаманы салу мен ресурстарды тарту саласы деп қарастырады. Кәсіпкерлік философиясы мен ынталандыру идеясы үйлесе отырып, кәсіпорынды дамытудың басты бағыттарын анықтап береді.

Аталмыш үлгі шеңберіндегі кәсіпорын әрекеті үш деңгейдегі субъектілер әрекеті мен әрекеттестігінің нәтижесі: кәсіпкерлер, қызметкерлер және меншік иелері. Мұндағы менеджерлер мен меншік иелері арасындағы қарым-қатынас агенттік үлгі ретінде сипатталады.

Экономикалық теориядан келтірілген бұл анықтамалар қарастырылған тұжырымдардың әрқайсысы өз ракурсы тұрғысынан қарайды да, өзгелерін назардан тыс қалдырып отырады. Мәселен, кәсіпорынның ұдайы өндіру функциясы, яғни ресурстардың жаңартылуы, өндірістік функцияның басқарылатын және басқаруға келмейтін эволюциялық процестері неоклассикалық теорияның назарынан тыс қалады. Шынтуайтқа келгенде, кәсіпорындағы өндірістік те, ұдайы өндірістік те процестерін реттейтін бір адамдар ғой. Ол процестер кәсіпорында қабылданған мәселені шешу тәсілдері мен шешім қабылдау механизмдеріне сай жүріп жатады. Осыдан келіп шығатыны, кәсіпорын «келбетіне» тек өндірістік функция ғана емес, ресурстар серпінінің және өндірістік функцияның өзінің үлгісі ретінде ұдайы өндірістік функция да енгізілуі керек.

Институционалды тұжырым, бар ықыласын фирманың ұйымдастырылуы мен қызмет етуі барысындағы ресми және формальды емес ықпалдастықтарға, сондай-ақ өзге де экономикалық субъектілермен арадағы қарым-қатынас ерекшеліктеріне аудара отырып, еңбек заттары мен құралдарын өндірісті ұйымдастырудың көмекші құралдары есебінде қарастырады. Бұл үлгіні зерттеудегі институционалды көзқарасқа ғана тән статикалық шектеулерге әкеп соқтырады.

Кәсіпкерлік теория шешім қабылдауға ықпал ететін факторларды елеусіз қалдырса, эволю-

циялық теория кәсіпорын реструктуризациясының (бірігу, бөліну, жабылу) себептерін елемейді.

Осы айтылғандарға байланысты, әлемдік тәжірибеде тұрақсыз экономикалық ортадағы кәсіпорындар үшін өз қызметінің әрқилы аспектілерін айшықтау мақсатында интеграциялық деп аталатын тұжырымдама қолданылады [4].

Аталмыш тұжырымдамаға сәйкес, кәсіпорын анағұрлым тұрақты, тұтас және қоршаған ортадан оқшауланған, өнім өндіру (өткізу) мен ресурстарды ұдайы өндіру процестерін уақыт пен кеңістік ішінде интеграцияландырып отыратын әлеуметтік-экономикалық жүйе ретінде қарастырылады. Шешім қабылдаудың басты нысаны – ресурстар мен мүмкіндіктерді әлеуетті арттыру мен оның пайдаланылуы арасында, ұдайы өндіру мен өндіріс арасында, бүгін мен келешек арасында бөліп беру болып отыр. Бұл тұжырымда білгілі бір мағынада кәсіпорын қызметінің жоғарыда аталған төрт көзқарастың негізін қалаушы барлық аспектілер айшықталған.

Әсіресе технологиялық типтегі кәсіпорындар үшін интеграцияның маңызы ерекше. Егер кәсіпорын нарықтық немесе маркетингтік типке ие болса, нарықта жиі өзгеріп отыратын қажеттіліктерге бейімделетін болса, онда ол нарықтың өндірістік не тұтынушылық екеніне қарамастан, әлгі кәсіпорын қызметінің басты критерийі өнімді неқызметті өткізе отырып, пайда табу. Мұндай кәсіпорындар үшін тауарды нарыққа жылжыту сыртқы ортамен тілдесудің жалғыз ғана жолы. Егер кәсіпорын белгілі бір технологияға негізделіп құрылса және ол технологияның өзгеруі қыруар қаржы мен уақытты жұтатын болса, онда ол кәсіпорын үшін нарық шеңберінің шекарасы мейлінше кең болғаны абзал.

Бүгінгі күні әлемдік жалпы өнімнің жартысынан көбінің қосылған құн тізбегі бойынша жылжуы мен оның өткізілуі нарықтық емес, интеграциялық байланыстар құрылымында жүзеге асуда. Біздің елімізде қазір интеграциялық байланыстардың маңызы арта түсуде.

Кез келген кәсіпорын үшін іскерлік стратегияны қабылдау мен қайта құрудың басты міндеттерінің бірі идентификация мәселесі, шаруашылық, әкімшілік, технологиялық, институционалды т.б. орталардың шекарасын бекітіп алу.

Күрделі де серпінді жүйе ретінде интеграциялық типтегі кәсіпорынның ұйымдық құрылымын сипаттайтын айшықты белгілердің қатарына ашықтық, құрылымы тармақталған, икемді, дербес, көлденең байланыстар басымдығы, ресурс үнемдеуші стратегияларды жатқызуға болады. Осы сипаттардың комбинациясы және сәйкес экстремалды қағидаттардың үйлесімі (максималды дербестік, иерархия деңгейінің мейлінше азайтылуы, запастардың мейлінше аз болуы) жаңа типтегі кәсіпорындар классының тармақтарын таратып береді [5].

Интеграцияның мақсаттары мен артықшылықтары:

– жабдықтау мен өткізудегі белгісіздік деңгейін азайту; бәсекені шектеу; инновацияларды үздіксіз игеріп отыру; шығындарды азайту (тасымалдау шығынын төмендету, тұрақты шығындардың үлесін кеміте отырып, өндіріс ауқымын арттыру).

Бизнесті ұйымдастыруға байланысты әдебиеттерде кәсіпорынның интеграциялық тұжырымдамасына қатысты интеграцияның екі типін бөліп айтады: көлденең және тікелей интеграция.

Тікелей интеграция деп жабдықтаушы кәсіпорынмен (төмен қарай интеграциялану) немесе кәсіпорын өнімін тұтынушы кәсіпорындармен (жоғары қарай интеграциялану) арада интеграциялық байланыс орнатуды айтады. Тікелей интеграцияға өндіріс және өнімді өткізу тораптарының интеграциясын да айта береді. Тікелей интеграцияның классикалық мысалы ретінде немістің Singer компаниясының әрекетін келтіруге болады, бұл компания өз қызметінің бір кезеңдерінде өндірістің түгелдей барлық циклдарымен шұғылданды – шикізат өндіру мен өңдеуден бастап тігін мәшинесін жасап шығаруға дейін барды.

Тікелей интеграция әдістерінің қатарына консолидация, топтасу, франчайзинг пен мақсатты пролонгацияны жатқызуға әбден болады. Осы айтылған тікелей интеграция формаларының әрқайсысының өз артықшылықтары мен кемшіліктері бар. Алайда, жалпы алғанда, тікелей интеграция заманауи экономикадағы кәсіпорынның жалпы даму стратегиясының бөлінбес элементі болып табылады.

Көлденең интеграция деп ұқсас өнім өндіруші кәсіпорындармен интеграциялық байланыс орнатуды айтады. Көлденең интеграция формалары ассоциация, кеңес беруші органдар, жалпы қаржылық органдар (банктер мен холдингтер), мүлікті басқару органдарын (траст), қаржы-өнеркәсіп топтарын құру арқылы қызметтерді бөлістіруді қамтиды.

Көлденең интеграция – дәстүрлі тікелей басқарудан гөрі бөлімшелер арасындағы қызметті үйлестіре отырып басқару параметрлерінің тиімділігі жоғары екенін дәлелдеп берді. Көлденең интеграция кәсіпорынның өз ішіндегі факторлар себебіне туындайтын және шешімін таппай жүрген міндеттердің азаюына, нәтиже-

сінде тапсырыс берушілердің мүдделерінің мейлінше толық қанағаттандырылуына қызмет етеді. Кәсіпорынның мұндай типі міндеттерден гөрі процестердің айналасында көбірек қалыптасып отырады және көбіне олардың иерархиялық деңгейлері де аздау болады.

Қорытынды

Сонымен, экономиканың неоинституционалды, эволюциялық және ақпараттық теориясы болып табылатын ақпараттық-қаржылық көзқарас кәсіпорынның ақпараттық ортасындағы интеграциялық процестерді танып-білуге бағытталған жаңа көзқарастардың жетістігін жақсы сипаттап бере алады, олардың өзіндік ерешеліктерін талдап, бухгалтерлік есептің АЖ жобалаудың жаңа әрі тиімді, заман талабына сай перспективті интеграциялық формалардың үдесінен шыға алатын әдістерін қорытып шығаруға септігін тигізеді.

Әдебиеттер

1 Васкевич Д. Стратегии клиент/сервер. Руководство по выживанию для специалистов по реорганизации бизнеса. – Киев: «Диалектика», 2005. – 384 с.

2 Воевудский Е.Н., Беспалова Э.Г., Филановская И.Н. Моделирование и автоматизация бухгалтерского учета. Киев.: Наукова думка, 2000. – 299 с.

3 Вон К. Технология объектно-ориентированных баз данных // Открытые системы. – 2002. № 4(8). – С. 30-42.

4 Клир Д. Системология. Автоматизация решения системных задач / пер. с англ. – М.: Радио и связь, 2001. – 544 с.

5 Краева Т.А. Использование персональных ЭВМ бухгалтерскими работниками предприятия // Совершенствование учета деятельности промышленного предприятия: Сб. – М.: МДНТП, 2003. – С. 30-35.

References

1 Vaskevich D. Strategii klient/server. Rukovodstvo po vyzhivaniju dlja specialistov po reorganizacii biznesa. – Kiev: «Dialektika», 2005. – 384 s.

2 Voevudskij E.H., Bespalova Je.G., Filanovskaja I.N. Modelirovanie i avtomatizacija buhgalterskogo ucheta. Kiev.: Naukova dumka, 2000. – 299 s.

3 Von K. Tehnologija ob#ektno-orientirovannyh baz dannyh // Otkrytye sistemy. – 2002. № 4(8). – S. 30-42.

4 Klir D. Sistemologija. Avtomatizacija reshenija sistemnyh zadach / per. s angl. – M.: Radio i svjaz’, 2001. – 544 s.

5 Kraeva T.A. Ispol’zovanie personal’nyh JeVM buhgalterskimi rabotnikami predprijatija // Sovershenstvovanie ucheta dejatel’nosti promyshlennogo predprijatija: Sb. – M.: MDNTP, 2003. – S. 30-35.

IRSTI 06.35.31

R.A. Tulegenova[1]

[1]Narxoz University,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: 556393@mail.ru

THE MAIN DIRECTIONS FOR IMPROVING TAX POLICY OF SMALL AND MEDIUM BUSINESSES

This article deals with the basic directions for improvement of tax policy for small and medium-sized businesses. Based on the experience of developed countries, the creation and development of social protection systems, business development, job creation, and competitive environment play an important role in solving social and economic problems. Taxation provides an opportunity to carry out business activities in the state. The effective tax system used by small and medium enterpriceses to reduce dependence on the socio-economic structures. Special tax systems for small and medium-sized businesses, used be taxpayers, developed independently from each other in accordance with the form established by the authorized body of the Republic of Kazakhstan which claim tax policy. The tax accounting policy – document adopted by the taxpayers under the tax legislation. One of the key aspects of fiscal policy in Kazakhstan is the improvement of tax system.

Key words: tax, tax accounting, taxpayer, entrepreneur, tax exemptions.

Р.Ә. Төлегенова

Шағын және орта кәсіпкерлікте салық саясатын жетілдірудің негізгі бағыттары

Бұл мақалада шағын және орта кәсіпкерлікте салық саясатын жетілдірудің негізгі бағыттары қарастырылған. Дамыған елдердің тәжірибесі көрсетіп отырғандай, кәсіпкерліктің қалыптасуы мен дамуы халықты әлеуметтік қорғау жүйесін дамытуға, жаңа жұмыс орындарын құруға, бәсекелес ортаның қалыптасуына, әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуде маңызды рөл атқарады. Салық салу мемлекеттің өз қызметін атқару мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Орта және шағын кәсіпкерлікке қолданылатын тиімді салық салу жүйесі қоршаған ортадағы қолайсыз жағдайдан әлеуметтік-экономикалық құрылымдардың тәуелділігін кемітуге мүмкіндік береді. Шағын бизнес субъектілері үшін арнаулы салық режимін, шаруа және фермер қожалықтары үшін арнаулы салық режимін қолданатын салық төлеушілер осындай арнаулы салық режимдері қолданылатын қызмет бойынша уәкілетті орган белгілеген нысан бойынша дербес әзірленген салық есебінің саясатын бекітеді. Салық есебінің саясаты – салық төлеуші қабылдаған, салық заңнамасының талаптарын сақтай отырып салықтық есепке алуды жүргізу тәртібін белгілейтін құжат. Салық жүйесін жетілдіріп, қалыптастыру – өте күрделі процесс. Қазақстанда кәсіпкерлік қызмет барысына кедергі келтірмейтін салық саясатын қалыптастыру өзекті мәселелердің бірі.

Түйін сөздер: салық, салық есебі, салық төлеуші, кәсіпкер, салық жеңілдіктері.

Р.А. Тулегенова

Основные направления по совершенствованию налоговой политики малого и среднего бизнеса

В данной статье рассматриваются основные направления совершенствования налоговой политики малого и среднего бизнеса. Как показывает опыт развитых стран, создание и развитие системы социальной защиты развития бизнеса, создание новых рабочих мест, конкурентная среда играют важную роль в решении социально-экономических проблем. Налогообложение предоставляет возможность осуществлять свою деятельность в государстве. Эффективная сис-

тема налогообложения, применяемая малыми и средними предприятиями, позволяет снизить зависимость от социально-экономических структур.

Специальные налоговые режимы для малого и среднего бизнеса, применяющиеся плательщиками, разрабатываются независимо друг от друга в соответствии с формой, установленной уполномоченным органом РК, утверждающим налоговую политику.

Налоговая учетная политика – документ, принятый налогоплательщиками в соответствии налоговым законодательством.

Одним из ключевых аспектов налоговой политики в Казахстане является совершенствование налоговой системы.

Ключевые слова: налог, налоговый учет, налогоплательщик, предприниматель, налоговые льготы.

Introduction

The President Of The Republic Of Kazakhstan N.ANazarbayev in his message to the people determined the priority directions of economic reforms in the Republic. One of its key areas is the development of entrepreneurship in Kazakhstan [1].

For innovative small and medium enterprises, which quickly find their place in the economy of flexibility, complexity, accuracy, must be used in the market. In turn, the state, creation of favorable conditions for realization of initiatives of the business environment, high competitiveness of their country, children's art school and helping small and medium-sized enterprises in scientific-technical point of view, the possibility of increasing power is necessary for the enterprises of power [2].

A research department. Tax incentives for production, support of small and medium enterprises objectives: the struggle against monopoly, and competition, support, development, novelty conditions for the introduction of science into production, creating new jobs, reducing unemployment, of goods manufactured, goods, demand, the consumer of these services.

Through tax exemptions or partial tax exemption, the personal exemption deductions, the deferral of payment of tax reduce tax rates, on the one hand, through the mechanisms as kemle period, the amount of tax revenues, on the other hand, production, further development of entrepreneurship, increase of tax revenues in the future etue effect.

The results and discussion. Intensive development of entrepreneurship in Kazakhstan strong of 27 April 1998 No. 3928", presidential decree "on freedom of entrepreneurship, protection of the rights of Citizens and legal persons" [3].

"On state support of small entrepreneurship", in accordance with the Law be the basis for the implementation of regional programs of state support and development of small enterprise. Support and development of entrepreneurship in accordance with the requirements of this law any country is a priority [4]. The mechanism of realization of regional policy of support small business "Kazakhstan – 2050" development Strategy" in the implementation of the activities outlined basic mechanisms of reforming the economy, the main elements of government policy more closely with the phased implementation of the Programme considered in [5]. The program of state support of small entrepreneurship at a regional level and the existing legal framework, financial and credit mechanisms, it systems and staffing, protection, and decisions of district and city programs aimed at supporting programs with the use of infrastructure, in close connection with measures. The state by defining the legal aspects of business activities, establishes forms of control of small businesses. The elements of a unified policy of state regulation and control should be effective [6].

Unified state regulation of The elements of a policy and should be effective control [6].

During its existence of any state of the national economy, and especially industrial, stimulating the development of production, pays much attention to formation of economic situation. The purpose of the Tax and Customs code of RK "on Investments", the law of the Republic of the strategy of industrial-innovative development is implemented in the proposal preparation process [7,8].

All of the above activities, relations with government, with the law since the beginning of entrepreneurship, the entrepreneur in good faith, seeking a positive result to both sides:

1) no additional cost no state-will decide on the legalization of property and methods of tax regulation can stimulate side completing its modernization of fixed assets;

2) economic theory and entrepreneurship, as the experience of operation of machines and technological equipment efficiently and in real sector of economy "multiplier" helps;

3) application of tax benefits and target confirmation of use of fixed assets for the purposes of accounting in tax accounting, entrepreneur, interested in providing.

The application of the special tax regime for individual entrepreneurs, one of the important issues is, in our opinion, at the time of adoption of the decision on the application of entrepreneurs on the basis of a patent for a patent for the calculation and payment of tax by the entrepreneurs of the need to pay pension contributions.

On June 01, 2005 "on provision of pensions in the Republic of Kazakhstan" the Government decree of mandatory pension contributions to accumulative pension funds, calculation, deduction and transfer in the prescribed manner[9. Paragraphs 3 and 3-1 in accordance with the Tax code for the payment of the cost of a patent in the terms established in the special tax regime on the basis of the patent, individual entrepreneurs must calculate and pay mandatory pension contributions in their favor. In other words, if you claimed for a patent to obtain a patent, an individual entrepreneur income in the amount of 10% of the value of the patent and compulsory pension contributions must be paid. Thus,individual entrepreneur, declared income, for example, in the amount of 400 thousand tenge thousand tenge in the form of the individual income tax and social in equal proportions to obtain a patent, compulsory pension contributions and the payment of 40 thousand tenge 12. In accordance with the requirements of the law, without payment of these amounts, the patent is not issued. As you can see, this amount is three times the cost of a patent, compulsory pension contributions are a significant part of the income that the individual entrepreneur and more.

In our opinion, in every profession, to obtain a patent is not necessarily new contributions to accumulative pension funds in the amount of the individual businessman. In the entrepreneurial activity of individual entrepreneurs applying special tax regime on the basis of a patent is a solution to this issue would be to change the order of payment of mandatory pension contributions. For example, an individual entrepreneur declared income in the amount of 3% of the mandatory pension contributions of the patent and the remaining 7% actually received from entrepreneurial activity income paid.

Without renouncing the application of the simplified system of settlements with the budget at the same time as him in practice. provide a number of benefits for small businesses. The growth of small business, tax system of the state and respect the principle of impartiality supports capital, income and property tax the facilities provided for the construction improves the order of the taxation of medium-sized business of great importance [10].

The field of economic policy is tax policy. Develops economic problems and taxation issues as part of its duty to maintain not only themselves but also the state, and to participate in policy issues and social policy in the light of the very large. Another necessity of taxation limit the jurisdiction of a state with control over the fulfillment of tax obligations for commercial secrets, knowing the payer or commercial secret in case of their use in their favor, not harm, keeping those correctly-barrier damage [11].

The composition of all taxes levied in the state tax system, legal norms regulating tax relations and their legal rights and responsibilities of taxpayers and tax authorities.b. included. Taxation as a tool of state regulation of various spheres of life concept, considering..... First and foremost, the main objectives of tax policy of any production, industry, territory etc. creating conditions for the development[12].

Of great importance in the development of market relations as the main means of regulating the state's influence on global experience and theoretical analysis have shown, taxes. This element stabilize the economy and support reforms that enhance the effectiveness of social justice, camaraderie, is the main.

And questions on their stukeley tax regulation and tax incentives used as Executive tool-issuance of the decree specifies the authorities.

In addition to state tax policy, ensuring growth of budget revenues and economic spheres of life of society, the state, the tax regime established.

Be reflected in tax policy the following important questions:

– informing the taxpayers on mandatory Eggen new taxes;

– paying taxes-consultations on transition issues;

– fulfillment of tax obligations in the form of tax sanctions in a voluntary order of enforcement methods and through the use of coercion.

Conclusion

The tax system of the Republic, as well as other financial, including systems requires improvement of tax system of value added tax. Various benefits and exemptions from tax collection of value added tax on users Celgene requirement regardless of the complexity of their role in the income of the budget decreases in recent years has become increasingly.

Governmental payments to the budget, in this regard, when determining the VAT offset. This is true in day-to-day growing. In the tax code, these rules limiting the tax treatment of amounts invested goods, buildings and others. Only in this case, not

only the value-added tax on the entire amount as a whole. It turns out that the tax rate depends on various capital capital Sindileeva the production of goods, i.e., loses its economic and become Bitaraplyk tax on capital. On the one hand, this, in turn, consumer choice bryles, promotion of export activities, on the other hand, prevents

The development of the accounting system and tax reports with the changes and character development of the country in terms of economic and economic mechanism in a close relationship must meet the level. Tax accounting and reporting used in the improvement of the tax policy of small and medium businesses, further development of the system should adhere to the following issues[13]:

– taxation taking into account well-being of population;

– individual entrepreneurs from the point of view of the state, comprehensive support;

– easing the tax burden. The tax burden of the VAT, occasionally his bet from 12% to 10% before reducing. In this direction and in the direction of meet this demand through increased demand on the consumption patterns of bribery it will allow you to change the structure of production.

References

1 Kazakhstan Respublikasynyn Prezidenti N.Nazaebaevtyn Kazakhstan halkyna zholdauy // Egemendi Kazakhstan, 2010zh., 30 kantar – 3-4b.

2 Zhakypbekov D.S. Kazakhstandyk kasiporyndardagy salyk salu, salyk esebi men eseptiligin uymdastyru – Almaty:Economika 2009. -354b.

3 «Zheke kasipkerlik turaly»: Kazakhstan zandary, 2006zhyly – 31 kantar №124//ҚРЗ // Kazakhstan Respublikasy Parlamentinin Zharwysy.–№3.–2-39b.

4 «Azamattar men zandy tulgalardyn kasipkerlik bostandygy kukygyn korgau turaly» Kazakhstan Respublikasynyn Prezidentinin 1998 zhylgy 27 sauirdegi №3928 Zharlygy

5 «Kazakhstan – 2050» Strategiyalyk bagdarlama,Almaty 2014.

6 Skakova G.E. «Kazakhstan Respublikasyndagy salyk sayasatyn memelekttik retteu» Almaty-2010.-№2.-44-46b.

7 Kazakhstan Respublikasynyn «Salyk zhane budjetke tolenetin baska da mindetti tolemder turaly» Salyk kodeksi Almaty 2012.

8 Kazakhstan Respublikasynyn Industriyalyk-innivasiyalyk damuynyn 2003-2015 zhyldarga arnalgan stratregiyasy.

9 Kazakhstan Respublikasynyn «Kazakhstan Respublikasyndagy zeinetakymen kamtamasyzdandyru turaly» Zagy 01 mausym 2005zh.

10 Kazakhstan Respublikasy Ukimetinin shagyn zhane orta kasipkerlikti koldau, ari damytu maseleleri zhonindegi sarapshylyk kenesteri turaly ulgi erezhe bekitu turaly: 2002 zh. 19 tamyzdagy №917 Kaulysy//Kazakhstan Respublikasynyn Prezidenti men Kazakhstan Respublikasynyn Ukimetinin Aktiler zhinagy, 2002. – №27. – 34-37 b.

11 Kaipova G.S. nalogi I nalogovyi uchet. – Almaty: Economica, 2010. – 672 c.

12 Nurymova A.A. Salyk zhane salyk salu. – Asrana: KazEKHSU, 2009. – 546 b.

13 Tulegenova R.A. Salyk esebi. – Almaty: ZHSHS «Nur-Print»,2012-466b.

Әдебиеттер

1 Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы // Егеменді Қазақстан, 2010 ж., 30 қаңтар. – 3-4 б.

2 Жақыпбеков Д.С. Қазақстандық кәсіпорындарындағы салық салу, салық есебі мен есептілігін ұйымдастыру. – Алматы: Экономика, 2009. – 354 б.

3 «Жеке кәсіпкерлік туралы: Қазақстан Заңдары, 2006 жылы – 31 қаңтар №124//ҚРЗ // Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы. – №3. – 2-39 б.

4 «Азаматтар мен заңды тұлғалардың кәсіпкерлік бостандығы құқығын қорғау туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 1998 жылғы 27 сәуірдегі №3928 Жарлығы.

5 «Қазақстан-2050» Стратегиялық бағдарлама. – Алматы, 2014.

6 Скакова Г.Е. Қазақстан Республикасындағы салық саясатын мемлекеттік реттеу. – Алматы, 2010. – №2. – 44-46 б.

7 Қазақстан Республикасының «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Салық кодексі. – Алматы, 2012.

8 Қазақстан Республикасының Индустриялық-инновациялық дамуының 2003-2015 жылдарға арналған стратегиясы.

9 Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамтамасыздандыру туралы» Заңы 01 маусым 2005 ж.

10 Қазақстан Республикасы Үкіметінің шағын және орта кәсіпкерлікті қолдау, әрі дамыту мәселелері жөніндегі сарапшылық кеңестері туралы үлгі ереже бекіту туралы: 2002 ж. 19 тамыздағы № 917 Қаулысы// Қазақстан Республикасының Президенті мен Қазақстан Республикасының Үкіметінің Актілер жинағы, 2002.– №27.– 34-37 б.

11 Каипова Г.С. Налоги и налоговый учет. – Алматы: Экономика, 2010. – 672 с.

12 Нұрымов А.А. Салық және салық салу. – Астана: ҚазЭҚХСУ, 2009. – 546 б.

13 Төлегенова Р.А. Салық есебі. – Алматы: ЖШС «Нур-Принт», 2012. – 466 б.

ҒТАХР 06.35.31

А.К. Бейсенбаева*[1], А.Ж. Досаева[2]

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
[2]Нархоз университеті,
Алматы қ., Қазақстан
*E-mail: azhar.kakimovna@mail.ru

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ШЫҒЫНДАРДЫҢ ЕСЕБІН ЖЕТІЛДІРУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Бүгінгі күні теориялық және практикалық тұрғыдан қоршаған ортаны қорғау шығындарын есептеуде өнім түрлеріне қарай жіктелуі, шығындарды анықтап жатқызу мәселелері үнемі қаралып отырады. Тәжірибе көрсетіп отырғандай ұйым экологиялық шығындарды өндірілген өнім, көрсетілген қызмет, орындалған жұмыс құнының үлесін анықтау мақсатында есептеу жасап, тиісті мөлшері бойынша жатқыза алмауда. Себебі экологиялық шығындар есептеудегі арнайы шоттардың ашылмауы қаржылық есептілікте көрсетілмеуіне байланысты кедергі жасайды. Сондықтан арнайы есеп стандарттарында қарастыру және осы бағытта жасалатын есептілік ретін көрсету қиындықтарды азайтуға себеп болады. Кез келген мемлекет мақсатты түрде қоршаған ортаны қорғау бойынша қалыптасқан ақпараттық көрсеткіштерді қаржылық есептілік құрамында қарастырады. Өз уақытында, нақты және шынайы экологиялық шығындарды көрсету мақсатында арнайы шоттар және оған шығын түрлері бойынша субшоттар ашу қажеттілігі туындайды.

Түйін сөздер: экология, экологиялық шығындар, қалдық, табиғатты қорғау шаралары, қоршаған ортаны ластау.

A.K. Beysenbaeva, A. Dosayeva

Perfection of organization of account of ecological expenses

In the theory and practice of cost accounting for the environment (environmental costs) there are a number of controversial issues associated with their classification, identification of hidden costs and their distribution between types of products, etc. As practice shows, organizations can't always mainstream media environmental costs to determine the share of individual products (works, services) in the emissions of the organization and other kinds of environmental pollution. As practice shows, the absence of specific accounting standard for the costs of environmental protection measures, does not preclude reporting in this area. In addition, the standards of any country refers to the possibility of submission of additional information together with the financial statements. The report on environmental activities it is advisable to make and present in those sectors in which the protection of the environment can be assessed as substantial. The formation of reliable, accurate and timely information about the costs of environmental protection measures enterprises need to take decisions about the introduction of synthetic accounts and subaccounts.

Key words: ecology, environmental costs, emissions, environmental protection, pollution of the environment.

А.К. Бейсенбаева, А.Ж. Досаева

Совершенствование организации учета экологических затрат

В теории и практике учета затрат на охрану окружающей среды (экологических затрат) существует ряд дискуссионных вопросов, связанных с их классификацией, выявлением скрытых затрат и их распределением между видами продукции и т.п. Как показывает практика, организации не всегда могут обеспечить учет носителей экологических затрат, позволяющий опреде-

лить долю отдельных продуктов (работ, услуг) в выбросах организации и прочих видах загрязнения окружающей среды. Как показывает практика, отсутствие специального учетного стандарта, посвященного затратам на природоохранные мероприятия, не является препятствием для составления отчетности в этом направлении. Кроме того, в стандартах любой страны говорится о возможности представления дополнительной информации вместе с финансовыми отчетами. Отчет по природоохранным мероприятиям целесообразно составлять и представлять в тех отраслях экономики, в которых фактор защиты окружающей среды можно оценить как существенный. Для формирования достоверной, точной и своевременной информации о затратах на природоохранные мероприятия предприятиям необходимо принять решения по вопросам введении синтетического счета и субсчетов.

Ключевые слова: экология, экологические затраты, выбросы, природоохранные мероприятия, загрязнения окружающей среды.

Кіріспе

Бүгінгі күннің талабына сай еліміздің әлеуметтік-экономикалық даму стратегиясы қоғамда өндірістің табиғи ортамен үйлесімді болуы шарт. Өндіргіш күштер немесе жалпы қоғам табиғи ортада табиғат ресурстарын пайдаланып дамиды. Табиғи ортаның тазалығы қоғамның дамуының басты шарты. Осы аталған үйлесімділікке табиғатты қорғау мен пайдалануды ғылыми негізде басқару арқылы қол жеткізуге болады.

Мемлекеттік стратегияны құруда маңызды құрамдас бөлігі қаржылық механизмді қалыптастыру және қамтамасыз ету болып табылатындықтан басты міндеттері – мемлекеттің қоршаған ортаны қорғауға кеткен шығындардың есебі мен олардың жалпы сомасының динамикасын салыстыру және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану, олардың құнына сәйкес әрбір жылдағы нақты көлемін анықтау. Бұл экологиялық инвестицияға қандай қатысы болса, ұйымдардың ағымдағы шығыстары, сонымен қатар бюджеттің барлық басқару деңгейлерінің шығындарына сондай қатысты болмақ.

Экологиялық шығындар – ұйымдардың қоршаған ортаны қорғау және табиғат ресурстарын ұтымды пайдалануға арналған негізгі құралдарды ұстау және пайдалану, күрделі жөндеуден өткізуге жұмсалған, қоршаған ортаны қорғауға және табиғат ресурстарын пайдалануға байланысты жұмсалған ағымдағы шығындар, қоршаған ортаны қорғау мәселелерімен айналасатын аппаратты ұстау үшін атқарушы билік органдарының шығындары, қоршаған ортаны қорғау және табиғатты ұтымды пайдалану саласындағы білім беруге, ғылыми зерттеулер мен әзірлемелерге, қоршаған ортаны қорғау бойынша іс-шараларға жұмсалған шығындар.

Эксперименттік бөлім. Демек бүгінде қоғамдағы экологиялық дағдарыс кәсіпкерлерге үкімет тарапынан және құзіретті орындардан, инвесторлардан және бақылау органдарынан қойылатын талаптар бойынша экологиялық мәселелердің нақты саясатын қаржылық есептілікте көрсетілуінің талабы бойынша табиғатты қорғау шараларына кеткен шығындардың көбеюіне әсер етеді. Р. Адамстың пікірі бойынша шығындар 4 бағытқа жіктеледі:

– өндірісте экологиялық таза өнімдерді өндіру;
– өндірістің тиімділігн арттыру;
– өндіріс қалдықтарын кәдеге жарату;
– ластанған аймақты тазалау.

Экологиялық шығындар өндірістің құрылымына, технологиясына, сондай-ақ экологиялық есептілікте қолданылуына байланысты қазіргі таңдағы жүйелер қоршаған ортаны қорғауға кеткен шығындардың бір бөлігін ғана айқындайды. Шығындарды бағалау экологиялық есептілікте дәстүрлі аясы болып табылатындықтан ол бухгалтерлер мен экологтармен ықпалдасып жүргізіледі. Бұл бағалау маңызды болып табылады, себебі ол лауазымды тұлғалардың көңілін аударып, қажетті шаралар белгілеуге мүмкіндік береді.

Жүргізілетін экологиялық шаралар табиғатты қорғау мақсатында 2 үлкен топқа бөлінеді:

– ұйымның зиян қалдықтарын тазалау;
– ластану себептерін жою.

Бірінші бағыт фильтрді қолдануды: тазаланған құрылғыларды қолдану, ұйымның қатты қалдықтарын қайта өңдеу.

Екіншісі – өндірісте қалдықсыз технологияны қолдану, ұйымда үздіксіз үрдісті енгізу, шикізат шығындарының кешенді қолданылуы.

Экологиялық шаралар құрамына табиғи ресурстарды қолдану үшін және қоршаған ортаны ластағаны үшін өтемақы кіруі тиіс. Экологиялық шығындар келесідей белгілері бойынша бөлінуі керек:

– ерекшелігіне сәйкес;
– жабу көзіне сәйкес;

– төлем көлемі бойынша.

Жіктелімнің 1-белгісіне сәйкес шығындар келесідей ерекше белгілерді біріктіреді:

– ортаны қорғауға арналған құрылысқа жұмсалған шығындар;

– ортаны қорғауға арналған ағымдағы шығындар.

Шығынды жабу көзі бойынша келесілерді ажырату керек:

– ӨӨҚ кіретін шығындар (қызмет, жұмыс);

– ұйым құзырындағы табыс есебінен жабылатын шығындар;

– мақсатты қаржыландыру көзінен өтелетін шығындар;

– қаржылық нәтижеге жатқызылатын шығындар;

– бюджеттік емес экологиялық қорлардың қаражатының есебіне жабылатын шығындар.

Бағыттары бойынша төлемдерді жер қойнауын және табиғи ресурстарды қолдануға кеткен төлемдерге шығындар, табиғи ресурстарды қорғауға шығындар және қоршаған ортаны қорғауға төлемдер түрлеріне жіктеуге болады.

Төлемдерді көлеміне қарай:

– мөлшерлі шегіндегі ластануға шегерімдер;

– мөлшер шегінен асқан ластануға төлемдер өз кезегінде:

– лимит шегінде ластануға төлемдер;

– лимит шегінен асқан ластануға төлемдер.

Қоршаған ортаны қорғау адамның іс-әрекетімен байланысты табиғи қорғау іс-шараларының әдістемелік нұсқауларға және нормативтік актілерде қарастырылған шығын баптары жатқызылады.

Табиғатты қорғауға бағытталған шығындарды келесідей топтауға болады:

– экологиялық таза өнімді өндіруге шығындар;

– қалпына келтіруге бағытталған іс-шараларды қаржыландыру, қауіпті оқшаулау;

– экологиялық мониторингке жұмсалған шығындар;

– өндіріс тиімділігін арттыруға бағытталған табиғатты қорғау бағытындағы шығындар:

– экологияны қалпына келтіруге және жалпыәлемдік мониторинг жасауға мемлекеттің сәйкес органдарына міндетті төлемдер мен салықтарды төлеу;

– болашақ кезеңнің экологиялық шығындары.

Аталған шығындарды есепке алу жолдарын тиімді ұйымдастыру мақсатында «Қоршаған ортаны қорғауға шығындар» синтетикалық шотын ашуға және осы шотты нақтылау мақсатында келесідей субшоттар ашуға болады:

1 – «Су хауызын қорғау»;

2 – «Ауа қабатын қорғау»;

3 – «Жер ресурсын қорғау және рекультивациялау»;

4 – «Қалдықтарды қолдану»;

5 – «Адамның өмірі мен еңбегін қорғау».

Бүгінде табиғатты қорғауға байланысты шығындар бюджеттік және бюджеттік емес қорларға арнайы төлемдерді тек аналитикалық есепте көрсетіледі. Бұл экологиямен байланысты шотты - 2310, болашақ кезең шығындары - 2920 шоты басқа бағыттармен байланысты шығыстар басқа да синтетикалық шоттармен араласып табиғатты қорғауға бағытталған шығындар сомасы 7010 шоттың «Өндірілген өнімнің өзіндік құны», 7210 шоттың «Әкімшілік шығыстардың» және де 4410 «Активтердің істен шығуы бойынша шығыстар» шоттың құрамында кездесуі мүмкін.

Мұндай есепті ұйымдастыру аясы табиғатты қорғау қызметіне кететін шығындарға талдау жасау үшін ақпараттық негіз қалыптастыруға мүмкіндік бермейді, сондықтан осы шығындарды анықтап, көрсетілген ақпарат талдау жасауға ыңғайлы болу қажет.

Демек, «Өндірістік есептілік шоты» бөліміне табиғатты қорғауға арнайы бөлім ашып, 8500 «Табиғатты қорғауға бағытталған шығындар шоты» деп атап, оның құрамына келесідей синтетикалық шоттар ашу:

8510 – «Экологиялық таза өнімдерді өндіруге кеткен шығындар»;

8511 – «Өндіріс зияндарын бейтараптандыруға жұмсалған шығындар»;

8512 – «Экологиялық бақылауға жұмсалған шығындар»;

8513 – «Өндіріс тиімділігін арттыруға бағытталған экологиялық шығындар».

8510 шоты дебетінде табиғатты қорғауға бағытталған шығындар келесідей шоттар жазбасы бойынша:

2740 – «Материалды емес активтердің амортизациясы»;

2420 – «Негізгі құралдардың тозуы»;

1310 – «Материалдар»;

2920 – «Болашақ кезең шығындар»;

1210 – «Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің берешегі»;

1290 – «Күмәнді берешектер бойынша қорлар»;

1220,1230 – «Еншілес серіктестердің дебиторлық берешегі»;

1250 – «Қызмекердердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі»

1610 – «Қысқа мерзімді берілген аванстар»;

1050 – «Сақтандыру шотындағы ақша

қаражаттары»;

1010 – «Валюталық шоттағы ақша қаражаттары»;

3100 – «Салық бойынша міндеттемелер»;

3340 – «Қысқа мерзімді кредиторлық борыштар мен міндеттемелер»,

8310 – «Көмекші өндіріс»;

8410 – «Үстеме шығындар» болжамды 2921 «Болашақ кезең экологиялық шығындар» шотында есептеліп, 8510 шоттың дебетінде шегеріледі.

Қорытынды

Экологиялық шығындар есебін ұйымдастыру мәселелерін қарастыра келе, «өндірілген өнімнің құнына жатқызылатын шығындар» бөлімінде табиғатты қорғауға байланысты шығындарды, оның ішінде табиғатты қорғауға байланысты барлық шығындарды қалыптасу орталықтарына байланысты көрсетілуі қажет. Бұл басқа шығындарды қарастыра отырып бұл бапқа шығындарды қосу қажет:

– экологиялық таза өнімді өндіруге кеткен шығындар;

– қалпына келтіруге бағытталған іс-шараларды қаржыландыру, қауіпті оқшаулау;

– экологиялық мониторингке жұмсалған шығындар;

– өндіріс тиімділігін арттыруға бағытталған табиғатты қорғау бағытындағы шығындар.

Тазалау жұмыстарының, қалдықтарды кәдеге жарату бойынша залалсыздандыру, оқшаулау, күрделі салымдарды жинақтау бойынша, қалдықсыз технологияны енгізумен байланысты шығындар, тиеу, тасымалдау, қалдықтарды көму бойынша, өндіріс шығындарының зиянынан қоршаған ортаны қоршауға бағытталған іс-шараларға жұмсалған шығындар.

Табиғатты қорғауға бағытталған басқа да шығындар.

Әдебиеттер

1 Бамереев О. «Қоршаған ортаны қорғауға бағытталған фондына төлемдер туралы» \ Бухгалтер бюллетені 1997 ж. №41-2 б.

2 Бартельс Дж. «Экологиялық аудитті жүргізудің тәжірибесі» – экологиялық есеп және аудит: мақалалар жинағы. – М. ФБК-ПРЕСС, 1997. – 109-124 б.

3 Бартоломео М. Мұнай өндіру мен энергетика экологиясы бойынша басқару есебі. – Экологиялық есеп және аудит: мақалалар жинағы. – М.: ФБК-ПРЕСС,1997. – С. 39-60.

References

1 Bamereev O. «Korshagan ortany korgauga bagyttalgan fondyna tolemder turaly» \ Buhgalter bjulleteni 1997 zh. №41-2 b.

2 Bartel's Dzh. «Jekologijalyk auditti zhurgizudin tazhiribesi» – jekologijalyk esep zhane audit: makalalar zhinagy. – M. FBK-PRESS, 1997. – 109-124 b.

3 Bartolomeo M. Munaj ondiru men jenergetika jekologijasy bojynsha baskaru esebi. – Jekologijalyk esep zhane audit: makalalar zhinagy. – M.: FBK-PRESS,1997. – S. 39-60.

МРНТИ 06.81.55

Т.С. Сокира[1]

[1]Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан
E-mail: t_sokira@mail.ru

О МЕЖДУНАРОДНОМ ОПЫТЕ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ EVENT'A

В последнее десятилетие произошли существенные изменения в выборе казахстанскими компаниями технологий маркетинговых коммуникаций. Все чаще в маркетинговых планах предприятий и организаций встречается такая технология продвижения, как event-маркетинг. Наблюдается рост как event-агентств, специализирующихся на событийном маркетинге, так и рост потребителей, имеющих высокую долю бюджета для использования данной технологии. Вместе с тем, несмотря на достаточно большую популярность данного способа продвижения, открытым остается вопрос оценки эффективности предлагаемого event'a различными событийными предприятиями, что является причиной возникновения у последних необоснованной дополнительной прибыли. Event-бизнес превратился в достаточно выгодное и прибыльное дело. В результате цена на продукцию и услуги предприятий и организаций, пользующихся event-услугами, имеют тенденцию к необоснованному увеличению своей стоимости.

Опираясь на уже имеющиеся исследования, проведенные зарубежными и отечественными теоретиками и практиками, в работе сделана попытка рассмотрения, анализа и обобщения различных практик, методик и подходов к оценке эффективности event-маркетинга. Проведенное исследование позволило прийти к выводу, что установление более прозрачных и четких критериев в оценки эффективности является основанием для компаний в поиске путей сокращения затрат на маркетинговую деятельность, на создание менее затратного портфеля интегрированных маркетинговых коммуникаций.

Ключевые слова: event-маркетинг, событийный маркетинг, эффективность, методика оценки, цена, продукция.

T.S. Sokira

The international experience of assessing the effectiveness of event

In the last decade, there have been significant changes in the choice of marketing communications technologies by Kazakhstani companies. Increasingly, in the marketing plans of enterprises and organizations, there is such a technology of promotion as event marketing. There is an increase in both event agencies specializing in event marketing, and the growth of consumers who have a high share of the budget for the use of this technology. At the same time, despite the popularity of this method of promotion, the issue of assessing the effectiveness of the proposed event by various event enterprises remains open, which is the reason for the latter, is unreasonable additional profit. Event-business has turned into a profitable and profitable business. As a result, the price of products and services of enterprises and organizations that use event-services has a tendency to unreasonably increase its value.

Drawing on existing research conducted by foreign and domestic theorists and practitioners, an attempt is made to review, analyze and summarize various practices, methods and approaches to assessing the effectiveness of event marketing. The conducted research led to the conclusion that the establishment of more transparent and clear criteria in the evaluation of efficiency is the basis for companies in the search for ways to reduce the cost of marketing activities, to create a less expensive portfolio of integrated marketing communications.

Key words: event-marketing, efficiency, evaluation methodology, price, product.

Т.С. Сокира

Event тиімділігін бағалаудың халықаралық тәжірибесі туралы

Соңғы онжылдықта қазақстандық компаниялар маркетингтік коммуникация технологияларын таңдауда елеулі өзгерістер болды. Кәсіпорындар мен ұйымдардың маркетингтік жоспарлары event-маркетинг сияқты жылжыту технологиялары жиі кездеседі. Шаралық маркетингке маманданған event-агенттіктер мен осы технологияны қолдау үшін бюджеттің жоғары үлесі бар тұтынушылар сапаның өсуін байқауға болады. Сонымен қатар, бұл жылжыту технологиясының әйгілігіне қарамастан, әр түрлі шараның айналысатын кәсіпорындардың ұстаным event шараларының тиімділігін бағалау мәселесі өзекті болып отыр, себебі ол шаралық қызметпен айналысатын кәсіпорындардың қосымша пайда табушы себеп болып отыр, Event-бизнес тиімді және пайдалы іске айналды. Нәтижесінде event-қызметтерді қарайтын кәсіпорындар мен ұйымдардың өнімдерінің бағасында жоғарылау тенденция байқалады.

Отандық және шетелдік теоретиктер мен практиктердің жүргізген ғылыми мақалада event-маркетингтік тиімділігін бағалаудың әдістемесін, тәсілдеріне талдау және негіздеу жасалды. Зерттеу жұмысында тиімділікті бағалау үрдісін нақтылау және жүйелеу компанияның маркетингке жұмсаған шығындарын қысқартуға, біріккен маркетингтік коммуникация портфеліне аз шығынды құруға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: event-маркетинг, шаралық маркетинг, тиімділік, бағалау әдістемесі, баға, өнімдер.

Введение

История event (событийного) маркетинга исчисляется столетиями. Вместе с тем, в самостоятельную индустриальную деятельность, новый вид бизнеса event-маркетинг выделился в последние тридцать лет. На постсоветском пространстве event-индустрия начала бурно развиваться в 90-е годы XX века. Последние пятнадцать лет этот процесс мы наблюдам и в Казахстане. В Республике Казахстан имеется тенденция к увеличению количества агентств, предлагающих event-услуги на любой выбор. Такой рост объясняется тем, что традиционные технологии продвижения товаров и услуг перестали отвечать современным потребностям покупателей. Стремясь получить больше впечатлений от покупок, люди хотят быть причастными, стать частью событий жизни товара или услуги, влиять на ее ход, разделять радостные чувства, соглашаясь на очередную покупку.

Практики маркетинга знают, что грамотно организованный комплекс маркетинговых мероприятий может повлиять на потенциальных покупателей максимально эффективно. Потребитель при выборе того или иного продукта будет на подсознательном уровне ориентироваться на тот товар, который ассоциируется у него с позитивными воспоминаниями. Не случайно большинство директоров по маркетингу, с одной стороны, считают событийный маркетинг самым эффективным коммуникационным средством, с другой стороны, большинство event-агентств не имеют определенной системы оценки event-программ [1].

Вместе с тем, наблюдаемый нами рост вложений в данный бизнес, а также переключение многих заказчиков с традиционных форм коммуникаций на event заставляют задуматься, насколько эффективно тратятся, как всегда, ограниченные денежные ресурсы на столь модный и востребованный событийный маркетинг. Разработка системы оценки event-программ является актуальной и для тех, кто предлагает данную услугу – event-агентств, а также тех организаций, которые занимаются рейтингами событийных программ и проектов.

В настоящее время отсутствует общепринятая система оценки эффективности event-маркетинга, что и является причиной возникновения необоснованной дополнительной прибыли для различных event-компаний. Event-бизнес превратился в достаточно выгодное и прибыльное дело. В результате цена на продукцию и услуги предприятий и организаций, пользующихся event-услугами, имеет тенденцию к увеличению своей стоимости. Между тем, наличие правильной системы оценки event-программ окажет положительный эффект не только для заказчика, но и для самого event-агентства, которое всегда заинтересовано в улучшении качества своих мероприятий, поскольку конкуренция в данном секторе бизнеса неуклонно растет.

Анализ литературы в области event-маркетинга позволил нам выделить ряд причин, мешающих процессу формирования системы оценки event-программ. Это, прежде всего, отсутствие единой системы подходов, применяемых для оценки различных видов event-программ.

Это отсутствие единого центра, готового взять на себя ответственность за согласование между агентствами и клиентами методов оценки. Это недооценка важности и, следовательно, отсутствие инициативы у компаний-заказчиков тратить определенные части бюджетов на проведение оценки эффективности event-программ и мероприятий.

Вместе с тем, вышеперечисленные причины не снижают, а усиливают актуальность рассматриваемой темы и стимулируют к проведению исследований в данной сфере.

Методы. В решении обозначенной нами частной задачи, направленной на достижении цели – разработки общепринятой системы оценки эффективности event-маркетинга, лежит изучение и анализ наличествующего международного опыта оценки событийного маркетинга. В процессе решения данной задачи предстоит сравнить имеющиеся в мировой практике подходы к оценке event-маркетинга на постсоветском пространстве и за рубежом, определить критерии оценки, а также разработать и предложить для применения рекомендации по выбору и применению методов оценки событийного маркетинга.

Методологической основой исследования являются как общенаучные, так и специальные методы познания. Особое место было отведено использованию сравнительного контент-анализа.

Результаты и обсуждения. За последние более чем два десятилетия в доступной нам зарубежной и отечественной литературе появилось около пятисот различного характера работ, рассматривающих событийный маркетинг в целом и системы оценки его эффективности в частности. Причем, надо справедливо отметить, что многие авторы обращают свое внимание и предлагают различные системы оценки. П.А. Шагайда, проведя свое исследование, условно сгруппировал их и разделил на две системы:

– систему, основанную на применении экономических показателей (коэффициент окупаемости инвестиций – ROI (Return on Investment) как основной из них);

– систему, основанную на показателях восприятия [2, с. 249].

В связи с чем информацию для оценки собирают, как правило, двумя методами. Как правило, во время мероприятий или сразу по их окончании компании стараются обязательно проводит простые исследования. Между тем, более сложные исследования, касающиеся предпочтений, лояльности бренду и осведомленности о товаре или услуге, проводятся не всегда, хотя они и являются более значимыми [3, с. 30].

Принято считать наиболее известным коэффициентом, характеризующим экономическую эффективность мероприятия ROI (Return on Investment). Этот термин был заимствован маркетологами у финансистов. Не случайно в маркетинговой литературе можно встретить такие дефиниции, связанные с ROI, как marketing ROI и ROMI (return on marketing investment). Содержание и смысл данных определений являются идентичными.

ROI – это способ выражения прибыли, принесенной мероприятием. Основная общепринятая формула (1) для расчета ROI следующая:

$$\text{Маркетинговый ROI} = (\text{Общий доход от вложений} - \text{Затраты}) / \text{Затраты} \times 100\%. \quad (1)$$

По мнению E. Hamso, каждое организованное событие должно быть рассчитано по данной методике [4]. Причем, отмечает автор, игнорирование данной методики не позволит оценить эффект от мероприятия.

Представляет интерес и методика Паттерсона, в которой автор предлагает оценивать эффективность событийного маркетинга, исходя из следующих критериев:

– изменение в численности покупателей, включающая индекс роста покупателей, долю изменивших предпочтения бренда;

– степень взаимодействия с покупателем, учитывающая частоту и давность совершения покупки, долю затрат на продукт в расходах потребителей, время пребывания на мероприятии и др.;

– ценность марки, определяемую в зависимости от степени принятия нового продукта, количества привлеченных клиентов и заинтересованных в покупке [5].

Особое место занимают авторы, предлагающие к рассмотрению модели и критерии оценки эффективности, основанные на нефинансовых показателях, таких, как потребительский опыт, влияние скрытых мотивов, осведомленность и изменение значимости бренда [2, с.250]. Так, например, в работах Д.Е. Шульца отмечается, что оценка эффективности может быть основана лишь на изучении изменения отношения потребителей, анализе наблюдений за ними и рекомендаций [6].

По мнению другого исследователя, П.А. Шагайды, изменение отношения потребителей выражается в увеличении объема продаж [2, с.250]. В связи с чем он считает, что изучение

изменения потребителя не является критерием эффективности мероприятия, а только позволяет заметить и угадать предпочтения потребителя, чтобы раньше среагировать на возросший спрос товара или услугу.

Парадоксальным можно назвать вывод исследователя, утверждающего, что изменение отношения потребителя не всегда связано с маркетинговыми активностями компании. Однако изменение происходит под влиянием множества факторов. Проблемой здесь является не обнаружение изменения, а выявление факторов, влияющих на такое изменение. В своей работе П.А. Шагайда указывает на существование исследования, которое изучало посетителей крупных мероприятий [2, с. 251]. Целью данного исследования как раз было выявить данные факторы. Результаты исследования указали на наличие положительной зависимости между организаторами или спонсором мероприятия и восприятием бренда. Также была определена и выявлена связь между посещениями мероприятия и ростом намерения о покупке продукции. Однако, недостатком исследования стало следующее обстоятельство: исследование проводилось во время мероприятия и потому не отражало показателя долгосрочного воздействия и временных ограничений, в рамках которых у посетителей сохранялось желание совершения покупки.

Особого внимания заслуживают выводы, сделанные в исследовании В.Н. Шмитта. Ему принадлежит идея построения модели оценки «потребительского опыта» на основе данных, полученных в ходе мероприятия. Для сбора данных и проведения оценки им была разработана анкета, основанная на системе шкал. Респонденту предлагали оценить по шкале свои ощущения, эмоции, впечатления и высказать свое отношение к бренду в системе: от «абсолютно нет» до «да, безусловно». Примечательно, что для оценки «эмоций» использовались особенные не специфичные оценки, например, «мероприятие способствовало изменению моего настроения», мероприятие вызвало у меня «эмоциональный отклик» и т.д. [7]. Нельзя не согласиться, что данный инструмент достаточно прост в использовании. Его можно смело брать на вооружение, так как он обеспечивает качественное измерение эмоционального восприятия потребителя, позволяет проводить сравнение различных видов event-мероприятий, а также прослеживать и проводить оценки изменения потребительского поведения и предпочтений потребителей.

Представляет особый интерес методика, предложенная Г. Залтманом, основанная на применении принципов психотерапии, когнитивной психологии и социологии [8]. В описанном им исследовании респонденты проходят ряд тестов, обработка результатов которых позволяет ему выявить скрытые мотивы, оказывающие влияние на принятие потребителем решения о покупке или на формирование мнения о продукте (услуге). Между тем, несмотря на полученные достоверные результаты, необходимо признать, что данная методика является достаточной дорогостоящей и требует больших временных затрат. Но поскольку все-таки есть и положительный эффект, так как она позволяет создать базу исследования влияния event-маркетинга на потребительское отношение и поведение, зачастую ею можно и нужно пользоваться. Она так же может помочь выявить элементы, на которых строится поведение потребителя товара или услуги. Считаем, что такая форма исследования позволяет выявить элементы и критерии, с помощью которых можно построить само мероприятие так, чтобы оно оказало наибольшее воздействие на потребителя.

Однако, мы должны признать тот факт, что поскольку на данный момент event-агентства не располагают критериями качества, кодекса поведения и стандартов услуг, авторы не имеют ограничений и рамок в трактовке эффективности event'а. У каждого исследователя или специалиста-практика методика своя. Было рассмотрено множество авторских суждений в работах исследователей разного уровня, а также практиков в сфере event'а. В результате чего был сформирован перечень, отражающий ключевые идеи авторов. Приведем из него некоторые, наиболее интересные, наблюдения.

Так, например, Х. Прингл и М. Томпсон в своей книге «Энергия торговой марки» [9], выделяю следующее, достаточно большое количество критериев, как:

– единая «территория» торговой марки и мероприятия;

– простой механизм и мотивация участия потребителей;

– глубина приверженности компании ключевой ценности event;

– измеримость результатов проведения event;

– участие рекламного героя (мультипликационный герой, животное);

– перспектива долгосрочных отношений с потребителем в будущем;

– event имеет характер благотворительности;

– коммуникационное поле вокруг event'а средствами пропаганды и PR;

– согласованность всех видов коммуникаций;

– event как часть интегрированных маркетинговых коммуникаций;

– количественное и качественное исследования до начала события;

– создание печатных материалов до события;

– участие звездной личности.

Дж. Р. Россистер, Л. Перси в учебном пособии «Реклама и продвижение товаров» [10] предлагают обратить внимание на другие обстоятельства. Они считают, что:

– «эффектами коммуникации» выступают реакции, ассоциируемые с маркой;

– каждая стадия реакции потребителя находится под контролем (контакт, обработка информации, эффекты коммуникации, позиционирование, действие).

А.С. Ольков в своей статье «Секреты эффективности промо акций» [11] утверждает, что:

– предметом eventa выступает центр события;

– сценарием eventa является промомероприятие;

– положительная стрессовая ситуация способствует фиксации опыта у потребителя;

– event реализован профессионально;

– присутствует прямой контакт с потребителем;

– целевая аудитория полностью соответствует проводимому eventy;

– мероприятие эмоционально наполнено;

– event предполагает распространение «слухов и легенд» после его окончания.

И. Шаповалова в статье «Event-маркетинг: эффект присутствия» выразила свою точку зрения. Она считает, что [12]:

– бренд должен быть четко конкретизирован и максимально приближен к потребителю;

– упоминание бренда на протяжении мероприятия должно происходить довольно часто;

– «забота бренда» может быть выражена в повышенном внимании к потребителю, его физико- и психоэмоциональному состоянию;

– должен наличествовать четкий план проведения мероприятия, включающий разделы: разогрев, кульминация, концовка;

– необходима полная вовлеченность потребителя в event.

Невозможно было оставить без внимания результаты практиков event-маркетинга. Сегодня каждое уважающее себя агентство имеет свои устоявшиеся позиции в данном направлении. Так, А. Зеленый – PR-директор «PA Brand New» в своем интервью выделяет следующие показатели [13]:

– грамотная организация мероприятия;

– перспективность организации последующих мероприятий;

– четко определенная целевая аудитория;

– тщательная организация начала и конца мероприятия;

– максимальная статья расходов на event.

Е. Алипова в on-line журнале, посвященном теории и практике организации специальных мероприятий event, определяющими считает спонсорство и планирование бюджета, а также эффект «мини-жизни» для целевой аудитории на период проведения мероприятия [14].

Н. Берязева в своей статье выводит на первый план такие критерии, как [15]: поддержка события после его окончания средствами PR; присутствие в событии элементов игры.

А. Назимко, практик и автор книг по событийному маркетингу в России, важными считает такие критерии, как: гармоничное внедрение события в интегрированные маркетинговые коммуникации компании и ценностно-ориентированный подход в организации мероприятия [16].

И. Полонский определяющими выделил другие позиции. Это: «фишки», способные придать комфортную атмосферу мероприятию (например, нестандартные климатические условия – зонтик или плед); цифровые приглашения [17].

Немалый интерес представляют выводы, наблюдения и суждения по исследуемому вопросу А. Крысова, представленные им в собственных статьях и различных интервью Это: осведомлённость целевой аудитории перед event'ом (анонсы в прессе, на флаерах, в точках продаж, партизанский маркетинг; продуманная концепция; забота об участнике event'а (обеспечение трансфера, видеотрансляторов, благоприятной температуры, оптимальной слышимости и т.д.); креативные артефакты, малые формы, например, живые скульптуры или шоколадные фонтаны и т.д.; It-технологии (приложения к смартфонам, терминалы и т.д.) [18].

И наконец, мнение, приведенное в одной из последних работ автора практического пособия А.Н. Романцова. Он в качестве критерия предлагает обратить внимание на эффективное использование СМИ для реализации мероприятий [19].

Особой строкой следует выделить критерии оценки на конкурсах event-проектов. Так, например, с 2011 года в России проводится ежегодный конкурс event-проектов «Event-прорыв», в котором могут принимать участие и иностранные авторы. В ходе конкурса оцениваются события, организованные праздничными, маркетинговыми и PR-компаниями, творческими коллективами и организациями, включая муниципальные уч-

реждения культуры по 18 номинациям. Одна из целей конкурса – оценка профессионального уровня организаторов, выявление лидеров индустрии праздников и событий. В каждой из номинаций определены свои критерии оценки, которые включают в себя большее или меньшее количество показателей, которые можно выбрать из следующего перечня:

– художественный образ (стилистическое решение) мероприятия и маркеры корпоративной и праздничной культуры;

– оригинальные (уникальные) креативно-постановочные и технические решения;

– общий уровень реализации проекта;

– достижение поставленных целей (например, финансовые показатели, широта освещения в СМИ, количество положительных откликов, повышение узнаваемости бренда и т.д.);

– уровень посещаемости и вовлечения аудитории;

– эффективное бюджетирование проекта и оптимизация ресурсов;

– оценка презентации проекта (структура проекта, отсутствие лишней информации, изложение информации выступающим, привлек ли он внимание слушателей, поддерживал контакт с аудиторией, уложился в рамки регламента) [20].

Таким образом, преследуя цель определить основные критерии эффективности event-мероприятия, был сделан анализ соответствующих точек зрения на проблему эффективности event'а. Однако, следует отметить, что при выборе необходимо учитывать не только многообразие мнений, но и другие обстоятельства. Так, поскольку анализируемые event'ы дифференцированы, каждый event имеет свою специфику: авторы проекта по-разному вынуждены определять критерии, то есть ставить свои, непохожие на других акценты. А это во многом зависит как от цели event'а, так и, конечно, от индивидуальности продвигаемого бренда.

Тем не менее методом сравнительного анализа и количественного отбора из многообразия взглядов на эффективность при планировании и реализации event-мероприятия можно привести реестр критериев, состоящий из пяти пунктов нефинансовых критериев эффективности в событийном маркетинге. Это: конкретная ориентация на целевую аудиторию; наличие коммуникативного пространства; «мини-жизнь» в течение event'а; профессиональная организация и интеграция в систему маркетинговых коммуникаций.

Именно, данный комплекс данных критериев позволяет говорить о гарантии успешности event-мероприятия.

Заключение

Оценка эффективности проведенных event-мероприятий – важная составляющая процесса маркетинговой деятельности, которая заключается в идентификации и воздействии выбранных методов маркетинговых коммуникаций на процесс и результаты деятельсности компании. Изучая эффективность мероприятий, была выделена такая исследовательская проблема, как: отсутствие единых методик оценки эффективности event'а. Было установлено, что существующие системы оценки эффективности можно сгруппировать и выделить две системы: систему, основанную на применении экономических показателей, и систему, основанную на показателях восприятия.

При оценке, для того чтобы получить достоверный результат, следует применять оба подхода. Сначала необходимо определить ROI как критерий выражения прибыли, принесенной мероприятием. Затем дать оценку, осованную на показателях восприятия. Для этого можно использовать известные нам методы, например, такие как сбор данных, наблюдение, анализ кейсов, анкетирование.

При анализе можно рекомендовать воспользоваться следующими критериями эффективности реализации event'а. Это конкретная ориентация на целевую аудиторию; наличие коммуникативного поля; «мини-жизнь» в процессе event; профессиональная организация и встроенность в систему ИМК. Данные критериальные условия позволят сосредоточить усилия организаторов event'а, добиться успешного проведения мероприятия, и, следовательно, обеспечить искомый эффект для всех участников.

Организация мероприятия с использованием пяти выявленных критериев, на наш взгляд, обеспечит достаточно высокий результат. Вместе с тем необходимо иметь ввиду, что эффективность будет так же зависеть от системности реализации критериев и глубины их проработки. Так, конкретная ориентация на целевую аудиторию не представляется без предварительного исследовательского этапа, а качественное коммуникативное поле невозможно создать в короткие сроки и не имея достаточного спектра маркетинговых инструментов. Напрямую от целевой аудитории и формата мероприятия зависит «Мини-жизнь» в течение

event'а. И только наличие профессиональной организация обеспечит координацию event'а в любой производственной ситуации и, следовательно, получение результатов event'а в соответствии с поставленной целью. Наконец, ключевое условие успешного event-мероприятия – это встроенность в систему ИМК. Практичекий опыт показал, что само по себе проведенное событийное мероприятие не достигает искомого эффекта – создания коммуникационного мостика к потребителю. И только находясь в системе ИМК, event-мероприятие может дать высокие результаты в достижении целей, с одной стороны, с другой стороны, event будет способствовать улучшению результатов самого комплекса ИМК в целом.

Литература

1 Обзор рынка событийного маркетинга в России. // Журнал «Sales business/Продажи». – №8.– 16.08.2007. – URL: http://stepconsulting.ru/publ/eventmarketing.shtml

2 Шагайда П. А. Международный опыт оценки эффективности событийного маркетинга // Экономические науки. – 2010. – № 68. – С. 249-251.

3 Johannes A. Time Out (2007) // Promo Magazine. – P. 29-37.

4 Hamso E. (2005). The ROI Methology. – URL: http://www.visitdenmark.com /sites/default/files/vdk_images/PDF-and-other-files/INT/Meetings/54989471-roi-methodology-hite-paper_1.pdf

5 Patterson L. If you don't measure, you can't manage. The best metrics for managing marketing performance // Marketing profs. 2004. Nov. 23rd. – URL: http://ecsocman.hse.ru/data/ 2011/05/16/1267067241/64.pdf.

6 Schultz D.E. (2005). Back-door branders. Marketing Management. – URL: https://archive. ama.org /archive/ResourceLibrary/ MarketingManagement/ Pages/2005/14/3/17470084.aspx

7 Schmitt B.H. (1999). Experiential Marketing: How to Get Customers to Sense, Feel, Think, Act, and Relate to Your Company and Brands. Free Press, 1999.

8 Zaltman G. How Consumers Think: Essential Insights into the Mind of the Market. Massachusetts, 2003.

9 Pringle H., Thompson M. (1999). Brand Spirit – CRM. John Wiley. 1

10 Россистер, Дж.Р., Перси Л. Реклама и продвижение товаров (2000) / пер. с англ. Л.А.Волковой. – СПб.: Питер, 2000.

11 Ольков А. С. Секреты эффективности промоакций // Реклама. Теория и практика. – М., 2008. – № 3 – С.88 – 95.

12 Шаповалова, И. Event-маркетинг: эффект присутствия // eventmarket.ru: on-line журнал о теории и практике организации специальных мероприятий. – 2008. − URL: http://www.eventmarket.ru/?menu=articles&article_id=607

13 Зеленый А. Event-маркетинг: дорогое удовольствие и долгосрочные перспективы // www.advschool.ru/. – 2008. − URL: http://www.advschool.ru/articles/article1090.htm

14 Алипова Е. Event-маркетинг: зачем нам event? //eventmarket.ru: on-line журнал о теории и практике организации специальных мероприятий. – 2008. – URL: http://www.eventmarket. ru /?menu=articles&article_id=820

15 Берязева Н. Event-маркетинг: мода или необходимость? // Рекламодатель: теория и практика. – М., 2008. – Вып. 5 – С. 89 – 94.

16 Назимко А. Е. Событийный маркетинг. Руководство для заказчиков и исполнителей. – М.: Вешина, 2007. – 223 с.

17 Полонский И. Мелочи, которые делают ивент лучше // eventmarket.ru: on-line журнал о теории и практике организации специальных мероприятий. – 2008. − URL: http://www.eventmarket.ru/?menu=articles&article_id=1740

18 Крысов, А. Ивент на службе у бренда // eventmarket.ru: on-line журнал о теории и практике организации специальных мероприятий. – 2008. − URL: http://www.eventmarket.ru/?menu=articles&article_id=1691

19 Романцов А.Н. Event-маркетинг: Сущность и особенности организации: Практичечкое пособие / А.Н. Романцов. – 2-е изд. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2016. – 116 с.

20 Номинации конкурса «Золотой Пазл`2016 – лучший ивент проект». – URL: http://www.etawards.ru/nominacii-konkursa

References

1 Obzor rynka sobytijnogo marketinga v Rossii. // Zhurnal «Sales business/Prodazhi». – №8.– 16.08.2007. – URL: http:// stepconsulting.ru/publ/eventmarketing.shtml

2 Shagajda P. A. Mezhdunarodnyj opyt ocenki jeffektivnosti sobytijnogo marketinga // Jekonomicheskie nauki. – 2010. – № 68. – S. 249-251.

3 Johannes A. Time Out (2007) // Promo Magazine. – P. 29-37.

4 Hamso E. (2005). The ROI Methology. – URL: http://www.visitdenmark.com /sites/default/files/vdk_images/PDF-and-other-files/INT/Meetings/54989471-roi-methodology-hite-paper_1.pdf

5 Patterson L. If you don't measure, you can't manage. The best metrics for managing marketing performance // Marketing profs. 2004. Nov. 23rd. – URL: http://ecsocman.hse.ru/data/ 2011/05/16/1267067241/64.pdf.

6 Schultz D.E. (2005). Back-door branders. Marketing Management. – URL: https://archive. ama.org /archive/ResourceLibrary/ MarketingManagement/ Pages/2005/14/3/17470084.aspx

7 Schmitt B.H. (1999). Experiential Marketing: How to Get Customers to Sense, Feel, Think, Act, and Relate to Your Company and Brands. Free Press, 1999.

8 Zaltman G. How Consumers Think: Essential Insights into the Mind of the Market. Massachusetts, 2003.

9 Pringle H., Thompson M. (1999). Brand Spirit – CRM. John Wiley. 1

10 Rossister, Dzh.R., Persi L. Reklama i prodvizhenie tovarov (2000) / per. s angl. L.A.Volkovoj. – SPb.: Piter, 2000.

11 Ol'kov A. S. Sekrety jeffektivnosti promoakcij // Reklama. Teorija i praktika. – M., 2008. – № 3 – S.88 – 95.

12 Shapovalova, I. Event-marketing: jeffekt prisutstvija // eventmarket.ru: on-line zhurnal o teorii i praktike organizacii special'nyh meroprijatij. – 2008. − URL: http://www.eventmarket.ru/?menu=articles&article_id=607

13 Zelenyj A. Event-marketing: dorogoe udovol'stvie i dolgosrochnye perspektivy // www.advschool.ru/. – 2008. − URL: http://www.advschool.ru/articles/article1090.htm

14 Alipova E. Event-marketing: zachem nam event? //eventmarket.ru: on-line zhurnal o teorii i praktike organizacii special'nyh meroprijatij. – 2008. – URL: http://www.eventmarket. ru /?menu=articles&article_id=820

15 Berjazeva N. Event-marketing: moda ili neobhodimost'? // Reklamodatel': teorija i praktika. – M., 2008. – Vyp. 5 – S. 89 – 94.

16 Nazimko A. E. Sobytijnyj marketing. Rukovodstvo dlja zakazchikov i ispolnitelej. – M.: Veshina, 2007. – 223 c.

17 Polonskij I. Melochi, kotorye delajut ivent luchshe // eventmarket.ru: on-line zhurnal o teorii i praktike organizacii special'nyh meroprijatij. – 2008. − URL: http://www.eventmarket.ru/?menu=articles&article_id=1740

18 Krysov, A. Ivent na sluzhbe u brenda // eventmarket.ru: on-line zhurnal o teorii i praktike organizacii special'nyh meroprijatij. – 2008. − URL: http://www.eventmarket.ru/?menu=articles&article_id=1691

19 Romancov A.N. Event-marketing: Sushhnost' i osobennosti organizacii: Prakticheskoe posobie / A.N. Romancov. – 2-e izd. – M.: Izdatel'sko-torgovaja korporacija «Dashkov i Ko», 2016. – 116 s.

20 Nominacii konkursa «Zolotoj Pazl`2016 – luchshij ivent proekt». – URL: http://www.etawards.ru/nominacii-konkursa

IRSTI 06.35.35

Zh.A. Askarova[1]

[1]Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: Askarova75@mail.ru

THE ENTERPRISE VALUE IN ASSESSING OF THE COST METHOD

Assessment of the cost basis of the property of the state at the time of the calculation of the estimated cost of the restoration of the object in accordance with the measurement date and the present value of the functional, physical and technical condition. Calculation of the depreciation of the cost of the new building of the current value of the residual value of a unit with balance. Cost approach the main items that belgisi – classified assessment of the property complex components measured melenedi, was assessed for each part, and then the value of all the property of the complex, which is determined by adding the cost of the parts. The subject is not only the cost of the contractor's current income, as well as the customer adds an investor or business income. That the cost to restore the property to a copy of the object that the cost of reproduction. At the same time, the cost of replacement, it is equal to the measured object, but it is not a copy of the object is to make the costs. Business benefits of the use of the building. Tozw- physical disorders, aging and various functions of external factors (economic conditions, environmental conditions, etc.) a decrease in the value of the property of the company.

Key words: cost method, real estate prices, the estimated value, investment costs; depreciation.

Ж.А. Асқарова

Кәсіпорын құнын бағалаудағы шығындық әдісі

Мемлекет мүлігін шығындық әдіспен бағалау – бұл бағаланатын объектінің қайта қалпына келтіру құны есебі кезіндегі ағымдағы құнын және бағалау күніне сәйкес функционалды, физикалық және техникалық жағдайын анықтау. Объектінің ағымдағы құнын жаңа құрылыс құнымен тозу есебінің жойылу құнының айырымы есебімен жүргізеді. Объектінің ағымдағы құнына тек қана мердігердің табысы ғана емес, сонымен қатар тапсырыс беруші инвестор немесе кәсіпкерлік табысын қосады. Алдында айтылғандай қайта қалпына келтіру құны бұл меншік объектісінің дәл көшірмесінің ұдайы өндіріс құны. Сонымен қатар, орынбасу құны – бұл бағаланатын объектіге тең, бірақ оның көшірмесі болып табылмайтын объектіні жасауға кеткен шығындар. Тозу – бұл физикалық бұзылулардан, функциялары ескіруден және әр түрлі сыртқы факторлардан (экономикалық жағдайлардан, қоршаған ортаның жағдайларынан т.б.) болатын кәсіпорын мүлкі құнының төмендеуі. Шығындық тәсілдің басты белгісі – бұл элементтерге жіктеп бағалау, яғни бағаланатын мүліктік комплекс құрамдас бөліктерге мүшеленеді, әр бөліктің бағалауы жасалады, содан соң барлық мүліктік комплекстің құнын, оның бөліктерінің құндарын қосу арқылы анықталады.

Түйін сөздер: шығындық әдіс, жылжымайтын мүлік бағасы, бағалау құны, инвестициялық шығындар, амортизация.

Ж.А. Аскарова

Затратный метод при оценке стоимости предприятия

Подход к оценке имущества предприятия с точки зрения затрат – это определение его текущей стоимости на основе расчета восстановительной стоимости оцениваемого объекта или стоимости замещения и определения его физического, технического состояния и функционального соответствия на дату оценки. Текущая стоимость объекта определяется разницей между стоимостью нового строительства и потерей стоимости за счет износа. При этом в текущую стои-

мость объекта должна быть включена не только прибыль подрядчика, входящая в сметную стоимость объекта, но и прибыль заказчика, называемая предпринимательской прибылью. Стоимость замещения – это сметная стоимость строительства нового объекта, аналогичного оцениваемому объекту, с эквивалентным функциональным назначением, для которого допускается применение конструктивных решений и материалов взамен устаревших, использованных в оцениваемом объекте. Главный признак затратного подхода – это поэлементная оценка, то есть оцениваемый имущественный комплекс расчленяется на составные части, делается оценка каждой части, а затем стоимость всего имущественного комплекса получают путем суммирования стоимостей его частей.

Ключевые слова: затратный метод, цены на недвижимость, оценочная стоимость, инвестиционные расходы, амортизация.

Introduction

The history of mankind shows that people always aimed to live in the best natural environment – in the fertile lands, have convenient harbors in auspicious climate, the presence of water and fuel resources, in areas where the bearing capacity of soil, the depth and other natural characteristics auspicious for construction. Staying in such places, people built houses, public buildings, religious buildings, industrial and farm buildings, public facilities, combined their roads auspicious territory settlements, adapted them for life. Economic development, business activity, the relevant laws determined the style and standard of living and behavior.

Experimental part. All evaluation method involves a preliminary analysis of certain information base and the corresponding calculation algorithm. All methods of assessment can determine the value of the business at a specific date and all the methods are market because take into account the current market conditions, market expectations of investors, market risks associated with the business are measured, and the expected «response» of the market with the purchase and sale transactions valued. There are two methods of evaluation to determine the income method is used in the world: the direct capitalization method and the discounted cash flow method. This is the most universal method for assessing the value of different types of property of the company.

Results and discussion. Assessment of the cost basis of the property of the state at the time of the calculation of the estimated cost of the restoration of the object in accordance with the measurement date and the present value of the functional, physical and technical condition. Calculation of the depreciation of the cost of the new building of the current value of the residual value of a unit with balance. The subject is not only the cost of the contractor's current income, as well as the customer adds an investor or business income. That the cost to restore the property to a copy of the object that the cost of reproduction. At the same time, the cost of replacement, it is equal to the measured object, but it is not a copy of the object is to make the costs. Business benefits of the use of the building. Tozw- physical disorders, aging and various functions of external factors (economic conditions, environmental conditions, etc.) a decrease in the value of the property of the company. Cost approach the main items that belgisi – classified assessment of the property complex components measured müşelenedi, was assessed for each part, and then the value of all the property of the complex, which is determined by adding the cost of the parts.

Is the most suitable method for the assessment of costs on the basis of the following cases:

In assessing the state of objects;

- Specially for use in the calculation of the value of the property (not successful)
- schools, hospitals, cultural buildings, railway stations, etc .;
- On the revaluation of fixed assets;
- Accounting for fixed assets;
- During the assessment of the tax and insurance purposes;
- In the distribution of property litigation;
- Open auction for the sale of the property.

Stages of the cost approach and its implementation:

1. Analysis of the structure of the property complex of the enterprise;
2. To determine the value of the land;
3. The determination of the cost of rehabilitation;
4. Depreciation;
5. The property of the company, excluding depreciation calculation of the cost of each component part of a complex recovery.
6. Calculate the total cost of ownership of the enterprise object.

Stage 1 – Analysis of the structure of the property complex of the enterprise

In this stage the real estate appraiser organization to analyze the structure of the complex and the main part of the structure will be able to identify the value of different methods of assessment. For example, if a complex real estate only if the following components: land, building, construction, communications section, and if the institution is at the machine park, where a group of machines and equipment to identify specific features (technology, depending on the year and structural features) grouping. Therefore, depending on the nature of the cost of the property to appreciate the different methods of approach.

Stage 2 – Determine the value of the land.

The appraiser to determine the value of the land in order to lay it will be considered. If the land is leased, the amount is estimated. The following methods are used to estimate the land:

1. Direct comparable sales method;
2. The method of aspect;
3. The use of the method;
4. The method of the residual value of the Earth.

Comparable sales method is often used when estimating the value of the land and is a reliable method. On sale at the site of the first through the application process and the quality of information used depending on the nature of the same.

The first data collection using the following procedures:

1-st procedure. Home is the first collection of its main source of information:

public records;

that information from its bank appraiser;

materials periodicals and publications specializing in the real estate market;

Mapped data requires the grouping of objects on the following criteria for selection:

location;

a description of the local;

the date of sale;

sales conditions;

2-st procedure. Amending the Memile prices. Commercial price adjustment or modification, change the percentage or absolute unity. This is made in the following order:

period of time;

location;

a description of the property.

However, this method can only use the asset market conditions. If you performed a direct comparison is not possible because of the sale transaction unique, the ratio method is used to estimate the land. These methods include the following:

method is a method related to the use of the land evaluation assesses the development of a promising future;

land valuation income approach;

In this case, requiring the analysis of this method are as follows:

to determine the most likely of the construction plan;

price forecasts and the definition of the term;

creation of construction cost estimates;

using the discounted cash flow method of valuation of the land.

Earth's residual value method. Earth's residual income from the standpoint of economic theory:

1. Salaries paid;
2. Interest-bearing loans;
3. Control (business income).

The rest of the money is the income of the land. The success of the land is determined by its value after deducting the direct capitalization method.

Stage 3 – Determine the cost of the removal of the restoration.

The estimated cost of the restoration of the object 3 method is used to determine:

1. The part of the district unit cost method;
2. The method of calculation of retail items;
3. The construction method of calculation.

Is a part of the district unit cost method – similar objects on the construction of the development on the basis of the costs of the loss of information (area of 1 m or 1 cubic m). The estimated cost of the regulatory unit of the building will be able to increase the total cost and the region as a whole.

The purpose of the method of calculation of the retail elements of the distribution of the individual items in the building: basement, ground floor, wall, frame, roof, etc. Collects information on the estimated cost of each item, and then calculated the total cost of the building by adding the cost of the items.

PSD estimate method of the construction of the building through the establishment of a list of construction works (different type of work) is a loss that the (labor, materials, tools, electricity, transport vehicles, etc.).

Stage 4 – Determination of depreciation.

Total depreciation – taking into account the physical, functional and external form of the loss of value of the company.

This reference can wear in accordance with the following types: physical, functional, external.

Physical wear and tear – a decrease in the value of property in connection with the loss of the original properties of the element.

Functional wear and tear due to the loss of its ability to directly focus on the use of a decrease in the value of the property.

External wear – measured in relation to object to changes in external factors:

Changes in environmental conditions;

Changes in market conditions;

Changes in financial and legal contracts, etc.

That will be deleted from the wear and tear on the nature of the functional and physical degradation and are divided into.

Conversion costs, which will be removed during the reconstruction. Determines the relative cost estimate to calculate the cost to repair it.

It will increase the value of your property repair costs, which is characterized by the destruction of property that does not repair.

Method of calculating depreciation. Depending on the level of wear and tear are 3 methods:

1. A method of survival in life;
2. The method of the market;
3. The method of disassembly.

The period of effectiveness of the method -obektiniñ term economic survival and viability of the account, determines the level of wear and tear.

How to market depreciation method based on the analysis of market information.

Dismantling method. There are three different type of wear is determined by: physical, functional, outer wear.

Stage 5 – The real estate company, excluding depreciation calculation of the cost of each of the components of the complex recovery

For each of the components of accumulated depreciation of property complex is determined by taking into account the average cost of restoration.

Stage 6 – Calculate the total cost of the company's own facilities

Of all the components of the company's own assessment of the value of the object is determined by the cost, including the cost of recovery and the cost of the land.

Conclusion

The valuation of accuracy depends on the number of significant size and quality of the information collected.

If there is sufficient information on the sale of facilities, functions and settings estate really need to make sure that compare measured. Thus, in the analysis of real estate sales in the near future in a building on the land, the financial terms of the transaction, etc. As a rule, much more than the last selected number of similarities with the assessment of sales (and recommendations) are analyzed.

Not the only factor in the sales report, listing (sale) with a justification of the need for a simple calculation of the price paid by the buyer is usually the result of the process of trading, where the trades of the real estate must be investigated and assessed. The results of the sellers about their value based on the objects for sale in the first place often. In turn, sold and hired appraisers with information about the objects, and uses this information.

References

1 Askarov a Zh.A. Business Valuation . – Almaty : NURPRESS, 2013, 206 s.

2 The organization and methods of valuation of the enterprise (business): uchebnik/Pod red. prof. V.I. Koshkin – M .: IKF «EKMOS», 2002, 944s .

Литература

1 Аскарова Ж.А. Бизнесті бағалау. – Алматы: NURPRESS, 2013, с. 206.

2 Организация и методы оценки предприятия (бизнеса): учебник / под ред. проф. В.И. Кошкина. – М.: ИКФ «ЭКМОС», 2002. – С. 944.

МРНТИ 06.71.57

Ж.Т. Кожамкулова[1]

[1]Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан
E-mail: zhana_k@list.ru

МАРКЕТИНГ ТУРИСТСКИХ ТЕРРИТОРИЙ В СОЗДАНИИ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОГО ИМИДЖА РЕГИОНА

В статье рассмотрены теоретические и практические вопросы развития маркетинга туристских территорий. Изучены различные точки зрения содержательной основы территориального маркетинга. Через призму рассмотрения территориального маркетинга обосновано понимание маркетинга туристских территорий как особого вида маркетинга, с присущими ему целью, задачами, предметом исследования, объектами и субъектами развития. Приведены данные по потенциалу развития туристского рынка в Республике Казахстан, культурно-исторических ценностей страны. Также рассмотрены вопросы необходимости развития маркетинга туристских территорий в республике, призванного обеспечить и повысить имидж, привлекательность развития конкретной местности. В качестве реализации данного подхода предлагается внедрение и развитие процесса маркетинга туристских территорий в деятельность различных объектов, в частности в организации сферы туризма Республики Казахстан.

Ключевые слова: маркетинг туристских территорий, территориальный маркетинг, имидж местности, привлекательность территории, процесс маркетинга туристских территорий.

Zh.T. Kozhamkulova

Marketing of tourist areas in creating of attractive image of the region

Theoretical and practical aspects of marketing of tourist areas were examined in this article. Also different points of view the content of territorial marketing basics were explored. Through the prism of the consideration of territorial marketing we based the understanding of marketing of tourist areas, as a special type of marketing, with its inherent purpose, objectives, subject of research facilities and development actors. The development potential of the tourist market in the Republic of Kazakhstan, cultural and historical values of the country was examined in the article. There were considered the need to develop the marketing of tourist areas in the country, designed to ensure and enhance the image and attractiveness of a particular locality. As the implementation of the approach there were proposed the introduction and development of tourist areas of marketing process in the activities of the various objects, in particular in the organization of tourism of the Republic of Kazakhstan.

Key words: marketing of tourist areas, territorial marketing, image area, the attractiveness of the territory, marketing process of the tourist areas.

Ж.Т. Кожамкулова

Аймақтың жағымды бейнесін қалыптастырудағы туристік аумақтардың маркетингі

Мақалада туристік аумақтардың маркетингі дамуының теориялық және тәжірибелік сұрақтары қарастырылған. Аумақтық маркетингтің мазмұнды негізіне қатысты әртүрлі көзқарастар зерттелінген. Аумақтық маркетингті жан-жақты қарастыру негізінде өзіндік мақсаттар мен міндеттерге, зерттеу пәніне және даму объектілері мен субъектілеріне ие маркетингтің ерекше формасы ретінде туристік аумақтар маркетингі түсінігі қалыптасты. Қазақстан Республикасындағы туристік нарықтың даму әлеуетіне және еліміздің тарихи-мәдени құндылықтарына қатысты мәліметтер келтірілген. Нақты аумақтың тартымдылығының артуына, имиджды қалыптастыру мен

жоғарылатуға бағытталған республикадағы аумақтық туристік маркетингті дамыту қажеттілігіне қатысты сұрақтарда қарастырылған. Аталған тәсілді жүзеге асыру мақсатында туристік аумақтар маркетингі үрдісін әртүрлі объектілердің қызметіне, оның ішінде Қазақстан Республикасының туризм саласындағы ұйымдарға енгізу мен дамыту ұсынылуда.

Түйін сөздер: туристік аумақтар маркетингі, аумақтық маркетинг, аумақ бейнесі, аумақтың тартымдылығы, туристік аумақтар маркетинг үрдісі.

Введение

Вопросы маркетинга территориального развития являются в последнее время часто изучаемыми в контексте научных исследований мирового сообщества. Сегодня территория рассматривается не только как некая географическая единица, но и как особая сфера продвижения. В последнее время начинают появляться исследования проблем не только территориального маркетинга, не только географических единиц внутри крупных территорий – региональный маркетинг, городской маркетинг и др. Исследуются проблемы территориального развития, приложенные к различным сферам деятельности, в частности вопросы осуществления маркетинга туристских территорий.

Республика Казахстан, являясь уникальной страной по наличию туристского потенциала, в то же время отличается невостребованностью развития бизнеса в данной отрасли. Требуется разработка методических и организационных основ решения этого вопроса. И организацию маркетинга туристских территорий необходимо рассматривать как один из важнейших приоритетных направлений социально-экономического развития той или иной местности, как реальный ресурс территориального развития. В результате формируется положительный имидж территории, способствующий притоку инвестиций в дальнейшее развитие региона. Рассмотрение этих вопросов в их взаимосвязи и взаимодействии позволит выявить проблемы согласования данных процессов.

Методы. Отметим, что понятие «маркетинг туристских территорий» является сравнительно новым. Поэтому существует необходимость его изучения. Анализ экономической литературы показал, что различные теоретические аспекты этих проблем были центром внимания авторов: Джанджугазовой Е.А., Грицай М.А., Лукиной О.В., Понукалиной О.В., Логиновой Л.В., Гончаровой И.В., Алагаровой Е. и других. Вопросы определения понятия «маркетинг туристских территорий» рассматриваются в работах Грицай М.А., Лукиной О.В., Алагаровой Е. Они связывают маркетинг туристских территорий с информационной деятельностью и поддержанием благоприятного отношения к определенной терриитории [1, с. 260], а также с возможностью изменения намерения и поведения со стороны различных субъектов к ней [2, с. 74]. Гончарова И.В. в научном обороте рассматривает понятие «маркетинг туристских дестинаций» и определяет его «как управленческий процесс, в рамках которого органы управления дестинацией и бизнес определяют целевые группы туристов, устанавливают с ними коммуникации с целью выяснить предпочтения туристов, их ожидания, мотивацию выбора места путешествия с целью адаптации туристского продукта в соответствии с ожиданиями туристов для достижения их максимального удовлетворения» [3, с. 41]. Данное понятие близко по значению к маркетингу туристских территорий. Вопросам продвижения туристских территорий, создания и поддержания их имиджа для привлечения внимания туристов и повышения их потенциала развития посвящены исследования Джанджугазовой Е.А. [4, 5], Понукалиной О.В., Логиновой Л.В. [6], Гончаровой И.В. [3].

При этом остаются не полностью изученными вопросы маркетинга туристских территорий с точки зрения определения сущностных характеристик, процесса его осуществления. Автор задался целью исследовать эти вопросы. Также некоторое внимание будет уделено вопросам организации маркетинга туристских территорий в Республике Казахстан как необходимого инструмента повышения их имиджа.

Результаты и обсуждение. Теория изучения данного вопроса требует исследования понятийного аппарата, выявления их сущности, а также процесса осуществления маркетинга туристских территорий. Но алгоритм его изучения необходимо проводить через анализ различных точек зрения на содержательное наполнение дефиниции более широкого понятия, как «территориальный маркетинг». Приведем далее мнения различных авторов по этому вопросу (таблица 1).

Таблица 1 – Анализ дефиниций понятия «территориальный маркетинг»

Авторы	Содержание понятия	Направленность содержания понятия
Ф. Котлер [7, с. 588]	Маркетинг мест распределяется по четырем основным трендам: маркетинг жилья, маркетинг зон хозяйственной застройки, маркетинг инвестиций в земельную собственность, маркетинг мест отдыха.	Определение объектов распространения территориального маркетинга
Е.П. Голубков [8, с. 13]	Территориальный маркетинг – маркетинг в интересах территории, ее внутренних, а также внешних субъектов, во внимании которых заинтересована территория. Территориальный маркетинг направлен на создание и поддержание: притягательности, престижа территории в целом; привлекательности сосредоточенных на территории природных, материально-технических, финансовых, трудовых, организационных, социальных и других ресурсов, а также возможностей для реализации и воспроизводства таких ресурсов.	Определение направленности осуществления и задач организации территориального маркетинга
А.П. Панкрухин [9, с. 10]	Территориальный маркетинг … может быть представлен как маркетинг территорий или маркетинг на территории. Маркетинг территории, объектом внимания которого выступает территория в целом – осуществляется как внутри, так и за ее пределами; маркетинг на (внутри) территории, объектом внимания которого являются отношения по поводу конкретных товаров, услуг и др., – осуществляется в пределах территории.	Определение предмета осуществления территориального маркетинга
Т.В. Сачук [10, с. 25]	Территориальный маркетинг предполагает специфическую оценку сырьевых, человеческих, материальных ресурсов, бизнесов территории … Он связан с удовлетворением потребностей жителей данной территории в безопасных, достойных, комфортных, устойчивых и предсказуемых условиях проживания.	Определение аналитической основы и выделение территориального маркетинга в отдельный вид маркетинга
Ф. Котлер [11, с. 21]	В состав игроков на рынках географических территорий входят специалисты по экономическому развитию, агенты по недвижимости, коммерческие банки, локальные бизнес-ассоциации, а также агентства по рекламе и связям с общественностью.	Определение субъектов осуществления территориального маркетинга

Рассмотрим содержательную сущность маркетинга туристских территорий через анализ вышеприведенных определений «территориального маркетинга». Маркетинг туристских территорий можно рассматривать как отдельный вид маркетинга. Он направлен на удовлетворение потребностей в осуществлении туристских услуг в рамках определенной территории. Основная цель маркетинга туристских территорий – развитие и обеспечение важных конкурентных ресурсов для повышения уровня и качества жизни и притока инвестиций в местность. Предметом осуществления можно считать отношения по поводу конкретных услуг – предоставления привлекательных мест отдыха. Основные задачи осуществления маркетинга туристских территорий – это создание, поддержание имиджа территории, мест отдыха и основных ресурсов в них. Маркетинговая деятельность при этом очень тесно связана с управленческой деятельностью на этой территории. Основными агентами деятельности должны быть различные организационные структуры местного управления, финансовые структуры, маркетинговые агентства, компании и сами жители.

Маркетинг туристских территорий имеет аналитическую основу (анализ потребителей, конкурентов); макро- (политика, экономика, экология, технологии, законодательство, культура) и микросреду функционирования (потребители, поставщики, посредники, конкуренты, контактные аудитории); стратегии развития разрабатываются на каждую территориальную единицу/сегменты (места отдыха) в рамках элементов комплекса маркетинга (товар, цена, распределение, продвижение).

В Республике Казахстан развитие туризма рассматривается как один из приоритетных направлений кластерного развития экономики. Как показывает анализ, потенциал развития данной отрасли стабилен. Так, число обслуживаемых посетителей по видам туризма местами размещения свидетельствует об этом (таблица 2, [13]).

Таблица 2 – Обслужено туристов в Республике Казахстан (человек)

Январь-сентябрь 2013 года	Январь-сентябрь 2014 года	Январь-сентябрь 2015 года	Январь-сентябрь 2016 год
Обслужено местами обслуживания по внутреннему туризму			
2 057 736	2 420 374	2 385 023	2 688 511
Обслужено местами обслуживания по въездному туризму			
425 327	500 717	504 215	528 446

По прогнозу в 2017 г. два города Республики Казахстан – Астана и Алматы – станут драйверами развития по росту числа иностранных туристов (рисунок 1, [14]).

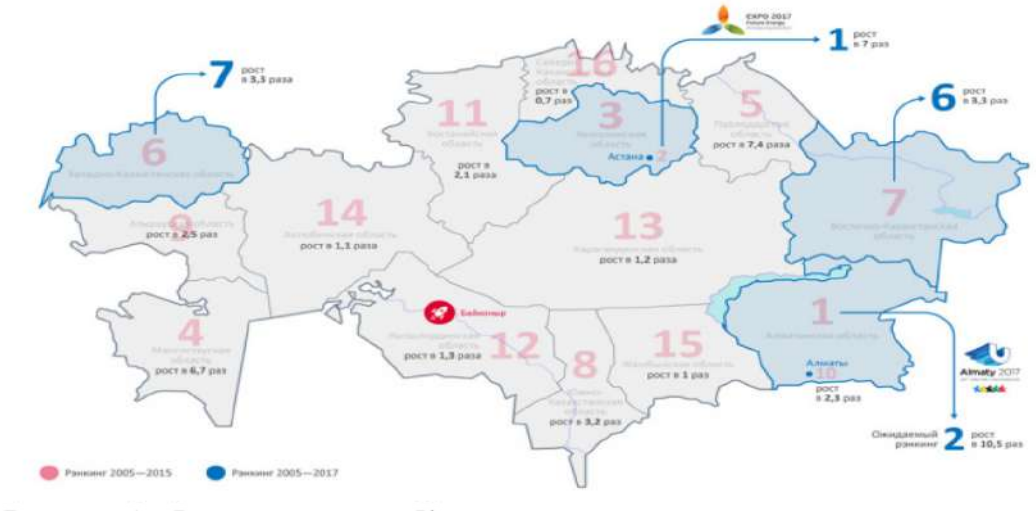

Рисунок 1 – Рэнкинг регионов Казахстана по росту числа иностранных туристов

Так, рост туризма в этих городах будет обеспечен проведением мероприятий международного уровня – ЭКСПО-2017, Универсиада-2017. Эти события в последующем приведут к росту туризма и в других регионах Республики Казахстан.

Последнее обстоятельство требует развития маркетинга территорий относительно регионального туристского потенциала. В первую очередь это касается необходимости анализа и продвижения культурно-исторических ценностей, находящихся в пределах определенной территории. По данным 2014 года, в Казахстане насчитывается более 25 тысяч недвижимых памятников археологии, архитектуры и монументального искусства, 11 тысяч библиотек, 147 музеев, 8 историко-культурных заповедников – науки и образования [15].

По данным 2016 года, насчитывает 10 памятников международного значения, 219 памятников историко-культурного значения республиканского уровня и 11266 памятников местного значения, 16 исторических объектов РК будут включены в список Всемирного наследия ЮНЕСКО [16].

Но необходимо отметить, что наблюдается невысокая удовлетворенность со стороны населения предоставляемыми услугами этой сферой. Так, по данным социологических исследований, уровень удовлетворенности населения услугами культуры составляет 66-67% [17].

Это требует организации деятельности по маркетингу туристских территорий. Процесс осуществления маркетинга туристских территорий можно рассматривать в виде последовательных определенных этапов, представленных на рисунке 1.

Рисунок 2 – Процесс осуществления маркетинга туристских территорий

В качестве показателей маркетингового анализа привлекательности туристкой территории могут выступать следующие: реальный рыночный потенциал территории; конъюнктура рынка; развитие инфраструктуры; развитость культурных достопримечательностей, уникальных мест отдыха; удовлетворенность потребителей и другие. Проведя исследования по данным показателям, проанализировав их на основе различных методов, получаем в результате ценную информацию о развитии туристской территории – определение устойчивых уникальных конкурентных преимуществ объекта исследования. Затем разрабатываем стратегические решения относительно развития туристкой территории, которая должна быть проверена на достаточность ресурсов для ее реализации. Далее необходимо разработать программу развития относительно всех элементов комплекса маркетинга. В конечном счете реализация ее должна привести к созданию привлекательного имиджа туристской территории.

Заключение

Таким образом, рассмотрение вопросов развития маркетинга туристских территорий через основные сущностные характеристики позволяет определить его как особый вид маркетинга с присущими ему целью, задачами, сферой деятельности, направленностью развития. Территориальное развитие туристских услуг в Республике Казахстан требует внедрения в сферу деятельности региональных структур сферы туризма процесса осуществления этого вида маркетинга с целью создания, поддержания привлекательного имиджа региона.

Литература

1 Алагарова Е. Маркетинг как инструмент повышения туристической привлекательности территории. // Молодой ученый. – 2013. – №11 (58). – С. 259-262.

2 Грицай М.А., Лукина О.В. Повышение значимости маркетинга туристских территорий с учетом приоритетов Государственной туристской политики (на примере Омской области). // Омский научный вестник. – 2012. – №2 (106). – С. 73-77.

3 Гончарова И.В. Маркетинг туризма: учебное пособие / И. В. Гончарова, Т. П. Розанова, М. А. Морозов, Н. С. Морозова. – М.: Федеральное агентство по туризму, 2014. – 224 с.

4 Джанджугазова Е.А. Маркетинг туристских территорий : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 224 с.

5 Джанджугазова Е.А., Лапочкина В.В. Маркетинговые методы формирования имиджа туристских территорий (на примере Смоленской области). // Современные проблемы сервиса и туризма. – 2007. – №2. – С. 39-49.

6 Понукалина О.В., Логинова Л.В. Имидж территории в контексте повышения туристской привлекательности региона. // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 7: Философия. Социология и социальные технологии. – 2016. – №1 (31). – С. 65-72. – DOI:http://dh.doi.org/10.15688/jvolsu7.2016.1.9.

7 Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс: пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2007. – 656 с.

8 Голубков Е.П. Основы маркетинга: учебник. – М.: Издательство «Финпресс», 1999. – 656 с.

9 Панкрухин А.П. Маркетинг территорий. – СПб.: Питер, 2006. – 416 с.

10 Сачук Т. В. Территориальный маркетинг (теория и практика). – СПб.: Питер, 2009. – 368 с.

11 Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Экспресс-курс. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2006. – 464 с.

12 Официальная статистическая информация. Туризм. Основные показатели за 2003-2015 годы– http://www.stat.gov.kz

13 Зубков А. Грустный праздник для Казахстана – День туризма -https://365info.kz/2016/09/grustnyj-prazdnik-dlya-kazahstana-den-turizma/

14 Концепция культурной политики РК. Проект. – Алматы, 2014. – karkultura.gov.kz/files/KPK.doc

15 https://forbes.kz/news/2016/03/31/

16 О культурной политике Республики Казахстан. Указ РК от 4 ноября 2014 года № 939. – информационно–правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет».

References

1 Alagarova E. Marketing kak instrument povyshenija turisticheskoj privlekatel'nosti territorii. // Molodoj uchenyj. – 2013. – №11 (58). – S. 259-262.

2 Gricaj M.A., Lukina O.V. Povyshenie znachimosti marketinga turistskih territorij s uchetom prioritetov Gosudarstvennoj turistskoj politiki (na primere Omskoj oblasti). // Omskij nauchnyj vestnik. – 2012. – №2 (106). – S. 73-77.

3 Goncharova I.V. Marketing turizma: uchebnoe posobie / I. V. Goncharova, T. P. Rozanova, M. A. Morozov, N. S. Morozova. – M.: Federal'noe agentstvo po turizmu, 2014. – 224 s.

4 Dzhandzhugazova E.A. Marketing turistskih territorij : ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij. – M.: Izdatel'skij centr «Akademija», 2006. – 224 s.

5 Dzhandzhugazova E.A., Lapochkina V.V. Marketingovye metody formirovanija imidzha turistskih territorij (na primere Smolenskoj oblasti). // Sovremennye problemy servisa i turizma. – 2007. – №2. – S. 39-49.

6 Ponukalina O.V., Loginova L.V. Imidzh territorii v kontekste povyshenija turistskoj privlekatel'nosti regiona. // Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija 7: Filosofija. Sociologija i social'nye tehnologii. – 2016. – №1 (31). – S. 65-72. – DOI:http://dh.doi.org/10.15688/jvolsu7.2016.1.9.

7 Kotler F. Osnovy marketinga. Kratkij kurs: per. s angl. – M.: Izdatel'skij dom «Vil'jams», 2007. – 656 s.

8 Golubkov E.P. Osnovy marketinga: uchebnik. – M.: Izdatel'stvo «Finpress», 1999. – 656 s.

9 Pankruhin A.P. Marketing territorij. – SPb.: Piter, 2006. – 416 c.

10 Sachuk T. V. Territorial'nyj marketing (teorija i praktika). – SPb.: Piter, 2009. – 368 c.

11 Kotler F. Marketing menedzhment. Jekspress-kurs. – 2-e izd. – SPb.: Piter, 2006. – 464 s.

12 Oficial'naja statisticheskaja informacija. Turizm. Osnovnye pokazateli za 2003-2015 gody– http://www.stat.gov.kz

13 Zubkov A. Grustnyj prazdnik dlja Kazahstana – Den' turizma -https://365info.kz/2016/09/grustnyj-prazdnik-dlya-kazahstana-den-turizma/

14 Koncepcija kul'turnoj politiki RK. Proekt. – Almaty, 2014. – karkultura.gov.kz/files/KPK.doc

15 https://forbes.kz/news/2016/03/31/

16 O kul'turnoj politike Respubliki Kazahstan. Ukaz RK ot 4 nojabrja 2014 goda № 939. – informacionno–pravovaja sistema normativnyh pravovyh aktov Respubliki Kazahstan «Әdilet».

ҒТАХР 06.81.12

Г.Б. Нурсейтова[1]

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
E-mail: n.gulmyra@mail.ru

ЖОБАНЫ БАСҚАРУДАҒЫ КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Нарықтық экономика жағдайында экономикалық қатынастарға қатысушыларға қойылатын негізгі талаптардың бірі олардың қызметінің нәтижелі болуы болып табылады. Сондықтан компанияның бәсекелестік қабілеттілігін жоғарылатуға және нарықтағы жетекші позицияға қол жеткізуге мүмкіндік беретін инвестициялық қызметті дамыту керек. Жобаларды басқару кез келген компанияның инвестициялық қызметінің басымды бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. Жоба бойынша жұмыстарды орындау кезінде уақыт, шығындар, ресурстар және қаржыны басқару және бақылау жобаны басқарушыдан сандық ақпараттың үлкен көлемін құру, басқару және жалпылау бойынша біліктілікті талап етеді. Осындай ақпаратты қалыптастырып, өңдеу үшін басқарушы компьютерлік технология құралдарын қолданады. Қазіргі таңда жобаны басқарушыға күрделі және қиын есептерді жүргізуге, шешім қабылдау мен тиімді әдістерді жасауға мүмкіндік беретін компьютерлік бағдарламалар қажет. Осы мақалада жобаны басқару үдерістері мен функцияларын автоматтандыру үшін қолданылатын кешенді компьютерлік бағдарламалар түрлері мен мәні ашылған.

Түйін сөздер: жобаларды басқару, компьютерлік технологиялар, Spider Project, Microsoft Project Server 2013, жобаны басқару жүйесі.

G.B. Nurseytova

The computer technologies in project management

In a market economy, one of the requirements of the relationship between economic operators – the impact of their activities. Therefore it is necessary to develop innovative activity, which will improve the competitiveness and leading position in the market. Project management is seen as the main direction of investment activity of each company. Tools of computer technology is used to support the core business processes of project planning, monitoring and controlling the execution of the project, as well as the formation of the necessary analytical reports on the results of the project. The article deals with the essence and content of computer technology, which are used in the management of processes and project functions.

Key words: project management, computer technology, Spider Project, Microsoft Project Server 2013, the system of project management.

Г.Б. Нурсейтова

Компьютерные технологии в управлении проектами

В рыночной экономике одно из требований взаимоотношения между экономическими субъектами – результативность их деятельности. Поэтому нужно развивать инвестиционную деятельность, которая обеспечит повышение конкурентоспособности и ведущую позицию на рынке. Управление проектами рассматривается как основное направление инвестиционной деятельности каждой компании. Инструменты компьютерной технологии используются для поддержки основных процессов планирования бизнес-проектов, мониторинга и контроля исполнения проекта, а также формирования необходимой аналитической отчетности о результатах выполнения проекта. В статье рассмотрены суть и содержание компьютерной технологии, которые используются в управлении процессами и функциями проекта.

Ключевые слова: управление проектами, компьютерные технологии, Spider Project, Microsoft Project Server 2013, система упраления проектами.

Кіріспе

Жоба бойынша жұмыстарды орындау кезінде уақыт, шығындар, ресурстар және қаржыны басқару және бақылау жобаны басқарушыдан сандық ақпараттың үлкен көлемін құру, басқару және жалпылау бойынша біліктілікті талап етеді. Осындай ақпаратты қалыптастырып, өңдеу үшін басқарушы компьютерлік технология құралдарын қолданады. Қазіргі таңда жобаны басқарушыға күрделі және қиын есептерді жүргізуге, шешім қабылдау мен тиімді әдістерді жасауға мүмкіндік беретін көптеген бағдарламалық өнімдер бар.

Тәжірибелік бөлім. Жобаны басқару үдерістері мен функцияларын автоматтандыру үшін қолданылатын кешенді компьютерлік бағдарламалар өнімдерін, жобаны басқару жүйесі (ЖБЖ) деп атайды. Көптеген ЖБЖ-рі ортақ сипатқа ие, солардың негізгілері:

Жоспарлау және бақылау;

Жобаның күнтізбесі;

Есептілік;

Альтернативтерді талдау;

Мультижобалық талдау.

ЖБЖ мәнін түсіну үшін ұсынып отырған функциялар мен мүмкіндіктер негізінде оларды жіктеу қажет.

I деңгейдегі ЖБЖ – бір жобаны жоспарлауға арналған қарапайым бағдарламалар. Олардың қолданылуы оңай, беретін ақпарат орындаушылармен оңай игеріледі. ЖБЖ-ның мәліметтері талдаудың шектелген мүмкіндіктеріне ие және жұмыстарды орындау кестесіне стандартты емес өзгерістерді енгізуге мүмкіндік бермейді.

II деңгейлі ЖБЖ – бір жобаны басқаруға арналған, жоспарлауға, мониторинг жүргізуге және жоба бойынша есептілік құруға мүмкіндік береді. Олар нақты уақытта жобаның кешенді талдауын жасауға және қол жеткізген нақты көрсеткіштер негізінде жоспарды қайта қарастыруға мүмкіндік береді. Бағдарламалық қамтамасыз етудің осы типі жоспарлау үдерісінен тыс басқаруға арналған және жобаны жартылай автоматты түрде бақылауға мүмкіндік береді.

III деңгейлі ЖБЖ – ортақ ашық мәліметтер базасы мен күрделі бағдарламалық қамтамасыз етулерді қолдану арқылы, мониторинг пен есептілікті ескере отырып жобаны жоспарлауға, мониторинг жүргізуге және бақылауға арналған [1].

ЖБЖ-ны таңдау кәсіпорын ұсынатын талаптармен анықталады.

Бағдарламалық қамтамасыз ету нарығындағы қазіргі таңда ұсынылып отырған негізгі ЖБЖ-ды қарастырып өтейік.

Күнтізбелік жоспарлау және бақылау жүйелері (II деңгей):

MS Project (жасақтаушы – Microsoft компаниясы);

Time Line (жасақтаушы – Time Line Solutions компаниясы);

Sure Trak Project Manager (жасақтаушы – Primavera Systems).

Кәсіби ЖБЖ (III деңгей):

Spider Projects (жасақтаушы – Ресей, «Спайдер басқару технологиялары»);

Open Plan (жасақтаушы – Welcom Software Technology);

Primavera Project Planner (жасақтаушы – Primaver Systems).

Microsoft Project Server 2013 – бұлтты сервис, біріккен жұмыс және жобаларды қашықтан жүргізу, жетілген есептілік және өзге өнімдермен бірлесу арқасында компания қаражатын кез келген мөлшерде және кез келген салада үнемдейді.

Welcome Software Technology компаниясы Open Plan жүйесін дайындады. Жеке жобаларды және бір уақытта бірнеше жобаларды корпоративті тұрпатта оңай басқаруға мүмкіндік береді [2].

Тағы бір өнім – Spider Project жобаларды басқарудың біріктірілген жүйесі. Ол негізделген және тексерілген шешімдерді қабылдауға, аз шығын жұмсап, сапалы түрде жобаларды жылдам орындауға көмектеседі, сонымен қатар, әрқашанда жобаларды іске асыру жөніндегі толық және әртүрлі ақпараттарды иеленеді. Гант диаграммасы, кестелері және гистограммалары, желілік және ұйымдық диаграммалар, мүмкін болатын барлық кестелер пайдаланушыларға жобаны жан-жақты тек саралауға ғана емес, сонымен қатар жоба туралы кез келген ақпаратты сапалы түрде ұсынуға мүмкіндік береді.

Әрине, ЖБЖ-ға арналған компьютерлік бағдарламалар нарығында ұсыныстар өте көп. Әлемде бұл нарықты қадағалап отырған Gartner Group компаниясының мәліметтері бойынша, бүгінгі күні, 30-дан аса ірі тасымалдаушылар өз шешімдерін ұсынады [3].

Иммитациялық модельдеудің нәтижесі болып бекітілген бюджет аясында белгілі бір мерзімге жобаның немесе оның кез келген бөлігінің аяқталу ықтималдылығының бағасы. Басқарушы кез келген мәліметті енгізіп, жоба орындалуының жаңа параметрлерін ала алады. Иммитациялық модельдеу бағдарламаларын қолдану мерзім, шығын және түрлі факторлар әсері бойынша жобаның мейлінше өмірге сай жүзеге асу нұсқасын таңдауға мүмкіндік береді.

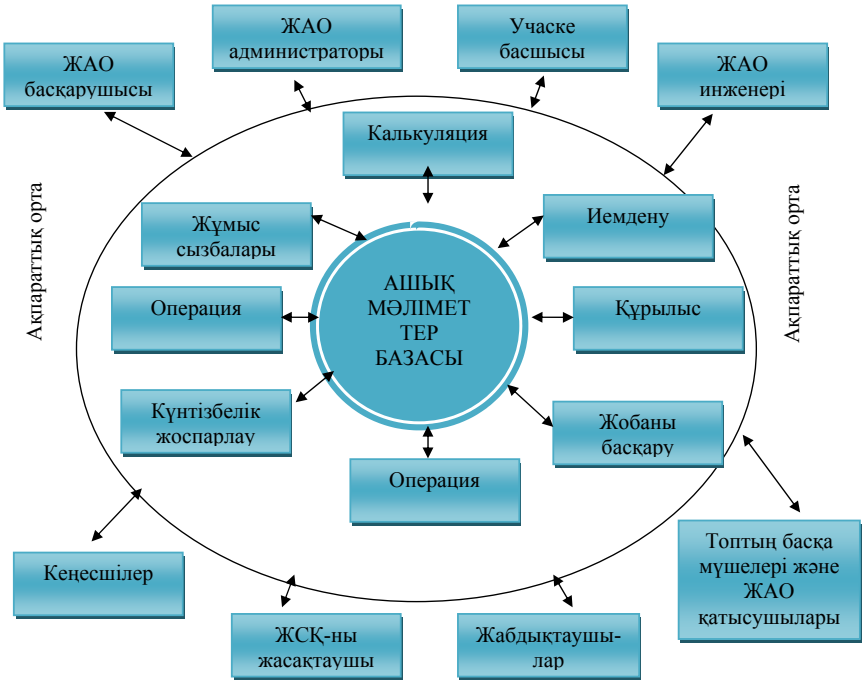

1-сурет – ЖАО-на арналған кешенді-автоматтандырылған жүйесінің моделі

Кешенді-автоматтандырылған жүйелерін – КАЖны (Computer-integrated construction – CIC) қолдану жобаның ақпараттық ортасында (ЖАО) компьютерлік технологияларды қолдану үлгісі болып табылады. Бұл жағдайда компьютерлік жүйеге техникалық ақпаратты енгізгеннен кейін ол ЖАО-ның тобына кіретін барлық мүшелердің қол жетімділігінде болады. ЖАО жүзеге асыру барысында жоба ішіндегі ақпараттың қозғалысының дәстүрлі әдісі сызықтық болып табылады: ақпарат ұдайы тапсырыс берушіден жобалық сметалық құжаттаманы (ЖСҚ) жасақтаушыға өтіп отырады, сонан соң жобалық құжаттама бас мердігер, субмердігерге беріледі. КАЖ ЖАО-ның әрбір мүшесіне рұқсат етілген бірегей мәліметтер банкісін құруға мүмкіндік береді. Топ жұмысының тиімділігі қайталанатын функцияларды жою есебінен артады [1].

Кешенді-автоматтандырылған жүйенің кейбір артықшылықтарын атап өтейік:

ЖСҚ-жасақтаушыдан автоматтандырылған жобалау (computer-aided design – CAD) бағдарламасында құрылған файлдар құрылыс жұмыстарының басқарушысына беріледі, ол файлдардан автоматты түрде жоспарланып отырған құрылыс алаңдарының, қажетті жұмысшылардың және күнтізбелік жоспарлау санын алады. Жобаны нақтылағаннан кейін смета мен күнтізбелік жоспар жаңарады;

Алынған мәліметтер электронды түрде белгілі бір жерде нақты жұмыс көлемін жоспарлау үшін күнтізбелік жоспармен біріктіріледі. Бұл шығындар кестесімен байланысты критикалық жол әдісін қолдану арқылы жұмыстар жоспарын оңай, әрі тез құруға көмектеседі;

Жабдықтаушылардың мәліметтер базасы ЖСҚ жасақтаушылары мен мердігерлер үшін қол жетімді, одан тауардың бар-жоғы және бағасы туралы мәліметтер алады;

Құрылыс алаңында орналасқан кеңсе күнтізбелік жоспардағы өзгерістер мен шығындардың калькуляцияланған мәліметтерін беріп отыру үшін бас кеңсемен және жобалық сметалық құжаттама жасақтаушысымен қосылған.

Кешенді-автоматтандырылған жүйенің міндеті жобаның ақпараттық ортасындағы барлық негізгі көздер мен ақпаратты тұтынушыларды толықтай бағыттау болып табылады, соның арқасында жоба бойынша ақпарат тарату аз уақыт аралығында орындалады.

Қазіргі таңда әлемдік масштабтағы жобаны басқару стандарттарының бірігуі жүргізілуде, бұл жобаны басқару жүйесі мен автоматтандырылған ақпараттар жүйелерінің тығыз байланысын қалыптастырады.

Қорытынды

Сонымен, жобаны басқару бойынша іс-шаралардың жетілдірілуі отандық кәсіпорындарда жүзеге асып жатқан барлық жобаларды тиімді басқаруға, соның ішінде жоба өнімінің нәтижесіне жағымды ықпал ететініне күмән тудырмайды. Жобаларды басқару саласы бойынша компьютерлік бағдарламалармен жұмыс істей алатын мамандардың біліктілігін көтеруге көп көңіл аудару қажет. Себебі, осындай компьютерлік бағдарламаларды жобаларды басқарудағы қазақстандық тәжірибесіне енгізіп, әрі қарай тиімді қызмет етуі компьютерлік бағдарламалардың түрлі жүйесін қолданатын дәл сол мамандардың біліктілігіне байланысты.

Әдебиеттер

1 Использование информационных технологий в управлении проектами // http://www.imp.rudn.ru/Open/menegment/t5_3.htm

2 Использование программы MS Oficce Project в управлении проектами, необходимой для использования информационных технологий в управлении. http://www.revolution.allbest.ru/.../00119353.html

3 Компьютерные технологии в управлении проектами, базовые практические навыки использования программного обеспечения управления проектами, www.slidefinder.net/.../компьютерные_технологии_управления_ проектами.../21024503

References

1 Ispol'zovanie informacionnyh tehnologij v upravlenii proektami. http://www.imp.rudn.ru/Open/menegment/t5_3.htm

2 Ispol'zovanie programmy MS Oficce Project v upravlenii proektami, neobhodimye dlja ispol'zovanija informacionnyh tehnologij v upravlenii. http://www.revolution.allbest.ru/.../00119353.html

3 Komp'juternye tehnologii v upravlenii proektami, bazovye prakticheskie navyki ispol'zovanija programmnogo obespechenija upravlenija proektami, www.slidefinder.net/.../komp'juternye_tehnologii_upravlenija_ proektami.../21024503

IRSTI 06.35.31

R.A. Tulegenova[1]

[1]Narxoz University,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: 556393@mail.ru

THE ORGANIZATION OF ACCOUNTING AND PUBLIC AUDIT IN BUDGET ORGANIZATIONS

This article discusses the procedure for the organization of accounting and public audit in budget organizations. Government agencies provide a timely presentation of budget programs administrators, as well as the correctness of the conclusion of the financial plans. Accounting of budgetary organizations shall be used under the laws of the Republic of Kazakhstan. Particularlly, in the process of putting the cost estimates of enterprises, organizations and individuals, as well as a common position and cash settlements for monitoring the compliance of inventories and government agencies including the complete and accurate information. The objective of public audit is to improve the management and efficient use of budget funds, the state assets and entities of quasi-public sector organizations.

Key words: Budget, state institutions, estimates, financial control, state of audit.

Р.Ә. Төлегенова

Бюджеттік ұйымдардағы бухгалтерлік есеп және мемлекеттік аудитті ұйымдастыру

Бұл мақалада бюджеттік ұйымдардағы бухгалтерлік есеп және мемлекеттік аудитті ұйымдастыру тәртібі қарастырылған. Бюджеттік мекеме жеке қаржыландыру жоспарлары жобаларының жасалу дұрыстығын және оларды тиісті бюджеттік бағдарлама әкімшісіне уақтылы ұсынуды қамтамасыз етеді. Бюджеттік бағдарламалар әкімшілерінің міндеттемелері мен төлемдері бойынша қаржыландыру жоспарлары сәйкес нысандар бойынша міндеттемелер мен төлемдер бойынша жеке қаржыландыру жоспарларын жиынтықтау жолымен қалыптастырылады. Бюджеттік ұйымдардағы бухгалтерлік есеп Қазақстан Республикасы Заңдарының сақталуына, шығыс сметаларының орындалу барысына, кәсіпорындармен, ұйымдармен және тұлғалармен есеп айырысудың жәй-күйіне, ақшалай қаражаттар мен материалдық құндылықтардың сақталуына бақылау жасау үшін мемлекеттік органдарды толық және дұрыс ақпараттармен қамтуы тиіс. Мемлекеттік аудиттің мақсаты бюджет қаражатын, мемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін басқарудың және пайдаланудың тиімділігін арттыру болып табылады.

Түйін сөздер: бюджет, мемлекеттік мекеме, смета, қаржылық бақылау, мемлекеттік аудит.

Р.А. Тулегенова

Организация бухгалтерского учета и государственного аудита в бюджетных организациях

В данной статье рассматриваются порядок организации бухгалтерского учета и государственного аудита в бюджетных организациях. Государственные учреждения обеспечивают своевременное представление администраторам бюджетных программ, а также правильность заключения планов финансирования. Бухгалтерский учет бюджетных организаций должен соблюдаться согласно законам Республики Казахстан. В частности, в процессе сдачи сметы расходов предприятиями, организациями и частными лицами, а также общей позиции и расчетов наличными денежными средствами для контроля за соблюдением материальных запасов и правительственных учреждений, включающих полную и точную информацию. Целью государственного аудита является повышение эффективности управления и использования бюджетных средств, активов государства и субъектов квазигосударственного сектора организациями.

Ключевые слова: бюджет, государственные учреждения, смета, финансовый контроль, государственный аудит.

Introduction

Financial resources of the state are especially relevant to the country's problems and effective use of means of the Republican budget is the issue of control. Because of the efficiency of use of budgetary funds and implementation of managerial decisions related to the management of public financial resources, the level of socio-economic development of the country and achieving its financial and budgeting system will help to ensure stability.

If you change the name of public institution name of the state institutions simultaneously with the issuance of a copy of a regulatory legal act, which modified, higher issued new documents. One set of documents, forms of territorial division of the Treasury Central authorized body on budget execution of each state Agency.

A research part. Accounting in budgetary institutions for compliance with Laws of the Republic of Kazakhstan, for the execution of budgets, enterprises, organizations and individuals, payment status, complete and accurate information of the state authorities to control the safety of cash and valuables should contain. Funded from the state budget "State agencies" accounting in the Republic of Kazakhstan accounting and financial reporting in accordance with the law approved by the Ministry of Finance "on approval of instruction on accounting in Public institutions" is carried out in accordance with the rules[1,2].

The results and discussion. Can be divided into capital and current expenditures of budgetary organizations. Streaming costs of labor, office and household costs, work - travel and official travel, training costs, scholarships, meals, costs for the purchase of passenger equipment, medicines and dressing etc. costs.

Capital costs (estimated to the institution) equipment and supplies, as well as costs of purchase, costs of capital repairs of buildings and constructions.

Their classification and cost estimates of budgetary institutions, depending on the amount of work does not depend on the amount of assessment depends on the fluctuation of flow for a specific assign value used to justify needs and budget. Budget estimates of the cost of lighting compared with Tonga is considered as a normal phenomenon, because it is not in connection with a change in the number of students and is provided by the rational organization of work. Expenditure on food groups of students (extended day), depending on the number opposite [3].

In the process of the cash execution of estimate of expenditures, an analysis of wages, exceeding the budget expenditure of funds particular attention to the transfer scholarship. Organization an irreversible impact on their economies. Costs for other cost items, the reduction in the future expenditure on deadweight and above required credits. Therefore, fully open credits or actual non-use for the purpose and with the excess spending of budget costs, identification of factors between 0орларды use will allow you to organize your own values[4].

The analytical account of calculations on payment and calculation of wages is made in the following areas:

- for each employee regardless of his stage when work in the organization;
- types of accounts (basic, additional);
- payments by source;
- structural units;
- the volume of goods produced, services rendered, work performed.

Currently, organizations are three forms of the organization of analytical accounting: settlement and payroll, payment and settlement for control, "payroll" sheet, the sheet is populated based on[5].

To find the relevant documents for payment of wages to employees of budgetary institutions, employees, and the total amount of work performed per month, including wages and determines the amount paid for the app to remove to be withheld from him of the amounts. Income of workers and employees contained in the handed amounts of wages and deductions from it a document on their accumulation in a payroll register is called. Each unit is a statement filled to the shops.

The estimated payroll of the employees name, employee number, the accrued basic and additional salary, the amount of deductions specified in the case that the amount of the loan, that is, workers. The money from the register on the basis of this statement of work payments, puts his signature. The statement is, first, payroll with workers is produced, and secondly, that the analytical account of calculations on payment are statement.

For disability benefits, vacation pay and other benefits, and the wage of each worker opens a personal account. On this account, the name and initials, duration, assessed for each month wage, benefits and stalemate specified in [6].

Budgetary institutions, as well as calculations are prepared for each employee. The above-mentioned information indicating the calculation sheet is required for each individual work, and in their hands.

To re-collect some of the records in a payroll register payroll register be completed independently and only is account. This document is structured in the form of a journal, consists of main and additional surfaces.

After admission to the accounting documents with the purpose of determining salary of each employee and the total payroll, summarizes.

The main document for the payroll in public institutions, payroll is cumulative. The statement is the basis for creating calculations, the following documents:

- the sheet of accounting of working time;
- funded card wages.

12 Nov 2015 head of State Nursultan Nazarbayev, "on State audit and financial control". The law on implementation of five institutional reforms "100 steps" – is aimed at the implementation of the national plan. In this regard, the Committee of financial control, exercising control over the expenditure of budgetary funds entrusted with the exclusive[7].

State audit – budget funds, assets of the state and quasi-public sector entities-related grants government and government-guaranteed loans and under the guarantee of the state, including those associated with budget execution of activities based on the risk management system, analysis of efficient use of loans and other involved in management, inspection and evaluation.

The purpose of the state audit of budget funds, assets of public sector entities is to increase the efficiency of management and use.

Public audit is divided into the following types:

1) audit financial statements – the audit of the financial statements subject to the government, the financial statements and financial condition, reliability, validity assessment;

2) audit of efficiency of activity of object of audit effectiveness, efficiency, productivity and effectiveness, assessment and analysis;

3) compliance auditing – public auditing, the legislation of the Republic of Kazakhstan, and also over observance of the acts of the quasi-public sector entities adopted for their implementation, evaluation, and validation[8].

The relationship of the state audit the following steps:

- formation of the list of objects of state audit for the relevant year, calling for a state audit on the basis of the risk management system;
- plan and conduct his personal state audit;
- the decision on the results of the state audit and drafting of legal documents.

The duration of the state audit, type of audit, the head of a state body, public financial control and audit, the volumes of forthcoming works, the amount of funds covered by auditin, depending on the number of objects of the state audit establishes to the extent provided under the relevant rules of public audit and financial control.

Upon the written request the term public audit and financial control head of organ of state auditing, auditor, state objects of government audit for the relevant year, until its end at least one working day may be extended with appropriate changes to the list.

In the framework of the state audit performs the following checks:

- verification of invoices – within the framework of the check the issue made solely on issues of relations with the main object of the state audit, inspections of third parties. as a third party, of receipts in the budget and involved in the formation of budget funds, assets of the state and quasi-public sector entities, state and state-guaranteed loans, related to grants, loans, attracted under the surety ship of the state, used, as well as property of the state and control can be natural and legal persons involved in the operation;

joint inspections with state authorities and state audit and financial control, state audit with the state audit of other countries, including the integrated program and in the timeframe agreed in the scope of the audit, in conjunction with the group, the results of which are accepted a single final document;

and validation – audits with subsequent sharing of results of other state bodies, the Supreme state audit of other countries, including checks carried out independently on agreed issues and dates[8,3 b.].

The formation of the list of objects of state audit for the year risk management systems is based on quantitative and qualitative indicators of assessment of activity of state audit, with the aim of maximum coverage of the state audit the state audit on the basis of which the decision about classifying a risk.

Its tasks and powers of state audit and financial control activities of state audit for the relevant year in order to ensure the implementation is carried out in accordance with the list approved by their supervisors.

In forming the list of objects of state audit for the relevant year and the report of the audit Committee, law enforcement bodies and special government bodies, analysis of the proposals, the Report of the audit Committee for consideration of their feasibility and relevance are discussed at the meeting of the respective Committee or.

For the formation of the list of objects of the state audit and financial control in the unified

database of the state audit and financial control bodies of the state financial control and public audit, the audit materials, reporting, and the lists of objects of the state audit for the year prior to their approval within the time agreed to exchange information.

The audit Committee and the audit Committee of the respective budgets in the budget execution process, completeness and timeliness of tax and non-tax revenue income of the relevant law on the budget (decisions of Maslikhat) in comparison with the approved figures of budget spending, analyzes the actual cause of the deviations and related violations of the law of the Republic of Kazakhstan determines, makes proposals on their elimination.

During the public audit of the accounts Committee and revision commissions of the relevant indicators of the budgets by the budget law (decision of the Maslikhat) of compliance approved indicators, to determine the completeness and timeliness of budget figures for the reporting fiscal year, the budget act (Maslikhats decisions), the fulfillment of the law of budgets, reliability of accounting and reporting of budgetary funds, in order to determine the efficiency of use of state assets in the annual reports on execution of budgets subsequently, in the budget accounts of administrators of budget programs, assesses[8,5 b.].

According to the results of the evaluation or subsequent to the report of the Government of the Republic of Kazakhstan on the execution of the corresponding budget of oblast, city of Republican significance, capital, district (city of regional significance), and prepare a conclusion to the relevant report of the local Executive body shall be in accordance with the budget code of the Republic of Kazakhstan, their submission and consideration

Conclusion

The relevant procedural requirements for the structure and content are determined by standards of public audit and financial control.

The conclusion includes:

- implementation of the budget's main parameters:
- income and expenditure budget;
- improving the efficiency of tax and customs administration;
- in their strategic plans of state bodies, the achievement of direct and final results envisaged in the territorial development programs, state programs, implementation of budget programs, including those for previous periods;
- budget funds, including target transfers and the credits, the connected grants, the state and state-guaranteed loans, the loans attracted under the guarantee of the state, the use of guarantees and assets of the state, as well as public-private partnerships, government obligations under the projects, including financing of execution of the state concession liabilities;
- subjects quasi-public sector allocated budget funds the feasibility study, the efficiency of budget investments, effective management of the assets of the quasi-public sector entities for compliance use;
- the accuracy and reliability of accounting and reporting audited.

Systematically examines the results of the conducted public audit and financial control, state audit and financial control, budget execution, assets of the state and quasi-public sector entities in the totality of the causes and consequences of violations and shortcomings revealed in the process of operation and analyzed.

The results of the analysis carried out by the public audit and financial control develops proposals on development of financial system and improvement of the budgetary legislation of the Republic of Kazakhstan and submit them to the relevant competent authorities of the Republic of Kazakhstan.

References

1 «Memlekettik mekemelerdegi buhgalterlik esep zhonindegi nuskaulyk bekitu turaly» Kazakhstan Respublikasy Karzhy ministirliginin 2015 zhylgy 20 Karasha №577 buirygy.

2 «Karzhy eseptiligin zhasaudyn zhane usynudyn nysany men erezhesin bekitu turaly» Kazakhstan Respublikasy Karzhy ministirinin 2010 zhylgy 8 shildedegi №325 buirygy

3 «Respublikalyk zhane zhergilikti budjettrdin atkarylu erezhesi» Kazakhstan Respublikasy Ukimetinin 2007 zhylgy 20 Nauryz №225 kaulysymen bektilgen.

4 Taigashinova K.T. Baskaru esebi: Oku kuraly – Almaty: "LEM baspasy". 2011, 332 bet

5 Nurseitova E.O. Uiymdardagy buhgalterlik esep: Oku kuraly.- Almaty, 2009. – 297s.

6 «Memlekettik mekemelerde buhgalterlik esep shottardyn zhosparyn bekitu turaly»
Kazakhstan Respublikasy Karzhy ministirliginin 2010 zhylgy 15 mausymdagy №281 buirygy.

7 Elbasy N.A.Nazarbaev usyngan bes institucionaldyk reformany zhuzege asyrudyn «100 nakty kadam » zhospary, 6 mamyr 2015 zhyl

8 «Memlekettik audit zhane karzhylyk bakylau turaly» Kazakhstan respublikasynyn 2015 zhylgy 12 karashadagy №392-V zany

Әдебиеттер

1 «Мемлекеттік мекемелердегі бухгалтерлік есеп жөніндегі нұсқаулық бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің 2015 жылғы 20 қараша N 577 Бұйрығы.

2 «Қаржы есептілігін жасаудың және ұсынудың нысаны мен ережесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2010 жылғы 8 шілдедегі N 325 Бұйрығы.

3 «Республикалық және жергілікті бюджеттердің атқарылу ережесі» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы «20» наурыз № 225 қаулысымен бекітілген.

4 Тайгашинова К.Т. Басқару есебі: Оқу құралы. - Алматы: “LEM баспасы”, 2011. - 332 бет

5 Нұрсейітов Е.О. Ұйымдардағы бухгалтерлік есеп: Оқу құралы. – Алматы, 2009. – 297с.

6 «Мемлекеттік мекемелердің бухгалтерлік есеп шоттарының жоспарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2010 жылғы 15 маусымдағы N 281 Бұйрығы.

7 Елбасы Н.Ә.Назарбаев ұсынған бес институционалдық реформаны жүзеге асырудың «100 нақты қадам» жоспары, 6 мамыр 2015 жыл.

8 «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 12 қарашадағы № 392-V Заңы

IRSTI 06.73.15

M.Zh. Arzayeva*[1], D.A. Sadykhanova[1]

[1]Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
*E-mail: arzaeva.maiya@kaznu.kz

EFFECT OF THE TAX BURDEN ON THE ACTIVITIES OF BUSINESS ENTITIES

The formation of a fundamentally different model of interaction between government and business entities in the field of taxation has determined the necessity for consideration of the tax component in the total economic strategy of the enterprises. In this regard there is a need in the formation of individual tax policies of business entities, covering issues of optimization of tax burden. However, despite the particular relevance of the research question the effect of the value of the tax burden on business entities, this issue found its solution only in the form of general conclusions, calling for increased activity in the reform of the tax system.

At the same time despite the fact that in many works of domestic authors there is the mention of the term "tax burden of the business entity", its content is not disclosed in full. Moreover, authors of numerous publications on tax issues, not made a comprehensive assessment of the enterprises response to the dynamics of the ratio of the tax burden. But, along with other factors that affect the process of formation of a tax policy of the enterprise, the amount of the tax burden plays a significant role in the adoption of the economic entity solutions in the field of taxation. Thus, a need arises to research a range of outstanding issues related to the management of economic entities in the sphere of tax relations.

Key words: economic, taxes, tax burden, budget, tax payments.

Арзаева М.Ж., Садыханова Д.А.

Шаруашылық жүргізуші субъектілер қызметіне салықтық жүктеменің әсері

Салық салу саласында мемлекет пен шаруашылық жүргізуші субъектілердің арасындағы өзара қатынастың өзгеше үлгісінің құрылуы, кәсіпорындардың жалпы экономикалық стратегиясында салықтық есептіліктің құрамдастарының міндеттілігін қажет етті. Осыған байланысты, шаруашылық жүргізуші субъектілерде салықтық жүктеме деңгейінің оптимизациялау мәселелерін шешуге ықпал ете алатын, жеке салықтық саясатты жүргізу қажеттілігі туындады. Бірақ, шаруашылық жүргізуші субъектілер қызметіне салықтық жүктеменің әсерін зерттеу мәселелерінің ерекше белсенділігіне қарамастан, берілген мәселенің шешімі, салықтық жүйенің қайта құрылуы саласында белсенділікті күшейтуге арналған, тек жалпы қорытындылар түрінде ғана сипатталып өткен. Сонымен қатар, отандық авторлардың көптеген еңбектерінде "шаруашылық жүргізуші субъектілер қызметіне салықтық жүктеме" термині қолданылса да, оның мазмұны толықтай ашылмаған. Сондай-ақ, салық салу мәселелеріне арналған көптеген еңбектердің авторлармен, салықтық ауыртпалық көрсеткіштерінің динамикасына кәсіпорындардың реакциясын кешенді бағалау жүргізілмеген. Ал, кәсіпорынның салық салу саясатының құрылу үрдісіне әсер ететін басқа факторлармен қатар, салық салу саласындағы шаруашылық жүргізуші субъектілердің шешім қабылдауында салықтық жүктеменің деңгейі ерекше орын алады. Осылайша, шаруашылық жүргізуші субъектілердің салықтық қатынастар саласындағы басқарылуында бірқатар шешілмеген мәселелер кешенін зерттеу қажеттілігі туындайды.

Түйін сөздер: экономика, салықтар, салықтық жүктеме, салық төлемдері.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

Арзаева М.Ж., Садыханова Д.А.

Влияния налоговой нагрузки на деятельность хозяйствующих субъектов

Становление принципиально иной модели взаимодействия государства и хозяйствующих субъектов в области налогообложения предопределило обязательность учета налоговой составляющей в общей экономической стратегии предприятий. В связи с этим у хозяйствующих субъектов появилась необходимость в формировании индивидуальной налоговой политики, предусматривающей решение вопросов оптимизации уровня налоговой нагрузки. Однако, несмотря на особую актуальность вопроса исследования влияния величины налоговой нагрузки на деятельность хозяйствующих субъектов, данная проблема находила решение лишь в виде общих выводов, призывавших к повышению активности в области реформирования налоговой системы.

При этом, несмотря на то, что во многих работах отечественных авторов присутствует упоминание термина «налоговая нагрузка хозяйствующего субъекта», ее содержание остается раскрытым не в полной мере. Более того, авторами многочисленных трудов, посвященных вопросам налогообложения, не производится комплексной оценки реакции предприятий на динамику показателя налогового бремени. А ведь наряду с иными факторами, влияющими на процесс формирования налоговой политики предприятия, величина налоговой нагрузки играет значимую роль в принятии хозяйствующим субъектом решений в области налогообложения. Таким образом, возникает необходимость исследования целого комплекса нерешенных вопросов, связанных с управлением хозяйствующих субъектов в сфере налоговых отношений.

Ключевые слова: экономика, налоги, налоговая нагрузка, бюджет, налоговые платежи.

Introduction

Bases of functioning of national tax systems should be considered depending on the state of the economic basis and socio-political superstructure in the conditions of market reforms. Thus the special place in creating a tax system of market type is the principle of its construction. If under the tax system to consider the totality of taxes, duties and charges levied on the territory of the state in accordance with the Tax code, and a set of rules and regulations that define the authority and responsibility of the parties involved in tax transactions, and particularly the importance of practicing the principles of the tax system in relation to the characteristics of the development of the state.

It is necessary to take into account the peculiarities of the domestic economy to analyze the impact of taxes on entrepreneurial activity in our country. They require comparing not the average tax burden and the tax rates of major taxes, and the distribution of taxes among categories of payers, as well as the specifics of formation of tax base. The predominance of indirect tax system and sales tax revenue even more aggravates the degree of the tax burden.

Methods. In this article were used methods theoretical and empirical research

Main body. The main element of a tax optimization and tax planning in general is the calculation of the tax burden and to determine its optimal value. The tax burden as an economic category reflects the ratio of the total weight of taxes and fees paid by the company in the fiscal authorities with the indicators of its activity.

The problem of tax burden and its impact on the economic activity of the company is one of the most important aspects of the functioning of the tax system. And the main objective of tax reform is reducing the tax burden, provided compensation for lost income.

Currently in Kazakhstan there is no single term describing the influence of the tax system on the economic activity of the business entity and its financial condition. Instead, it uses the following concepts: “tax burden” “tax load,” “total tax exemption”, “tax pressure”, “burden of taxation”, which in fact, as noted by some researchers are synonymous phrases that have similar meaning values, but different shades of lexical interpretation. Overall tax burden is the primary metric used to assess the impact of tax payments on the financial condition of the enterprise, and across the country it reflects the impact of tax systems on economic growth. That’s why it’s so important to pay attention to optimization of tax payments within the organization of tax planning in the enterprise.

Methods of calculating the tax burden should contain a general approach to the quantitative and qualitative assessment of the impact of compulsory payments on the financial condition of the enterprise and must not depend on the characteristics of the process of taxation, features of construction of a tax system. The purpose of method is to enable comparisons of the severity of the tax burden for businesses operating in a single tax system, as well

as for enterprises in different tax systems that are in terms of different country.

The complexity of creating a unified approach increases due to the fact that within each tax system, there are several options (modes) of the taxation depending on the circumstances and character of activity of the enterprise, in particular from various industries, scale of operation, legal forms, etc. The tax burden of the enterprise depends on many factors, including the types of activities and forms of its implementation, the tax regime, the legal form of the enterprise, doing tax and accounting, fixed in the accounting policy of the enterprise. Each factor has a variant value, the choice of which depends on statutory limits.

Now there are several methods of calculating the tax burden for enterprises of which the main ones are:

Utkina T. F. Method;
Creynina M. N. Method ;
Litvin M. I. Method;
Ostrovenko T.K. Method
Kirova E. A. Method;
Kadushin A. and Mikhaylova N. Method.

Among them the calculation of Yutkina T.F. and Kirova E.A. are used absolute and relative indicators of the tax burden.

In accordance with Utkina T. F. method the absolute tax burden is the taxes and insurance contributions to be transferred to the budget and extra-budgetary funds. In this case the tax burden is not distorted by such factors as the consumption of materials of production, number of employees, amount of taxes in the price of the products. Of course, indirect taxes should be included in the tax payments. However, the indicator does not measure the value of tax payments by source of payment and does not reflect the tension of tax liabilities. Therefore additionally introduced a measure of the relative tax burden – the ratio of its absolute value to the newly created value which shows the share of taxes and insurance contributions including arrears to the newly created value. Newly created value is calculated as follows:

$$NCC = SP – MC – A + OI – OE$$

or

$$NCC = SW + SC + BP + TP,$$

where,
NCC – newly created cost
B – sales proceeds, products, works, services;
MC – material cost;
A – amortization;
OI – other income;
OE – other expenses (excluding tax payments);
SW – salaries and wages;
SC – social contributions;
BP – business profits;
TP – tax payments.

The advantages of this method lies in the fact that the tax payments associated only with the newly created value and the tax burden is relative to the source tax.

Kirov E.A. suggested another method of calculating the tax burden according to which:

1) the amount of taxes paid and payments to extra-budgetary funds increased by the amount of arrears on tax payments. In other words, the tax burden is determined not by taxes paid by the organization, and the amount of taxes to be paid, that is the amount of accrued payments;

2) in the amount of taxes is not included the tax to incomes of physical persons since it is paid by the employees of the organization, and the organization only lists the payments;

3) the amount of indirect taxes that are to be transferred to the budget, included in the tax payments in the calculation because they have a significant impact on the financial stability of the organization;

4) the amount of taxes corresponds with the newly created organization the cost of production, which is defined as the difference between value added and depreciation.

The absolute tax burden represents the sum of tax payments and payments to extra-budgetary funds to be paid to the organization. It can be calculated as follows:

$$ATB = TP + NVP + AP \quad (1)$$

where ATB (АНН) – absolute tax burden;
TP (НП) – tax payments paid by the organization;
NBP (ВП) – paid payments to non-budgetary funds;
AP (НД) – arrears on payments.

However, the absolute tax burden reflects only the amount of tax liabilities of the business entity and does not account for the severity of the tax burden. To determine the level of tax burden Kirov E.A. proposes to use the measure of the relative tax burden, calculated as the ratio of the absolute tax burden to the newly created value, in other words, the amount of tax payments is related to the sources of their payment.

The newly created value of production organization is defined as follows:

$$NCC = SP – MC – A + NSI – NSE \quad (2)$$

or

$$NCC = SW + TP + EBFP + OP, \quad (3)$$

where NCC – newly created cost;

B – sales proceeds, products, works, services (with VAT);

MC – material cost;

A – amortization;

NSI – non-sale income;

NSE – non-sale expenses (excluding tax payments);

SW – salaries and wages;

TP – tax payments;

EBFP – payments to extra-budgetary funds;

OP – organization profit.

In this case the relative tax burden is determined according to the following formula:

$$RTB = \frac{ATB}{NCC} * 100\% \quad (4)$$

where, RTB – the relative tax burden

Advantages of this method lies in the fact that the value of the newly created value do not affect the taxes paid; in the calculation includes all taxes paid directly by the organization; the objectivity of the calculation does not affect membership in a particular industry, as well as the scale of the organization. Thus, the technique proposed EA Kirov, is applicable to a particular business entity. The main drawback of this method is the inability to predict the changes in the rate depending on changes in the number of taxes and their rates and benefits [2, p. 208].

Conclusion. Analysis method shows that there are differences in the apparent similarity of approaches and indicators. In addition, it is possible to make at least two conclusions from the review:

• All methods are considered typical indicators characterizing the structure of the tax liabilities of the organization;

• one and the same information based on different methods often yields different results.

The main idea of each method is shown to make the integral index of the tax burden of the economic entity versatile, allowing to compare the level of taxation in the various sectors of the economy and on the various aspects of financial and economic activity of the enterprise. Also each of the methods take into account the effect of changes in the number of taxes, tax rates and tax benefits to the level of the economic entity. This manifested the practical value of each technique.

To the question what should be the optimal tax burden a unified response has not yet been found. If the tax burden is more than 20%, there is a need for tax planning, and if less than 20%, then everything is fine, if it exceeds 60%, then we need to change tax jurisdiction or a change of activity.

References

1 The meaning of the tax burden and the factors influencing it // http://distribut.net/article/a-183-2.html

2 Kozhevnikov E.B., Osadchaya O.P. Methodical aspects of determining the tax burden on the integrated business structure // Proceedings of the ASU: the electronic scientific journal. – 2011. – № 2-2 (70).

3 Lukas Y. Tax Optimization: Methods and schemes – SPb .: GrossMedia, 2009. – 432 p.

4 Yurchenko V.R. Methodological aspects of the calculation of the tax burden // Finances and Credit: Research magazine. – 2007. – № 20 – 79.

IRSTI 06.73.15

S.G. Pralieva[1], V.D. Zabolotnikova[1], A.S. Assilova[2]

[1] «Turan» University,
Almaty, Kazakhstan
[2]Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: aijan1910@mail.ru

DEVELOPMENT OF THE ISLAMIC FINANCIAL SERVICES INDUSTRY

The global financial crisis has increased interest to Islamic finance as a form of mediation, contributing for maintaining of a financial stability. This stability is demonstrated by institutions that offer Islamic financial services, providing insight into the viability of financing based on the Sharia rules. Islamic finance has made progress in Asia in recent years, yet there is still great potential for further growth. Everywhere there is evidence that Islamic finance expands its borders in Asia. This article discusses the development of Islamic banking in the world. The global market for financial services, the relevant provisions of the Qur'an and Sharia canons, over the past decade has increased almost 6 times - from 150 billion US dollars till 822 billion US dollars. At the same time according to some experts, this market has a seven-fold growth potential - up to 4 trillion US dollars. Up today, Islamic finance has developed in more than 50 countries, including 16 countries that amended the legislation in order to create optimal conditions for its further development. These include both Islamic countries and Europe. At the present stage, Islamic financial services market shows active development in the United States, Britain, France, Germany, Canada, China, Japan and other countries.

Key words: Islamic finance, Islamic banking, assets, sukuk.

С.Ж. Пралиева, В.Д. Заболотникова, А.С. Асилова

Исламдық қаржылық қызметтер индустриясының дамуы

Әлемдік қаржылық дағдарыс исламдық қаржыландыру формасына қаржылық тұрақтылық ретінде қызығушылығы арта түсті. Исламдық қаржылық тұрақтылық қызмет түрін ұсынатын мекемелер шариғатқа негізделген қаржыландыру өміршеңдігін нығайтуға атсалысады. Соңғы жылдары Азия мемлекетінде исламдық қаржыландыру өте үлкен жетістіктерге жетті, бірақ әлі де болса болашақта дамуына әлеуеті бар. Барлық жерде Азиядағы ислам қаржыландыру, оның шекарасын кеңейтуде белгілері бар. Бұл мақалада әлемдегі ислам банкингін дамытуды талқылайды. Қаржылық қызметтерді, соңғы он жыл ішінде Құран мен Шариғат меңзейтін тиісті ережелеріне, жаһандық нарық шамамен 6 есе өсті – 150 млрд АҚШ долларына дейін 822 млрд АҚШ долларына дейін. Сонымен қатар, кейбір сарапшылардың пікірінше, бұл нарық жеті есе өсу әлеуеті бар – 4 трлн дейін АҚШ доллары. Бүгін, исламдық қаржыландыру әлемнің 16 елінен, соның ішінде 50-ден астам елдерде, оны одан әрі дамыту үшін оңтайлы жағдай жасау мақсатында заңнамаға өзгерістер енгізіліп дамып келеді. Бұл екеуіне де Ислам және Еуропа елдері кіреді. Қазіргі кезеңде, Америка Құрама Штаттары, Ұлыбритания, Франция, Германия, Канада, Қытай, Жапония және басқа да исламдық қаржылық қызметтер нарығын белсенді дамытуда.

Түйін сөздер: исламдық қаржыландыру, исламдық банкингтер, активтер, сукук.

С.Ж. Пралиева, В.Д. Заболотникова, А.С. Асилова

Развитие индустрии исламских финансовых услуг

Мировой финансовый кризис повысил интерес к исламским финансам как форме посредничества, способствующей поддержанию финансовой стабильности. Устойчивость, продемонстрированная учреждениями, предлагающими исламские финансовые услуги, дает представление

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

о жизнеспособности финансирования, базирующегося на нормах шариата. Исламское финансирование добилось успехов в Азии в последние годы, но все же еще есть огромный потенциал для дальнейшего роста. Повсюду есть признаки того, что исламское финансирование в Азии расширяет свои границы. В данной статье рассматривается развитие исламского банкинга в мире. Мировой рынок финансовых услуг, соответствующих предписаниям Корана и канонам шариата, за последнее десятилетие вырос почти в 6 раз – с 150 млрд. долларов США до 822 млрд. долларов США. При этом, по некоторым оценкам экспертов, этот рынок обладает семикратным потенциалом развития – до 4 трлн. долларов США. На сегодняшний день исламское финансирование развивается более чем в 50 государствах, из них в 16 странах были внесены поправки в законодательство в целях создания оптимальных условий для его дальнейшего развития. К ним относятся как страны исламского мира, так и страны Европы. На современном этапе происходит активное развитие рынка исламских финансовых услуг в США, Великобритании, Франции, Германии, Канаде, Китае, Японии и др.

Ключевые слова: исламское финансирование, исламский банкинг, активы, сукук.

Introduction

The global Islamic financial services' industry reached an overall total value of USD1,88 trillion as of 2015 YTD (FSR2015 : USD1,87 trillion), weathering a series of economic challenges ranging from prolonged low energy prices and downwardly revised economic growth outlook, to geopolitical conflicts, exchange rate depreciations and an assets sell-off spree on emerging markets. There was a marked change from the double-digit growth rates in recent years.

Experimental part. This article is based on the study of Islamic financial services industry, conducted by Islamic Financial Services Industry, summarizes the positive and negative factors influenced on the Islamic finance development in the world.

Results and discussion. In comparison to values reported in the previous IFSB Islamic Financial Services Industry (IFSI) Stability Report 2015, by sector, the global sukuk outstanding (based on par value at issuance) has declined by 1,4% to USD290,6 billion (FSR2015: USD294,7 billion), while Islamic funds' assets have contracted by 6,3% to USD71,3 billion (FSR2015: USD75,8 billion). In contrast, the takaful sector is estimated expanding by 8,4% to USD23,2 billion (FSR2015: USD21,4 billion), while the dominant Islamic banking sector has grown moderately at 1,4% to USD1,5 trillion (FSR2015: USD1,48 trillion). As it will be analyzed in details in the following subsections, exchange rate depreciations in key Islamic finance markets (e.g. Iran, Malaysia, Turkey, and Indonesia) have been an important reason for the relatively modest performance of the global IFSI in US Dollar terms in 2015, particularly in the Islamic banking segment. Similarly, the withdrawal of major issuers on the global sukuk market, leading to a substantial fall in primary market issuances in 2015, combined with overall downward pressures in the global equity markets, have featured as prominent reasons for asset value contractions in the Islamic capital markets. As an indicative comparison in US Dollar terms, the assets of the top 1000 global conventional banks had grown by 0,6% (y-o-y as of end-2014); the international debt securities outstanding in global markets had declined by 1,3% (between end-2014 and 1H2015); and the premiums in the insurance industry are modestly estimated to have expanded by 2,0% (life insurers) and 2,5% (non-life insurers) in 2015.

The number of jurisdictions where the IFSI has achieved systemic importance7 has expanded to 11 in 2015, with the latest addition being Djibouti in Africa, where the share for Islamic banking in its total domestic banking sector exceeded on 15%. Meanwhile, Iran and Sudan continue as the two jurisdictions that operate fully Sharī'ah-compliant banking systems; hence, a 100% Islamic banking market share for each. The share of Islamic banking in Brunei has increased substantially, to 49% in 1H2015 (FSR2015: 41%), bringing it to a level similar to Saudi Arabia, which is also estimated to hold a 49% share in 1H2015 (FSR2015: 51%). A substantial improvement in market share is also noted in Yemen at 33% (FSR2015: 27%), while Kuwait at 38,9% (FSR2015: 38%), Qatar at 26,1% (FSR2015: 25,1%), Malaysia at 23,0% (FSR2015: 21,9%), Bangladesh at 19.4% (FSR2015: 17%) and the United Arab Emirates at 18,4% (FSR2015: 17,4%) have all improved on their market share compared to the previous year [1].

Table 1 – Breakdown of Islamic Finance Segments by Region (USD billion, 2015 YTD)

Region	Banking Assets	Sukūk Outstanding	Islamic Funds' Assets	Takāful Contributions
Asia	209,3	174,7	23,2	5,2
GCC	598,8	103,7	31,2	10,4
MENA (exc. GCC)	607,5	9,4	0,3	7,1
Sub-Saharan Africa	24,0	0,7	1,4	0,5
Others	56,9	2,1	15,2	-
Total	1496,5	290,6	71,3	23,2

As the size of Islamic banking assets shows a positive association with oil revenues, the liquidity and profitability of Islamic banks may be adversely impacted by low oil prices. Deposits from governments and government-related entities may decrease and the overall asset quality may deteriorate. But there are also opposite effects: if governments resort to external sources of financing for infrastructure projects and budget deficits, institutions offering Islamic financial services (IIFS) could find new business opportunities in financing and in sukūk markets. IIFS are sufficiently capitalized to sustain the additional risks, and they have reduced concentration risks by scaling down exposure to real estate and energy projects. Liquidity management remains a prime challenge, especially in jurisdictions where no active Sharī'ah-compliant interbank market has emerged.

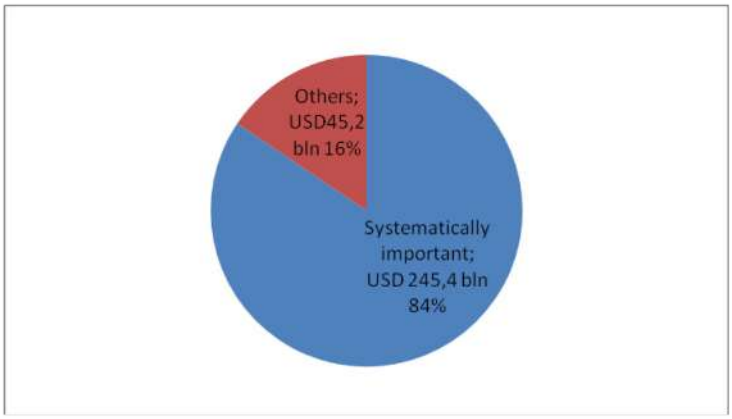

Chart 1 – Sukūk Outstanding in Jurisdictions with an Islamic Finance Sector of Systemic Importance (11M15)

The Islamic banking sector continues to be the dominant segment, accounting for almost 80% of the global IFSI; assets in full-fledged Islamic banks, subsidiaries and windows amount to approximately USD1,5 trillion as at 1H2015 (FSR2015: USD1,48 trillion) [2].

The aggregated average industry growth in US Dollar terms has been very moderate at 1,4% y-o-y, particularly on account of exchange rate depreciations in several key Islamic banking markets, including Iran, Malaysia, Indonesia and Turkey. For instance, the Turkish participation banking sector, which represents nearly 3% of the global Islamic banking assets, expanded by 15,1% y-o-y in 1H2015 in local currency terms; the comparative growth figure in US Dollar terms is, however, negative. Similarly, the growth in Malaysian Islamic banking assets, which represent more than 9% of the global industry, was over 16% between 1H2014 and 1H2015 in local currency terms, while the comparator US Dollar figure is also negative. A more meaningful assessment is done by analyzing the expansion of Islamic banking services in the domestic market share of the various jurisdictions.

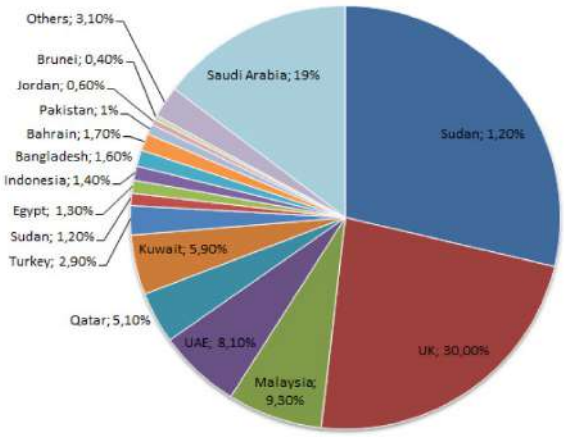

Chart 2 – Shares of Global Islamic Banking Assets (1H2015)

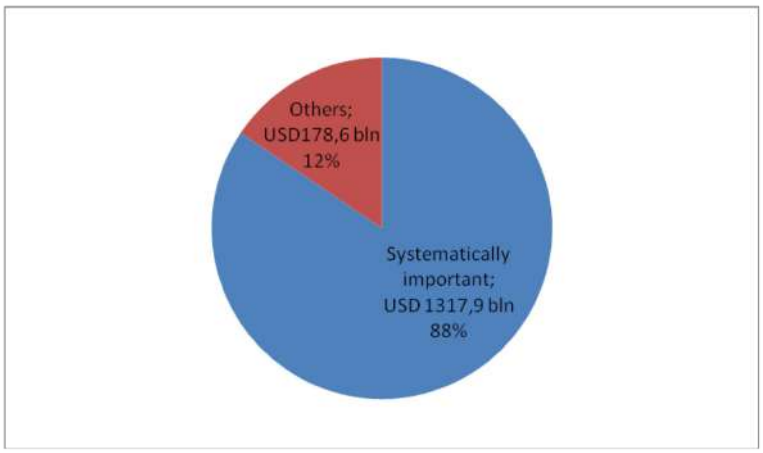

Chart 3 – Islamic Banking Assets in Jurisdictions with an Islamic Finance Sector of Systemic Importance (1H2015)

Among these, the GCC jurisdictions have further strengthened the penetration of the Islamic banking sector; notably Oman, which in 2012 had been the most recent, and in fact the last, GCC entrant into Islamic banking. The share of Islamic banking in Oman has increased substantially, to 6,5% in 1H2015 (FSR2015: 4.35%), within a period of less than four years. In the other GCC countries, as of 1H2015, the Saudi Islamic banking sector is nearly one-half of the domestic banking sector, accounting for 49% of the total banking sector assets; the other two major markets with large domestic shares are Kuwait and Qatar, with almost 39% and 26% shares, respectively. Bahrain now has a 13,5% share (FSR2015: 12,7%) for Islamic banking services in its domestic banking market and is gradually moving towards achieving domestic systemic importance based on the 15% benchmark [3].

The Central Bank of Bahrain (CBB) has called upon the Bahraini Islamic banks to explore mergers in order to create institutions of size and achieve economies of scale. In the United Arab Emirates, where Islamic banks now have an 18,4% market share (FSR2015: 17,4%), the central bank this year has decided to include Sharī'ah-compliant securities in the range of instruments it accepts as collateral for accessing liquidity, as part of its efforts to promote efficient liquidity management in Islamic banks. Overall, the GCC Islamic banking sector is worth almost USD600 billion.

In Asia, the Malaysian Islamic banks have begun the segregation of investment accounts (structured on Sharī'ah contracts of mushārakah, muḍārabah and wakālah) from deposit accounts, with the former being prohibited from any form of principal and profit guarantees by the Islamic banks. This is required by the country's recent Islamic Financial Services Act 2013 (IFSA 2013) which introduces Sharī'ah contract-based regulatory

framework that provides greater clarity of Sharī'ah rulings with regards to each Sharī'ah contract while also outlining operational requirements for the diversified IIFS product range. The regulatory implication of such is that investment accounts are risk-absorbing and hence the Islamic bank is not required to hold regulatory capital against assets funded by them. The market share of Islamic banks in the Malaysian banking sector has increased to 23% as of 1H2015 (FSR2015: 21,9%). Pakistan is another jurisdiction where strong demand from the population, combined with facilitative regulatory support, is rapidly growing the country's Islamic banking sector; Islamic banking has now captured more than 11% of the domestic market share as of 1H2015 (FSR2015: 9,8%).

The country's central bank expects the sector to reach 15% market share before 2018, and this would elevate the jurisdiction to being classified as having domestic systemic importance for Islamic banking. Jordan, in the Middle East region, is another jurisdiction that, with a 14% domestic market share in 1H2015 (FSR2015: 11,7%), is expected to be elevated to domestic systemic importance status by as early as 2016. Elsewhere, Brunei has also achieved nearly 49% of the country's banking assets being Sharī'ah-compliant. In recent years, the country's financial system has been gradually transitioning into a Sharī'ah-compliant one, including offering both Islamic banking and takāful (Islamic insurance services) [4].

In addition, the country's central bank runs a regular sukūk issuance programme to support the liquidity management of the country's Islamic financial sector. Bangladesh is another jurisdiction that has consistently been gaining market share for Islamic banking services. As of 1H2015, the country's Islamic banking sector has achieved nearly a 20% domestic market share and the focus of the regulators is now moving towards developing Sharī'ah-compliant money market instruments. Islamic finance in the Sub-Saharan African region has been making inroads in recent years, with Islamic banking now being offered across many countries, including Kenya, Senegal, Niger, Nigeria and South Africa, among others. Islamic banking law and regulatory developments have also taken place in North Africa, particularly in Morocco and Tunisia. Morocco introduced a law in January 2015 to regulate Islamic financial products and allow local and foreign banks to set up units that comply with Sharī'ah. Furthermore, the law also allows for the formation of a centralised Sharī'ah board to oversee Islamic banks.

The country's central bank, Bank Al-Maghrib, is currently reviewing applications for Islamic banking licences and the sector is expected to achieve a double-digit market share over the next ten years. Comparatively, Tunisia has two full-fledged Islamic banks, and the IDB-affiliate ICD is currently helping an additional leasing company to convert its operations into a full-fledged Islamic bank; the third for Tunisia [5].

Inference

Overall, global Islamic banking assets are forecast to amount to approximately USD1.57 trillion by the end of 2015. However, there remains substantial asset concentration in a few Middle Eastern and Asian countries. The top ten Islamic banking jurisdictions by assets11 account for 92,1% of the global Islamic banking industry; this is a slight reduction in the concentration compared to the 94% assets concentration in 1H2014. Hence, the stability of the global Islamic banking system critically hinges upon the smooth functioning and viability of the Islamic banks in these ten jurisdictions alone. In the following subsection, an overview 12 of the Islamic banking sectors' assets, financing and deposits growth patterns across 11 major Islamic banking domiciles (excluding Iran, due to data constraints) is presented using sample data from 59 prominent Islamic banks in these domiciles13. The total assets of these sample banks amounted to USD672,2 billion as at 1H2015, which represents 71,6% of the total Islamic banking assets in 1H2015 (if Iran is excluded). These 11 markets include Bahrain, Bangladesh, Indonesia, Jordan, Kuwait, Malaysia, Pakistan, Qatar, Saudi Arabia, Turkey and the UAE.

References

1 World Islamic Banking Competitiveness Report 2016.
2 Islamic Financial Services Industry Stability Report 2015.
3 Islamic Financial Services Industry Stability Report 2015.
4 Islamic Finance news 2016, Annual Guide.
5 Islamic Banking and Finance: Fundamentals and Contemporary Issues № 47.

ҒТАХР 06.73.75

Н.С. Нуркашева*[1], А.Д. Кукиев[2]

[1]«Нархоз» университеті,
Алматы қ., Қазақстан
[2]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
*E-mail: aaa760148@gmail.com

ҚҰРЫЛЫС САЛАСЫН БАСҚАРУДАҒЫ БЮДЖЕТТЕУ ЖҮЙЕСІ

Бұл мақалада құрылыс ұйымдарында бюджеттеуді жүзеге асырудың негізгі сұрақтары мен мәселелері қарастырылған. Әртүрлі қызмет өрісінде материалдық және қаржылық ресурстарды тиімді басқаруды арттыру мақсатында, сонымен қатар сыртқы экономикалық бизнес шешімдерді қабылдау үрдісін оңтайландыру мен бұл шешімдердің (жағымды және жағымсыз) нәтижелерін бағалау мақсатында бюджеттеу технологиясы қолданыла бастады. Соған байланысты бюджеттеу – бұл нәтижесі бюджет жүйесімен рәсімделетін ұйымның болашақ қызметін жоспарлау үрдісін айтамыз. Бюджеттеуді тәжірибеге ендіру басқарудың орталықтанған және тиімді жүйесін қалыптастыруға негіз бола алады. Әлемнің дамыған елдерінде бюджеттеу тәсілдерін кеңінен қолдану қалыпты жағдай болып саналады, соңғы жылдары ҚР-дың кейбір алдыңғы қатарлы ұйымдарында да ендіріле бастады. Бұл жерде ең маңыздысы бюджеттеу жүйесін қалыптастыруда басқарудың тиімділігін жоғарылатуға алып келетін басқарушылық және ақпараттық технологиялардың өзара байланысы талап етіледі.

Түйін сөздер: бюджеттеу, смета, экономикалық тиімділік, құрылыс өндірісі, қаржылық жоспарлау, қаржылық талдау, басқарушылық және ақпараттық технологиялар.

N.S. Nurkasheva, A.D. Kukiev

Budgeting system in the management of the construction industry

This article discusses the main issues and problems in the implementation of budgeting building organizations. To improve the efficiency of material and financial resources, to optimize decision-weighted cost of business – making and evaluation of the possible consequences of these decisions (both positive and negative) of any industry using this technology as budgeting. Thus, budgeting the process of planning the future of the company, the results of which are made out budget system. Implementation of Budgeting helps to create a complete and sufficiently effective management system. The presence of the budgeting procedure is the norm for any company in the developed world, and in recent years has been widely promoted in the Republic of Kazakhstan enterprises. Very important is the fact that the creation of the budgeting system requires the integration and management of information technology, leading to better governance.

Key words: budgeting, cost estimates, cost-effectiveness, production of construction, financial planning, financial analysis, management and information technology.

Н.С. Нуркашева, А.Д. Кукиев

Система бюджетирования в управлении строительной отрасли

В этой статье рассматриваются основные вопросы и проблемы осуществления бюджетирования в строительных организациях. Для повышения эффективности управления материальными и финансовыми ресурсами, оптимизации процесса принятия экономически взвешенных бизнес-решений и оценки возможных последствий этих решений (как положительных, так и отрицательных) компании любой сферы деятельности используют такую технологию, как бюджетирование. Таким образом, бюджетирование – это процесс планирования будущей деятельности

предприятия, результаты которого оформляются системой бюджетов. Внедрение бюджетирования помогает создать целостную и достаточно эффективную систему управления. Наличие процедуры бюджетирования является нормой для любой компании в развитых странах мира, и в последние годы широко внедряется на предприятиях РК. Очень важным является и то, что создание системы бюджетирования требует интеграции управленческих и информационных технологий, что приводит к повышению эффективности управления.

Ключевые слова: бюджетирование, смета, экономическая эффективность, строительное производство, финансовое планирование, финансовый анализ, управленческие и информационные технологии.

Кіріспе

Қазақстанның құрылыс саласында бюджеттендіруді жетілдіру көптеген құрылыс ұйымдары үшін өзекті мәселе болып саналады. Ұйымның кірістері мен шығыстарын қалыптастыруды басқарудың тиімді жүйесі арқылы ұйым қызметінің экономикалық тиімділігі мен қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етіп, сондай-ақ сыртқы факторлардың әсеріне жедел жауап беру мүмкіндіктеріне ие болуға болады.

Құрылыс саласы қазіргі таңдағы Қазақстан экономикасындағы барынша қарқынды дамып келе жатқан сала. Жаңа өнімдер мен жаңа технологиялардың пайда болуына ықпал ететін ғылыми-техникалық прогресс капитал бағасының арзандауына ықпалын тигізеді.

Құрылыс – өндірістік және өндірістік емес мақсаттағы негізгі қорларды жасау жөніндегі қызмет. Жаңа құрылыстарды салу және қолданыстағыларды өзгерту, құрылыс материалдарын, бұйымдары мен конструкцияларын жасау болып табылады.

Ғылыми мақаланың мақсаты – құрылыс саласының инновациялық даму жағдайын қамтамасыз ету мен бәсекелестік қабілеттілігін арттыру мақсатында бюджеттеу жүйесінің маңыздылығын аша отырып, оны қалыптастырудың әдістемелік негіздерін және тәжірибелік мәнін жетілдіру болып саналады.

Зерттеу әдістері және материалдары. Ғылыми мақаланы орындау барысында зерттеудің теориялық негіздері ретінде отандық және шетелдік ғалымдар мен тәжірибешілердің ұйымдағы бюджеттеу, соның ішінде құрылыс саласындағы бюджеттеу мәселелеріне арналған еңбектері мен әдістемелік ұсынымдары, «Қазақстан-2030» Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы қолданылды.

Әдістемелік база ретінде жылпы ғылыми қағидалар мен әдістер, абстрактылық-логикалық, статистикалық-экономикалық тәсілдер пайдаланылды.

Зерттеу барысында ұсынылып отырған тұжырымдамалар құрылыс ұйымдарының тәжірибесінде бюджетті қалыптастыруда, сонымен қатар тиімді басқару шешімдерін қабылдауды жетілдіруде, сондай-ақ жоғары оқу орындарының студенттеріне дәріс оқу үрдісінде қолдануға болады.

Зерттеу нәтижелері. Елбасының «Қазақстан 2030» Стратегиялық бағдарламасының елімізде құрылыс саласын дамытуда бәсекелік қабілеттілігін арттыру маңыздылығы уақыт өткен сайын айқын аңғарылады. Құрылыс жобаларын жүзеге асыру өңірлердегі индустриялық-инновациялық дамуға жаңа серпін берумен бірге, экспорттық мүмкіндікті арттырса, халықтың энергетикалық тәуелсіздігіне қол жеткізу мен индустриялық аймақ құруға қатысты мәселенің оң шешілуіне бірден-бір негіз қалап отыр. Жоспарлау функциясы бюджеттің маңызды міндеттерінің бірегейі болып саналады. Бюджеттеу ұйым ішіндегі жоспарлаудың негізі болып саналады. Ұйымның стратегиялық мақсаттарына байланысты бюджет ұйымның меншігіндегі қаржылық ресурстардың бөлінуі бойынша міндеттерді атқарады. Бюджетті дайындау барысында ұйымның болашақ үшін таңдап алынған мақсаты мен міндеттерінің сандық көрінісімен анықталады және барлық шығындар мен нәтижелер ақшалай өлшеммен көрсетіледі. Бюджеттеу ұйымның мақсатын және бизнестің стратегиясын нақты әрі дұрыс анықтауға мүмкіндіктер береді.

Бақылау функциясы ұйым үшін де маңызды болып табылады. Өйткені, жоспардың орындалуына тиімді бақылау жүзеге асырылмаса, ол қанша жақсы болғанымен де, өзінің құндылығын жояды. Демек, ұйымның бюджеті оның қызмет нәтижесін бақылау кезінде қолданылатын көрсеткіштер мен өлшемдердің жиынтығын біл-діреді. Бюджеттік жоспарлау ұйымның бюджетпен болжамдалған қызметтердің ауытқуын анықтауға және оларды қайта қарастыруға мүмкіндіктердің алдын ашады [10].

Дегенмен де, әрбір ұйымда қаржылық жоспарлаудың объектілеріне, сондай-ақ қаржылық

және қаржылық емес мақсаттарына байланысты бюджеттеудің өзіндік атқаратын қызметтері мен міндеттері болуы мүмкін. Соған байланысты әрбір ұйым тиімді басқару мақсатына қарай бюджеттеудің арнайы технологиясын қолдануы ықтимал. Жүргізілген зерттеулердің нәтижесінде біз, бюджетті дайындаудың жалпы қабылданатын қағидалық сызбасын ұсынып отырмыз (1-сурет).

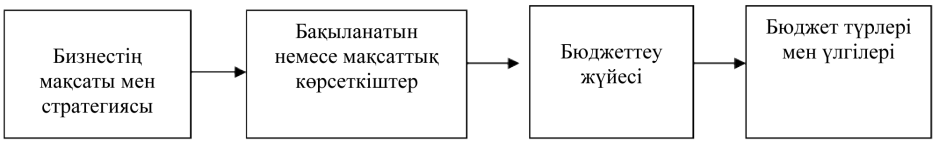

1-сурет – Бюджеттеудің жалпы қабылданған сызбасы

Бюджеттеудің нақты функцияларын ұйымның мақсаты мен міндеттерінен туындайтын ұйым басшысы тағайындаған көрсеткіштер жүйесінен орын алады. Осыған байланысты бюджеттеу жүйесі қызмет бағыты бірдей кәсіпорындар мен ұйымдарда әртүрлі болуы мүмкін. Ұйымның мақсаты мен стратегиясына байланысты бюджеттеу жүйесінде мақсатты және бақылаушы сипаттағы әртүрлі қаржылық көрсеткіштер қалыптасады. Демек, ұйым қалыптастыратын бюджеттің түрлері мен үлгісі нақты бақылаушы көрсеткіштерге сәйкес келуі тиіс. Осыған орай, бюджеттеудегі маңызды мәселе – бұл бизнестің тиімді даму бағытын қалыптастыра отырып, оның қазіргі уақытта даму жағдайын және болашақтағы мүмкіндіктерін анықтау арқылы, ұйымның қаржылық өрісінде басқару шешімдерін таңдау мен қабылдауға тиімді алғышарттар қалыптастыру болып саналады.

Тәжірибеде ұйымдар мен кәсіпорындарда бюджет ұйымның мақсаты мен міндеттерінен туындайтын жедел жоспарлаудың негізінде жүзеге асырылады. Соған нәтижесінде, бюджеттеудің маңызды мақсатының бірі – ұйымның өндірістік-коммерциялық үрдістерін қажетті мөлшерде және құрамда ақшалай ресурстармен қамтамасыз ету деп түсіндіруге болады.

Осы мақсатқа қол жеткізу үшін бюджеттеудің төменде көрсетілген міндеттері орындалуы қажет деп санаймыз:

– ағымдағы жоспарлауды қамтамасыз ету;

– ұйымның және оның бөлімшелерінің қызметтерін жүйелеу, өзара байланыстарды орнату;

– ұйымның шығындарын экономикалық негіздеу;

– ұйымның жоспарын бағалау және бақылау үшін базаны қалыптастыру;

– заңдар мен келісімшарттардың талаптарын орындау.

Қазіргі экономикалық жағдайда басқа да ұйымдар сияқты, құрылыс саласындағы ұйымдар үшін бюджеттеу күрделі мәселе болып отыр. Оның күрделілігі мынада, яғни кішігірім ұйымдардың өзінде бюджет ортақ жүйеге келтірілген сомалар мен баптардан тұратын ауқымды көрсеткіштерден тұрады. Бюджет негізінде құрамында жұмыстың түрлері мен орындау мерзімі, келісім шарттың талаптары көрсетілмеген жалпылама жасалынған құжат болып саналады. Бюджетті дайындаудың негіздемесі болып әртүрлі алғашқы құжаттар (келісім шарттар мен қосымшалар, сметалар мен қызметті ұйымдастырудың кестелері және т.б.) саналады. Бюджеттің баптары да өте ауқымды болып саналады. Демек, құрылыс өндірісінің технологиясына байланысты сметалар мен шығындардың калькуляциясын қайта қарастыратын жағдайлар кездесіп отырады. Мәселен, құрылыс компаниясында белгілі бір келісім шартқа байланысты бюджетті түзетудің қажеттілігі туындауы мүмкін. Яғни, келісім шарт бойынша жұмыстың орындалу мерзімі белгіленіп қойылған жағдайда оның мерзімін ауыстыру немесе қаржыландырудың кезеңін өзгерту мәселелері қайта қарастырылады.

Қазіргі уақытта көптеген құрылыс компаниялары бюджеттеу жүйесін тұрақты жолға қоюға талпыныстар жасауда, бірақ мұндай қызметті жүзеге асыру үшін ұйымға тек бюджетті дайындаумен ғана айналыспайтын, сонымен қатар оның өзекті мәселелерін шешумен айналысатын тәжірибелі мамандар қажет. Құрылыс ұйымдарында белгілі бір өзекті келісім шарттан туындайтын өзгерістерді енгізу қажет болған жағдайда, жоғарыда айтып өткеніміздей, өзгерістерді енгізу, түзету өте ауқымды және көп уақытты талап ететін жұмыс болып саналады. Ал ұйымдарда бюджетті дайындаумен айналысатын тәжірибелі мамандардың болмауынан, бұл жұ-

мыстардың орындалуын көпшілік жағдайда ұйымның басқа бөлімшелеріне, соның ішінде есеп бөліміне артық жұмыс ретінде артып қоятын жайттар кездесіп отыратыны бәрімізге мәлім. Көптеген құрылыс ұйымдары бюджетті құрумен және оны үнемі өзекті деңгейде дамытып отырумен айналысатын экономистерді тұрақты деңгейде қызметке алмағандықтан, нәтижесінде бюджетті дұрыс құру өз орнын таппай келеді.

Құрылыс компаниясын тиімді басқаруда және шығындардың дұрыс жұмсалуына арнайы маманданған бөлімше ретінде бюджетті дайындау тобының немесе бөлімінің қажеттілігі туындап отырғанын тілге тиек еткізіміз келеді.

Қорытындылай келе, құрылыс нарығының негізгі ойыншысы болып табылатын құрылыс компаниясының бәсекеге қабілеттілігін объективті бағалау, оның нарықтағы орнын дәл айқындау, кәсіпорын басшылығының бәсекеге қабілеттілікті оңтайлы басқаруды ұйымдастыру және құрылыс ұйымының бәсекеге қабілеттілігін тиімді бюджеттеу жүйесін жасау арқылы бәсекеге қабілеттілікті басқаруды жетілдіру қажет. Қазақстанның дүниежүзілік экономикадағы интеграциялық үрдістерде терең және жан-жақты ықпалдасуы жағдайында отандық құрылыс компанияларының өркениетті де аса қатаң бәсекелестік күреске дайын болуы бүгінгі күннің өзекті мәселесі екені анық және бұл мәселені әртүрлі әдістер мен тәсілдер арқылы шешуге болады, соның ішінде құрылыс саласындағы бюджеттеу жүйесінің алатын орны өте маңызды болып табылады.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеудің нәтижесінде құрылыс ұйымдарының басқару жүйесіндегі бюджеттендірудің ұйымдық және экономикалық аспектілері қарастырылып, саланы дамыту мақсатында басқару шешімдерін тиімді қабылдау үшін, сонымен қатар ұйымның әртүрлі құрылымдық бөлімшелерінің өзара байланысын тиімді қалыптастыруда бюджеттеудің негізгі орны мен рөлі анықталынды. Зерттеу барысында бюджеттеу ұйымның және оның барлық құрылымдық бөлімшелерінің қызметін кешенді жүйелендіру арқылы экономикалық тиімділігі мен қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етуші тәсіл екені анықталынды. Демек, біз құрылыс ұйымдарында бюджеттеу жүйесін қалыптастыра отырып, мынадай мәселелерді шешуге болатынын анықтадық:

– біріншіден, ұйымда және оның құрылымдық бөлімшелерінде стратегиялық және тактикалық мақсаты орындауда басқару тиімділігін арттыруға;

– екіншіден, ұйымның ортақ мақсатына қол жеткізу үшін ұйымның және оның құрылымдық бөлімшелерінің қызметін тығыз байланыста жүзеге асыруға;

– үшіншіден, ақпараттық жүйені жақсарту мен басқару шешімдерінің жеделдігін арттыруға;

– төртіншіден, құрылысы ұйымның экономикалық тиімділігі мен бәсекелестік қабілеттілігін арттыруға.

Демек, құрылыс саласында бюджеттеу жүйесін кеңінен қолдану тек жалпы бизнестің нәтижесіне әсер етіп қоймайды, сонымен қатар оның құрылымдық бөлімшелеріне салынған қаржы мен капиталдың тиімділігін қамтамасыз етуге және экономиканың күрделі даму тұсында, әрі бәсекелестіктің қатаң жағдайында бос қаражаттарды бизнеске салуда тәуекелділікті барынша азайтуға және адын алуға мүмкіндіктер мен нақты орындалатын іс-әрекеттерді қалыптастыруға негіз болатынын айтқымыз келеді.

Әдебиеттер

1 Назарбаев Н.С. «Қазақстан-2030» Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. – Алматы: «Білім», 1998. – 92 б.

2 Адамов Н.А., Тилов А.А. Бюджетирование в коммерческой организации. Краткое руководство. – СПб.: Питер, 2007. – 144 с.

3 Энтони Р. Бизнес-планирование: учебник / Р. Энтони, Д. Рис. – М.: Финансы и статистика, 2009. – 816 с.

4 Основы бюджетирования и больше / пер. с англ. Джай К. Шим, Джойл Г. Сигел: под общ.ред. В.А. Плотникова. – М.: Вершина, 2007. – 368 с.

5 Бригхем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент. Полный курс: / пер. с англ; под ред. В.В. Ковалева. – СПб.: Институт «Экономическая школа», 2004. – 497 с.

6 Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент – теория и практика: учебник. – 2003 (5-е изд). – 656 с.

7 Бланк И.А. Управление прибылью: учебное пособие. – Ника-Центр, 1998. – 490 с.

8 Баканов М.И., Шеремет А.Д. Б19. Теория экономического анализа: учебник. – 4-е изд., доп. и перераб. – М: Финансы и статистика, 2001. – 416 с.

9 Самочкин В.Н. Гибкое развитие предприятия: Анализ и планирование / В.Н. Самочкин. – М.: Дело, 1999. – 333 с.

10 Кеулимжаев К.К. Бухгалтерский учет в строительстве: учеб.пособ. – М.: Экономика, 2008. – 286 с.

References

1 Nazarbaev N.S. «Қазақstan-2030» El Prezidentiniң Қazақstan halқyna Zholdauy. – Almaty: «Bilim», 1998. – 92 b.
2 Adamov N.A., Tilov A.A. Bjudzhetirovanie v kommercheskoj organizacii. Kratkoe rukovodstvo. – SPb.: Piter, 2007. – 144 s.
3 Jentoni R. Biznes-planirovanie: uchebnik / R. Jentoni, D. Ris. – M.: Finansy i statistika, 2009. – 816 c.
4 Osnovy bjudzhetirovanija i bol'she / per. s angl. Dzhaj K. Shim, Dzhojl G. Sigel: pod obshh.red. V.A. Plotnikova. – M.: Vershina, 2007. – 368 c.
5 Brighem Ju., Gapenski L. Finansovyj menedzhment. Polnyj kurs: / Per. s angl. pod red. V.V. Kovaleva. – SPb.: Institut «Jekonomicheskaja shkola», 2004. – 497 s.
6 Stojanova E.S. Finansovyj menedzhment – teorija i praktika: uchebnik. – 2003 (5-e izd). – 656 s.
7 Blank I.A. Upravlenie pribyl'ju: uchebnoe posobie. – Nika-Centr, 1998. – 490 s.
8 Bakanov M.I., Sheremet A.D. B19. Teorija jekonomicheskogo analiza: uchebnik. – 4-e izd., dop. i pererab. – M: Finansy i statistika, 2001. – 416 s.
9 Samochkin V.N. Gibkoe razvitie predprijatija: Analiz i planirovanie / V.N. Samochkin. – M.: Delo, 1999. – 333 s.
10 Keulimzhaev K.K. Buhgalterskij uchet v stroitel'stve: ucheb.posob. – M.: Jekonomika, 2008. – 286 s.

ҒТАХР 06.71.01

Б.М. Искаков*[1], А. Жанқарақызы[1]

[1]«Тұран-Астана» университеті,
Астана қ., Қазақстан
*E-mail: iskakov82@mail.ru

ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАНЫҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ

Еліміздің даму көрсеткіштерін анықтайтын экономикалық реформалардың басты бағыты болып мемлекеттік инвестициялық саясатының әзірленуі мен жүзеге асырылуы табылады. Қазақстандық экономиканың нарықтық қайта құрылуы капитал салымдарының жаңа көздерін қаржыландыруды табумен ғана емес, сонымен қатар өзгермелі уақыттағы олардың пайдалану көрсеткіштерінің тиімділік бағалануымен де байланысты болып табылады. Инвестициялық жобалар коммерциялық және коммерциялық емес болып бөлінуі мүмкін. Тіпті коммерциялық емес жобаларда шығындану мүмкіндіктері болуы мүмкін, сонымен қатар пайда табу мүмкіндіктері болады. Инвестициялық жобалардың ағымдағы қызметтерден айырмашылығы келесідей болып табылады, яғни қандай да бір бір реттік табыс табу мүмкіндігі үшін арналған шығындар инвестицияларға жатпайды. Яғни инвестор дегеніміз ол өзінің мүмкіншіліктерін жоғары деңгейде жүзеге асыратын тұлға, сонымен қатар басқаларды да жаңа мүмкіндіктер ашуға жағдай жасау болып табылады. Мақсат нақты жасалынуы керек, деталды түрде, сонымен қатар тек бір сұраққа қана жауап беруі керек: мақсатқа жетті ме әлде жоқ па. Бұл кезде мақсатқа әр түрлі жолмен жетуге болады, ал әрбір жол өзінің шығындарын қоса әкеледі. Инвестициялауы қатты дамып келе жатқан кәсіпорынның қызметінің басты аспектісі болып табылады, ол кезде басшылық оны тек қана қысқа мерзімді ғана емес, сонымен қатар ұзақ мерзімді де қаржыландыруға бағыттайды.

Түйін сөздер: инвестициялық жоба, тәуекелді әртараптандыру, ұйымдастырушылық-экономикалық механизмдер, экологиялық тиімділік, шет ел инвестициясы.

B.M. Iskakov, A. Zhankarakyzy

Evaluating the effectiveness of the investment project

In modern conditions the main direction of economic reforms becomes development and implementation of the investment policy of the state aimed at ensuring high growth and increasing economic efficiency. Market reforms of Kazakhstan's economy requires not only finding new sources of funding for capital investment, but also a more reliable assessment of the effectiveness of their use in view of the changed conditions. The difference of investment projects from current activity consists in that the expenses intended for the single receipt of some possibilities do not behave to the investments. Turns out, an investor is this person that inlays the possibilities for non-expendable, compelling them to work for creation of new possibilities. An aim must be put exactly, in detail and to assume an unambigiuous answer only – she is attained or no. Thus trying to get to the aim is possible different ways, and every way has the expenses. Investing is one of the most important aspects of any dynamic organization, which gives priority to profitability management from the perspective of long-term rather than short term.

Key words: Investment project, risk diversification, organizational and economic mechanisms, environmental performance, and foreign investment.

Б.М. Искаков, А. Жанқарақызы

Оценка эффективности инвестиционного проекта

В настоящее время главным направлением экономических реформ становится выработка и реализация инвестиционной политики государства, нацеленной на обеспечение высоких темпов

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

роста и повышение эффективности экономики. Рыночные преобразования казахстанской экономики требуют не только изыскания новых источников финансирования капиталовложений, но и более достоверной оценки эффективности их использования с учетом изменившихся условий. Инвестиционные проекты могут быть как коммерческими, так и некоммерческими. Даже при некоммерческих проектах есть возможности затраченные и есть возможности полученные. Отличие инвестиционных проектов от текущей деятельности заключается в том, что затраты, предназначенные для однократного получения каких-то возможностей, не относятся к инвестициям. Получается, инвестор – это лицо, которое вкладывает свои возможности для многократного использования, заставляя их работать для создания новых возможностей. Цель должна быть поставлена точно, детально и допускать только однозначный ответ — достигнута она или нет. При этом добиваться цели можно разными путями, а каждый путь имеет свои затраты. Инвестирование является одним из наиболее важных аспектов деятельности любой динамично развивающейся организации, руководство которой отдает приоритет рентабельности с позиции долгосрочной, а не краткосрочной перспективы.

Ключевые слова: инвестиционный проект, диверсификация риска, организационно-экономические механизмы, экологическая эффективность, зарубежные инвестиции.

Кіріспе

Инвестициялардағы жобаларды қалыптастыру шарттары кезінде халықаралық тәжірибеде кәсіпорынның даму жоспары бизнес-жоспар ретінде көрсетіледі, ол негізінен кәсіпорынның даму жоспарының құрамдастырылған сипаты болып табылады. Тәжірибеде жобаларды түрлі көзқарас деңгейінде қарастырады және бұл жұмыстар талдау не жобаға экспертиза жасау деп аталады. Бұндай талдау немесе экспертиза жобаның тиімділігін көрсетеді, алайда жобаның жүйелігін нақтылауда басқа да аспектілеріне үнілген дұрыс. Экономикалық тиімділікті бағалауда жоба материалдарына сүйеніледі, оны толық, дәл, нақты деп қабылданады. Экспертиза немесе талдауда негізгі міндет – ақпараттың дәлдігі, нақтылығын, жүйесін айқындау. Жобаның тиімділігін айтуда ақпарат деректеріне сүйеніледі: жобаның іске асырылуы түрлі көзқарас негізінен бағаланады – техникалық, технологиялық, қорғаныс, экологиялық. Қаржылық көзқарас тұрғысынан, қаржылық жүзеге асыру жобаның іске асыру мүмкіндіктерін толықтырады. Қаржылық жүзеге асырылым шаралары инвестициялық жобаны қаржыландыру алғышарттарын іске асырады. Қаржылық түрлі мәселелерді реттеуде, ұйымдастыруда жобаның ұйымдастырушылық-экономикалық механизмдері назарға алынады.

Инвестициялық жобаның тиімділігі белгілі сандық ерекшеліктермен нақтыланады – тиімділік көрсеткіштерімен, нақты бір аспектіге ыңғайы, сәйкестілігі белгіленеді. Жобаның тиімділігі сапалық ерекшеліктерімен де құнды болып саналады.

Әлемдік тәжірибе инвестициялық тұрғыны инновациялық тұрғыға осылай тікелей ауыстыру толық ақталмаған деп көрсетеді, себебі инвестицияларды бағалауда қолданылатын әдістер тиімділіктің коммерциялық көрсеткіштерін анықтауға негізделген, олар жаңа немесе жетілген технологияларды енгізген кездегі кәсіпорын қызметінің ішкі шаруашылық нәтижелерінің өзгерістерін ескермейді. Инновацияларды жүзеге асыру үшін таңдау мен бағалау міндеттерін шешу жаңа технологияны енгізудің сыртқы және ішкі экономикалық нәтижелерінің кешенді талдауын қамтитын әдістемеге негізделу мүмкін. Кешенді талдау жеке технологиялық инвестициялық жобалардың коммерциялық тиімділігі мен кәсіпорынның экономикалық даму параметрлерін шаруашылық жүргізуші субъектілердің инновациялық-инвестициялық қызметін бағалау жүйесіне біріктіруге мүмкіндік береді.

Инвестициядағы тиімділік көрсеткіштерін есептеу үшін, қатынасушының қандай әрекет атқаратындығын білу ғана жеткіліксіз, қандай шығын талап етеді, қандай нәтижеге жеткізетінін де білген дұрыс. Тиімділік бағамы әр қатынасушының шығыны мен нәтижесінің белгіленуімен байланысты:

– жобаның әр қатынасушысы өз мақсатын өзі тағайындайды, көрсеткіштер жүйесін белгілейді, жоба ыңғайын өз мақсаты мен қызығушылығына орай бағалайды. Көрсеткіштер жүйесі жобаның тиімділігін бағалауға қолайлы бола отырып, оның барлық қатынасушылары үшін де тиімді деп саналады;

– жобаны жүзеге асырушы өз мүмкіндігіне қарай мақаты мен қатынасушы мүддесін ұғынып, оның жобада тиімді жүйеде араласуын қалайды. Бәрінен бұрын, ол қалыпты көрсеткіш жүйесін қатысушылармен құптай білсе;

Эксперименттік бөлім. Жобаның мақсат пен мүддеге сай келуін қамтамасыз ету үшін нарықтық экономикада көптеген механизмдер орын алған. Олардың бірі туралы айттық – баға мәселесі.

Өнім бағасын көтере отырып, жобаны өндіруші, өнім даярлаушы үшін пайдалы жағы ойластырылғаны дұрыс. Көлеміне, мерзім, сапасына қарай талапты өзгерте отырып, құрылысты ұйымдастыру мен технологияның шешімдеріне қатысты мәселелер қайта шешімін табады.

Оның ішіне енетіні:

– экономикалық тиімділік, жобаның нәтижесі мен оған жұмсалатын шығының сәйкестігі, оның қатынасушыларының мақсаты назарға алынады;

– әлеуметтік тиімділік, шығын мен әлеуметтік нәтиже жайын ескере отырып, негізгі алғышарттармен жұмыс жүргізу, инвестицияға деген тұтынушылық пен инвестициялардан түскен кіріс көлемі, кредиторларға несиеге деген тұтынушылық, оны жабу мерзімі, мемлекетке қарастырылған көлемдегі мөлшер, жобаны мемлекеттік қолдаудың мерзімі мен формалары. Осындай бағалау нәтижесінде қатынасушылар жобаға араласуы жайлы шешім қабылдап, қатынасудан да бас тартуы мүмкін. Бірнеше альтернативті жобалар нұсқалары, оларды салыстыру мен ерекшесін таңдауға байланысты;

– экологиялық тиімділік, шығын көлемі мен жобаның экологиялық нәтижесіне сай келе отырып, мемлекет пен қоғам мүддесімен орайласады;

– қорғаныс тиімділігі, ел қауіпсіздігі мүддесін қорғайтын жобалар нәтижелері мен шығын сәйкестігі ескеріледі;

– тиімділіктің басқа да түрлері қарастырылады.

Инвестициялық жобалардың экономикалық тиімділігінің түрлерін бағалаудың келесі түрлері үсынылады:

– жобаның тұтастай тиімділігі;

– жобаға қатынасу тиімділігі (жоба қатынасушылары үшін инвестицияның тиімділігі, жеке капитал тиімділігі).

Осы тиімділік түрлерінің әр қырын жекелей қарастыруға болады, назарды ерекше көрсеткіштерге аударған дұрыс.

Тұтастай алғанда жоба тиімділігі қоғамдық және коммерциялық болып бөлінеді. Қоғамдық тиімділік көрсеткіштері инвестициялық жобаның іске асырылуының қоғамдық жүйенің қамтылуын реттейді, инвестициялық жобаның нәтижелері қоғамдық жүйеде қолданылады және соның шығындары есебінен барлық шығындар өндіріледі. Жобада қатысу тиімділігі қатынасушылар типіне қарай анықталады. Есептеулерде бағалану жүйесі:

– өндірістің жобаны іске асыруда қатысу тиімділігі;

– жобаның акционерлік өндірістер үшін тиімділігі;

– инвестицияның тиімділігі жоғары деңгейдегі құрылымдар үшін (халық шаруашылығы, аймақ, сала үшін);

– жобаның бюджеттік тиімділігі, түрлі деңгейдегі бюджет араласымы көзқарасы тұрғысынан қарастырылады.

Инвестициялық жобаларды бағалау үш міндет типін шешуге байланысты:

– нақты жобаны бағалау;

– жобада қатысу мақсаттылығы;

– бірнеше жобаларды салыстыру және ең мықтысын таңдау.

Нақты жобаны бағалау қарастырады:

– жобаның қаржылық жүзеге асуын бағалау;

– жобаны жүзеге асыру тиімділігін бағалауда жоба қатысушыларын, мемлекет пен қоғамды назарға ала отырып іске асыру. Лайықты есептеулер абсолютті тиімділік деп аталады;

– жобаның тиімді жүзеге асырылу негіздерін нақтылау;

– тәуекелдікті бағалау. Жобаға мақсатты түрде қатысу – инвестор, кредитор, мемлекет және басқа да жоба қатынасушыларына байланысты.

Лайықты есептеулер салыстырмалы тиімділік мәнін аңғартады. Бұл міндеттердің үлкен бөлігін шешуде кірістірілген көрсеткіштер назарға алынады. Жоғарыда келтірілген тізім міндеттердің алуан түрін қамтиды. Алайда нақты жобаны бағалауда осы міндеттердің барлығын шешу мүмкін емес [1].

Нәтижелер мен талқылаулар. Жобалар типі мен оның жүзеге асырылуының алуан түрлі ерекшеліктеріне қарамастан, жобалар тиімділігін бағалау мен оларды экспертизадан өткізу біртекті негізде өтуі тиіс, белгілі бір принциптерге сүйенеді. Оларды үш топқа бөлуге болады.

– методологиялық, бұның қолданылуы арқылы экономикалық субъектілердің рационалды мән-жайы айқындалады;

– методикалық – әдістемелік, жобалар мен шешімдер бағалануының экономикалық негіздемелерін қуаттайды;

– операциялық, бағалау дәлдігіне сәйкестендіріледі, жоба тиімділігінің амалдарының ретін келтіреді.

1-кесте – Инвестиция тиімділігін бағалау принциптері

№	Методологиялық	Әдістемелік	Операциялық
1	Өлшемділік	«Жобалы» және «жобасыз» жағдайларды салыстыру	Параметрлердің өзара байланысы
2	Салыстырмалық	Ыңғайлылық	Модельдеу
4	Қызығуды құптау	Бұрынғыны менгеру күрделілігі	Бағалаудың дәрежесі
5	Ресурстар төлемділігі	Динамикалық	Ақпараттық және әдістемелік келісімділік
6	Кері әсер болмауы және эффектінің максимум көлемі	Ақшаның уақытша құндылығы	Симплификация
7	Жүйелілік	Ақпараттың толық еместігі	-
8	Тұтастық	Капитал құрылымы	-
9	Әдістердің дұрыс жүзеге асу амалы	Көп валюталық	-

Осылармен қоса қабат «жекелеген» принциптер орын алған, нақтырағы бағалаудың жекелеген амал-әдістеріне қатысты кезеңдер, нақты жоба міндеттемелеріне сай ахуалдар іске асады.

Бұндай ережелер, кейде тәжірибелік іс-әрекетке негіз бола отырып, кейде белгілі бір жағдайлармен орналасады, есептеу кезеңдерінің жүйесін сипаттауға арқау болады.

Экономикасы дамыған елдерде инвестициялық жобаларды жасау, инвестицияның көлемінің концептуалды бағдарлау негізінде жүзеге асырылады. Яғни, нақты инвестициялық жобаны бастардың алдында жобаның күтілетін табыстары мен шығындарын салыстыру қажет. Сондықтан да жобаны жүзеге асыруда оң және теріс нәтижелерді анықтау үшін, жобалық талдау жасалынатын. Жобалық талдау инвестициялық жобаны алдын ала дайындау кезеңінде жүзеге асырылатын жобаларды талдаудың іске асырылатынының тиімділігіне баға беру болып табылады. Жобалық талдау дегеніміз – жобаға жұмсалатын шығындарды осы жоба бойынша түскен табыстардың талдау процесі болып табылады.

Жобалық талдаудың басты мақсаты – инвестициялық ресурстарды пайдаланудың балама тәсілдері арасындағы талдау туралы дұрыс шешім қабылдау [2].

Жобалық талдаудың міндеттері:

1. Іске асырылатын жобаның іс жүзінде кедергі болатын шектеулерді және олардың өзгеруін есепке ала отырып, қол жеткізетін нәтижеге баға беру.

2. Жоба бойынша жұмыстың қажетті ресурстар көлемін және оларды әр түрлі варианттармен салыстыру.

3. Жоба бойынша түскен табыстарды бағалау және оны инвесторлар арасында бөлу.

Жобаның және оған жұмсалатын шығындардың экономикалық тиімділігін анықтау инвестициялық жобаның барлық кезеңдері мен бағыттарын талдау нәтижелерінен көрінеді, яғни жобаны талдаудың келесідей бағыттары мен кезеңдері бар:

1. Мақсаттардың қалыптасуы және жобаны өңдеу, яғни бұл кезде ТЭЗ-ді қарастырады.
2. Жобаны өңдеу, бұл кезде бизнес-жоспар құрылады.
3. Жобаны сараптайды, зерттеулер жүргізеді.
4. Жобаны қабылдау.
5. Жобаны жүзеге асыру.
6. Кәсіпорынның іс-әрекетіне маниторинг жүргізу.

Жобалық талдаудың келесідей түрлері бар:

1. Техникалық талдау – бұл инвестициялық талдауға қолданылатын ең тиімді техника мен технологияны анықтау және объектілерінің орнын таңдау мәселесін шешуді жүргізеді.

2. Коммерциялық талдау – өнімді өткізумен байланысты болып табылады. Бұл талдаудың мақсаты – жоба бойынша өнімдер мен қызметтерді тұтынушы жағынан қарастырады. Коммерциялық талдау маркетингтік зерттеу жұмыстарымен байланысты болады.

3. Институционалды талдау – бұл жобаның мақсаты жобаны жүзеге асыру, іске қосу аумағындағы ұйымдық-құқықтық, саяси және әкімшілік жағдайларға баға беру болып табылды. Осы талдаудың негізгі міндеттері әрекет ететін заңнамаға сәйкес жобаның қатысушыларының міндетін анықтау.

4. Әлеуметтік талдау – мақсатты жоба жоспарының варианттарын оны пайдаланушылар үшін жарамдарын анықтау болып табылады. Әлеуметтік талдау жүргізу нәтижесінде жоба мен оны пайдаланушылар арасндағы өзара әрекет ету мүмкіндігін қамтамасыз ету болып табылды.

5. Экологиялық талдау – бұл қоршаған орнатының шеккен зияндарын бағалайды. Егер экологиялық зиян орын алатын болса, оны тоқтату үшін қандай шаралар қолдану қажеттігін қарастырады.

6. Экономиканың талдау міндеті – жобаның іске асуына байланысты шығындар мен нәтижелерді тікелей салыстыруға мүмкіндік беретін мерзімдерді жасау арқылы инвестициялық жобаның тиімділігі туралы нақты шешім қабылдау болып табылады. Экономикалық талдау іске асырылатын жобалардың кәсіпорынның даму мақсатына жұмсайтын және ең аз шығындарды жұмсай отырып, экономикалық тиімділікке қол жеткізуді қарастырады.

7. Қаржылық талдау. Бұл экономикалық талдаудың жалғасы болып табылады. Қаржылық ақыларды жинау, және пайдалану тәсілдерінің жиынтығын білдіреді.

Жобалық талдаудың қағидаттары:

1) инвестициялық жобалардың қаражат ағымдарын қалыптастыру;

2) жобалық өмір циклінің қалыптасу ерекшелігін зерттеу;

3) мерзім принциптерін қарастыру;

4) инфляция әсерін ескеру;

5) тәуекелдікті ескеру;

6) кәсіпорынның қаржы жағындағы жобамен және жобасыз шарттармен салыстыру.

Ақша бағыттарын топтау деп жоба бойынша әртүрлі уақыттағы табыс пен шығындарды өзара салыстыру болып табылады. Ақша ағымы бұл инвестициялық жобаны жүзеге асыру мерзімінде кәсіпорынның инвестициялық, өндірістік және қаржылық қызмет бойынша ақша түсуі мен кетуін сипаттайды.

Экономикалық тұрғыдан алғанда – капитал жұмсалымы ұдайы өндірісті кеңейтудің басты көзі болып табылады. Сонымен қатар капитал жұмсалымына құрал-жабдықтарды жаңартуға байланысты шығындар, құрал-жабдықтар сатып алуға жұмсалатын шығындар, құрылыстың сметасына жатпайтын өндірістік құралдар мен шығынды заттарды алуға жұмсалатын, сонымен қатар жобалау мен зерттеу жұмыстарына жұмсалған күрделі шығындар да жатады.

Тәжірибелік бөлім. Астана қаласындағы қызмет жасайтын «Серпін» ЖШС полипропиленді қаптар (ПП) өндіру үшін инвестициялық жобаның тиімділігін келесі мысалдармен анықтауға болады.

Мемлекетімізде орау материалы, яғни полипропиленді қаптарға сұраныс жоғары болса да, өзіміздің ірі өндірісіміз жоқ.

Қант, жарма, құрылыс заттары, ұн және басқа да сусымалық материалдар өндіруде орау материалдарына туып отырған қажеттілікті қамтамасыз ету басты мақсат болып табылады.

Ауылшаруашылығы саласының және нарықтың дамуына қойылатын негізгі талап, ауылшаруашылық тауарларын сенімді сақтау және басқа нарыққа бұзбай жеткізу мақсатымен тиімді буып-түю болып табылады.

Ауылшаруашылық және өндірістік өнеркәсіп өнімдерін ораудың әдісі 50 кг қаптарға орау болып табылады және көптеген сусымалық материалдар осы әдіспен оралады.

Инвестициялық жобаның технологиялық бөлімінде жаңа таңдалған немесе өздерінің құралдары жөнінде ақпарат болуы тиіс, яғни оның құны, қуаттылығы, өнімділігі, энергошығындары; өнеркәсіп немесе ауылшаруашылық өндірісінің технологиясы сипатталуы тиіс.

Әр түрлі ақпарат көздері арқылы, соның ішінде әлеуметтік желілер арқылы ПП қаптар өндірісі үшін қажетті құралдар нарығы зерттеліп, осы құрал түрі таңдалды. Бұл құралдың өндірушілері негізінен Тайваньда, Оңтүстік Кореяда, Қытайда орналасқан. Ресейде сәйкес құралдар сататын бірнеше ірі фирмалар бар: «Юг Тара» АҚ, «Зимак» АҚ (Мәскеу), «Алеко-Тара» АҚ (Ростов-на-Дону) ж.т.б.

Инвестициялық жобаның Астана қаласында орналасуы себебі болып келесі табылады:

1. Қазақстандағы қант және минералды тыңайтқыштар өндіретін өнеркәсіп салаларының қажеттіліктерін қанағаттандыру.

2. ПП қаптар өндіру үшін қажетті құралды орналастыра алтын ғимараттар мен өндіріс базасының болуы.

3. Импорталмасатын өнім шығару.

2-кесте – Жобаны жүзеге асырудағы жылдары бойынша жұмыс тәртібі

Өнім аты	1 жыл	2 жыл	3 жыл	4 жыл	5 жыл
Жылдық көлем	мың дана	мың дана	мың дана	мың дана	мың дана
Қосымшасыз қап 50 кг	2 250	3 750	4 250	4 500	4 500
Қосымшасы бар қап 50 кг	7 875	13 125	14 875	15 750	15 750
Қақпағы бар қап 50 кг	1 125	1 875	2 125	2 250	2 550

Бірінші жылы жоспарланатын өнім көлемі – 11,25 млн. дана құрайды, себебі құралды орналастыруға, монтаж және іске асыру үшін 6 ай қажет, сондықтан да жоспарланған көлемнің 45% құрайды.

3-кесте – Өздерінде бар құрал-жабдықпен шығарылатын өнім түрлері

Қаптардың арналу мақсаты	Мөлшері, см	Қаптың бағасы, теңге
Тыңайтқыштарға арналған целлофан өндірмесі және қақпағы бар қап	55 х 105	27,5
Целлофан өндірмесі бар ұн және қантқа арналған қап	55 х 105	26,1
Өндірмесі жоқ жармаға арналған қап	55 х 95	20,3

Инвестициялық жобаның коммерциялық бөлімінде келесілер анықталады.

Қазақстан экономикасының ауылшаруашылық және өнеркәсіп салаларының дамуына және өнімділігінің өсуіне байланысты ПП тоқылған қаптарға сұраныс өседі. Қазіргі уақытта қаптардың 100% Қытайдан импортталады, түрік өндірушілерінің қаптарына бағасы 30 тенгеден 35 тенгеге дейін ауытқып отыр. Жыл сайынғы сұраныс 10% өсіп отыр. Зауыттың құрылуына байланысты импортқа қажеттілік тумайды.

ПП тоқылған қаптардың қолдану саласы зор.

4-кесте – ПП қаптарға орауға болатын тауарлар тізімі

Тауарлар	Сиымдылығы, кг	Тауарлар	Сыйымдылығы, кг
1.Тыңайтқыштар: – азот – фосфат	50 және25 50 және 25	9. Өзегі және сүйегі (жеміс-жидек)	81
2. Пластмасса түйіршіктері	25	10. Майлы тұқымдар	100 және 50
1. Астық: – күріш – бидай – жарма	100, 50 және 25 100, 50 және 45 100 және 50	11. Темекі	100 және 50
4. Қант	100 және 50	12. Крахмал	50 және 25
5.Мал азығы	50 және 25	13. Цемент	50
6.Ұн	50, 25 және 5	14. Құм	50
7. Какао: – бұршақ – порошок	62, 5 50	15. Мрамор ұнтағы	50 және 25
8.Химикаттар: – түйіршік – порошок	50 және 25 50 және 25	16. Тұз	50 және 25

Жұт және басқа да орау материалдарының алдында ПП тоқылған қаптарының артықшылығы:

ПП қаптар химикаттар әсеріне өте берік және сондықтан да зиянды химикаттар, тыңайтқыштар және қалдық қышқылы бар басқа да заттарды орауға өте ыңғайлы.

Жұт және басқа маталарға қарағанда берік болып табылады және жыртылу ықтималдығы төмен.

Қаптардың ішінде су кірмейтін қосымшасы бар, бұл ашық жерде сақталатын астық және тыңайтқыштарды орау үшін өте ыңғайлы болып табылады.

ПП қаптары жұт және қағаз қаптарына қарағанда жеңіл болып келеді.

ПП қаптарының бағасы жұт қаптарына қарағанда арзан.

Тоқылған қаптардың иісі болмайды.

Капитал жұмсалымының тиімділігі оның жұмсалу бағасының құрамына, сонымен қатар құрылымдық жұмысты жүзеге асыру мерзіміне тікелей байланысты болып келеді. Капитал жұмсалымы экономикалық тұрғысына ө/к-к өндірістік дәреженің өсуіне және ұдайы өндірістік қарқынының жағдайына әсер етеді. Капитал өсуіне және ұдайы өндіріс қарқынының жағдайына әсер етеді. Капитал жұмсалымы жұмсалу бағытына байланысты 2 түрге бөлінеді:

1) өндірістік бағыттылығы;

2) өндірістік емес бағыттылығы.

Өндірістік бағыттылығы капитал жұмсалымы ауылшаруашылығына, яғни ауылшаруашылық өнімдерін өндіруге, өңдеуге, қайта өңдеуге, тасымалдау және сақтауға, өндірістік товарларын, соның ішінде халық тұтынатын товарларды өндіруге, құрылыс, байланыс және көлік салаларын дамытуға жұмсалады. Өндірістік емес бағыттылығы капитал жұмсалымы білім беруге, денсаулық сақтауға, мәдениет және өнер саласын дамытуға, қорғаныс саласына, құқықты қорғау саласына, тұрғын үй құрылысына бағытталған капитал жұмсалымын айтамыз.

Жобаны талдаудың уақыт, инфляция, тәуекел факторларының қағидаларын уақыттағы ақшаның құны деген ұғымға негізделеді. Яғни бүгінгі 1000 тг ертеңгі 1000 тг-ге қарағанда қымбат. Сондықтан да инвестициялық жоба бағалау кезеңінде жоба бойынша пайыздық ставканың деңгейін таңдау маңызды болып табылады. Жобалық талдаудың негізгі мақсаты – инвестициялық жобаның тиімділігін бағалау болып келеді. Сондықтанда кәсіпорынның инвестициялық жобаны қабылдау және қабылдауы маңызды мәселенің бірі болып келеді.

Қорытынды

Берілген мақаланы қорытындылай келе, келесіні түйіндеуге болады, яғни инвестициялық жобалардың экономикалық тиімділігін бағалау кезінде жоғарыда келтірілген әдістерді тиімді пайдалану жоғары инвестициялық табыстылыққа әкеледі. Нақты мысалмен көрсетілген инвестициялық жобаның тиімділігінің көрсеткіші болып, белгілі сандық ерекшеліктермен нақтылануымен, яғни тиімділік көрсеткіштерімен, нақты бір аспектіге ыңғайы, сәйкестілігімен және нарықтық қатынастардағы әр түрлі факторларды анықтай отырып қарастыру жатады. Инвестициялық жобаның тиімділігі сапалық ерекшеліктерімен де құнды болып саналады.

Әдебиеттер

1 Жакупов В. Проблемы инвестиционной стратегии промышленного производства // «Транзитная экономика». – 2014. – №5. – С. 6-10.

2 Инвестиционный потенциал региона: понятия и сущность // Вестник ПГУ – 2013. – №47. – С. 15-19.

References

1 Zhakypov V. Ppoblemy investicionnoj stpategii ppomyshlennogo ppoizvodstva // «Tpanzitnaja jekonomika». – 2014. – №5. – S. 6-10.

2 Investicionnyj potencial pegiona: ponjatija i syshhnost' // Vestnik PGU – 2013. – №47. – S. 15-19.

ҒТАХР 06.56.41

Б.М. Искаков*[1], Г. Кайнарбаева[1]

«Тұран-Астана» университеті,
Астана қ., Қазақстан
*E-mail: iskakov82@mail.ru

КӘСІПОРЫНДАРДАҒЫ ШЫҒЫНДАРДЫ БАСҚАРУ МЕН ТАЛДАУДЫҢ НЕГІЗГІ АСПЕКТІЛЕРІ

Шығындар өндірістегі шаруашылық жүргізуші субъектілер, жеке өндірушілер, кәсіпкерлер, кәсіпорындардың ақшалай нысандағы шығындары болып табылатын экономикалық категория болып табылады. Шет елдік әдебиеттерде шығындар өндіріс пен айналымдардың жиынтығы ретінде қалыптасқан.

«Шығындарды басқару» термині біздің елде жеке түсінік ретінде қалыптаса бастағанына көп бола қойған жоқ. Бұл келесідей түсіндіріледі, экономиканың орталықтандырылған басқаруының жағдайында шаруашылық өмірдің қатаң регламентациясы кезінде және мемлекеттік бағалау кезінде нақты шығындарға деген қызығушылық шартты сипатқа ие болды және мемлекеттік меншік шарттарында бұл ақпараттың өзі нақты бір мәнге ие болған жоқ. Өнімдердің баға белгілеуімен мемлекеттік құрылымдар айналысты, бағалардың өздері өндірістегі және қызмет көрсетудегі шығындардың жиынтығымен бекітілді. Сондықтан да кәсіпорындардың басшыларында шығындарды реттеудің оларды басқаруын төмендету арқылы жүзеге асыруға ниеттері болған жоқ. Өкінішке орай, осы тенденция осы уақытқа дейін жалғасын тауып келе жатыр, яғни кәсіпорындардың табыстылығы өндірістік ресурстардың шығындауын үнемдеу есебінен емес, бағаның жоғары дәрежедегі шығару құнымен қамтамасыз етіледі. Алайда қазіргі уақытта бағаны сұраныс пен ұсыныс заңы қалыптастырады, сол үшін өндіріс пен өнімдерді таратуда шығындардың келесі дәрежесіне жету керек, яғни табыстылықтың қажетті дәрежесін сақтап тұратын нарықтың мүмкін бағасынан төмен дәрежесіне жету мүмкіндігін қалыптастыру керек.

Түйін сөздер: шығындарды басқару, нарықтық баға, шығындардың экономикалық элементі, ұйымдастырушылық-экономикалық механизмдер, экономикалық тиімділік, басқарушылық есеп.

B.M. Iskakov, G. Kainarbaeva

Basic aspects of analysis and management by expenses on enterprises

Expenses as economic category are the charges of enterprises, businessmen, private producers and other managing subjects on a production, appeal and production distribution shown in a money form. In foreign literature of expense more often named the expenses of production and appeal. Term “management by expenses” as an independent concept is used in our country comparatively recently. It is explained by that during hard regulation of economic life in the terms of the centralized guided economy of the expense and state pricing interest in information about actual expenses carried conditional enough character, and information in the conditions of public domain could not have authentic meaningfulness and utility. The problems of pricing of products state structures engaged in, prices were set coming from the combined production inputs and realization of products. Therefore the leaders of enterprises did not have the real stimuli to the decline of expenses through a management by them. Unfortunately, this tendency is saved till today, when profitability of work of enterprise is provided due to high enough vacation prices, but not due to an economy in the expense of productive resources. However in modern terms a price is dictated by the laws of demand and supply, thus there is a necessity of achievement of such level of production inputs and realization of products, that would be below than possible market price, providing the necessary level of profitability.

Key words: management by expenses, market price, economic elements of expenses, organizationally-economic mechanisms, economic efficiency, administrative account.

Б.М. Искаков, Г. Кайнарбаева

Основные аспекты анализа и управления затратами на предприятия

Затраты как экономическая категория представляют собой выраженные в денежной форме расходы предприятий, предпринимателей, частных производителей и других хозяйствующих субъектов на производство, обращение и сбыт продукции. В зарубежной литературе затраты чаще именуются издержками производства и обращения. Термин «управление затратами» как самостоятельное понятие используется в нашей стране сравнительно недавно. Это объясняется тем, что при жесткой регламентации хозяйственной жизни в условиях централизованно управляемой экономики затратного и государственного ценообразования интерес к информации о действительных издержках носил достаточно условный характер, да и сама информация в условиях государственной собственности не могла иметь подлинной значимости и полезности. Проблемами ценообразования продукции занимались государственные структуры, сами цены устанавливались исходя из совокупных затрат на производство и реализацию продукции. Поэтому у руководителей предприятий не было реальных стимулов к снижению издержек через управление ими. К сожалению, данная тенденция сохраняется и по сей день, когда рентабельность работы предприятия обеспечивается за счет достаточно высоких отпускных цен, а не за счет экономии в расходовании производственных ресурсов. Однако в современных условиях цену диктуют законы спроса и предложения, таким образом возникает необходимость достижения такого уровня затрат на производство и реализацию продукции, который был бы ниже возможной рыночной цены, обеспечивая необходимый уровень рентабельности.

Ключевые слова: управление затратами, рыночная цена, экономические элементы затрат, организационно-экономические механизмы, экономическая эффективность, управленческий учет.

Кіріспе

Кәсіпорындардағы шығындарды басқару мен талдау жолдары болып олардың бәсекелестік ортада қалыптасуы табылады. Осы жағдайда кәсіпорынның тиімді қалыптасуын қарастыру жағдайында ресурстардың өзара әрекетінің үдерісі анықталады. Кәсіпорын ресурстарын жіктеудің бірнеше әдісі бар. Соның ішінде жалпы екі әдісіне тоқталуға болады.

Біріншіден, заттық және еңбек (жеке тұлғалы) ресурстары деп бөлінеді. Заттық реурстар еңбек құралдары (жабдықтар, машиналар мен тетіктер, ғимараттар, көлік жабдықтары, тұрмыстық желі және т.б.) түрінде немесе еңбек заттары (отын, шикізат, жинақтаушы бұйымдар және т.б.) түрінде беріледі, сондай-ақ өнеркәсіп кәсіпорнының иелігінде ағымдағы қызметі мен өндірісті дамытуға арналған ақшалай қаражаты болады.

Еңбек ресурстары болып өндіріс үдерісіне қатысатын, кәсіби білімдері бар, жеке және рухани мүмкіндіктер жиынтығын құрайтын қызметкерлер.

Өндіріс үдерісіне қажетті заттық ресурстар кәсіпорынның өндірістік қорын құрайды. Еңбек құралы ретінде қызмет ететін қор бөлігі өндіріске ұзақ уақыт бойы қызмет көрсетеді және осы жағдайда өзінің табиғи нысанын сақтайды және өнімнің құнын бірте-бірте, бөліктерге бөле отырып ауыстырады, өнім тозған жағдайда, кәсіпорынның негізгі қорын (білдектер, жабдықтар, көлік құралдары, өндірістік ғимараттар, ғимараттар және т.б.) жасайды [1].

Кез келген өндірістік кезеңде толығымен қолданылатын және толығымен өзінің құнын жаңа жасалған өнімге ауыстыратын қор элементтері айналым қорына (шикізаттың, материалдар мен отынның артық қорлары; аяқталмаған өндіріс, өндірісті дайындау шығындары, өнімнің жаңа түрлерін игеру, яғни болашақ кезең шығындары және т.б.).

Өндіріс үдерісін аяқтау үшін өнім тұтынушыға жеткізілуі тиіс, яғни айналыс фазасынан толық өтуі тиіс.

Айналыс аясындағы жабдықтар қосындысына айналымдағы қорлар (қоймадағы немесе жол үстіндегі дайын өнім, ақшалай қаражат және есеп-айырысу қаражаттары) жатады.

Өндірістік айналым нысандары мен айналым қорлары бірігіп кәсіпорынның айналым қаражатын құрайды.

Өндірістік ресурстарды жіктеудің екінші әдісі өнімді, жалпы ұлттық өнімді (жыл бойы мемлекетте өндірілген барлық дайын тауарлар мен қызмет көрсетулердің жалпы нарықтық бағасын) өндіріс факторларының жиынтық ресурсын қолдану нәтижесі ретінде ұсынады.

Бұл факторларға: өндірістік заттар, өндіріс факторлары, ресурстардың меншік иелері, өндіріс құралдарының меншік иелері, білімдері мен дағдылары жоғары еркін адамдар,

материалдар мен табиғи ресурстардың иелері.

Өнеркәсіп кәсіпорындарының реурстарын жіктеуде қолданылатын факторлық әдіс:

а) оқытылған, бірлесіп жұмыс істеуге тексеруден өткен және бір өндірістік ұжымға жинақталып бос адамдардан ұйымдастырылған жұмыс күші;

ә) еңбек құралдары;

б) еңбек заттары.

Жоғарыда аталған әр фактордың меншік иелері табыс алуда, өнім шығару жөніндегі жұмыстардың жиынтық көлеміне үйлесімді атсалысуда бір мүддені көздеген.

Жоғарыда аталған факторлардың ешқайсысы ештеңені дербес шеше алмайды, толық өндіріс бойынша да, жеке өз бөлігі бойынша да бірбірінің қатысуынсыз бұйым өндіре алмайды, атап айтқанда, бастапқы химиялық шикізатқа да, реагенттерге де, энергияға, катализаторға да алынған химиялық өнімнің қандай да бір бөлігін айырбастауға болмайды.

Тауарлар мен қызмет көрсетулер аты аталған факторлар ресурстарының өзара байланысы арқылы ғана жасалады.

Жіктеуге қатысты қарастырылған екі әдіс те өндірістік ресурстардың түрлері туралы түсінік береді, бірақ егер бірінші әдіс, ең алдымен, кәсіпорынның қарамағындағы жабдықтардың құрылымын көрсететін болса, екінші әдіс (ресурстарды өндіріс факторлары бойынша топтау) ресурстарды тек түр-түрге ғана бөліп қоймайды, сондай-ақ ресурстардың меншік иелерінің мүдделерін (олардың «дайын өнімге» қосқан үлесін және тиісті табысты алудан күтетін нәтижелерін) көрсетеді, олай болса, біздің көзқарасымыз бойынша, осы кешенді әдіс тиімділікті өлшеу мақсаттарына толық жауап беруге тиіс.

Өндірісте экономикалық ресурстарды бағалаудың екі нысаны бар, олар – қолдану және тұтыну.

Қолданылған ресурстар болып өндіріс үдерісін жүзеге асыратын берілген шығындарды айтамыз. Оларға кәсіпорынның негізгі қорлары («капитал»), оның айналым қаражаттары («материал») және жұмыс күші – өндірісте жұмыс істейтін қызметкерлердің жиынтық саны («жанды еңбек») жатады.

Тұтынылған ресурстар дегеніміз өнімді өндіруге жұмсалатын жалпы ағымдық шығындарды қалыптастырады және осы шығындардың жекелеген элементтерін көрсетеді. Тиісінше жанды еңбекті тұтыну кәсіпорынның еңбекақы төлеуге жұмсалатын шығындарын, негізгі капиталды – өтелімге кететін шығындарды, материалдық ресурстарды – материалдық шығындарды сипаттайды.

Ресурстарды бағалаудың екі нысанын жүзеге асыру мүмкіндігін К. Маркс атап көрсеткен болатын, ол авансталған негізгі және айналым капиталының сомасына тең қолданылатын капиталды және өндірістің капиталистік шығындарына сәйкес тұтынылатын капиталды бөліп көрсетті. Е.Г. Либерманның түсіндіруі бойынша, «шығындар» дегеніміз – «қозғалыстағы» ресурстар, ал ресурстар дегеніміз – «тоқтатылған шығындар».

1-кесте – Өндіріс шығындарының жіктелуі

Сыныптау белгілері	Шығындардың бөлшектенуі
Экономикалық элементтер Өзіндік құнның статьялары Технологиялық процестерге қатыстылығы Құрамы Өнімнің өзіндік құнына қатысудың тәсілі Өндірістік процестегі ролі Мақсатқа сәйкес жұмсау Жоспарға қатысу мүмкіншілігі Өнімнің көлеміне қатысы Шығу мерзімділігі Дайын өнімге қатысы	Шығындардың экономикалық элементтері Өзіндік құнның калькуляция статьялары Негізгі, қосымша Бірэлеметтік, кешенділік Тікелей, жарнама Өндірістік, өндірістен тыс Жоспарлы, жоспарсыз Тұрақты, ауыспалы Күнделікті, бір жолғы Аяқталмаған өнімге кететін шығындар, дайын өнімнің шығындары

Тәжірибелік маңызды қалыпты және ауысатын шығындарды қарастыра отырып бөлу. Тұрақтылығы бар шығындарды осы кездегі уақыттар ішіндегі суммасы өнімді өндіру және оны сатудың мөлшерімен, құрылымдық жағдайда қалыптасады. Тұрақты шығындар деп келесілерді айтамыз: міндетті қарыздық ақылар, есептік төлеулер, ғимараттардың және

құралдардың амортизациясы, сақтандырушылық жарналарының және т.б. айтамыз.

Қазіргі заман экономисі А.Т. Засухин ресурстарды бағалауға ұқсас айқындамалық тұрғыдан қарайды: мақсаты жағынан бір кешенге біріктірілген өндірістік факторлар шығындық (ЗМ) және ресурстық (QM) сипаттамаға ие болатын өндірістік күшті құрайды. Экономикалық тиімділікті есептеуде нәтижелер шаруашылық айналымына енгізілген немесе тұтынылған ресурстардың шамасымен салыстырылады. Сондықтан тиімділікті бағалаудың нақтылығы көп жағдайда шығындар мен әр түрлі ресурстар шамасын анықтаудың дұрыстығына байланысты болады [2].

Ресурстар – ол белгіленген кезеңде кәсіпорынның қарамағындағы шаруашылық айналымына енгізілген өндіріс факторлары. Кәсіпорынның ресурстар құрамына: өндірістік және қаржылық ресурстарды жатқызуға болады.

Шығындар дегеніміз – өнімдерді дайындау және сату үдерісінде тұтынылған ресурстардың (өнімнің өзіндік құнын құрайтын) бір бөлігі.

Шығынды іске асыру дәрежесіне байланысты бір уақытты және ағымдағы болып бөлуге болады.

Уақытты шығындарды жылдар бойы өнім өндірумен және қызмет көрсетумен қажетті үнемі жұмсалатындықтан материалды шығындар мен еңбектілік шығындар деп ажыратамыз.

Біруақыттағы шығын деп – өндірістік қорларды кеңінен қайта өндіруге, өндірісті техникалық тұрғыда жетілдіруге қажетті бірқатар жылдармен қаражаттандырылған материалды-техникалы құралдар деп ажыратамыз. Оларға жылдар бойы нәтижелік берумен байланысты ағымдағы шығындардың айырмашылықтарымен біруақыттағы шығындарды, өндірістегі күштердің қолданыстарымен байланысты болғаннан кейін, әдеттегідей, бір жылдан артық нәтиже береді. Біржолғы шығындар өндірістік және капиталдық салымдарға бөлінеді.

Өндірістік шығындар іс-шараларды әзірлеуге байланысты ғылыми-зерттеу және жобалық-конструкторлық жұмыстар кешенін жүргізуге арналады.

Әлемдік тәжірибедегі шығындар мен ресурстарды жіктеу әмбебап жұмыс, одан шығындар мен ресурстардың төмендегі түрлері бөлінеді:

– жанды еңбек шығындары (жұмыс істелген уақыт, еңбекақы төлеу қоры);

– материалдық шығындар (шикізат, материалдар, отын мен энергия шығындары);

– өндірістік қорлар (негізгі өндірістік қорлар, айналым қорлары, айналыс қорлары);

– капиталдық салымдар, инвестициялар (негізгі қорлардың ұдайы өндірісін кеңейтуге жұмсалатын шығындар және айналым қорларының өсімі);

– табиғи ресурстар (жер, пайдалы қазба қорлары, ормандар, сулар);

– ақпараттық ресурстар (білім, ғылыми-зерттеу нәтижелері, өнертапқыштық және жаңашылдық ұсыныстар);

– экономикалық санат ретіндегі уақыт (жұмыс кезеңі, өндіріс уақыты, инвестицияларды тарату мерзімдері, жаңалықтар, жаңа техниканы енгізу).

Экономикалық тиімділіктің маңызы оның санаттарымен бірге экономикалық нәтижесінің жіктелуі, сондай-ақ шығындар мен ресурстар негізінде нақтыланады.

Тиімділік деңгейі туралы ақпараттың нақтылығы экономикалық нәтиженің жіктелуіне және тұлғалау нысандарына байланысты. Экономикалық нәтижені бағалау көрсеткіштері үш топқа бөлінеді: көлемді, соңғы және әлеуметтік нәтижелер.

Экономикалық нәтиженің көлемдік көрсеткіштері бастапқы көрсеткіш болып табылады және оған өндірілген өнім мен қызмет көрсетулердің табиғи және бағалық көрсеткіштері: табиғи өлшеуіштердегі өнім өндірісінің көлемі, жалпы тауарлық өнім, монтаждау-құрылыс жұмыстарының көлемі, өңдеудің нормативтік құны және т.б. жатады.

Нәтиже көрсеткіштерінің келесі тобы басқарудың әр түрлі деңгейіндегі өндірістік-шаруашылық қызметінің соңғы нәтижелерін, нарық қажеттілігінің Бірліктандырылуын, өндірістің сапалы құрылымын көрсетеді. Оларға: ұлттық табыс, таза өнім, жалпы ұлттық өнім, пайда, өзіндік құнды төмендетуден түскен үнем, тиісті бағалармен сату көлемі, өндірістік күш пен қорларды қолданысқа енгізу, өнім мен қызмет көрсетулер сапасы жатады.

Көлемдік нәтижелер тиімділіктің сараланған көрсеткіштерін есептеу кезінде, ал соңғы экономикалық нәтижелер тиімділіктің қорытындылау (кешендік) көрсеткіштерін есептеу кезінде есепке алынады.

Тәжірибелік бөлім. Нарықтық қатынастарға жоғары дәрежеде құрылыс материалдарын шығаруды жүзеге асыратын «Жеңіс» ЖШС өзіндік капитал пайдалылығының динамикасын талдағанда, оның көрсеткіштерінде тұрақты және жалпылама өсу бағыттары бар. Бірақ ке-

зеңнің соңына қарай өзіндік капитал рентабельділігі минималды деңгейіне түсіп 0,3-ке теңелді. 2015 жылға қарай бұл көрсеткіштің төмендеу себебі – кәсіпорын пайдасының өсу қарқыны жеткіліксіз болғаны мен өзіндік капитал көлемінің өсуі.

2-кесте – Тиімділік дәрежесі коэффициенті тәсілімен «Жеңіс» ЖШС көрсеткішін талдау

№	Көрсеткіштер	2014 жылы	2015 жылы
1	Жалпы капитал тиімділігі	0,19	0,18
2	Өзіндік капитал тиімділігі	0,33	0,30
3	Сатылымдар тиімділігі	0,18	0,16
4	Өндірістік қорлар тиімділігі	0,16	0,10

2-кестеде берілгендердің талдауы келесіні көрсетеді: сатылымдар тиімділігі төмендейді, бұл өнімнің өзіндік құнының өсуіне байланысты болды. Өнімнің өзіндік құны 2015 жылға қарай 8%-ке өсті. Сатылым тиімділігі 2014 жылы 0,18-ге тең болды, ал 2015 жылы – 0,16. Осыған қоса тиімділігі деңгейінің төмендеуі өнім өткізуден түскен табыс деңгейінің төменгі деңгейіне байланысты болды. Өткізуден түскен табыс деңгейі өз кезегінде сол уақытта нарықта қалыптасқан жалпы дағдарыстық өндірушілер саны өсіп, нәтижесіне кәсіпорын өніміне барлық бағалар төмендеді.

Өндірістік қорлардың тиімділігі де талдау кезеңінде төмендеді, оның максималды көлемі 2014 жылы 0,16-ға теңелді, ал минималды көлемі 2015 жылы 0,10-ға тең болды. Өндірістік қорлар рентабельділігінің төмендеуі негізгі және айналмалы қорлар көлемінің өсуіне, пайданың өсу қарқынының төмендеуіне байланысты болды.

Кәсіпорын рентабельділігінің көрсеткіштерін анықтағаннан кейін оның әр түрлі айналымдылық көрсеткіштерінің көмегімен кәсіби белсенділігін бағалау керек. Талдау нәтижелері 3-кестеде көрсетілген.

3-кестеде берілгендерді талдау барысында жалпы және өзіндік капиталдың айналымдылығының өсу бағыттары айқындалады, бұл кәсіпорынның жыл сайынғы пайдасының өсуіне байланысты. Айналымдылықтың минималды көрінісі 2014 жыл болды, максималды – 2015 жылы.

Кәсіпорын өнімдері өткізуден түскен табыстың өсу қарқыны жоғары болғандықтан, негізгі капитал айналымдылық коэффициенті өсті. Негізгі капитал айналымдылығы 2015 жылы максималды болды – 10,43, ал минималды көрінісі 6,08 болды. Айналымдылықтың түсуі кәсіпорынның негізгі капитал көлемінің өсуімен түсіндіріледі.

3-кесте – Кәсіпорынның кәсіби белсенділігінің көрсеткіштері

№	Көрсеткіштер	2014 жылы	2015 жылы
1	Капиталдың жалпы айналымдылық коэффициенті	22,9	5,17
2	Өзіндік капитал айналымдылық коэффициенті	5,19	8,70
3	Негізгі капитал айналымдылық коэффициенті	6,08	10,43
4	Қорлар мен шығындар айналымдылығының коэффициенті	21,09	31,11
5	Дайын өнім айналымдылығының коэффициенті	100,41	257,08
6	Дебиторлық борыштар айналымдылығының коэффициенті	15,56	25,37
7	Мобильді қорлар айналымдылығының коэффициенті	119,07	336,4
8	Кредиторлық борыштар айналымдылығының коэффициенті	30,67	50,40
9	Ағымдық активтер айналымдылығының коэффициенті	6,77	5,70

Кәсіпорынның ағымдағы айналымдары айналымдылығының талдауы нәтижесінде 2015 жылы бұл көрсеткіш 5,7 айналым санына жетіп, төмендегенін байқаймыз. Оның себебі – кәсіпорын мобильді қорлар көлемінің өсуі. Кәсіпорын активтерінің күрт өсуі 2015 жылы байқалды.

Әлеуметтік нәтижелер мен олардың экономикалық нәтижелерге ықпалы нақты сандық бағалауға келе бермейтінін, оларды жанама бағалаудың кеңінен таратылғанын, мақсаттардың сараланып отыратынын атап өткен жөн.

Ресурстарды немесе шығындарды қамту өз деңгейі бойынша ресурстардың немесе шығындардың бір түрін қолдану тиімділігін және ресурстардың немесе шығындардың барлық түрінің қолданылуын сипаттайтын жеке көрсеткіштерге бөлінеді.

Есептеу әдістемесіне қарай тиімділік көрсеткіштері шығындық және ресурстық болып жіктеледі. Тиімділіктің ресурстық көрсеткіштерін есептеу кезінде кәсіпорынның шаруашылық айналымына енгізілген ресурстар шамасы қатысады, ал шығындық көрсеткіштер – бағаланған объектіні сату кезінде жүзеге асырылған ресурстар шығынының шамасы.

Өз бағытына қарай іс-әрекеттер сыйымдылық және қайтарымдылық көрсеткіштеріне бөлінеді [3].

Қорытынды

Өндіріс тиімділігін арттырудың объективтік қажеттілігі кеңейтілген ұдайы өндіріс процесінің экономикалық мүддемен тікелей байланыстылығында. Дамудың қозғаушы басым күштерінің бірінен саналатын экономикалық мүдделер, өндіріс тиімділігінің артуына ынталандырудың ғылыми негізделген жүйесін ұтымды қолдану арқылы әсер етеді. Сонымен қатар, экономикалық мүдделер, ынталандыруды қоғамның заңдылықтарымен байланыстырып тұратын орталық буын болып табылады.

Еліміздің қазіргі және орта мерзімді дамуындағы негізгі стратегиялық ұстаным – экономикалық өсуді экстенсивтік емес, интенсивті, индустриалды-инновациялық факторлардың басымдылығы есебінен қамтамасыз ету. Бұл үшін еңбек уәжі мен оған ынталандырудың жаңа жүйесін қалыптастырудың нақты жолдары анықталуы қажет.

Алайда, экономикалық әдебиетте «еңбекке ынталандыру» мәнін анықтауда ортақ пікір қалыптаспаған. Ғылыми зерттеулерде «экономикалық мүдделер», «қажеттілік», «ынталандыру», «материалдық ынталандыру», «уәж», «уәжділік» сияқты ұғымдар кеңінен қолданылады. Олардың мәні мен функционалдық мағынасы да бірқатар шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектерінде әртүрлі түсіндіріледі. Осыған байланысты, біз, «ынталандыру» категориясын нақтылауда бүгінгі заманға тән интеграциялық тәсілге сүйенуді, зерттеу шеңберінде тек экономикалық емес, сонымен қатар, тарихи, әлеуметтік-мәдени, құқықтық және саяси алғышарттардың да қамтылуы қажет деп санайтын экономистерді қолдаймыз.

Қоғамның басты өндіргіш күші, ең алдымен адам ресурстары. Демек, ынталандыру ұғымы олардың мүддесіне тікелей қатысты түсінік, яғни еңбекке талаптандыру уәжі болып табылады. Өз кезегінде, «еңбекке ынталандыру» дегеніміз қажеттіліктің кешенді жүйесі, адамдардың іс қабілетін дамытудың күшті құралы.

Экономиканы ынталандыру кезінде ынталандыруға қарағанда кең мағыналы категория. Экономикалық жетілдіру – адамдардың заттарының әрі табысты еңбекке тартатын, олардың мүдделік белсенділігін арттырудың әртүрлі үрдістері мен әдістерін қамтиды. Сонымен, экономикалық ынталандыру дегеніміз өндірістік қатынастар субъектілерінің мүмкіндіктерін толығымен пайдалану мақсатында қолданылатын, олардың экономикалық және әлеуметтік жауапкершіліктерін нықтайтын материалдық және материалдық емес тетіктердің жиынтығы.

Нарықтық қатынастар жағдайындағы шаруашылықты тиімді жүргізудің ынталандыру жүйесі өнімді еңбек қызметіне талаптандырудың тағы бір тобын анықтайды, олар басқарушылық және қалыпты болып жіктеледі.

Экономикалық ынталандырудың қазіргі индустриядан кейінгі жағдайында құндық бағдарлар мен қажеттіліктер, қызметкерлердің еңбек белсенділігінің даму барысындағы оңды өзгерістер мұқият ескерілуі тиіс. Бұлар:

– материалдық ынтаны тұлғаның өзі іске асыруы, зияткерлік әлеуетті дамыту, адамның шығармашылық қабілеттері мен білімін үдету;

– өнімді еңбек пен мол табыстың кепілі – жұмыскерлердің іскерлік қабілеті мен біліктілігін арттыру;

– барынша көп тұтынудан гөрі, өмір сүру мен еңбек қызметінің әлдеқайда жоғары сапасын қамтамасыз етуге бой ұру, қазіргі заманғы жаңа ынталар жүйесіндегі өзін-өзі дамытудың басыңқылығына ден беру;

– сапалы экономикалық өсімге қол жеткізуде еңбек белсенділігін ынталандыру міндеті қызметкердің еңбекке негізделген басым уәждерімен, әлеуметтік қажеттіліктерді Бірліктандырумен сипатталады, демек материалдық ынталандыруда әлеуметтік фактордың ролі арта түседі.

Қазақстан Республикасының жедел дамуына, сондай-ақ өндірістің өнімділігіне экономиканың қазіргі жағдайы, яғни трансформация (түрлену) процесі әсер етіп отыр. Кез келген өтпелі кезеңнің негізгі белгілері: бұрынғы және жаңа жүйе элементтерінің қатар жүруі, қарама-қайшылықтың ерекше көрінісі – бой көтере бастаған және ескірген экономикалық механизмдер мен тетіктердің арасындағы сәйкессіздіктер, тұрақсыздық.

Әлеуметтік-экономикалық дамудың қазіргі кезеңінде экономиканы құрылымдық тұрғыдан қайта құру қажеттілігі кәсіпкерлікті жедел дамыту есебінен нақты іске асырылады.

Кәсіпкерлік, дербес, ізденімпаз әрекетке дайын, мол табыс көзіне ұмтылуға қабілетті, іскер адамдар қатарының көбеюін қамтамасыз етеді. Өндіріс тиімділігін ынталандыру механизмі тұрақты экономикалық өсімге, халықтың барлық топтарының материалдық жағдайын жақсартуға, бәсекеге қабілеттілікке, елдің ұлттық қауіпсіздігін сақтау ұсталымын орындауға бағытталуы қажет. Біздің ойымызша, өндіріс тиімділігін экономикалық ынталандыруды мынандай белгілермен сипаттауға болады:

– экономикалық өсімнің тұрақты қарқыны, оның сапалық сипаты;

– өндірілген тауар сапасының артуы және оның отандық, әлемдік нарықты бәсекеге қабілеттілігінің өсуі;

– халықтың материалдық жағдайы мен әл-ауқатының жақсаруы;

– жаңа технологияларды меңгеру, ғылыми және инновациялық қызмет әсерінің күшеюі, адам капиталын нәтижелі қолдану;

– басқару тиімділігін арттыру нәтижесінде өндірістік ресурстарды пайдалануды үнемдеу, еңбек өнімділігін ынталандыру.

Әдебиеттер

1 Қуанышев М.С. Қазіргі экономика негіздері. – М.: Қаржы және статистика, 2013, 368 бет.
2 Котлер Ф. Маркетинг негіздері. – М.: Білім, 2015, 64 бет.
3 Козленко Н.И. Нарық және кәсіпорын. – М.: Агропромиздат, 2014, 64 бет.

References

1 Қuanyshev M.S. Қazipgi jekonomika negizdepi M.: Қapzhy zhəne statistika, 2013 zh., 368 bet.
2 Kotlep F. Mapketing negizdepi. M: Bilim, 2015 zh., 64 bet.
3 Kozlenko N.I. Napyқ zhəne kəsipopyn. M.: Agpoppomizdat, 2014 zh., 64 bet.

ҒТАХР 06.81.12

Г.Б. Нурсейтова*[1], А.Б. Есмурзаева[1]

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
*E-mail: n.gulmyra@mail.ru

ЖОБАЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ БАСҚАРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ИНСТРУМЕНТІ РЕТІНДЕ

Қазақстан Республикасының нарықтық экономикасы жыл сайын жаңа белестерге өтіп, даму қарқыны үдеуде. Осыған байланысты шаруашылық үдерісін реттеудің негізгі механизмі болып танылған бәсекеге қабілеттілік те күшеюде. Заман талабына сай жобалық менеджмент кәсіпорын қызметін ұйымдастыруда өзінің заңды орнына келуде. Жобалық тәсіл қоғамды, мемлекетті, бизнесті басқару кезінде, жеке компаниялар қызметтері шеңберінде, өмірдің барлық аясында кеңінен қолданылады. Жобалық менеджментті «басқару қызметінің ерекше мәдениеті», «өркениетті бизнестегі кәсіби көпір» деп атайды. Оны философияның, ойлаудың өзіндік бейнесі деп есептейді. Сол себепті, бүгінгі таңда, жобалық менеджменттің құралдары мен әдістерін игеру көлік жүргізу немесе ақпаратты технологияларды ұғыну сияқты маңызды. Мақалада жобалық менеджменттің негізгі құраушы элементтері мен олардың кәсіпорынның қызмет жүргізу барысына әсері сипатталған.

Түйін сөздер: жобалық менеджмент, бәсекеге қабілеттілік, тәуекел, жоба триплеті.

Nurseytova G.B., Yesmurzayeva A.B.

The project management as a modern management's tool of competitiveness

Each years Kazakhstan's economy goes to a new frontier. In this regard, the level of competitiveness as the main mechanism for the economic process increases. In modern society, project management has taken a special place in the company's management. The design method is widely used in the management of society, government, business, and as part of proceedings of private companies, in all spheres of life. Project management is also referred to as «special cultural management», «professional bridge in a civilized business», a reflection of the philosophy, thinking. Therefore, in the current market situation and to learn to use the tools and techniques of project management as a significant vehicle development and understanding of information technology. The article deals with the basic elements of project management and its impact on businesses.

Key words: project management, competitiveness, risk, project's Triplet.

Г.Б. Нурсейтова, А.Б. Есмурзаева

Проектный менеджмент как современный инструмент управления конкурентоспособностью

С каждым годом экономика Казахстана переходит на новые границы. В связи с этим уровень конкурентоспособности как главного механизма хозяйственного процесса повышается. В современном обществе проектный менеджмент занял особое место в управлении предприятием. Проектный метод широко используется в управлении обществом, государством, бизнесом, а также в рамках делопроизводства частных компаний, во всех сферах жизнедеятельности. Проектный менеджмент также называют «особенной культурой управления», «профессиональным мостом в цивилизованном бизнесе», отражением философии, мышления. Поэтому в современной рыночной ситуации освоить и использовать инструменты и методы проектного менеджмента важно, как освоение автомобиля и понимание информационных технологий. В статье рассмотрены основные элементы проектного менеджмента и их влияние на деятельность предприятий.

Ключевые слова: проектный менеджмент, конкурентоспособность, риск, триплет проекта.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

Кіріспе

Қазақстан Республикасының нарықтық экономикасы жыл сайын жаңа белестерге өтіп, даму қарқыны үдеуде. Осыған байланысты шаруашылық үдерісін реттеудің негізгі механизмі болып танылған бәсекеге қабілеттілік те күшеюде.

Заманауи экономикалық шарттарда әрбір шаруашылық субъектісінің қызметі бүкіл нарық қатысушыларының, оның қызметімен байланысты қатысушылардың назарында болады.

Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігі – сәйкес нарықта нақты белгіленген уақытта бәсекеге қабілетті тауарлар өткізіп, қызметтер көрсетіп, кәсіпорынды тиімді басқару болып табылады.

Тәжірибелік бөлім. Кез келген компания қызметінің құрылымында қызметтің екі түрі бар: операциялық, жобалық. Әдетте, компанияларда операциялық қызмет басымдылыққа ие. Оның үлесіне барлық жұмыстың 80 % тиесілі. Дегенмен, компания қызметінің аясына, бағытына тәуелді өзге де арақатынас болуы мүмкін.

Сапа менеджментінің барлық стандарттары, технологиялық стандарттар кәсіпорынның операциялық қызметін реттейді. Әлемдік тәжірибеде жобалық қызметте стандартталған.

Сөзсіз, қызметтің қос түрі – операциялық, жобалық жалпы ұқсас белгілерімен қатар айырмашылықтарға да ие [2]. Олар мына көрсетілгендермен ұқсас:

1) адамдар орындайды;

2) ресурстардағы шектеулік;

3) жоспарлау, жүзеге асыру, бақылау кезеңдерінен өтеді;

4) нақты мақсатқа бағынышты.

Айырмашылықтар: операциялар тұрақты орындаудан, қайталаудан тұрса, ал жобалар уақытша, бірегей болып табылады.

Операциялық қызмет мысалдары: банкте клиенттерге қызмет көрсету; техникалық, заңдық, IT-қолдау; ұйымның ағымдағы қаржылық қызметі, газеттер мен журналдар шығару; зауыт жұмысы, жоспарлау, есептілік, кадрларды басқару. Жобалар көмегімен өнімдердің немесе қызметтердің сипаттамаларын жақсартамыз; кәсіпорынға жаңа рәсімдер немесе жаңа үдеріс енгіземіз немесе компания ішінде сапаны басқаруды енгіземіз; әртүрлі нысандарды саламыз; зымыранды орбитаға шығарамыз, жаңа ұшақтар құрастырамыз; қоршаған ортаны зерттейміз, жаңа технологияларды ашамыз, сынақтан өткіземіз, т.б.

Осылайша, операциялық қызметтер – бұл бір өнімді өндіру бойынша немесе қайталамалы қызмет көрсету бойынша әрекетті үздіксіз орындауға бағытталған қызмет, жобалық қызмет әрқашанда уақытпен шектелген, бірегей өнімдердің немесе нәтижелердің туындауына арналған. Қызметінің қос түрі де басқаруды талап етеді. Жобаларды басқару спецификалық құралдар жиынтығына ие. Компаниядағы жобаларды басқаруға жалпы тәсілді енгізу оған көптеген артықшылықтар береді.

Талқылау, нәтиже. Жобаның басы, соңы, мақсаты болады. Идея болған кезден бастап жоба да болады. Жобалар идеяларды жүзеге асырады. Ежелгі Египетте пирамидаларды тұрғызу, антикалық Грекияда әліпбиді немесе А.С. Поповтың радионы ойлап табуы – мәнді ұлы оқиғалар, ойлаудың немесе физиологияның мәнді жұмсауы, инновациялылығы – табысты тарихи жобалар деп атауға болады.

Бүгінгі таңда біз жобалармен барлық аймақта – ғылыми зерттеулерде, мәдениетте, саясатта, тіпті жеке өмірімізде де кездесеміз. Автотрассалар құрылысы, Арал теңізінің қайта жандануы, «ЭКСПО» көрмесін өткізу, сайлау компаниясын ұйымдастыру, жеке үй құрылысы – мазмұны әртүрлі болғанына қарамастан, мұның барлығы жобалар. Кәсіпорындарда жобалар ретінде бәрінен бұрын клиенттердің – ірі, инновациялық, ерекше мәні бар тапсырыстары жарияланады. Алайда жобалық сипатқа ішкі инновациялық бастамалар да ие болуы мүмкін, мысалы, желілік пайдалануға арналған жаңа бағдарламалар енгізу, интернет ресурстарына PR-бөлімінің назарын аударту [1].

Жобаларды басқаруда «жоба» ұғымының әртүрлі анықтамалары қолданылады. Мысалға, «Жобаларды басқару бойынша білім жиынтығына нұсқау» (a Project Management Body of Knowledge Guide, PMBOK) атты кең танымал стандартта жобаға келесідей ықшамдалған анықтама берілген: Жоба – бұл бірегей өнімдер, қызметтер немесе нәтижелер алуға арналған уақытша кәсіпорын. Салыстыру үшін басқа анықтаманы қарастырсақ: Жоба – бұл әрекет етуші жүйені өзгерту немесе реформалау, сонымен қатар өзгеріс мақсатқа, ресурстар базасына, уақытша шеңберде, қорытынды нәтижені болжауға, оған қойылатын талапқа ие. Тағы біреуі: Жоба – бұл қойылған мақсат, уақыт, қаржы, кадрлық, өзге де шектер сияқты жағдайлар жиынтығының бірегейлігімен, сондай-ақ басқа да бастамалардан шектеулермен, жобамен негізделген ұйымдық нысанмен елеулі дәрежеде сипатталатын бастама [3].

Бұл анықтамаларды салыстырып, жоба белгілерін айырып алуға болады:

– міндетті кешенді, инновациялы, бірегей орнату;

– күнделікті өндірістік үдерістерден шектеу;

– тұжырымдалған мақсат;

– ресурстық базасы: қаржылық, кадрлық шектеулер;

– уақыт шектері: анықталған бастау, аяқталудың жоспарланған уақыты;

– бірнеше мамандардың немесе бөлімдердің пәнаралық ынтымақтастығы;

– жеке ұйымдық нысан;

– тапсырыс беруші – сыртқы немесе ішкі (кәсіпорын ішінен);

– бірегей соңғы нәтиже (өнім), оған қойылатын белгілі талаптар.

Бұл белгілер топтамасы әмбебеп, өйткені ол кез келген жобаға тиесілі.

Халықаралық стандарт ISO 21500 келесі анықтаманы береді: бұл жобаға әдістерді, құралдарды, дағдыларды қолдану [4].

Жобаны бастағанда келесіні басшылыққа алу қажет:

Бірінші. Жобалар өз мәнісі бойынша кешенді. Оларды іске асыру үдерісіне сыртқы ортаның әртүрлі жағдайлары әсер етеді.

Екінші. Жоба міндеті, әдетте, топпен шешіледі. Адамдар әртүрлі аймақтардың кәсіби мамандары болып қана қоймай, олардың арасында дұрыс іскерлік қатынас орнауы керек. Сондықтанда, психологиялық басқарудың топтағы маңыздылығын іске асыруды соңғы кезекке қалдырмау керек.

Үшінші. Шешу жолдары жиі айқын болып табылмайды, алдын ала жоспарланбайды. Жоба мақсаты, әдетте, бастапқыда жалпы түрде көрінеді. Жоба барысында бастапқыда көрінуі, бағалануы мүмкін болмайтын үнемі белгісіз құбылмалыққа орын бар, оған тез әрі икемді әсер ету керек.

Төртінші. Жобалар әдеттегі кәсіби қызмет шеңберінен тыс жатады. Сондықтанда, жобалық жұмыс қызметкерлерден күнделікті, әдеттегі кәсіби қызметтен гөрі көп қажырлылықты, креативтілікті талап етеді.

Бесінші. Жобалар, әдетте, едәуір инвестициямен байланысты, көп шығынды талап етеді, тіпті бастапқы шығындар сметада болжанғаннан да өте жоғары болуы ғажайып емес. Сонымен қатар нәтижесі де жиі болжалғандай болып шықпайды.

Осылайша, жобаларды басқару – кешенді міндеттерді өз уақытында, үнемді, жоғары сапамен қамтамасыз етуге бағытталған басқару [5].

Сөз жоқ, әрбір кәсіпорын жобаларды басқаруға қаншалықты байыппен қарауына байланысты мәселелерді өзінше шешеді, тәжірибе келеңсіз қатынастардың нұсқаларын көрсетеді (1-кесте):

1-кесте – Жобаларды басқаруды пайдалану деңгейлері [6]

«Жобақұмарлық»	«Кездейсоқ»	«Жалтару»	«Мойындамау»
Жоба ретінде барлық тапсырыстар, тіпті, аса мәні жоқ қызметтер жарияланады	Адамдар, егер олардың жобалық тәсіл туралы түсінігі болмаса да, өздерінің айналысқандарының барлығын жобалар деп жиі есептейді	Өндірістік үдерісті қайта құрылымдау мен өкілеттіктің жылжу мүмкіндігі орын алу салдарынан жобаларды стандарт бойынша орындаудан жалтару	Жобалар жоқ, өйткені «барлығы онсыз да жұмыс жасайды»

Жобаны басқаруда үш негізгі басымдылықты немесе кез келген жобадағы үш шектеуді бөледі: мазмұны (сапа), мерзімдері, құны (жоба шығыны, бюджеті).

Барлығы бірге жобаның құдіретті үшбұрыш шектеулерін құрайды. Ол бір-бірінен негізгі шектеулерге тәуелді екенін көрсетеді: егер олардың біреуі қауіп-қатерге түссе, бұл сөзсіз қалғандарына да әсерін тигізеді [6].

Әрбір жоба алдын ала жоспарда көзделмеген жағдайларға ұшырауы мүмкін. Бұл туындаған тәуекелдің салдарынан жоба проблемаға ұшырағанын білдіруі мүмкін.

Түрлі жобалар көп немесе аз тәуекелдермен байланысты болуы мүмкін, алайда, тәуекелдері мүлдем жоқ бірде-бір жоба болмайды.

Әрбір жоба – бірегей, жаңалық элементтерінен тұрады. Ал бұл шешім қабылдау үшін белгісіздік, яғни ақпарат жеткіліксіздігін тудырады. Жобалармен айналысу белгісіздікті, одан туындайтын тәуекелдерді қабылдауды білдіреді.

Әдеттегі қызметте белгісіздік қолданылмайды. Мысалы, сізде күмән туындаса, сіз конвейерді іске қоса алмайсыз. Өйткені, апат болған жағдайда, сіз әкімшілік немесе тіпті қылмыстық жауапкершілікке сәйкес жазаға

тартыласыз. Ал жобада барлығына сенімді болу мүмкін емес, сондықтан да, белгісіздік құпталады.

Әрине, жобада пайда болатын тәуекелдердің барлығы, оны бұзбайды. Кейбіреулері су бетіндегі шеңберлер сияқты бір минуттың ішінде жоқ болып кетеді. Алайда, көпшілік тәуекелдер мұхитта дауыл тудыратын су асты жер сілкінісіне ұқсайды.

Айтылғанның негізінде, тәуекелдің салдарынан жобаға тек қана зиян келтіріледі, мәселе тек зиянның ауқымында деген пікір туындайды. Алайда, жобаларды басқару көзқарасынан бұл мүлдем олай емес. ЖБ-да тәуекел – белгісіз, ықтимал оқиға немесе шарт, егер ол орын алған жағдайда ол жобаның орындалуына, нәтижесіне теріс немесе оң әсерін тигізуі мүмкін. Демек, жоба үшін теріс тәуекел – қауіп, ал оң тәуекел – мүмкіндік болып табылады.

Тәуекелдердің әртүрлі қайнар көздері болуы мүмкін: адам факторымен байланысты (мысалы, жоба қызметкерлерінің жеткіліксіз біліктілігі), технологиялық, саяси, қаржылық, құқықтық, физикалық, табиғи, т.б.

Мысалы, тәуекел қайнаркөзі – құрылысқа рұқсат алу қажеттілігі, тәуекел – рұқсат беруде кідіріс болуы мүмкін (теріс тәуекел, қауіп). Тағы бір мысал, тәуекел қайнаркөзі – қызметкерлердің жетіспеушілігі, тәуекел-қызметкерлер жұмысты уақытында іске асыруы мүмкін, демек, оның орындалуына біршама аз ресурстар жұмсалады (оң тәуекел, мүмкіндік).

Әрине, әрбір менеджер жоба жұмыстарына кірісе отырып, оның табысты орындалуына үміт артады. Өкінішке орай, барлық жобалар табысты аяқтала бермейді. Табыстылық дәрежесі бойынша жобалар үш санатқа бөлінеді: табысты, проблемалық, сәтсіздікпен аяқталатын [7].

Сәтсіздікпен аяқталған жобалар – бұл қойылған мақсаттарға қол жеткізілмеген жобалар. Жоба өмірлік циклінің кез келген сатысында бастамасынан орындалуына дейін уақытынан бұрын аяқталуы мүмкін. Жоба сәтсіздігінің себептері әртүрлі болуы мүмкін: жеткіліксіз қаржыландыру, белгіленген уақыт ішінде орындау мүмкіндігінің жоқтығы, қажетті біліктілікке ие орындаушылардың болмауы, нарық жағдайының өзгеруі, заңнамадағы өзгерістер, әзірленетін өнімнің моральдық ескіруі, т.б. Кейбір жобалар, олардың бастама, жоспарлау сатыларында жіберілген көптеген қателіктердің себебінен, күйрейтіні алдын ала анық болады, ал менеджер мұны неғұрлым ерте түсініп, анықтап, жобаны мерзімінен бұрын жабу себептерін құжаттандырып, оның аяқталуына кірісу рұқсатын алса, соғұрлым орындаушы-ұйым жағымсыз жағдайдан біршама аз шығынмен шығады.

Проблемалық жобалар – бұл қойылған мақсаттарға бюджеттің елеулі көлемде асуымен, мерзімдердің кідірісімен, сапаның ішінара төмендеуімен ұштасып, белгілі бір дәрежеде қол жеткізілген жобалар.

Соңғы жылдарда сәтсіз аяқталатын жобалардың азаюы, табысты жобалардың артуы үрдісі орын алған. Бұл IT-жобаларды орындау статистикасымен көрсетілген [8].

Қорытынды

Егер қойылған мақсат белгіленген мерзімде, бөлінген бюджет шеңберінде қол жеткізіліп, тапсырыс беруші нәтижемен қанағаттандырылған болса, жоба табысты деп саналады.

Көбінесе бұл жобалық басқару тәжірибесінің дамуымен, барлық айналымға енгізілуімен байланысты.

Сөйтіп, кез келген жоба, соның ішінде, өз мақсаттарына жетпеген жоба да, аяқталуы тиіс. Өкінішке орай, тәжірибеде жобаларды басқару кезінде, жобаның бұл сатысына тиісті назар аударылмайды, бұл мүлдем дұрыс емес. Аяқталу үдерістері аса маңызды, өйткені, нақ осы сатыда жоба бойынша барлық ақпарат қалыптастырылады, болашақта мүмкін пайдалану үшін мұрағатта сақталады, сондай-ақ одан сабақ алынады. Жобаны жүзеге асыру тәжірибесі жалпы компанияның қазынасына айналады.

Жобаның аяқталуы – бұл жоба нәтижелерін ресми мақұлдау, рәсімдеу, сабақ алу. Осы сатыда жоба бойынша барлық жұмыстар аяқталғанын, жобаның мақсаттарына қол жеткізілгенін қарастыру қажет.

Әдебиеттер

1 Грей, Клиффорд Ф., Ларсон, Эрик Y. Жобаларды басқару: Тәжірибелік нұсқаулар: ағылшын тілінен аударма. – М.: «Дело и Сервис» баспасы, 2003. – 527 б.

2 Друкер, Питер. Менеджмент тәжірибесі: ағылшын тілінен аударма. – М.: «Вильямс» баспа үйі, 2003. – 397 с.

3 ICB-IPMA Competence Baseline Version 2.0. IPMA Editorial Committee. – Vremen: Eigenverlag, 1999. – P.23

4 ISO 10006:1997(E) Quality Management Guidelines to Quality Management in project management – P.1

5 Тургинбаева А.Н. Инновации и риски: учеб. пособие /А.Н. Тургинбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2008. – 118 с.
6 Risк management and risк profile guidelines for telecommunication organizations.
7 Қазақстан индустрализация картасы. «ҚР Индустрия, жаңа технологиялар Министрлігі» // http://www.mint.gov.кz
8 Цеховой А.Ф. Концепция развития проектного менеджмента в Республике Казахстан на 2010 – 2020 годы. 27.11.2011 г.

References

1 Grej, Klifford F., Larcon, Jerik Y. Zhobalardy basқary: Təzhiribelik nұsқaylar: aғylshyn tilinen aydarma. – M.: «Delo i Cervic» bacpacy, 2003. – 527 b.
2 Dryker, Piter. Menedzhment təzhiribeci: aғylshyn tilinen aydarma. – M.: «Vil'jamc» bacpa үji, 2003. – 397 c.
3 ICB-IPMA Competence Baseline Version 2.0. IPMA Editorial Committee. – Vremen: Eigenverlag, 1999. – P.23
4 ISO 10006:1997(E) Quality Management Guidelines to Quality Management in project management – P.1
5 Tyrginbaeva A.N. Innovacii i ricki: Ycheb.pocobie /A.N. Tyrginbaeva. – Almaty:Қazaқyniverciteti, 2008. – 118 c.
6 Risk management and risk profile guidelines for telecommunication organizations.
7 Қazaқctan indyctralizacija kartacy. «ҚR Indyctrija, zhaңa texnologijalar Minictrligi» // http://www.mint.gov.kz
8 Cexovoj A.F. KONCEPCIJa razvitija proektnogo menedzhmenta v Recpyblike Kazaxctan na 2010 – 2020 gody. 27.11.2011 g.

IRSTI 06.52.35

N.A. Tovma[1]

[1]Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: natalivictor45@mail.ru

ENERGY ECONOMICS AND DEVELOPMENT

In this paper propose to build a system of indicators of greening economy to assess the impact of the energy factor in the value of GDP using economics – mathematic model, reflection the dependence of factor. In particular, most of the strategies for economic growth and development, implemented over the past decades have encouraged rapid accumulation of financial capital opposite a natural capital. Current development model is detrimental to the well-being of generations, creates great risks and challenges for future generations and necessitates the transition to a green economy to achieve sustainable development in the long run. The article noted the recognized world leader in the field of energy and resource savings. In all countries where there are significant advances in addressing the issues of energy efficiency, the decisive role belongs to the state. It is noted that in the Republic of Kazakhstan the development of the legal framework in the field of energy conservation has a positive effect on energy efficiency. How-ever, legislative initiatives are not applied universally, which are advisory in nature, in contrast to the US and EU. The article gives practical recommendations to strengthen the energy efficiency of the work, the diversification of energy sources and the creation of strategic reserves of energy raw materials. The paper suggests possible ways to cover the increasing demand of electricity.

Key words: energy efficiency, energy factor.

Н.А. Товма

Энергетикалық экономиканың дамуы

Осы тұрғыдан бұл мақалада экономиканы көгалдандыру өлшемдер жүйесін құру үшін ЖІӨ-нің көлеміне әсер етуші энергетикалық факторлардың байланысын экономико-математикалық модельдер арқылы бағалау ұсынылады. Дамудың осы модельдері қазіргі ұрпақтың аман-саулығына әсер ететіні сөзсіз. Әсіресе үлкен тәуекелдіктер мен болашақ ұрпақ үшін қиындықтар тудырады, сонымен қатар ұзақ кезеңге экономиканың тұрақты дамуына жасыл экономикаға көшудің қажеттілігін айқындап отыр. Мақалада сонымен қатар, энергия және ресурсты үнемдеу саласындағы әлемдік көшбасшылар атап айтылады. Энергетикалық тиімділікті арттыру мәселесі бойынша едәуір жетістіктер байқалатын барлық елдерде мемлекет шешуші рөлге ие. Қазақстанда энергия үнемдеу сферасындағы нормативтік-құқықтық базаның дамуы – энергетикалық тиімділікті көтеруде оң әсерін тигізіп отырғандығы байқалады. Алайда ұсынымдық сипатқа ие заңнамалық бастамалардың АҚШ пен ЕО елдеріне қарағанда жергілікті орындалуы жүзеге аспай отыр. Мақалада энергия тиімділігін арттыру, энергия көздерін диверсификациялау және энергетикалық шикізаттардың стратегиялық қорларын құрсау бойынша жұмыстарын арттыруға байланысты практикалық ұсыныстар берілген. Электр энергиясына деген артып келе жатқан қажеттіліктерді жабудың мүмкін болатын жолдары ұсынылды.

Түйін сөздер: энерготиімділік, энергетикалық факторлар.

Н.А. Товма

Развитие энергетической экономики

В данной статье предлагается для построения системы измерителей озеленения экономики оценивать влияние энергетического фактора на величину ВВП с помощью экономико-математической модели, отражающей зависимость факторов. Большинство последних стртегий экономи-

ческого развития и роста, реализуемых в течение последних десятилетий, поощряло быстрое накопление физического, финансового и человеческого капитала за счет чрезмерного истощения природного капитала. Существующие модели развития пагубно сказываются на благополучии нынешних поколений, что создает огромные риски и проблемы для будущих поколений и обуславливает обеспечение устойчивого развития в долгосрочном периоде. В статье отмечены признанные мировые лидеры в области энерго- и ресурсосбережения. Во всех странах, где наблюдаются значительные успехи в решении вопросов энергетической эффективности, решающая роль принадлежит государству. Отмечается, что в Республике Казахстан развитие нормативно-правовой базы в сфере энергосбережения положительно влияет на повышение энергетической эффективности. Но законодательные инициативы, носящие рекомендательный характер, не находят повсеместного исполнения, в отличие от США и ЕС. Также даны практические рекомендации по усилению работы по повышению энергоэффективности, диверсификации источников энергии и созданию стратегических запасов энергетического сырья. В статье предложены возможные пути покрытия возрастающей потребности в электроэнергии.

Ключевые слова: энергоэффективность, энергоэффективные факторы.

Introduction

Modern economic development as we know it today, which is the product of the industrialization process of the last two centuries, is fuelled primarily by non-renewable mineral resources extracted from the lithosphere (the outermost shell of Earth). It benefits from relatively abundant and low-cost energy obtained from fossil fuels, namely oil, natural gas and coal, and, to a much lesser degree, fissile fuels such as uranium. The other, traditional sources of energy such as biomass, wind and water power have been marginalized in the energy mix of the industrialized countries. After the summit "Rio + 20" Kazakhstan society started the work under the transfer to the "green" economy. By the initiative of the President Nazarbayev N. Was developed a Concept on transfer to the "green" economy. First of all the Concept promotes the range of prior tasks directed to the reformation of certain sectors of economy. Against this backdrop, inequalities of access to available energy remain glaring. More than 20 per cent of the world's population still has no access to electricity, while 40 per cent have to use traditional biomass for cooking, mainly in rural areas of Africa and Asia. The fight against extreme poverty and malnutrition calls for resolute action to combat these inequalities. Even in the ten leading hydrocarbon-producing countries in Sub-Saharan Africa two-thirds of the population have no access to electricity; yet, a considerable amount of gas goes up in smoke as a result of gas flaring in this region.

Discussion of analysis results. The main priority tasks before country on transition to the «green economy» are:

– increase of the resources usage effectiveness (water, land, biological and etc.) and managing them;

– modernization of existed and construction of new infrastructure;

– increase of population well-being and quality of the environment through the viable ways of pressure softening to the environment;

– increase of the national safety, including the water safety.

The Concept will be implemented in the 3 stages:

The first stage – 2013-2020 – optimization of resources use, heightening the effectiveness of environment protection activity and creation of a "green" infrastructure;

The second stage – 2020-2030 – rational use of natural resources, integration of renewable energy on the basis of new technologies;

The third stage – 2020-2050 – transition of the national economy to the principles of the "third industrial revolution" which is based on the use of natural resources if they are renewable. The huge scale gets the issue of further conservation of mineral resources. Our state is recognized as a country with natural resources. Oil and gas - all over the world are classified as one of the largest energy resources, but even they are exhausted, so it is necessary to find new resources for living. In this case, the fact that Kazakhstan has good air ecosystems, soil, water and forest, greatly enhances its position to other countries.

The second direction – energy efficiency in housing and communal services.

Due to the fact that a significant portion of the urban housing stock was built in the post-Soviet era, most apartment complexes are equipped with ineffective heating systems designs, resulting in significant heat loss. Currently, Kazakhstan has energy service companies, designed to carry out activities in the field of troubleshooting work heating appliances.

The third direction – organic farming in agriculture.

Primarily, this type of failure by considering the direction of synthetic fertilizer products (pesticides), different fodder additives. We are talking about the use of organic fertilizer for crop yields, crop growth. "Greening" of agriculture will provide food to the population, without harming the natural resources at the same time. Kazakhstan plans to operate in the following areas:

– management of soil fertility;

– Efficient use of water;

– management of health of plants and animals;

– mechanization of farms.

The fourth direction – improving the waste management system

Became particularly popular the problem of waste management. Increasingly, there are dirty streets, landfills and the lack of any control over what's happening. In view of the prevailing circumstances and conditions offered to use waste as a by-product of the production cycle. So, for example, the technology of complex processing of municipal solid waste and produce alternative fuel is already being implemented in Almaty[1].

The fifth direction - improving the management of water resources

Water is a key natural component of ensuring the existence of mankind and the integrity of ecosystems. In this regard, the management of water resources is an increasing problem tremendously.

Sixth direction – development of "clean" transport [2].

The seventh direction – conservation and efficient management of ecosystems

Activity in this area is mainly aimed at preserving the unique natural wealth of our country.

Transition to the "green" economy is becoming more and more popular and has a large scale interest. It first of all helps the progress and will secure:

The growth of domestic gross product;

– the growth of income of the state;

– creation of working places lessening the indexes of unemployment [3-4].

Transition to the "green" economy lessens risks from the global threats, such as climate change, exhaustion of natural resources and deficit of water.

Within the frames of development of "green" economy programme, Kazakhstan plans to invest in top 10 sectors of economy: agriculture; housing and communal services; fishing; forestry; industry; tourism; transport; utilization and recycle of wastes; water resources management.

Conclusion

We have compiled a list of recommendations as soon as possible today to create a "clean" future.

Unplug equipment, if not in it, and do not leave plugged-in appliances when not using them at the moment.

Discard the synthetic instruments / tools! We are all used to wash the dishes, using the new cleaning products with the use of various chemicals. Such means primarily as harming the environment and the person.

Take care of energy. Already we can to purchase and install solar panels at home, and use energy-saving light bulbs.

Start sorting trash! One important aspect of the transition to a "green" economy is the disposal of waste, and use them as a secondary product.

Use electronic media! Using paper requires large amounts of felled trees.

Buy eco-friendly products! It greatly improve the state of health of each of us, and will help to create environmentally friendly agriculture

Walk by feet. Gases are one of the most significant sources of environmental pollution. In the power of each of us to make sure that these emissions have become a little less.

Stop poaching! From illegal actions of people, rare plant and animal species at the moment simply disappeared. Preserve the uniqueness of nature – our common task.

Protect the environment! Elementary compliance rules such as not to leave rubbish behind him, not to break tree branches or tearing armfuls of flowers, a significant impact on the state of nature.

References

1 Afza, T. and M.S. Nazir, Is it better to be aggressive or conservative in managing working capital. Journal of quality and technology management, 2007. 3(2): p. 11-21.

2 Juan García-Teruel, P. and P. Martinez-Solano, Effects of working capital management on SME profitability. International Journal of managerial finance, 2007. 3(2): p. 164-177.

3 Raheman, A. and M. Nasr, Working capital management and profitability–case of Pakistani firms. International review of business research papers, 2007. 3(1): p. 279-300.

4 Smith, K. liquidity tradeoffs in working capital management. Readings on the management of working capital, 1980: p. 549-562.

ҒТАХР 06.81.85

Г.Т. Андыбаева[1]

Нархоз университеті,
Алматы қ., Қазақстан
E-mail: GAT71@mail.ru

АГРӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕН ҰЙЫМДАРЫНДА ШАРУАШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ТАЛДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ауыл шаруашылығы кәсіпорындары жұмысының нәтижелері өндіріс жағдайына едәуір тәуелді болады. Сондықтан экономикалық талдауды табиғи-экономикалық жағдайларды, өндірістік бағыттың мөлшерін, өндірістің интенсивтендіру деңгейі мен оның тиімділігін зерделеуден бастайды. Тек қана нақты жағдайларды есепке ала отырып кәсіпорын қызметінің нәтижелерін объективті бағалауға және оның ары қарай даму жолдарын анықтауға болады. Өндіріс жағдайын үш топқа бөлуге болады: табиғи-климаттық, шаруашылықтың орналасқан жері, өндірістің экономикалық жағдайы. Осы топтардың әрбіреуі сәйкесінше көрсеткіштер жүйесімен сипатталады.

Мақалада ауыл шаруашылығы ұйымдары қызметін экономикалық талдаудың ерекшеліктері екі топқа бөлініп, әрбір топқа енетін ерекшеліктер нақты көрсетілген. Сонымен бірге ауыл шаруашылығы жұмыстарының нәтижелерін талдауда қолданылатын әдістер мен тәсілдер, өндірісті интенсивтендіру деңгейін зерделеу көрсеткіштері анықталған.

Түйін сөздер: агроөнеркәсіп кешені кәсіпорындары қызметін талдау, табиғи-климаттық, ауыл шаруашылығы өнімдері, интенсивтендіру, нарықтық-конъюнктуралық.

G.T. Andybaeva

Features of the analysis of economic activity in the organizations of agro-industrial complex

Results of work of the entities of agricultural industry considerably depends on a production condition. Therefore the economic analysis begins with studying of climatic conditions, the size of a production orientation, level of intensifications of production and its efficiency. Only taking into account specific circumstances it is possible to estimate objectively results of activities of the entity and to determine it ways of further development. Conditions of production can be divided into three groups: climatic conditions, economy location, economic situation of production. Each of these groups is characterized by the corresponding system of indicators.

In article features of the economic analysis of activities of agricultural organizations and each feature which enters into group are divided into two groups it is specifically shown. At the same time the acceptances and methods applied in the analysis of results of works of agricultural industry, indicators of studying of level of an intensification of production are determined.

Key words: analysis of activities of the entities of agro-industrial complex, climatic, agricultural products, intensification, market and tactical.

Г.Т. Андыбаева

Особенности анализа хозяйственной деятельности в организациях агропромышленного комплекса

Результаты работы предприятий сельского хозяйства значительно зависят от состояния производства. Поэтому экономический анализ начинается с изучения природно-климатических условий, размера производственной направленности, уровня интенсификаций производства и его эффективности. Только с учетом конкретных обстоятельств можно объективно оценить результаты деятельности предприятия и определить пути дальнейшего развития. Условия произ-

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

водства можно разделить на три группы: природно-климатические состояния, место нахождения хозяйства, экономическое положение производства. Каждая из этих групп характеризуется соответствующей системой показателей.

В статье на две группы разделены особенности экономического анализа деятельности сельскохозяйственных организаций и каждая особенность, которая входит в группу, конкретно показана. Вместе с тем определены приемы и методы, применяемые при анализе результатов работ сельского хозяйства, показатели изучения уровня интенсификации производства.

Ключевые слова: анализ деятельности предприятий агропромышленного комплекса, природно-климатические, сельскохозяйственные продукции, интенсификация, рыночно-конъюнктурные.

Кіріспе

Реформа жылдарында ауыл шаруашылығы өндірістік қызметі қаржылық нәтижелері едәуір нашарлады, саланың табыстылығы төмендеді. Ауылшаруашылық өндірушілерінде меншік қаражаттарының тапшылығы жағдайында ауыл шаруашылығын бюджеттік қолдаудың қысқаруы өндірістік әлуеттің, ауыл шаруашылығы өндірісінің техникалық жарақтандырудың төмендеуіне, соның салдарынан өнімділіктің де төмендеуіне әкеп соқты.

Ауыл шаруашылығының экономиканың маңызды саласы екенін ескерсек, онда агроөнеркәсіптік саясат оны жоғары тиімді, бәсекеге қабілетті етуге, мемлекетті ауыл шаруашылығы өнімдерімен сенімді қамтамасыз етуге, оның сапасын жоғарылатуға бағытталуы керек.

Осы міндеттерді шешуде үлкен ролді кәсіпорынның шаруашылық қызметін талдау алады. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының шаруашылық қызметін экономикалық талдау әдістемесі бизнес-жоспарлар мен басқару шешімдерін негіздеуге, олардың орындалуына жүйелік бақылау жасауға, шаруашылық қызмет нәтижелеріне әсер ететін факторларды зерделеуге, өндіріс тиімділігін жоғарлату мүмкіндігін пайдалану бойынша кәсіпорын қызметін бағалауға бағытталған.

Негізгі бөлім. Агроөнеркәсіп кешенінің шаруашылық қызметін экономикалық талдау өзінің мазмұны бойынша ұлттық экономиканың басқа салаларын экономикалық талдаудан ерекшеленбейді, бірақ оны жүргізу әдістемесінде осы саланың өндірісіне байланысты аздаған айырмашылықтары бар.

Жалпы ауылшаруашылығы өндірісі салалық ерекшеліктері жиынтығын екі үлкен топқа біріктіруге болады.

Объективті, яғни әлеуметтік-экономикалық жағдайларға тәуелді емес, онда ауыл шаруашылығы өзінің саласына байланысты жұмыс істейді.

Қалыптасқан нарықтық қатынастың коньюнктурасы мен тұтас экономика жағдайында туындаған отандық экономикаға тән нарықтық-коньюнктуралық.

Объективті факторлар – бұл ауыл шаруашылығына тән және басқа салалардан оның өзгешелігін көрсететін факторлар. Ұйымның қаржы-шаруашылық жағдайын талдаған кезде осы факторлардың әсерін есепке алу керек, ол талдаудың нәтижелерін дұрыс бағалауға және тиімді басқару шешімдерін қабылдауға мүмкіндік береді.

Объективті факторларға мыналарды жатқызуға болады:

– Климаттық жағдай. Климаттық жағдайды реттеу мүмкін болмағандықтан ауыл шаруашылығы қоғамдық өндірістің тұрақсыз және тәуекелі жоғары саласы болып табылады, сондықтан инвесторларды тартудың және басқа саладан капиталды құюды қиындатады. Өндірістік қызмет нәтижелеріне табиғи-климаттық факторлармен бірге (құрғақшылық, бұршақ, жаңбыр, су басу және т.б.) дүлей зілзалалар (құйындар, дауыл, жылжымалар және т.б.) факторлар әсер етеді, сол себепті ұйымдарды орташа есеппен 3-5 жыл аралығында салыстыру қажеттілігі туындайды. Жоғарыда аталған себептерге байланысты өнімді сақтандыру керек, ал ол болса субъектінің шығындарын көбейтеді.

– Өндірістің маусымдылығы. Ауыл шаруашылығы үшін өндірістің маусымдылығы тән. Осыған байланысты жыл ішінде еңбек ресурстары, техника, материалдар бірдей қолданылмайды, өнім ырғақты сатылмайды, түсім біркелкі түспейді. Мысалы, астық жинайтын комбайндар бір жылда 10-20 күн ғана, сепкіштер-5-10 күн, картоп жинайтын комбайндар – 20-30 күн ғана қолданылуы мүмкін. Бұл ерекшелікті шаруашылық қызметті талдаған кезде есепке алу керек, атап айтқанда өндірісті негізгі құралдармен, жер, еңбек және қаржылық ресурстармен қамтамасыз ету және қолдану көрсеткіштері.

– Ауыл шаруашылығында өндіріс үдерісі ұзақ және жұмыс кезеңімен сәйкес келмейді. Көп көрсеткіштерді тек жыл аяғында ғана есептеуге

болады. Осыған байланысты өсімдік шаруашылығында толығырақ талдауды жыл нәтижесі бойынша ғана жасауға болады. Жыл ішінде ауыл шаруашылығы жұмыстары кезеңдері бойынша агротехникалық шаралардың жоспарының орындалуына талдау жасалынады.

– Биологиялық фактор. Еңбек құралдарының және өнімдерінің биологиялық табиғаты ең алдымен ауыл шаруашылығы ұйымдары активтерінің айналымдылығына әсер етеді, олар тәртіп бойынша басқа салаларға қарағанда ақырынырақ, мысалы негізгі және айналым құралдары құрамындағы өмірлік циклі бар тірі организмдер. Сонымен бірге өндіріске тартылған тірі организмдер шаруашылық қызметі нәтижелеріне факторлардың әсерін есептеуді күрделілендіреді. Мысалы, өсіруде және жемде тұрған малдар басында баланстың бірінші бөлімінде қысқа мерзімді активтерде көрсетіледі, ал малдарды үлкен ірі қараға ауыстырғанда баланстың екінші бөліміне ауысады, содан кейін оларды сойғанда кері қысқа мерзімді активтер тобында «Дайын өнім» бабы бойынша көрсетіледі. Айналым активтерінің мөлшері ұйымның қаржылық жағдайына үлкен әсер ететіні белгілі, сондықтан егер өндірістік цикл сатысын есепке алмаса айналым активтерін талдау нәтижелері қате болуы мүмкін, ол соңында өтімділік көрсеткіштерін бұрыс бағалауға әкеледі.

– Жер өндірістің негізгі құралы ретінде. Жер ресурстарының табиғи ерекшеліктері климаттық жағдайлармен тығыз байланысты. Негізгі қорлардың экономикалық тиімділігі және өндірістік күш-қуаты нақты белгілі басқа салаларға қарағанда жердің өнімділігін нақты есепке алуға келмейді және әр түрлі факторлардың әсерінен табиғи және экономикалық сипаты өзгереді. Жер өндіріс құралы ретінде тозып қана қоймай, уақыт ағымына байланысты егер дұрыс пайдаланса, жақсаратынын атап көрсету қажет. Басқа маңызды ерекшелігі жер өте әмбебап, өйткені онда әр түрлі өнім өндіруге болады. Нәтижесінде өндірістің әмбебаптылығы, әлсіз концентрация, көп салалық сипат, төмен деңгейдегі еңбек өнімділігі сияқты ерекшеліктегі сипатқа ие. Өсетін организмдер өмір жағдайы көбінде топырақтың сапасы мен құнарлығымен анықталады, сондықтан ұйымның қаржы-шаруашылық жағдайын талдаған кезде жер ресурстарының пайдалану тиімділігін анықтауға көңіл аудару қажет.

– Өндіріс тауарлылығының төмендігі. Ауыл шаруашылығының басқа салалардан ерекшелігі онда өнімнің бір бөлігі өндіріс құралы ретінде (тұқым, жем, малдар) жеке мақсатта қолданылады. Сондықтан сатылған өнім көлемі өндірілгеннен әлдеқайда төмен болады.

– Ауыл шаруашылығы ерекшелігін есепке ала отырып, ауыл шаруашылығы кәсіпорындары қызметін бағалау үшін көптеген ерекшеленетін көрсеткіштер (өнімділік (урожайность), малдың өнімділігі, сүттің майлылығы және басқалар) қолданылады. Халық шаруашылығының барлық басқа салаларында қолданылатын жалпы көрсеткіштер (өнімнің өзіндік құны, пайда, рентабельділік, қаражаттар айналымдылығы және т.б.) ауыл шаруашылығы өндірісінің ерекшелігін көрсетеді. Бұл оларды талдаудың кейбір өзгешеліктерін байқатады.

– Меншік нысандары түрлерінің және ұйымдастырушылық-құқықтық нысандардың көптүрлілігі. Ауыл шаруашылығында өнеркәсіпке қарағанда біркелкі табиғи-климат жағдайында өндірісті жүзеге асыратын кәсіпорындар көп. Сондықтан өнеркәсіп кәсіпорындарына қарағанда мұнда шаруашылықтық емес салыстырмалы талдау кеңінен қолданылады. Бұл шаруашылық қызмет нәтижелерін нақты бағалауға мүмкіндік береді.

Ауыл шаруашылығы өндірісінің келесі салалық ерекшелігі нарықтық-конънктуралық факторлар. Олар ең алдымен ұйымның, қаржы-шаруашылық қызметіне және де тәртіп бойынша олардың дамуына шектеулі әсер етеді. Оларға мыналар жатады.

– Ауыл шаруашылығы ұйымдарының қызмет етуіне әсер ететін аймақтық ерекшеліктер. Бұл факторлар ынталанырушы және де шектеуші ретінде әсер етеді. Олардың негізгілері:

– аймақтың географиялық орналасуы;

– салық салудың аймақтық жүйесі;

– аймақтың инвестициялық тартымдылығы;

– ерекше экономикалық жағдайлар (ерекше экономикалық зоналар);

– аймақтың специализациясы;

– аймақтық институциональды-инфраструктуралық объектілердің бар болуы (банктер, сақтандыру компаниялары, кеңес беруші ұйымдар және т.б.) және т.б.

Бұл ерекшеліктер ұйымның қаржы-шаруашылық жағдайын аймақтар бойынша талдау қажет екенін білдіреді.

– Ауыл шаруашылығы өнімдеріне және материалды-техникалық ресурстарға ішкі салалық бағаның диспаритетімен байланысты өнімнің төмен рентабельділігі (баға диспаритеті – бұл ауыл шаруашылығы және өнеркәсіп өнімдеріне баға деңгейінің арақатынасының бұзылу үдерісі).

– Ауыл шаруашылығы өнімдерін сату кезінде белгілі бір қиыншылықтарға әкеп соғатын өнімді өткізетін тұрақты каналдардың жоғы және пайданың едәуір бөлігін өздеріне алатын делдалдардың көптеп пайда болуы.

– Материалды-техникалық құралдардың үйренген каналдарын жоғалту және соның салдарынан өндіріс құралдарының жетіспеуі.

– Қалалармен салыстырғанда ауылдық жерлердің әлеуметтік инфрақұрылымы дамуының артта қалуы, сол себепті білікті мамандарды тарту мүмкіндігінің аздығы.

Жеке кәсіпорындар ауқымында, болмаса аймақта немесе облыста әр түрлі көрсеткіштер жүйесін салыстыру үшін кең база болған жағдайда жиі динамикалық қатарлар, талдамалық топтастыру, корреляциялық талдау, көпөлшемді салыстырмалы талдау әдістері қолданылады.

Шарушылық қызметтің нәтижелері көбінде өндірістің мамандану деңгейіне байланысты болады. Ауыл шаруашылығының мамандану мен концентрациясы екі тенденцияның әсерімен дамиды: бір жағынан еңбектің қоғамдық бөлінуі тар мамандануға жағдай жасаса, екінші жағынан – ауыл шаруашылығы өндірісі ерекшелігіне байланысты болады. Маусымдылық, жердің ерекше рөлі және өсімдік шаруашылығы мен мал шаруашылығының тығыз байланыстылығы кәсіпорынның көп салалы болып дамуын туындатады. Бірақ та соңғы жылдары жеке мамандандырылған шаруашылықтар саны көбейіп келеді (құс фермасы, көкөніс өсіретін шаруашылықтар, мал өсіретін және жемдейтін шаруашылықтар және т.б.).

Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының мамандануын сипаттайтын негізгі көрсеткіш тауарлы өнімнің құрылымы болып табылады. Қосымша көрсеткіштер ретінде егіс ауданы құрылымын, жалпы өнім, мал басы, еңбек шығынын қолдануға болады.

Өнімді өткізудің жалпы көлеміндегі үлес салмағы бойынша 2-3 ірі саланы немесе дақылды бөліп көрсетеді. Өндірістің қосымша саласының негіздiлігін, олардың алдыңғы қатарлы салалармен мөлшерінің келісімділігін зерделейді. Қосымша салалар жиі негізгі саланың қызмет етуі үшін қажет (мысалы, тұқым шаруашылығында ара шаруашылығын дамыту үшін). Қосымша шаруашылықтар капиталдың айналымдылығын жылдамдатады, жер ресурстары мен негізгі құралдардың пайдалану тиімділігін жоғарылатады. Мамандандырылмаған шаруашылықтарда өндірістің әмбебаптылығын байқауға болады: бір уақытта өсімдік шаруашылығы мен мал шаруашылығы өнімдерін өндіріп, сатуға болады және мұнда қайсысы басым екенін анықтау қиын.

Өндірістің мамандану деңгейін анықтау үшін мамандану коэффициентін есептейді ($К_м$):

$$К_м=100/\sum Yc_n*(2H-1), \qquad (1)$$

мұнда Yc_n – тауарлық өнімнің қандай да бір түрінің оның жалпы көлеміндегі үлес салмағы; n – ранжирленген қатардағы өнімнің үлес салмағы бойынша жеке түрінің кезектік нөмірі.

Мамандану коэффициенті мәні 0 мен 1 аралығында өзгеріп отырады. Егер оның деңгейі 0,2-ден төмен болса, онда әлсіз маманданғандығын, 0,2 мен 0,6 аралығында болса-орташа, 0,6-дан жоғары болған жағдайда терең маманданғандығын білдіреді.

Маманданудың экономикалық тиімділігін бағалау үшін мамандану мен өндіріс тиімділігі көрсеткіштерін параллельді салыстыру қажет. Талдау нәтижесі бойынша өндірістің нақты жағдайын есепке ала отырып, ішкі шаруашылық мамандануды жетілдіруге бағытталған шаралар жасалады.

Шаруашылық қызметтің нәтижелеріне өндірісті интенсивтендіру деңгейі үлкен әсер етеді. Ауыл шаруашылығында кеңейтілген ұдайы өндіріс экстенсивті және интенсивті жолмен жолмен жүзеге асырылатыны белгілі. Егер өндірістің жоғарылауын егістік алқапты ұлғайтумен және мал басын көбейтумен қол жеткізілсе, онда мұндай кеңейтілген ұдайы өндірістің нысанын экстенсивті деп атайды. Ал егер өндірісті дамытуға топырақты өңдеу сапасын жақсарту жолымен, тек сол алқапқа қосымша салым жасап, дақылдар мен малдың өнімділігін жоғарылатуға қол жеткізілсе, онда мүндай өндірісті жоғарылату жолын интенсивті деп атайды.

Интенсивтендіру деңгейін жан-жақты зерделеу мақсатында көрсеткіштердің үш тобын қарастырады. Бірінші топқа интенсивтендіру деңгейін сипаттайтын көрсеткіштер жатады: негізгі және айналым қаражаттар сомасы, 100 га ауылшаруашылығы дақылдары шығындар сомасы, қосымша-1 га тыңайтқыш шығыны, энергоқамтамасыз етілуі, шаруашылықтың техникамен қамтамасыз етілуі, мелироацияға инвестиция мөлшері және т.б.

Екінші топ көрсеткіштерін интенсивтендіру нәтижесін сипаттайтын көрсеткіштер құрайды: жалпы, тауарлы өнім шығымы, 100 га ауыл шаруашылығы дақылдарына келетін таза пайда, дақылдардың өнімділігі, малдың көбеюі.

Көрсеткіштердің үшінші тобы қосымша салымды олардың нәтижесімен салыстыру негізінде анықталған интенсивтендіру тиімділігі сипаттайды: жиынтық салымның 1 теңгесіне өндіріс және сатылған өнім көлемі, өндіріс рентабельділігі, еңбек өнімділігі, қор қайтарымдылығы, тыңайтқыш ақталымдылығы және т.б.

Талдау үдерісінде зерттеліп отырған шаруашылықта аталған көрсеткіштер деңгейін, олардың динамикасын анықтап, шаруашылық аралық салыстыру жүргізу, интенсивтендіруге қол жеткізген деңгейге баға беру және өндіріс тиімділігін зерделеу қажет.

Қорытынды

Сонымен мамандану тиімділігін анықтау үшін тәжірибеде қолданылатын әдістер мен көрсеткіштер шындығында ауыл шаруашылығы өндірісінің тек салалық ерекшеліктерінен алынған немесе күтілген эффектісін қағып ала отырып, тиімділігін сипаттайды.

Ауыл шаруашылығы мамандану тиімділігін бағалау әдістемесін ары қарай өңдеу қоғамдық, ұжымдық мүдделерді қанағаттандыруға сәйкесінше шаралардың әсері туралы ұсынысты қамтамасыз етуі тиіс.

Әдебиеттер

1 Ильичев С.Н. Управленческий анализ затратообразующих показателей деятельности сельскохозяйственных предприятий и пути их оптимизации / С.Н. Ильичев // Экономические и гуманитарные науки. – 2011. – №8.

2 Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий АПК: учебник – 8-е изд., испр. – М.: ИНФРА-М, 2011.

3 Савицкая Г.В. Комплексный анализ хозяйственной деятельности предприятия: учебник. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: НИЦ Инфра.-М, 2013.

4 Фудина А.В. и др. Анализ хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий. – М.: Агропромиздат, 1998.

5 Мурачева И.М., Баркулова Е.П. Проблемы сельскохозяйственного производства на современном этапе и пути их решения // Материалы международной научно-практической конференции. – Белгород, 2006.

6 Экономика предприятий и отраслей АПК: учебник / П.В. Лещиловский, В.Г. Гусаков, Е.И. Кивейша; под ред. П.В. Лещиловского, В.С. Тонковича, А.В. Мозоля. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск: БГЭУ, 2007.

References

1 Il’ichev S.N. Upravlencheskij analiz zatratoobrazujushhih pokazatelej dejatel’nosti sel’skohozjajstvennyh pred-prijatij i puti ih optimizacii / S.N. Il’ichev // Jekonomicheskie i gumanitarnye nauki. – 2011. – №8.

2 Savickaja G.V. Analiz hozjajstvennoj dejatel’nosti predprijatij APK: uchebnik – 8-e izd., ispr. – M.: INFRA-M, 2011.

3 Savickaja G.V. Kompleksnyj analiz hozjajstvennoj dejatel’nosti predprijatija: uchebnik. – 6-e izd., pererab. i dop. – M.: NIC Infra.-M, 2013.

4 Fudina A.V. i dr. Analiz hozjajstvennoj dejatel’nosti sel’skohozjajstvennyh predprijatij. – M.: Agropromizdat, 1998.

5 Muracheva I.M., Barkulova E.P. Problemy sel’skohozjajstvennogo proizvodstva na sovremennom jetape i puti ih reshenija // Materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii. – Belgorod, 2006.

6 Jekonomika predprijatij i otraslej APK: uchebnik / P.V. Leshhilovskij, V.G. Gusakov, E.I. Kivejsha; pod red. P.V. Leshhilovskogo, V.S. Tonkovicha, A.V. Mozolja. – 2-e izd., pererab. i dop. – Minsk: BGJeU, 2007.

МРНТИ 06.35.31

С.К. Барышева[1], Турлыбекова А.Ж.[*2]

[1]Университет Нархоз,
г. Алматы, Казахстан
[2]Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан
[*]E-mail: asel_zh@bk.ru

АУДИТ СОБСТВЕННОГО КАПИТАЛА: ЗАДАЧИ И ОСНОВНЫЕ ПРОЦЕДУРЫ ПРОВЕРКИ

В статье раскрывается аудит собственного капитала, который определяет порядок проверки правомерности его образования, соблюдения порядка изменения его величины, своевременности образования уставного капитала, правильность отражения операций на счетах бухгалтерского учета и в финансовой отчетности. Собственный капитал состоит из имущества, финансовых затрат и вложений на покупку привилегий и прав, которые нужны для реализаций ее хозяйственной деятельности. Финансовое состояние организации, изменения величины собственного капитала, движение денежных средств и итоги деятельности должны быть точно и объективно представлены в финансовой отчетности.

Аудиторскую проверку собственного капитала необходимо начинать с изучения данных баланса и отчета об изменения собственного капитала в части формирования собственного капитала, а также выражения мнения о точности и правильности данных показателей финансовой отчетности и бухгалтерского учета, которые отражают состояние собственного капитала.

Ключевые слова: собственный капитал, аудит, финансовая отчетность, аудиторские процедуры, рабочая документация аудитора.

S.K. Barysheva, A. Turlibekova

Equity audit: challenges and basic verification procedures

The article about audit of equity, which includes checking of timeliness and legitimacy of its formation, compliance with its value changing order and accurancy of reflections of operations in accounting. Equity capital is aggregate of assets and funds, investments and costs for the acquisition of rights and privileges necessary for the performance of its business activities. The financial statements of the organization must impartially and fairly present financial position of the organization, results of operations, cash flows and changes in shareholders' equity and changes in the organization's own capital. Equity audit begins with a study of the data of the report on changes in shareholders' equity in the formation of the equity capital, as well as the expression of an opinion on these accounting and financial statements indicators' reliability, reflecting the state of the equity.

Key words: audit, equity, financial statements, audit procedures, the auditor's working documentation.

С.К. Барышева, А. Турлыбекова

Меншікті капитал аудиті: тексерудің міндеттері мен негізгі процедуралары

Мақалада меншікті капиталдың аудиті, оның ішінде капиталдың қалыптасуының уақытылы және заңдылығын, оның мөлшерінің өзгеруінің тәртібін, сонымен қатар бухгалтерлік есеп шоттарында операциялардың дұрыс көрсетілуін тексеру. Меншікті капитал деп шаруашылық қызметті атқару үшін қажетті ақша қаражаттары, материалдық құндылықтар, қаржылық салымдар және құқық иелену бойынша шығындар жиынтығын айтамыз. Ұйымның қаржылық есептілігі ұйымның қаржылық жағдайын, қызметінің нәтижелерін, ақша қаражатының қозғалы-

сын және ұйымның меншікті капиталдағы өзгерістерін әділ және шынайы көрсетуі қажет. Меншікті капиталды тексеру оның қалыптасуын көрсететін меншікті капитал өзгерісінің есептемесін зерттеуден басталады, сонымен қатар аудиторлардың меншікті капитал жағдайының дұрыстығын бухгалтерлік есеп және қаржылық есептеме көрсеткіштері туралы өз тұжырымдамасын жасауымен жалғасады.

Түйін сөздер: аудит, меншікті капитал, қаржылық есептеме, аудиторлық процедуралар, аудитордың жұмыс құжаттары.

Введение

Аудит – независимый анализ и экспертиза финансовых отчётов организаций и предприятий, проверка соответствия бухгалтерского учета действующим нормативно-законодательным актам, изучение положения внутреннего контроля с целью установления её достоверности, а также оказания консультационных и других услуг по вопросам, интересующим клиентов.

В настоящее время аудит – это системно организованная работа по сбору и оценки данных о финансовой и хозяйственной деятельности предприятия, которая необходима, чтобы определить уровень соответствия событий и действий установленному критерию для предоставления результатов заинтересованным лицам.

Основная цель аудита заключается в определении независимого мнения о точности и достоверности финансовой отчетности в соответствии с требованиями, установленными законодательством Республики Казахстан [1].

Одним из важнейших направлений бухгалтерской службы любого предприятия является учет собственного капитала. В связи с чем возникают определенные вопросы по состоянию собственного капитала.

Так, основной целью аудита уставного капитала является проверка правомерности его образования, соблюдение порядка изменения его величины, своевременность образования уставного капитала, правильность отражения операций на счетах бухгалтерского учета. В представленных формах должна быть обеспечена согласованность всех показателей.

Методика. Принципы МСФО, определяя содержание элементов финансовой отчетности компании, раскрывают капитал как чистые активы, точнее как *«остаточную долю участия в активах организации после вычета всех ее обязательств»*. Из-за этого раздел баланса «собственный капитал» организации на английском звучит как «equity», что в переводе означает «доля», точнее по смыслу – «доля собственников» в капитале организации. Отчет об изменениях в собственном капитале согласно МСБУ (IAS) 1 состоит из следующих статей:

– итог расходов и доходов за период с обозначением сумм, которые относятся на долю организации-учредителя и долю меньшинства;

– убыток и прибыль за период;

– каждый вид собственного капитала и их изменения в учетной политике, корректировка ошибок в соответствии с МСБУ (IAS) 8 «Учетная политика, изменения в расчетных оценках и ошибки»;

– каждую статью дохода и расхода, прибыли и убытка за период, которая, согласно требованиям других стандартов, признается непосредственно в собственном капитале [2].

Методологией аудита собственного капитала является диалектический метод познания. В процессе аудита собственного капитала использовались общенаучные методы (анализ и системный подход) и специфические приемы, присущие аудиту, как методы документального контроля (формальная, логическая и арифметическая).

Результаты и обсуждение. Аудит капитала выражает внутреннее состояние финансово-экономических показателей предприятия. Смысл аудита собственного капитала заключается в выявлении реального положение дел предприятии, достоверной картины о его величине по состоянию на определенный период времени.

Задачами аудита собственного капитала являются:

– проверка учредителей, а также их долей вкладов в уставном капитале организации;

– проверка юридического статуса и права на реализацию уставных видов деятельности, состава участников (учредителей), финансовых ресурсов для выполнения поставленных целей деятельности, структура организации и управление им;

– определение законности и соблюдения сроков внесения вкладов в Уставный капитал;

– проверка наличия необходимых документов и соблюдение порядка государственной регистрации и утверждения юридического лица;

– ознакомление с принятым уставом предприятия, на котором проходит аудит;

– проверка обоснованности изменений и формирования резервного, уставного капитала и др.

Аудит собственного капитала начинают с инвентаризации имущества, внесенного в уставный капитал предприятия в присутствии аудитора. Инвентаризацией выявляется обоснованность сумм на счетах 5010-5030 типового плана счетов, а также устанавливаются сроки возникновения обязательств предприятия перед учредителями уставного капитала [3].

На наш взгляд, очень важно в процессе проверки капитала аудировать состояние чистых активов и чистых пассивов, которые выделены в самостоятельные блоки аудиторской проверки капитала. Это обусловлено информационной важностью этого дезагрегированного и агрегированного показателей собственности для пользователей отчетности.

Учетная информация о капитале важна и существенна для действующих акционеров и потенциальных инвесторов, что делает актуальной разработку и использование внутрифирменного стандарта аудита состояния собственного капитала. Аудиторам необходимо знать об условиях и деталях значимых финансовых операций, проведенных предприятием для контроля за движением капитала предприятия. Объем документации не важен, но и не стандартизирован и почти все данные требуют контроля и утверждения со стороны руководства. Обычно для организации учета таких операции нет необходимости в широкой системе проверки ошибок и двойного контроля. Финансовые аналитики предприятия первыми анализируют операции по движению капитала, а контроль за ними осуществляет руководство. Данные о состоянии капитала компании могут содержаться в протоколах заседаний Совета директоров, в официальных объявлениях и других документах. Чтобы проверить утвержденные руководством изменения, аудитору необходимо иметь информацию, позволяющую рассмотреть законность совершения хозяйственных операций по движению капитала.

В балансе приводятся сальдо соответствующих счетов, которые формируют собственный капитал. Это не дает полного и достоверного представления о состоянии порядка его формирования за отчетный период. Отчет об изменениях собственного капитала представляет данную информацию в разрезе количественных и структурных изменений. В таблице 1 рассмотрим программу аудита капитала организации.

Таблица 1 – Программа проверки собственного капитала

№ п/п	Предпосылки подготовки финансовой отчетности	Направления аудита
1	Существование, права и обязанности	А) Убедиться о соответствии данных отчетности о капитале организации данным учредительных документов Б) Убедиться о проведении всех операций с капиталом организации в соответствии с действующим законодательством и учредительными документами
2	Представление и раскрытие	А) Убедиться о раскрытии всех существенных операций с капиталом организации и другой необходимой информации в финансовой отчетности
Примечание: разработана автором		

Аудиторы проводят проверки на соответствие по следующим направлениям:

– изучают причины, которые привели к неуплате, сопоставляют данные по объявленной задолженности с еще не внесенными суммами;

– проверяют соответствие сумм акционерного капитала по реестру акционеров отраженных сумм в балансе;

– сверяют данные об уставном капитале с учредительными документами и Уставом, а также сверяют изменения с решениями и протоколами с общих собраний для подтверждения достоверности формирования уставного капитала;

– контролируют реестр акционеров и выявляют держателей большого числа акций;

– исследуют реестр акционеров-членов администрации, сверяют сальдо на начало и конец с результатами операций по приобретению акций и других изменений;

– проверяют правильность в соответствии с учетной политикой предприятия, начисления и использования резервного капитала;

– изучают и получают письменное свидетельство клиента о количестве выпущенных и обращающихся акций.

Так как проверка каждого объекта производится с определенной целью, процесс аудита и их последовательность нужно рассматривать в разрезе выявленных ранее объектов [4].

Таблица 2 – Специальные аудиторские процедуры проверки собственного капитала

Составляющие собственного капитала	Планируемые виды работ	Планируемые аудиторские процедуры
Уставный капитал	Аудит структуры и состава уставного капитала	Проверка соответствия количества и видов размещенных акций и долей, которые объявлены в уставе. Проверка государственной регистрации выпуска акций. Контроль за соблюдением величины привилегированных акций в уставном капитале.
	Проверка размера уставного капитала	Проверка уставного капитала на соответствие минимального размера, который обозначен в законодательстве. Проверка законности и достоверности изменения размера уставного капитала и его отражения на счетах бухгалтерского учета. Изучение доли вкладчиков в уставной капитал.
	Анализ оплаты уставного капитала	Проверка принятых форм произведения оплаты на соответствие обоснованности и их отражение на счетах бухгалтерского учета. Наблюдение за соблюдением установленных в уставе сроков оплаты.
Резервный капитал	Аудит резервного капитала	Контроль за соблюдением величины резервного капитала со значением, которое указано в уставе предприятия и законность его использования. Проверка соблюдении законности отчислений в резервный капитал, его отражение на бухгалтерских счетах.
Нераспределенная прибыль	Аудит нераспределенной прибыли отчетного года	Проверка достоверности размера прибыли до налогообложения, величины условного расхода корпоративного подоходного налога и налоговых санкций. Контроль правильности отражения нераспределенной прибыли отчетного года в отчетности и на счетах бухгалтерского учета.
	Аудит нераспределенной прибыли прошлых лет	Изучение обоснованности и правильности отражения на счетах бухгалтерского учета нераспределенной прибыли прошлых лет
Примечание: разработано на основе источника [1]		

В таблице 2 рассмотрим аудиторские процедуры проверки собственного капитала.

Рабочая документация аудитора представляет собой документы, подготовленные или полученные аудиторской фирмой, которая провела аудит, для подготовки информации о выполненных аудиторских процедурах, доказательства и выводы, полученные в ходе аудита и на их основании. Рабочая документация доказывает проведение аудита, дает возможность для внешнего и внутреннего контроля качества аудита и возможность сократить затраты времени и труда для проведения следующих аудитов данной организации.

Результаты проверки полноты и своевременности расчетов с учредителями предлагаем оформить в рабочем документе, приведенном в таблице 3.

Таблица 3 – Рабочий документ аудитора по полноте и своевременности расчетов с учредителями по вкладам в уставный капитал организации

По данным учредительных документов				По данным аудита				Примечание аудитора
Вид взноса	Дата взноса	Сумма взноса	Учетный документ, номер, дата	Вид взноса	Дата взноса	Сумма взноса	Учетный документ	
Денежные средства			Выписка банка с расчетного счета	Денежные средства			Выписка банка с расчетного счета	Откл. по дате
Основные средства			Акт приемки-передачи основных средств	Основные средства			Акт о приеме-передаче объекта основных средств по форме N ОС-1	Нарушен порядок докумен-тооборота
Немате-риальные активы			Акт приемки-передачи НМА	Немате-риальные активы			Акт о приеме-передаче НМА	-
Примечание: разработано на основе источника [1]								

Рабочая документация является строго конфиденциальной и выдается работникам аудиторской фирмы только для проведения последующего аудита или при отдельных случаях при разрешении руководителя аудиторской компании или лица, им уполномоченного.

Одним из важнейших относительных показателей, который характеризует финансовую устойчивость организации, является удельный вес собственных средств в общем совокупном капитале, т.е. отношение собственных средств к итогу (валюте) баланса предприятия. Данный показатель в профессиональной практике и документах называют по-разному (коэффициент автономии, коэффициент независимости, коэффициент собственности), но все они показывают, насколько организация зависима от заемных средств и может использовать собственные средства. Чем меньше у предприятия собственных средств, тем ей сложнее справиться с обязательствами и проблемами в экономике. Его рост говорит о повышении финансовой независимости предприятия, снижении риска возникновения финансовых проблем в будущем периоде. Поэтому наиболее предусмотрительные предприниматели стремятся увеличить сумму собственных средств путем создания резервного капитала и прямого зачисления части чистой прибыли, которая не распределена на дивиденды, в уставный капитал [5].

Заключение

Таким образом, аудит собственного капитала предполагает изучение финансовой отчетности, в части законности изменения его величины и разработку внутренних стандартов для проверки собственного капитала на предприятиях реального сектора экономики.

В настоящее время структура собственного капитала является инструментом, который оказывает ощутимое влияние на финансовое состояние хозяйствующего субъекта, т.е его стабильную платежеспособность, величину нераспределенной прибыли, рентабельность деятельности. Внешние пользователи как банковские учреждения инвесторы, кредиторы изучают состав собственного капитала предприятия для предотвращения предпринимательского риска при заключении договоров, т.к. риск наступает с момента уменьшения доли собственного капитала. Комплексный анализ состояния капитала проводиться для оценки выбора подходов для финансирования деятельности предприятия.

В кризисный период структура собственного капитала предприятия особенно важна для расчетов показателей, которые характеризуют финансовую устойчивость предприятия. Следовательно, нужна точная и достоверная информация о движении и изменениях величины собственного капитала, его формировании и использовании резервов.

Литература

1 Ажибаева З.Н. Аудит. – Алматы: Экономика, 2004.
2 Смирнова И.А. Международные стандарты финансовой отчетности. – М.: Финансы и статистика, 2008. – 671 с.
3 Жакипбеков Д.С. Учетная и налоговая учетная политика предприятия: уч.пос. – Алматы: Экономика, 2013. – 381 с.
4 Ержанов М.С. Аудит-1: (базовый учебник). – Алматы, 2005. – С. 203.
5 Гарнова В.Ю., Колоколов В.А. Экономический анализ: уч пос – М.: НИЦ ИНФРА-М, 2015. – 160 с.

References

1 Azhibaeva Z.N. Audit. – Almaty: Jekonomika, 2004.
2 Smirnova I.A. Mezhdunarodnye standarty finansovoj otchetnosti. – M.: Finansy i statistika, 2008. – 671 s.
3 Zhakipbekov D.S. Uchetnaja i nalogovaja uchetnaja politika predprijatija: uch.pos. – Almaty: Jekonomika, 2013. – 381 s.
4 Erzhanov M.S. Audit-1: (bazovyj uchebnik). – Almaty, 2005. – S. 203.
5 Garnova V.Ju., Kolokolov V.A. Jekonomicheskij analiz: uch pos – M.: NIC INFRA-M, 2015. – 160 s.

ҒТАХР 06.81.85

Ж.З. Оралбаева*[1], Еспанова А.С.[2]

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
[2]Тараз мемлекеттік педагогикалық институты,
Тараз қ., Қазақстан
*E-mail: oralbaeva.zhanar@mail.ru

БАСҚАРУ ШЕШІМДЕРІН ҚАБЫЛДАУДА МАРЖИНАЛДЫҚ ТАЛДАУДЫ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада тиімді басқару шешімдерін қабылдауда маржиналдық талдауды пайдаланудың ерекшеліктері қарастырылған, маржиналдық талдаудың негізгі мүмкіндіктері мен жүргізу кезеңдері қарастырылған. Маржиналдық талдау шығындар, өндіріс көлемі және пайда сияқты маңызды экономикалық көрсеткіштер арасындағы өзара байланыстарды түсінуге көмектеседі, сонымен бірге ол көптеген басқару шешімдерін қабылдау үдерісінде маңызды фактор болып табылады. Ұйымның қаржылық жағдайын жақсарту бойынша жедел шешімдер қабылдау үшін өндірілген өнімдердің жеке түрлері бойынша және жалпы ұйым бойынша тұрақты және айнымалы шығындарының оқшауланған есебін ұйымдастыру қажет. Бұл пайда алудың әртүрлі нұсқаларын жасауға перспективті талдау жүргізу үшін алғышарттар жасайды. Бұл әлемдік экономикалық тәжірибеде есептік, аналитикалық және басқару процедураларын біріктіретін өзіндік құнды басқару жүйесі болып саналады. Маржиналдық талдау ұйым басшылары мен менеджерлеріне ағымдық және болашақтағы жағдайды шынайы бағалауға мүмкіндіктер береді.

Түйін сөздер: басқару, пайда, шығын, өндіріс, айнымалы шығындар, тұрақты шығындар, талдау, маржиналдық талдау, маржиналдық табыс.

Zh.Z. Oralbaeva, A. Yespanova

Peculiarities of marginal analysis in decision-making

The article describes the features of the use of marginal analysis to make effective management decisions, presents the main features and stages of marginal analysis. Margin analysis helps to trace the relationship between such important economic indicators such as costs, production volume and profits, it is a key factor in the decision of many management decisions. For operational decision-making on the normalization of the financial condition of the organization is necessary to organize separate accounting of fixed and variable costs for product types and for the whole organization. This creates the prerequisites for long-term analysis of the development of different options for profit. The world economic practice is considered to be cost control system that integrates accounting, analytical and managerial procedures. Marginal analysis allows management or managers of organizations to reliably estimate the current situation and prospects.

Key words: management, earnings, costs, production, variable costs, fixed costs, analysis, marginal analysis, marginal income.

Ж.З. Оралбаева, А.С. Еспанова

Особенности маржинального анализа в принятии управленческих решений

В статье рассмотрены особенности использования маржинального анализа в принятии эффективных управленческих решений, представлены основные возможности и этапы проведения маржинального анализа. Маржинальный анализ помогает проследить взаимосвязь между такими важными экономическими показателями, как издержки, объем производство и прибыль,

он является ключевым фактором в процессе принятия многих управленческих решений. Для оперативного принятия решений по нормализации финансового состояния организации необходимо организовать обособленный учет постоянных и переменных затрат по видам изделий и в целом по организацию. Это создает предпосылки для проведения перспективного анализа с разработкой различных вариантов получения прибыли. В мировой экономической практике это считается системой управления себестоимостью, которая объединяет учетные, аналитические и управленческие процедуры. Маржинальный анализ позволяет руководству или менеджерам организации достоверно оценить текущую ситуацию и перспективы.

Ключевые слова: управление, прибыль, издержки, производство, переменные издержки, постоянные издержки, анализ, маржинальный анализ, маржинальный доход.

Кіріспе

Кез келген ұйымның тиімді қызмет етуіне оның қызметін экономикалық тұрғыдан сауатты басқару нәтижесінде, яғни көбінесе ұйым жағдайына талдау жасау арқылы ғана қол жеткізуге болады. Бизнес бойынша басқару шешімдерін негіздеуде маржиналдық талдаудың алатын орны ерекше. Себебі, маржиналдық талдау «шығындар – өндіріс көлемі – пайда» сияқты маңызды үш экономикалық көрсеткіштер тобының арақатынасын, яғни олардың көлемін болжауды үйретуге негізделген әдістеме болып саналады.

Мақаланың мақсаты маржиналдық талдаудың мәнін зерттей отырып, оны ұйым қызметін талдаудың тиімді әдісі ретінде қолдану ерекшеліктерін қарастыру болып табылады. Маржиналдық талдау құралдары ұйым қызметінің даму тенденциялары мен қызмет нәтижесінің өзгеруіне әсер еткен факторларды терең және жүйелі түрде зерттеуге, сол арқылы ұйым қызметіне бағалау жасауға, оның дамуының экономикалық стратегияларын дайындауға мүмкіндіктер береді.

Негізгі бөлім. Басқару есебінің мәліметтері негізінде жүргізілетін маржиналдық талдау әдістемесі зиянсыздықты талдау деп те аталады. Шығындардың, сату көлемінің және пайданың функционалдық өзара байланыстарын негіздей отырып, жоспарланған пайда сомасына қол жеткізу үшін өндірілген өнімдерді сату көлемін есептеуге болады. Бұл әдістемені жоспарлаудың бір әдісі ретінде 1930 жылы американдық инженер Уолтер Раутенштрах ұсынған. Әдістеме негізіне өндірістік және сату шығындарын ұйым қызметінің көлемінің өзгеруіне байланысты өндіріс немесе сату көлеміне тәуелді айнымалы (үйлесімді) және өндіріс немесе сату көлемінің өзгерісіне тәуелді емес тұрақты (үйлесімді емес) деп бөлу, сонымен қатар маржиналдық табыс категорияларын пайдалану жатыр.

Отандық және шетелдік экономистердің жүргізген зерттеулерінде маржиналдық талдау пайданы және рентабелділікті жоғарылату құралы ретінде қарастырылады [1, 317 бет]. Сондықтан да талдау жасау барысында осы әдістемені қолдану кезінде өндірілген өнімдердің әрбір түрлері бойынша маржиналдық табыс пен маржиналдық рентабелділік есептелінеді.

Маржиналдық табыс ұйымның тауар айналымы, яғни сатудан түскен түсім мен айнымалы шығындар арасындағы айырма ретінде анықталады. Айнымалы шығындарға өндіріс көлемінің өзгеруіне байланысты пропорционалды түрде өзгеріп отыратын шығын баптары жататыны белгілі. Егер тауар айналымынан айнымалы шығындарды шегеріп тастасақ тұрақты шығындар мен таза пайда қалады. Сондықтан да кейде маржиналдық табысты өтеу сомасы деп те айтады, яғни, бұл тұрақты шығындарды жабуға және пайданы қалыптастыруға жұмсалатын түсімнің бір бөлігі. Маржиналдық табыс деңгейі неғұрлым жоғары болған сайын тұрақты шығындар соғұрлым тезірек өтеледі және ұйымның пайда алу мүмкіндігі болады.

Маржиналдық табысты жалпы ұйым бойынша және өнімдердің әрбір түрлері бойынша жекежеке есептеуге болады. Осы жерде маржиналдық талдауды жүргізудің қажеттілігі бар. Өйткені, өнімдердің түрлері бойынша маржиналдық табысты есептеу нәтижесі – бұл өнімнің осы түрі бойынша басқару шешімдерін қабылдау үшін ақпараттар болып табылады. Көп номенклатуралы сату кезінде маржиналдық табыс көрсеткіші бойынша ассортименттік талдау өнім түрлерінің пайдалылығы тұрғысынан неғұрлым тиімдісін анықтауға, сонымен бірге ұйымға сату тиімсіз немесе шығын әкелетін өнімдерді анықтауға мүмкіндіктер береді [2].

Менеджер үшін нақты бір өнім түрінің үлестік маржиналдық табысының анықталған мәні маңызды. Егер берілген көрсеткіш теріс болса, онда өнімді сатудан түскен түсім, тіпті, айнымалы шығындарды да өтей алмайтындығының куәсі болып табылады және осы өнім түрінің өндірілген әр бірлігі ұйымның жалпы шы-

ғындарын көбейтетін болады. Егер айнымалы шығындарды төмендету мүмкіндігі шектеулі болса, онда менеджер ұйымның ұсынып отырған өнім ассортиментінен берілген тауарды алып тастау туралы сұрақты қарастыруы тиіс.

Тәжірибеде айнымалы шығындарды айнымалы өндірістік, жалпы өндірістік, жалпы шаруашылық және басқа да шығындар топтарына бөліп, тереңірек талдаулар жүргізіледі. Осыдан маржиналдық табыстың бірнеше көрсеткіштерін есептеу қажеттілігі туындайды, талдаудан қандай шығындар топтарына әсер ету соңғы қаржылық нәтиже көлемінде елеулі көрінетіні жөнінде шешім шығарылады. Маржиналдық табысты ұйымның тұрақты шығындарымен салыстыру операциялық қызметтен түскен қаржылық нәтижені білдіреді.

Ұйым үшін өнім бірлігіне келетін тұрақты шығындардың сомасы неғұрлым аз болғаны тиімді, яғни өндіріс көлемі ұйымда бар өндірістік қуаттылық негізінде жоғарылауы қажет. Егер өнім өндірісі құлдыраған жағдайда айнымалы шығындар да үйлесімді түрде қысқарса, онда өнімнің өзіндік құнын өсіруге және табыс сомасының қысқаруына алып келетін тұрақты шығындар сомасы өзгермейді.

Қаржылық есептіліктің 2-нысаны «Пайда және зиян туралы есеп» қазіргі уақытта маржиналдық талдау мақсатында негізгі ақпарат көзі болып табылады.

Кесте – Қаржылық есептілік негізінде маржиналдық табысты қалыптастыру

Баптар құрамы	Маржиналдық табысты есептеу алгоритмі
1. Өнімді сатудан түскен түсім	1. Өнімді сатудан түскен түсім
2. Сатылған өнімнің өзіндік құны	2. Айнымалы шығындар
3. Жиынтық табыс	3. Маржиналды пайда (1 к. – 2 к.)
4. Әкімшілік шығындар	4. Әкімшілік шығындар
5. Өнімді сату шығындары	5. Операциялық пайда (3 к. – 4 к.)
6. Кезең пайдасы немесе зиян	

Маржиналдық талдау нарық қатынастары дамыған елдерде кең қолданыс тапқан. Ол пайданың факторларға тәуелділігін үйренуге және сол арқылы оның көлемін қалыптастыру процесін басқаруға мүмкіндік береді.

Маржиналдық талдаудың негізгі мүмкіндіктерін келесілерден көруге болады:

– берілген баға, тұрақты және айнымалы шығындар арақатынасында сатудың зиянсыздық көлемі (рентабельділік табалдырығы, шығындар өтелімділігі);

– ұйымның қауіпсіздік (зиянсыздық) аймағы;

– пайданың жоспарланған көлемін алу үшін қажетті сату көлемі;

– жоспарланған маржиналдық табыс деңгейіндегі тұрақты шығындардың деңгейі;

– жоспарланған сату көлемі және айнымалы, тұрақты шығындар деңгейінде сатудың бағасы [3].

Маржиналдық талдау көмегімен келесідей басқару шешімдері негізделеді: өндірістік қуаттылықтың өзгеру түрін таңдау, өнім ассортименті, жаңа бұйымға баға, жабдықтау түрлері, өндіріс технологиялары, қосымша тапсырысты қабылдаудың тиімділігін бағалау, т.б.

Маржиналдық талдауды жүргізу бір-бірімен байланысты бірнеше негізгі кезеңдерден тұрады:

1. Талдау жүргізуге қажетті бастапқы ақпараттарды жинау, дайындау және өңдеу.

2. Өндіріске және өнімді сатуға кететін тұрақты және айнымалы шығындар сомасын айқындау.

3. Зерттелетін көрсеткіштер көлемін есептеу.

4. Зерттелінетін көрсеткіштер деңгейін салыстырмалы талдау, қажет болған жағдайда көрсеткіштер деңгейінің өзгерісін факторлық талдау.

5. Өзгермелі ортада олардың көлемін болжау.

Маржиналды талдауды өткізу мынадай шарттардың орындалуын талап етеді:

– шығындарды екі бөлікке бөлу қажеттілігі – айнымалы және тұрақты өнім өндірісінің көлемі өзгерісіне қатысты;

– айнымалы шығындар өнім өндірісі (сату) көлеміне үйлесімді түрде өзгереді;

– тұрақты шығындар өнімнің өндірістік (сату) релевантты (негізгі) көлемі шегінде, яғни

өндірістік қуаты мен өнімге сұранысқа негізделген ұйымның іскерлік қызметі диапазонында өзгермейді;

– маржиналды пайда (жабу маржасы) категориясының қолданылуы.

Операциялық, сонымен бірге стратегиялық жоспарлау мақсатында маржиналдық талдаудың ең қарапайым және тиімді әдістерінің бірі бизнестің қаржылық нәтижесінің шығындар мен өндіріс көлеміне тәуелділігін бақылауға мүмкіндік беретін «шығындар – өндіріс көлемі – пайда» талдауы.

«Шығындар – өндіріс көлемі – пайда» талдауы ақша айналымының негізгі төрт кезеңінде пайда болатын ұйым қаржыгерлері алдындағы маңызды сұрақтарға жауап беру қызметін атқарады:

I кезең

1. Ұйымға қанша қолма-қол капитал қажет?

2. Бұл қаражаттарды қалай жинақтауға болады?

3. Қаржы тетігі әсерін пайдалана отырып, қаржы тәуекелін қай деңгейге дейін жеткізуге болады?

II кезең

1. Ұйымның осы кезеңдегі қызметінде не маңызды: жоғары рентабельділік немесе жоғары өтімділік?

2. Ұйыммен байланысты кәсіпкерлік тәуекелдік деңгейін өзгертуге мүмкіндік беретін айнымалы және тұрақты шығындарды бейімдеу арқылы операциялық тетіктің күшін қандай дәрежеде арттыруға немесе кемітуге болады?

3. Не арзан: сатып алу немесе жылжымайтын мүлік жалы?

4. Өнімді оның өзіндік құнынан төмен сатуға бола ма?

5. Қай өнімді көбірек өндірген дұрыс: А немесе Б?

6. Өндіріс және сату көлемінің өзгерісі әсері пайдада қалай көрініс табады?

III кезең

1. Тұтынушыларды қанағаттандыру үшін, бірақ көп айналым қаражаттарын байланыстырмайтын өнімнің оңтайлы деңгейі қандай болуы қажет?

2. Бір мезетте үмітсіз қарыздардың пайда болу ықтималдылығын төмендетуге және дебиторлық берешек қаражаттарын төмендету жағдайында несиеге берілетін өнімді сатуды қамтамасыз ететін және ынталандыратын, ұйыммен алынатын қысқа мерзімді несиенің оңтайлы көлемі қандай?

IV кезең

1. Пайданың қандай бөлігін дивиденд ретінде бөліп қарастырады?

2. Көп істеп табылған экономикалық әсердің қандай бөлігі қарыздарды және солар бойынша пайыздарды жабуға кетеді? Бұл ұйым үшін өлшеусіз салмақ емес пе?

3.Төленетін салықтардың сомасын қалай төмендетуге болады?

Маржиналдық талдаудың негізгі элементтері болып операциялық және қаржылық леверидж (тетіктер), рентабельділік табалдырығы және ұйымның қаржылық орнықтылығы табылады.

Операциялық леверидждің әрекеті сатудан түскен түсімнің қандай да бір өзгерісі пайданың қатты өзгеруіне алып келетіндігінде жатыр. Бұл әсер өндіріс көлемі өзгерісінде тұрақты және айнымалы шығындардың өзгерісі қаржылық нәтиженің қалыптасуына әр түрлі дәрежеде әсер ететіндігімен шарттастырылған. Тұрақты шығындар деңгейі неғұрлым жоғары болған сайын, операциялық леверидж ықпалы соншалықты күшті болады. Түсімнің әр пайызының төмендеуі мен пайданың төмендеу темпін көрсете отырып, операциялық леверидж күші осы ұйымның кәсіпкерлік тәуекелдігінің деңгейіне куә болады.

Қаржылық леверидж әрекетінің мәні тартылған қаражаттарды қолданатын ұйым өзінің меншік қаражаттарының таза рентабельділігі мен дивидендтік мүмкіндіктерін өзгертуінде жатыр. Қаржылық леверидж әсерінің деңгейі ұйыммен байланысты қаржылық тәуекелді меңзейді. Себебі несие үшін пайыздар тұрақты шығындарға жатқызылады, тартылған қаражаттар бойынша қаржылық шығындарды күшейту операциялық тетік күшінің артуымен және кәсіпкерлік тәуекелдің өсуімен беріледі [4].

Маржиналдық талдау өнім бірлігіне келетін айнымалы шығындар, тұрақты шығындар, баға және сату көлемі арасындағы ең тиімді амалды іздеп табуға қызмет етеді. Сондықтан да бұл талдау шығындарды айнымалы және тұрақты деп бөліп қарастырмаусыз мүмкін емес.

Операциялық леверидж ықпалының күші тұрақты шығындардың қатысты мөлшеріне тәуелді. Өндірістік қорлары ұлғайған ұйымдар үшін операциялық тетіктің үлкен күші қауіпті: экономикалық тұрақсыздық, тұтынушылардың төлемқабілетті сұранысының төмендеуі және үлкен инфляция шарттарында сатудан түскен түсімнің әр пайызының төмендеуі пайданың апатты төмендеуіне және ұйымның зиян аймағына кіруіне айналады.

Маржиналдық талдау – бұл кіріс шығындарға тең болатын сату сомасын немесе санын есептеуге мүмкіндік беретін зиянсыздық талдауы. Мұнда бизнес ешқандай зиян шекпей-

ді, бірақ пайда да таппайды. Зиянсыздық нүктесінен төмен сату көлемі шығынға ұшыратады; зиянсыздық нүктесінен жоғары сату көлемі пайда алып келеді. Зиянсыздық нүктесі – бұл ұйымның өмір сүруі үшін қадам басуы қажет болатын шекара. Сондықтан да көптеген экономистер зиянсыздық нүктесін рентабельділік табалдырығы деп те айтады. Рентабельділік табалдырығы жоғары болған сайын, оған жету де қиындайды. Сондықтан төмен рентабельділік табалдырығы кезінде өнімге деген сұраныстың құлдырауын, сатудың ақталмаған жоғары бағасынан бас тарту оңайырақ. Рентабельділік табалдырығын төмендетуге жалпы маржаны (сату көлемін немесе бағаны көтеру арқылы айнымалы шығындарды төмендету) арттыру немесе тұрақты шығындарды қысқартумен жетуге болады.

Бизнес үшін идеалды шарт – төмен тұрақты шығындарды жоғары жалпы маржамен үйлестіру. Маржиналдық талдау айнымалы және тұрақты шығындардың, баға және сату көлемінің пайдалы амалын іздестіреді. Шешім кейде бағаны және сатылатын өнім саны өсімін төмендету арқылы жалпы маржаны арттыруда, ал кей кезде тұрақты шығындарды (мысалы, жарнама) және сату көлемін арттыруда болады. Бұдан басқа да жолдары болуы мүмкін, бірақ олардың барлығы айнымалы және тұрақты шығындар арасындағы ымыраға негізделеді.

Рентабельділік табалдырығын есептеуді шығындарды айнымалы және тұрақтыға бөлуден басталады, себебі онсыз жалпы маржаны есептеу мүмкін емес. Сатудан түскен түсім сомасымен салыстыру арқылы, жалпы маржа коэффициентін – сатудан түскен түсімдегі жалпы маржаның үлесін алады.

Тұрақты шығындарды жалпы маржа коэффициентіне бөлу арқылы рентабельділік табалдырығын алады. Нақты сатудан түскен түсімнің рентабельділік табалдырығынан жоғары болуы ұйымның қаржылық орнықтығының қорын құрайды.

Пайданы талдау таза пайданың нақты мөлшерін және сапасын, баланстық пайданың негізгі элементтерінің тұрақтылығын, олардың өзгеру беталысы мен ұйымның қабілеттерін «табатын» пайданы болжауда пайдалану мүмкіндігін анықтау мақсатында жүргізіледі. Осы мақсатқа жету үшін шаруашылық тәжірибеде қолданылатын пайда көрсеткіштері бойынша талдау процесінде мыналар оқытылады: жоспарды орындау (жоба, болжам) және өзгеріс; факторлар және олардың қалыптасуы; өсу резервтері; пайданы бөлу бағыттары, пропорциялары және беталысы.

Талдау процесінде пайда жоспарына (болжам) бағалау беріледі. Талдау нәтижесі инвестицияның ең тиімді түрін болашақты ескере отырып, ұйым дамуын таңдауда да қолданылады.

Талдау нәтижесі бойынша тапқан пайданы тиімді пайдалану жөнінде нақты ұсыныстар жасалады.

Сонымен бірге талдау келісім-шарттық, техникалық, технологиялық, қаржылық тәртіптің бұзылуларының пайдаға әсері туралы да сұраққа жауап беруі тиіс.

Пайданы талдауға қажетті ақпарат көздері болып есептік мәліметтер, экономикалық және әлеуметтік даму жоспарының формалары немесе пайданы қалыптастыру бойынша бизнес-жоспар, т.б. табылады.

Пайда ақша формаларының негізгі жиыны ретінде сәйкес бағалары бойынша сатудан түскен түсім мен толық өзіндік құн арасындағы айырманы білдіреді. Мұнда пайда өсімі өнім өндірісіне жұмсалатын шығындардың азаюына және сатылған өнім көлемінің артуына тәуелді.

Қорытынды

Ұйымның маржиналдық талдауы кәсіпкерлерге, ұйым басшылығына қазіргі және болашақ жағдайды сенімді бағалауға мүмкіндік береді. Ол мына сұраққа жауап беруі тиіс: ұйым иелігіндегі ақша қаражаттарының сомасы мен көздері қандай, қандай қажеттіліктер мен мақсаттарға жұмсалады.

Талдау шегінде ақша ресурстары, капиталды пайдалану тиімділігі бағаланады. Талдаудың міндетті бөлігі – табыстар құрамы мен көздерін және шығындардың жұмсалу бағыттарын білу, сату көлемін, жалпы, тұрақты және айнымалы шығындары көрсетіле отырып, сатылған өнімнің өзіндік құнын қарастыру. Пайда мен рентабельділік көрсеткіштері бағалануы және көрсетілуі, олардың өзгеріс процестері анықталуы керек.

Ұйымның қорытынды балансын талдау аяқталған кезең соңына оның қаржылық жағдайы, меншік капиталдың көлемінің өзгерісі мен құрылымының бағалауын көрсетеді.

Маржиналдық талдаудың қажет бөлігі – ұйымның ақша қаражаттарын пайдалану бағыттары мен олардың қалыптасу көздерін қарастыру, осы қаражаттар қозғалысының айналым капиталын пайдалануға әсерін бағалау.

Әдебиеттер

1 Савицкая, Г.В. Экономический анализ: учеб. – 11-е изд., испр. и доп. – М.: Новое знание, 2013. – 651 с.
2 Вахрушина М.А. Бухгалтерский управленческий учет: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ИКФ Омега-Л, Высшая школа, 2010, 753 с.
3 Джаншанло Р.Е. Управленческий анализ: учебное пособие. – Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2014. – 180 с.
4 Джаншанло Р.Е., Оралбаева Ж.З. Экономикалық талдау негіздері: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2016, 175 с.

References

1 Savitskaya, G.V. Ekonomicheskiy analiz: ucheb. – 11-ye izd., ispr. i dop. – M.: Novoye znaniye., 2013. – 651 s.
2 Vakhrushina M.A. Bukhgalterskiy upravlencheskiy uchet: uchebnik. – 2-ye izd., pererab. i dop. – M.: IKF Omega-L, Vysshaya shkola, 2010., 753 s.
3 Dzhanshanlo R.Ye. Upravlencheskiy analiz: uchebnoye posobiye. – Almaty: TOO “Izdatel’stvo LEM”, 2014, 180 s.
4 Dzhanshanlo R.Ye., Oralbayeva ZH.Z. Ekonomikalyk taldau negízderí: oku qýraly. – Almaty: Kazak universitetí, 2016, 175 s.

МРНТИ 06.73.15

А.С. Асилова*[1], Ә.А. Арын[2]

[1]Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан
[2] УО «Алматы Менеджмент университет»,
г. Алматы, Казахстан
*E-mail: aijan1910@ mail.ru

АНАЛИЗ ДОХОДНОЙ И ЗАТРАТНОЙ ЧАСТЕЙ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В статье проведен анализ доходов и затрат государственного бюджета Республики Казахстан как главного финансового плана страны. Главным образом освещены факторы, оказавшие влияние на изменение показателей. Согласно результатам исследования, в 2015 году доходы государственного бюджета по сравнению с предыдущим периодом увеличились на 4,28% и составили 7 634 805 млн. тенге. В общем разрезе доходов наибольший удельный вес – 64% составляют налоговые поступления. Однако по итогам 2015 года налоговые поступления составили 4 883 913 млн. тенге, и снизились на 4,53%. Затраты государственного бюджета РК составили 8 227 097 млн. тенге. Это на 5,6% больше, чем в прошлом году. Наибольший объем затрат выделен на социальную помощь и социальное обеспечение, так в 2015 году этот показатель составил 1 713 451 млн. тенге, или 20,8% от общего объема затрат. Затраты на образование составили 1 364 737 млн. тенге, или 16,6% от общего объема затрат, увеличение затрат на образование составило 0,45%. На третьем месте следуют затраты на здравоохранение, которые в 2015 году составили 863 899 млн. тенге, что составляет 10,5% от общего объема затрат государственного бюджета. Рост по сравнению с прошлым годом составил 0,9%

Ключевые слова: государство, бюджет, доходы, затраты, финансирование, налоговые поступления, образование.

A.S. Assilova, A.A. Aryn

Analysis of revenues and expenditures of the state budget of the Republic of Kazakhstan

The article contains an analysis of the revenues and expenditures of the state budget of the Republic of Kazakhstan, as the country's main financial plan. Highlights of the factors affecting the changes of indicators.

According to the research, in the Republic of Kazakhstan in 2015 the state budget revenues compared to the previous period, increased by 4,28% and amounted to 7 634 805 million tenge.

State budget expenditures amounted to 8 227 097 million tenge. This is by 5,6% more than last year. The largest amount of expenses allocated for social assistance and social security, so in 2015 the figure was 1 713451 million tenge or 20,8% of the total cost. Education expenditures amounted to 1 364 737 million tenge or 16,6% of the total costs. In third place followed by the health care expenditures, which amounted to 863 899 million tenge in 2015, accounting for 10,5% of the total State budget expenditure.

Key words: state budget, revenues, expenditures, financing, tax revenues, education.

А.С. Асилова, Ә.А. Арын

Қазақстан Республикасының мемлекеттік бюджетінің кірістер мен шығындар бөлімін талдау

Мақалада елдің басты қаржылық жоспары ретіндегі Қазақстан Республикасының мемлекеттік бюджетінің кірістер мен шығындар бөліміне талдау жасалды. Ең алдымен көрсеткіштердің өзгеруіне себеп болған негізгі факторлар айқындалды. Зерттеудің нәтижелері көрсетіп отырғандай, 2015 жылы мемлекеттік бюджет кірістері 4,28%-ға артып 7 634 805 млн. теңге құрады. Бюджет кірістерінің қомақты бөлігін – 64% салық түсімдері құрап отыр. Алайда 2015 жылы салықтық түсімдер 4 883 913 млн. теңге құрап, 4,53%-ға азайды. Мемлекеттік бюджет шығындары 2015 жылы 8 227 097 млн. теңге құрап, өткен жылмен салыстырғанда 5,6 %-ға артты. Мемлекеттік бюджеттің ең қомақты бөлігі – 20,8% әлеуметтік көмек және әлеуметтік қамсыздандыру саласына бөлініп, 2015 жылы барлығы 1 713 451 млн. теңгені құрады. Білім беру саласына жұмсалған шығындар 1 364 737 млн. теңгені құрап 0,45-ға артты және барлық шығындардың 16,6% үлесін иемденді. Үшінші орында денсаулық сақтау саласына бөлінген шығындар - 863 899 млн. теңге құрады, өткен жылмен салыстырғанда 0,9%-ға артып, мемлекеттік бюджет шығындарының 10,5%-ын иеленді.

Түйін сөздер: мемлекет, бюджет, кірістер, шығындар, қаржыландыру, салықтық түсімдер, білім беру.

Введение

Государственный бюджет является главным финансовым планом государства и дает государственным органам реальную возможность проведения социально-экономической политики. Бюджет фиксирует конкретные направления расходования средств, перераспределение национального дохода и внутреннего валового продукта, что позволяет ему выступать в качестве эффективного регулятора экономики. Государство использует бюджет в качестве важнейшего распределительного инструмента и посредством бюджета государство аккумулирует определенную долю национального дохода, которая направляется на развитие экономики, социальной сферы, науки, а также другие важные цели [1, с. 186].

Поэтому государственный бюджет, будучи экономической категорией, характеризует особую сферу финансовых отношений по планомерному распределению стоимости валового национального продукта и национального дохода через формирование и использование централизованного фонда денежных средств, чтобы удовлетворять общегосударственные потребности [2, с. 92].

Методика. В статье 3 Бюджетного кодекса Республики Казахстан «бюджет» определяется как централизованный денежный фонд государства, который предназначен для того, чтобы государство было финансового обеспеченным для реализации его задач и функций» [3]. Данное определение характеризует материальную сторону бюджетных отношений.

В Республике Казахстан в соответствии со статьей 6 Бюджетного кодекса РК бюджетная система включает следующие виды и уровни бюджетов:

– государственный бюджет (включает республиканский и местные бюджеты);

– республиканский бюджет;

– областной бюджет, а также бюджет города республиканского значения и столицы;

– бюджет района (города областного значения) [3].

Результаты и обсуждение. Функционирование бюджетов всех уровней, связанное с формированием и использованием централизованного фонда денежных средств государства, происходит посредством особых экономических форм – *доходов и расходов* бюджета.

Состав и структура доходов и расходов определяются в зависимости от направлений осуществления налоговой и бюджетной политики страны, которые осуществляются в конкретных социальных и экономических, а также исторических условиях. Государство в таком случае использует необходимые формы и методы формирования доходов и осуществления расходов [1, 312-313 с.].

Но прежде чем приступить к анализу доходной и расходной частей бюджета, целесообразно провести анализ основных макроэкономических показателей и показателей бюджета в взаимосвязи с друг другом. Важными пропорциями, которые связывают бюджетную систему с общественным воспроизводством, являются следующие:

Соотношение бюджета и ВВП. Это соотношение характеризует, в какой степени общественный продукт и доходы перераспределяются через бюджет. Это соотношение показывает отношение доходов и расходов к объему ВВП. Соотношение доходов к ВВП позволяет оценить, в какой степени финансовые ресурсы централизованы в государстве.

Таким образом уровень ВВП по итогам 2015 года составил 40 878,0 млрд. тенге, что на 1,2% больше аналогичного показателя предыдущего года. Доходы в государственный бюджет составили 7 634,8 млрд. тенге, что составляет 18,7% к ВВП, а затраты из государственного бюджета составили 8 227,1 млрд. тенге, или 20,1% к ВВП страны. Отношение бюджетного дефицита к объему ВВП. Чем выше уровень реального роста ВВП, тем ниже уровень бюджетного дефицита. Так дефицит государственного бюджета по итогам 2015 года составил 915,7 млрд. тенге, или 2,2% к ВВП. Напомним, что показатель за прошлый год составлял 2,8% к ВВП (таблица 1) [4-7].

Таблица 1 – Основные макроэкономические индикаторы за 2011-2015 гг.

Наименование	2011	2012	2013	2014	2015
Валовый внутренний продукт, млрд. тенге	27 571,9	30 347,0	37 085,3	40 754,8	40 878,0
в % к соответствующему периоду предыдущего года	107.5	105.0	105.8	104.1	101.2
Объем промышленного производства, млрд. тенге	15 929.8	16 851.8	17 834.0	18 531.8	14 634.5
в % к соответствующему периоду предыдущего года	103.8	100.7	102.5	100.3	98.4
Доходы в госбюджет, млрд. тенге	5 370.8	5 813.0	6 382.4	7 321.3	7 634.8
в % к ВВП	19.7	19.3	17.2	18.0	18.7
Затраты из госбюджета, млрд. тенге	5 423.2	6 269.0	6 852.7	7 791.9	8 227.1
в % к ВВП	19.9	20.9	18.5	19.1	20.1
Чистое бюджетное кредитование, млрд. тенге	69.1	28.6	25.8	43.2	84.7
в % к ВВП	0.3	0.1	0.1	0.1	0.2
Сальдо по операциям с финансовыми активами, млрд. тенге	447.1	405.8	204.8	572.9	238.7
в % к ВВП	1.6	1.4	0.6	1.4	0.6
Дефицит (–) / профицит (+) госбюджета, млрд. тенге	-568.6	-890.3	-700.9	-1 086.7	-915.7
в % к ВВП	2.1	3.0	2.1	2.8	-2.2
Примечание – составлено автором на основе источника [4-7]					

Доходы бюджета Республики Казахстан в основном состоят из налоговых поступлений, также доходы составляют неналоговые поступления, трансферты, поступления от продажи основного капитала и т.д. Наиболее значительный вклад вносит, разумеется, налоговая составляющая.

К налоговым поступлениям относятся и другие обязательные платежи в бюджет, как: плата, сборы, пошлины, устанавливаемые Налоговым кодексом РК. Налоговые поступления составляют основную часть доходов [2, 318 с.].

По состоянию на 1 января 2016 года доходы государственного бюджета по сравнению с предыдущим периодом, т.е. по состоянию на 1 января 2015 г. увеличились на 4,28% и составили 7 634 805 млн. тенге (таблица 2).

На рисунке 1 представлена динамика поступлений доходов в государственный бюджет. Из рисунка следует, что в общем разрезе доходов доминируют налоговые поступления. Однако по итогам 2015 года, налоговые поступления составили 4 883 913 млн. тенге, что на 4,53% меньше показателя аналогичного периода прошлого года [6-9].

Таблица 2 – Динамика исполнения государственного бюджета, млн. тенге

Наименование	01.01.14 г.	01.01.15 г.	Изм. 2013-2014 г., %	01.01.16 г.	Изм. 2014-2015 г., %
I. ДОХОДЫ	6 382 353	7 321 277	14,71	7 634 805	4.28
Налоговые поступления	4 779 004	5 115 743	7,05	4 883 913	-4.53
в том числе:					
КПН	1 032 737	1 169 667	13,26	1 224 645	4.70
ИПН	492 991	552 280	12,03	598 807	8.42
социальный налог	380 477	427 985	12,49	464 674	8.57
НДС	1 327 650	1 198 170	-9,75	944 438	-21.18
акцизы	103 651	147 057	41,88	161 068	9.53
Неналоговые поступления	141 717	179 488	26,65	224 767	25.23
Поступления от продажи основного капитала	56 132	71 045	26,57	69 709	-1.88
Поступления от трансфертов	1 405 500	1 955 000	39,10	2 456 417	25.65
II. ЗАТРАТЫ	6 852 711	7 791 867	13,7	8 227 097	5.59
1. Государственные услуги общего характера	382 136	483 663	26,57	697 302	44.17
2. Оборона	396 512	431 664	8,87	453 682	5.10
3. Общественный порядок, безопасность, правовая, судебная, уголовно-исполнительная деятельность	608 346	601 048	-1,2	557 439	-7.26
4. Образование	1 237 421	1 358 669	9,8	1 364 737	0.45
5. Здравоохранение	795 092	856 222	7,69	863 899	0.90
6. Социальная помощь и социальное обеспечение	1 359 664	1 548 638	13,9	1 713 451	10.64
7. Жилищно-коммунальное хозяйство	472 369	554 696	17,43	443 022	-20.13
8. Культура, туризм и спорт, а также информационное пространство	258 431	297 795	15,23	293 775	-1.35
9. Топливно-энергетический комплекс, а также недропользование	119 606	128 656	7,57	111 533	-13.31
10. Сельское хозяйство, водное, лесное, а также рыбное хозяйство, охрана окружающей среды и животного мира, особо охраняемые природные территории, и земельные отношения	258 839	349 079	34,86	376 038	7.72
11. Промышленность, градостроительная, архитектурная а также строительная деят.	32 188	42 538	32,15	61 775	45.22
12. Транспорт и коммуникации	511 366	614 202	20,11	681 697	10.99
13. Прочие	242 682	292 204	20,41	310 015	6.10
14. Обслуживание долга	178 057	232 793	30,74	297 327	27.72

Продолжение таблицы 2

15. Трансферты	-	-	-	1 407	
III. ЧИСТОЕ БЮДЖЕТНОЕ КРЕДИТОВАНИЕ	25 804	43 207	67,44	84 702	96.04
Бюджетные кредиты	93 151	91 872	-1,37	152 897	66.42
Погашение бюджетных кредитов	67 347	48 665	-27,74	68 195	40.13
IV. САЛЬДО ПО ОПЕРАЦИЯМ С ФИНАНСОВЫМИ АКТИВАМИ	204 765	572 873	179,77	238 710	-58.33
Приобретение финансовых активов	214 434	575 160	168,22	246 940	-57.07
Поступления от продажи финансовых активов государства	9 669	2 287	-76,35	8 229	259.82
V. ДЕФИЦИТ (ПРОФИЦИТ) БЮДЖЕТА	- 700 928	- 1 086 670	55,03	- 915 705	-15.73
VI. ФИНАНСИРОВАНИЕ ДЕФИЦИТА	700 928	1 086 670	55,03	915 705	-15.73
Внутреннее	637 881	618 614	-3,02	- 77 813	-112.58
Поступление	906 512	909 271	0,3	174 737	-80.78
Погашение	268 630	290 657	8,2	252 550	-13.11
Внешнее	63 046	468 056	6,42	993 518	112.26
Поступление	120 610	538 846	346,77	1 059 878	96.69
Погашение	57 564	70 790	22,98	66 361	-6.26
Примечание – составлено автором на основе источника [6-9]					

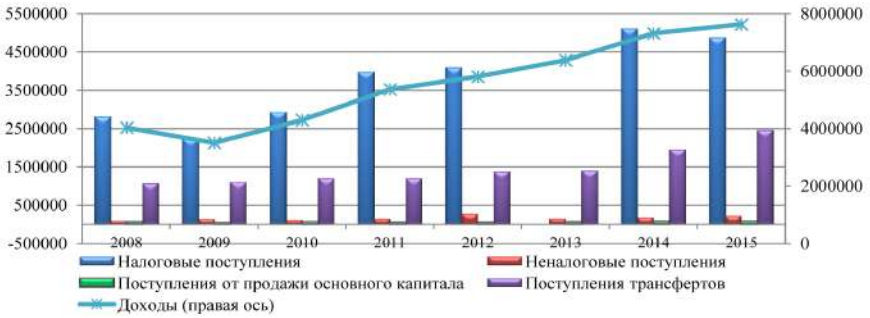

Рисунок 1 – Динамика поступления доходов в государственный бюджет РК, млн. тенге

Неналоговые поступления по состоянию на 1 января 2016 года составили 224 767 млн. тенге, что на 25,23% больше, чем показатель предыдущего года. Поступления от продажи основного капитала уменьшились по сравнению с прошлым годом на 1,88%, составив 69 709 млн. тенге. Поступления трансфертов составили 2 456 417 млн. тенге, увеличение составило 25,65% (рисунок 1).

В современном развитии рыночной экономики налоги являются основным источником финансирования функционирования государства.

Налоговые поступления являются основным источником дохода государственного бюджета страны. Основными же видами налогов являются КПН, НДС и таможенные пошлины. Проведя анализ данных за 2011-2015 годы, можно увидеть, что до 2015 наблюдался рост налоговых поступлений. В 2015 году же произошло снижение на 4,5%. При этом показатели таких налогов, как КПН, ИПН, продолжили свой рост на стабильные 5-7%, как и в предыдущие годы, что вполне естественно, так как средний доход по стране также повысился. Снижение наблюдается по НДС по поступлениям за использование природных ресурсов, налогам по международной торговле и операциям.

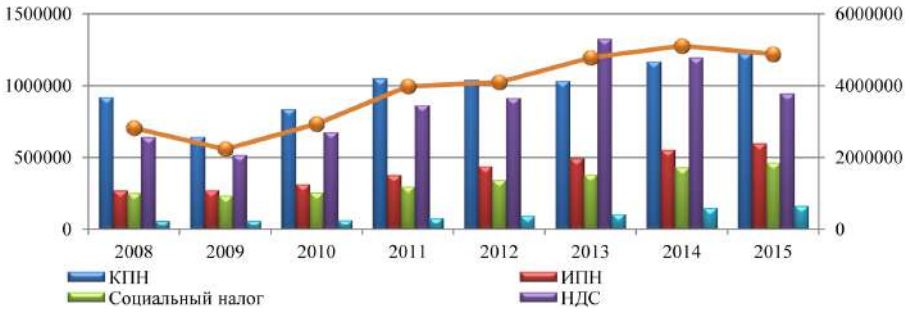

Рисунок 2 – Динамика налоговых поступлений в государственный бюджет, млн. тенге

Это связано со снижением темпа роста ВВП и увеличением суммы возврата НДС, снижением цен на нефть, газ, металлы и твердые полезные ископаемые, снижением объема импорта на более, чем 20% (рисунок 2).

Далее рассмотрим налоговые поступления в разрезе отдельных налогов и то, какие из 13 видов налогов обеспечивают наибольшие поступления в бюджет. Так, в формировании доходной части налоговых поступлений на первом месте находится корпоративный подоходный налог, по состоянию на 1 января 2016 года на него приходиться 25,1% от общего числа налоговых поступлений. Так, поступления от корпоративного подоходного налога составили 1 224 645, что на 4,7% больше показателя за прошлый год.

Второе место по доходности занимает налог на добавленную стоимость, на него приходится 19,3%. Так, поступления от налога на добавленную стоимость на 1 января 2016 года составили 944 438 млн. тенге, что на 21,2% меньше, чем в предыдущем году.

Третье место принадлежит индивидуальному подоходному налогу, на него приходится 12,3% от общего числа налоговых поступлений. Поступления от индивидуального подоходного налога составляют 598 807 млн. тенге, по сравнению с прошлым годом увеличение составило 8,4%. Государственные расходы – это денежные издержки, которые связаны с функционированием государства. В состав государственных расходов входят расходы государственного бюджета, государственных специальных внебюджетных фондов, расходы государственных предприятий и организаций, учреждений производственной и непроизводственной сферы [2, с. 164].

К расходам бюджета относятся затраты, бюджетные кредиты, приобретение финансовых активов, погашение займов.

Так, затраты государственного бюджета Республики Казахстан по состоянию на 1 января 2016 года составили 8 227 097 млн. тенге. Это на 5,6% больше, чем в прошлом году (по состоянию на 1 января 2015 года), тогда затраты составили 7 791 867 млн. тенге.

Если рассматривать в разрезе видов затрат государственного бюджета, то наибольший объем затрат выделен на социальную помощь и социальное обеспечение. Так, по состоянию на 1 января 2016 года этот показатель составил 1 713 451 млн. тенге, или 20,8% от общего объема затрат. По сравнению с прошлым годом увеличение данного показателя составило 10,6% (рисунок 3).

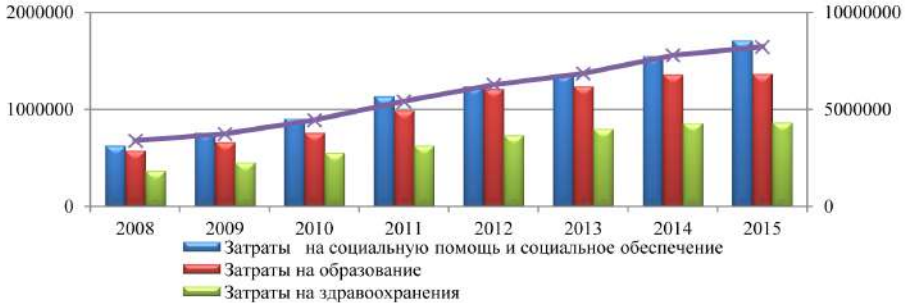

Рисунок 3 – Динамика основных затрат государственного бюджета, млн. тенге

Как следует из рисунка 3, на втором месте следуют затраты на образование. Так, по состоянию на 1 января 2016 года затраты на образование составили 1 364 737 млн. тенге, или 16,6% от общего объема затрат. По сравнению с аналогичным периодом прошлого года увеличение затрат на образование составило 0,45%.

На третьем месте следуют затраты на здравоохранение. По состоянию на 1 января 2016 года затраты на здравоохранение составили 863 899 млн. тенге, что составляет 10,5% от общего объема затрат государственного бюджета. Рост по сравнению с прошлым годом составил 0,9% [4-7].

Заключение

Таким образом, проведя анализ состояния государственного бюджета, можно сделать следующие выводы: динамика относительно всех статей бюджета положительна, однако если рост доходов в среднем за последние 10 лет составил 15,0%, то рост затрат составил 16,3%. Это говорит о том, что с каждым годом дефицит государственного бюджета увеличивается.

Необходимо отметить, что главная проблема в финансовой сфере, в частности в государственных финансах, заключается в том, что количественный рост доходной составляющей бюджета Республики Казахстан, а также всех других важных финансовых показателей в основном достигается за счет падения курса тенге по отношению к доллару. Также это происходит за счет доходов от нефтедобывающей промышленности, а это в свою очередь приводит к экономическому спаду, поскольку вся финансово-экономическая система зависит от котировки сырья на мировом рынке. Также, несмотря на то, что заработная плата работникам бюджетной сферы повышается неоднократно, в Казахстане попрежнему существует сильная дифференциация денежных доходов населения.

Решение указанных проблем даст возможность укрепить финансовую систему и тем самым обеспечит выход отечественной экономики на траекторию роста и социального развития. Однако это требует приложения совместных усилий государственного аппарата а также всей общественности в целом, целенаправленной энергии бизнеса, предпринимателей и интеллектуального потенциала ученых. Так как именно от результативных действий, а также общих усилий зависит наступление позитивных сдвигов, которые впервый раз были достигнуты на пути стабилизации национальной экономики и выхода ее из кризиса.

Литература

1 Мельников В.Д. Основы финансов: учебник. – Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2005. – 560 с.
2 Омирбаев С.М., Интыкбаева С.Ж., Адамбекова А.А., Парманова Р.С. Государственный бюджет: учебник. – Алматы: ТОО РПИК «Дәуір», 2011. – 632 с.
3 Бюджетный кодекс Республики Казахстан от 4 декабря 2008 года № 95-IV.
4 http://www.minfin.kz. – Статистический бюллетень Министерства финансов РК за январь месяц 2011 года № 1.
5 http://www.minfin.kz. – Статистический бюллетень Министерства финансов РК за январь месяц 2013 года № 1.
6 http://www.minfin.kz. – Статистический бюллетень Министерства финансов РК за январь месяц 2015 года № 1.
7 http://www.minfin.kz. – Статистический бюллетень Министерства финансов РК за октябрь месяц 2016 года № 10.

References

1 Mel'nikov V.D. Osnovy finansov: uchebnik. – Almaty: TOO «Izdatel'stvo LEM», 2005. – 560 s.
2 Omirbaev S.M., Intykbaeva S.Zh., Adambekova A.A., Parmanova R.S. Gosudarstvennyj bjudzhet: uchebnik. – Almaty: TOO RPIK «Dəuir», 2011. – 632 s.
3 Bjudzhetnyj kodeks Respubliki Kazahstan ot 4 dekabrja 2008 goda № 95-IV.
4 http://www.minfin.kz. – Statisticheskij bjulleten' Ministerstva finansov RK za janvar' mesjac 2011 goda № 1.
5 http://www.minfin.kz. – Statisticheskij bjulleten' Ministerstva finansov RK za janvar' mesjac 2013 goda № 1.
6 http://www.minfin.kz. – Statisticheskij bjulleten' Ministerstva finansov RK za janvar' mesjac 2015 goda № 1.
7 http://www.minfin.kz. – Statisticheskij bjulleten' Ministerstva finansov RK za oktjabr' mesjac 2016 goda № 10.

IRSTI 06.52.35

N.A. Tovma*[1], A.M. Tleppaev[2]

[1]Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
[2]Kazakh German University,
Almaty, Kazakhstan
*E-mail: natalivictor45@mail.ru

FORECASTING AND ANALYSIS OF ENERGY CONSUMPTION

Prediction – powerful statistical power management tools in the industry. In this article we examined two complementary statistical forecasting models: the corridor for a few months in advance and a model for a day ahead. The basis of the energy-saving is the systematic implementation of a wide range of technical and technological measures to be implemented in the framework of an optimal power consumption infrastructure management procedures at the system level. Energy savings can be achieved by improving the activity of the administrative apparatus. This article presents the results of the implementation of energy forecasting model, which reduces energy consumption as a whole by more than 20%. Prediction may be performed based on a static model that reflects the process of power consumption for the year ahead. Dynamic stochastic modeling allows the forecast for the medium term (5 - 7 years). The main advantage of this approach – is the formation of a fair rate of energy expenditure, taking into account fuel quality, as well as the current state of energy consumption.

Key words: energy efficiency, energy intensity, energy policy, energy consumption, the decomposition method.

Н.А. Товма, А.М. Тлеппаев

Энергоресурстарды тұтынуды талдау мен болжау

Болжау – өнеркәсіптегі энерготұтынымды басқарудың қуатты статистикалық құралы. Мақалада екі өзара толықтырушы болжаудың статистикалық модельдері қарастырылған – бірнеше айға алдын ала қарастырылған коридорлық модель және бір тәулік алды модель. Энергоүнемдеудің негізін инфрақұрылымның энерготұтынуын жүйелік деңгейде оңтайлы басқару процедураларының шеңберінде жүзеге асырулары тиіс, техникалық және технологиялық шаралардың кең кешенін жоспарлы іске асыру құрайды. Энергоүнемдеуді басқарушы аппараттың қызметін жетілдіру арқылы қамтамасыз етуге болады. Ұсынылып отырған мақалада энергия шығындарын жалпы 20%-дан артық мөлшерге қысқартатын, энерготұтынуды жоспарлау үлгілерін енгізу нәтижелері көрсетілген. Болжамдауды электротұтыну үрдісін бір жыл алдыға көрсететін, статистикалық модель негізінде орындауға болады. Динамикалық стохастикалық үлгілеу ортамерзімдік болашаққа (5-7 жыл) болжам жасауға мүмкіндік береді. Мұндай үлгінің басты қасиеті – жанармайдың сапасын ескере отырып, энергоресурс шығындарының әділетті нормасын, сонымен қатар энерготұтынудың ағымдық жағдайын қалыптастыру.

Түйін сөздер: энергия тиімділігі, энергосыйымдылық, энергетикалық саясат, энергия тұтыну, декомпозияция әдісі.

Н.А. Товма, А.М. Тлеппаев

Прогнозирование и анализ потребления энергоресурсов

Прогнозирование – мощный статистический инструмент управления энергопотреблением на промышленных предприятиях. В статье рассмотрены две взаимодополняющие статистические модели прогнозирования: коридорная на несколько месяцев вперёд и модель на сутки вперёд.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

Основу энергосбережения составляет планомерная реализация широкого комплекса технических и технологических мер, которые должны осуществляться в рамках процедур оптимального управления электропотреблением инфраструктуры на системном уровне. Энергосбережение можно обеспечивать за счет совершенствования деятельности управленческого аппарата. В предлагаемой статье представлены результаты внедрения модели прогнозирования энергопотребления, что позволяет снизить затраты энергии в целом более чем на 20%. Прогнозирование может выполняться на основе статической модели, отражающей процесс электропотребления на год вперед. Динамическое стохастическое моделирование позволяет осуществлять прогноз на среднесрочную перспективу (5 – 7 лет). Главное достоинство данного подхода – это формирование справедливой нормы расходов энергоресурсов с учётом качества топлива, а также текущего состояния энергопотребления.

Ключевые слова: энергоэффективность, энергоемкость, энергетическая политика, энергопотребление, метод декомпозиции.

Introduction

One of the main directions of the energy charter of the Republic of Kazakhstan is energy efficiency and energy saving. The rational, progressive introduction of new energy-saving technologies promises to reduce production costs and reduce the cost of production and services. Reducing energy consumption is one of the tasks the state is setting for itself today. Kazakhstan has laws «On Energy Saving and Energy Efficiency Improvement» and «On Amendments and Additions to Certain Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on Energy Efficiency and Energy Efficiency Improvement» [1-2]. In accordance with the program of the President, the government is developing the program "Energy Saving – 2020" in the field of energy saving [3]. The program "Energy balance-2020" is also being developed.

The state energy register has already been formed, which included more than two thousand industrial enterprises and 28 thousand state institutions. At the same time, the major 30 large enterprises plan to conduct energy audit; the energy management system is being introduced at 50 enterprises.

More than 200 industrial enterprises of the country are being modernized and are planning to invest over 300 billion tenge. From these measures at industrial enterprises it is planned to obtain an effect in saving energy resources in the amount of almost 3 million tons of oil equivalent.

For today, implementing the state policy in the field of energy saving, it has already been possible to save 2.434 million kW / h of electric power and 3199 Gcal of thermal energy in the budget sphere, which in monetary terms is 1.73 billion tenge. In addition, in energy-producing enterprises, the savings amounted to 93.36 thousand kW / h of electric power, 275.04 thousand tons of coal and 2338.5 tons. heavy fuel. At power transmission plants – 10,871.41 thousand kW / h of electricity, 68460 Gcal, or 501 million KZT. The final effect of the implemented measures for 2011 at industrial enterprises was 5237.16 thousand kW / h of electricity, or 65.4 million tenge [4].

Within the framework of the program "Energy Saving-2020" 78 different activities are planned for a total of more than 1.1 trillion tenge [3].

One of the main expense items of any large industrial enterprise is the cost of energy resources aimed at the release of heat. Thus, energy efficiency – economical consumption of energy resources in a crisis is the number one task facing industrial enterprises.

Formulation of the problem. There are two ways to solve the energy cost reduction:

1. By replacing the power equipment and heat communications, which will lead to significant financial costs and, ultimately, to the rise in price of the final product.

2. An alternative way to improve energy efficiency is to predict energy consumption in the future. This approach uses the maximum of useful statistical information of all parameters of the production process – external factors (weather, fuel quality) and internal factors are taken into account. The main advantage of this method is the issuance of an adequate energy expenditure plan for a day ahead, which allows for a factor analysis of the overestimation / understatement of the norm.

Energy efficiency – economical consumption of energy resources in a crisis is the number one task that faces industrial enterprises, factories, housing and communal services, urban heating services

The cost of the latter approach is much lower, since it requires neither expensive equipment nor the involvement of additional experts, and all the necessary data for the model are formed by: power consumption sensors, production indicators, energy consumption, fuel quality, environmental parameters and others [5].

At the moment, most of the enterprises of the RK do not use the standard (plan) of energy consumption, as a result of which:

1. There is no control over energy consumption in the shortest and average period, which creates the potential for manipulation with energy resources, and also leads to a significant increase in energy costs.

2. There is no possibility to conduct a factor analysis to identify the most energy-intensive nodes in order to reduce energy costs.

3. There is no possibility to carry out a plan-factor analysis and to identify reasons for overstating / understating the standard.

4. The presence of "flat" norms (taken from last year as a constant) does not reflect the influence of external (weather, fuel quality) and internal factors, which leads to a conflict between the operator that controls energy consumption and management.

5. There is no possibility to optimize the setting of energy consumption to improve energy efficiency.

The forecasting of energy consumption by individual market participants is important not only for the whole energy system as a whole, but also for an individual enterprise, and even for its shops and plots. The formation of a universal apparatus for modeling and forecasting power consumption and power for various levels of the hierarchy of industrial enterprises would allow reducing energy costs when buying it in the wholesale and retail energy and capacity markets, qualitatively determining the influence of various technological conditions and factors of production on energy consumption or load power, Choose the most effective energy saving strategies and the direction of measures to save electricity.

When solving the long-term forecasting problem, it is necessary to take into account a large number of factors affecting the change in the power consumption of enterprises. It should take into account the level of electrification of production processes, the pace of development and implementation of energy-saving technologies, the growth of industrial labor, the impact of meteorological and other factors.

The variety of influencing factors, the complexity of the forecast of these factors themselves, does not allow to uniquely determining the optimal forecasting method for solving this problem. The very process of changing consumption is a time series. To date, many methods for predicting time series have been developed, such as extrapolation methods, econometric and regression methods, Box-Jenkins methods (ARIMA, ARMA), expert methods, and others. Statistical models of forecasting – for several months and a day ahead. The first is intended for the formation of long-term planning of probable energy consumption scenarios, which will also take into account the effect of planned repairs in the future. The second model serves to monitor and account for energy consumption for the next day.

For industrial enterprises, the cost of paying for energy resources is a significant part of the budget. The corridor model was developed that allows forming two scenarios of energy consumption to solve this problem: minimum and maximum based on historical data and due to expected environmental conditions.

After the introduction of models in the industry, the operators were given clear fair energy consumption rates, taking into account internal and external factors. In addition, every time the operator significantly overstated the norm, a working group was initiated to identify the reasons for the overstatement. With the use of factor analysis, those factors (causes) were distinguished, due to which the norm was overstated. As a result, orders were issued aimed at reducing the energy consumption of production. The introduction of the model made it possible to make timely adjustments to the production process and reduce energy consumption by 20% – from 41.3 to 33.3 unit fuel.

The planning period is the period of a smooth reduction of energy costs to the initial level of fluctuations. Thus, the corridor model is a flexible tool for planning, accounting, control and management of energy efficiency.

The model for the day ahead is a working tool for the daily forecast of the norm for the next day and for monitoring energy costs in the production. The daily forecast allows carrying out the plan-factual analysis, "encouraging" the operators involved in the reduction of energy resources, and also responding in a timely manner to extraordinary situations. Below are the main advantages of the model for a day ahead:

1. The model takes into account external (weather, fuel quality) and internal factors of the process of heat energy release.

2. The model chooses the best combination of factors, some factors may lose significance for the forecast over time, for example, the sensor fails.

3. The model is dynamic – it is constantly adapting (adjusted according to the newly introduced data) to the new conditions of the energy consumption mode (wear of communications is taken into account; accidents in some areas are taken into account, etc.).

4. The model takes into account the forecast error for the last few days and corrects the forecast for a more accurate rate.

5. Robust methods for estimating model parameters – model predictions are resistant to the presence of emissions in the initial data [1-3].

6. The model gives recommendations for optimizing the circuit of power consumption.

7. The model warns about extraordinary situations – sharp fluctuations of both factors and energy resources.

8. The model allows you to do a factor analysis – the reasons for rejecting the fact from the plan.

High quality of the forecast is achieved due to flexible adaptation to the constant change in the production process.

In the process of using the "model for a day ahead", the operator is faced with the task of keeping within the set energy consumption rate. In the case when the actual costs are significantly lower than the norm (lower by 2%), the operator is subject to a bonus. When the operator exceeds the norm by more than 2%, a working group is initiated to conduct a factor analysis of the causes of excess of the norm. As a result, a directory of possible causes leading to increased energy consumption is generated. With the help of optimizing the model for the day ahead, the recommended settings for maintaining an economical mode of energy consumption are formed, which gives an additional 2% energy savings. Simulation modeling of energy consumption allows you to assess the effect of implementing a model for a day ahead in the long term. At the heart of this approach is only one assumption that the operator will fit into the daily rate of energy expenditure.

For the purposes of analyzing the accuracy of a set of forecast values, it is convenient to use the following particular case of the above criterion (1), based on a certain type of sample of forecast years. Namely, it is convenient to use a sample of M consecutive years l (i) starting from the year following the forecast year k: l (1) = k + 1, l (2) = k + 2, ..., l (M) = k + M. In this case, we obtain a relative standard deviation, depending on two parameters- the forecasting year k and the forecast horizon M:

$$\sigma(k,M)=\sqrt{\frac{1}{M}\sum_{j=1}^{M}\left(\frac{V_{прогн}(k,k+j)}{V_{факт}(k+j)}-1\right)^{2}} \quad (1)$$

Note that, often, in the published forecasts, the values of the predicted values are given with an interval of five years. At the same time, they also show the average annual growth rates at these intervals. In this case, the values of the forecast values in the interim years can be obtained by linear interpolation. This makes it possible to work with annual samples l, consisting of a number of consecutive years, which is very convenient.

A separate problem of statistical analysis is the estimation of the statistical error caused by the variation in the sample used in the analysis of forecasts.

Forecasting can also be performed by G-methods (Gauss-methods based on Gaussian mathematical statistics), Z-methods (Zipf methods based on zipf mathematical statistics) and synthetic GZ-methods, organically combining their advantages. The latter suggest the implementation of a preliminary fine GZ-analysis (Gauss-Zipf analysis) [4-5].

GZ-analysis can be implemented in two versions, the first of which is a simplified heuristic, and the second is the main criteria. Heuristic variant as the main method of forecasting is applied only for estimating calculations, and on rather small databases. In addition, with its help at a preliminary stage, the so-called GZ-matrix of prediction methods, which is necessary for the procedure of aligning key parameters of the criteria variant of GZ-analysis, is synthesized.

For the prediction of power consumption of objects by G-methods, the models of autoregressive moving average, time series decomposition, as well as various variations of methods are used based on the analysis of the singular spectrum of the time-series trajectory matrix. The heuristic GZ-method possesses the highest (in a certain sense, absolute) accuracy. The criterion variant of the GZ-prediction method is significantly better than any single G– or Z-method (it seems that this is typical for any techno enosis). From G-methods the best method is based on the decomposition of time series. The error in predicting the power consumption for the year ahead using the procedures of criterion GZ-analysis for individual objects can be 4-10%. However, the forecast error as a whole does not exceed 1.5-2%, which meets modern requirements.

Conclusions

In this article, methods for predicting energy consumption were presented: for a day ahead and a quarter ahead. Models are built on historical data – it analyzes how much expense was in the past with similar internal parameters and external conditions, depreciation of equipment and communications is taken into account.

At the stage of statistical analysis and construction of an empirical model of the process of power consumption, deep processing of data on the power consumption of objects is carried out,

which includes interval estimation, forecasting and rationing. Forecasting of power consumption by objects is carried out using Gaussian and zipf (G– and Z-) methods. A more subtle analysis of the rank parametric distribution, carried out with the help of GZ-analysis procedures, allows to significantly improve the forecasting efficiency. The error in predicting power consumption using the procedures of criterion GZ-analysis for individual objects can be 4-10%. In this case, the forecast error as a whole, as a rule, does not exceed 1.5-2%.

The main advantage of this approach is the formation of a fair rate (plan) for energy resources, taking into account weather conditions, fuel quality, and the current state of the energy consumption loop. Models are built on historical data – it analyzes how much expense was in the past with similar internal parameters and external conditions, and also takes into account the wear and tear of equipment and communications. Models are constantly adapting to new conditions, which guarantees the adequacy of standards in the future in all possible scenarios.

Литература

1 Закон РК «Об энергосбережении и повышении энергоэффективности».

2 Закон «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам энергосбережения и повышения энергоэффективности».

3 Программа «Энергобаланс – 2020»

4 Воронцов К. В., Егорова Е. В. Динамически адаптируемые композиции алгоритмов прогнозирования. – М.: Искусственный интеллект, 2006. – 280 с.

5 Башмаков И.А. Разработка комплексных долгосрочных программ энергосбережения и повышения энергоэффективности: методология и практика.– М., 2013. – 361 с.

References

1 Zakon R K Ob energosberejenii I povushenua energoeffectivnostu

2 Zakon R K O vnesenuu izmenenu I dopolnenunu v nekotorue zakonodatelnu aktu Respubliku Kazakhstan po voprosam energosberejenua u povichenua energoeffectivnostu

3 Programma energobalanse 2020

4 Voroncov K. V., Egorova E. V. Dinamicheski adaptiruemye kompozicii algoritmov prognozirovanija. – M.: Iskusstvennyj intellekt, 2006. – 280 s.

5 Bashmakov I A Razrabotka kompleksnuh dolgosrocnuh program energosberegenua u povushenua energoeffectivnostu metodologua u practica: – Moscva, 2013.-361 s.

IRSTI 06.35.35

N.A. Tovma*[1], K.T. Akimbaeva[1]

Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
*E-mail: natalivictor45@mail.ru

IMPROVEMENT OF QUALITY ANALYSIS

Current study analyses the relationships between working capital management and profitability for Kazakhstan firms. Previously no studies have been conducted on the same topic in Kazakhstan, and therefore there is no available empirical evidence on the issue. The analyses are based on the OLS regression and covariance analysis applied to the sample of 133 firms listed in Depositary of Financial Statements. The empirical results found the significant relationship between working capital management and firms' operating performance. Firms with better working capital management determined by shorter cash conversion cycle were more profitable than those with longer cash conversion cycle. The results of the study indicate that owners and managers of firms can improve overall operating efficiency and profitability by reducing cash conversion cycle to the reasonable minimum: avoid excessive inventory balances, decrease receivables collection period, and defer payments to suppliers. The study contributes to the existing literature by examining the effect of working capital management on profitability in the context of the emerging market of Kazakhstan.

Key words: working capital, cash conversion cycle, profitability, market, managers.

Н.А. Товма, К.Т. Акимбаева

Сапалық талдауды жетілдіру

Бұл жұмыста қазақстандық компаниялардың айналым капиталын басқару тиімділігі мен табыстылығының өзара байланысы талданған. Қазақстан Республикасында бұл сұрақ бойынша жалпы қол жетімді зерттеулер нәтижелері жоқ болғандықтан эмпирикалық дәлелдеулерде жоқ. Жұмыста ең аз қалдықтар әдісімен регресия талдауы, сонымен қатар Қаржылық Есептілік Депозитарийінен алынған ақпараттар бойынша 133 компания арасында іріктеу негізінде айнымалылардың ковариациондық байланысының талдауы жасалған. Эмпирикалық талдау нәтижелері компаниялардың айналым капиталын басқару тиімділігі мен операциондық пайдасы арасында едәуір байналыс бар екендігін анықтады. Қолма-қол ақшаның айырбасталу кезеңі қысқа мерзімді болып келетін, яғни айналым капиталын анағұрлым тиімді басқарушы компаниялар қолма-қол ақшаның айырбасталу кезеңі ұзағырақ уақытқа созылатын компаниялармен салыстырғанда неғұрлым табысты болып шықты. Жұмыстың нәтижелері қазақстандық компаниялардың иелері және менеджменті операциондық тиімділікті, демек, қолма-қол ақшаның айырбасталу кезеңін ең төменгі мүмкін болатын деңгейіне дейін қысқарту жолымен табыстылығын көтере алады. Бұл жұмыс дамушы Қазақстан нарығы мысалында компаниялардың айналым капиталын басқару тиімділігі мен табыстылығының өзара байланысын зерттей келе ғылыми әдебиеттерге қосқан үлес болып табылады.

Түйін сөздер: айналым капиталы, қолма-қол ақшаның айырбасталу кезеңі, рентабельділік.

Н.А. Товма, К.Т. Акимбаева

Совершенствование качественного анализа

Данная работа анализирует взаимосвязь между эффективностью управления оборотным капиталом и прибыльностью казахстанских компаний. Нет общедоступных результатов исследований по данному вопросу в Республике Казахстан и, следовательно, отсутствуют эмпири-

ческие свидетельства. В работе использован анализ регрессии методом наименьших остатков, а также анализ ковариационной зависимости переменных, примененных к выборке из 133 компаний, информация по которым была получена из депозитария финансовой отчетности. Результаты эмпирического анализа выявили значительную взаимосвязь между эффективностью управления оборотным капиталом и операционной прибылью компаний. Компании с более эффективным управлением оборотным капиталом, выраженном в более коротком цикле конверсии наличности, оказались более прибыльными по сравнению с компаниями, в которых цикл конверсии наличности занимал более длительный период. Результаты работы указывают на то, что владельцы и менеджмент казахстанских компаний могут повысить операционную эффективность и, следовательно, прибыльность, путем уменьшения цикла конверсии наличности до минимально возможного уровня. Работа вносит вклад в научную литературу, исследуя вопрос взаимосвязи эффективного управления оборотным капиталом и прибыльностью компаний на примере развивающегося рынка Казахстана.

Ключевые слова: оборотный капитал, цикл конверсии наличности, прибыльность, рынок, менеджмент.

Introduction

Traditionally, the researchers in corporate finance have focused on the long-term financial decisions making, particularly capital structure, dividends, investments, and company valuation decisions [1]. But the investment that firm make in short-term assets, and the resources used with maturities of under one year, represent the main share of items on the firm's balance sheet [2]. Management of these short-term assets and liabilities warrants a careful investigation since the working capital management plays an important role in a firm's profitability and risk as well as its value [3, 4]. Though widely used to evaluate the health of firms, traditional measures of liquidity such as the current ratio reveal little about a firm's management on working capital. In fact, the use of these measures encourages managers to maintain higher levels of receivables and inventory relative to payables, and these assets must be financed by expensive debt and equity capital [3]. Decision about how much to invest in the customer and inventory accounts, and how much credit to accept from suppliers are reflected in the firm's cash conversion cycle (CCC), which represents the average number of days between the date when the firm must start paying its suppliers and the date when it begins to collect payments from its customers [4]. Business success heavily depends on the financial executives' ability to effectively manage receivables, inventory, and payables [5]. The findings of Raheman & Nasr [5] and Afza & Nazir [5] suggested that managers can create a positive value for the shareholders by reducing CCC to a possible minimum level. The good working capital management is not only positively affecting profitability of the firm, it leads to increased cash flows, and thus leads to lesser need on external financing, therefore the probability of default for the firm is reduced [6].

Quality analysis. Working capital management is determined by cash conversion cycle and its components, namely, accounts receivable, accounts payable, inventory. Operating performance of the firm is represented by net operating profit margin.The following regression analysis model was specified to examine the relationship between components of working capital management and operating profitability:

$$\mathrm{NOP} = \beta_0 + \beta_1\mathrm{ITID} + \beta_2\mathrm{INVCA} + \beta_3\mathrm{FATA} + \beta_4\mathrm{CATURN} + \beta_5\mathrm{LEV} + \beta_6\mathrm{TALOG} \quad (1)$$

$$\mathrm{NOP} = \beta_0 + \beta_1\mathrm{DSO} + \beta_2\mathrm{INVCA} + \beta_3\mathrm{FATA} + \beta_4\mathrm{CATURN} + \beta_5\mathrm{LEV} + \beta_6\mathrm{TALOG} \quad (2)$$

$$\mathrm{NOP} = \beta_0 + \beta_1\mathrm{PDP} + \beta_2\mathrm{INVCA} + \beta_3\mathrm{FATA} + \beta_4\mathrm{CATURN} + \beta_5\mathrm{LEV} + \beta_6\mathrm{TALOG} \quad (3)$$

$$\mathrm{NOP} = \beta_0 + \beta_1\mathrm{CCC} + \beta_2\mathrm{INVCA} + \beta_3\mathrm{FATA} + \beta_4\mathrm{CATURN} + \beta_5\mathrm{LEV} + \beta_6\mathrm{TALOG} \quad (4)$$

The model is based on the study of Tauringana & Adjapong who used the similar approach to estimating the possible relationship between working capital management and firm's profitability in terms of RoA and RoE. The study focuses on net operating profitability rather than profitability determined by RoA, RoE in order to ignore the effects of tax burdens and cost of financing. According to the Tax Code of Kazakhstan, firms may have previously carry forwarded tax losses which decrease their tax burden. In addition differences in cost of financing may

significantly affect to the overall profitability of the firm. Hence, EBIT is not affected by both of them and considered to be a reliable estimate of the firm's performance regarding its operating activity.

Descriptive Analysis. Descriptive analysis shows the general aspects of the variables considered in the model. The mean values, standard deviations, and other information may be derived which is helpful in descriptive analysis.

Table 1 – Descriptive Statistics

№	Mean	Median	Std. Dev.	Minimum	Maximum
1	76.3385	49.8771	92.13086	1.15	584.58
2	64.7878	42.5810	81.93895	1.46	562.37
3	107.9774	63.3005	146.13485	1.99	913.75
4	33.1489	33.9222	169.99410	-801.35	505.26
5	.101135	.045734	.1417903	0.0004	.7679
6	.661651	.719787	.2238494	.0432	.9969
7	2.755145	2.341109	2.0328378	.2937	13.4961
8	16.554367	16.544457	1.6701967	10.9827	20.5660
9	.126445	.116240	0.2381263	-0.6550	0.6761

In general values of variables discussed in the study vary significantly in the data set. That means that there is a high dispersion from firm to firm. There are firms with DSO equal to 1 day, which means that the average receivable collection period is 1, it is possible if the firm's sales are generally in cash. However, this does not affect the results of our analysis, since ability to sell for cash positively affects the working capital management policies through shortening the cash conversion cycle.

Discussion of analysis results. The analysis attempted to give understanding of how the effectiveness of working capital management is related to firm performance. The CCC measurement was used to identify the level of effectiveness of firm's working capital management. The more efficient management of working capital accounts expected to be associated by shorter cash conversion cycle, which was a reasonable assumption based on the literature review. If the firm improves the efficiency of its receivables management through restricting credit terms, thereby shortening the receivables collection period, it will be able to improve its profitability since less capital investments in short-term assets will be needed. The same approach to the inventory management can also improve overall firm's efficiency and operating profitability. If the firm will be able to reduce inventory balance, and avoid excessive investments in inventory, it will be able not only to improve its operational effectiveness and by this enhance its profitability, but also the amounts of inventory obsolesce and write-offs will decrease. The other factor determining the efficiency of working capital management is management of accounts payable. If the firm will be able to find suppliers who are able to grant them better credit terms, and decrease purchases of cash, then it will be able to finance more of its current assets by cheap trade payables. By this, the firm will decrease costly equity and debt investments, which will lead to improved profitability of the firm.

Conclusion. The scope of future research may be extended to the components of working capital in more detail, particularly management of cash, marketable securities, which I believe contribute much in working capital management of the firm. There is much to be done about working capital in Kazakhstan in future. I suggest further research be conducted on the same topic with extended number of firms and extending the time frame of the sampled data, include the time series analysis in research. In addition, in further researches, the differences in industries and operations should be considered, and the manufacturing firms should be assessed separately of those performing service operations. The results indicate that the cash conversion cycle, net trade cy-

cle and inventory turnover in days are significantly affecting the performance of the firms. Moreover, the firm size also have significant effect on the firm's profitability. The study also concludes that firms in Kazakhstan need to concentrate and improve cash collection and payment policy. The effective policies must be formulated for individual components of working capital. Furthermore, efficient management and financing of working capital can increase the operating profitability of manufacturing firms.

References

1 Afza, T. and M.S. Nazir, Is it better to be aggressive or conservative in managing working capital // Journal of quality and technology management, 2007. 3(2): p. 11-21.

2 Juan García-Teruel, P. and P. Martinez-Solano, Effects of working capital management on SME profitability // International Journal of managerial finance, 2007. 3(2): p. 164-177.

3 Raheman, A. and M. Nasr, Working capital management and profitability–case of Pakistani firms // International review of business research papers, 2007. 3(1): p. 279-300.

4 Smith, K., Profitability versus liquidity tradeoffs in working capital management // Readings on the management of working capital, 1980: p. 549-562.

5 Tauringana, V. and G. Adjapong Afrifa, The relative importance of working capital management and its components to SMEs' profitability // Journal of Small Business and Enterprise Development, 2013. 20(3): p. 453-469.

6 Peel, M.J. and N. Wilson, Working capital and financial management practices in the small firm sector // International Small Business Journal, 1996. 14(2): p. 52-68.

ҒТАХР 06.81.55

А.Т. Бейжанова*[1], З.Б. Ахметова[1]

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
*E-mail: bat-80@mail.ru

МАРКЕТИНГТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МӘНІ ЖӘНЕ МАЗМҰНЫ

Мақалада қазіргі кездегі маркетингтік технологиялардың мазмұнын және мәнін, маркетингтік қызмет үрдісін технологияландыру арқылы шаруашылық субъектілердің қызметінің тиімділігін арттыруға байланысты сұрақтар қарастырылды. Маркетингтік технологиялардың мәні, мазмұны, ерекшеліктері және қасиеттері сипатталды. Маркетингтік технологиялардың негізінде жатқан негізгі факторлар, атап айтқанда, рәсімдер мен операцияларды орындау реті бойынша маркетингтік үрдістерді жеке операцияларға, шараларға бөлу процесі анықталды. Маркетингтік технологиялардың түрлерін қарастыруға ерекше назар аударылды. Дәстүр бойынша жаңа маркетингтік технологиялар пайда болатын және тексерістен өтетін салалардың бірінде қызметті дамытудың инновациялық стратегиялары құрылады. Сонымен қатар, маркетингтік технологиялар құралдарын қолданудың теориялық мәселелері және пиар құралдары мен жылжыту әдістері талданады, маркетингтік технологиялардың теориялық, әдістемелік және басқарушылық қағидаларын қолданудың қажеттілігі негізделеді.

Мақаланы жазу үрдісі кезінде заманауи маркетингтік технологиялардың стратегиялық даму мақсатындағы маркетингтік технологиялардың бағыттары сияқты маңызды сипаттамалары анықталды. Сонымен қатар, маркетингтік технологиялардың күшті және әлсіз жақтары және оның ерекшеліктері анықталды.

Түйін сөздер: маркетингтік технологиялар, инновация, сегменттеу, жайғастыру, маркетинг, жаңа әдістер және технологиялар, технология.

A.T. Beyzhanova, Z.B. Ahmetova

The meaning and content marketing technology

The article deals with the issues related to improving the efficiency of business entities by technologizing process of marketing activities, content and value of marketing technologies at the present stage. Been described importance, content, features and properties of marketing technologies. Are determined basic factors underlying the marketing of technology, in particular, crushing the marketing process into separate procedures and operations, with the subsequent regulation of performing the procedures and operations. The special attention is paid to the types of marketing technology. A market is a place where the marketing technologies and innovative service strategies start developing. Also in the article the theoretical aspects of marketing technology tools, including public relations tools, analyzes the methods of promotion, the necessity of using the theoretical, methodological and administrative principles of marketing technology.

In the process of writing the article identified the most important characteristics of modern marketing techniques, such as the orientation of marketing technologies for strategic development. Also identified the strengths and weaknesses of the innovative marketing technology.

Key words: Marketing technologies, innovation, segmentation, positioning, marketing, new methods and techniques, technology.

А.Т. Бейжанова, З.Б. Ахметова

Значение и содержание маркетинговых технологий

В статье рассмотрены вопросы, связанные с повышением эффективности деятельности хозяйствующих субъектов посредством технологизации процесса маркетинговой деятельности, содержанием и значением технологий маркетинга на современном этапе. Описаны значение, содержание, особенности и свойства маркетинговых технологий. Определены базовые факторы, лежащие в основе маркетинговых технологий, в частности, дробление маркетингового процесса на отдельные процедуры и операции, с последующей регламентацией выполнения процедур и операций. Особое внимание уделяется рассмотрению видов и цели маркетинговых технологий. Традиционно одной из отраслей, в которых появляются и проходят проверку маркетинговые технологии, формируются инновационные стратегии развития услуг. Также в статье рассмотрены теоретические вопросы использования инструментов маркетинговых технологий, в том числе пиар-инструментов, анализируются методы продвижения, обосновывается необходимость использования теоретических, методических и административных принципов маркетинговых технологий. В процессе написания статьи определены важнейшие характеристики современных маркетинговых технологий, такие как ориентация маркетинговых технологий на стратегические цели развития. Также выявлены сильные и слабые стороны маркетинговых технологий и ее особенности.

Ключевые слова: маркетинговые технологии, инновация, сегментирование, позиционирование, маркетинг, новые методы и технологии, технология.

Кіріспе

Кейінгі кездері маркетинг технологияларының жылдам қарқынмен дамуы жоғары кәсіби талаптарына сәйкес, кәсіпорынның мақсаттарына жеткізу үшін керек талаптар және амал-тәсілдердің кешенін құруға әсер етті. Маркетингтік технологияларды тиімді қолдану өз кезегінде нарықтың кеңеюіне, сәтті тауар айналымын жүзеге асыруға, тауарларды өткізуде, жалпы алғанда экономиканы тұрақтандыруда алатын орны ерекше. Бұл технологиялар әр қилы, бірақ жүзеге асыру мақсаты нақты – қазіргі жағдайында экономикалық субъектінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру. Сондықтан, маркетингтік технологиялардың өзектілігі нарық дамуының қарқынына байланысты артады. XX ғасырдың 50-60-жылдары маркетингтік технологиялардың бастамасы болып табылатын маркетингтік амал-әдістердің кәсіпорындарда қолдануы іс жүзіне асқан болса, болжам бойынша маркетингтік технологияларды қолданатын әлемдік деңгейдегі компаниялардың 60-70 % қолданады. Әр компания маркетингтік технологияны қолданудың тиімділігін жылдан жылға түсініп келе жатыр.

Маркетингтік технология – кәсіпорынның маркетингтік қызмет үдерісін ұйымдастыру және оны іс жүзіне асырудың негізгі кезеңдерін жетілдіру. Бұл – маркетингті жетілдіру дегенді білдіреді. Бірақ, қолданыстағы маркетингтік амал-тәсілдермен ғана шектелмей, әкімшілік қызметкерлерінің жұмысында да шешім қабылдауда шығармашылық маркетингті енгізу қажет.

Эксперименттік бөлім. Инновациялық маркетинг теориясын И.Н. Герчикова, Н.Д. Эриашвили, В.И. Пирогов, И.А. Скрынников, О.Д. Андреева, С.К. Завьялов, Г.Р. Мукушев сияқты ғалымдардың еңбектерінде кеңінен көрсетілген. Инновациялық маркетинг заманауи ғылым саласы болғандықтан, зерттеу және сонымен байланысты ғылыми жаңалықтар ашуды талап етеді. Сонымен қатар, инновациялық маркетинг ғылым саласы туралы пікірлер шетелдік ғалымдар әдебиеттерінде жиі кездеседі.

Ғылыми мақаланы жазу барысында маркетингтің әр қилы зерттеу әдістері қолданылды. Соның ішінде, статистикалық мәліметтерді талдау, салыстырмалы талдау, бақылау, портфельді талдау, сараптамалық талдау әдістері қолданылды.

Нәтижелер және талқылау. «Маркетингтік технологиялар» терминінің этимологиясына келетін болсақ, көптеген ғалым зерттеушілердің бұл терминді «маркетингтік құралдар», «маркетингтік қызмет», «маркетингтік қызмет» түсініктеріне синоним ретінде қолданатынын байқауға болады. Бірақ, көбінесе маркетингтік технологиялар маркетингтік арнайы кәсіби білімді қажет етеді. Бірқатар авторлар маркетингті бизнес технологиясы/философиясы ретінде қарастырады.

Н.Д. Эриашвилидің пайымдауы бойынша, маркетингтік технологиялар маркетингтік тиімді шешімдерді қабылдап, оны іс жүзіне асыруда керек кезеңдер, операциялар, тәсілдер мен қызмет жиынтығы болып табылады. Мұндағы, кезең – бірқатар міндеттерді шешуді қамтамасыз

ететін және белгілі бір операциялар санын біріктіретін маркетингтік технологияның жеке бір бөлігі; операция – бір ғана міндетті шешуге, бірнеше тәсілдерден тұратын технологиялық кезеңнің құрамдас бөлігі; әдіс – операцияны іс жүзіне асырудағы белгілі бір қадам; қызмет – тәсілдің ең шағын құрамдас бөлігі [1].

И.А. Скрынников маркетингтік технологияларға келесідей анықтама берді. Маркетингтік технологиялар алдыға қойған міндеттерге қол жеткізуді қамтамасыз ететін іс-әрекеттер, ұйымдастырылуы және жүзеге асырылуы негізінде болатын барша компоненттері жоспарланған маркетингтік іс-әрекеттің үлгісі.

И.Н. Герчикованың пікірінше, маркетингтік технологиялар – кәсіпорынның алдына қойған мақсаттарына жетуін бақылауға бағытталған кәсіпорын іс-әрекетінен тұратын маркетингтік амалдардың кешенді жиынтығы. Маркетингтік технологияларды қолдану негізінде кәсіпорын жоспарлау, ұйымдастыру және талдау қызметтерін тиімді жүзеге асыру негізінде өзінің бәсекелестік позициясын нығайтып, жалпы нарықта үлкен жетістіктерге жетуге мүмкіндік алады.

О.Д. Андреева пайымдауы бойынша, маркетингтік технологиялар – бизнес философиясы және заманауи кәсіпорындарға тұтынушылардың қажеттіліктерін анықтауға, сонымен қатар тұтынушылардың сұраныстарын қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Маркетингтік технологияларды тиімді пайдалану кәсіпорынның қызметін жүйелі басқаруды ғана емес, сондай-ақ басқару үрдісінде шығармашылықты да қолдануды көздейді [2].

В.И. Пирогов, С.К. Завьялов, Г.Р. Мукушевтің пайымдаулары бойынша, маркетингтік технологиялар – тауарлар мен қызметтерге деген сұранысты арттыруды көздейтін кәсіпорындардың кең ауқымды тұтынушыларға әсер ету тәсілдері. Маркетингтік технологиялар маркетингтің бір бағыты ретінде қарастырылады, сол арқылы тауардың потенциалды сатып алушысына әсер ету құралы ретінде саналады. Тауарларды жылжытудың негізгі тәсілдеріне брендинг, тауарлық таңба, тауарды таныстыру рәсімдері, ПР-шаралары жатады.

Маркетингтік технологияларды келесідей сипаттауға болады:

1. Маркетингтік үрдістерді оптимизациялау аумағы.

2. Маркетингтік іс-әрекеттің оңтайлы құралдары мен оларды жүзеге асыру әдістерінің тиімді үйлестірілуі.

3. Маркетинг үдерісін басқару, сонымен қатар маркетингтік үдерістерді жүйелі басқару әдісі.

Маркетингтік технологиялардың басты мақсаты кәсіпорынның мақсатына қол жетуін қамтамасыз ету болып табылады. Кәсіпорын мақсаты сан арқылы көрсетіледі және түсінікті, икемді болады, әр қилы жағдайларға байланысты түзетуге болатын мақсаттар да болуы мүмкін [3].

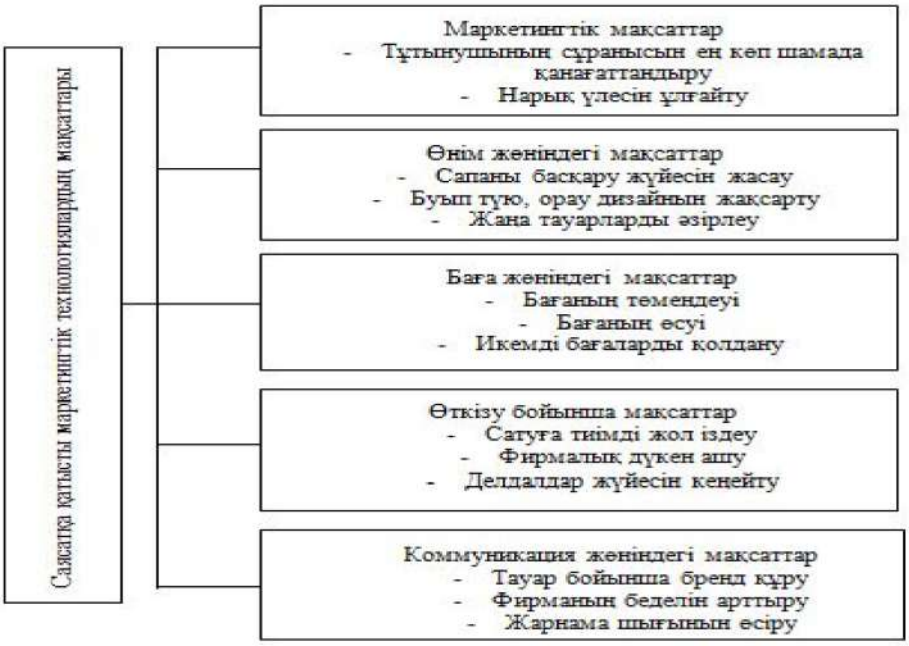

1-сурет – Маркетингтік технологиялардың мақсаттары [3]

Мақсаттар кезеңінде бастапқы орын кәсіпорынның негізгі мақсаты түпкілікті нәтижеге қол жеткізу және сол мақсатқа қол жеткізу үшін жүйелі жоспар құру болып табылады. Бірқатар американдық, батыс еуропалық, ресейлік және қазақстандық кәсіпорындар жоғары пайдаға қол жеткізуді қызметтерінің басты мақсаты деп қарастырады. Қазіргі кезде маркетингтік технологиялардың негізгі мақсаты – адами фактор, сәтті дамып келе жатқан компаниялардың көпшілігі персоналды және потенциалды, тұрақты тұтынушылармен сенімді қарым-қатынасты құру табысқа жетудің негізгі жолы ретінде қарастырады (1-сурет).

Төмендегі суретте маркетингтік технологиялардың негізгі мақсаттары көрсетілген.

Маркетингтік технологиялардың мақсаттары кәсіпорынның өндірістік және өткізу бөлімдері қарастырылған. Маркетингтік технологияның мақсаттары әр бөлімнің мақсаттарына тәуелді болып келеді.

Нарық тұжырымдамасы ретінде маркетингтік технологиялардың басты қағидалары төмендегілер:

– Кәсіпорынның пайдасын арттыру-тауарларды нарықта ұтымды сату;

– алдыға қойған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу үшін жүйелі жоспар жасау, тек сонда ғана маркетинг нарықтық қатынастардың сәтті дамуын қамтамасыз ете алады;

– нарық өзгерістеріне бейімделу стратегиясы және тактикасын біртұтас, жүйелі өзара байланыста қолдану, сондай-ақ оған жүйелі түрде әсер ету;

– фирманың қызметін ұзақ мерзімді нәтижеге сәйкестендіруді көздейді, сәйкесінше ол кешенді зерттеулер жүргізуді және жаңа тауарлар жасауға басты назарды аударуды қажет етеді.

Жоғарыдағы көрсетілгенге байланысты маркетингтік технологиялардың басты қызметтерін көрсетуге болады.

Нарықты зерттеу. Мұнда сатып алушылардың әртүрлі топтарының тұтыну ерекшеліктері мен сұранысы, тауар ұсынысы және жаңа тауарларды өндіруде қажет ақпараттардың негізгі бағыттары, яки бұрынғы игерілген тауар ассортименттерін жаңартуда керек барша қажетті жинақтау үдерісі. Содан кейін жарнаманы пайдалану қызметі болып табылады, ол барлық нарық сегменттерін қамтуға, потенциалды тұтынушылар топтарын тартуға бағытталады. Өткізуді ынталандыру тауарларды сатуды жылдамдатуға, тауарларды арнайы жеңілдікпен сату, тауарларды төмен бағамен сатуға, делдалдардың қызметін тиімді қолдануға бағытталған іс-әрекеттерден тұрады. Баға саясаты – сұраныс пен ұсыныстың тәуелділігін реттейтін маркетингтің басты қызметтерінің бірі [4]. Қазіргі кезде маркетингтік технологиялардың түрлері өте көп. С. Васильевтің пікіріне сәйкес, маркетингтік технологиялардың бес түрі (сегменттеу, мақсаттарды анықтау (мақсатты тұжырымдау), жайғастыру, зерттеу және болжау) бар.

Нарықты сегменттеу – тұтынушылардың тұтыну ерекшеліктеріне сәйкес оларды жекежеке топтарға бөлу. Нарық сегменті дегеніміз нарықтың бір бөлігі, ұқсас белгілер негізінде топтастырылған тұтынушылар, тауарлар немесе фирмалардың тобы. Сегменттеу әртүрлі тәсілдермен, әртүрлі факторларды пайдалану негізінде жүзеге асады. Нарықты сегменттеудің негізгі қағидалары: географиялық, демографиялық, психографиялық, мінез-құлықтық.

Мақсаттарды белгілеу. Мақсат – фирманың стратегиялық бағыттағы шаралар жиынтығынан тұратын кең ұғымды миссиясы. Мақсаттарды анықтау фирманың стратегиясын дайындау кезеңінің керекті бөлігі.

2. Позициялау. Позициялау – тұтынушылардың пікірі бойынша бәсекелес кәсіпорындардың тауарынан кәсіпорындардың тауарының ерекшелігін көрсету үдерісі. Тауарды позициялау нарықта сол тауарға белгілі бір артықшылық беруі тиіс. Бұл тұтынушылардың тауарлар мен компания ұсыныстарын қабылдауымен анықталады. Тауар артықшылықтары ретінде, тұтынушылық құндылықтарды, әлеуетті тұтынушылардың шеңберін арттыру мүмкіндіктерін, лайықты тауар факторларын, бәсекелес тауарларға қарағанда күшті жақтарын анықтауды жатқызуға болады. Позициялау мақсатты тұтынушылардың кәсіпорынды қабылдау талаптарымен анықталады. Позициялаудың стратегиясы – дифференциациялау стратегиясын жүзеге асырудың құралы болып табылады. Позициялау кезінде мына сұрақтарға жауап ізделеді: Тұтынушыларға оң әсер ететін тауардың ерекшелігі және пайдасы қандай? Ерекшелік және пайдаға байланысты бәсекелес таңбалар және кәсіпорындардың позициялау орны қалай қабылданады? Бәсекелес компанияның нарықта алатын орнын және потенциалды сатып алушылардың күтімін ескеру негізінде компания сегменттің қандай позициялау орнын алуы керек? Позициялық орнын иелену сол орынды сақтап қалу үшін қандай маркетингтік шаралар жүзеге асырылуы керек?

Зерттеу. Маркетингтік зерттеулер – фирманың тиімді басқару шешімдерін қабылдау

үшін алдына қойған маркетингтік міндеттерге сай ақпараттарды жинақтау, өңдеу және ақпараттарды талдау және қорытындылар жасау.

Маркетингтік зерттеу міндеттері: ұйымның нарықтағы бәсекелестік жайғасу орнын анықтау және оның өткізу, баға саясатын, тауарды нарықта жылжыту мәселелерін анықтау, сатып алушылардың мінез-құлқын талдау, тұтынушылардың талаптарын зерттеу, нарықтың потенциалды мүмкіндіктерін талдау, олардың сұраныстарын анықтау, нарықтың потенциалды мүмкіндіктерін зерттеу, тұтынушылардың жаңа тауарға деген көзқарасын, бәсекелестер тауарларын, макроортаны зерттеу. Маркетингтік зерттеулер – сатып алушылардың сұраныстары мен қажеттіліктерін зерттеуге бағытталған кәсіпорынның маркетингтік қызметінің негізгі түрі. Бұл зерттеулерді ұйымдар маманданған және консалтингтік кәсіпорындарға тапсырыс беру негізінде болмаса маркетингтік бөлім көмегімен жүзеге асырады. Шетел кәсіпорындарының 75%-да осындай бөлімдері бар, ол бөлімдерде маркетологтар, статисттер, бағдарламашылар, әлеуметтанушылар, психологтар жұмыс атқарады [3].

П.Н. Завлина пайымдауы бойынша маркетингтік технологиялардың түрлері келесідей болады (2-сурет).

Екінші суреттегідей, маркетингтік технологиялардың бастамасы маркетингтік зерттеуден басталатыны айдан анық. Яғни, маркетингтік зерттеулерді жүзеге асыра отырып, кәсіпорын нарықта маркетингтік технологиялардың қай түрін қолдану қажеттілігін шешеді. Жарнамалық кампаниялар жүзеге асыру, көрмелер және жәрмеңкелер өткізу, тікелей және жеңілдік арқылы сатуларды жүзеге асыру және т. б.

2-сурет – П.Н. Завлина пайымдауы бойынша маркетингтік технологиялардың түрлері [4]

Қорытынды

Кез келген кәсіпорынның қызмет етуі оның нарықтағы үлесін, бәсекелік қабілеттілігін жоғарылату мақсатында маркетингтік тәсілдерді пайдалануы қажет деп сеніммен айта аламыз. Пайдаланылған маркетингтік тәсілдер маркетингтік технологияларға жатады. Әртүрлі зерттеуші ғалымдар маркетингтік технологияға айрықша өзгешелігі бар анықтамаларға жатқызады. Бірақ оларға қатыстысы, ол – компанияның фирманың пайдасын жоғарылатуға, сатып алушыларды қанағаттандыруға бағытталған шаралар жиынтығының түсінігі. Сондықтан да қазіргі кездегі нарық осындай маркетингтік технологияларға мұқтаж болып келеді. Дегенмен, бұл маркетингтік технологиялар инновациялық тұрғыдан ерекше күшке ие болуы керек.

Әдебиеттер

1 Эриашвили Н.Д. Маркетинг. – М.: Юнити, 2010. – 8-10 б.
2 Голубкова Е.П. Маркетинг: выбор лучшего решения. – М.: Экономика, 2011. – 13-43 б.
3 Васильев С. Современные технологии маркетинга. – М.: Экономика, 2011. – 52-61 б.
4 Ильичева И.В. Маркетинговые технологии: учебно-методическое пособие. – М.: Юнити, 2010. – 250 б.

References

1 Eriashvili N.D Marketing. – M.: Unity, 2010. – 8-10 b.
2 Golubkov E.P Marketing: choosing the best solutions. – M.: Economics, 2011. – 13-43 b.
3 Vasiliev S. Modern technology of marketing. – M.: Economics, 2011. – 52-61 b.
4 Ilicheva I.V Marketing technology: a teaching allowance. – M.: Unity, 2010. – 250 b.

IRSTI 06.81.30

B.Zh. Ermekbaeva[1], U.A. Tasbulatova[*1]

[1]Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
[*]E-mail: Umi1995@mail.ru

FINANCIAL RESOURCES OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS: TYPES, FORMING SOURCES

The role of entrepreneurship as a key factor in economic activity confirmed its place in the economies of most developed countries. For example, the share of small and medium-sized enterprises in the volume of gross domestic product by an average of more than 50-60%. In the Republic of Kazakhstan business is developing quite rapidly, but despite this, there has been some decrease in activity associated primarily with the problem of financial security and the search for financial and credit support. It should be noted that one of the most common problems in the segment of small businesses is the lack of financial resources. Use of different funding sources is the basis of effective management of the enterprise. To study and understand the process of formation of financial resources of small and medium-sized businesses, it is necessary to deal with such concepts as: financial resources, headband and the differences between them. The article analyzes the types, as given species characteristics of types of financing of the enterprise and sources of financial resources for small and medium-sized enterprises, an assessment of the impact of external and internal factors on the financial resources of small and medium-sized enterprises.

Key words: small and medium business, sources of forming of financial resources, self-financing, the raised funds, borrowed funds.

Б.Ж. Ермекбаева, У.А. Тасбулатова

Шағын және орта бизнестің қаржылық ресурстары: түрлері, қалыптастыру көздері

Экономикалық белсенділіктің негізгі факторы ретінде көптеген дамыған елдердің экономикасында кәсіпкерліктің рөлі орын алады. Мысалы, шағын және орта бизнестегі ішкі өндірілген өнімнің үлесі орташа есеппен алғанда 50-60%-дан астам. Қазақстан Республикасында кәсіпкерлік шапшаң дамып келеді. Алайда, бұған қарамастан белсенділіктің төмендеуі байқалады. Ең алдымен бұл мәселе қаржылық қамтамасыз ету және қаржылық-несиелік қолдауды іздеумен байланысты. Осыған қатысты тағы бір айта кететіні шағын кәсіпкерлікте ең көп кездесетін мәселелерінің бірі болып қаражат ресурстарының жеткіліксіздігі жатады. Қаржыландырумен қамтамасыз ететін адамдарды іздестіру – кәсіпкерлікті тиімді басқарудың негізін қалайды. Шағын және орта бизнестегі қаржы ресурстарының қалыптасу процестерін түсіну үшін келесі түсініктерді қарастыру қажет: қаржы ресурстары, капитал және олардың арасындағы айырмашылық. Бұл мақалада қаржыландырудың түрлері талданып, сонымен қатар қаржыландырудың түрлеріне сипаттама берілген, шағын және орта кәсіпкерліктің қаржыландыру ресурстарының қалыптасу көзі, шағын және орта кәсіпкерліктердің қаржыландыру ресурстарының қалыптасуындағы сыртқы және ішкі факторлардың әсеріне баға берілген.

Түйін сөздер: шағын және орта бизнес, қаржыландыру көздері, өзін-өзі қаржыландыру, айналым капиталын, қарыз қаражаттары.

Б.Ж. Ермекбаева, У.А. Тасбулатова

Финансовые ресурсы малого и среднего бизнеса: виды, источники формирования

Роль предпринимательства как ключевого фактора экономической активности подтверждается его местом в экономике большинства развитых стран. В Республике Казахстан предпри-

нимательство развивается достаточно быстрыми темпами, однако, несмотря на это, наблюдается некоторое снижение активности, связанное, прежде всего, с проблемой финансового обеспечения и поиском финансово-кредитной поддержки. К этому следует отметить, что одной из наиболее распространенных проблем в сегменте малого предпринимательства является нехватка финансовых ресурсов. Привлечение различных источников финансирования составляет основу эффективного управления предприятием. Для изучения и понимания процесса формирования финансовых ресурсов малого и среднего бизнеса необходимо рассмотрение таких понятий, как: финансовые ресурсы, каптал и различия между ними. В статье проанализированы виды, так же дана характеристика видов финансирования предприятия и источники формирования финансовых ресурсов малых и средних предприятий, дана оценка влияния внешних и внутренних факторов на формирование финансовых ресурсов малых и средних предприятий.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, источники формирования финансовых ресурсов, самофинансирование, привлеченные средства, заемные средства.

Introduction

In the socio-economic policy of the Republic of Kazakhstan at the turn of the 21st century, small businesses are given special attention. His role in improving the social climate is taking the lead. First of all, the employment of the population grows faster in this sphere, and conditions for stability in society are created.

In the conditions of the world modern economy, the further development of the power of large monopolies is accompanied by the preservation and development of small and medium-sized firms, which is due to the scientific and technological revolution.

Experimental part. In the works of Western scholars such as Schumpeter I., Dallago B., Mac Intair G., Hoyer V., Rube V., Peter T., Waterman R., Veblen T., theoretical aspects of the financial resources of small and medium-sized businesses, The transformation of small-scale production into large was predicted as the productive forces developed, and the main trend was the enlargement of production and the growth of the scale of enterprises. The definition of small business as an independent structural unit of the economy, which is characterized by a number of characteristic features, and the formation of indicators for determining the size of small and medium-sized enterprises are highlighted in the studies by A. Kolesnikov, L. Kolesnikova, I. Brtsieva, L. Babayeva, F. Rusinova. ., Plaks VI and etc.

In the works of Kazakhstani scientists such as: Alshanov RA, Ashimbayev TA, Aliev U.Zh., Arupov AA, Yelemesov RE, Esentugelov AE, Zholaman RK, Kazbekov B .K., Komlev YV, Koshanov AK, Sabdenov O., Yermekbaeva B.Zh., Arzaeva M.Zh., Perdashov A., Nikitinskaya E.S., Doszhan R.D. And others, the world experience in creating an effective system of state support for small and medium-sized businesses was explored and generalized, and a theoretical and methodological base was created to study the specifics of the development of this sector of the economy under market conditions. At the same time, it should be recognized that some aspects of the sources of the formation of small and medium-sized businesses have not yet been theoretically developed.

The methodological basis of the article is a general scientific dialectical method of cognition, which allows to consider the relations arising from the financial resources of small and medium-sized businesses as a dynamic category, depending on various conditions.

Results and discussion. Financial resources of a small enterprise are a part of monetary funds in the form of incomes and external receipts intended for fulfillment of financial obligations and realization of expenses for providing extended reproduction [1].

Financial resources and capital are the main objects of the enterprise finance research. Under the conditions of a regulated market, the term «capital» is often used, which is a real object for a financier and for which he can constantly influence for the purpose of obtaining new incomes of the enterprise. In this capacity, capital for a practical financier is an objective factor of production. Thus, capital is a part of the financial resources involved by a small enterprise in turnover and

Bringing in revenues from this turnover. In this sense, capital appears as a transformed form of financial resources. [2]

In this interpretation, the fundamental difference between financial resources and the capital of a small enterprise is that at any point in time financial resources are greater or equal to the capital of a small enterprise. In this case, equality means that the enterprise has no financial obligations, and all available financial resources are put into circulation. However, this does not mean that the larger the size

of capital approaches the size of financial resources, the more efficient the enterprise operates. [3]

In order to carry out its activities, the enterprise can use financial resources coming from various sources, which can be divided into internal and external. L.T. Ibadova defines domestic financial resources as resources generated in the process of economic activity of organizations, and refers to the main forms of external financing as "receiving free financial assistance from budget off-budget sources, attracting bank and non-bank loans, etc." [4]. According to the classification that V.Ya. Gorfinkel and V.A. Shvandar, the internal sources include the enterprise's profit from its core business, accumulated retained earnings, depreciation and other internal sources, to external sources – funds mobilized in the financial market and coming in the order of distribution (for example, insurance reimbursement for risks, dividends and interest on Securities of other issuers) [5].

External or attracted financial resources are also divided into two groups: own and borrowed. This division is due to the form of capital in which it is invested by external participants in the development of the enterprise: as an entrepreneurial or loan capital. Accordingly, the result of investment of entrepreneurial capital is the formation of attracted own financial resources, the result of investment of loan capital – borrowed funds.

External sources of financial resources of small and medium-sized enterprises can be classified depending on various parameters. So, from the point of view of the formalization of the relations between the creditor and the borrower, they are divided into formal (loans of banks, funds provided by leasing, venture, factoring companies) and informal (loans from relatives and friends of the business owner, personal loans received by them). The ratio of formal and informal sources used by the enterprise depends on the size and duration of the firm's existence: there is a tendency that small enterprises and enterprises in the initial stages of activity are relatively less attracted to formal sources than larger small and medium enterprises and firms, Past the initial period of their activities.

Entrepreneurial capital is the capital invested (invested) in various enterprises for the purpose of obtaining profit and rights to manage the firm.

Loan capital is money-capital, which is lent on terms of repayment and pay. Unlike entrepreneurial capital, a loan is not invested in an enterprise, but is transferred to it for temporary use with a view to obtaining interest. [6]

All financial resources of a small enterprise, both internal and external, depending on the time during which they are at the disposal of the enterprise, are divided into short-term (up to one year) and long-term (over one year). This division is rather arbitrary, and the scale of time intervals depends on the financial legislation of the country, the rules of financial reporting.

In cash, the capital of a small enterprise can not remain for a long time, since it must earn new incomes. Staying in cash in the form of cash balances in the cash register of a small enterprise, or on its settlement account, in Bank they do not bring income or almost do not bring. The transformation of capital from a monetary form into a productive form is called financing. There are two forms of financing: external and internal. This division is caused by a rigid connection between the forms of financial resources and the capital of the enterprise with the financing process Characteristics of types of financing of the enterprise are presented in Table 1.

Table 1 – Forms of financing of small and medium-sized businesses

Types of financing	External financing	Domestic financing
Financing on the basis of equity	1. Financing on the basis of deposits and equity participation (for example, issuing shares, attracting new shareholders)	2. Financing through profit after tax (self-financing in the narrow sense)
Debt financing	3. Loan financing (for example, on loans, loans, bank loans, supplier loans)	4. Loan capital formed on the basis of sales income – deductions to reserve funds (retirement, compensation for damage to nature by mountain Development, payment of taxes)
Mixed financing on the basis of own and borrowed capital	5. Issue of bonds that can be exchanged for shares, option loans, loans on the basis of granting the right to participate in profits, issue of preferred shares	6. Special items containing a portion of reserves (ie not taxable so far Tax deductions)
The table is compiled on the basis of the source [7]		

Own attracted financial resources – this is the basic part of all financial resources of a small enterprise, which is based on the time of establishment of the enterprise and is at its disposal throughout its life. This part of the financial resources is the statutory fund or the authorized capital of the enterprise. The authorized capital is formed due to the issue and subsequent sales and shares, (ordinary, preferred) if it is a joint-stock company. During the life of a small enterprise, its authorized capital can be shattered, reduced and increased, including at the expense of part of the company's internal financial resources. [8]

Sources of own financial resources are:

– Authorized capital (funds from the sale of shares and share contributions of participants);

– reserves accumulated by small enterprises;

– other contributions of legal entities and individuals (special-purpose funding, donations, charitable contributions, etc.).

When creating a small enterprise, the authorized capital was the source of the acquisition of fixed assets, intangible assets, working capital. Due to him, the necessary conditions for the implementation of entrepreneurial activities were created. The authorized capital represents the sum of the means given to proprietors and for maintenance of authorized activity of the enterprise.

The authorized capital of a small enterprise was formed with the initial investment of funds. Its value was announced at the registration of the enterprise, and any adjustments to the amount of the authorized capital (additional issue of shares, reduction of the nominal value of shares, making additional deposits, admission of a new participant, joining part and profit, etc.) are allowed only in cases and in the order provided by the current legislation And constituent documents.

Conclusion

Thus, we found out that financial resources are a part of cash in the form of revenues and external revenues intended to fulfill financial obligations and realize the costs of providing extended reproduction.

According to the classification given above, the internal sources include the enterprise's profit from its core business, accumulated retained earnings, depreciation and other internal sources, to external sources – funds mobilized in the financial market and arriving in the order of distribution (for example, insurance reimbursement for risks, dividends And interest on securities of other issuers). They also found out that there are similarities and differences between internal and external sources of funding.

There are types of financing on the basis of equity, on the basis of borrowed capital and mixed financing on the basis of own and borrowed capital. It should be noted that sources and own financial resources are: authorized capital (funds from sales and shares and share contributions of participants), reserves accumulated by a small enterprise, other contributions of legal entities and individuals (special-purpose financing, donations, charitable contributions, etc.). The source of borrowed financial resources is credit financing (for example, on the basis of loans, loans, bank loans, supplier loans).

References

1 Mishchenko A. V. Optimization management models financial resources of the entity: Monogr. / A. V. Mishchenko, E.V.Vinogradov – M.: ITs RIOR: Research Center INFRA-M, 2013. – 337 pages.

2 Shpynova Anna Igorevna. Crediting of small and medium scale enterprises: foreign and Russian experience. M, ENVOY Reference books, 2013, 156 pages.

3 Novikov, A. I. The theory of decision making and risk management in financial and tax spheres [An electronic resource]: The education guidance for bachelors / A. I. Novikov. – M.: Dashkov and To, 2013. – 288 pages.

4 Abdukarimov I. T. Financial analysis and financial results of entrepreneurial structures: Education guidance / I.T. Abdukarimov, M.V. Bespalov. – M.: Research Center Infra-M, 2013. – 215 pages.

5 Morozko N. I. Financial management: Education guidance / N. I. Morozko, I. Yu. Didenko. – M.: Research Center INFRA-M, 2014. – 224 pages.

6 Rebelsky N. M. Trust management of financial assets: Educational benefit / H.M.Rebelskiy-M.: High school textbook, Research Center INFRA-M, 2015. – 224 pages.

7 Zhanayev of C. Development of an entrepreneurship of http://group-global.org/ru/publication/25971-razvitie-predprinimatelstva (date of the address: 07.01.2017)

8 Negashev E. V. Analytical modeling of a financial condition of the company: Monograph / E.V. Negashev – M.: Research Center INFRA-M, 2013. – 186 pages.

Литература

1 Мищенко А . В. Оптимизационные модели управления финансовым и ресурсам и предприятия: моногр. / А .В. Мищенко, Е.В. Виноградова – М.: ИЦ РИОР: НИЦ ИНФРА -М, 2013. – 337 с.

2 Шпынова Анна Игоревна. Кредитование малых и средних предприятий: зарубежный и российский опыт. – М.: ПОЛПРЕД Справочники, 2013. – 156 с.

3 Новиков, А.И. Теория принятия решений и управление рискам и в финансово й и налоговой сферах [Электронный ресурс]: учебное пособие для бакалавров / А.И. Новиков. – М.: Дашко в и К, 2013. – 288 с.

4 Абдукаримов И. Т. Анализ финансового состояния и финансовых результатов предпринимательских структур: учебное пособие / И.Т. Абдукаримов, М.В. Беспалов . – М.: НИЦ Инфра -М, 2013. – 215 с.

5 Морозко Н.И. Финансовый менеджмент: учебное пособие / Н.И. Морозко, И.Ю. Диденко. – М.: НИЦ ИНФРА -М, 2014. – 224 с.

6 Ребельский Н. М. Доверительное управлени е финансовым и активами: учебное пособие/ Н.М. Ребельский – М.: Вузовский учебник, НИЦ ИНФРА – М, 2015. – 224 с.

7 Жанаев С. Развитие предпринимательства / http://group-global.org/ru/publication/25971-razvitie-predprinimatelstva (дата обращения: 07.01.2017)

8 Негашев Е.В. Аналитическое моделирование финансового состояния компании: монография / Е.В. Негашев – М.: НИЦ ИНФРА -М, 2013. – 186 с.

IRSTI 06.52.35

Zh.B. Kazbekova[1], D.T. Kalmakova[*1]

[1]Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
*E-mail: dina.kalmakova@gmail.com

THEORETICAL APPROACHES TO THE DETERMINATION OF TAX POTENTIAL

Tax capacity is one of the most important economic categories of tax planning process. It allows to fairly assess revenue opportunities of the budget, region's security with own financial resources. Assessment of tax capacity is an essential tool for competent tax planning and budget process, since correct assessment of tax potential reveals a real need for additional funding in the region and identifies the reserves of tax revenue growth. In crisis economic conditions when there is a decline in budget revenues, in prices for major exports, when there is a downtrend in business activity, reasonable and adequate assessment of economic unit`s tax potential becomes particularly relevant. Before assessing the tax potential of the region, it is necessary to identify the nature of this category, determine the basis for the formation of tax potential and formulate a definition of tax potential. The article deals with three main theoretical approaches to the determination of tax potential, their main advantages and disadvantages. According to a review of three theoretical approaches to the determination of tax potential there have been chosen one, the most appropriate approach, on the basis of which direct tax capacity assessment will be implemented.

Key words: tax capacity, theoretical approaches, tax planning, tax base, tax forecasting.

Ж.Б. Казбекова, Д.Т. Калмакова

Салық әлеуетінің анықтамасына теориялық көзқарастар

Салық әлеуеті салықты жоспарлау процесінің негізгі экономикалық санаттарының бірі болып табылады. Ол бюджеттің түсім мүмкіндіктерін және де аймақтың өз қаржы ресурстарымен қамтамасыз етілуін бағалауға мүмкіндік береді. Салық әлеуетін бағалау құзырлы салық жоспарлаудың және бюджеттік процестің маңызды құралы болып табылады, себебі салық әлеуетін дұрыс бағалау аймақтағы қосымша қаржыландырудың қажеттілігін және де салық түсімдер өсуінің резервтерін анықтайды. Экономикалық дағдарыс жағдайында, бюджеттік кірістер азайғанда, экспорттың негізгі баптарына баға төмендегенде, іскерлік белсенділік құлдырағанда экономикалық бірліктің салық әлеуетінің негізделген және сәйкес бағалауы аса өзекті болып табылады. Аймақтың салық әлеуетін бағалау алдында, ең алдымен осы экономикалық категорияның табиғаты мен қалыптастыру негізін анықтау керек және салық әлеуетінің анықтамасын тұжырымдау қажет. Мақалада салық әлеуетінің анықтамасының негізгі үш теориялық көзқарастар мен олардың негізгі артықшылықтары мен кемшіліктері қарастырылған. Салық әлеуетінің анықтамасына үш теориялық көзқарастарды қарастырудың нәтижесі бойынша салық әлеуетін бағалаудың ең қолайлы бір тәсілі таңдалған. Оның негізінде салық әлеуетінің тікелей бағалауы жүзеге асырылады.

Түйін сөздер: салық әлеуеті, теориялық көзқарастар, салық жоспарлауы, салық базасы, салық болжамы.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

Ж.Б. Казбекова, Д.Т. Калмакова

Теоретические подходы к определению налогового потенциала

Налоговый потенциал является одной из важнейших экономических категорий процесса налогового планирования. Он позволяет справедливо оценить доходные возможности бюджета, обеспеченность региона собственными финансовыми ресурсами. Оценка налогового потенциала является неотъемлемым инструментом грамотного налогового планирования и бюджетного процесса, т.к. правильная оценка налогового потенциала позволяет выявить реальную необходимость в дополнительном финансировании региона и определить резервы роста налоговых поступлений. В кризисных условиях функционирования экономики, когда сокращаются доходы бюджета, снижаются цены на основные статьи экспорта, наблюдается спад деловой активности, обоснованная и адекватная оценка налогового потенциала экономической единицы становится особенно актуальной. Прежде чем оценить налоговый потенциал региона, необходимо выявить сущность данной категории, определить основу формирования налогового потенциала и сформулировать определение налогового потенциала. В статье рассмотрены три основных теоретических подхода к определению налогового потенциала, их основные преимущества и недостатки. По результатам рассмотрения трех теоретических подходов к определению налогового потенциала выбран один, наиболее целесообразный подход, на основе которого будет осуществляться непосредственная оценка налогового потенциала.

Ключевые слова: налоговый потенциал, теоретические подходы, налоговое планирование, налоговая база, налоговое прогнозирование.

Introduction

In Kazakhstan, the role of tax revenues in the profitable part of the budget system is very high. In particular, according to the State Revenue Committee, in 2016 the share of tax revenues in the total state budget revenues amounted to 93%. [1]

Table 1 – Dynamics of tax revenues in budget of Republic of Kazakhstan in 2014-2016

Tax revenues, billion. tg.	2014	2015	2016	2015 in % to 2014	2016 in % to 2015
	5116	4884	6023	95	123

data of source [1,2]

Table 1 shows that in 2015 there was a decline in tax revenues compared to the year 2014 to a level of 4884 billion.tg. or a decrease by 232 billion.tg. [2]

The reason for the reduction in tax revenues in 2015 was the reduction in tax revenues for the main backbone types of taxes, such as corporate income tax, value-added tax. In 2016, tax revenues increased by 1 139 bn. and amounted to 6023 bn. tenge. The structure of the state budget with a predominant share of tax revenues shows that the issues of tax revenue planning and forecasting are urgent and require constant attention on the part of state bodies. For the purposes of proper planning of tax revenues it is necessary to carry out a competent and reasonable assessment of tax capacity of the administrative-territorial unit. The need for adequate assessment of tax potential creates the need to define the essence of tax potential and factors affecting the formation and implementation of tax potential. Also the relevance of the problem of determining the tax potential is confirmed by the presence of many approaches to the identification of the essence of this concept. In order to give full description of tax potential concept we suggest to consider all the available approaches to defining the essence of the concept.

Main part. Analysis of publications and studies on the tax potential showed that the problem of tax potential assessment is considered at the regional level in most of the Russian and foreign scientists` works. Among the works of Kazakhstan scientists who have studied some issues of tax planning and forecasting a special place is occupied by the works of J.M. Elubayeva, M.T. Ospanov, A.B. Zeynelgabdin, A.A. Nurumov.

Tax potential is a multi-faceted phenomenon, which depends on regional features and economic conditions, from availability of resources and raw

materials, demographic, innovative, productive and other potentials. [3]

Qualitative expression of territory`s tax potential is in the ability of aggregate tax base within this area to provide tax revenues. The quantitative expression of territory`s tax potential can be represented as the maximum possible tax revenues in the region within a specific period of time. [3]

Tax potential determines the perspective possibilities of reproduction of regional economic complex, responsibility of the regions for their social and other obligations, the optimization of the use of budgetary means of regulation in order to ensure favorable conditions for economic growth of the country and its regions. [4,5]

Many scientists consider it expedient to define the tax potential as the totality of financial resources which can be effectively mobilized through the tax mechanism in the system of "population-economy-territory", where the main processes of society take place. [6,7] In other words, in this context, the tax potential is the maximum possible amount of tax revenues that the region actually is able to accumulate in its budget in order to further the self-financing and economic development. There is an expert opinion, according to which the tax potential is a complex of all kinds of taxes such as production taxes, income taxes and other taxes, which actually can be collected in a given territory within a particular time frame that characterizes the financial possibilities of the state (region) [8,9] This definition also describes the tax potential as the sum of tax payments, which the state (region) is really able to mobilize in a centralized fund for the purpose of implementation of the State`s or region`s functions, targeted social and economic programs and the chosen course of economic policy.

Some scientists, such as V.A. Belostotskaya, E.V. Soldatov, A.A. Ugryumova, O.G. Shramko determine the tax potential of the region as the marginal set of tax payments, which can be carried out without negative affection the productive potential of the region. [10,11] When exceeding a certain limit value of tax payments there is a risk of business activity reduction. This definition contains a supplement that the tax potential is not just the amount of potential tax revenues, but such tax payments, which do not lead to the oppression of business and productive activity of the taxpayers. In other words, this definition of tax potential characterizes it as the maximum amount of tax payments, which does not hamper economic growth and development of the territory, and supports reproductive processes.

We agree that tax potential means the maximum possible amount of tax revenue, which does not inhibit business activity and does not restrict the economic development of the territory.

Such scholars as I. Gorsky, I.A. Korostelkina, N.D. Matrusov, A.B. Paskachev, S.G. Sinelnikov-Murylev, O.V. Tolstaya determine tax potential as a likely set of tax revenues, based on existing resources, trends in socio-economic development of the area, possibilities of fiscal mechanism. [10,11] In the framework of this definition the tax potential is also understood as the potential amount of tax revenues of the budget, with considering the available resources of the territory, the prevailing trends of socio-economic development of the territory and the possibilities of fiscal mechanism.

A.V. Sklyar defines tax potential as a marginal amount of tax revenues, which must be due to the rules of functioning tax system, and tax willingness of economic actors. [10,11] The tax potential in this understanding takes into account the performance indicator of fiscal relations between the state and taxpayers. Under this definition, we agree that the tax potential should take into account the impact of fiscal cooperation of tax authorities with taxpayers and the effectiveness of the fiscal effort of the tax authorities.

In Kazakhstan, the tax potential is defined as the maximum possible amount of taxes and other obligatory payments to the budget, calculated in order to determine the amount of income. [12]

The above-mentioned definitions describe the tax potential as probable, ultimate, attainable amount of tax revenues. Presence of essential common characteristic, underlying in all the above-mentioned definitions combines them in a unified approach to the determination of tax potential, called accrual. Proponents of this approach are the economists who emphasize the practical nuances of taxation from the perspective of the analysis and forecasting of tax revenues and are inclined to consider the tax capacity of the economy as a potential tax payments deducted to the budget system by economic entities. Supporters of accrual approach are such scholars as E.A. Bochkaryeva, A.B. Paskachyev, V.G. Panskov, N.V. Kashin, E.S. Murakhovskiy, A.L. Kolomiyets, P. Kadochnikov, O. Lugovoi. et al. [13]

Thus, in accordance with the "accrual" approach tax potential generally refers to the amount of potential tax revenues of the state (region, territory) for a particular period of time determined by the current tax legislation. [13]

The following approach to the definition of tax potential is called the "resource" due to the fact that the proponents of this approach identify the tax potential of the economy with available natural raw materials, logistical, credit and financial resources

(N.D. Matrusov, A.L. Kolomiyets, A.D. Miller, A.E. Suglobov, D.N. Slobodchikov, A.V. Maximov, O.S. Zhgaryev, E.M. Dzhurbina, D. Fateev, E.A. Isayev, E.S. Osipova, M.R. Pinskaya, etc.). [13]

According to the resource-based approach, tax potential is the aggregate of taxable resources i.e., possible degree of economic development of the characteristics of the objects of taxation in their unity, renewal and development. [13]

We agree with the opinion of V.V. Roshupkina that the taxable amount of resources is the existing level of tax base. Of course, the level of tax base and, consequently, the amount of taxable resources, is one of the determining factors in the formation of tax potential, but the resource-based approach does not consider the effectiveness of fiscal efforts of local authorities, the quality of tax administration, legalization of shadow incomes, etc. That is the level of "field work" at a constant rates of resource base of the region which able to increase or decrease the size of tax potential of territory. [14]

Thus, the resource-based approach determines the tax potential as the aggregate of taxable resources in the form of their valuation. The advantage of this approach is consideration of taxable resources as one of the fundamental factors in the formation of tax potential. However, not only the amount of taxable resources and tax base will ultimately determine the value of tax potential, but also the efficiency of tax authorities, the efficiency of tax effort and cooperation of tax authorities with the economic actors also have a significant influence on the formation and implementation of the tax potential.

A number of following definitions is combined into a single approach, called generating due to the fact that these definitions describe the tax potential as an intrinsic ability of economic units (state, region, company) to generate tax revenues, depending on the internal and external factors affecting the functioning of the tax mechanism. [13]

For example, D.N. Slobodchikov and A.V. Titov in their scientific approach made the transition from the tax base as a basis for the formation of tax potential to the characterization of tax potential as the ability and willingness of business units to carry out tax payments. [10]

Russian economic theory considers the tax potential as the ability of national economy to produce and mobilize a share of national income in all levels of the budget determined by needs of socio-economic development and the possibilities of state tax institutions. [6]

V.G. Panskov determines the tax potential as the potential ability of the territory to ensure maximum tax revenues. [15]

So, definitions given by D.N. Slobodchikov, A.V. Titov, V.G. Panskov and proposed by russian economic theory unanimously characterize the tax potential as the ability of territory or economic unit to generate, produce, provide tax revenues. We agree that the value of tax potential is mainly determined by the ability to provide tax revenues, but we believe that the definition of tax potential as the ability to generate, provide tax revenues is abstract and does not provide a precise quantitative assessment of tax potential.

It is worth to highlight the definition given by D.E. Kusrayeva: scientist characterizes the tax potential of a territorial unit as an economic category which expresses financial relations about transformation of tax resources of territorial unit in its tax revenues. Thus D.E. Kusrayeva notes that the effectiveness of implementation of such relations is determined by the degree of parity of fiscal and regulatory taxation functions in terms of the achieved level of development of the economic system and its institutional organization. [15]

Indeed, the tax potential is the financial relationship within which the tax resources of the territory are transformed into a profitable part of the budget. This definition takes into account the fact that the tax potential is mainly based on the tax resources of the territory. Another important aspect of this definition – the effectiveness of the implementation of tax potential is determined by a balance between the fiscal and regulatory functions of the taxation. In fact, while assessing and realizing tax potential the objective should be not only filling the budget and taxing everything possible to impose, but also the regulation of rates and proportions of economic growth and development in accordance with the selected economic and fiscal policy. Thus, in our view, the definition of D.E. Kusrayeva fully reflects the essence of tax potential from a theoretical point of view, but it does not provide a precise quantitative estimate of tax potential.

The analysis of foreign literature showed the presence of many approaches to the determination of the tax potential.

The world financial practice determines the tax potential as a likely budget per capita income, which can be obtained by fiscal authorities for a certain period of time in case of application of common taxation conditions throughout the country. [3.16]

Also, foreign approach to determining the nature of tax potential is identifying this category as the maximum amount of tax revenue that the state is able to collect over particular period of time. [17]

Some foreign economists determine tax potential as an optimal amount of tax revenue collected on the condition that the government effectively uses the existing tax system. [18,19]

These definitions, in our opinion, characterize the tax potential in terms of «accrual» approach discussed earlier. An accrual approach determines the tax potential as the potential amount of tax revenue and a likely budget per capita income in its nature is a potential amount of tax revenue.

The following foreign approach defines tax capacity as the ability of the tax base, located within a certain area, to bring tax revenues to the budget of a given territory. [20,21] This foreign approach to the definition of tax potential explains the essence of tax potential in terms of generating approach, which was discussed earlier.

Foreign term «tax capacity» – the tax ability in its essence and content is identical to the concept of "tax capacity". Some foreign scholars determine tax capacity as the taxpayer's ability to bear the tax burden in proportion to their income, without experiencing decline in living standards, and reducing the rate of return, total investment in the case of economic agents [18,22].

In other words, it is the optimum size of tax revenues of the state, regional budget. [18].

The following foreign approach to the determination of tax potential describes this category as the state's ability to increase tax revenues, based on structural factors such as the level of economic development, the number of available tax mechanisms, as well as the ability of people to pay taxes. Overall this approach defines the tax potential as the national income`s ability to bear the tax burden. [18,23]

Next foreign approach represents tax potential as the border between national economy`s ability to ensure the maximum possible tax revenues and the negative impact on the tax base arising from the transition of this border. [18]

Despite the existence of many foreign approaches to defining the essence of tax potential, they all unanimously agree that the tax potential reflects the optimal tax burden, which coordinates the needs of the state for tax revenues and the ability of the gross national product to meet this need. [18]

Thus, the analysis of foreign approaches to defining the essence of tax potential demonstrated the prevalence of "accrual" approach to the definition of "tax capacity" among foreign scientists. Generalizing definitions of tax potential, given by foreign scientists, we can say that the tax potential is the maximum possible, the optimal amount of tax revenue collected in case of effective use of tax system. The value of tax revenue is determined by the peculiarities of country`s or region`s development.

The feature of foreign scientists` definitions of tax potential is that they determine tax potential as the country's (region`s, the economic entity`s, the taxpayer`s) ability to bear the tax burden, not facing the reduction in the level of economic well-being. The definition of foreign scientists agree with views of such scholars as V.A. Belostotskaya, E.V. Soldatov, A.A. Ugryumova, O.G. Shramko who define the tax potential of the region as an ultimate collection of tax payments, which can be carried out without adversely affecting the productive potential of the region. The absence of negative impact on the opportunities for economic growth and development of the economic entity as a prerequisite for determining the tax potential is common in both Russian and foreign scientists` definitions. Difference is in the wording of tax potential`s definition: Russian scientists determine tax potential as an ultimate collection of tax payments, while their foreign counterparts determine tax potential as the ability to bear the tax burden. In our opinion, the difference in wording does not create differences in the essence of definitions: the ability to bear the tax burden is essentially the ability to make tax payments. Therefore, we consider it expedient to include the determination of tax potential as the ability to bear the tax burden in the framework of generating approach.

Thus, in the opinion of foreign scientists, tax potential reflects the optimal tax burden, which, on the one hand, able to bear economic actors (state, region, business entity, individual taxpayer) without compromising their own economic growth and development, and that, on the other hand, meets the needs of the state for financial resources.

Table 2 – Approaches to the definition of tax capacity

Approach	Brief description
accrual	Tax potential is the potential amount of tax revenue of the state (region, territory) for a certain period of time.
resource	Tax potential is defined as the aggregate of taxable resources in the form of their valuation.
generating	Tax capacity is determined as the internal capacity of business unit to generate tax revenues.

compiled by author

Thus, the existing approaches to the determination of tax potential and their short description can be reflected in the table 2. Also comparative analysis of theoretical approaches to the determination of tax potential is reflected in image 1.

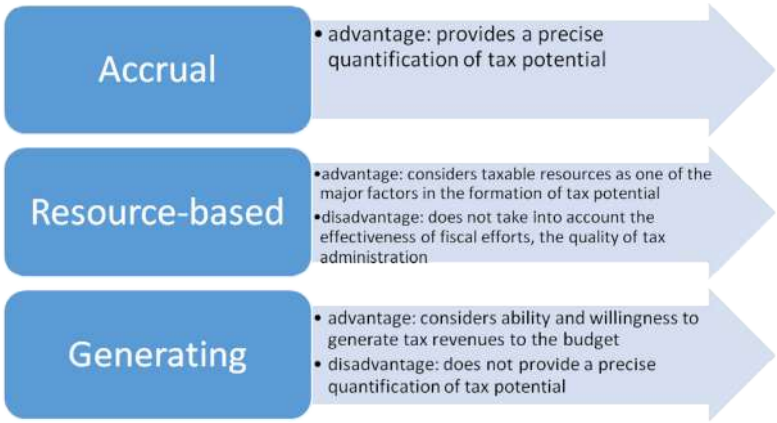

Image 1 – Comparative analysis of theoretical approaches to the determination of tax potential

Conclusion

Summarizing the results of literature analysis related to issues of identifying tax potential, we can say that there are three main approaches to the identification of tax potential: accrual, generating and resource. Resource-based approach determines tax potential as the aggregate of taxable resources of the territory. Of course, the amount of taxable resources is one of the major factors in the formation of tax potential, but it is not determinative. Resource-based approach does not take into account such supplementary factors as the effectiveness of fiscal efforts, the quality of tax administration. Generating approach defines taxable capacity as the ability of the territory to provide tax revenues. Indeed the tax potential is characterized by the ability and willingness to generate tax revenues to the budget. However, this approach does not provide a precise quantification of tax potential. Most scientists interpret the tax potential in terms of accrual approach. We believe that the accrual approach is the most appropriate to determine tax potential, because this approach provides a quantitative assessment of tax potential and at the same time takes into account the impact of most factors which affect the formation and implementation of tax potential. In Kazakhstan, the definition of tax potential is also based on the accrual approach and describes this category as the maximum amount of tax revenues and other obligatory payments to the budget.

References

1 Otchet KGD MF RK o summah postuplenij nalogov i platezhej v bjudzhet predprijatij, organizacij i grazhdan za 2016 god. http://kgd.gov.kz/ru/content/fakticheskie-postupleniya-po-nalogam-i-platezham-v-gosudarstvennyy-byudzhet-za-2002-2016-gg

2 Otchet KGD MF RK o summah postuplenij nalogov i platezhej v bjudzhet predprijatij, organizacij i grazhdan za 2015 god. http://kgd.gov.kz/ru/content/fakticheskie-postupleniya-po-nalogam-i-platezham-v-gosudarstvennyy-byudzhet-za-2002-2016-gg

3 Zaluckaja N.M. Nalogovyj potencial kak faktor territorial'nogo razvitija//Vestnik Burjatskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2012. – № 2. – s.44-47

4 Aguzarova F.S. Teoreticheskie i metodologicheskie podhody k ocenke nalogovogo potenciala//Terra Economicus. – 2013. – T. 11. – №3. – s.10-14

5 Igonina L.L., Kusraeva D.Je. Nalogovyj potencial regiona: jeffektivnost' realizacii i faktory rosta: Monografija. – Krasnodar: «Atri», 2010. – 210 s

6 Kalinina O.V. Kompleksnaja metodika ocenki nalogovogo potenciala regiona//Dissertacija na soiskanie uchenoj stepeni kandidata jekonomicheskih nauk. Ivanovo 2006 g.

7 Matrusov N.D. Osnovy celostnogo podhoda k upravleniju fundamental'nymi regional'nymi strukturami "naselenie-hozjajstvo-territorija"//Upravlenie jekonomicheskimi sistemami. – 2013. – № 5

8 Huzjagalieva Je.H., Murzina E.A. Nalogovyj potencial regiona kak kljuch k obespecheniju regional'noj jekonomicheskoj bezopasnosti//Jekonomika i pravo. – 2016. – №11 – 1(69). – s.33-37

9 Kolomiec A.L. Mel'nik A.D. O ponjatijah nalogovogo i finansovogo potencialov regiona //Nalogovyj vestnik. – 2000. – №1. – S. 3-5.
10 Roshhupkina V.V. Teorija i metodologija kompleksnoj ocenki nalogovogo potenciala regiona//Dissertacija na soiskanie uchenoj stepeni doktora jekonomicheskih nauk. Stavropol' 2014 g.
11 Voloshina A.N. Analiz nalogovogo potenciala Belgorodskoj oblasti i puti povyshenija jeffektivnosti ego ispol'zovanija// Nalogi i nalogooblozhenie. – 2002. – №6. – s.123-127
12 Prikaz i.o. Ministra nacional'noj jekonomiki Respubliki Kazahstan ot 24 nojabrja 2014 goda «Ob utverzhdenii Metodiki prognozirovanija postuplenij bjudzheta»
13 Kort'eva T.Ju. Nalogovyj potencial hozjajstvujushhego sub#ekta i napravlenija ego realizacii//Dissertacija na soiskanie uchenoj stepeni kandidata jekonomicheskih nauk. Moskva 2014 g.
14 Dolgih I.N. Nalogovyj potencial territorii: ocenka i puti povyshenija//Vestnik nauki Sibiri. – 2014. – №1(11). – s.133-142
15 Popova G.L. Jevoljucija traktovki kategorii «nalogovyj potencial»//Finansy i kredit. – 2014. – № 38(614). – s.15-22
16 Bogacheva O.V. Nalogovyj potencial i regional'nye scheta//Finansy. – 2000. – №2. – S. 29-32
17 Tax revenue potential and effort – an empirical investigation International Growth Centre Working Paper Version: 3 August 2015 Ben Langford (HM Treasury, United Kingdom) and Tim Ohlenburg (International Growth Centre, Uganda)
18 Mohamed Abdalaziz. Measuring taxable capacity in Libya. A Thesis submitted to the University of Gloucestershire for the Degree of Doctor of Philosophy in Economics. 2012
19 Hope, K Ronald, (1996), Development in the Third World: From Policy Failure to Policy Reform, M. E. Sharpe, and Armonk, NY.
20 Popenkov D.R. Nalogovyj potencial sub#ekta federacii: ocenka i prognozirovanie po kompleksnym makrojekonomicheskim pokazateljam//Dissertacija na soiskanie uchenoj stepeni kandidata jekonomicheskih nauk. Vladivostok 2006 g.
21 Rossija i problemy bjudzhetno-nalogovogo federalizma. M.: Vsemirnyj Bank, 1993 g.
22 Rajagopalachar,K. (1993) Business Economics., Atlantic publishers p.260
23 Hoek, van der., Peter, M. (2008), Enlarging the European Union: Taxation and Corruption in the New Member States. Published in: Taxation and Public Finance in Transition and Developing Economies, pp. 11-23.

Литература

1 Отчет КГД МФ РК о суммах поступлений налогов и платежей в бюджет предприятий, организаций и граждан за 2016 год. http://kgd.gov.kz/ru/content/fakticheskie-postupleniya-po-nalogam-i-platezham-v-gosudarstvennyy-byudzhet-za-2002-2016-gg
2 Отчет КГД МФ РК о суммах поступлений налогов и платежей в бюджет предприятий, организаций и граждан за 2015 год. http://kgd.gov.kz/ru/content/fakticheskie-postupleniya-po-nalogam-i-platezham-v-gosudarstvennyy-byudzhet-za-2002-2016-gg
3 Залуцкая Н.М. Налоговый потенциал как фактор территориального развития//Вестник Бурятского государственного университета. – 2012. – № 2. – С.44-47.
4 Агузарова Ф.С. Теоретические и методологические подходы к оценке налогового потенциала//Terra Economicus. – 2013. – Т. 11. – №3. – С.10-14.
5 Игонина Л.Л., Кусраева Д.Э. Налоговый потенциал региона: эффективность реализации и факторы роста: монография. – Краснодар: «Атри», 2010. – 210 с
6 Калинина О.В. Комплексная методика оценки налогового потенциала региона: диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Иваново, 2006.
7 Матрусов Н.Д. Основы целостного подхода к управлению фундаментальными региональными структурами «население-хозяйство-территория»//Управление экономическими системами. – 2013. – № 5.
8 Хузягалиева Э.Х., Мурзина Е.А. Налоговый потенциал региона как ключ к обеспечению региональной экономической безопасности//Экономика и право. – 2016. – №11 – 1(69). – С.33-37.
9 Коломиец А.Л., Мельник А.Д. О понятиях налогового и финансового потенциалов региона //Налоговый вестник. – 2000. – №1. – С. 3-5.
10 Рощупкина В.В. Теория и методология комплексной оценки налогового потенциала региона: диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук. – Ставрополь, 2014.
11 Волошина А.Н. Анализ налогового потенциала Белгородской области и пути повышения эффективности его использования//Налоги и налогообложение. – 2002. – №6. – С.123-127.
12 Приказ и.о. Министра национальной экономики Республики Казахстан от 24 ноября 2014 года «Об утверждении Методики прогнозирования поступлений бюджета».
13 Кортьева Т.Ю. Налоговый потенциал хозяйствующего субъекта и направления его реализации: диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – М., 2014.
14 Долгих И.Н. Налоговый потенциал территории: оценка и пути повышения//Вестник науки Сибири. – 2014. – №1(11). – С.133-142.
15 Попова Г.Л. Эволюция трактовки категории «налоговый потенциал»//Финансы и кредит. – 2014. – № 38(614). – С.15-22.
16 Богачева О.В. Налоговый потенциал и региональные счета//Финансы. – 2000. – №2. – С. 29-32.
17 Tax revenue potential and effort – an empirical investigation International Growth Centre Working Paper Version: 3 August 2015 Ben Langford (HM Treasury, United Kingdom) and Tim Ohlenburg (International Growth Centre, Uganda).
18 Mohamed Abdalaziz. Measuring taxable capacity in Libya. A Thesis submitted to the University of Gloucestershire for the Degree of Doctor of Philosophy in Economics. 2012.
19 Hope, K Ronald, (1996), Development in the Third World: From Policy Failure to Policy Reform, M. E. Sharpe, and Armonk, NY.
20 Попенков Д.Р. Налоговый потенциал субъекта федерации: оценка и прогнозирование по комплексным макроэкономическим показателям//Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Владивосток, 2006.
21 Россия и проблемы бюджетно-налогового федерализма. – М.: Всемирный Банк, 1993 г.
22 Rajagopalachar K. (1993) Business Economics., Atlantic publishers p.260.
23 Hoek, van der., Peter, M. (2008), Enlarging the European Union: Taxation and Corruption in the New Member States. Published in: Taxation and Public Finance in Transition and Developing Economies, pp. 11-23.

IRSTI 06.71.07

N.P. Zhaishylyk*[1], Sun Fang[1]

[1]Nanjing University of Science and Technology,
School of Economic and Management, Nanjing, China
*E-mail: noti_93n@mail.ru

EXPANDING KAZAKHSTAN'S AGRICULTURAL EXPORTS: OPPORTUNITIES AND CHALLENGE

This paper considers of opportunities expanding Kazakhstan's agricultural export. This is due to the fact that Kazakhstan is now widely regarded as a key player on world agricultural markets, with considerable export potential in the wheat, beef and dairy sectors. This analysis offers new insights into the constraints that hamper further economic growth and provides an assessment of the government's agricultural development strategy. Along with, in this paper discusses the challenges of expanding Kazakhstan's agricultural exports. Meanwhile, to being essential for food security and social stability, agriculture is also an essential part of the government's strategy to diversify the economy and reduce its dependence on mineral and fossil fuel resources. Agriculture has consistently been identified as a priority sector in government programs for diversification, export promotion and the attraction of foreign direct investment.

Key words: Agriculture, development strategy, competitiveness, national economy, export.

Н.П. Жайшылық, Сун Фанг

Қазақстан ауыл шаруашылық өнімдерінің экспорталуын кеңейту: мүмкіндіктер мен қауіп-қатерлер

Аталған мақалада Қазақстан ауыл шаруашылық өнімдерінің экспортталуын кеңейтуінің мүмкіндіктері жөнінде айтылады. Себебі, қазіргі таңда әлемдік ауылшаруашылық нарығында Қазақстанның бидай, сиыр және сүт өнімдерінің экспортталуының кеңінен таралуына байланысты. Бұл сараптамада ел экономикасының одан әрі дамуына кедергі болатын мәселе туралы және мемлекеттік ауыл шаруашылық бағдарламасын бағалауын қамтамасыз етуін ұсынады. Сонымен қатар, осы мақалада ауыл шаруашылық өнімдерінің экспортталуын кеңейтуінің мүмкіндіктерімен қатар мәселелері де қарастырылады. Сондай-ақ, ауыл шаруашылық секторы экономиканы әртараптандыру негізінде мемлекеттік стратегиясының бір бөлігі ретінде және экспортты жандандыру мақсатында тікелей инвестицияны тарту және минералдық және мұнай қазбасының тәуелділігінен азайту мақсатында үкіметтің маңызды стратегиялық бағытының бірі ретінде қарастырылады.

Түйін сөздер: ауыл шаруашылығы, даму стратегиясы, бәсекеге қабілеттілік, ұлттық экономика, экспорт.

Н.П. Жайшылык, Сун Фанг

Расширение экспорта казахстанской сельскохозяйственной продукции: возможности и вызовы

В данной работе рассматриваются возможности расширения экспорта казахстанской сельскохозяйственной продукции, так как Казахстан является одним из ключевых игроков на мировом рынке сельскохозяйственной продукции с учетом значительного экспортного потенциала пшеницы, говядины и молочной продукции. Этот анализ предлагает новое видение проблем, препятствующих их дальнейшему экономическому росту, а также делает оценку государственной стратегии развития сельского хозяйства. Кроме того, в данной статье обсуждаются вызывы расширениях экспорта сельскохозяйственной продукции Казахстана. Сельское хозяйство также является важной частью стратегии правительства по диверсификации экономики и снижения ее

зависимости от минеральных и ископаемых топливных ресурсов. Таким образом, сельское хозяйство было определено в качестве приоритетного сектора в государственных программах по диверсификации, стимулированию экспорта и привлечения прямых иностранных инвестиций.

Ключевые слова: сельское хозяйство, стратегия развития, конкурентоспособность, национальная экономика, экспорт.

Introduction

Agriculture is one of the key sectors of the Kazakh economy. It becomes obvious that with an increasing the number of population in the world, the state with the ability to export food become the most successful and influential in the world market. Thus, agriculture is considered as the main and most promising sectors of Kazakhstan's economy. According to the President of the Republic of Kazakhstan NA Nazarbayev, where in his annual Message said:"The agricultural sector of Kazakhstan has great expertise and high potential for the introduction of investment. Year by year the demand for food in the world is increasing. In regarding with, our country should not miss this opportunity. "[1]

Therefore, the national interests of the Republic of Kazakhstan in terms of agricultural sector includes: ensuring the necessary volume of their own food production; maintaining at the normative level, the state food reserve; ensuring that the quality of produced and quality of food and food safety standards.

The paper deals with the following aspects: the significance of agriculture sector, export capacity of country as well as to focus on opportunities and challenges of expanding export on agriculture products. There should be noted that after Kazakhstan's accession to the WTO will have a strong impact on the development of both the economy as whole and individual industries. Therefore it is necessary to evaluate possible trends and directions of development of this branch of the economy in the face of increasing competition and liberalization of the economy. It makes the relevance of development strategy of agriculture of the Republic of Kazakhstan and systematic study of factors affecting its competitiveness and, consequently, the country's agriculture as a whole.

That's why, the topic of this paper is relevant to research. This is due to the fact that Kazakhstan has no higher priority than improving the competitiveness of the national economy. Therefore, agriculture sector is considered an essential part of the government's strategy to diversify the economy and reduce its dependence on mineral and fossil fuel resources. This means competitiveness on production and consumption are not only in the domestic level as well as in foreign markets products. Only in this case we have an effective and stable developing economy. Therefore, expanding export capacity of agriculture sector can bring a huge opportunity for the country.

Experimental Part

Agriculture is a sector of vital economic, social and strategic significance in Kazakhstan. The significance of Kazakhstan's agricultural sector is closely related to the country's geography and abundant land resources. With a total surface area of 2.74 million km2 , Kazakhstan is the largest landlocked country in the world. The vast majority (over 77%) of Kazakhstan's territory is classified as agricultural land, most of which is occupied by permanent pastures. Arable land makes up only 9% of the total land area, yet Kazakhstan still has 1.5 hectares of arable land per capita: the second highest ratio in the world after Australia (2.1 hectares per capita).[2] Agricultural output is expanding rapidly, along with trade and foreign investment. The main food products in Kazakhstan's agricultural sector are cereals (representing 19% of total production in 2015), horticultural crops (17%), dairy cattle (16%) and beef cattle (14%). Kazakhstan is a major producer and exporter of grain, ranking sixth in the world for wheat exports in 2015. [3]

According to the Minister of Agriculture of Kazakhstan in March 2015 Kazakhstan had almost doubled agricultural production in the past 5 years. He also noted that the agricultural exports had increased by 1.6 times during that period and had reached 3 billion USD.

On July 23, 2015, the Kazakhstan Vice Minister of Agriculture said that within the framework of the law "On Agricultural Cooperation" a special tax regime would be introduced for agricultural cooperatives. This initiative is expected to contribute to the development of the agricultural sector of Kazakhstan. Here should be noted that from 1995 to 2015 Kazakhstan's volume of agricultural production has increased by 41%. The Ministry of Agriculture of Kazakhstan reports that agricultural exports were worth $379 million in 2015. [4]

Moreover, to being important for food security and social stability, agriculture is also an essential part of the government's strategy to diversify the economy and reduce its dependence on mineral and fossil fuel resources. Agriculture has consistently

been identified as a priority sector in government programs for diversification, export promotion and the attraction of foreign direct investment.

In order to improve export competitiveness of the agricultural sector, government settled up strategic policy which is called the program "Agribusiness 2020. This program provides for the implementation of financial recovery; increase the availability of goods, works and services for agricultural entities, the development of public support systems and improving the efficiency of state regulation in agriculture.

The importance of agriculture is also reflected in Kazakhstan's agricultural policies and institutions, which have expanded their objectives beyond the traditional areas of food security, efficiency and competitiveness to encompass areas such as environmental protection, sustainable development, improving the social and technical infrastructure, and rural development. A number of central state agencies are active in the agricultural market. These include a network of "social entrepreneurial corporations", responsible for developing investment projects in Kazakhstan's regions through public-private partnerships, and KazAgro Holding, which is made up of seven subsidiary agencies operating in a range of areas relevant to agricultural policy (Food Contract Corporation, Agrarian Credit Corporation, KazAgro Finance, Fund for Financial Support to Agriculture, KazAgro Garant, KazAgro Product and KazAgro Marketing). In addition to designing and implementing agricultural support programs, some state agencies also hold dominant positions in specific markets and are invariably involved in commercial operations and the financing of large-scale investment projects

Thus, within the program "Agribusiness 2020" and state support programs, that allows improving the export competitiveness of Kazakh products by reducing its cost and quality, significantly increasing the market supply of domestic production.

Results and Discussion

Agriculture is the key sector of Kazakhstan's economy, which providing food security as well as provides substantial agricultural output for exports. In 2010-2015 the value added of Kazakhstan's agriculture as a percentage of GDP was slightly changing and accounted for nearly 7%. The percentage of agriculture output to total export is relatively stable in 2010-2014 and accounted for merely 17.4% by medium. There was a significant increase in 2015 due to an abrupt decline in total exports in nominal terms resulted from national currency devaluation. [5]

The gross agriculture output continues to grow. In 2010-2015 the annual output averaged about KZT 2.2 trln. Structurally, two main groups of agriculture – plant growing and cattle breeding – accounted for about 52.5% and 47.2% of gross agriculture output. The percentage of agriculture services is extremely low and doesn't exceed 0.01% of gross agriculture output. The sharp increase of gross agriculture output in 2011 was due to the record high grain harvest of 26.9 mln. tons that is comparable with the harvest of 1992. According to Committee on statistics of the Republic of Kazakhstan, Figure 1 shows in 2015 wheat comprised 61% of exports of agricultural products, while Linen comprised 10% of exports of agricultural products, barley - 9% .Moreover, agricultural production has increased compared to the same period last year by 3% to $ 2.58 trillion. tenge. The volume of crop production rose by 3.1%, livestock - by 3%.[6]

Wheat Linen Barley Sunflower seeds Rice Oilseed Vegetable legumes Others

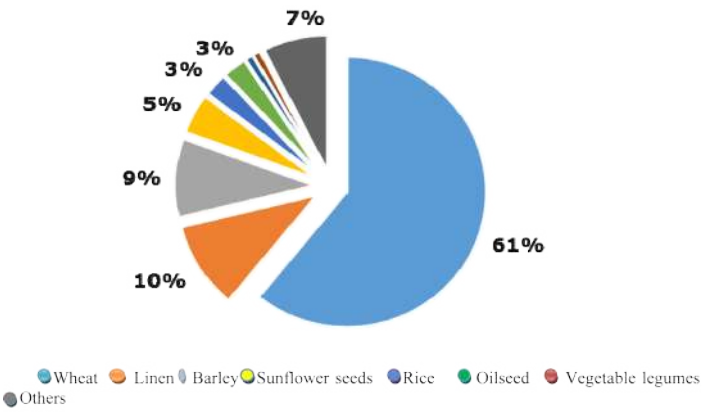

Figure 1 – Structure of agricultural products export in 2015

Source: Committee on statistics of the Republic of Kazakhstan, RA RFCA

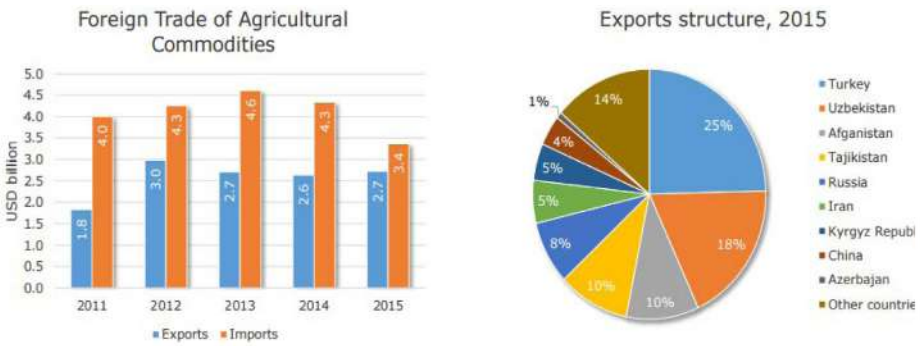

Figure 2 – Source: Committee on statistics of the Republic of Kazakhstan, RA RFCA

To be more precisely, Kazakhstan's agricultural exports consists mainly of grain, flour and oilseeds that form 80% of total agricultural exports. The main export markets are Turkey, Uzbekistan and Afghanistan consuming more than 50% of Kazakh agricultural exports.

According to above given statistical analysis, Kazakhstan has a huge opportunity of expanding its export on agricultural sector. In such regard, government of Kazakhstan has adopted a number of legislative acts aimed at creating favorable conditions for Kazakhstan's agricultural producers. For example, October 29, 2015 President of Kazakhstan signed the "On agricultural cooperatives," which comes into force from January 1, 2016 This law was passed to eliminate barriers to economic integration in the cooperation of various small-scale farmers. In the last months of the year, the Ministry of Agriculture in conjunction with the National Chamber of Entrepreneurs "Atameken" is actively working to explain the benefits to farmer's cooperatives.

Also, November 28, 2015 in the framework of the WTO accession by Kazakhstan adopted a law "On the production of organic products", which will create conditions for development of organic production. It should be noted that organic farming is a priority in the development of Kazakhstan, as well as a part of development initiatives "green economy".[7]

Along with this, in the accompanying law "On organic production," the law was amended in the field of seed production, livestock breeding and state regulation of agro-industrial complex. This amendment would provide agricultural producers the right to use advanced breeding achievements, except the period of time required for testing the variety and reduce administrative barriers and ensure equal access for individuals and legal entities to the market breeding production (material), as well as the transfer to self-breeding and breeding work.

Moreover, there are several institution designed to assist and support export activities of Kazakh companies. They are Kazakhstan Development Bank, which provides credit instruments for export operations; Centre of trade policy development allows systemic analysis of foreign trade, Chamber of Industry and Commerce that provides development of business contacts with international consumers, National agency of export and investments "KAZNEX Invest", which makes sure of export development and investments attraction.

Thus, there has been a marked surge of interest of foreign investors in Kazakhstan's agricultural sector lately. According to Committee on statistics of the Republic of Kazakhstan Favorable investment climate contributed to the investment attractiveness of the agricultural sector. Thus, the volume of investments in the agricultural sector in 2015 amounted to kzt 167 billion. Many large agricultural corporations, especially Italian (Cremonini, Granorolo) and Chinese (Rifa, CITIC, COFCO) have stirred up negotiations regarding the building of full-scale production facilities. There are several reasons for the interest in the country's agriculture on the part of foreign investors: 1) increasing global demand in food products and fodder; 2) low land lease in Kazakhstan; 3) development of transport infrastructure in Kazakhstan and the region.[8]

However, Kazakhstan's agricultural sector has faced a number of serious problems. The main problem of agriculture of Kazakhstan is the low level productivity. According to independent sources, the performance of agricultural workers of Kazakhstan is five times less ccomparing with Eastern Europe. For instance, the average level of grain per hectare is 25 quintals of the US, while in Kazakhstan this figure is only ten. This figure depicts of low level of productivity. Another problems is insufficient financial resources to fully satisfy the needs of rural producers in credit facilities as well as lack of

implementation of scientific developments into production. Most likely the root of the problem solution can be find in the improvement of production technology, progressive management and de-monopolization of the agricultural sector, which is now observed the opposite trend, as there are many small farms, many of which operate at a loss and there are very strong agricultural corporations, which have a monopoly trends that squeeze small producers from the market through economies of scale, infrastructure development and more support from the state, which stimulates the concentration of ownership in this sector.

Conclusion

In conclusion, the remarkable thing is that there is a number of programs, the main of which is the program for the agriculture development in the Republic of Kazakhstan for the period of 2013–2020 «Agribusiness 2020", in order to increase productivity and improve business conditions in the agricultural sector. Today, in the context of the WTO not only opportunities have opened for Kazakhstan, but also the hard realities of competition. Under these conditions, new aid instruments will help to mitigate the period of adaptation for Kazakh agriculture sector. Moreover, by facilitating the investment into agriculture, cooperation, providing access to cheap financial instruments and developing agricultural science is the key to successful development of agricultural sector of Kazakhstan.

In general, the agricultural sector in Kazakhstan could be a harbinger of economic growth, but this requires a lot of support and attention from the state. In the meantime, only the financial assistance would not be able to completely change the course of events, since the problems of management, the implementation of the agricultural strategy is big deal as well.

Development and structural reforms still remain on the agenda in the field of agricultural state policy. These factors must be taken into account when ascertaining the results of the sector to provide financial assistance, which will be able to revive the agriculture of Kazakhstan taking into an account the current system changes and economic conditions.

References

1 Nazarbayev N. Kazakhstan-2030. Prosperity, security and improvement of welfare of all Kazakhs. Message from the President to the people of Kazakhstan. – Almaty, 1997.

2 Alikhanov N.A. After Accesstion of Kazakhstan in WTO. – Almaty Elsona, 2015. – 182 p.

3 AIC of Kazakhstan on the development program for the 2013-202., "Agribusiness-2020". - Resolution of the Government dated 18.02.2013, № 151.

4 "Kazakhstan doubled agricultural production in the recent 5 years". *URL: www.finchannel.com*

5 Shinkeyeva G., Ratio analysis of key indicators of Kazakhstan's construction, JSC Rating agency of the Regional financial center of Almaty, 2015.

6 Committee of the Statistics of the Ministry of National Economy, 2015. URL: http://stat.gov.kz

7 Narenova A. Ways of increasing the competitiveness of Kazakhstan's economy // Journal of SBA. – Almaty, 2007. – № 4. – P.73.

8 Foreign companies invest in agricultural sector of Kazakhstan - Ministry of Agriculture// URL: https://strategy2050.kz/en/news/31019

ҒТАХР 06.73.15

Б.Ж. Ермекбаева*[1], А.Н. Блембаева[1]

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
*E-mail: aikosha_03.94@mail.ru

САЛЫҚТЫҚ ӘКІМШІЛІКТЕНДІРУДІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазіргі экономикалық жағдайда салық саясатында, оның реттеушілік, ынталандырушылық рөлі аса маңызды болып табылады. Салықтық әкімшілік салық жүйесінің негізгі құралдарының бірі болғандықтан, салық жүйесін жаңа бағытта жетілдіру үшін, салықтық әкімшілікті де жетілдіру қажет. Салықтық әкімшіліктендіруді жетілдірудің бағыттарын анықтау барысында, оның тиімділігін қарастырып өткен жөн. Қазақстан Республикасы Президентінің жолдауында әкімшіліктендіру тетіктері жетілдіруді талап ететіндігін, ең алдымен, мұның қосылған құн салығын жинауға қатысы бар екендігіне аса назар аударған. Негізі салықтық әкімшіліктендірудің мақсаты салық салудың басты қағидалары негізінде салықтық реттеу, салықтық жоспарлау, салықтық бақылау әдістерін оңтайлы үйлестіру арқылы салықтық түсімдерді қамтамасыз ету болғандықтан оның тиімділігін арттыру өзекті мәселе болып табылады. Салықтық әкімшіліктендірудің тиімділігінің нәтижесі барлық деңгейдегі салықтық түсімдердің толықтай және уақтылы жиналуы болып табылады. Мақалада салықтық әкімшіліктендірудің тиімділігіне әсер ететін факторлар қарастырылып, тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар жасалған.

Түйін сөздер: салықтық әкімшіліктендіру, салықтық әкімшіліктендіру тиімділігі, салықтық жоспарлау, салық органдары, салық төлеушілер.

B.Zh. Ermekbaeva, A.N. Blembaeva

Problems of increasing the efficiency of tax administration

Regulatory and stimulating function of taxes has gained the growing importance of tax policy in the current economic conditions. One of the main tools of tax system is the tax administration, so in order to improve the tax system in a new direction, it is necessary to improve tax administration itself. In determining the direction of tax administration improvement, enhancing of its effectiveness should be considered. The President of the Republic of Kazakhstan in his message requires improving tax administration mechanisms, primarily by focusing on value-added tax. The question of raising the tax administration improvement is relevant, because the main purpose of the tax administration is to ensure tax revenues on the basis of the taxation principles through an optimal combination of tax regulation methods, tax planning and tax control. The result of the tax administration efficiency is the timely and full payment of all levels' taxes. The article deals with the factors influencing the efficiency of tax administration, and there are given some recommendations to improve the tax administration efficiency.

Key words: tax administration, tax administration efficiency, tax planning, tax authorities, taxpayers.

Б.Ж. Ермекбаева, А.Н. Блембаева

Проблемы повышения эффективности налогового администрирования

В современных экономических условиях возрастающее значение в налоговой политике приобрела регулирующая, стимулирующая функция налогов. Одним из основных инструментов налоговой системы является налоговое администрирование. В целях совершенствования налоговой системы в новом направлении необходимо совершенствование налогового администрирования. При определении направления совершенствования налогового администри-

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

рования следует рассмотреть вопрос о повышении его эффективности. В своем Послании Президент Республики Казахстан требует совершенствования механизмов налогового администрирования, прежде всего, акцентирует внимание на налоге на добавленную стоимость. Вопрос о повышении совершенствования налогового администрирования является актуальным, поскольку главной целью налогового администрирования является обеспечение налоговых поступлений на основе принципов налогообложения через оптимальное сочетание методов налогового регулирования, налогового планирования и налогового контроля. Результатом эффективности налогового администрирования является своевременное и полное поступление налогов всех уровней. В статье рассмотрены факторы, влияющие на эффективность налогового администрирования, и даны рекомендации по повышению эффективности налогового администрирования.

Ключевые слова: налоговое администрирование, эффективность налогового администрирования, налогового планирования, налоговых органов, налогоплательщики.

Кіріспе

Егеменді ел болып бастаған күннен бастап, бүгінгі күнге дейін Елбасы Н.Ә. Назарбаев тәуелсіздіктің тұғыры экономикада екенін айтып келеді. Экономика – тәуелсіздіктің діңгегі, экономиканы дамытпай, ешқандай саяси-әлеуметтік жетістікке жете алмаймыз, егенменді ел де бола алмаймыз. Бұл тұжырымның айғағы ретінде мысал келтірсек, кешегі өткен алып мемлекет КСРО-ның тарап кетуінің себебі экономиканың дұрыс басқарылмағандығының нәтижесі десек, артық айтқандығымыз емес.

Бүгінде бүкіл әлем саяси және экономикалық тұрақсыздықтың, қаржы-экономикалық дағдарыстың жаңа қатеріне тап болуда.

Қазақстан халқының басты міндеті – «Қазақстан 2050» стратегиясын сапалы түрде жүзеге асыру, соның нәтижесінде әлемдегі дамыған 30 мемлекеттің қатарына енуі. Баршаға мәлім, бүгін де Қазақстан – Орталық Азиядағы экономикалық көшбасшы. Қол жеткен жетістіктеріміз Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың бастамасымен қол жеткізген екі жаңғырудың нәтижесі.

Үшінші жаңғырудың міндеті – елдің жаһандық бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін экономикалық өсімнің жаңа моделін құру.

Жолдауда, экономиканың әлемдік өсімінің орта деңгейден жоғарғы қарқынын қамтамасыз етуге және 30 озық елдің қатарына енуге қол жеткізудің негізгі бес басымдылығын атап өтті.

Олар: экономиканың жеделдетілген технологиялық жаңғыртылуы, бизнес ортаны түбегейлі жақсарту және кеңейту, макроэкономикалық тұрақтылық, адами капитал сапасын жақсарту, институттық өзгерістер, қауіпсіздік және сыбайлас жемқорлықпен күрес қажеттілігі.

Бұл басымдылықтың қайсысы болса да өте маңызды және халықтың игілігі үшін іске асырылатын шаралар.

Еліміздің стратегиялық мақсатының негізгілерінің бірі шағын және орта бизнестің, елдің жалпы ішкі өніміндегі үлесін 2050 жылға дейін 50%-ға жеткізу. Жолдауда осы міндетті жемісті атқарудың нақты жолдары көрсетілген. Соның бірі, азаматтарға шағын несие беруге байланысты жаңалық, яғни Қазақстан азаматтары енді өз бизнесін жүргізу үшін ауылда да, қалада да 16 миллион теңгеге дейін шағын несие ала алады. Бұл – үлкен маңызды жаңалық және қолдау. Макроэкономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету, қаржы секторын қайта жаңғырту, ұлттық Банктің қызметіне өзгерістер енгізу мақсатында қомақты істер атқарылатын болады.

Қазақстан Республикасы Президентінің жолдауының үшінші басымдылығына сәйкес, салық-бюджет саясатын жаңа экономикалық жағдайға бейімдеу қажет, сонымен қатар, салық саясатын бизнестің «көлеңкеден» шығуына бейімдеп, шикізаттық емес сектордағы салықтық базаны кеңейтуге бағыттау керек. Қазіргі салық жеңілдіктерін оңтайландыру қажет. Жалпыға ортақ декларациялау қарсаңында арнаулы салық режімін жаңаша қарастыру керек [1].

Соның ішінде, салықтық әкімшіліктендіру тетіктері жетілдіруді талап ететіндігін, ең алдымен, мұның қосылған құн салығын жинауға қатысы бар екендігіне аса назар аударды [1].

Салықтық әкімшіліктендіру мерзімінде орындалмаған салықтық міндеттемені орындауды қамтамасыз ету тәсілдерін қолдану және салықтық міндеттемелерді мәжбүрлеп өндіріп алу шаралары арқылы салық қызметі органдарының салықтық бақылауын, сондай-ақ салық төлеушілерге және басқа да уәкілетті органдарға ҚР заңнамасына сәйкес мемлекеттік қызмет көрсетуді жүзеге асыру.

Салықтық әкімшіліктендірудің мақсаты салық салудың басты қағидалары негізінде салық-

тық реттеу, салықтық жоспарлау, салықтық бақылау әдістерін оңтайлы үйлестіру арқылы салықтық түсімдерді қамтамасыз ету.

Ғаламдық тұрақсыздық жағдайлары салық саясатында, оның реттеушілік, ынталандырушылық рөлі аса маңызды болып табылады. Салықтық әкімшілік салық жүйесінің негізгі құралдарының бірі болғандықтан, салық жүйесін жаңа бағытта жетілдіру үшін, салықтық әкімшілікті де жетілдіру қажет. Салықтық әкімшіліктендіруді жетілдірудің бағыттарын анықтау барысында, оның тиімділігін қарастырып өткен жөн.

Эксперименттік бөлім. Қазіргі кезде салықтық әкімшіліктендіру тиімділігі деңгейін анықтау бойынша бірыңғай тәсілі қалыптаспаған, экономист ғалымдар өз еңбектерінде бұл көрсеткішті анықтайтын әр түрлі жолдарды қарастырады.

Мысалы, Ресей ғалымы А.Т. Щербинин «Салықтық бақылаудың тиімділігін арттыру мәселелері» атты еңбегінде салықтық әкімшіліктендірудің тиімділігін кешенді бағалау үшін есептелінген салықтар коэффициентін қолдануды ұсынады. Бұл коэффициент салықтардың жалпы есептелінген сомасының ішінде салық төлеушілермен дербес есептелінген салықтар үлесі арқылы анықталады. Автордың пікірінше, бұл көрсеткіш салық органдары мен салық төлеушілердің қарым-қатынасын ескеруге және салық органының қызметіне кешенді сипаттама бере алады [2].

Ал, Г.Н. Карташова «Салық органдары жұмысының тиімділігін бағалау» атты жұмысында салық салу жүйесіндегі тұжырымдық тәсілдерді талдай отырып, салықтық әкімшіліктендірудің тиімділігін жоспарланған салықтық түсімдер мен нақты түскен салықтық түсімдердің айырмашылығы арқылы анықтауды ұсынады. Бұл әдіс мемлекет бойынша салықтық түсімдердің жиналу деңгейін анықтауға көмек береді [3].

Еуропа мемлекеттерінің салықтық әкімшіліктендірудің тиімділігін анықтау әдістерін қарастыратын болсақ, мысалы, Францияда аталған көрсеткішті анықтау үшін оған келесі параметрлерді қолданады:

– салықтық заң бұзушылық бойынша даулы жағдайлардың саны;

– салықтық заң бұзушылық бойынша максималды айыппұл санкцияларының үлес салмағы;

– салықтық шығындар мен жалпы қосымша есептелінген сомалардың арақатынасы [4].

Бұл көрсеткіштердің ерекшелігі – әр түрлі басқармалар мен бөлімшелердің қызметін салыстыруға мүміндік беруі.

Ал Германияда салықтық әкімшіліктендірудің тиімділігін талдау салық органдары қызметкерлерінің жұмысын бағалау арқылы жүзеге асырылады. Ол үшін балдық бағалау жүйесі қолданылады. Оның мәні келесіде: әрбір тексерілетін кәсіпорынның санатына қарай (кәсіпорынның көлеміне және қызметінің түріне байланысты) салық инспекторына белгіленген бал беріледі. Есептік жылда әрбір инспектор белгіленген минимум балды жинаулары қажет [5]. Балдық норматив қызметкерлер арасында жүктемені оңтайлы бөлу арқылы есептік жылдағы тексерулер жоспарын құруда маңызды орын алады.

Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы елдері салықтық әкімшіліктендірудің тиімділігін бақылау үшін Салық тиімділігі (икемділігі) коэффициентін қолданады. Бұл көрсеткіш салық жүктелімі коэффициентінің түрін өзгерткен, сондай-ақ ЭЫДҰ кеңінен қолданатын нысан болып табылады. Салық жүктелімі коэффициенті елдердің салық тиімділігін халықаралық салыстыруға және жалпы салық жүйесін бағалауға мүмкіндік береді [6].

Нәтижелері және талқылау. Қазақстандық тәжірибеде салықтық әкімшіліктендірудің тиімділігін бағалауда келесі жағдайларды қарастырады:

– жүргізілген салықтық тексерулердің нәтижелілігін (олар бойынша бұзушылықтар анықталған тексерулердің үлес салмағын), қосымша есептелген салықтардың, өсімпұлдардың, айыппұлдардың сомаларын өндіріп алудың көрсеткіштерін талдау;

– салық органдарының тәуекелдерді басқару жүйесін қолдану көзқарасы тұрғысынан салық төлеушілерге құжаттық тексерулер жүргізуінің жоспарларын (кестелерін) талдау;

– қосымша есептелген және бюджетке өндіріп алынбаған сомалардың себептерін талдау;

– таратуға өтініш берген салық төлеушілерге жүргізілген салық тексерулерінің нәтижелерін талдау;

– салық тексерулерінің нәтижелері бойынша санкциялар қолданудың (айыппұлдар, өсімпұлдар салудың) толықтығы мен уақтылылығын талдау;

– салық төлеушілердің ұсынған салықтық есептілігін талдау, салық төлеушілердің есебінде тұрған салық салу объектілеріне қатысы бар әртүрлі көздерден мәліметтер пайдалану бойынша салық органының жұмысын талдау;

– салықтық есептілікке жүргізілген камералдық бақылау нәтижелерін өңдеудің толықтығын бақылауды жүргізу;

– салықтар мен бюджетке төленетін төлемдер бойынша берешекті төмендету жөніндегі шаралардың қабылдануын бақылау және т.б. [7].

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Қазақстан жолы-2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты жолдауында Қазақстан әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына кіру стратегиясында, салық саясатының қазіргі мәселелеріне тоқталып, салық жүйесін тұрақтандыруымыздың және оны жетілдірудің тиімді бағыттарын анықтап, қолдануымыз керектігін басып айтқан. Соның ішінде:

– өндіріс және жаңа технологиялар саласындағы салық салу объектілері үшін қолайлы салық режімін енгізу;

– салық жүйесінде қолданыстағы салық жеңілдіктеріне ревизия жүргізіп, оларды мейілінше тиімді ету;

– салық әкімшілігін ырықтандыру (либерализация) және кеден әкімшілігін жүйелендіру саясатын жалғастыру;

– салық есептілігін жеңілдетіп әрі мейілінше азайту;

– нарықтық қатынастар жағдайында қызмет атқаратын салық төлеуші тұлғалардың салықтан жалтару жолдарын іздестіруге емес, нарықтық бәсекелестікке барынша ынталандыру;

– салықтық қадағалауды прагматикалық азайту шаруашылық субъектілерінің салық қызметі мен диалогын азайтуы керек 2020 жылдан бастап салықтық несиелендіру практикасы енгізілу керектігін атап өткен [8].

Бұл ретте басты міндет – кәсіпкерлердің инвестициялық белсенділігін ынталандыру. Салық саясатының тиімділігін арттыру әлеуметтік бағыт алуға тиіс екендігін ескерген жөн.

Осы ретте «Ақ жол» партиясының төрағасы Азат Перуашев ҚР Парламенті Мәжілісінің Қаржы және бюджет комитетінде салықтық әкімшілендіру мәселелері бойынша өткен конференциясында «Шамадан тыс салықтық әкімшілендіру кәсіпкерлерге қосымша салық салудың жасырын түрі болып табылады. Салықтық әкімшілендірудің ең өзекті мәселесіне есеп берудегі кез келген қателік үшін бизнеске салынатын тұрақты айыппұлдар айналды. Сонымен бірге бұл қателіктер техникалық себептермен, не салық органдарының жұмысындағы кемшіліктермен де байланысты болуы мүмкін. Жағдайлардың басым көпшілігінде мұндай қателіктер бюджетке ешқандай зиян келтірмейді, демек айыппұлдар төлету үшін пайдаланылмауы тиіс. Әйтпесе кәсіпкерлер жасырын түрде қосымша салық салумен бетпе-бет келіп отыр» – деп айтып өтті.

Қорытынды

Осыған байланысты, қазіргі кезде салықтық әкімшіліктендірудің тиімділігін арттыру мақсатында және салық төлеушілермен қарым-қатынасты оңтайландыру бойынша келесідей іс шаралар жүргізілген:

– тіркеу есебінен шығару үшін дара кәсіпкерлер ұсынатын құжаттар саны 7-ден 4-ке дейін қысқартылды;

– салық төлеушінің кабинеті арқылы растау құжаттарын бермей электрондық декларациялау жүргізу мүмкіндігі енгізілді;

– оңайлатылған декларация негізіндегі арнаулы салық режимін қолданатын дара кәсіпкерлер бухгалтерлік есеп жүргізуден босатылды;

– 2016 жылдан бастап ірі салық төлеушілерге қатысты электрондық аудит енгізілді [6].

Бұл шаралардың нәтижесінде «Салық салу» индикаторы бойынша Қазақстан позициясын арттыруға және халықаралық сауда бойынша рейтингін 185-ден 173-ке дейін, сондай-ақ Дүниежүзілік банктің «Doing Business» жалпы рейтингін 77-ден 61-ге дейін жақсартуға мүмкіндік берді. [6]

Біздің пікірімізше, салықтық әкімшіліктендірудің тиімділігін арттыру үшін келесідей шараларды іске асыру қажет:

– экономикалық субъектілерді салықты өз еркімен төлеуге ынталандыруға бағытталған салық жүйесінің қарапайымдылығын, түсініктілін арттыру;

– мемлекеттік кірістер органдар қызметкерлерінің жеке және заңды тұлғалармен қатынасын шектеу мақсатында салықтық әкімшілендіру үдерісін толықтай автоматтандыру;

– салық салудың макроэкономикалық үдерістеріне тұрақты талдау мен болжау жүргізу үшін қолданылатын бастапқы деректер базасын дайындау;

– салық салу үдерісін болжау және жоспарлау механизмін жетілдіру.

Сонымен қатар, қазіргі экономикалық жағдайда кірістердің түгел жиналмауы мен кірістердің қосымша көздерін іздеуге байланысты бюджет тәуекелдерін бағалау мәселесі өте өзекті.

Әдебиеттер

1 Мемлекет басшысы Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар, «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік».

2 Щербинин А.Т. Проблемы повышения эффективности налогового контроля [Электронный ресурс]: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. экон. наук: 08.00.10 – М.: РГБ, 2002.

3 Карташова Г.Н. К вопросу о разработке методики оценки эффективности работы налоговых органов //Налоговый вестник. – 1999. – № 11. – С.31-34.

4 Eichfelder S., Schorn M. Tax compliance costs: A business-administration perspective // FinanzArchiv. – 2012. – № 68. – P. 191–230.

5 Proskura K.P., Kapustyan O.M. Методологічні засади податкового адміністрування. Actual Problems of Economics, 2012, no. 136, pp. 195–202.

6 Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 31 желтоқсандағы № 1424 қаулысымен қабылданған Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің 2014 - 2018 жылдарға арналған стратегиялық жоспары.

7 Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті Төрағасының 2013 жылғы «29» сәуір № 76 нқ бұйрығына қосымша «Бюджетке түсетін түсімдердің толықтығы мен уақтылығын, бюджеттен салық сомаларының қайтарылуын, салықтық және кедендік әкімшілік етудің тиімділігін бақылауды жүзеге асыру жөніндегі әдістемелік ұсынымдар».

8 Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты», 14.12.2012 жыл.

References

1 Memleket basşısı N.Nazarbaevtıñ Qazaqstan xalqına joldawı. 2017 jılğı 31 qañtar, «Qazaqstannıñ üşinşi jañğırwı: jahandıq bäsekege qabilettilik»

2 Shcherbinin A.T. Problemy povysheniya effektivnosti nalogovogo kontrolya [Elektronnyy resurs]: Avtoref. dis. na soisk. uchen. step. kand. ekon. nauk: 08.00.10 – M.: RGB, 2002.

3 Kartashova G.N. K voprosu o razrabotke metodiki otsenki effektivnosti raboty nalogovykh organov //Nalogovyy vestnik. 1999, № 11. S.31-34.

4 Eichfelder S., Schorn M. Tax compliance costs: A business-administration perspective // FinanzArchiv. 2012. № 68. P. 191–230.

5 Proskura K.P., Kapustyan O.M. Metodologíchní zasadi podatkovogo admínístruvannya. Actual Problems of Economics, 2012, no. 136, pp. 195–202.

6 Qazaqstan Respwblïkası Ükimetiniñ 2014 jılğı 31 jeltoqsandağı № 1424 qawlısımen qabıldanğan Qazaqstan Respwblïkası Qarjı mïnïstrliginiñ 2014 - 2018 jıldarğa arnalğan strategïyalıq jospar

7 Respwblïkalıq byudjettiñ atqarılwın baqılaw jönindegi esep komïteti Törağasınıñ 2013 jılğı «29» säwir № 76 nq buyrığına qosımşa «Byudjetke tüsetin tüsimderdiñ tolıqtığı men waqtılılığın, byudjetten salıq somalarınıñ qaytarılwın, salıqtıq jäne kedendik äkimşilik etwdiñ tïimdiligin baqılawdı jüzege asırw jönindegi ädistemelik usınımdar»

8 Qazaqstan Respwblïkası Prezïdentiniñ Qazaqstan xalqına joldawı «Qazaqstan-2050» strategïyası: qalıptasqan memlekettiñ jaña sayasï bağıtı», 14.12.2012 jıl.

IRSTI 06.73.15

Zh.B. Kazbekova[1], A.R. Rakhimova[*1]

[1]Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
*E-mail: alliyahvip@yahoo.com

PROBLEMS OF FUNDS' FORMATION AND USE OF LOCAL BUDGETS IN KAZAKHSTAN

Leading, decisive role in the formation and development of any modern society's economic structure plays government regulation, carried out within the framework of the chosen economic policy authority. One of the most important mechanisms that allow the state to carry out economic and social regulation is a financial mechanism – the financial system of a society, the main element of which is the state budget. Exactly through the financial system, the government forms centralized and affects the formation of decentralized funds, providing the ability to perform functions assigned to public authorities. The value of local budgets, including both regional budgets and cities of regional importance and areas, can hardly be overestimated; almost all the activities of providing public services to the population are carried out at this level. The article outlines the basic problems of formation and use of local budgets' funds in Kazakhstan. In particular, the authors analyze the dynamics of tax receipts and non-tax payments to local budgets. The article considers the role and economic essence, functions and structure of local budgets. The basic problems of the local budgets' use are revealed and the ways of their solution are offered.

Key words: budget, local budget, regional budget, state budget planning.

Ж.Б. Қазбекова, Ә.Н. Рахимова

Қазақстанда жергілікті бюджет қаражатын қалыптастыру және пайдалану мәселелері

Мемлекеттің биліктің таңдаған экономикалық саясат шеңберінде кез келген қазіргі заманғы қоғамның экономикалық құрылымын қалыптастыруда және дамытуда жетекші және анықтаушы рөлді мемлекеттік реттеу атқарады. Мемлекетке экономикалық және әлеуметтік реттеуді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін аса маңызды механизмдердің бірі қаржы механизмі – басты буыны мемлекеттік бюджет болып табылатын қоғамның қаржы жүйесі. Мемлекеттің қаржы жүйесі мемлекеттік органдарға жүктелген функциялардың орындалуын қамтамасыз ете отырып, орталықтандырылған және орталықтандырылмаған ақшалай қаражат қорларын қалыптастыруға әсер етеді. Облыстық бюджеттерді, сондай-ақ облыстық маңызы бар қалалар мен аудандардың бюджеттерін қамтитын жергілікті бюджеттер мәнін асыра бағалау қиын; іс жүзінде халыққа мемлекеттік қызмет көрсету бойынша барлық қызмет дәл осы деңгейде жүзеге асырылады. Мақалада Қазақстандағы жергілікті бюджеттерді қалыптастырудың және пайдаланудың негізгі мәселелері қарастырылады. Атап айтқанда, авторлар жергілікті бюджеттерге салықтық және салықтық емес түсімдер динамикасын талдаған. Мақалада жергілікті бюджеттің экономикалық мәні және рөлі, қызметтері мен құрылымы анықталған. Жергілікті бюджеттерді пайдаланудағы негізгі мәселелері анықталып, оларды шешу жолдары ұсынылған.

Түйін сөздер: бюджет, жергілікті бюджет, облыстық бюджет, мемлекеттік бюджеттік жоспарлау.

Ж.Б. Казбекова, А.Н. Рахимова

Проблемы формирования и использования средств местных бюджетов в Казахстане

Ведущую, определяющую роль в формировании и развитии экономической структуры любого современного общества играет государственное регулирование, осуществляемое в рамках избранной властью экономической политики. Одним из наиболее важных механизмов,

позволяющих государству осуществлять экономическое и социальное регулирование, является финансовый механизм – финансовая система общества, главным звеном которой является государственный бюджет. Именно посредством финансовой системы государство образует централизованные фонды и воздействует на формирование децентрализованных фондов денежных средств, обеспечивая возможность выполнения возложенных на государственные органы функций. Значение местных бюджетов, включающих как областные бюджеты, так и городов областного значения и районов, сложно переоценить; практически вся деятельность по оказанию государственных услуг населению осуществляется именно на этом уровне. В статье изложены основные проблемы формирования и использования средств местных бюджетов в Казахстане. В частности, авторы анализируют динамику по поступлениям налоговых и неналоговых платежей в местные бюджеты. В статье рассмотрена роль и экономическая сущность, функции и структура местных бюджетов. Выявлены основные проблемы использования средств местных бюджетов и предложены пути их решения.

Ключевые слова: бюджет, местный бюджет, областной бюджет, государственный бюджет, планирование.

Introduction

Leading, decisive role in the formation and development of any modern society's economic structure plays government regulation, carried out within the framework of the chosen economic policy authority. One of the most important mechanisms that allow the state to carry out economic and social regulation is a financial mechanism – the financial system of a society, the main element of which is the state budget. Exactly through the financial system, the government forms centralized funds and affects the formation of decentralized funds, providing the ability to perform functions assigned to public authorities. The value of local budgets, including both regional budgets and cities of regional importance and areas, can hardly be overestimated; almost all the activities of providing public services to the population are carried out at this level.

Experimental part. Local budgets are one of the main indicators of regions' economic performance that provide largely the level of consumption in the region, centrally directing financial resources to solve the strategic objectives, development of the priority sectors of industry in the region, agriculture and social spheres. Budgetary and economic rights, granted to these bodies, give them an opportunity to constitute, consider, approve and execute their budgets; to control companies passed to their management and to receive income from them. In the context of the financial crisis, the most pressing issues are formation and use of local budgets' funds, from which budget funding depends.

The economic essence of local budgets is manifested in their assignment. They perform the following functions:

– formation of money funds, which are local authorities' financial support;

– distribution and use of these funds between sectors of the national economy;

– control over financial and economic activities of enterprises, organizations and institutions subordinated to these authorities [1, p.363].

The structure of local budgets is similar to the structure of the republican budget and consists of the following sections:

– revenues (tax revenues, non-tax revenues, revenues from capital transactions, received official transfers);

– expenses;

– operating balance:

– net budget financing (budget loans, repayment of budget loans):

– balance on transactions with financial assets (acquisition of financial assets: proceeds from the sale of the state financial assets):

– deficit (surplus) budget;

– deficit financing (use of surplus) budget (receipt of loans, repayment of loans, movement of budget surpluses).

Budgets are the financial base of local authorities. Basis of the country's financial system are the decentralized finances, because especially in this area there is a formation of the predominant share of the state's financial resources. At the same time, a substantial part of the funds are later on directed to finance the budget organizations; commercial organizations in the form of subsidies, grants, and also are returned to the population in the form of social transfers (pensions, benefits, scholarships, etc.).

In the terms of fiscal decentralization, local authorities are provided by the authority to establish the tax base, determine rates for certain local taxes and fees, introduce tax incentives to encourage certain sectors of the economy at the local level, and determine the cost structure.

Consequently, one of the basic methodological principles of budget management is both the decentralization of Kazakhstan's budgetary system and stimulation of budgetary self-sufficiency of country's regions. Theoretical studies define fiscal decentralization as the transfer of management functions from the central government to regional and local authorities (i.e. empowerment of subordinate budgets on the basis of reduction in the federal budget powers).

Real decentralization of budgets at all levels is determined by the presence of its own sources of revenue and budgetary powers of the local executive bodies. Decentralization can improve management efficiency by approximation of power to the voters, and therefore allows to take into account territorial features more fully and preferences of the each territory's population. Local budgets are the regional economy's main efficiency indicator; they provide largely the level of region population's consumption as they finance development of local and food industries and public utilities as well.

Since the local governments provide development processes of the region and Kazakhstan's regions differ significantly from each other (in climate, population, industrial development, natural resources and others), therefore regional budgets' financing should be different and take into account the region's peculiarities. Among the regions of the Republic of Kazakhstan there is a significant difference in economic development which is related to a number of factors. It is well known that the socio-economic situation in the regions is associated with the presence of large enterprises, number of resident population, its age structure, etc. These factors determine the ability of local executive bodies in the formation of income generation and cost planning of local budgets. The current situation of uneven economic development of Kazakhstan's regions strongly requires elaboration of tools to assess the level and quality of population lives as a management efficiency's criterion in the regions of Kazakhstan. Regional regulation's policy should seek to reduce scales of inter-regional disproportions in the level of socio-economic development [2, p.74].

Increasing the incomes of local budget depends on the proper tax planning and forecasting of local government, effective use of communal ownership.

According to the Budget Code of the Republic of Kazakhstan, local budget revenues are formed at the expense of tax and non-tax revenues, transfers from the republican budget, sales revenue from fixed assets and income from financial assets. Note that non-tax revenues to local budgets include: dividends on the companies' shares which are community property; revenues from lotteries held by local authorities; rewards for (interest) loans from local budgets; proceeds of the property sale belonging to local authorities; revenues from service realization by government agencies subordinated to local authorities; proceeds of a rental property of communal ownership; revenues from government procurement, organized by public institutions subordinated to local authorities; proceeds of land lease; pollution charges to the local government environment protection funds in the amount of 50%; other administrative charges; administrative fines and penalties imposed by state institutions subordinated to local executive bodies; other revenues prescribed by law of the Republic of Kazakhstan.

Consider indicators of the local budgets revenues in Table 1 [3].

Table 1 – Revenues of local budgets for years 2011-2015

(Mln tenge)

The name of indicators	2011	2012	2013	2014	2015
Taxes	777 674	850 526	981 126	1 119 761	1 268 419
Non-tax revenue	22 391	33 441	29 957	35 572	41 230
Proceeds from the sale of fixed assets	31 349	36 917	33 804	35 222	47 160
Proceeds of transfers	1 287 764	1 486 553	1 632 854	1 820 369	1 927 592
Revenues	2 119 178	2 407 437	2 677 740	3 010 924	3 284 401

* Source: according to the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan [4]

From the data presented, from 2011 to 2015 it is clear that the dynamic of tax revenue is characterized by growth of 63%. Non-tax revenues in the analyzed period are increased by 81%, proceeds from the sale of fixed capital are increased by 50%. Transfers are also characterized by a significant growth of 49%. This is due to several factors. Firstly, in accordance with the current legislation, local budgets receive only a certain part of all taxes to be paid and other obligatory payments such as personal income tax, social tax, excise duties on certain types of goods, as well as property taxes (land tax, property tax and vehicle tax) [5].

Secondly, due to the fact that challenging tasks of financing local infrastructure are assigned to local budgets, a significant part of social spending (education, health, etc.), The Republican budget has to support the local executive bodies through the providing of transfers. Thirdly, in accordance with the Budget Code, the largest revenue sources (corporate income tax, VAT) are fully transferred to the republican budget. At the level of local budgets, predominantly small taxes on fiscal significance and fees are charged [6, p.74].

Table 2 below shows the tax structure of local budgets in Kazakhstan.

Table 2 – Tax structure of local budgets for the years 2011-2015 (in % to previous year)

The name of indicators	2011	2012	2013	2014	2015
1. Individual income tax	34,6	36,7	38,3	39,2	38,9
2. Social tax	29,9	29,8	30,3	30,5	30
3. Excises	5	5,6	5,9	6	5,5
4. Property tax	7,6	7,5	8,1	7,7	7,6
5. Land tax	5,9	6,1	6,9	6,8	6,9
6. Vehicle tax	8,3	6,4	6,3	6,2	6,2
7. Other	8,7	7,9	4,2	3,6	4,9
ALL taxes:	100	100	100	100	100

* Source: according to the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan [4]

Table 2 shows that in the tax structure of local budgets is dominated by IITs (38,9% in 2015, among all types of taxes), social tax was 30% in 2015, property tax – 7,6%, land tax – 6,9%, vehicle tax – 6,2%, other taxes amounted to 4.9% in 2015. In turn, the forecast for taxes on international trade and external operations for 2017 is defined in the amount of 914,7 billion tenge with an increase against the assessment in 2016 by 31,5 billion tenge, or 3,6% (in 2018 – 912 billion , in 2019 – 923,7 billion KZT). On non-tax revenue, forecast for 2017 is defined in the amount of 113,7 billion tenge with a decrease against the assessment in 2016 by 158,9 billion tenge through the current year's one-time revenue, as mentioned above (in 2018 – 114,7 billion tenge, 2019 – 163,9 billion tenge) « [7].

Results and discussion. Having considered the tax structure of local budgets, we can see that the local budgets receive such taxes as IIT, social tax, excise tax, property tax, land tax and so on. However, such types of taxes as corporate income tax, VAT and excise taxes on imports, crude oil, etc., come to the Republican budget. In our view, this practice does not stimulate regions to the tax administration and proper control. From our point of view, to address the problem of strengthening the incomes of local budgets we could benefit from the expertise of Germany, where the largest taxes form two or three budgets at once (are shared between the budget system's levels approved by the standards). In this way a proper collection of taxes and compliance with fiscal discipline are ensured. It can be done likewise in Kazakhstan distributing revenues from CIT, VAT and excise duties on imports, crude oil, etc., between the state and local budgets.

Resolving the problems of regions' financial autonomy of the country should aim at stimulating development of its own tax base, providing incentives for local authorities to strengthen their own sources of formation of local budgets. In that regard, it would be useful to supplement financial equalization model, based on the provision of

transfers from the national budget, with the related levers [8, p.96]. In particular, the corporate model of budgetary framework of the European countries can be used: wide participation of regional authorities in the redistribution of national income; availability of own and regulatory taxes and income for each level of the budget system.

Official transfers and funds from the reserve of the Republic of Kazakhstan's Government in the budget of certain regions, provided from the national budget in years 2010 – 2015 ranged from 50 to 70% of the budget. In particular, the share of official transfers amounted to 70.6% of total revenues in Zhambyl region, Kyzylorda region – 55.0%, South Kazakhstan region – 52.4%. In addition, the current system of intergovernmental transfers, serving as a tool of fiscal equalization, is perceived as non-transparent mechanism for balancing local budgets at the local level of public administration, limiting the economic incentives of regions [9, p.107].

Violations were detected in 2015 when using special-purpose transfers by the local executive bodies which were allocated from the republican budget. The total amount of budget legislation's identified violations amounted to 125 459.3 million tenge, including: unwarranted use of budgetary funds; violation of the rules for budgetary accounting and financial reporting, violation of public procurement procedures, etc.

The current system of budget withdrawals is also a controversial issue which often has a negative effect on the desire of regions to significantly replenish the revenue of their budgets. Budget withdrawals from local budgets to the national budget are scheduled for the years 2016-2017 in an amount of $ 102.1 billion KZT, 121.1 billion KZT and 140.2 billion tenge respectively. The largest share of the budgetary exemptions accounts for for Almaty. At the same time, in 2015 the volume of budget withdrawals from local budgets of Mangistau region and Astana decreased on average by 60%. Increase seizures occurred from the budget of Atyrau region. The composition of the main budget donors does not change due to the presence and concentration in these areas of natural, human and financial resources.

The autonomy of local budgets should be provided by effective governance. At the same time, to ensure that the revenue authority complies with the supplies and in order to create conditions for the local self-government's development in Kazakhstan, it is necessary to create more efficient financial base of local budgets.

In practice, the local public administration in Kazakhstan is working ineffectively for several reasons:

the absence of a coherent system of state territorial administration at its low levels;

lack of understanding of the local authority essence and its capabilities from the authorities;

strengthen the opposition of local authorities from the regional elites in connection with the competition in the allocation of resources and powers;

weakness of the economic and financial bases of local authorities;

in some cases – possible inconsistencies and poor drafting of legislation;

the lack of staff preparedness in relation to the difference in the level of stuff training on the territory of Kazakhstan;

insufficient scientific-methodological and information provision of place and role of local authorities in solving the state problems;

non-optimal structure of the management bodies;

weakness and inefficiency of local control over the control mechanisms activities rather than by the state, population and the public.

As international experience shows, there is no single ideal model of intergovernmental relations that is suitable for all countries. On the contrary, this sector is characterized by a great diversity of national systems which often contradict the standard theory of the optimal model. Such systems can be characterized both as advanced and limited powers of local authorities in the process of local budgets formation.

In Kazakhstan, it is advisable to ensure the right of local authorities to adopt, within the law, independent decisions to organize budget process. We consider it appropriate to use the methods of leveling selective regional policy, which is manifested in stimulating investments in backward regions and providing the latest financial aid. As is known, Kazakhstan has the priority to develop Astana and Almaty. This could serve as an impetus to involve other regions through the cooperation in their development towards a highly urban environment of the main part of the population. In so doing, it is necessary to save the compensating regional policy in relation to underdeveloped regions by providing them with guaranteed services, aligning infrastructure security. Compensating regional economy in Kazakhstan should be based on the fact that local taxes play an important role in it, as a stimulus for the development of Kazakhstan's certain region.

Thus, it is necessary to strengthen the role of local taxes. This requires review of the rates

and benefits, or the taxes to be entering into the national budget should be left in the local budgets according to certain standards. Thus, with respect to taxes on property, the focus should be given to the establishment of an information exchange between the registration authorities of Kazakhstan and the Ministry of Internal Affairs of the Tax Committee of the Ministry of Finance.

In addition to improving tax administration and changes in taxes accrued to the local budgets, a change of the state assets management system is necessary. Effective management of state assets based on clarifying types of assets, the determination of state assets' strategic types and the priority right to purchase, the personification of the responsibility for the efficient use of assets, will have a positive impact and increase the incomes of local budgets.

Implementation of these recommendations will increase the efficiency of the state financial control's system which ultimately is the key to the implementation of fiscal policy. It is necessary to further improve the existing legislation designed to promote the development of methodological base, terminological consistency and the formation mechanism of the state financial control system's functioning, strengthening the financial base of local budgets [10, p.181].

Among the activities that strengthen its own financial base of local budgets, it can be highlighted the following. Focusing on the experience of Russia, it should be noted that it is necessary to make the transition to the real estate tax, replacing the existing tax "on personal property", "land tax" and "property tax", provided that the market valuation of real estate and crediting of the tax were improved according to the norm of 100% into the revenues of local budgets. It would also be useful to differentiate the real estate tax in the following categories: a tax on built-up areas, a tax on housing, tax on buildings for production purposes, a tax on forest land, agricultural land tax. Rates of these taxes should be determined by local authorities when preparing the budget for the next year. It is appropriate to create conditions for effective use of the population's self-taxation system as an additional source of income for local budgets. In modern conditions of housing estates development and gardening companies, in virtually all regions of the country, local governments are obliged to assume the powers of the social and cultural improvement of built in this manner territories, construction of necessary communications, as well as the decision of the inevitable environmental problems (garbage removal, landscaping, improvement of roadside banding, etc. [9, p.111].

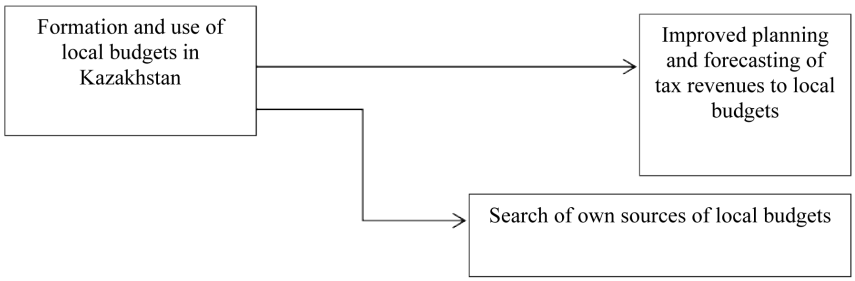

Figure 1 – Measures to improve the formation and use of local budgets
Note: compiled by the author

Improve the process of formation and use of funds of local budgets in Kazakhstan is possible by means of measures, presented in Figure 1. Revenues prediction of the local budgets should be improved through the use of modeling. This method involves the theoretical analysis and practical actions aimed at the development and use of models. The value of income is represented as a function of its constituent factors. Predictive value of income's each item is calculated by this dependence on the predictive values of factors. Modeling is actively used at the national level, but is much less used to predict the revenues of local budgets, so it should be used in the prediction of local budgets.

Method of tax revenues calculation is not yet completely developed; there is an insufficient data base which is necessary for reliable modeling of the various factors' influence on the amount of tax revenue. Because of an objective uncertainty of tax revenues' forecasts, the differences between planned and actual volumes of mobilization

are inevitable. However, the implementation of planned targets is dependent not only on the efforts of the competent authorities, the economy and the performance of companies-taxpayers, but also on how is realistic and achievable plan for the position, how accurate were the calculations and forecasts underlying during its development. The basis for accurate and informed planning of local budgets' tax revenues should be a comprehensive analysis of the socio-economic indicators in conjunction with the assessment of taxes in prior periods, creating favorable conditions for taxpayers enable companies to reduce the amplitude of the oscillation parameters of their economic activity.

Conclusion

Therefore, the basic problems of the formation and use of local budgets in Kazakhstan were considered: inefficient tax planning and forecasting, lack of local budgets' own funds. The ways of solving these problems have been proposed: the use of modeling in the process of tax forecasting and planning, distribution of most major taxes between the state and local budgets, implementation of a budgetary framework's corporate model of the European countries, creation of more effective local budgets' financial base, as well as providing local authorities with the right to make, under the law, independent decisions on the organization of budget process.

References

1 Kim L. Regionalnaya neravnomernost urovnya zhizni naseleniya v Kazahstane // Aktualnyie problemyi ekonomiki. – #11. – 2012 g., – S.363.

2 Drobozina L. A. Finansyi: uchebnik dlya vuzov. – M.: YuNITI-DANA, 2014. – 480 s.

3 Byudzhetnyiy kodeks Respubliki Kazahstan ot 4 dekabrya 2008 goda # 95-IV (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 26.07.2016 g.) // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30364477

4 Ministerstvo finansov RK // http://kgd.gov.kz/ru/content/dinamika-postupleniy-nalogov-i-platezhey-v-gosudarstvennyy-byudzhet-1

5 Byudzhetnyiy kodeks Respubliki Kazahstan ot 4 dekabrya 2008 goda # 95-IV (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 26.07.2016 g.), stat'I 49-52

6 Zavyalov D. Yu. Potentsial mezhbyudzhetnogo regulirovaniya kak instrumenta byudzhetnoy politiki // Finansyi. – 2016. – #3. – S.74 – 79.

7 Sultanov B. Na 3,3% planiruetsya uvelichit dohodyi byudzheta Kazahstana v 2017 godu // https://liter.kz/ru/news/show/23676-na_3_3_planiruetsya_uvelichit_dohody_byudzheta_kazahstana_v_2017_godu.

8 Polyak G. B. Finansyi. Denezhnoe obraschenie. Kredit: uchebnik dlya vuzov. – M.: YuNITI-DANA, 2016. – 751 s.

9 Akberdina A. Puti ukrepleniya bazyi mestnyih byudzhetov Kazahstana v sovremennyih usloviyah. Materialyi Respublikanskoy nauchno-teoreticheskoy konferentsii «Seyfullinskie chteniya – 11: Molodezh i nauka». – 2015. – T.1, ch.2. – S.107-111.

10 Byudzhet i byudzhetnaya sistema: uchebnik / pod red. prof. Mst.P. Afanaseva. – M.: Yurayt, 2010. – 552 s.

Литература

1 Ким Л. Региональная неравномерность уровня жизни населения в Казахстане // Актуальные проблемы экономики. – №11. – 2012. – С.363.

2 Дробозина Л. А. Финансы: учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2014. – 480 с.

3 Бюджетный кодекс Республики Казахстан от 4 декабря 2008 года № 95-IV (с изменениями и дополнениями по состоянию на 26.07.2016 г.) // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30364477

4 Министерство финансов РК // http://kgd.gov.kz/ru/content/dinamika-postupleniy-nalogov-i-platezhey-v-gosudarstvennyy-byudzhet-1

5 Бюджетный кодекс Республики Казахстан от 4 декабря 2008 года № 95-IV (с изменениями и дополнениями по состоянию на 26.07.2016 г.), статьи 49-52

6 Завьялов Д. Ю. Потенциал межбюджетного регулирования как инструмента бюджетной политики // Финансы. – 2016. – №3. – С.74 – 79.

7 Султанов Б. На 3,3% планируется увеличить доходы бюджета Казахстана в 2017 году // https://liter.kz/ru/news/show/23676-na_3_3_planiruetsya_uvelichit_dohody_byudzheta_kazahstana_v_2017_godu.

8 Поляк Г. Б. Финансы. Денежное обращение. Кредит: учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2016. – 751 с.

9 Акбердина А. Пути укрепления базы местных бюджетов Казахстана в современных условиях // Материалы Республиканской научно-теоретической конференции «Сейфуллинские чтения – 11: Молодежь и наука». – 2015. – Т.1, ч.2. – С.107-111.

10 Бюджет и бюджетная система: учебник / под ред. проф. Мст.П. Афанасьева. – М.: Юрайт, 2010. – 552 с.

IRSTI 06.81.12

A.P. Zhaishylyk[*1], Xu Lifan[1]

[1]Nanjing University of Science and Technology,
School of Economic and Management, Nanjing, China
[*]E-mail:aiko_93a@mail.ru

DEVELOPMENT AND COMPETITIVENESS OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN KAZAKHSTAN

Development of small and medium-sized enterprise is the basis of any economy. The experience of developed countries shows that the creation and development of small and medium enterprise gives opportunity for economic recovery. Also it helps to form and develop a competitive environment and overcome sectoral and regional monopolies. Moreover, there is a saturation of the market in goods and service. It also can carry out de-monopolization of the economy. Furthermore, through developing technological progress, the tangible and intangible resources can be used effectively. Also, it can lead to increase export potential of country and it can be foster to format the middle classes, which is one of the key factor of sustainable development of country. These benefits contribute to the fact that small and medium enterprise is an essential element of the market economy, attractive to hundreds of thousands of people. This article examines the current condition of the small and medium enterprises in Kazakhstan and its competitiveness. In addition, there was described contribution of Kazakhstani small and medium enterprises to gross domestic product of the country. The weakest indicators in Kazakhstani small and medium enterprises development are low rate of real annual sale growth, low share of companies obtained international certification, low share of companies using websites, low percentages of companies investing in research and development activities. As the main obstacles of running business-high tax rates, corruption and access to finance were determined. In the conclusion were provided the suggestion for raising the level of competitiveness of Kazakhstani small and medium enterprises.

Key words: small and medium-sized enterprises, competitiveness, government support.

А.П. Жайшылық, Сюй Лифан

Қазақстан шағын және орта кәсіпкерліктің бәсекеге қабілеттілігі және дамуы

Шағын және орта кәсіпкерліктің дамуы кез келген экономиканың негізі болып табылады. Дамыған елдердің тәжірибесіне сүйене келсек, шағын және орта бизнесті дамыту, ол экономикалық ақуалды қалпына келтіруге мүмкіндік береді деп көрсетеді. Сондай-ақ, шағын және орта бизнес бәсекеге қабілетті ортаны қалыптастыруға және салалық пен өңірлік монополияларды жеңуге көмектеседі. Сонымен қатар, техникалық прогресс күшейту арқылы материалдық және материалдық емес ресурстарды тиімді пайдалануға болады. Сондай-ақ, елдің экспорттық потенциалын арттырумен қатар, қоғамда орта таптардың қалыптасуына септігін тигізеді. Осы аталған факторлар елді тұрақты дамуға жағдай жасайды. Бұл мақалада Қазақстанның шағын және орта кәсіпорындардың қазіргі жағдайы және оның бәсекеге қабілеттілігі қарастырылады. Сонымен қатар, елдің жалпы ішкі өнімінің қазақстандық шағын және орта кәсіпорындардың үлесі анықталып, сипатталады. Қазақстандық шағын және орта кәсіпорындарды дамыту ең әлсіз көрсеткіштері мыналар: нақты жылдық сатылымның өсу төмендігі, халықаралық сертификатқа ие компаниялардың үлесінің төмендігі, веб-сайттарды пайдаланатын компаниялардың үлесінің төмендігі, ғылыми-зерттеуді дамытудағы инвестиция мөлшерінің аздығы болып табылады. Шағын және орта кәсіпкерлікті қалыптастыруда негізгі кедергілердің бірі – салық мөлшерінің жоғары болуы мен елде жемқорлықтың өршуі болып табылады. Мақаланың қорытындысында, қазақстандық шағын және орта кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін ұсыныстар қарастырылады.

Түйін сөздер: шағын және орта кәсіпкерлік, бәсекеге қабілеттілік, мемлекеттік қолдау.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

А.П. Жайшылык, Сюй Лифан

Развитие и конкурентоспособность малого и среднего предпринимательства в Казахстане

Развитие малого и среднего предпринимательства является основой любой экономики. Опыт развитых стран показывает, что создание и развитие малого и среднего бизнеса дает возможность для восстановления экономики. Кроме того, она помогает формировать и развивать конкурентную среду для преодоления отраслевых и региональных монополий. А также происходит насыщение рынка товарами и услугами. Она также может осуществлять демонополизацию экономики. И здесь нужно подчеркнуть, что за счет развития технического прогресса материальные и нематериальные ресурсы могут быть эффективно использованы. Кроме того, это может привести к увеличению экспортного потенциала страны и быть приемлемым для формирования среднего класса, который является одним из ключевых факторов устойчивого развития страны. Эти преимущества способствуют тому, что малый и средний бизнес является одним из важнейших элементов рыночной экономики, привлекательной для сотен тысяч людей. В данной статье рассматривается текущее состояние малого и среднего бизнеса в Казахстане и ее конкурентоспособности. Кроме того, был описан вклад казахстанских малых и средних предприятий в валовой внутренний продукт страны. Самые слабые показатели в казахстанском развитии малых и средних предприятий – это низкие темпы реального годового роста продажи, низкая доля компаний, получивших международный сертификат, низкая доля компаний, использующих веб-сайты, низкий процент компаний, инвестирующих в научно-исследовательских и опытно-конструкторские работы. В качестве основных препятствий ведения бизнеса были определены высокие налоговые ставки, коррупция и доступ к финансированию. В заключение были предоставлены предложения относительно повышения уровня конкурентоспособности казахстанских малых и средних предприятий.

Ключевые слова: малое и среднее предпринимательство, конкурентоспособность, государственная поддержка.

Introduction

Development of small and medium-sized enterprises recognized as the core of any economy. Without the development of small and medium enterprises is difficult to talk about the stability of the macroeconomic situation of country. This is why, since independence of Kazakhstan small and medium business has been identified as an important sector of the economy.

In Kazakhstan, the development of small and medium business is one of the priorities of state policy. Its successful implementation determines the further economic and political development of the country.

Further strengthening the business environment was given extraordinary attention in the Message President of Kazakhstan "New Kazakhstan in the new world" from March 28, 2007, which defines the successive steps to support SMEs.

The government of Kazakhstan recognized that diversification of industries is required to minimize the risks resulting from its excessively resource dependent economic structure. This means industrial diversification should be realized in order to achieve sustainable, stable and long-term economic development in Kazakhstan. Furthermore, these efforts should be pursued through the expansion and diversification of the SME sector. This is because in general, SMEs play a positive role in establishing the foundation for the stability of a nation's economy, activating the development of the economy, expanding the export base, and advancing the industrial structure. The contribution of SMEs to Kazakhstan's economy is very limited, and SMEs in Kazakhstan are not well developed.

This is way, Kazakhstan government is taking account to develop and support SMEs. For example, in the implementation of the Concept of Transition of Kazakhstan to Sustainable Development for the period of 2007-2024 particularly importance is placed on efficiency and sustainability of small businesses, the establishment with their participation of new economic relations, including the foreign economic relations, activation of the production and innovation [1].

Experimental part

SMEs play a positive role in establishing the foundation for the stability of a national economy, activating the development of the economy, expanding the export base, and advancing the industrial structure. SMEs have played a fundamental role in the evolution of the economies of developed countries.

In 2015 the number of registered SME enterprises enlarged to 2.3%, and the total

number of SME had reached 1,756 thousand enterprises. Their shares to active enterprises are estimated to be 96.5% [2].

The biggest growth among all sectors was registered in service, trade real estate and education. In 2015 dynamic of registered and active SMEs showed a positive growth tendency. Generally the dynamic of growth of SMEs was started from 2010. Table 1 shows the growth tendency for the last 10 years [3]. If specifically say, the number of registered SME enterprises have grown to 123%, among these active registered SMEs accounted for 77% [4].

In absolute numbers, amount of registered SMEs has increased to 1242 thousand units in 2015 compared to 2005, while the amount of active SMEs has extended to 735 thousand units[5].

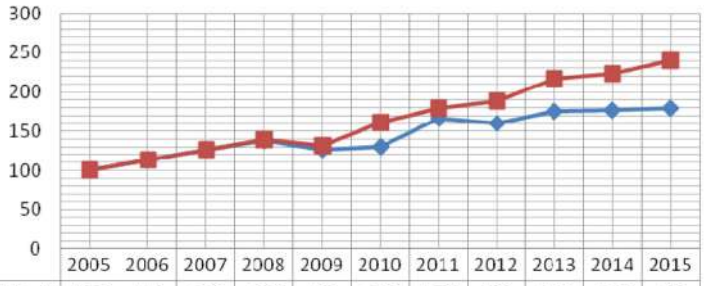

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
The growth of active SMEs,%	100	113	126	138	126	130	167	160	175	177	180
The growth of registered SMEs,%	100	113	127	140	131	161	180	188	217	223	240

Source: Fund of entrepreneurial development «Damu», www.damu.kz

According to the data from the Fund of entrepreneurial development DAMU in 2015 share of actively working SME to the number of registered have shown 56% [5].

Result and discussion

Among active SME enterprises based on their legal forms, individual entrepreneurs predominated, which didn't form legal entity but working as individual entrepreneurs instead: In 2015 total number of individual entrepreneurs was 670.2 thousand entities; agricultural farms around 158.6 thousand units, and legal enterprises 81.4 thousand units. In dynamics, active SMEs have shown general tendencies from the period of 2005 to 2015:

• Number of individual entrepreneurs for the past 10 years have raised up until 130%, which lead to a notable change in structure of active SME: Growth of individual entrepreneurs have risen from 58.6% in 2005 to 80% in 2015 [6].

However, as the result rising in the amount of individual entrepreneurs, share of the agricultural farms among active SMEs has declined, as in 2005 it was 30.9%, in 2015 it had dropped to 17.5% [7].

According to analysis of population involved in SME is portraying significance of the entrepreneurship in solving problems with unemployment. The amount of population working at SMEs as of the second period 2015 had increased 33% of total employed population. Dynamics of this index in the period of 2005 to 2015 shows a positive growth. The amount of people working at SMEs had grown by 6.3% compared to 2005.In absolute terms, the amount of workplaces in SME sector had been increased to 898 thousand. In 2015, employment rate in SME sector had raised to 140 thousand people [8].

Total number of SME has grown up until 49.7%. Share of SMEs in respect to active SME as of 2005 have declined on 1.7% and in 2015 on 8.9% [8].

In Kazakhstan the biggest part of active enterprises of SME are involved in trade (41%) and in farming (26%). According to the data of 2015 the share of active enterprises of SMEs in trade increased by 9% and in farming decreased by 6%. There are 8% of active subjects of SMEs in transport and communication, and 4% in engineering and industry [9].

Thus, through analyzing of SMES structure by sector reveals that active subjects' quantity does not show the positive tendency for national economy diversification. The history of private enterprises in Kazakhstan is shorter than 25 years, the majority of enterprisers started working in trade and services which is described by low risk and less amount of initial capital [10].

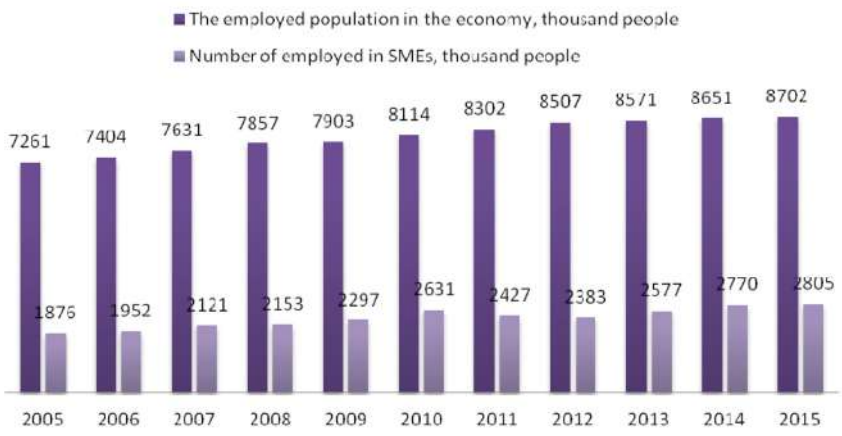

Source: http://www.stat.gov.kz

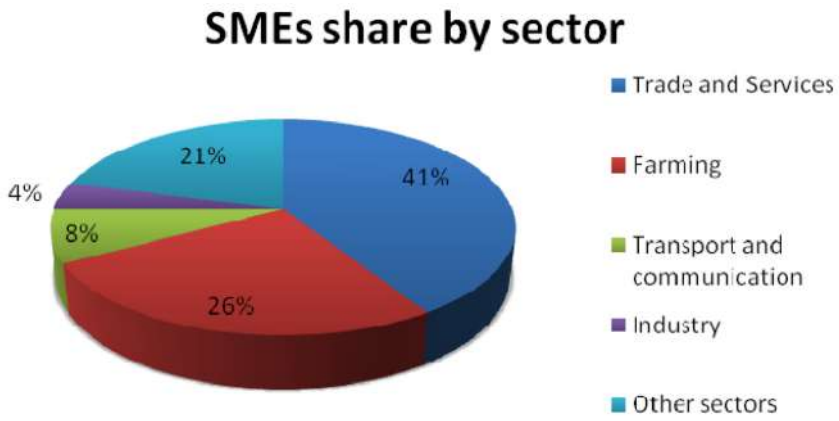

Source by: Fund of entrepreneurial development "Damu," www.damu.kz

The engagement of SMEs in transport and communication might solve the economic problem of GDP growth by increasing production. Development and normal functioning of the business sector is closely related to funding, the main source of working capital. Financing reduction of private businesses leads to reduction of the rate of GDP growth. State support of the priority sectors of the economy does not allow the portfolio reduction and even leads to increase of its size in such sectors as industry, transport, communication and services.

Private enterprise is the "forceful engine of development" of economical processes and sustainable development in most developed countries. Feature of SMEs are creation and implementation of innovation, which become a main key factor of competition in the world market. For example, in the EU, U.S., Japan the share of innovative enterprises is about 40% of the total number of SME companies. Comparative analysis of the development of the SME sector in Kazakhstan and other countries demonstrates a noticeable lag in contribution of SME to GDP and employment of our country. In the EU countries there are over 20 million businesses, in China there are about 40 million SMEs, while in Kazakhstan - twenty times less [11].

One of the most key issues of development of business units are as follows.

Lack of monitoring and control of the state to assess the effectiveness of government support measures for SME has led to the emergence of a large variety of forms of support and poor ability to track the results of their implementation in practice.

The problems that reduce the effectiveness of instruments of financial support for SMEs: high lending interest rates, lack of business start-up funding, as well as other forms of support, except for the collateral in lending to SMEs, inefficient operations and high interest rates of the ICE [13].

The administrative barriers still have a significant pressure on the business. Because of the inconsistency of the measures carried out by government agencies virtually no reduction of permits and licenses, risk assessment system is working efficiently enough. There is no mechanism for identifying and setting the loss of redundant and inefficient administrative procedures, as well as their monitoring and effectiveness.

There are systemic weaknesses in the organization of regional technology parks and business incubators: specifically, the problems related to business education, the formation of capital, the creation of infrastructure and production facilities, the lack of the use of intellectual property in the form of a contribution to the authorized capital and the lack of safeguards to protect the interests of universities and research organizations in the parks.

In general, as shown by business surveys, the main barriers to the creation of new and development of existing small innovative firms are associated with funding and staffing problems.

Conclusion and recommendation

Kazakhstan's economy is growing in unstable dynamics and is still oriented on the raw materials. In times of stagnation of economic growth, caused by fluctuations on raw materials markets, further integration of economic reforms makes it possible to transform the economy to a competitive and innovative one.

In order to realize these opportunities it is important to development of SMEs, to set innovation goals, formulate institutional terms, and mobilize innovative potential for successful transformation. Summarizing the analysis of SME conditions in Kazakhstan, it can be concluded that:

1. Improvement of economic relations of SMEs in production with the purpose of ensuring their competitiveness in the global market.

2. Both state and market price regulation on products of small and medium size businesses with the goal to raise demand among the population and increase competitiveness of local businesses both on the domestic and foreign markets.

3. Implementation of the guaranteed minimum prices system, which can provide the sufficient level of profitability for small businesses.

4. Tax concession exemption for small businesses, which invest in the priority industries or are committed to the sustainable development principle observing ecological standards.

5. Moderate protectionist policy of SMEs advocacy.

6. Growth of small businesses' investment attractiveness, various privileges implementation, which promote re-equipment of material and technical base of small businesses.

7. Control over export and import turnover of the main strategic items produced by small businesses.

8. The priority industries reconstruction and development by means of special-purpose programs to make it possible for small businesses to take the largest part of market share.

9. Direct financing of the SMEs investment projects by the government.

10. The regional franchising pattern (when a parent enterprise deals with the certain territory) fits enterprises of Kazakhstan. The main franchising for this region is involved in division of payment and fees for common advertising fund. Also it pays license and advertising fees direct to the parent franchising company. It's necessary to change current law regarding the issues of franchising activity registration. In European countries the franchising registration is performed by the franchise buyer, while in Kazakhstan it is performed by the buyer. It is necessary to formalize in legislation the liability for unauthorized use and copying of trademarks and brands, because it undermines the general development tendency in Kazakhstan.

12. From observation there is poor infrastructure which is hindering the development of SMEs. This is why, government should take account in its policy improvement of infrastructure.

13. Also, SMEs are facing lack of innovative strategy in their development. Every SMEs should develop their research and development and improve their marketing skills.

References

1 Alpysbaeva, S.N. (2013), Macroeconomic policy of Kazakhstan in terms of volatility of global markets. Proceedings of National Academy of Sciences of Kazakhstan. Social Sciences and Humanities Series, 4, 22-26. (In Russ.).

2 Acs, Z.J., Morck, R., Shaver, J.M., Yeung, B. (1997), The internationalization of small and medium-sized enterprises: A policy perspective. Small Business Economics, 9(1) ,7-20.

3 Bianchi, M., Campodall'Orto, S., Frattini, F., Vercesi, P. (2010), Enabling open innovation in small-and medium-sized enterprises: How to find alternative applications for your technologies. R&D Management, 40(4), 414-431.

4 Çakar, N.D., Ertürk, A. (2010), Comparing innovation capability of small and medium-sized enterprises: Examining the effects of organizational culture and empowerment. Journal of Small Business Management, 48(3), 325-359.

5 Committee on Statistics of Ministry of National Economics of the RK. (2015), The offcial statistical information. Available from: http://www.stat.gov.kz

6 Committee on Statistics of Ministry of National Economics of the RK. (2016), The Offcial Statistical Information. Available from: http://www.stat.gov.kz.

7 Institute of Economic Research JSC. The Analysis of current state of small and medium business in the Republic of Kazakhstan.2013.

8 Kurmanov N., Turekulova D., Doskeyeva G., Gulzhan A. (2016) A Research on Innovation in Small and Medium-sized Enterprises: The Case of Kazakhstan, International Journal of Economics and Financial Issues,6(3), 907-910.

9 Kurmanov N., Beisengaliye B., Dogalov A., Turekulova D., Kurmankulova N.(2016) Raw-material-intensive Economy and development of Small and Meduim- sized Enterprises in Kazakhstan.International Journal of Economics and Financial Issues,6(4), 1440-1445**.**

10 Mamyrbayev A.(2014) Competitiveness and Development of Kazakhstani SMEs, Social and Management Sciences, 22(1), pp. 57-64

11 Markovics, K. Competitiveness of domestic small and medium enterprises in the European Union. European Integration Studies,2005,1(4):13-21.

12 Report on Current Status of Small and Medium-Sized Enterprises in Kazakhstan. (2015), Fund of Entrepreneurial Development. Vol.7.Almaty.p160.

13 World Bank. (2015), World Development Indicators. Washington, DC: The World Bank.

МРНТИ 658.8(574)

Б.М. Алиева[1]

[1]Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан
E-mail: alieva.baglan@kaznu.kz

РОЛЬ НОВЫХ БАНКОВСКИХ ПРОДУКТОВ В ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА УСЛУГ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСНОГО СОСТОЯНИЯ ЭКОНОМИКИ

Целью статьи является определение роли новых банковских продуктов в деятельности современных коммерческих банков. Главная задача состоит в исследовании опыта внедрения новых банковских продуктов в деятельность отечественных коммерческих банков, определение влияния этого процесса на повышение качества предоставления банковских услуг. Клиентская политика современного коммерческого банка должна быть направлена на максимально полное удовлетворение потребностей клиентов в банковских услугах. При этом банки постоянно расширяют и дополняют спектр предлагаемых услуг, внедряя актуальные и востребованные услуги. Банковский сектор относится к самому непостоянному. Это связано с тем, что меняются финансовая ситуация в стране и потребности клиентов. Понимают это и руководители банковских учреждений, поэтому основными направлениями кредитных учреждений являются разработка и внедрение банковских продуктов и, как следствие, банковских услуг. В работе в процессе анализа зарубежного и отечественного опыта совершенствования банковской деятельности выявлены основные проблемы казахстанского интернет-банкинга. В качестве примера наличия проблем при оказании услуг можно отметить практику внедрения пластиковых карт АО «Сбербанк» г. Астаны. Если рассматривать на примере казахстанских банков, можно взять наличие проблем в практике внедрения пластиковых карт АО «Сбербанк» г. Астаны. Исследования, которые проводились на базе акционерного общества, показали, что недочетов и проблем с разработкой и внедрением пластиковых карт достаточно много, касательно и организационных и технических сторон.

Ключевые слова: банковский продукт, банковские услуги, автоматизация внутри банковской работы, автоматизация процессов связанных с операциями с внешними контрагентами, sms-банкинг, телефон-банкинг, wap-банкинг.

Б.М. Алиева

Экономиканың дағдарыстық кезеңінде коммерциялық банктердің қызмет көрсету сапасын жақсарту үшін жаңа банктік өнімдердің рөлі

Мақаланың мақсаты – қазіргі заманғы коммерциялық банктердің жұмысына жаңа банктік өнімдердің рөлін айқындау. Отандық коммерциялық банктердің қызметін, банктік қызмет көрсету сапасын жақсарту бойынша өз әсерін анықтау жаңа банк өнімдерін енгізу тәжірибесін зерделеу басты міндеті болып табылады. Қазіргі заманғы коммерциялық банктердің клиенттік саясаты банк қызметтері клиенттердің қажеттілігін толық қанағаттандыруға бағытталуы тиіс. Банктер тиісті және танымал қызметтерін жүзеге асыру арқылы ұсынылатын қызметтердің спектрін үздіксіз кеңейтеді және толықтырады. Банк секторы тұрақтылықты анықтайды. Бұл елдегі қаржылық жағдайдың өзгеруіне және клиенттердің қажеттіліктеріне байланысты болып табылады. Сондықтан несие ұйымдарының басты назары банк өнімдері мен соның салдарынан туындайтын банк қызметтерін дамыту. Банктік мекемелерінің басшылары осындай мәселелерге түсініспікпен қарайды. Қазақстандық интернет-банкингтің негізгі проблемалары банк қызметін жетілдіруде шетелдік және отандық тәжірибеге сай талданады.

Түйін сөздер: банк өнімдері, банктік қызметтер, банкаралық жұмыстарын автоматтандыру, сыртқы контрагенттер мен мәмілелерге байланысты процестерді автоматтандыру, SMS-банкинг, телефон банк, WAP-банкинг.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

B.M. Alieva

The role of new banking products to improve the quality of services of commercial banks in a crisis state of the economy

The purpose of my article is to define the role of new banking products in the work of modern commercial banks. The main task is to study the experience of the introduction of new banking products in the activities of domestic commercial banks, the definition of its impact on improving the quality of banking services. Customer policy of modern commercial bank should be directed to the fullest customer satisfaction in banking services. The banks continuously expand and complement the range of services offered by implementing relevant and popular services. The banking sector refers to the impermanent. This is due to the fact that the changing financial situation in the country and the needs of customers. Understand it and the heads of banking institutions, so the main focus of credit institutions is the development and implementation of banking products and, as a consequence, the banking services. The work in the analysis of foreign and domestic experience of improving the banking activities, the main problems of Kazakhstan's Internet banking. As an example, the presence of problems in the provision of services may be noted the practice of introduction of plastic cards of "Sberbank" in Astana. Studies carried out on the basis of JSC "Sberbank" in Astana, showed that the problems on the introduction of plastic cards a lot, starting with the organizational and technical finishing. To solve the problem of competition in the market proposed to analyze all possible options for development. The author has used the methods of observation, comparison and analysis.

Key words: banking product, banking, interbank automation of work process automation related to transactions with external counterparties, sms-banking, telephone banking, the wap-banking.

Введение

Актуальность темы данной статьи заключается в необходимости совершенствования банковских услуг. Довольно часто процесс взаимствования зарубежного опыта в банковской сфере носит упрощенный вид. В современной банковской системе Казахстана, да и других стран бывшего СССР коммерческие банки составляют первичное звено.

Возникнув как альтернатива государственным банковским структурам, коммерческие банки, по существу, стали первой сферой экономики, где реально идет ее демонополизация, постепенно начинает действовать конкуренция, деньги и кредит приобретают рыночное содержание.

Следует уделять большое внимание непосредственно системе автоматизации банка. Ведь автоматизация играет весомую роль в таких видах банковской деятельности, как:

– разработка совершено новых и более практичных банковских продуктов и услуг, а также качественное их внедрение;

– улучшение качества данных продуктов и услуг;

– повышение коэффициента производительности труда, а именно уменьшение затрат на единицу банковских продуктов и услуг, уменьшение расходов на одного служащего.

На сегодня клиентская политика коммерческого банка должна быть ориентирована на максимально полное удовлетворение потребностей клиентов банка и в банковских услугах.

Именно поэтому современные коммерческие банки постоянно развивают, расширяют и дополняют спектр предлагаемых ими услуг посредством внедрения новейших и актуальных инноваций в области банковского сектора. Банковский сектор можно назвать одним из самых изменчивых, динамичных секторов. Это связано с постоянно меняющимися экономическими и финансовыми ситуациями в стране, а также с развитием и потребностями общества. В связи с этим руководители банковских учреждением ставят перед собой основное направление – разработка и внедрение банковских продуктов и, как следствие, банковских услуг.

Для того чтобы разработать качественный банковский продукт, необходимо провести мониторинг внешней среды для поиска идей. Эту работу, как правило, выполняют консультанты и агенты банка, поскольку они напрямую контактируют с клиентами банка. Банковский продукт – предмет договора между банком и его клиентами. Клиентами коммерческого банка могут выступать как физические, так и юридические лица.

Разработка нового банковского продукта начинается с мониторинг внешней среды с целью поиска идей. Проводится такая работа с помощью консультантов и агентов банка, поскольку они непосредственно связаны с клиентами. Банковский продукт – это предмет договора между

Банком и клиентом. В качестве клиента могут выступать как физические, так и юридические лица.

Банковский продукт – это свидетельство, посредством которого происходит обслуживание клиентов и проведение операций. Примерами банковского продукта могут быть: векселя, чеки, банковский процент, различные сертификаты, депозиты.

Под банковскими услугами стоит понимать операции, проводимые банками:

– по управлению имуществом (доверительные операции);

– по выпуску, размещению и хранению ценных бумаг, а также по управлению ими;

– по платежному обороту: операции с валютой, инкассация векселей и чеков и др.

Экспериментальная часть.

Процесс автоматизации можно разделить на две части:

– автоматизация внутри банковской работы;

– автоматизация процессов, связанных с внешней средой.

Исходя из этого, основными целями применения автоматизированных систем являются:

– улучшение качества обслуживания клиентов;

– корректировка времени на осуществление операций и оформление документов, а также увеличение пропускной способности банка;

– отбор персонала, а именно, сокращение малоквалифицированного персонала, занятого рутинной работой;

– повышение квалификации банковского персонала;

– построение цепочки взаимодействия с вышестоящими банковскими учреждениями.

В процессе достижения целей очень важно четко и ясно определить и решить ряд следующих задач:

Унифицировать программное и техническое обеспечение банковского учреждения. Установить единую систему программного обеспечения во всех филиалах банка, что позволит более эффективно и быстро внедрять банковские продукты и различные инновации, ускорить процесс автоматизации.

Разработать системы по управлению ресурсами банка.

Инъецировать электронные технологии обслуживания клиентов. Новые современные методы обслуживания клиентов являются одним из направлений по привлечению клиентов и расширению спектра банковских услуг.

Разработать средства документооборота и обмена информацией, управления людскими и материальными ресурсами.

Повысить информационную безопасность. Данная задача имеет первостепенный характер, поскольку в условиях рыночной конкуренции необходимо поддерживать достоверность и уникальность информации, содержащейся в документах банка. Значимость информационной безопасности возрастает и в силу внедрения таких электронных систем, как, например, «клиент-банк», платежные системы на основе банковских карточек и т.п.

Рационально использовать средства на расходы по внедрению системы автоматизации. Наиболее эффективным способом рационального использования затрат на автоматизацию является применение хорошо продуманных унифицированных банковских технологий, использование надежных программ, особое внимание среди которых нужно уделить средствам настроек системы.

Повысить квалификацию сотрудников. Очень важно, чтобы персонал банковского учреждения обладал всеми инновационными навыками и не просто знал, а понимал, как работать с внедренными банковскими продуктами и услугами. Для этого в банковских учреждениях регулярно проводятся тренинги и семинары по обучению персонала, где приглашают зарубежных экспертов.

Для того чтобы получить результат взаимодействия банка и клиента, маркетинговых отдел банка следит за всеми его услугами. Понятию «услуга в банковском секторе» соответствуют несколько отличительных черт и особенностей. Так, банковскую услугу можно охарактеризовать через следующие ее свойства:

– ее деятельность направлена на оказание помощи потребителю и содействие в получении прибыли;

– помощь квалифицированных работников для повседневного использования.

В целом, банковским услугам присущи следующие свойства: несохраняемость, абстрактность, неотделимость услуг от банка, договорный характер обслуживания, невозможность накапливания.

Выделяют несколько черт, описывающих только банковские услуги. Первое – это то, что процесс предоставления и потребления банковской услуги достаточно длительный и растянутый во времени. Второе – ценность банковской услуги напрямую зависит от надежности рейтинга банка. В-третьих, цены на банковские

услуги довольно разные: то есть это говорит о том, что отдельные услуги банка совершенно бесплатные, другие оплачиваются не клиентом, а самим банком. Важным критерием является разделение банковских услуг на материальные и чистые. В чем же их отличие? Чистые услуги не связаны напрямую с движением денег, но при этом требуют определённых затрат, что нельзя сказать о материальных. То есть, это говорит о том, что специфика деятельности кредитных учреждений, в первую очередь, связана с материальными услугами. В качестве примера материальных услуг можно привести всем знакомые операции, такие как кредитование, проведение безналичных расчетов, приемы вкладов.

Классификация банковских услуг зависит и от характера потребителя. В соответствии с этим выделяют розничные услуги (для частных лиц), корпоративные (для юридических лиц). При этом услуги подразделяют на удовлетворяющие запросы клиентов. Запросы клиента могут быть экономическими – потребность в получении дохода, экономия затрат и расходов, а также времени; психологическими – потребность в безопасности, комфорте и удобстве; и социальные – получение общественного признания, новой ступени в карьере.

На протяжении последних лет банки активно занимаются расширением сети продаж. Но придерживаться этой политики, не оказавшись в убытке, могут позволить себе далеко не все, как правило, этим качеством обладают лишь крупные банки. Зачастую даже им, не говоря уже об остальных, менее известных банках, необходимо четко сконструировать, какие каналы продаж будут наиболее эффективными, как привлечь внимание клиента на свою сторону и оказывать успешную конкуренцию в небанковском секторе.

Поэтому в банковской сфере достаточно широко распространена доставка услуг клиента при помощи банковских отделений. При помощи данного пункта банк не только удовлетворяет запросы своих клиентов быстро и эффективно, но также расширяет не только масштабы реализации услуг, но и продажу сопутствующих и дополнительных услуг. Последние годы широкое признание получили автоматизированные отделения с небольшим количеством сотрудников, которые лишь направляют клиента в работе с банковскими автоматами и консультируют по вопросам осуществления операций. Как показала статистика, данная автоматизация очень удобна для общества, поскольку эти мини-офисы расположены практически по всему городу. Также более доступной для банков сейчас стала другая форма продаж дополнительный продуктов своим клиентам – это кросс-продажи. То есть, кросс-продажи осуществляются посредством предложения клиентами, которые приобретают какой-либо банковский продукт, купить еще и другие, на более выгодных условиях.

Лидером среди самых знаменитых трендов является уход банков в Интернет, где кредитные учреждения используют нестандартные инструменты продаж. В настоящее время почти все казахстанские банки осуществляют и продвигают услуги интернет-банкинга. Но проблема заключается в разработке наиболее уникального интернет-банкинга. Развивая интернет-технологии, каждый банк стремится ввести дополнительные услуги, поскольку освоение интернет-пространства, для кредитного учреждения дает уйму преимуществ. Прежде всего, это экономия издержек. Значительно сокращаются затраты на аренду и обслуживание помещений, уменьшается количество персонала, что влечет за собой уменьшение выплат по заработной плате. Да и потом, сейчас ведь время гаджетов, любая категория общества, так или иначе, задействована в интернете, это помогает банкам находить новых клиентов.

Зарубежные банки собираются в скором времени перейти к полноценному виртуальному обслуживанию, которое будет включать в себя также и смс-банкинг, телефон-банкинг, wap-банкинг. Что касается отечественных банков, то в настоящее время лишь малая часть казахстанских банков имеет систему подобного уровня, однако этот инновационный процесс набирает все большие обороты среди наших банков, возможно потому, что на кону лежит существование самого банка.

Нужно отметить, что в современных западных банках в отделениях самого банка немноголюдно. И это не потому, что банковские услуги потеряли популярность, а потому, что клиенты самостоятельно обслуживаются в банке при помощи систем удаленного доступа, это облегчает работу не только кредитному учреждению, но и его клиентам.

Для управления счетами используются:

– банковские автоматы;

– мобильные телефоны;

– домашний компьютер.

Если опираться на исследования западных специалистов, то можно сказать, что банки снижают внутренние расходы, но при этом увеличивают внешние расходы. И еще один момент,

банки предполагают сделать упор на следующих направлениях:

– усовершенствованные сетевые технологии, включая скоростные протоколы передачи данных;

– интеллектуальное программное обеспечение, такое как программы, отслеживающие «жизненную» (включая кредитную) историю клиента, которые должны повысить прибыльность, предлагая клиенту определенные услуги (по страхованию, поручительству и т.д.) в зависимости от его возраста и общественного положения.

По мнению экспертов, самым перспективным направлением является интеллектуальная обработка данных. Обогащение данных – ключ к получению не просто новой, но и более осмысленной информации о клиентах и их операциях.

Среди новейших банковских технологий выделяют следующие:

– технология вычислений в архитектуре клиент/сервер, причем, по мнению специалистов, наиболее привлекательной чертой этой архитектуры является не собственно увеличение производительности системы, а повышение уровня культуры, организации партнерства между сотрудниками подразделения информационных систем и внутренними клиентами;

– интерактивные технологии и обслуживание на дому с помощью персонального компьютера, телефона с дисплеем или интерактивного телевидения;

– интеллектуальные карточки (smart-card);

– обработка изображений платежных чеков. Новая технология занимает промежуточное положение между полностью автоматизированными безбумажными технологиями совершения банковских операций, до сих пор вызывающими у многих клиентов чувство дискомфорта, и старыми, менее эффективными бумажными технологиями, требующими значительного технического персонала.

Среди новшеств банков можно выделить систему по распознаванию голоса. С ее помощью устную беседу можно вести не по телефону, а через компьютер, что заметно облегчает задачу персоналу. На самом деле, если разобраться, то интернет-банкинг не есть новая услуга, оказываемая банком, это лишь изменение формы обслуживания клиентуры. Операции банков в сети – это те же самые операции, которые он оказывает в стандартных отделениях, с отличием лишь в интерактивной форме взаимоотношения с клиентом. В интересах банка разработать качественную систему интерактивного обслуживания, которая требует наличия высококачественной системы back-office.

Стоит отметить, что сегодня клиенты более тщательно и щепетильно относятся к выбору банка, и это вынуждает банки профессионально и адекватно реагировать и удовлетворять запросы общества. Банки стремятся повысить квалификацию своего персонала, улучшить систему обслуживания, разрабатывают индивидуальный подход к каждому клиенту. Этот процесс является неотъемлемой частью, очень важной частью деятельности банка.

Результаты и обсуждение

В ходе написания статьи были выявлены проблемы казахстанского интернет-банкинга, к которым относятся:

– несовершенство законодательной базы. С развитием интернет-банкинга необходимо дополнить законодательные нормативы относительно данного сектора в «Законе о банках и банковской деятельности в Республике Казахстан»;

– ограниченность набора предлагаемых услуг. Здесь рассматривается проблема на межбанковском уровне, поскольку очень часто платежи можно совершать, только если оба их участника имеют счета в одном и том же банке;

– недоверие клиента к услугам, предоставляемым через Интернет. Многие потенциальные пользователи услуг интернет-банкинга не доверяют этой форме банковского обслуживания. Основные опасения связаны с обеспечением безопасности электронных платежей, сохранением конфиденциальности информации о клиенте и защищенности счетов от действий злоумышленников. Банкам необходимо предпринять меры по вовлеченности населения в интернет-банкинг с целью задействования клиентов в данных услугах;

– недостаточный уровень компьютерной грамотности. Несмотря на то, что компьютер стал привычным элементом офиса и дома, не все пользователи имеют достаточную подготовку для работы с новыми программными продуктами;

– недостаточное развитие интернет-сети в Казахстане. Если в городах население имеет доступ к интернету, то во многих селах и отдаленных поселках нет выхода в интернет за-за отсутствия сети.

– ограниченное число платежеспособных пользователей Интернета.

Если рассматривать на примере казахстанских банков, можно взять наличие проблем в практике внедрения пластиковых карт АО «Сбербанк» г. Астаны. Исследования, которые проводились на базе акционерного общества,

показали, что недочетов и проблем с разработкой и внедрением пластиковых карт достаточно много, касательно и организационных и технических сторон:

Отсутствие электронной очереди, то есть здесь неудобства возникают как у клиентов, так и у самого учреждения, поскольку клиенты ожидают приема в кабинете, в порядке «живой» очереди, что может некачественно сказаться и на секторе обслуживания банка.

Неотработанная система сбора и хранения документов клиентов – бюрократия.

Недоработанность системы, так как банк недавно перешел на собственный процессинговый центр (до августа 2012 г. он работал с системой Homebank.kz от АО «Казкоммерцбанк»). Отсутствуют электронно-цифровая подпись, возможность переводить деньги с карты на карту через Веб-банкинг и др.

Программное обеспечение не автоматизировано. Банк работает с программой Pragma, которая также содержит ряд проблем: периодическое зависание системы данных.

Поскольку изготовление карт и пин-конвертов происходит в Алматы, то это затрудняет процесс поставки их в Астану, зачастую даты прихода в Астану разнятся.

Необходимость в разработке альтернативных карт.

Заключение

Для решения указанных выше проблем банку необходимо перейти на упрощенные методы ведения досье клиентов; свести заполнение различных бумажек к минимуму. Это упростит работу банка и сократит время пребывания клиента в банке. Также необходимо осваивать новые технологии, которые позволят банку выйти на новый уровень развития. Нужно разработать удобную и функциональную программу, которая могла бы работать без погрешностей, расширять продуктовую линейку карт.

В условиях современной конкурентной борьбы на рынке розничных финансовых услуг огромное значение приобретает широкая продуктовая линейка, предлагаемая банками населению. При этом важным фактором конкурентоспособности продуктов и услуг, предоставляемых тем или иным кредитным институтом, является их гибкость, способность удовлетворять различные потребности клиентов в зависимости от изменения конъюнктуры и поведенческих настроений клиентов. Процессы разработки и запуска новых банковских услуг и продуктов должны предусматривать оперативное вмешательство, для того чтобы максимально верно оценить процессы и на основании полученных данных вносить корректировки и изменения как в сами продукты и услуги, так и в процессы, сопровождающие их. Оценка дает возможность оценить результаты практического нововведения и, если нужно, принять необходимые меры по сохранению деятельности на требуемом уровне. По мере того, как развивается система банковских продуктов, появляется необходимость в установлении критериев оценки эффективности показателей деятельности банка. Выбор таких критериев должен производиться с учетом индивидуальной политики не только самого банка, но и построения банковских продуктов. Внедрение новых банковских услуг можно назвать одним из рисковых мероприятий, проводимых кредитными учреждениями, поскольку необходимо наперед предугадывать возникновение возможных проблем, для того чтобы найти пути их решения.

Сегодня на рынке существуют такие новые депозитные продукты, которые, помимо основного назначения, а именно – накопления и сбережения денежных средства вкладчиков, позволяют, совместно со страховыми компаниями застраховать жизнь вкладчика. Либо в рамках одного договора отрыть несколько счетов и конвертировать средства из одной валюты в другую, неограниченное количество раз и в любое удобное для клиента время, такая операция называется мультивалютным вкладом, к слову, такие операции уже проводятся в отечественных банках, например в AsiaCredirBank [5].

В экономике любого государства банковская система занимает особое место. Являясь элементом производственной инфраструктуры, своей деятельностью банки создают возможность эффективной работы современной рыночной экономике.

Развитие рыночных отношений в Казахстане, возрастающая роль потребителя в формировании спроса на конкретные услуги как по количеству, так и по качеству формируют новые требования относительно системы управления банком, увеличения объема продаж, разработки новых услуг и совершенствования уже имеющихся. Нужно учитывать, что с каждым днем количество новых услуг все увеличивается и увеличивается, поэтому банковским учреждениям необходимо вести тщательное наблюдения за развитием.

Необходимо учитывать и увеличивающуюся конкурентную среду на рынке, и для этого руководству банка необходимо проанализировать все возможные варианты развития своего банка и его продуктов. Одним из важнейших аспектов касательно этой проблемы является развитие маркетинговой среды банка. Поскольку качественное и правильное доведение банковской продукции до потребителя – одна из важнейших задач, которую решить в силах только маркетинг. От того, насколько качественно выполнена эта работа, напрямую зависит успех банка и его дальнейшее существование.

Процесс доведения услуг до потребителя решается посредством функционирования так называемых систем доставки. Типы систем доставки могут варьироваться в широких пределах, поэтому перед маркетингом стоит проблема выбора той из них, которая будет соответствовать уровню обслуживания, месту и времени оказания банковских услуг.

В банковской системе Казахстана коммерческие банки составляют первичное звено, являются основой развития всего народного хозяйства. От их продуманной и последовательной политики во многом зависит деятельность предприятий, и кредиты коммерческих банков способствуют накоплению и обогащению рынка. Поэтому необходимо решать проблемы отечественных банков касательно разработки, внедрения и дальнейшего развития банковских продуктов и услуг. Стоит уделять должное и почетное внимание развитию именно банковских продуктов, которые бы соответствовали современному этапу развития, поскольку банковский продукт является главным инструментом деятельности банка, а как уже было замечено, от успешной деятельности банка зависит успех и процветание всего государства, ведь банки являются главным финансовым посредником между категориями общества. В заключение статьи необходимо указать, что на примере лишь одного банка было выявлено большое количество проблем, разработаны пути их решения. Для полноценного развития банковского сектора в Казахстане необходим индивидуальны подход к каждому кредитному учреждению, поскольку конъюнктура каждого из них уникальна и имеет свои плюсы и минусы.

Литература

1 Хафизова П.А. // URL: http://cyberleninka.ru/article/n/bankovskie-produkty-uslugi-soderzhanie-i-printsipy-razmescheniya
2 http://investfunds.kz/banks/ ,14.09.2016
3 http://www.prostobankir.com.ua/marketing_reklama_2829/novye_bankovskie_produkty,14.09.15
4 Дзансолова Б.С. URL:http://www.nauteh-journal.ru/index.php/---ep12-02/387-a
5 http://privetstudent.com ,09.11.15

References

1 Hafizova P.A.,URL:http://cyberleninka.ru/article/n/bankovskie-produkty-uslugi-soderzhanie-i-printsipy-razmescheniya
2 http://investfunds.kz/banks/ ,14.09.2016
3 http://www.prostobankir.com.ua/marketing_reklama_2829/novye_bankovskie_produkty,14.09.15
4 B.S. Dzansolova, URL:http://www.nauteh-journal.ru/index.php/---ep12-02/387-a
5 http://privetstudent.com ,09.11.15

ҒТАХР 06.51.57

Б.А. Бакирова[1], М.Д. Каримова[*2]

[1]Каспий университеті,
Алматы қ., Қазақстан
[2]Қазақ мемлекеттік қыздар университеті,
Алматы қ., Қазақстан
[*]E-mail: madi-79@mail.ru

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУДІҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Жұмыста Еуразиялық экономикалық одақтың құрылуы және одақтың еліміздің экономикалық өсуіне тигізетін әсері қарастырылған. ЕАЭО мемлекеттері арасындағы өзара саудасаттық бірқатар факторларға тәуелді. Бұл дегеніміз, ЕАЭО-дағы өзара тауар айналымын өсіру үшін одаққа мүше мемлекеттер макроэкономикалық саясатты келісе отырып жүргізуі және жағдайды тұрақтандыру шараларын қолға алуы тиіс. Сонымен қатар, интеграцияның синергетикалық әсері мен ЕАЭО-ның ықпалдастық әлеуетін іске асырған жағдайда ғана өзара сауда -саттық алға ілгерілеуі мүмкін. Экономикалық одақ құру саясатының мақсаты экспорт көлемін арттыру, интеграциялық қарым-қатынастарды кеңейту мақсатындағы жұмыстар болып табылады және экономикалық даму мен халықтың әл-ауқатын жақсарту үшін кең мүмкіндіктер ұсынады. Ендеше, экономикалық одақ құрудың арқасында әрбір мемлекет өзінде жоқты түгендеп, экономикалық мүмкіндіктерін барынша арттыруға тиіс. Мысалы, әріптес елдердің көлік инфрақұрылымындарына қол жеткізу барысында қолайлы жағдайларға ие болуға, жоғары талаптар қою нәтижесінде өнім сапасын жақсартуға, өндіріс пен технологияларды жаңғыртуға мүмкіншілігіміз бар. Жалпы тақырыпты зерттеудің әдістемелік негізі ретінде одақтың әлемдік кеңістікте алдыңғы қатарлы аймақтық интеграциялық құрылымдардың арасынан топ жарып, алдына шығуға қажетті алғышарттары мен Қазақстан экономикасының өсуіне әсер ететін факторлары қарастырылады.

Түйін сөздер: Экономикалық одақ, Еуразиялық экономикалық кеңістік, интеграция, көлік инфрақұрылымы.

B.A. Bakirova, M.D. Karimova

Eurasian economic union as a factor of economic growth

Creation of the Eurasian Economic Union and its work influences the economic growth of the country. Mutual trade between the states of EEU depends on a number of factors. It means that in EEU building-up of a mutual goods turnover of state members of the union and carrying out measures for stabilization of a situation are necessary in coordination of macroeconomic policy. Besides, the synergetic effect of integration and EEU is possible only in the case of implementation of integration potential of mutual trade. The purpose of economic union creation is to increase an export volume of policy, integrational relations and economic development, and for the purpose of expanding of work it represents great opportunities for improving welfare of the population. Due to creation of economic union, every state can maximally promote the economic feasibilities. Countries-partners have comfort terms for the improvement of quality of products, modernisation of production and technologies, development of a transport infrastructure. Methodical bases of research of regional integration structures, as groups from a number anchorwomen in outer space of union of subjects, pre-conditions and factors, influencing on the height of economy, are examined in that.

Key words: Economic union, Euroasian economic space, integration, infrastructure, transport.

Б.А. Бакирова, М.Д. Каримова

Евразийский экономический союз как фактор экономического роста

Создание Евразийского экономического союза и его работа влияют на экономический рост страны. Взаимная торговля между государствами ЕАЭС зависит от целого ряда факторов. Это значит, что в ЕАЭС наращивание взаимного товарооборота государств-членов союза и проведение мер по стабилизации ситуации необходимы по согласованию макроэкономической политики. Кроме того, синергетический эффект интеграции и ЕАЭС возможен только в случае реализации интеграционного потенциала взаимной торговли. Цель создания экономического союза – увеличение объема экспорта политики, интеграционных отношений и экономического развития, и в целях расширения работы представляет широкие возможности для улучшения благосостояния населения. Благодаря созданию экономического союза, каждое государство может максимально повысить свои экономические возможности. Страны-партнеры имеют комфортные условия для улучшения качества продукции, модернизации производства и технологий, развития транспортной инфраструктуры. Методические основы исследования региональных интеграционных структур как группы из числа ведущих в мировом пространстве союза тематики, в которой рассматриваются предпосылки и факторы, влияющие на рост экономики.

Ключевые слова: экономический союз, Евразийское экономическое пространство, интеграция, инфраструктура, транспорт.

Кіріспе

Еуразиялық экономикалық одақ (ЕЭО) 2014 жылғы 29 мамырда Астанада қол қойылған, 2015 жылдың 1 қаңтарында күшіне енген интеграцияның халықаралық экономикалық одағы болып табылады. Қазақстан, Ресей және Беларусь болып басталған экономикалық одақ құрамы бүгінде бес мемлекетке көбейді. Айталық, Армения, Қырғызстан елдері одаққа мүше мемлекеттер қатарына қосылды.

ЕАЭО Еуразия экономикалық қауымдастығының (ЕурАзЭҚ) негізінде кедендік одақ мүше мемлекеттердің экономикалық жүйесін күшейту, әлемдік нарықта бәсекеге қабілеттілігін арттыру, «бір-бірімен қарым-қатынасын қалпына келтіруге» ықпал ету үшін құрылған.

«Еуразиялық одақтың бастапқы негізі – Біртұтас экономикалық кеңістік біздің халықтарымыздың бірлесе табысты дамуының ауқымды ареалы ретінде болмақ», деді Н. Назарбаев өзінің Еуразиялық интеграция жөніндегі дәрісінде. Олай болса, Экономикалық одақ шеңберінде экспорт көлемін арттыру, интеграциялық қарым-қатынастарды кеңейту мақсатындағы жұмыстар экономикалық даму және халықтың әл-ауқатын жақсарту үшін кең мүмкіндіктер ұсынады.

Құжаттарды рәсімдеу барысы дегенмен 3 жылға созылды. Бұл құжат Кеден және экономикалық одаққа мүше мемлекеттер арасындағы иммиграциялық кедергілерді жою рәсімін сипаттайды. Енді, Ресей, Беларусь және Қазақстанның азаматтары одақ аумағында еркін қозғалу жағдайында болады. Бұл дегеніміз шешуі ықтимал, онда олар өзі үшін қайда өмір сүремін, қайда жұмыс істеймін және қайда оқимын деген мәселелерді еркін таңдай алады. Кез келген мүше-мемлекеттерде кәсіпкерлер өзінің істерін жүргізуге және өз тауарларын импорттауға мүмкіндігі бар. Мемлекеттердің экономиканың негізгі секторларында жүйелі саясат болады: энергия өндіру, дайындау, тасымалдау және ауыл шаруашылығы. Осының бәрі табыстардың кем дегенде 15% арттырады деп күтілуде.

Зерттеу бөлімі. Экономикалық одақтың жаһандық экономиканың қуатты күшіне айналуды мақсат етуі заңдылық. Ендеше, зерттеудің әдістемелік негізі ретінде әлемдік кеңістікте алдыңғы қатарлы аймақтық интеграциялық құрылымдардың арасынан топ жарып, алдына шығуға қажетті алғышарттары мен одақтың Қазақстан экономикасының өсуіне әсер ететін факторлары қарастырылады.

Мақаланың мәтіні. Экономикалық одаққа мүше мемлекеттер инвестициялық рәсімдерін біріктіруді жоспарлап отыр. Инвесторлар олардың инвестицияларына бүлінгені үшін мемлекеттік қордан өтем алуға құқылы болады. Бір жағынан жеке активтерді мемлекет меншігіне алуға тыйым салынады; Екінші жағынан, бұл қосымша келісімге өтемақы механизмін сипаттайды: бұл нарыққа бағытталуы тиіс, яғни тез сатылым мен бүлінуді қалпына келтіру кідірісі пайызды жинақтауға әкелуі тиіс (http://bnews.kz).

Ресей, Беларусь пен Қазақстан қарсы жалпы макроэкономикалық монополияға қарсы, ақшалай және қаржылық саясатты жүргізуге келісті.

Интеграция, ең алдымен, экономикалық прагматизмге орналасады. Болашақ ЕАЭО негізгі принципі – ТМД елдерін бірлесе дамыту үшін айтарлықтай ресурс болып табылатын Бірыңғай экономикалық кеңістік. Бұдан басқа, интеграция – ерікті түрдегі бастама. Әрбір мемлекет және қоғам тәуелсіздіктің қажеттігін түсінуі тиіс (http://ria.ru).

Мемлекет одақ ретінде, ЕАЭО теңдік принципі, бір-бірінің ішкі істеріне араласпау принциптеріне, мемлекеттердің мемлекеттік шекараларына қол сұғылмау және егемендікті құрметтеу принциптеріне негізделіп құрылған. Тұтастай алғанда, Қазақстан және оның әріптестері үшін Ұлттық экономиканы нығайтуға ықпал ететін халықаралық қатынастар мәселелерінде біріктірілген экономикалық блок ретінде шығу үшін мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының азаматтарына Одақ қандай артықшылықтар ұсынады?

Артықшылықтар жетерлік.

Бірінші кезекте, бұл – жалпы қазақ-орыс-беларусь нарығының бәсекеге қабілеттілігін дамыту. Ашық сауда шекара тұрғысынан қарай отырып, ЕАЭО-ға мүше елдерде өндірілген барлық тауарлар бағалары мен сапа жағынан бәсекеге түседі. Қазақстан металлургия, машина жасау, өңдеуші өнеркәсіп және ауыл шаруашылығы өнімдерін Ресей мен Беларусь еліне ұсына алады. Бұл кеңейтілген нарық біз үшін, Қазақстан азаматтары үшін жағымды да және теріс нәтижелермен қамтамасыз етеді.

Мысалы, Ресей валютасының құнсыздануынан, Ресейдің шекаралас аудандарындағы автокөліктерді қазақтар барынша сатып алды. Өйткені автокөліктердің бағасы Қазақстандағы бағамен салыстырғанда 30-40 %-ға арзан түсті. Бірақ бұл жағдайды біздің еліміз үшін нәтижесін шығаратын болсақ, онда біздің ақшамыз басқа елге кетіп жатқанын және Қазақстанның автокөлік өнеркәсібінің клиенттерінің азайғандығын көре аламыз. Бұл, өз кезегінде, еліміздің зауыттарында жұмыс істейтін жұмысшылардың жалақысына және мемлекеттік салық түсімдеріне кері әсерін тигізеді. Әрине, Ресей дағдарыстан шығып тауарлардың бағасы қалпына келетін болғандықтан, мұны дағдарыс кезіндегі қысқа мерзімді жағдайлар десек болады.

Өздеріңіз көріп отырғандай, Қазақстанда тұтынушылар қатаң бәсекеге алып келетін, импортталған және жергілікті өнімдердің бағасы реттелген нарықтағы қызмет көрсету мен тауарларды кеңінен таңдай алады. Олай болса, импорттың ұлғаюы жаңа жабдық пен технологиялардың келуіне негіз болады. Бірақ тұтынушылардың таңдауы бұдан гөрі әлемдік стандарттарға сәйкес келетін, жоғары сапалы өнімдер болып табылатын пайданы әкеледі.

Сонымен қатар әріптес елдердің нарықтарында шоғырланған бірлескен кәсіпкерліктің ашылуы және қолданыстағы өндірушілердің кеңеюі нәтижесінде құрылған жаңа жұмыс орындары бар. Ол жұмыссыздықты қысқартуға және адамдардың әл-ауқатының ұлғаюына алып келеді.

Екіншіден, адам капиталының жеңіл миграциясы адамдарға уақытты едәуір азайтуға және жұмыспен қамту рәсімін оңайлатуға немесе ЕАЭО мүше мемлекеттерде оқуға мүмкіндік береді. Мысалы, Ресейде Қазақстан азаматы 30 күн ішінде міндетті тіркелім жасамастан қалуға құқығы бар. Яғни, ЕАЭО-ның мүше мемлекеттерінің барлық азаматтарының (кейбір ерекшеліктерінсіз) осындай құқықтары мен міндеттері бар. Бұл елдеріміздің болашағы үшін, бірінші кезекте, жаңа ұрпақ үшін жаңа мүмкіндіктердің көзін ашады (http://www. ereport.ru).

Сонымен қатар, ЕАЭО мүше 3 мемлекетте де жарамды болып табылатын жоғары оқу орындарының тізімі жасалған. Мысалы, Назарбаев университетінің түлегі, сонымен қатар Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетін бітіруші Ресей мен Беларуссияда еңбек етуге толығымен құқылы.

Осы Келісімге қол қою рәсімі ішкі еңбек нарықты қорғау үшін, елдердің бұрын бекіткен, жұмыс жасау рұқсатын алу тәртібін жойды. ЕАЭО мүше мемлекетінен келген жұмысшылар, барған елінің жұмысшылары сияқты кез келген кәсіби және әлеуметтік артықшылықтарға ие бола алады (еңбек етуге, мектеп және мектепке дейінгі мекемелерде балаларды орналастыруға, медициналық мекемелердің қызметін пайдалану мүмкіндігіне, міндетті қойылатын салықтар төлеуге құқылы). Ескеретін жайт, мемлекеттік және әскери қызметтен басқасы.

Бұл мәселеде ағымдағы қиындықтарға байланысты сол кезде Ресейде жұмыс істейтін қазақстандық көшіп-қонушылар табыс салығының 30%-ын төлейтін, ал Қазақстанда жұмыс істейтін орыстар 10% ғана төлейтін. ЕАЭО-ға кіру барысында Қазақстан Ресей елінен еліміздің пайдасы үшін салықты қысқарту мен реттеуді талап етті және келісімін алды. Сонымен, 2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап Ресейде қазақстандық көшіп-қонушылардың табыс салығының көрсеткіші 10% болды.

Бұдан басқа, егер қазақстандық азамат қозғалуды шешсе, мысалы Беларусияға, онда олардың Қазақстандағы жұмыс жасаған тәжірибесі зейнетақыны есептеп, төлеу де назарға алынатын болады.

Үшіншіден, Еуразиялық экономикалық кеңістіктің пайда болуы бірлескен кәсіпкерліктің дамуына жаңа дем беруге тиіс. Тіпті ЕАЭО-ның алғашқы жылдарында-ақ мынадай зауыттарда осы қауымдастықтың табысты әсерін біз күттік: Қазақстан Ресей – «Азия Авто АҚ», «Kazrospromarmatura» LLP, Kazakh bela rusian «SemAz» Ltd және басқалар. Тағы бір маңызды мәселе, шекараның ашылуы Беларусь және Ресейден инвестициялардың ағылып келуін арттырады. Қазақстан шетелдік инвесторлар үшін қолайлы жағдайлар жасайды. Сондықтан Қазақстанда бизнесті жүргізу пайдалы болып келеді (http://www. ereport. рутений).

Тұтыну нарығының кеңістіктігін құру – нақты тартымды инвестициялар. Қазақстан осы нарықтың негізін қалаушылардың бірі ретінде үшінші әлем елдерімен экономикалық қатынастарда келіссөздер жүргізу мен бәсекелестік басымдылықты ала алады.

Бұған мысал – Қазақстанмен еркін сауда аймақтарына және артықшылық сипаттағы саудаға қатысты көптеген басты әлем экономикалық келіссөздері жүргізіледі.

ЕАЭО-ны құру ішкі нарықты айтарлықтай ұлғайтуға мүмкіндік берді. Одаққа мүше мемлекеттердің жалпы нарық мөлшері 2 триллион АҚШ долларын құрайды, оның адам ресурстары шамамен 170 миллион адам санымен бағаланды, оның аумағы 20 миллион шаршы метрді және оның толық өнімділігі 600 млрд долларды құрайды.

Қазақстанның бизнесмендері үшін нарықтың бұрынғы шекарасын кеңейтуге қосымша ЕАЭО-ны құру ішкі бизнесмендер үшін транзакцияның қысқаруы, шекарадан өту уақытының шығыны және т.с.с. стратегиялық дамуға қажетті қосымша мүмкіндіктермен қамтамасыз етті [5].

Осының бәрі, яғни қосымша компаниялар ынтымақтастығы мен тігінен интеграцияланған корпорациялар құру экономикалық одақ аумағында жаңа өнеркәсіп салаларын дамыту үшін аса күшті ынталандыру болуы тиіс. Соңында ұзақ мерзімді перспективада бұл ЕАЭО елдеріне өз өнімдерімен әлемдік нарықта бәсекеге түсуіне мүмкіндік береді.

Кеден одағын құру қазақстандық өндірушілер үшін оларға өз кезегінде 10 есе өндірісті айтарлықтай ұлғайтуға мүмкіндік беретін маркетингтік шешімді арттырады.

Соңғы жылдарда Қазақстанның Кеден одағына қатысушы елдермен арадағы тауар айналымы 88 %-ға өсіп, 24 млрд долларлық мөлшерге жеткен. Ресей мен Беларусь еліне қазақстандық экспорт 63 %-ға ұлғайып, 6 млрд доллар құрады.

Еуразиялық экономикалық одақ – бұл Жер шарының ең ірі тұтынушылық нарықтарының бірі. Бұл энергия ресурстарының ірі экспорттаушысы болып саналатын интеграциялық бірлестік. Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың сөзімен айтсақ, бүгін XXI ғасырдың жаңа геоэкономикалық ақиқаты дүниеге қадам жасап отыр.

Тағы бір маңызды фактор – үлкен ішкі нарық шетелдік инвесторлар үшін неғұрлым тартымды болады.

Қазақстан – ең ірі нарықтардан қашық орналасқанмен, теңіз порттарына қол жеткізу мүмкіндіктері бар ел. Осыған қатысты, қазақ елінің экспорттаушыларына Ресей көлік инфрақұрылымын қолданылуын ұсынуға ерекше назар аударылып отыр. Себебі, ол тауарларды тасымалдауға жұмсалатын шығындарды азайтады, олай болса үшінші әлем елдерінің нарықтарында қазақстандық өнімдердің бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Ішкі кедендік шекаралардың болмауы тауарларды тасымалдауға жұмсалатын шығындарды азайтуға және қазақстандық экспорттаушылар үшін ұн, астық және шикізат тауарларды еуропалық нарыққа жеткізу уақытын қысқартуға мүмкіндік береді.

ЕАЭО-ға қосылу Қазақстан үшін мынадай артықшылықтарға:

– 2030 жылдарға қарай ЖІӨ 25 %-ға өсуіне;

– бәсекенің арту салдарынан бағаның төмендеуіне;

– қазіргі компаниялар мен кәсіпорындарда жаңа жұмыс орындарының құрылуына;

– болашақ экономика шикі ресурстарды шапшаң сатуға емес, адами ресурстар тудыратын инновацияларға тәуелді болмақ (inform.kz). Олай болса экономиканың ресурстық емес секторын барынша дамытуға;

– инвестициялық ахуалды жақсартуға;

– өнеркәсіп саласын жаңа капиталмен қарқынды дамуына;

– жоғары талаптар қою нәтижесінде өнім сапасын жақсартуға;

– сыртқы сауданың өсуіне;

– өндіріс пен технологияларды жаңғыртуға және өнеркәсіптік билік маңызын өсіруге;

– 170 миллион адам үшін тарифтік және тарифтік емес кедергілерсіз бірыңғай нарықты құруға;

– әлемдік дағдарысқа серпімділікті (беріктікті) арттыруға алып келеді.

ЕАЭО-ның мақсаты бізге айқын және ол мақсаттар мен міндеттерді мынадай түрде түсіндіруге болады: кез келген бірлескен күш-жігері, ресурстар мен мүмкіндіктер әрдайым елдің одан әрі табысты даму мүмкіндіктерін ұлғайтады. Бұл – еуразиялық кеңістіктің жалпы мақсаты – ЕАЭО-ның өзара іс-әрекет кемшіліктері үшін өтемақы беру болып табылады.

Ал енді, көрші ел Ресейде елеулі дағдарыс болған жағдайда, бізді де қамтымайды деген қандай мүмкіншіліктер бар? Ресейдегі қиын экономикалық ахуал Қазақстан үшін қосымша мүмкіндіктерді береді. Ресейдің басқа елдермен байланысы төмендеген кезде біз аса құнды және тартымды әріптес бола аламыз. Бұл біздің құндылығымызды ұлғайтады және біздің мүдделерімізді біздің әріптестердің ескеруіне мәжбүр етеді. Сондықтан стратегиялық көзқарас тұрғыдан алғанда, біз кейін шегіне алмаймыз. Кейін шегіну едәуір теріс әсерлерге әкеп соғуы мүмкін.

Сондай-ақ ЕАЭО-ның өзіндік күмәні мен әлсіз жақтары бар. Сарапшылар ЕАЭО-ның қажетті және белгілі бір мәселелермен жұмыс істеуін бағыттайды. Бұл мәселелер – келесілер:

– Ресейдің кепілдік үстемдігін ЕАЭО мемлекеттердің кәсіподақ мүшесінің тең құқықтық экономикалық мүдделерін үйлестіру мүмкіндігін жояды.

– Әрбір мемлекет ақша жүйесінде өзінің ұлттық ерекшеліктерін сақтайды. Экономикалық өсудің жоғары көрсеткіштері кепілдендіретін бұл модельдің айналымы қаржы жүйесінің табиғатына жақын қаржы нарығының баяу дамығандығы болып табылады.

– Еуропалық тәжірибе, егер ЕАЭО-ға қатысушылар бірыңғай валютаны қолданғысы келсе, біз ұзақ мерзімді бағалы қағаздардың эмиссиясына шектеу қою керектігін көрсетіп отыр. Бірақ, сарапшылар бірыңғай валюта – бірігудің жоғары дәрежесі, біз бірыңғай валютаға өтуге дайын емеспіз деп пайымдайды. Біз макроэкономикалық, ақша-несиелік және монетарлық саладағы өз саясатымызды үйлестіргеннен кейін ғана бірыңғай валютаны енгізу туралы айта аламыз. Олай болса, қазіргі уақытта экономикалық одаққа мүше мемлекеттер бұл мәселеге дайын еместігін айтуға болады.

Қорытынды

Бүгінде әлемдік дағдарыс кезіндегі қиындықтарға қарамастан, еуразиялық экономикалық одақ жоғарыда атап өткен мақсат-мүдделерден шығудың жолында барынша қызмет етіп жатыр. Олай болса, іске кіріскеніне бір-екі жыл енді толатын одақтың жемісті нәтижелері алдағы жылдардың еншісінде күтеміз. Себебі, экономикалық одақ құрудың арқасында әрбір мемлекет өзінде жоқты түгендеп, экономикалық мүмкіндіктермен арттыруға тиіс. Мысалы, әріптес елдердің көлік инфрақұрылымдарына қол жеткізуде барынша қолайлы жағдайларға ие болуға мүмкіншілігіміз бар.

2016 жылдан бастап ЕАЭО аясындағы тиісті уағдаластықтар барынша ірі отандық өндірушінің дәрі-дәрмек құралдары экспортының жалпы көлемін жылына 360 млн долларға дейін ұлғайтуға мүмкіндік берді. Беларусьтің, Қазақстан мен Ресейдің ұлттық электр энергиясы нарықтарын интеграциялау жолымен 2019 жылы ортақ электр энергетикалық нарығын қалыптастыру жоспарлануда. Сонымен қатар, 2025 жылға қарай мұнай және мұнай өнімдерінің жалпы нарығы қалыптасады, ол өзара саудада экспорттық кеден баждары мен шектеулерін қолдануды қарастырады. Ресейдің газ тасымалы инфрақұрылымына тең қол жеткізу 2025 жылға қарай мүмкін болмақ. Қазақстан жыл сайын 8 млрд. шаршы метрден астам газды экспорттайды. Қазақстан инвестициялық тартымдылықты көтеру негізінде қайта өңдеу өндірістерін дамытуға мүдделі.

Қорыта келе, менің ойымша, бірлескен инфрақұрылымдық жобаларды жүзеге асырудың ЕАЭО үшін артықшылығы керемет болмақ. Біз интеграциялық бірігудің географиялық жағдайын пайдаланып, көліктік-логистикалық инфрақұрылымды дамыта отырып, әлемдік экономиканың ажырамас және маңызды бөлігін құрайтын, Шығыс пен Батыс арасындағы «байланыстырушы буын» боламыз. Ендеше, Еуразиялық экономикалық одақ еліміздің экономикалық өсуінің факторы ретінде бола алады. Сонымен қатар, құрылған ЕАЭО-ның келешекте егемендік пен тәуелсіздікті сақтай отырып, мүше мемлекеттердің экономикасын дамытуға, өзара тиімді интеграцияға бағытталғанын білеміз. Бұл біздің бірлескен интеграциялық жұмыстарымызды өміршең ететін маңызды ұстанымдардың бірі екенін айтуға болады.

Әдебиеттер

1 Еуразиялық экономикалық одақтың келісімі. http: // www. kursiv. kz
2 Экономикалық жаңалықтар. http://bnews. kz, http: // total. kz
3 Бітікова Д. Ортақ мақсат – өркендеген экономика // «Егемен Қазақстан», 2015, 31 желтоқсан
4 Саясат. Экономикалық жаңалықтар. https: // www. nur. kz
5 Ресей ақпараттық агенттігінің жаңалықтары. http: // ria.ru
6 Экономикалық мәселелер жөніндегі мақалалар. http: // www. ereport. ru
7 Столярова Е. (2015) Сұхбатынан алынған. http: // altaynews.kz

References

1 Eurasian Economic Union treaty. Retrieved from на http: // www. kursiv. kz
2 Economic News. Retrieved from http://bnews.kz, http: // total. kz
3 Bitikova D. Ортақ мақсат – өркендеген экономика // “Egemen Kazakstan”, 2015, 31 desember
4 Policy. Economic News https: // www. nur. kz
5 Russian Information Agency News at http: // ria.ru
6 Articles in Issues of Economics at http: // www. ereport. ru
7 Stolyarova E. (2015) Interview. Retrievedfrom http: // altaynews.kz

МРНТИ 658.8(574)

Б.М. Алиева[1]

[1]Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан
E-mail: alieva.baglan@kaznu.kz

ПРОГРАММА «НАРОДНОЕ IPO» В КАЗАХСТАНЕ: ВОЗМОЖНОСТИ И РИСКИ

В данной статье представлены цели, возможности, риски и примеры IPO. Опыт Республики Казахстан в проведении программ «Народного IPO» является неоднозначным. В связи с неразвитостью фондового рынка граждане отдают предпочтение банковскому сектору. Для изменения сложившейся ситуации необходимо показать возможности участия в IPO. Приобретение акций дает инвесторам определенные права, но также и является дополнительным источником риска. Перед принятием решения об участии в «Народное IPO» следует тщательно оценить возможности и риски. В работе рассмотрен один из наиболее привлекательных способов привлечения инвестиций для дальнейшего развития компании «Народное IPO». Определены причины, цели и задачи реализации программы «Народное IPO». В работе в процессе анализа отечественного опыта на примере проведения IPO, помимо основных проблем, выявлены возможности и риски распространения программы «Народное IPO». В качестве примера для принятия инвестором решения об участии в программе «Народное IPO», рассмотрена динамика отдельных финансовых показателей АО «KEGOC» – компании по управлению национальной электрической сетью, являющейся системным оператором Единой электроэнергетической системы страны. Проанализирован механизм реализации IPO и сделаны выводы. Программа «Народное IPO» имеет свои положительные и отрицательные стороны. В перспективе на будущее данная программа привлекательна для участия, но для этого необходим первоначальный толчок к развитию инициативы среди граждан, будущих «народных акционеров».

Ключевые слова: инвестиции, акционеры, инвесторы, фондовый рынок, Классическое IPO, «Народное IPO».

Б.М. Алиева

Бағдарлама «Қазақстан Халықтық IPO»: мүмкіндіктер мен тәуекелдер

Бұл мақалада IPO-ның міндеттері, мүмкіндіктері, тәуекелдері және мысалдары ұсынылған. «Халықтық IPO» бағдарламасын жүзеге асыру барысында Қазақстан Республикасының тәжірибесі сарапталады. Қор нарығы дамымағандықтан, азаматтар банк секторын қалайды. Бұл жағдайды өзгерту үшін, ол IPO-ға қатысу мүмкіндігін көрсету қажет. Сатып алу инвесторларға белгілі бір құқықтар береді, сонымен қатар тәуекелдің қосымша көзі. «Халықтық IPO» қатысуға шешім қабылдау алдында мүмкіндіктері мен тәуекелдерін мұқият бағалауға тиіс. «Халықтық IPO» одан әрі дамуы үшін инвестиция тарту ең маңызды тәсілдердің бірі болып саналады. «Халықтық IPO» бағдарламасының себептері, мақсаттары және міндеттері анықталған. Жұмыста «Халықтық IPO» бағдарламасының қосымша негізгі мәселелері де талқыланған. Мысал ретінде, «Халықтық IPO» қатысу туралы инвестор шешім қабылдайды, «KEGOC» АҚ-ның жеке қаржылық көрсеткіштерінің динамикасы үшін – компанияның еліміздің бірыңғай электр энергиясы жүйесінің жүйелік операторы болып табылады, яғни ұлттық электр жеткізу желілерін басқару. IPO – қорытындыларды жүзеге асыру механизмі. «Халықтық IPO» бағдарламасының оң және теріс жақтары бар. Болашақта осы бағдарламаға қатысуға болады, соған орай бұл «халық акционерлерінің» болашақ азаматтарының арасында бастамасын дамытуға бастапқы серпін береді.

Түйін сөздер: инвестициялық, акционерлер, инвесторлар, қор нарығы, классикалық IPO, «Халықтық IPO».

B.M. Alieva

The program "National IPO» in Kazakhstan: Opportunities and Risks

This article presents the objectives, opportunities, risks, and examples of the IPO. The experience of the Republic of Kazakhstan in conducting "National IPO» program is ambiguous. Due to the underdevelopment of the stock market, the citizens prefer the banking sector. To change this situation, it is necessary to show the possibility of participation in the IPO. Acquisition gives investors certain rights, but also an additional source of risk. Before deciding to participate in the "National IPO» should carefully evaluate the opportunities and risks. The work is considered one of the most attractive ways of attracting investments for the further development of "People's IPO». The reasons, goals and objectives of the program "People's IPO». The work in the analysis of national experience as an example of the IPO, in addition to the main problems identified opportunities and "National IPO» program of proliferation risks. As an example, for the adoption of investor decision on participation in the program "People's IPO», the dynamics of individual financial indicators of JSC «KEGOC» - the company for the management of the national electric power grid, which is the system operator of the unified electricity system of the country. The mechanism of realization of the IPO and the conclusions. The program "National IPO» has its positive and negative sides. In the future, the future of this program attractive to participate, but this requires the initial impetus to the development of the initiative among the citizens of the future "people's shareholders."

Key words: investment, shareholders, investors, the stock market, classic IPO, «People's IPO».

Введение

Одним из наиболее привлекательных способов привлечения инвестиций для дальнейшего развития компании на сегодняшний день является IPO (Initial Public Offering). Это связано с тем, что оно не только дает возможность привлечь денежные средства из различных источников, но и поднять престижность данного предприятия за счет привлечения граждан к их деятельности. Подобные программы используются по всему миру. Первым современным IPO считается выход акций голландской компании «Vereenigde Oost-Indische Compagnie» в 1602 году.

Классическое IPO – первый публичный выпуск и продажа долевых ценных бумаг акционерного общества неограниченному кругу лиц [1].

Основная цель IPO заключается в привлечении денежных средств для развития акционерного общества, но для нашей страны программа «Народное IPO» имеет множество других предназначений. С помощью проведения данной программы правительство Республики Казахстан планирует достичь таких целей, как:

– сделать возможным участие граждан во владении акциями, эмитируемыми крупнейшими предприятиями в стране;

– создать альтернативу депозитам в сфере сбережений, а также новый инструмент инвестирования;

– сделать возможным привлечение дополнительных денежных средств компаниями-участницами для реализации инвестиционных программ;

– создать условия для дальнейшего развития фондового рынка.

Экспериментальная часть. В Республике Казахстан имеется опыт проведения IPO. В рамках IPO были размещены долевые ценные бумаги двух компаний – АО «Казахстелеком» и АО «Мангистауская РЭК».

В октябре 2006 года было приняло решение разместить 497 597 штук акций (4,6%) АО «Казахтелеком» на фондовом рынке. Подписка на акции проходила в период 30 октября – 10 декабря 2006 года через АО «Казпочта». Одна заявка могла содержать запрос на неограниченное количество долевых ценных бумаг в ценовом коридоре от 25 тысяч до 33 тысяч тенге за акцию. Более 6,5 тысяч заявок было получено от физических лиц. Согласно полученным заявкам, граждане хотели приобрести более 2,9 миллионов акций, что превысило предложенное количество акций в 6,5 раз.

АО «МРЭК» в рамках IPO разместила 21,4% от общего числа простых акций. Подписка на ценные бумаги проводилась в период 9-23 июня 2008 года через региональное представительство ИФД Resmi, АО «Казпочта» и офис АО «Мангистауская РЭК». Одна заявка могла претендовать на 5 тысяч акций по цене не ниже 1 485 тенге за акцию. По результатам размещения можно сделать вывод, что граждане не проявили особого интереса к акциям компании, и соответственно цель по активизации фондового рынка путем вовлечения населения не была выполнена [2].

Разработчики программы «Народное IPO»: Министерство экономического развития и тор-

говли РК совместно с АО «Самрук-Казына». Торговой площадкой для первичного размещения ценных бумаг выступает KASE. Агентом программы «Народное IPO» является АО «Казпочта» [3].

Необходимость проведения программы «Народное IPO» заключается в том, что это позволит повысить прозрачность деятельности государственных предприятий путем усиления общественного контроля через продажу акций «народным акционерам».

«Народными акционерами» могут стать только граждане Республики Казахстан. Во вторую очередь такую возможность имеет единый накопительный пенсионный фонд. Это надежный вариант для долгосрочного инвестирования денежных средств, будущих пенсий граждан [4].

На сегодняшний день в программе «Народное IPO» принимают участие АО «КазТрансОйл», АО «Казахстанская компания по управлению электрическими сетями», которые разместили свои акции на фондовом рынке для граждан Республики Казахстан.

По первоначальному плану программа «Народное IPO» должна была пройти в три этапа. На первом этапе планировался выпуск акций пяти компаний в 2013 году: АО «KEGOC», АО «Эйр Астана», АО «КазТрансГаз», АО «Самрук-Энерго», АО «НМСК «Казтрансморфлот». В 2014 году, на втором этапе планировался выход двух основных национальных компаний: АО «Қазақстан темір жолы»» и АО «Қазтеміртранс». Заключительный третий этап планировался на 2015 год, на котором предполагалось выпустить акции: АО «Казатомпром» и АО «КазМунайГаз» [5].

В связи с тем, что не все компании вступили в программу, можно отметить, что временные рамки проведения нарушены. Невыполнение плана по первичному размещению акций заставляет задуматься о целесообразности участия, так как если не выполняется одна часть программы, то есть огромная вероятность того, что и остальных обещанных условий не будет. В связи с реализацией IPO существуют различные мифы: это очередной обман; IPO недоступно простому гражданину; на IPO ничего не заработаешь, депозиты лучше; IPO – беспроигрышный вариант и т.д. [6].

Последний миф кажется оптимистичным, но при этом он не менее опасен для инвестора, так как не бывает вложений без риска. Даже депозиты имеют свой риск, так как банк может лишиться лицензии или обанкротиться. Компании-участницы «Народного IPO» также могут стать банкротами. Для того чтобы развеять или подтвердить эти мифы, необходимо рассмотреть, какие есть возможности и риски при участии в IPO.

После приобретения акций у «народного акционера» будет право получать дивиденды. При этом у него появляется возможность получать отчет от компании об объеме чистой прибыли по итогам финансового года. Владельцы акций на общем собрании принимают решение, какую часть заработанной прибыли направить инвесторам, а какую оставить в компании. При этом возникают и определенные риски: не получения прибыли компанией по окончанию финансового года, тогда акционер как совладелец компании подвержен предпринимательским рискам, а это значит, что существует вероятность не получения дивидендов в убыточном году. На прибыльность деятельности компании влияет множество факторов: изменчивость рыночной конъюнктуры, деятельность конкурентов, быстрое развитие технологий и т.д. Их влияние может быть как позитивным, так и негативным. В случае если компания все-таки получит прибыль, общее собрание акционеров может решить не выплачивать дивиденды, а всю прибыль перенаправить на дальнейшее развитие [7].

Вместе с покупкой акций «народный акционер» также получает право на участие в управлении компанией, т.е. право участия в голосовании на общем собрании акционеров по вопросам о деятельности предприятия. При получении права на участие в управлении компанией акционер подвергается следующим рискам: «голос» акционера может быть «не услышан», если он имеет небольшой пакет акций, т.е. является миноритарным акционером; мажоритарные акционеры могут принимать решения, которые могут быть не в интересах других акционеров или компании в целом. Необходимо учитывать тот факт, что в программе «Народное IPO» участвуют акции предприятий, важных для стратегического развития страны, и, соответственно, государство оставит контрольный пакет акций данных компаниях в своих руках. Это необходимо для комплексного развития экономики страны и обеспечения национальной безопасности. Согласно программе, предприятия-участники размещают небольшую долю акций [4].

После покупки акций «народный акционер» может перепродать их. При том, что инвестирование приносит наибольшую выгоду в долгосрочном периоде, бывают случаи в жизни, когда нужны деньги сегодня и сейчас. В этом случае акционер может продать акции на бирже. Глав-

ный риск для инвестора при продаже – значительное падение цены акций. От этого никто не может быть застрахован. При продаже акций по цене ниже стоимости приобретения возникают убытки [7].

Изменение уровня цен на акции может быть кратковременным и не связанным с проблемами в деятельности предприятия. В таком случае профессионалы рекомендуют переждать короткие колебания цены. В случае, когда у компании появляются проблемы, негативно влияющие на ее деятельность, лучше продать акции, даже если это приводит к убыткам [8].

В целях уменьшения риска инвестирования в акции следует рассмотреть динамику показателей компании, чтобы убедиться в том, что это действительно стоящий вклад для денежных средств граждан Казахстана.

Результаты и обсуждение. В качестве примера для принятия инвестором решения об участии в программе «Народное IPO» рассмотрим динамику отдельных финансовых показателей АО «KEGOC» – компании по управлению национальной электрической сетью, являющейся системным оператором Единой электроэнергетической системы страны [9].

Если взглянуть на компанию с точки зрения миноритарного акционера, то его в большей степени интересуют дивидендные выплаты. При участии в программе «Народное IPO» граждане Республики Казахстан станут именно такими акционерами, поэтому в первую очередь им необходимо обратить внимание на такой финансовый показатель, как прибыль на акцию (рисунок 1), данные о нём можно получить из финансового отчета компании.

Рисунок 1 – Прибыль на акцию АО «KEGOC» (тыс. тенге) [10]

Согласно данным графика 1, прибыль на акцию АО «KEGOC» имеет отрицательную динамику. Это может быть связано с прибылью, относимой на дивиденды, с количеством акций (рисунок 2) или другой причиной.

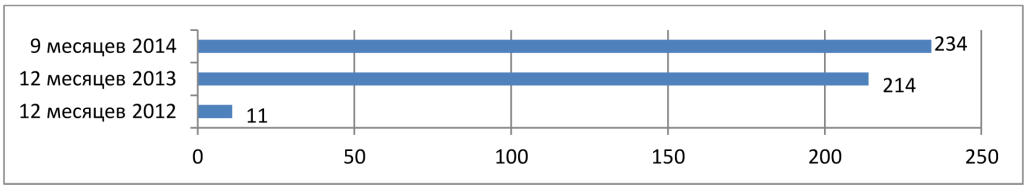

Рисунок 2 – Количество акций АО «KEGOC» (млн. штук) [10]

Как видно из второго графика, количество рассматриваемых ценных бумаг возросло путем дробления их на более мелкие акции. В связи с этим произошло уменьшение прибыли относительно одной акции. Рассмотрев прибыль на акцию АО «KEGOC», можно сделать вывод, что в период с 2012 на 2013 год прибыль снизилась в меньшей пропорции, чем возросло количество акций. Во второй рассматриваемый период (2013-2014) количество акций также увеличилось, но в меньшей мере, хотя прибыль уменьшилась почти в два раза. Итогом данного анализа может быть следующее – прибыльность компании падает, но есть вероятность того, что это временное явление. Перед принятием решения об участии в «Народном IPO» следует тщательно взвесить и оценить все «за» и «против», учитывая риски и возможности, возникающие с приобретением акций [8].

Заключение

Участие в программе «Народное IPO» откроет перед гражданами новые возможности. На сегодняшний день в связи с недостаточным количеством участников, а соответственно с незначительным объемом инвестиционного капитала, фондовый рынок Республики Казахстан является не развитым [7].

Анализируя всю выше представленную информацию, можно сделать вывод о том, что программа «Народное IPO» имеет свои положительные и отрицательные стороны. В перспективе на будущее данная программа привлекательна для участия, но для этого необходим первоначальный толчок к развитию инициативы среди граждан, будущих «народных акционеров».

Литература

1 www.kase.kz/ru/page/ipo
2 Тусаева А.К. IPO в Казахстане: опыт и перспективы // Материалы VIII международной научно-практической конференции «Достижения высшей школы». – Венгрия, София. – 17-25 ноября 2012. – С. 5-10.
3 www.egov.kz/wps/portal/Content?contentPath=/egovcontent/economics/article/about_ipo&lang=ru
4 www.halyk-ipo.kz/home/about
5 Анар Базмухаметова – «Какие компании выйдут на «Народное IPO»?»: www.bnews.kz/ru/news/post/86913/
6 Вера Игнатова – «Мифы народного IPO»: www.forbes.kz/finances/ exchange/mifyi_narodnogo_ipo
7 Арыстанов А.К. – «Рынок ценных бумаг» учебное пособие. – Алматы: «Жибек Жолы», 2010. – 244 с.
8 www.halyk-ipo.kz/home/vozmozhnosti-i-riski
9 www.halyk-ipo.kz/home/kegoc
10 www.kegoc.kz/services/otchetnost/finansovaya-otchetnost/

References

1 www.kase.kz/ru/page/ipo
2 Tusaeva A.K. IPO v Kazahstane: opyt i perspektivy // Materialy VIII mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii «Dostizhenija vysshej shkoly». – Vengrija, Sofija. – 17-25 nojabrja 2012. – S. 5-10.
3 www.egov.kz/wps/portal/Content?contentPath=/egovcontent/economics/article/about_ipo&lang=ru
4 www.halyk-ipo.kz/home/about
5 Anar Bazmuhametova – «Kakie kompanii vyjdut na «Narodnoe IPO»?»: www.bnews.kz/ru/news/post/86913/
6 Vera Ignatova – «Mify narodnogo IPO»: www.forbes.kz/finances/exchange/mifyi_narodnogo_ipo
7 Arystanov A.K. – «Rynok cennyh bumag» uchebnoe posobie. – Almaty: «Zhibek Zholy», 2010. – 244 s.
8 www.halyk-ipo.kz/home/vozmozhnosti-i-riski
9 www.halyk-ipo.kz/home/kegoc
10 www.kegoc.kz/services/otchetnost/finansovaya-otchetnost/

ҒТАХР 06.35.31

Г.К. Нургалиева*[1], К.А. Кутпанова[2]

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
[2] Нархоз Университеті,
Алматы қ., Қазақстан
*E-mail: Zolota08@mail.ru

АУТСОРСИНГ – БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП ПЕН ІШКІ АУДИТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫ ЖҮЙЕ РЕТІНДЕ

Әлемдік экономиканың жаһандануы және халықаралық капитал нарығын құру Қазақстан Республикасының нарықтық экономикаға енуінде басты жаңа элементтерді, ХҚЕС на есеппен есептілік жүйесінде бухгалтерлік қызметтер көрсететін фирмалардың – аутсорсерлардың құрылуын талап етті. Аутсорсинг әкімшілік шығыстарды біршама төмендетуге мүмкіндік береді, осылайша бухгалтерлік есеп және ішкі аудит аусорсингін қолданатын ұйымның пайдасы ұлғаяды. Ақпараттық және коммуникациялық технологияларды дамыту және жаһандық экономиканың ағымдағы рецессия әсерін ескере отырып, шығындарды қысқарту стратегиялық мақсаттарға жету тәсілі ретінде қарастырылады, өйткені бүкіл әлем гүлденуіне компания қызметтерін аутсорсингті жетілдіру клиенттердің үміттерін қанағаттандыру, сондай-ақ компания тиімділігі мен нәтижелілігін арттыру.

Бұл мақалада компанияның бухгалтерлік есеп саласындағы кәсіби қызметтерін және IT қолдану есепке аутсорсинг ағымдағы мәселелерін ұсыну бағытталған. Келесі аспектілері талданды: аутсорсинг тұжырымдамасын басқару аутсорсинг және BPO (яғни, Аутсорсинг бизнес процесі), артықшылықтары, кемшіліктері және аутсорсинг тәуекелдері. Сонымен қатар, қаржы аутсорсинг процесін – компания бухгалтерлік есебінде қолдану және талдау жасалды.

Түйін сөздер: аутсорсинг, BPO, Cloud Computing.

G.K. Nurgalieva, K.A. Kutanova

Outsourcing – as system of the organization of the accounting account and internal audit

Globalization of world economy and the entry of the Republic Kazakhstan in the international market of the equity, creation of market system of accounting and the reporting and transition to IFRS demanded creation of new elements of market economy – firms on rendering accounting services – outsourcers. Outsourcing allows to lower considerably administrative expenses, that most increasing profit of the organization using ausorsingom accounting accounting and internal audit. Taking into account both the development of information and communication technology and the effects of the current recession on global economy, outsourcing company services has been booming all over the world as it is regarded as a way to meet the strategic goals of cutting costs, improving the satisfaction of the clients' expectations, and of increasing company efficiency and effectiveness.

The paper aims at presenting the current issues of outsourcing accounting professional services and IT support of the company accounting. We have analysed aspects referring to the concept of outsourcing, outsourcing management, and BPO (i.e., Business Process Outsourcing). The advantages, disadvantages, and risks of outsourcing have been pointed out. In addition, the process of outsourcing financial – accounting in support of company accounting have analysed.

Key words: outsourcing, BPO, Cloud Computing.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

Г.К. Нургалиева, К.А. Кутпанова

Аутсорсинг как система организации бухгалтерского учета и внутреннего аудита

Глобализация мировой экономики и вступление Республики Казахстан в международный рынок капитала, создание рыночной системы учета и отчетности и переход на МСФО потребовали создания новых элементов рыночной экономики – фирм по оказанию бухгалтерских услуг – аутсорсеров. Аутсорсинг позволяет значительно снизить административные расходы, тем самым увеличивая прибыль организации, пользующейся аусорсингом бухгалтерского учета и внутреннего аудита. Принимая во внимание развитие информационных и коммуникационных технологий и последствия нынешнего кризиса на мировую экономику, аутсорсинг бухгалтерского учета компании рассматривается как способ удовлетворения стратегических целей сокращения расходов, улучшения, удовлетворения ожиданий клиентов и повышения эффективности компании. В статье с целью представить актуальные вопросы бухгалтерского учета рассматриваются аутсорсинг профессиональных услуг и ИТ-поддержки бухгалтерского учета компании. Были проанализированы аспекты, относящиеся к концепции аутсорсинга, аутсорсинг управления и BPO (т.е., аутсорсинг бизнес-процессов). Преимущества, недостатки и риски аутсорсинга были также отмечены. Кроме того, проанализирован процесс аутсорсинга финансово-бухгалтерского учета в поддержку учета компании.

Ключевые слова: аутсорсинг, BPO, множественные вычисления.

Кіріспе

«Аутсорсинг» термині екі сөзден құралған: out – «сыртқы» және resoursing – «ресурстармен қамтамасыз ету». Аутсорсинг – бұл ішкі бизнес-функциялар мен процестерді сәйкес активтермен белгілі бір келісілген бағамен бекітілген уақыт аралығында қызметтерін ұсынатын сыртқы жабдықтаушылар мен провайдерлерге беру.

Есеп жүйесін аутсорсингке беру процесінде шығындар азайып, есеп үрдісін жүргізу тиімділігі артады. Мұның себебі, нақты қызмет көрсетуге маманданған аутсорсер, есеп жүргізудің апробацияланған технологиясын қолданады және оларды тиімді, әрі тез актуализациялаудың механизмін меңгерген.

ҚР хұқықтық базасында аутсорсингтің есепті жүргізудің тиімділігін арттыру мен шығындарды азайтудың әдісі ретіндегі экономикалық маңызы қарастырылмаған. Бухгалтерлік есептің тиімділігін жоғарылату құралдарын, әдістері мен әдістемелерін дамытудағы маңызды міндеті болып саналады. Бүгінде бухгалтерлік есептің аутсорсингі мәніне арналған әдебиеттер аз ғана, олар көбінесе ақпараттық және жарнамалық сипатта ғана.

Соңғы кездері «бизнес-процес аустсорсингі» (business process outsourcing, BPO) түсінігі анықтамасына бағытталған ғылыми қадамдар соңғы кездері қызметтің қаржы, бухгалтерлік есеп сфераларында пайда бола бастады. Аутсорсинг қатаң бәсекелестік жағдайындағы тиімділігі жоғары және бәсекеқабілеттілігі жоғары ұйымдарды құрудағы заманауи әдістеме екендігі анықталды.

С.О. Каледжян аутсорсингті белгілі тапсырмаларды қызметтер мен міндеттерді орындаушылардан гөрі тиімді орындауға қабілетті компонентті мамандармен фирмаларға тапсыру деп атап көрсетеді. Қызметтерді басқа біреуге беруге, табыстауға деген қажеттіліктің артуы жаңа технологиялармен жоғары мамандандырылған мамандарды тартумен, сыртқы ортаның өзгерісіне жедел әрекет етуімен түсіндіріледі.

Акционерлік капиталдағы үлесті өз клиенті мүддесі үшін әрекет етуді көрсету деп қарастыруға болады. Басқаша айтқанда, егер клиент жабдықтаушының акционерлік капиталынан үлеске ие болса, онда бұл қауіпсіздікті қамтамасыз етудің құралы болып табылады. Аутсорсинг туралы аздаған, жүйеленбеген жалпы мәліметтерді қорытындылай келе, оларды бухгалтерлік қызметке бейімдей отырып, бухгалтерлік қызметтің аутсорсингі – бухгалтерлік есептің немесе оны жүргізудің жекелеген операцияларының үрдісін басқа біреуге, яғни белгілі бір келісілген бағамен бекітілген уақыт аралығында қызметтерін ұсынатын сыртқы жабдықтаушылар мен провайдерлерге беру.

Жалпы бухгалтерлік еепті және есептілікті ұйымдастыру схемасын төмендегідей сипаттауға болады: субъектің бизнес қызметінің шарттарына байланысты бухгалтерлік есепті жүргізу мен есептің алғашқы құжаттарын құрудың бір бөлігін тікелей сол кәсіпорында бухгалтерлік қызмет көрсетуші ұйымның жетекшілігімен жүзеге асыруға болады.

Есептің алғашқы құжаттарын толтырған соң есептік кезеңдегі шағын кәсіпорынның қызметі туралы ақпаратты өңдеумен есепті-

лікті қалыптастыру үшін арнайы мамандандырылған ұйымға жіберіледі, содан соң құжаттар кешенімен бірге кәсіпорынға басқарушылық шешім қабылдау мен мұрағатқа жіберу үшін талдамалық жұмыстарға қайтарылады.

Аутсорсинг – ұйымға қажетті басқару функцияларын, қажет болған жағдайда сәйкес ресурстарды сыртқы орындаушыларға ұзақ мерзімге беру, мұнда аутсорсингтің негізгі шарттарының бірі ретінде басқаруды табыстау әдісі – өкілеттілік пен жауапкершілікті табыстау қарастырылады.

С.О. Каледжян: Аутсорсинг – стратегиялық шешімге негізделген ұйымның басқару қызметін немесе бизнес-процесін толығымен немесе бір бөлігін экономикалық тиімділігін жоғарылату мақсатында сыртқы орындаушыларға контракт негізінде ұзақ мерзімге беру, ұйымдар бәсекеқабілетті болу үшін шығындарды төмендету мен қызмет көрсету сапасын жақсартуға мәжбүр деп атап көрсеткен [1].

Бизнес – процесс аутсорсингі – IT-ресурстарды және үрдістерді автоматтандыруды талап ететін бір немесе бірнеше бизнес-процестерді сыртқы жабдықтаушыға беру, ол өз кезегінде бұл үрдістерді басқарады, әкімшілік жұмыстарды атқарады деп А.А. Мхитарян, М.С. Селина қорытындылаған [2,3].

Бәсекелестік бизнес – процестердің тиімділігін арттырып, шығындарын азайтады, бұл процестердің бір бөлігін «бөтен қолдарға» беру арқылы аутсорсингті пайдаланса мүмкін болады….. Э. Абрамов [4].

Аутсорсинг ұйымның негізгі қызметі болып табылатын бөлігіндегі барлық ресурстарды жинақтау және барлық немесе қолдаушы қызметтерді кәсіби мамандарға беру дегенді білдіреді. Аутсорсинг деп ақылы негізде профильдік емес немесе ілеспе қызметтерді кәсіби мамандарға беру деп Дж. Брайан Хей айтқан.

Аутсорсинг – кәсіпорынның ішкі немесе бөлімшелерін және олармен байланысты активтерді белгілі бір қызметтерді белгілі бір уақыттта белгілі бір сомаға көрсететін қызмет жабдықтаушыларына беру.

Эксперименталды бөлім. Аутсорсинг құндылықтарды өсіруді, жауапкершілікті, соның ішінде қолданбалы бағдарламаларды жасауды басқа ұйымдарға беру дегенді білдіреді:

– максималды немесе толық аутсорсинг, қызметкерлер штаты, активтермен ақпараттық технологиялар немесе қаржы, контрактың қызмет ету мерзіміне берілу мүмкін;

– жартылай немесе таңдамалы аутсорсинг – қызметтердің басым бөлігі клиенттің өзінің басшылығында болуы туралы келісім;

– бірлескен аутсорсинг – екі ақ серіктестіктер болып табылады;

– аралық аутсорсинг – ұйым өз жүйелерін және платформаларын басқаруды үшінші жаққа береді;

– трансформациялық аутсорсинг Ф.Н. Филина [6];

– бірлескен кәсіпорындар аутсорсингі – болашақ іскерлік мүмкіндіктерді пайдалану үшін жаңа компания құру.

Бухгалтерлік есеп аутсорсингі – бухгалтерлік есептің қызметтерімен жүргізу үрдістерін немесе есептің жекелеген учаскелерін (еңбекақы есебін, негізгі құралдар есебін, банктк операциялар есебін), кейде сәйкес активтермен белгілі бір кезеңге есеп бойынша нақты қызметті келісілген бағалар бойынша, есеп жүргізудің белгілі бір сапасына кепілдік беретін және есеп жүргізу бойынша тәуекелді өзіне және тапсырыс берушіге бөлетін сыртқы жабдықтаушыға немесе провайдерге табыстау.

Келісім-шартта өткізілетін өнім мен көрсетілетін қызметтің құнына негізделетін және қолда бар қаржы ресурстарын рационалды пайдалануға, кәсіпкерлік қызметті дамыту қажеттіліктеріне жұмсауға мүмкіндік беретін қаржы-шаруашылық қызметін талдау да қарастырылуы мүмкін.

Нәтижелер мен талқылаулар. Компания қызметінің тиімділігін жоғарылатуда жаңа қымбат бағалы технологияларға, оның ішінде ақпараттық технологияларға ірі қосымша инвестициялар салмай-ақ, артықшылығы басым бағыттарға назар аударуы қажет, бұлар қазақстандық компанияларға әлемдік нарыққа шығуды жеңілдетеді, себебі олар көп жағдайда аталмыш нарықта бәсекелесуге қауқарлары жетпейді және өз бизнестерін дамытуға батыстың фирмаларының зерттеушілік құралдарын пайдалана алады.

Бухгалтерлік есеп аутсорсингін қолданудың артықшылықтары мен кемшіліктері 1-кестеде келтірілген. Аутсорсингті пайдалануды шектеуші негізгі себептердің бірі, 1-кестеге сәйкес, маңызды ақпараттың жайылу қаупі. Бұл мәселенің шешімі – мәртебелі беделі бар, тәжірибелі және серіктестерден оң пікір алған, жұмыстың кең спектрін атқара алатын орындаушыны таңдау.

1-кесте – Бухгалтерлік қызметті көрсететін ұйымның келіп-кетуші және штаттағы бухгалтермен салыстырғандағы артықшылықтары мен кемшіліктері

Артықшылықтары		
Аутсорсинг фирмасы	Штаттағы бухгалтер	Келіп-кетуші бухгалтер
1. Жабдықталған жұмыс орны 2. Қызмет құны шығындарға жатады, ҚҚС шегерімге жатқызылады 3. Есеп фирманың басқа да мамандарының қолдауымен жүргізіледі (заңгер, аудиторлар) 4. Есепті жүргізетін маманды бөлім бастығы мен аудитордың тексеруі қарастырылады (ішкі бақылау) 5. Заңнаманың өзгерісіне жедел бағыну 6. Келісім-шартқа сәйкес қызметін сапасыз орындауда тапсырыс берушінің алдында жауапкершілікте 7. Шұғыл сұрақтарды жедел шешу 8. Маманның фирмаға бару мүмкіндігі 9. Бухгалтерлік және хұқықтық бағдарламалардың заманауи пакеттерін меңгеру 10. Міндеттерді минималды уақытта орындауға қызығушылық	1. Әрдайым жұмыс орнында 2. Фирманың дамуы мен гүлденуіне деген қызығушылық 3. Шұғыл мәселелерді жедел шешу	1. Құны аздаған 2. Жабдықталған жұмыс орны қажет емес (есепті үйінде жүргізгенде)
Кемшіліктері		
1. Есепті жүргізуші маманмен көбінесе телефон арқылы ғана байланысу 2. Ақпараттың жайылу қаупі	1. Жабдықталған жұмыс орнына деген қажеттілік 2. Бухгалтерлік және хұқықтық бағдарламалардың заманауи пакеттерін алу қажеттілігі 3. Маманданған қызметкердің еңбекақысының жоғары болуы 4. Штаттағы маманның еңбекақысы бойынша сақтандыру төлемдерінен салық базасының көбеюі 5. Қызметкердің біліктілігін үнемі жоғарылатумен байланысты қосымша шығындар 6. Жауапкершілігі заңға сәйкес шектеулі	1. Әдетте, бірнеше ұйымның есебін жүргізуі (сіздің бәсекелестеріңіздің де) 2. Фирманың дамуы мен гүлденуіне деген қызығушылықтың болмауы 3. Алғашқы құжаттармен шаруашылық операцияларының, фирманың жалпы қызметін сапалы талдауға қажетті уақыттың болмауы 4. Қызметтің сапалы орындалуына бақылаудың жоқтығы (әдетте сапасыз қызметі үшін жауап бермейді) 5. Шұғыл сұрақтарды жедел шешудің қиындықтары
Ескерпе – [12] әдебиет көзіне сәйкес жасалған		

Қорытынды

Көптеген қазақстандық эксперттер, сарапшылар Қазақстанда аутсорсинг нарығы әзірге жақсы дамымағандығын айтады. Жергілікті тұтынушылардың арасында әлде де әр түрлі сервис көрсететін компанияларға сенімсіздігі басым. Аутсорсингтік қызмет провайдерлерінің негізгі клиенттері шетелдік компаниялар болып табылады. Олар бизнестің бұл түрімен жақсы таныс және нақты жағдайларда жұмысты оңтайландыру үшін оның артықшылықтарын жеңіл бағалай алады. Спи-

кердің пікірі бойынша шетелдік компаниялар тарапынан сұраныс оның өсімін ынталандырады. Кедендік одақтың құрылуы Қазақстанның қызмет нарығына кейбір ресейлік компаниялар шығуда, осыған орай бәсекелестік біраз дамыды.

Қазақстандық эксперттер, сарапшылардың болжамы бойынша консалтинг, аутсорсингтің дамуы бизнестің жалпы мәдениетімен бірге өседі, компаниялардың арасындағы сенімділік, партнерлардың тәртібі мен кәсіби біліктілігіне сенеді. Бұл, компания жетекшілері тәжірибеде аутсорсингтің тиімділігіне көз жеткізу арқылы өз бизнесінің бөлігін өзге білікті мамандарға табыстайды дегенді білдіреді.

Әдебиеттер

1 ҚР «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы» Заңы, 28 ақпан 2007 ж. № 234-III

2 Аксенов Б. Учет и контроль в новой корпоративной реальности // «РЖД-Партнер». – 2007. – № 8. – С. 11–14.

3 Алдерс Р. ИТ-аутсорсинг – практическое руководство: пер. с англ. – М.: Альпина БизнесБук, 2004.

4 Аудит и налогообложение. – 2002. – № 1. – С. 114–120.

5 Аутсорсинг как инструмент эффективного управления. Аутсорсинг транспортных функций/ Реформы в России и проблемы управления 2005: Материалы 20-ой Всероссийской научной конференции молодых ученых и студентов. Вып. 3/ ГУУ. – М., 2005 – 0,2 п.л.

6 Аутсорсинг: плюсы и минусы. // 29.11.2004, Computerworld. – №44. – 2004.

7 Балабанов В.С., Лясников Н.В., Шеметов В.В. Исследование систем управления: учебное пособие. – М.: РАП, 2004. – 124 с.

References

1 ҚR «Buhgalterlik esep pen қarzhylyқ eseptilik turaly» Zaңy, 28 aқpan 2007 zh. № 234-III

2 Aksenov B. Uchet i kontrol' v novoj korporativnoj real'nosti // «RZhD-Partner». – 2007. – № 8. – S. 11–14.

3 Alders R. IT-autsorsing – prakticheskoe rukovodstvo: per. s angl. – M.: Al'pina BiznesBuk, 2004.

4 Audit i nalogooblozhenie. – 2002. – № 1. – S. 114–120.

5 Autsorsing kak instrument jeffektivnogo upravlenija. Autsorsing transportnyh funkcij/ Reformy v Rossii i problemy upravlenija 2005: Materialy 20-oj Vserossijskoj nauchnoj konferencii molodyh uchenyh i studentov. Vyp. 3/ GUU. – M., 2005 – 0,2 p.l.

6 Autsorsing: pljusy i minusy. // 29.11.2004, Computerworld. – №44. – 2004.

7 Balabanov B.C., Ljasnikov N.V., Shemetov V.V. Issledovanie sistem upravlenija: uchebnoe posobie. – M.: RAP, 2004. – 124 s.

ҒТАХР 06.77.64

Г.А. Садыханова[1], Г.К. Иляшова*[1]

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
*E-mail: july.gk1977@gmail.com

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӨЗІН-ӨЗІ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУДЫҢ ДАМУ СИПАТЫ

Халықты жұмыспен қамту аясында болып жатқан барлық үдерістер жүйелілікті, нарықтық жағдайда жұмыспен қамтудың дамуына бағытталған шараларды ой елегінен өткізуді және тиісті шаралар жасауды қажет етеді. Бұл шаралар, бір жағынан, елдің экономикалық дамуын, екінші жағынан, халықты әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етуі керек. Бүгінгі таңдағы нарықтық экономиканы құруға байланысты Қазақстан Республикасы экономикалық қатынастар жүйесінің өзгеруі, айтып өткеніміздей, жұмыспен қамту аясының өзгерістерінің нәтижесінде жұмыспен қамтудың жаңа, бүгінгі күнге икемді формалары пайда бола бастады, соның бірі – халықтың өзін-өзі жұмыспен қамтуы, оның аймақтық ерекшеліктері, теорияда әлі толық жеткілікті түрде анықталып түсіндірілмегені мақала өзектелігін айқындай түседі. Нарықтық экономикада өзбеттілікке, демократияға байланысты адамдар, Үкіметке жалтақтамай, өз қабілетін дамытып, кәсіпкерлікпен айналысып табыс көздерін көбейтуде, міне осы тұста еңбек нарығында өзін-өзі жұмыспен қамтушы халық тобы қалыптасқан. Мақалада қазақстандық еңбек нарығында өзін-өзі жұмыспен қамтушылардың негізгі маңызды тұстары қарастырылған.

Түйін сөздер: еңбек нарығы, экономикалық белсенді халық, жұмысбастылық, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар, кәсіпкерлік іс-әрекет.

G.A. Sadykhanova, G.K. Ilyashova

The development of self-employment in Kazakhstan

All dynamic processes in the employment sector of the Kazakhstan labor market requires reassessment and revision of the structure of employment and the adoption of appropriate measures to foster employment, including self-employment in a market economy. These measures should ensure economic development of the country and at the same time to some extent, social protection of the population. In modern conditions, i.e. in the light of market economy development, economic relations, activities of the employed population in the Republic of Kazakhstan has created new types of employment or has a new flexible forms of employment, of employment of people in the economic environment of the country. And one of these forms of employment – this self-employment. The phenomenon of self-employment and its lack of theoretical research, regional feature development actualizes the content of the article. In a market economy, people adapt to the democratization, autonomy, and accordingly develop their abilities by engaging in the field of entrepreneurship looking for sources of income in this area was born the self-employed. The article describes the main directions of development of self-employment in the Kazakh labour market.

Key words: the labour market, economically active population, employment, self-employed, entrepreneurial activity.

Г.А. Садыханова, Г.К. Иляшова

Развитие самостоятельной занятости в Казахстане

Все динамические процессы в сфере занятости казахстанского рынка труда требуют переосмысления, пересмотрения структуры занятости и принятия соответствующих мер для развития занятости, в том числе самозанятости в условиях рыночной экономики. Эти меры должны обеспечивать экономическое развитие страны и одновременно в какой-то степени социальную защи-

щенность населения. В соврменных условиях, т.е. в свете развития рыночной экономики экономические отношения, активности и деятельности занятого населения в Республике Казахстан породили новые виды занятости или же появились новые гибкие формы занятости, трудовой деятельности людей в экономической среде страны. И одна из таких форм занятости – эта самостоятельная занятость населения. Сам феномен самозанятость и его недостаточное теоретическое исследование, региональная особенность развития актуализируют содержание статьи. В рыночной экономике люди адаптируются к демократизации, самостоятельности, и соответственно, развивают свои способности, вовлекаясь в сферу предпринимательства, ищут источники дохода, и в этой сфере и зародилась самозанятость населения. В статье рассмотрены основные направления развития самозанятости населения на казахстанском рынке труда.

Ключевые слова: рынок труда, экономически активное население, занятость, самостоятельно занятые, предпринимательская деятельность.

Кіріспе

Өзін-өзі жұмыспен қамту туралы ең алғаш қайта құру кезеңінде, яғни өтпелі экономика кезінде айтыла бастаған. Ол кезде өзін-өзі жұмыспен қамту деген заңдық тұрғыда мойындалмаған, тіпті оны қылмыс деп те таныған. Ал нарықтық экономиканың өмірімізге етене енуі және отандық экономиканың нарықтық экономикаға толық өтуі осы өзін-өзі жұмыспен қамтудың қарқынды дамуына нақты ықпал етті.

Ал бүгінде бұл нан тауып жеудің бір тәсілі ғана емес, сондай-ақ адамдардың еңбек етуде дербестікке ұмтылудың, жұмысты өз алдына ұйымдастырудың амал-тәсілі болып отыр және де ол жұмыс күшінің толық әрі тиімді жүзеге асуының әдісі болып отыр, сонымен қатар кәсіпкерлік және шығармашыл әлеуетті жүзеге асырудың да бір тәсіліне айналған.

Өзін-өзі жұмыспен қамту жұмысбастылықтың бір түрі: дербестік, өзі ұйымдастырушы, яғни өз бетінше іздену, еңбек іс-әрекетінің түрін өз бетінше анықтау және ұйымдастыру; өзін-өзі жұмыспен қамтушы ұйымдастырушы болып табылатын іс-әрекет түрінің өндірістік-коммерциялық сипаты; өзін-өзі жұмыспен қамтудың нәтижесінде болатын табыстың еңбектік сипаты (ақшалай немесе натуралды түрінде); осы критерийлерге қарай өзін-өзі жұмыспен қамтушыларға жеке еңбекті пайдаланатын және өндіріс факторларына жеке дара меншік ету жағдайында, табыс алу мақсатында өндірістік-коммерциялық іс-әрекетті ұйымдастырушы өз бетінше дербес шаруашылық жүргізуші субъектілер жатқызылады; экономиканың деңгейіне байланысты (нанодеңгей, микродеңгей), шаруашылық жүргізу саласына қарай (тұрмыстық және іскерлік қызметтер сферасындағы өзін-өзі жұмыспен қамтушылар, құрылыста, ауыл шаруашылығында, жеңіл және тамақ өнеркәсібінде, саудада); меншік нысанына қарай (өндіріс факторларына жеке (индивидуалды) меншік, жанұя шегіндегі біріккен жалпы ортақ меншік, кооперативтік меншік) өзін-өзі жұмыспен қамту нысандары.

Өзін-өзі жұмыспен қамтуға экономикалық категория ретінде жұмыс орнын жасау қатынастары, өзінің ісін ұйымдастыру кіреді, яғни ол деген инициативті жаңашылдық іс-әрекет деген сөз, өйткені өзін-өзі жұмыспен қамтуға кәсіпкерліктің белгілері тән, олай болатын болса өзін-өзі жұмыспен қамтуды кәсіпкерліктің бір нысаны деп қарастыруға негіз бар.

Эксперименталдық бөлім. «Халықты жұмыспен қамту» туралы ҚР №149-II 2001 жылдың 23 қаңтарындағы (07.11.2014 ж. толықтырулар мен өзгерістер енгізілген) Заңында «өзін-өзі жұмыспен қамтушылар – табыс алу үшін жеке (индивидуалды түрде) тауарлар, жұмыстар мен қызметтер өндірісімен (өткізумен) айналысатын, соның ішінде жеке тұтыну үшін, жеке тұлғалар, өндірістік кооператив мүшелері, жанұялық кәсіпорындардың ақы төленбейтін жұмыскерлері және жалдамалы жұмыс күшінің еңбегін пайдаланатын жұмыс берушілер деп табылған еді.

«Жұмысбастылық-2020» бағдарламасының шегінде Қазақстан Республикасы Еңбек және әлеуметтік қорғау министрлігі ол терминге мынандай түсінік береді: «өзін-өзі жұмыспен қамту – жеке тұтыну табыстың бір бөлігі деп қарастырылатын, сыйақы мөлшері тауарлар мен қызметтердің өндірісінен алынатын табысқа тікелей байланысты болатын жұмысбастылық».

Ресейде танымал оқу құралы «Еңбек нарығы және халықтар табысы» деген еңбектің авторы ресейлік ғалым Н.А. Волгин, өзін-өзі жұмыспен қамтуды «адам өзіне белгілі бір түрін анықтап алатын, нәтижелері өзінің лайықты өмір сүруін қамтамасыз ететін еңбек үдерісін ұйымдастыратын экономикалық іс-әрекет түрі деп қарастырады» [1].

Жұмыспен қамту проблемасы мен рыноктық қатынастарға өтуді оқып-үйренуде қазақстандық (отандық) экономистердің үлесі өте зор: Я.Ә. Әубәкіров, Т.А. Әшімбаева, А.К. Қошанов, Д.К. Қабдиев, М.Б. Кенжегузин, К.Н. Нәрібаев, Ө.Қ. Шеденов, Т.И. Мұхамбетов, Е.Б. Жатқанбаев, С.Н. Нысанбаев, А.С. Сатыбалды, К.А. Ибрагимова, М.К. Мельдеханова, С.К. Джумамбаев және т.б. көптеген ғалымдар.

Зерттеудің методологиялық негізі диалектикалық таным әдісі болып табылады. Зерттеу барысында жалпы ғылыми әдістермен (талдау, синтез, дедукция, жіктеу, жүйелік көзқарас) қатар арнайы да әдістер қолданылды (статистикалық әдіс).

Нәтижелер мен талқылау. Еңбек нарығы – бұл халықтың жұмысбастылығын, оның құрылымы мен сипатын, жұмысбастылық динамикасын көрсететін экономикалық түсінік. Еңбек нарығы, бір жағынан жұмыс беруші, ал екінші жағынан жұмыс алушы, яғни жалдамалы жұмысшылар өзара әрекеттесетін жүйе ретінде жүреді. Өз кезегінде оның жүйе ретіндегі негізгі элементтері жұмысшы күшіне сұраныс және жұмысшы күшінің ұсынысы болып табылады.

Жұмысшыларға деген сұраныс жұмысшы күшіне жұмыс берушілердің қажеттілігімен анықталады. Ал жұмысшы күшінің ұсынысы жұмысқа орналасқысы келетін тұлғалардың жынысы, жасы, білімі, кәсіби-біліктілік құрамы бойынша саны мен құрамына байланысты болады. Егер де еңбек нарығындағы ұсыныс жайында айтатын болсақ, бүгінгі күнде елдегі халық саны ҚР Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің мәліметі бойынша 17 926,5 мың. адамды (2017 жылғы 1 қаңтарға) құрайды деп білеміз, ал оның экономикалық белсенді халық бөлігі – 8,5 миллион адамды құрайды.

Осы еңбек ресурстарының саны экономиканың жоспарланатын өсу қарқынын қолдау үшін жеткілікті деген тікелей статистика жоқ, өйткені жағдай экономиканың салалары мен өңірлеріне байланысты өзгеріп отырады.

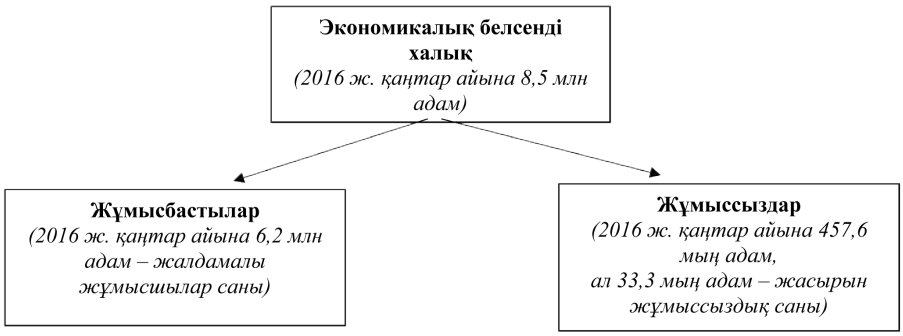

1-сурет – Жұмыс күшінің құрамы

Қазіргі кезеңдерде әлемнің көптеген елдерінде халықтың жұмысбастылығы мен жұмыссыздығы туралы мәліметтерді құрған кезде еңбек нарығында іріктеп, таңдау әдісін жиі қолданады, яғни ол халыққа сауалдар қою арқылы жүргізіледі, сондай-ақ бұл әдіс Халықаралық еңбек ұйымының критерийлеріне сай экономикалық іс-әрекетпен айналысатын, жұмыссыздар және экономикалық белсенді емес тұлғалардың әрекетін өлшеуге мүмкіндік береді.

Қазақстанда халықтың жұмысбастылығын зерттеу 2001 жылдан бастап квартал сайын жүргізіледі (жылына 4 рет), оның барысында 15 жас және одан ересек жастағы адамдардың 75 мыңға жуығы статистикалық зерттеуде қамтылады. Зерттеу кезінде елдің барлық өңірлері қамтылады.

Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің қолданатын еңбек нарығының негізгі индикаторларын есепке алу методологиясы, өзін-өзі жұмыспен қамтушы халықтың санын қосқанда, Халықаралық еңбек ұйымының халықаралық стандарттарына сай келеді.

Жұмысбастылық мәртебесінің халықаралық жіктемесіне сай (ICSE-1993) жұмысбастылар жалдамалы (ақы төленетін) жұмысшылар және өзін-өзі жұмыспен қамтушыларға бөлінеді. Өзін-өзі жұмыспен қамтушы халықтың құрылымы статистикалық мәліметтерде ҚР Статис-

тика жөніндегі агенттіктің №3 10.01.2013 ж. бұйрығымен бекітілген «Қазақстан Республикасындағы өзін-өзі жұмыспен қамтушылардың санын, олардың орта айлық табыстарының деңгейі мен жұмыссыз халық санын анықтау әдістемесіне» сай анықталады [2]. Осы аталған Әдістемеге сәйкес Қазақстанда барлық өзін-өзі жұмыспен қамтушы тұлғалар 2 топқа бөлінген: өнімді жұмысбастылар және өнімсіз жұмысбастылар (1-кесте).

1-кесте – Қазақстандағы өзін-өзі жұмыспен қамтушы халықтың топтары

Өзін-өзі жұмыспен қамтушылар	
Өнімді жұмысбастылар:	Өнімсіз жұмысбастылар:
Жұмысберушілер;	Жеке дара (индивидуалды) негізде (тіркелген және тіркелмегендердің қатарынан емес)
Жеке дара (индивидуалды) негізде (тіркелген және белсенді әрекет етуші), ең төменгі күнкөріс деңгейінің мөлшерінен жоғары табысы бар;	Жеке өзі тұтыну үшін өнімдерді өндіруде жеке қосалқы шаруашылықта;
Сату үшін (айырбасқа) өнімдерді өндіруде жеке қосалқы шаруашылықта ең төменгі күнкөріс деңгейінің мөлшерінен жоғары табысы бар;	Жанұялық кәсіпорындардың ақы төленбейтін жұмысшылары;
Ең төменгі күнкөріс деңгейінің мөлшерінен жоғары табысы бар кооператив мүшелері	Жеке дара (индивидуалды) негізде (тіркелген және белсенді әрекет етуші), ең төменгі күнкөріс деңгейінің мөлшерінен төмен табысты;
	Сату үшін (айырбасқа) өнімдерді өндіруде жеке қосалқы шаруашылықта ең төменгі күнкөріс деңгейінің мөлшерінен төмен табысты;
	Ең төменгі күнкөріс деңгейінің мөлшерінен төмен табысты кооператив мүшелері;

Осы кестеге сәйкес негізгі түсініктерге мынандай анықтама беруге болады:

Жұмысберушілерге қандай да бір экономикалық іс-әрекеттің түрінде кәсіпкерлік іс-әрекетпен айналысатын және бір немесе бірнеше жұмысшылардың жалдамалы еңбегін тұрақты негізде пайдаланатын тұлғалар жатады.

Өзін-өзі жұмыспен қамтушылар – бұл қандай да бір экономикалық іс-әрекетпен айналысатын және тұрақты негізде жалдамалы жұмысшыларды жалдамайтын тұлғалар.

Жанұялық кәсіпорындардың ақы төленбейтін жұмысшылары – бұл өздерінің сый, марапаттарын жалақы түрінде емес, ішкі жанұялық пайданы бөлу негізінде алатын жанұялық фирмалардың жұмысшылары.

Кооператив мүшелеріне, кәсіпкерлік іс-әрекетпен айналысатын еңбек кооперативінің мүшелері болып танылатын тұлғалар жатады.

Табыс алу үшін және жеке өзі тұтыну үшін өндіруді қоса алғанда, тауарлар мен қызметтерді өндірумен (сатумен) жеке дара айналысатын тұлғаларға мыналар жатады:

Кәсіпорынды заңды тұлға ретінде тіркемей, жалдамалы жұмысшыларсыз немесе жалдамалы жұмысшылары бар жеке өзінің кәсіпорындарында, фермерлік шаруашылықта жұмыс істейтін тұлғалар;

Іс-әрекетті тіркеу арқылы немесе тіркемей, жалдамалы жұмысшыларсыз немесе жалдамалы жұмысшылармен заңды тұлғаны құрмай кәсіпкерлік іс-әрекетпен айналысатын тұлғалар;

Орман, ауыл шаруашылығы, аңшылық, балық аулау өнімдерін сату үшін өндіретін үй шаруашылығында айналысатын тұлғалар;

Өнеркәсіптік тауарларды және қызметтерді сату үшін өндіретін үй шаруашылығында айналысатын тұлғалар;

Сонымен, 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 482-V ҚРЗ Қазақстан Республикасының Заңы бойынша *өзін-өзі жұмыспен қамтығандар* – табыс алу үшін тауарлар өндірумен (өткізумен), жұмыстар мен қызметтер көрсетумен дара айналысатындар, өндірістік кооперативтер мүшелері, отбасылық кәсіпорындардың (шаруашылықтардың) және жалдамалы жұмыскерлердің еңбегін пайдалану-

шы жұмыс берушілердің еңбекақы төленбейтін жұмыскерлері қатарындағы жеке тұлғалар болып табылады.

Жалпы XX ғасырдың 90-шы жылдарындағы өтпелі экономикада басымыздан өткен *экономикалық дағдарыс,* жұмысбастылық мәселесін күрделендіре түсті, сондықтан да өзін-өзі жұмыспен қамтушы халықтың әлеуетін, халықтың өмір сүру деңгейін арттыру, Қазақстанның ішкі экономикалық және әлеуметтік мәселелерін шешу үшін өзін-өзі жұмыспен қамтудың жаңа нысандары мен түрлеріне бағдарлана отырып пайдалану өте пайдалы болып табылады. Нарықтық жағдайларда халықтың өзін-өзі жұмыспен қамтуы, елдегі іскерлік белсенділікті дамыту деңгейін сипаттайтын құбылыс болып табылады.

Өзін-өзі жұмыспен қамтудың, көптеген елдерде мемлекет жұмыс істегісі келетін халықты жұмыспен қамти алмауы жағдайында тартымдылығы арта түсуде. Ол адамдарға мемлекет тарапынан көмек тек жұмысбастылыққа ықпал ететін белсенді саясат жүргізу кезінде мүмкін болады.

Нарықтық жағдайлардағы халықтың өзін-өзі жұмыспен қамтуы – бұл нарықтық қатынастарға тән элемент және оның бұлтартпас үдерісі болып табылады. Жеке сектордағы іскерлік белсенділіктің қауырттылығы және табыс алуға деген қызығушылық, әрбір еңбекке жарамды халық үшін жауапкершілік дегеннің барлығы нарықтық қоғамда үлкен мәнге ие. Өйткені өзін-өзі жұмыспен қамту бүгінгі күнде көптеген дамыған және дамушы елдерде объективті құбылыс болып табылады. Сол үшін де экономиканы дамыту үшін іскерлік белсенділік пен жұмысбастылықты ынталандыруға бізге жаңа бастамалар керек.

Қорытынды

Сонымен өзін-өзі жұмыспен қамту мәселесіне деген қызығушылық бірнеше жағдайларға байланысты болып отыр. Біріншіден, жаһандық экономика жағдайында айтарлықтай жаңа техника және технология пайда болуда, олардың шағын түрде шығарылуы, кейбір материалдар арзандауда, мәліметтер банкісіне қол жеткізуді, жабдықтаушылармен клиенттермен байланыс орнатуды жеңілдететін коммуникацияның және байланыс құралдарының дамуы жеделдеуде.

Екіншіден, жұмыспен қамтылған азаматтардың демографиялық құрылымы өзгеруде, атап айтқанда: жұмыс істемейтін әйел адамдардың үлесі өсуде, осы ретте олардың жалдамалы персонал ретінде және шағын немесе орта фирманың негізін қалаушы ретінде өз бетінше жұмыспен қамтылуда үлкен жетістікке жетуі мүмкін.

Үшіншіден, қызмет көрсету аясының кеңеюі үлкен мәнге ие болуда, өйткені ол өз бетінше жұмыспен қамтылу үшін өте тартымды болып келеді, оның ішінде мысалы, аудиторлыққа, экономикалық, салықтық, құқықтық мәселелер жөнінде кеңес берушілікке деген қажеттілік өсуде. Мұндай қызметтер аса күрделілігімен ерекшеленеді және де атқарушының жоғары біліктілікті болуын талап етеді. Ондай адамдарды жұмысқа штаттық қызметкер ретінде алу, сәйкесінше фирмамен келісім шарт жасауға қарағанда анағұрлым қымбатқа түседі.

Төртіншіден, өз бетінше жұмыспен қамтылудың рөлі халықтың қажеттілігінің құрылымындағы болған өзгерістермен байланысты болып отыр. Негізгі қажеттіліктер жалпы толысқан, өз бетінше адамдардың білімі, табыстары өсуде, өндірістің мүмкіндіктері де кеңеюде, осының бір көрінісі ретінде сұраныс дифференциациясы жүреді, оның стандарттан ауытқуы, тұтынушылардың кішігірім кәсіпорындардың ұсынатын жалпы көпшіліктік өнімдерден жекедара бұйымдарға көңіл аударулары орын алуда. Экономиканың мемлекеттік және ірі масштабты секторлары көп жағдайда қозғалыссыз, ірі икемсіз болып келеді. Өз бетінше жұмыспен қамту экономикада, жылдам өзгеріп жатқан қажеттіліктерді қанағаттандыруда үлкен икемділікті қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер

1 Рынок труда и доходы населения / под ред. Н.А. Волгина: учебное пособие. – М.: Информационно-издательский дом «Филинъ», 1999. – 280 с.

2 Нурмагамбетов А.М. Рынок труда: правовые проблемы и перспективы/ А.М. Нурмагамбетов. – Алматы: ТОО «Баспа», 2014. – 263 с.

3 www.zakon.kz «Халықты жұмыспен қамту» туралы ҚР №149-II 2001 жылдың 23 қаңтарындағы (07.11.2014 ж. толықтырулар мен өзгерістер енгізілген) Заңы

4 G-Global: Калкабаева А.Е. Исследование рынка труда и занятости Республики Казахстан.
5 Официальный сайт Комитета Статистики Республики Казахстан – stat.gov.kz

References

1 Rynok truda I dohody naseleniya /Pod red. N.A. Volgina. Ushebnoe posobie. – M.: Informazionno-izdatelskii dom «Filinъ», 1999. – 280 c.
2 Nurmagambetov A.M. Rynok truda: pravovie problemy i perspectyvy/ Nurmagambetov A.M.-Almaty: TOO «Baspa», 2014-263c.
3 www.zakon.kz «Halykty zhumyspen hamtu» turaly HR №149-II 2001 zhyldyn 23 hantaryndagy (07.11.2014 zh. Tolyktyrular men ozgeryster engyzylgen) Zany
4 G-Global: A.E.Kalkabava Issledovanie rynka truda и занятости Respubliki Kazahstan
5 Ofizialniy saiт Komiteta Statistiki Respubliki Kazahstan – stat.gov.kz

IRSTI 06.73.21

Z.Sh. Aituganova[1], S.A. Abzhanov[*1]

[1]Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
[*]E-mail: sultan.kz91@mail.ru

WAYS TO IMPROVE THE MECHANISM OF INVESTMENT ATTRACTION TO ECONOMY OF KAZAKHSTAN

The President's address to the people of Kazakhstan in 2016 "is merely a new global climate diversified economy can withstand the effects of the global crisis. That is why we are working on the implementation of the industrialization program. We need a new investment policy should be, "he noted, effective use of foreign investment in the country's economy and engaging in mutually beneficial economic cooperation between the two countries is the basis of directions. In fact, with the help of foreign investments deformed to improve the industrial structure of the economy, the creation of new high-tech production, fixed assets and equipment upgrades. Relevance of the work due to the fact that foreign investment as an objectively necessary process for Kazakhstan contributes to curb the crisis and the financial stabilization of the economy, solve the strategic and tactical objectives of macroeconomic nature, such as the fight against inflation, structural adjustment, the elimination of technological and managerial backwardness of the economy. The objective of attracting foreign investments to the country's economy is a necessary process.

Key words: Foreign investment, public investment, and the investment climate to attract private investment, economic cooperation, the structure of the industry and international trade.

З.Ш. Айтуғанова, С.А. Абжанов

Қазақстан экономикасына инвестицияларын тарту механизмін жетілдіру жолдары

ҚР Президенті 2016 жылғы Қазақстан халқына жолдауында "Жаңа жаһандық нақты ахуалдың мәні тек әртараптандырылған экономиканың ғана жаһандық дағдарыс салдарына тиімді қарсы тұра алатынында болып табылады. Сондықтан да біз индустрияландыру бағдарламасын жүзеге асыру үстіндеміз. Бізге жаңа инвестициялық саясат керек" – деп айтып кеткендей, Қазақстан экономикасына шетелдік инвестицияларды тиімді пайдалану және тарту – екі ел арасындағы өзара тиімді экономикалық ынтымақтастық бағыттарының негізі болып табылады. Шынында, шетелдік инвестициялардың көмегімен Қазақстан экономикасының деформацияланған өндірістік құрылымын жетілдіруге, жаңа жоғары технологиялық өндірісті құруға, негізгі құралдар мен техникалық жабдықтарды жаңартуға болады. Бұл жұмыстың негізі ретінде көрсетілген шетел инвестициясы Қазақстан үшін объективті маңызды процесс ретінде дағдарысты жояды және экономиканы қаржылық тұрақтандырады, құнсыздықпен күресу, жүйелі түрде қайта құрылымдау, экономиканың технологиялық және басқарушылық артта қалушылығын қалпына келтіру секілді макроэкономикалық сипаттағы стратегиялық және тактикалық тапсырмаларды шешеді. Қазақстан экономикасына шетел инвестицияларын тарту объективті түрде қажетті процесс болып табылады.

Түйін сөздер: шетелдік инвестициялар, мемлекеттік инвестициялар, жеке инвестициялар, инвестициялық климат, экономикалық ынтымақтастық, салалық құрылымы, халықаралық сауда.

З.Ш. Айтуганова, С.А. Абжанов

Пути совершенствования механизма привлечения инвестиций в экономику Казахстана

Президент РК как отметил в Послании народу в 2016 г., что «Аксиома новой глобальной реальности состоит в том, что только диверсифицированная экономика может эффективно противостоять последствиям глобального кризиса. Поэтому мы реализуем программу индуст-

риализации. Нам нужна новая инвестиционная политика», поэтому привлечение и эффективное использование иностранных инвестиций в экономику РК является одним из основных направлений взаимовыгодного экономического сотрудничества странами. С помощью иностранных инвестиций можно реально улучшить деформированную производственную структуру экономики Казахстана, создать новые высокотехнологические производства, модернизировать основные фонды и технические оборудования. Актуальность работы обусловлена, тем, что иностранное инвестирование как объективно необходимый процесс для Казахстана способствует обузданию кризиса и финансовой стабилизации экономики, решает стратегические и тактические задачи макроэкономического характера, такие как борьба с инфляцией, структурная перестройка, искоренение технологической и управленческой отсталости экономики. В связи с чем привлечение иностранных инвестиций в экономику Казахстана является объективно необходимым процессом.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, государственные инвестиции, частные инвестиции, инвестиционный климат, экономическое сотрудничество, отраслевая структура, международная торговля.

Introduction

Attracting foreign capital for the development of the organization and increase the use of investment and incentives to create favourable conditions to our country's national interests and the interests of foreign investors in order to improve the economic and legal mechanisms to ensure consistency in the priority sectors of the economy. Due to changes in the economic situation in completing the existing mechanism should be to improve the flexibility and the mechanism of its own. The most important guarantees of protection of the rights of foreign investors and attracting foreign investment and improving the use of bureaucratic procedures hindering the recovery process. One of the objects of attraction of foreign capital - the economy, foreign loans. Credit agreements, as well as in the implementation of the planned investment projects, that is the problem of repayment of external debt, it can be the default.

Metods. The decision about the project and government organizations at the regional level for the conclusion of the contract because of its loan repayment and default or the movement of foreign credit lines at all stages of investment projects is the lack of an imperfect mechanism. As well as the general lack of experience in international business companies and organizations in the country or the region may cause real damage to the interests of enterprises and organizations, and realized borrower contracts often ineffective, and sometimes leads to the conclusion discrimination. Actual clear selection criteria, even in the absence of a common route - the main drawback of the mechanism for the selection of priority investment projects. Most of the projects in terms of economic impact of monetary liquidity and sufficient ability of the borrower's payment is justified. Taken to profitability in many social projects and economic loss. Now, he returned to the external debt payments on loans, business entities "insolvency solvency" report before the current one third of this amount will be observed involved the payment of a debt. In order to avoid the possibility of default, legal, financial and administrative measures should be taken. First, control and planning is being prepared on the basis of trust and resources in all sectors of the national economy and all forms of foreign receipt describing the basic statistical measure should be introduced to control the system. As a result of the conclusion of the changing needs and disadvantageous contracts closed due to the allocation of credit and experience: the purchase of outdated equipment and technology funds - more damage. An important part of the management and control of external debt comprehensive assessment of the actual, carefully selected and prepared based on the importance of the credit for the implementation of the projects developed on the appropriateness of the use of foreign credit lines is a competitive selection of external loans. Demographic, field development, small business development, education and health care systems, etc. This is a guideline to ensure effective investment projects in the country for the payment of the proceeds of the loan support for economic development and would increase the real possibilities. In this regard, the proposed projects to attract investment bank requires an examination of the complete and independent experts in advance. [1, p. 84]

Results and discussion. This expertise in technical and technological, legal and market research exercise price of the research projects, the identification of the sources of supply of raw materials, size and number of specialists and workers should assess the necessary components to market. The following should be the main parameters of the project: the exchange capacity, degree of commercial risk,

the main macroeconomic indicators, including the impact of its benefits and costs, efficiency, phase of production growth, budget, national income growth, reduce costs, increase competitiveness of production in the world market.

Project through the implementation of programs aimed at improving the social and economic recovery measures: qualitative and quantitative economic aspects of national development objectives of the project, two of the most important criteria for selecting the manufacturer and analyse the quality of life, as well as the expertise to assess the contribution to the implementation of the project, the project job creation, and the use of local resources, staff training, should be aimed at improving the environment. With the support of the guarantees of the list of priority project selection criteria should be among the state, the external debt (enterprise, region, country) Guarantee of the Republic of Kazakhstan to take into account the size and limit the possibility of establishing a special account settings (and debt repayment until the end of the project), and may change the amount of additional funding base. As well as the financial and economic activities of the enterprises to determine their ability to serve foreign debt borrowers must have a detailed inspection. In addition, an important part of the external debt management and control of their financial capabilities to develop and attract foreign credit lines targeted to be chosen by competitive foreign creditors. [2, p. 54]

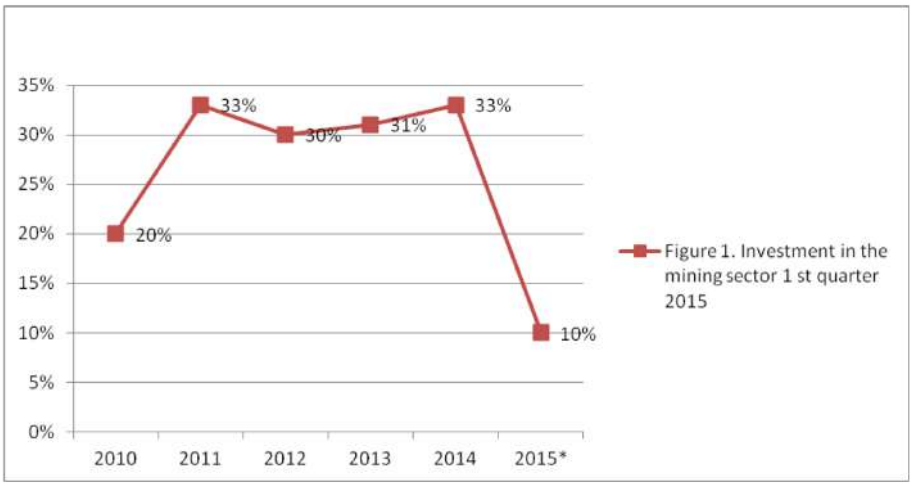

Source - The Committee on Statistics of the Republic of Kazakhstan NEM // www.stat.gov.kz
Figure 1 – Investment in the mining sector [3, p.77]

The slowdown in the decline in oil prices, the main investor in the oil sector activity accelerates the decline of the report. KMG's third mining company 26% of the planned amount of capital expenditures this year, 84 billion. tenge (457 mln. US dollars) decreased.

Table 1 – Investments in real estate transaction [3]

2010	2011	2012	2013	2014	1st quarter 2015
3%	20%	17%	18%	21%	31%

Source -The Committee on Statistics of the Republic of Kazakhstan NEM // www.stat.gov.kz

However, the final stage of the investment in the real estate market is mixed. For example, in May new home sales fell by 1.4%. In addition, the commercial real estate market for several months was the largest transactions: Nurlan Smagulov Astana Group sold to local investors Mega Mall in

Shymkent. KazTAG According to the source, $ 40 million deal. (7,4bln.) In the amount of. Kaz TAG reported disposed of in Berlin Megasınıñ. Events are an important part of the complex of ministries and departments of justice, foreign debts in the decision-making of enterprises and organizations, as well as the largest number of projects in the conditions of regional administrations should be to create a mechanism for the delivery and distribution of responsibility. Not only to the approval of the local authorities, as well as to facilitate the decision of the credit agreement, as well as various forms of participation in the accelerated implementation of the finished product to provide assistance in finding markets and investment sources; the implementation of the economic and legal counsel; advisory services to the other depending on the specific situation. In order to avoid defaults favourable macroeconomic situation (inflation control, the issue of settlements in the CIS countries, stabilization of production) and the legal framework is necessary to ensure a stable foreign enterprises to establish a mechanism to transfer a liability on the loans will be guaranteed by the Republic of Kazakhstan, reorganization or liquidation of borrowers. State added to the list on a regular and timely monitoring of the implementation of priority investment projects development requires the implementation of a loan to pay off debts. [4, p. 10] An important factor in the international investment to stimulate the economy, professional and comprehensive insurance policy, socio-economic and commercial risks.

The investment attractiveness of our country in this area to provide a degree of exclusivity rights in a number of new investors with the legal provisions of the Republic of Kazakhstan "On state support of direct investments" increased due to the adoption of the Law. Thus, in accordance with the provisions of this law in order to protect the interests of investors will be provided with the following guarantees: - Approved the share capital of the investor's rights or economic partnership or relating to the payment of taxes and other obligatory payments to the capital, profits or revenues can not be limited to the regulation of its contribution to the free transfer of shares; State monopoly on the creation of the ban, sales of raw materials and goods produced by the investor in the territory of the republic back; The selling price of goods or raw materials produced in the investor prohibition on the use of control and regulation; - Liberal currency regulation; Customs control measures for the protection of investors; - Protection of the legitimate rights and interests of investors, investment dividends, income (profit); Except in cases of violations of the laws of the Republic of Kazakhstan, not prevent investors owned property management. The most important legislation of the Republic guarantees the rights of the amendments and additions to the protection of foreign investors, and to attract foreign investment as well as to change the terms of the legal framework to ensure the possibility of introducing amendments and additions. However, not only in the field of the protection of the interests of the investor all the issues have been resolved. Therefore, today there is no legislative acts, "Kazakhinstrakh" allows you to create a joint insurance companies and limit the monopoly. Currently, in accordance with the laws of the insurance, "Kazakhinstrakh" risks of foreign investments in the Republic of Kazakhstan, the state insurance company and investors do not have the right to choose the services you want to use the insurer, and at the same time, access to insurance is the only insurer. For the most effective use of foreign investment opportunities AIG (American International Group) Corporation and "private investment OPÏK" foreign corporations, international political and commercial risks the creation of a joint insurance fund or insurance company in the United States and the world's largest insurance group , commercial and industrial diversification risk involves a great place to insure the insurer. This confiscation, nationalization of insurance against the issue of the transfer of the property include currency inconvertibility, etc. the company's publicity and I think it is big enough insurance fund. For example, Uzbekistan created such an international insurance company with 100 million. dollar reserves. "Kazakhinstrakh" insurance fund, only 1 million. Although the dollar, which requires foreign insurance and, as a consequence, 1, with a possible leak of premiums. [5, p. 33] Financial incentives to attract foreign capital in priority sectors of the economy and credit, tax credits and non-financial methods such as the use of the target. Last factors: industry, information services, transport, telecommunications, banking services, ensuring the functioning of the capital market infrastructure to create favourable conditions that are common to other elements of the reign of foreigners. It is recommended to use a wide range of tax credits and incentives. For example, to play a catalytic role in the release of value added tax operations extradition and transfer. In this case, the amount of loans in foreign currency from investment banks and other credit institutions should not be subject to value added tax.

For the purpose of tax-exempt interest income "tax holiday" to prevent the organization of joint

ventures created in the false case of liquidation of the Company at the time of release, according to which he would have to pay taxes on income earned during the period of its activity should be considered a special amendment to the Tax Code. Tax, financial and credit institutions to ensure the realization of the investment company's share of the authorized fund of the public on the importance of the project, but its rate of turnover should be automatically differentiated. It is engaged in production activities of foreign companies and a need to simplify the formalities to reinvest their income. All the information about the benefits and preferences in this area is an important measure for investors and investment is the conclusion of an agreement between the State Committee. Of the many bureaucratic procedures in order to conclude an agreement with investors from the real time experience. As well as the need to strengthen the incentives for foreign companies to reinvest the income. The privatization process of attracting foreign capital to create an effective incentive mechanism: the currency to start the development of the principles of foreign portfolio investment property of foreign investors in the development of international trade in primary and secondary securities market to determine the range of objects relating to the privatization of rights. [6]

Conclusion

A number of institutional measures to attract foreign capital requires: - Further negotiations with the countries concerned to conclude an agreement on the promotion and mutual protection of investments (list of countries); "The Pledge", "real estate mortgage law" On the provision of facilities to ensure the projects in order to attract foreign capital to develop and adopt the use of the mechanism of the proposal; The formation of a monitoring system in the investment climate of Kazakhstan and its regions. The performance of the functions of the government policy to attract foreign capital for the purpose of the State Committee for Investments: - Pre-investment studies, projects and technical assistance and advisory support to coordinate the implementation of the project financing, advisory and technical assistance for the implementation of the centre; Accreditation of capital and foreign companies and foreign companies for the registration of companies; - Specific information centre for foreign capital investment programs and projects on the basis of the provision of data banks, tax system, investment policy and to provide information to potential foreign investors. These measures between national interests and the interests of foreign investors to help solve the problem allows the balanced policy of attracting foreign capital. In my opinion, the regulation of the policy of attracting foreign capital in the long-term priorities of the overall economic development strategy. It complements foreign capital, but national impacts out the investment serves to prevent negative processes in the future, an important role in the development of priority sectors of the economy and individual sectors should receive. [7, p.2].

References

1 Address of the President of the Republic of Kazakhstan. November 30, 2015

2 AbutalipovJA Kazakhstan in the global economy. - Almaty - 1998. S.1.

3 The Committee on Statistics of the Republic of Kazakhstan NEM //www.stat.gov.kz

4 International economic relations // Tutorial ed. Trofimova, Almaty: 2002 S.1-2.

5 Kononov YD, KuklinY Macroeconomic assessment of damage from energy-deficit// Izvestiya RAN. Energetika 1999, №4.S.51.

6 Konaev E.N., Nadirov N.K. Pipeline transportation Kazahstana and its development prospects // Oil & Gas 2001, №2. S.73-81.

7 Massimov KK Prospects of development of transport-communication-foot complex of the Republic of Kazakhstan. "Actual problems of transport and communication complex on the threshold of the III millennium". Internationalscientific-practicalconference. Proceedings. Almaty, AIPET, 2001, S.14-22.

ҒТАХР 06.81.12

Г.А. Бодаубаева[1], А.Ж. Жолдасова*[2]

[1]Экономика институты,
Алматы қ., Қазақстан
[2]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
*E-mail: aizoka.93@mail.ru

ЖАСТАР КӘСІПКЕРЛІГІНІҢ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ЖҮЙЕЛІ ҚОЛДАУ

Жастар кәсіпкерлігі жаңа жұмыс орындарын құру және білікті кадрларды дайындау, жұмыссыздық деңгейін азайту сияқты әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуде маңызды рөл атқарады. Жастар кәсіпкерлігінің мүмкіндіктерін кеңейту және ықпалын арттыру, оның әлеуетін пайдалануды талап етеді. Жастар кәсіпкерлігі шағын кәсіпкерліктің айтарлықтай ерекше сегменті болып табылады. Қазіргі уақытта жастар кәсіпкерлік ортада ең маңызды буын болып табылады. Өйткені, бүгінгі жастар, жастар кәсіпкерлігі болашақтағы 10 жылда елімізді айқындайтын болады. Бүгінгі жастар кәсіпкерлігін дамыту, ертеңгі еліміздің экономикалық өсу және даму қарқынына байланысты болады. Осылайша, бүгінгі күні, жастар кәсіпкерлігі Қазақстандағы шағын кәсіпкерлікті дамытудағы басымдықтарының бірі болып табылады. Кәсіпкерлік қызметпен айналысуға жастарды ынталандыру үшін қолайлы жағдай жасау, ұлттық және аймақтық деңгейдегі түрлі бағдарламалардан көрініс табады. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, мақалада еліміздегі жастар кәсіпкерлігінің жағдайы талданған. Қазақстанда қазіргі кезде жастар кәсіпкерлігін дамыту мәселелері туралы қарастырылған.

Түйін сөздер: жастар кәсіпкерлігі, шағын және орта кәсіпкерлік, бизнес инкубатор.

G.A. Bodaubaeva, A.Zh. Zholdassova

System support and main problems of youth entrepreneurship

Youth Business plays a major role in solving social and economic problems, such as creating new jobs and reducing unemployment, training of qualified personnel. Empowering and enhancing the impact of youth entrepreneurship necessitates the use of its potential. Youth Business is a significant segment of the small business. Young people are the most important link in the business environment. After all, today's youth, youth entrepreneurship will shape our country in 10 years, the development of today's youth business will depend on the pace of economic growth and development of our country tomorrow. Thus, to date, youth entrepreneurship is one of the priorities of small business development in Kazakhstan. Creating an enabling environment to encourage young people to engage in entrepreneurial activity is seen in various programs of national and regional level. Considering the above, the article provides predprinematelstva problems of youth. Special attention is paid to supporting youth entrepreneurship.

Key words: youth entrepreneurship, small and medium businesses, a business incubator.

Г.А. Бодаубаева, А.Ж. Жолдасова

Системная поддержка и основные проблемы молодежного предпринимательства

Молодежный бизнес играет главную роль в решении социально-экономических проблем, таких как создание новых рабочих мест и сокращение уровня безработицы, подготовка квалифицированных кадров. Расширение возможностей и усиление влияния молодежного предпринимательства обуславливают необходимость использования его потенциала. Молодежный бизнес является существенным сегментом малого предпринимательства. Молодежь является наиболее значимым звеном в предпринимательской среде. Ведь именно сегодняшняя молодежь, молодеж-

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

ное предпринимательство будут определять облик нашей страны уже через 10 лет, от развития сегодняшнего молодежного бизнеса будут зависеть темпы экономического роста и развития нашей страны завтра. Таким образом, на сегодняшний день молодёжное предпринимательство является одним из приоритетных направлений развития малого бизнеса в Казахстане. Создание благоприятных условий, стимулирующих молодёжь заниматься предпринимательской деятельностью, рассматривается в различных программах общегосударственного и регионального уровня. Учитывая вышеуказанное, в статье исследуются проблемы молодежного предпринимательства. Уделяется особое внимание вопросам поддержки молодежного предпринимательства.

Ключевые слова: молодежное предпринимательство, малый и средний бизнес, бизнес-инкубатор.

Кіріспе

Қазіргі қоғамымыздағы ең ірі әлеуметтік тобы болып саналатын ел жастарына жан-жақты көмек көрсетілуі – Елбасы ұстанымдарының бірі. Еліміз тәуелсіздік алғалы жастардың мәселесі назардан тыс қалмай, оларға қосымша жаңа міндеттер артылып келеді. Елбасы өзінің жыл сайынғы Жолдауларында кәсіпкерлікке ерекше назар аударып келеді. Бұл шағын және орта кәсіпкерліктің дамуына барынша қолдау жасау керектігін және осы бағытта атқарылатын жұмыстардың өзектілігін көрсетеді. Демек, жалпы кәсіпкерлік саласын дамыту бойынша тиісті шаралар қабылданатыны және тың бастамаларды ынталандырудың жаңа жүйесі жасалып, отандық кәсіпкерлерді, оның ішінде жас кәсіпкерлерді қолдаудың тетіктері жетілдірілетіні анық. Нәтижесінде, шағын және орта бизнесті дамыту – XXI ғасырдағы Қазақстанды индустриялық және әлеуметтік жаңғыртудың басты құралы болып қалады [1]. Шағын және орта бизнесті дамыту ол – кез келген ел экономикасының негізі. Дамыған елдердің тәжірибелері көрсетіп отырғандай, шағын және орта бизнесті қалыптастыру мен дамыту экономиканы нығайту үшін қолайлы алғышарттар жасайды. Атап айтқанда, салалық және өңірлік монополизм жойылады, нарықта тауарлар мен қызметтер көбейеді, жаңа жұмыс орындары ашылады, ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктері өмірге енгізіледі, қоғам тұрақтылығының кепілі болып табылатын орта тап қалыптасады. Нәтижесінде шағын және орта бизнес жүздеген мың адамдар үшін тартымды сипатқа ие болып, нарық экономикасының қажетті элементіне айналады.

Эксперименттік бөлім. Қоғамның ең ірі әлеуметтік тобы болып саналатын жастар жөнінде көптеген пікірлер бар. Солардың бірі неміс ғалымы Карл Мангеймнің айтуынша, өзгермелі немесе жаңа жағдайларға бейімделу қажет болған кезде жастар бірінші кезектегі резерв түрі болып табылады деп мәлімдеді. Ғалымдардың пікірінше, «жастар әлеуметтік өмірді жандандырушы делдал рөлін сомдаушы». Сондықтан, қоғамда жастарды қолдап, жастар кәсіпкерлігін дамыту маңызды болып табылады.

Зерттеу үрдісінде жалпы ғылыми әдіс және статистикалық талдау әдістері қолданылды.

Нәтижелері мен талқылау. Қазақстанның көптеген өңірлерінде жастардың өзекті білім мен дағдыларды меңгеруіне, ақпарат алмасуына, өз идеяларын дайындауына, сарапшылар консультацияларын алуға мүмкіндік беретін алаңдардың дамымағандығын атай кету керек. Нәтижесінде инновациялық идеялар не өмірге келіп үлгермейді, не болмаса жоғары оқу орындары мен ғылыми зертханалар қабырғасынан алысқа кетпей, нарыққа шықпай қалады. Елімізде жас мемлекет, ел тұрғындарының 27% -дан астамын 15 пен 28 жас аралығындағы жастар – 4,6 миллион құрайды, бұл деген үлкен әлеует, шағын және орта бизнесті дамытуға зор мүмкіндіктердің бар екендігін көрсетеді [7].

1-кесте – 2012-2016 жылдардағы ҚР-дың жастары (15-28 жас аралығында) бойынша еңбек нарығының негізгі индикаторлары.

	2012	2013	2014	2015	2016
	жыл	жыл	жыл	жыл	2 тоқсан
Жұмыс күші (экономикалық тұрғындар белсенді халық), мың адам	2429,6	2 392,3	2 445,0	2 420,3	2274,0
Жұмыспен қамтылған халық, мың адам	2298,9	2 259,6	2 341,1	2 316,4	2178,4
Жалдамалы қызметкерлер, мың адам	1480,2	1 537,4	1 673,8	1 734,8	1688,7

1-кестенің жалғасы

Өз бетінше жұмыс істейтін қызметкерлер, мың адам	818,7	722,1	667,3	581,6	489,7
Жұмыссыздар, мың адам	130,7	132,7	103,9	103,9	95,6
Жастар жұмыссыздығының деңгейі, %	5,4	5,5	4,2	4,3	4,2
Ұзақ мерзімді жұмыссыздық деңгейі, %	3,0	3,1	2,4	2,6	2,4
Жұмыс күші құрамына кірмейтін адамдар (экономикалық тұрғыдан енжар (әрекетсіз) халық, мың адам	1526,0	1 565,1	1 460,5	1 446,3	1485,8
Ескерту – ҚР Статистика агенттігінің деректері [7]					

Статистика агенттігінің деректері бойынша 2016 жылдың 1 қаңтарындағы тіркелген 1 303 мың шағын кәсіпкерлік субъектілерінің белсенді жұмыс істейтіні – 631 мың (яғни – 54,5 % құрайды). Белсенді субъектілер қатарына кірмейтіндердің біршамасы нақ осы жас кәсіпкерлер. Еңбекке жарамды халықтың ішінде 2016 жылғы жұмыссыз жастардың саны 95,6 мың адамды, жұмыссыздық деңгейі 4,2 %-ды құрады [7].

Осы тұста, жастар кәсіпкерлігін қолдауға бағытталған бағдарламалардың жоқтығы бірқатар мәселелерді туындатып отыр. Біздің ойымызша, жастар кәсіпкерлігін дамытуға кедергі келтіретін бірқатар факторлар бар (2-кесте).

2-кесте – Жастар кәсіпкерлігін дамыту саласында мемлекеттік саясатты жүргізу барысында кедергі келтіретін факторлар

Факторлар	Қысқаша сипаттама
Жастар кәсіпкерлігін дамыту саласында мемлекеттік саясатты қалыптастыруда тұжырымдамалық амалдың жоқтығы	Аталмыш фактордың жоқтығы жастар кәсіпкерлігін дамытуға мүмкіндік беретін институционалдық жобалауды жүзеге асыруға кедергі келтіреді.
Жастар кәсіпкерлігін дамыту саласында құқықтық-заңнамалық базаны зерттеудің жеткіліксіздігі	Жастар кәсіпкерлігі субъектілерімен кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға, оның ішінде жастардың бизнес-жобаларының тәуекелдері мен пайдасын есептеуге арналған нақты ережелерді қалыптастыруға мүмкіндік бермейді.
Жастар кәсіпкерлігін мемлекеттік қолдау жүйесінің тиімділігінің төмен деңгейі	Бұл фактор жастар кәсіпкерлігі субъектілерін мемлекеттік қолдаудың әр түрлі формаларын алу рәсімінің қиындығымен сипатталады.
Жастар кәсіпкерлігі субъектілерін қолдау инфрақұрылымының тиімсіздігі	Жастар кәсіпкерлігін қолдаудың қолданыстағы инфрақұрылымы мемлекеттік қолдау тиімділігін және жас кәсіпкерлердің бизнес-бастамаларын жылжытуды қамтамасыз етпейді.
Мемлекеттік атқарушы билік жүйесінде мамандандырылған құрылымның жоқтығы	Жастар ортасында іскерлік кәсіптік бастамаларды іске қосуға бағытталған саясат саласында билік органдары, қоғамдық ұйымдар мен коммерциялық құрылымдарды үйлестіру жүйесінің тиімділігін қалыптастыруға мүмкіндк тудырмайды.

Жас кәсіпкерлер өз ісін ашу кезінде жастардың іскерлік белсенділігін тежейтін бірқатар қиындықтармен кездеседі. Олар қаржылық мәселелермен, сондай-ақ жастардың кәсіпкерлік ортада білімінің жеткіліксіздігімен байланысты. Қазақстандықтардың 42%-ы жоғары білімі жоқ адам төмен жалақылы жұмысқа тап болады, 30%-ы жоғары білім алуға ешқандай ақша аяудың қажеті жоқ деп санайды. Білім, ғылым және бизнестің бірігуі ғылыми-техникалық прогреске ықпал жасайды, ал шағын, орта және ірі кәсіпкерліктің тұрақты өзара байланысы мемлекеттің даму негізі және оның экономикасының бәсекеге қабілеттігінің артуы болып табылады [3].

Университеттерде кәсіпкерлік білім мен кеңес беру жүйесін бағалау деңгейі орта деңгейден жоғары болғанымен, университеттерде тек

қосымша қысқа мерзімді кәсіпкерлікті үйрету бағдарламалары бір реттік тренинг/ мастер-класс жүргізіледі, студенттердің кәсіпкерлік құзіретін толығырақ қалыптастыратын «Кәсіпкерлікке» дайындауға бағытталған білім бағдарламасы жоқ. Аталмыш элементін дамыту университеттердің кәсіпкерлік экожүйесін жақсарту мен оның базасында жас кәсіпкерлікті дамытуға жағдай жасайды. Студенттік бизнес инкубатор студенттер арасында инновациялық іскерлікті дамытуға мүмкіндік береді. Жобаларға орындар дайындау, қондырғылар және Қазақстандағы кіші және орта бизнестің дамуына мүмкіндік беретін жобаларды бастапқы кезеңде жарым-жартылай қаржыландыру экономика секторын нақты бекітуге мүмкіндік береді. Студенттік бизнес инкубатор студенттерді механизмдерге бейімделу мақсатында құрылымдық бөлімі ретінде құрылады, ол университеттегі ғылыми мектептерді, жастардың ғылыми-техникалық шығармашылығын, ғылымды жетілдіруді, инновациялық және білім үдерісін дамытуға, оқудың жаңа формалары арқылы жас мамандарды дайындау сапасын жақсарту, Қазақстан экономикасын нық инновациялық даму жолын көрсету болып табылады.

Аймақтағы іскерлік ортада жастар кәсіпкерлігін дамыту жүйесі элементтерінің өзара әрекет ету механизмі 1-суретте көрсетілген.

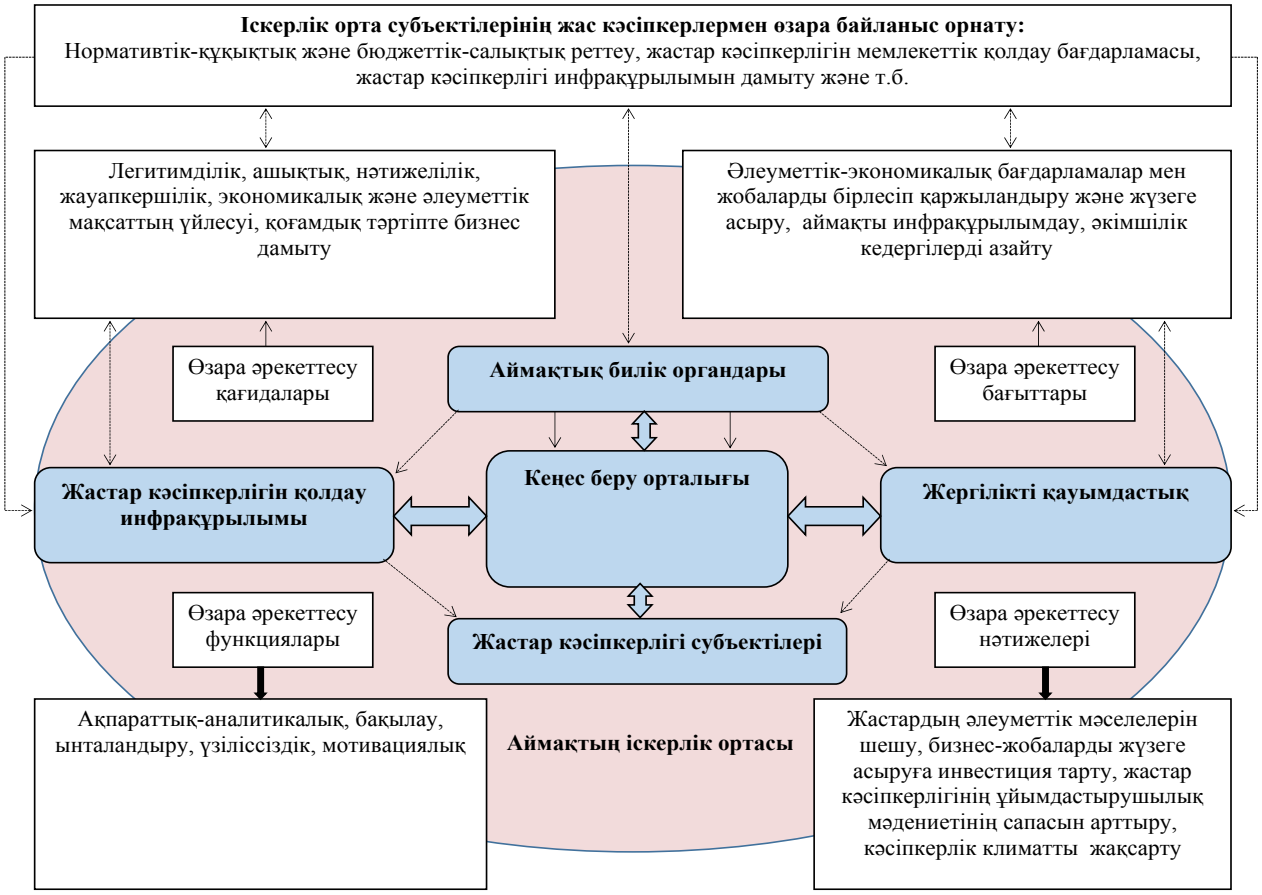

1-сурет

Бұл жүйе жастарға арналған қолайлы бизнес ортаны қалыптастыруға және бұл салаға ерекше назар аударуға мүмкіндік береді әрі жас кәсіпкерге өз ісін бастауға, оны әрі қарай дамытуға септігін тигізетін кешенді жұмыстар легін құруды көздейді. Мемлекеттік билік, бизнес құрылымдары мен үкіметтік емес ұйымдардың барлық мүмкіндіктерін жастар кәсіпкерлігін дамытуға тиімді пайдалануды қарастыра отырып, оңтайлы жүйе құруға мүмкіндік берер еді.

Қорытынды

Жаңа жұмыс орындарын кәсіпкерлік арқылы қалыптастыру – халықты, оның ішінде жастарды кәсіпкерлік қызмет саласына да бел-

сенді түрде тартуға мүмкіндік береді. Мұның өзі аймақтардағы өмір сүру деңгейін көтеруге ықпал етіп, ондағы тұрғындардың, оның ішінде жастардың жұмыссыздық салдарынан ірі қалаларға көшуін тоқтатады. Осыған орай, жергілікті атқарушы органдардың жастар кәсіпкерлігін қолдау және дамыту үшін нақты іс-шараларды дайындаумен қатар, алдағы жылдардағы оның даму стратегиясын үкімет стратегиясы негізінде әзірлеуі тиіс.

Жас кәсіпкерлер қызметін дамытуға, ең бастысы, жас кәсіпкерлердің мәртебесін заң жүзінде бекіту, жеңілдетілген қолжетімді несие, несиелеудің мемлекеттік кепілдігінің жүйесі, салық салудағы жеңілдіктер, ірі кәсіпорындар тарапынан жастар кәсіпкерлігін қолдау, жалпы, осылар арқылы қызметін дамытуда ынталандыру сипатқа ие барлық қолдаулардың кешенді шаралар жиынтығы анық көрсетілуі керек.

Әдебиеттер

1 ҚР Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» Жолдауы// 11 қараша 2014 жыл.

2 «Қазақстан 2020: болашаққа жол» Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасы// Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 27 ақпандағы № 191 қаулысы.

3 Голубев С.В. Государственное регулирование социально-предпринимательской деятельности молодежи в Республике Марий Эл: автореф. дис. канд. соц. наук: 22.00.08.– Йошкар-Ола, 2005.

4 Бизнес-инкубатор как инструмент поддержки малого бизнеса. – Воронеж, 2002. – 64 с.

5 http://business.gov.kz/kz/youth-entrepreneurship/international-experience-supporting-youth-entrepreneurship.php

6 www.damu.kz

7 www.stat.gov.kz

References

1 Message of the President Nursultan Nazarbayev to people of Kazakhstan “Nurly Zhol – Path to the Future”, 11.11.2014

2 The concept of the state youth policy of Kazakhstan up to 2020 «Kazakhstan 2020: The Path to the Future.»//27.02.2013

3 Golubev S.V. Government regulation of social entrepreneurial activity of young people in the Mari Republic. thesis abstract of candidate of social sciences: 22.00.08 – Yoshkar-Ola, 2005

4 Business Incubator as a tool to support small businesses, Voronezh, 2002. – P. 64.

5 http://business.gov.kz/kz/youth-entrepreneurship/international-experience-supporting-youth-entrepreneurship.php

6 www.damu.kz

7 www.stat.gov.kz

IRSTI 06.56.25

B.Zh. Ermekbaeva*[1], U.A. Tasbulatova[1]

Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
*E-mail: Umi1995@mail.ru

THE ROLE OF FINANCIAL INCENTIVES – AS SMB DEVELOPMENT FACTOR

The paper considers the role of financial incentives for the development of entrepreneurship. It revealed the contribution of small and medium-sized businesses in the country's economy. According to state programs in Kazakhstan, such as the Strategic Plan of Development of Kazakhstan till 2050, the State program for accelerated industrial-innovative development of Kazakhstan for 2015-2019, the development of small and medium-sized businesses identified as a priority. The experience of foreign countries such as the US, Japan and France, financial incentives for small and medium-sized businesses were Reviewed and analyzed. The negative factors for the development of small and medium business in Kazakhstan were identified . the state financial measures to stimulate entrepreneurship was presented, the most common form used by tax incentives, forms of state financial and credit support of small business were described, measures to improve the financial - banking system were proposed contributing to the development of small medium-sized businesses.

Key words: business, financial incentives, government support, the Kazakh economy, tax incentives.

Б.Ж. Ермекбаева, У.А. Тасбулатова

Қаржылық ынталандырудың фактор ретіндегі – шағын және орта бизнесті дамыту рөлі

Бұл жұмыста кәсіпкерлікті дамыту үшін қаржылық ынталандырудың рөлі қарастырылған. Ел экономикасының дамуындағы шағын және орта бизнестің үлесі ашылған. Бұл Қазақстанның келесі мемлекеттік бағдарламаларына сәйкес: Қазақстанның 2050 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары, Қазақстанның 2015-2019 жылдары үдемелі индустриялық-инновациялық дамуының Мемлекеттік бағдарламасы, шағын және орта бизнестерін дамыту басым болып айқындалған. Шағын және орта бизнестегі АҚШ, Жапония және Франция сияқты шетелдердің қаржылық ынталандырудағы тәжірибесі қарастырылды және зерттелді. Қазақстандағы шағын және орта бизнестің дамуына кері әсерін тигізетін факторлар айқындалды. Кәсіпкерлікті қаржылай ынталандырудың шаралары ұсынылды, салық жеңілдіктерінің жиі кездесетін және қолданылатын формалары атап өтілді, шағын кәсіпкерліктің қаржылық-несиелік қолдаудың мемлекеттік формалары, шағын және орта бизнестің дамуына ықпал ететін қаржы-банктік жүйені жақсартудың шаралары көрсетілген.

Түйін сөздер: шағын және орта бизнес, қаржы ынталандыру, мемлекеттік қолдау, Қазақстан экономикасы, салық жеңілдіктері.

Б.Ж. Ермекбаева, У.А. Тасбулатова

Роль финансового стимулирования как фактор развития малого и среднего бизнеса

В работе рассмотрена роль финансового стимулирования для развития предпринимательства. Так же рассмотрена роль малого и среднего бизнеса в развитии экономики страны. Согласно государственным программам Казахстана, как: Стратегический план развития Казахстана до 2050 года, Государственная программа по форсированному индустриально-инновационному развитию Казахстана на 2015-2019 годы, развитие малого и среднего бизнеса определено как приоритетное. Рассмотрен и проанализирован зарубежный опыт таких стран, как США, Япония и Франция, в финансовом стимулировании малого и среднего бизнеса. Выявлены отрицательные факторы,

тормозящие развитие малого и среднего бизнеса в Казахстане. Представлены меры государственного финансового стимулирования предпринимательства, перечислены наиболее часто встречающиеся формы используемых налоговых льгот, формы государственной финансово-кредитной поддержки малого предпринимательства, предложены меры по улучшению финансово-банковской системы, которые будут способствовать развитию малого и среднего бизнеса.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, финансовое стимулирование, государственная поддержка, экономика Казахстана, налоговые льготы.

Introduction

The development of small and medium business is the basis of the economy of any country. Without a developed small and medium-sized business it is difficult to talk about the stability of the macroeconomic situation of states. As a result, at the dawn of independence, small and medium-sized businesses were identified in Kazakhstan as a major sector of the economy. Comprehensive support for small and medium-sized businesses has always been a priority of public policy. Thanks to this, despite the difficult economic situation in the country during the years of independence, the number of small and medium-sized businesses has grown hundreds of times.

Experimental part. Fundamental provisions of the theory of entrepreneurship, including small business, developed in the scientific works of M. Weber, J.G. Galbraith, E. Durgeym, D.M. Keynes, A. Marshall, A. Smith, J. Schumpeter, A.V. Chayanov. Among the domestic authors who made the first attempts to understand the patterns and trends of small business development during the transition period of the economy, it should be noted A.A. Akhmadeeva, A.K. Kudenova, Okaeva KO, Smagulova H.T., Yanovskaya O.A., Biketova E.B., Asangalievu R., Sabden O.S., Koshanova A.A., Yermekbayev B.Zh., Arzayev M.Zh. , Perdashova A., Nikitinskaya E.S., Doszhan R.D. , etc. However, it should be recognized that some aspects of the problems of SMEs, especially its financial incentives, are not yet sufficiently developed theoretically.

The methodological basis of the article is a general scientific dialectical method of cognition, which allows considering the relations resulting from financial stimulation of entrepreneurial activity as a dynamic category, depending on various conditions.

Results and discussion. World practice convincingly shows that in countries with a developed market economy, small and medium-sized businesses have a serious impact on the development of the national economy, the solution of social problems, the increase in the number of employed workers. In terms of the number of employees, in terms of the volume of goods produced and sold, the work and services performed, small and medium-sized businesses in some regions play a leading role.

The significance of the development of the small and medium business sector is determined by developing countries as a fundamental task for raising the level of the economy as a whole. For example, one of the dynamically developing countries of the world Taiwan, where about 90% of industrial production is in the hands of small and medium-sized businesses; More than 70% of all employed, over 55% of GDP and about 99% of the total number of registered enterprises account for small and medium business [1, c. 40].

When assessing the impact of small businesses on the economy of the state, one should pay attention to the difference in the situation of small business subjects in comparison with the situation of large business. Large companies initially exist in more favorable conditions in comparison with small enterprises. As an example, it should be noted that they are owners of significant means of production, skilled labor, well-established relations with counterparties, financial and information base, as well as advantages in obtaining borrowed funds. Therefore, small enterprises, under equal conditions of economic activity, become uncompetitive with respect to large organizations due to their essential features. In such the state should carry out financial and credit support and stimulate small business.

In Kazakhstan, all the prerequisites for the development of entrepreneurial activities have been created, in particular, a lot of work has been done to privatize property, thanks to which a solid economic basis for the development of entrepreneurship is created.

Creation of favorable conditions for the development of entrepreneurship is one of the priorities of state policy defined in the main program documents of the state: the Strategic Plan for the Development of Kazakhstan until 2050 [2], the State Program on Forced Industrial and Innovative Development of Kazakhstan for 2015-2019 [3].

The main objectives of the state policy for the development of small business are: to create favorable conditions for the implementation of effective business; Accelerated development of

small business as the basis and factor of formation of a competitive environment; Expansion of self-employment of the population; Increase in the share of participation in the formation of gross regional and gross domestic product, in the tax revenues of budgets of all levels.

As we have already noted, over the past few years the state has taken steps to develop targeted programs to assist various areas of small and medium-sized businesses. Despite this, the share of the contribution of SMEs to the GDP of Kazakhstan is only 25.6% in 2016, moreover, in comparison, in 2015 this figure was 26.2%. According to the Committee on Statistics of the Republic of Kazakhstan as of November 1, 2016, the number of active SMEs in comparison with the corresponding date of the previous year decreased by 6% and amounted to 1 240 916 [4].

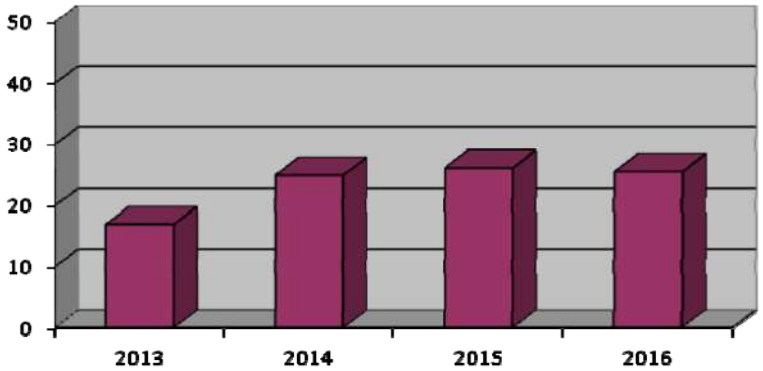

Figure 1 – The share of the contribution of small and medium businesses in GDP for 4 years.

In our opinion, the main problems in the development of small and medium-sized businesses have recently been the lack of financing, the lack of liquid collateral outside major cities, the barriers of second-tier banks in lending to small and medium-sized businesses, and the lack of conditions for access to markets.

Thus, in our view, the problem of state support for small and medium-sized enterprises is currently most relevant. At the same time, a very important role is played by financial support for small and medium-sized businesses. It's no secret that almost everyone who decided to do business has to face financial problems. Bank and give loans only on the security of property. And what can a beginner entrepreneur lay down if he does not have any basic or working capital? This problem should be solved at the state level. But in part it could be removed, creating a society of mutual lending to small businesses, where the deductions from the incomes of all participants will accumulate.

In many foreign countries, small business is provided with serious financial and credit support from the state through special structures and funds, for example, through the Administration for Small Businesses (USA), the Small Business Credit Insurance Corporation (Japan), "Credit for medium and small Firms "(France) [5, c. 24].

The American experience of state support of small and medium business deserves special attention. The USA is not only a country of giant corporations, but also of small enterprises, employing more than 50% of private sector employees (6, p. 208]. It turns out that the main employer is by no means large, namely a small one

And medium business. Approximately one out of every three American families is involved in small business. That is, small and medium business in the US is not just one of the types of entrepreneurship, but in essence, a way of life.

In the US, about 600,000 small businesses are registered each year and about 500,000 are liquidated. However, this does not terrify anyone. The fact is that the owners of small enterprises are very sensitive and flexible react to the dynamics of demand. Realizing that in another sphere or in another place their business will go better, they fold their old business and open a new one. Americans in this sense are very adaptive and can quickly rebuild. Even if their business just went bad, they do not lose enthusiasm and consider the end of old business the beginning of a new one. 90% of US residents positively assess the role of small businesses. Small

and medium-sized enterprises operate in trade, manufacturing, finance, consulting, innovation, and social services [7].

The most important task of the US government is the preservation and development of a competitive environment, which, through a mechanism to reduce production costs, encourages producers to switch to the use of more efficient technologies. The Small Business Administration (SBA) provides loans guarantees to small and medium-sized enterprises. In addition, a wide range of financing methods is offered - from microloans to loans to cover large debts. Small business development centers provide many types of services related to specific projects and in various fields (from home business to maritime and international trade), as well as technical assistance, assistance in managing and processing loan applications [1, p. 41].

In Kazakhstan, the increasing interstate integration processes and competition cause the creation of a favorable financial climate in the small

And medium-sized businesses. The creation of EurAsEC opens up great opportunities for small and medium-sized businesses for further development. In these conditions, the formation of a favorable business climate in the country acquires particular urgency. Creation of a competitive business climate in Kazakhstan is impossible without a favorable tax climate. [8, p. 305]. When implementing policies to stimulate small and medium-sized businesses, they usually come from tax incentives. The most common forms of tax benefits used [9, p. 22]:

– investment discounts;
– accelerated depreciation;
– special tax regimes;
– free economic zones.

The most burdensome for the state budget and, at the same time, the most attractive for entrepreneurship is financial and credit support, including concessional lending, provision of guarantees for loans from commercial banks, etc. In accordance with the legislation, financial and credit support for entrepreneurship is mainly aimed at supporting small businesses.

The following forms of state financial and credit support for small business stand out [10, p. 68]:

– subventions and subsidies to individuals and legal entities;
– budgetary credits, loans, loans;
– state guarantees.

The most important direction for creating favorable conditions for business is the improvement of the financial and banking system. As effective measures is the need:

– adoption by the National Bank of provisions that improve and protect the settlement system;
– the introduction of periodic re-registration and all business structures so as to stabilize the economic situation to restrict the activities of low-value enterprises and at the same time to encourage and support in every way the productive activities aimed at saturating the market with goods and services;
– to provide state protectionism to banks that are lending in this area.

Conclusion

Thus, we found out that one of the most serious obstacles to the development of SMEs in Kazakhstan is limited access to financing

At all stages of enterprise development: from creation to development. Compared to 2015, in 2016, the share of the contribution of SMEs to GDP has decreased by 0.6%, as there has been a decrease in the number of operating SMEs. In our opinion, the decrease in activity is due to the fact that lack of financing, lack of liquid collateral outside major cities, Barriers of second-tier banks when lending to SMEs, lack of conditions for access to markets.

The state in turn creates conditions for the normal functioning of SMEs: tax incentives (investment discounts, accelerated depreciation, special tax regimes, free economic zones), state financial and credit support for small businesses (subventions and subsidies to individuals and legal entities, budget loans, loans , Loans, government guarantees) and so on.

The most important direction for creating favorable conditions for business is the improvement of the financial and banking system.

As effective measures it is necessary to: adopt by the National Bank provisions that improve and protect the settlement system, the introduction of periodic re-registration and all business structures so that before stabilizing the economic situation limit the activities of low-value enterprises and at the same time encourage and support in every way the productive activities directed To saturate the market with goods and services, to provide state protection to banks that are lending in this Sphere.

References

1 Karagoishina L.K. Opit gosudarstvennoi podderjki malogo i srednego biznesa v zarubejnih stranah // Vestnik ZKITU. – 2015. – №6. – S. 40-43

2 Poslaniye Prezidenta Respubliki Kazakhstan narodu Kazakhstana Strategiya «Kazakhstan-2050» http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs (data obrashcheniya: 07.01.2017)

3 Gosudarstvennaya programma industrial'no-innovatsionnogo razvitiya Respubliki Kazakhstan na 2015 – 2019 gody http://www.mid.gov.kz/ru/pages/gosudarstvennaya-programma-industrialno-innovacionnogo-razvitiya-respubliki-kazahstan-na-2015 (data obrashcheniya: 07.01.2017)

4 Ofitsial'naya statisticheskaya informatsiya > Operativnyye dannyye (ekspress informatsiya, byulleteni) > Maloye i srednyeye predprinimatel'stvo http://stat.gov.kz/faces/publicationsPage/publicationsOper/homeNumbersSMEnterprises?_afrLoop=8858232578888774#%40%3F_afrLoop%3D8858232578888774%26_adf.ctrl-state%3Dq45bc6nis_30 (data obrashcheniya: 07.01.2017)

5 Ivanov V.V., Shturbabina YU.S. Mezhdunarodnyye programmy podderzhki malogo i srednego biznesa // Rossiyskiy vneshneekonomicheskiy vestnik. – 2014. – №10. – S. 21-31

6 Yudin N. S. Perspektivy adaptatsii zarubezhnogo opyta podderzhki malogo predprinimatel'stva // Sotsial'no-ekonomicheskiye yavleniya i protsessy. – 2014. – №12. – S. 206-214

7 Zhanayev C. Razvitiye predprinimatel'stva http://group-global.org/ru/publication/25971-razvitie-predprinimatelstva (data obrashcheniya: 07.01.2017)

8 Ermekbaeva B.J. Status report on the development of small and medium business in Kazakhstan and its regions // DAMU. - 2014. - №6. S.303-305

9 Dzhakenov ZH.K. Problemy razvitiya malogo i srednego biznesa v Respublike Kazakhstan Vestnik KazNAU. – 2013. – №2. – S. 21-22

10 Musin R.K. Metody finansovogo stimulirovaniya predprinimatel'skoy deyatel'nosti // Vestnik KazEU. – 2012. – №9. – S. 67-69

Литература

1 Карагойшина Л.К. Опыт государственной поддержки малого бизнеса в зарубежных странах // Вестник ЗКИТУ. – 2015. – №6. – С. 40-43.

2 Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана Стратегия «Казахстан-2050» http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs (дата обращения: 07.01.2017)

3 Государственная программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2015 – 2019 годы http://www.mid.gov.kz/ru/pages/gosudarstvennaya-programma-industrialno-innovacionnogo-razvitiya-respubliki-kazahstan-na-2015 (дата обращения: 07.01.2017)

4 Официальная статистическая информация > Оперативные данные (экспресс информация, бюллетени) > Малое и среднее предпринимательство http://stat.gov.kz/faces/publicationsPage/publicationsOper/homeNumbersSMEnterprises?_afrLoop =8858232578888774#%40%3F_afrLoop%3D8858232578888774%26_adf.ctrl-state%3Dq45bc6nis_30 (дата обращения: 07.01.2017)

5 Иванов В.В., Штурбабина Ю.С. Международные программы поддержки малого и среднего бизнеса // Российский внешнеэкономический вестник. – 2014. – №10. – С. 21-31.

6 Юдин Н. С. Перспективы адаптации зарубежного опыта поддержки малого предпринимательства // Социально-экономические явления и процессы. – 2014. – №12. – С. 206-214.

7 Жанаев С. Развитие предпринимательства http://group-global.org/ru/publication/25971-razvitie-predprinimatelstva (дата обращения: 07.01.2017)

8 Ермекбаева Б.Ж. Отчет о состоянии развития малого и среднего предпринимательства в Казахстане и его регионах // DAMU. – 2014. – №6. – С.303-305.

9 Джакенов Ж.К. Проблемы развития малого и среднего бизнеса в Республике Казахстан // Вестник КазНАУ. – 2013. – №2. – С. 21-22.

10 Мусин Р.К. Методы финансового стимулирования предпринимательской деятельности // Вестник КазЭУ. – 2012. – №9. – С. 67-69.

IRSTI 06.54.31

G. Sadykhanova*[1], Zh. Bimagambetova[1]

Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
*E-mail: gylnara.sadyhanovakaznu.kz

APPLICATION OF INNOVATION IN FORMATION OF COMPANY'S DEVELOPMENT STRATEGY: INTERNATIONAL EXPERIENCE

The transformation of the economic environment: the availability of venture capital growth, increase in economic integration processes, internationalization of business activities, the development of globalization and the emergence of new information and communication opportunities identified further development of innovation management. Economic cooperation of the national innovation system with innovative systems of other countries strengthens global innovation potential of the world economy. However, a deeper analysis shows that such cooperation has been uneven. accounting sectoral, regional and enterprise features of different countries in innovation shows a different level of innovative activity in various areas of economic activity. This causes a specific national character of innovation competitiveness in a global world. In this regard, high-efficient national innovation system should be considered as a system in which not only provided a high rate of rapid economic growth, but the growth of social standards and standards of living. In some countries a competitive advantage of innovative growth have large businesses and organizations the mining industry, in other countries - the main sectors of innovative growth: agriculture, health, education, financial services. at the same time, many countries are still unable to take advantage of innovative growth.

Key words: innovations, strategy, world experiences, company development.

Г.А. Садыханова, Ж.Қ. Бимағамбетова

Компанияның даму стратегиясын қалыптастыруда инновацияларды қолдану: әлемдік тәжірибе

Экономикалық ортаның трансформациясы: венчурлық капиталдың қолжетімділігінің өсуі, экономикалық интеграция процестерінің артуы, шаруашылық қызметінің интернационализациясы, жаһандануды дамуы және жаңа ақпараттық-коммуникациялық мүмкіндіктердің пайда болуы, инновациялық менеджменттің одан әрі дамытуды анықтады. Ұлттық инновациялық жүйенің өзге елдердің инновациялық жүйелерімен экономикаық тұрғыдағы өзара іс-әрекеті, байланысы әлемдік экономиканың жаһандық инновациялық әлеуетін күшейтеді. Алайда, терең талдау көрсеткендей, мұндай іс-әрекет әркелкі сипатқа ие. Экономикалық іс-әрекеттің түрлі салаларындағы инновациялық белсенділіктегі әр елдің өзіндік салалық, өңірлік және кәсіпкерлік ерекшеліктерін есепке алу керек. Бұл дегеніміз жаһандық әлемдегі түрлі өздеріне ғана тән ұлттық сипаты бар инновациялық бәсекеге қабілеттілікті негіздейді. Осыған байланысты, жүйені өнімділігі жоғары тиімді ұлттық инновациялық жүйе деп санауға болады, егер де тек қана жоғары қарқынды дамитын экономикалық жүйелі емес, сонымен қоса, халықтың өмір сүруінің әлеуметтік стандарттарының өсуі де орын алу қажет. Бірқатар елдерде инновациялық дамудың бәсекелестік артықшылықтарына ірі кәсіпорындар мен өндіру өнеркәсібі кәсіпорындары ие болса, басқа елдерде – инновациялық дамудың негізгі салалары болып ауыл шаруашылығы, денсаулық сақтау, білім беру, қаржылық қызметтер саналады. Сонымен қатар, көптеген елдер әлі күнге дейін инновациялық даму мүмкіндіктерін пайдалана алмауда.

Түйін сөздер: инновациялар, стратегия, шетелдік тәжірибе, компания дамуы.

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

Г.А. Садыханова, Ж.Қ. Бимағамбетова

Применение инноваций в формировании стратегий развития компаний: мировой опыт

Трансформация экономической среды: рост доступности венчурного капитала, нарастание процессов экономической интеграции, интернационализации хозяйственной деятельности, развитие глобализации и появление новых информационно-коммуникационных возможностей, определила дальнейшее развитие инновационного менеджмента. Экономическое взаимодействие национальной инновационной системы с инновационными системами других стран усиливает глобальный инновационный потенциал мировой экономики. Однако более глубокий анализ показывает, что подобное взаимодействие носит неравномерный характер. Учет отраслевых, региональных и предпринимательских особенностей разных стран в инновационной сфере демонстрирует разный уровень их инновационной активности в различных областях экономической деятельности. Это обусловливает специфический национальный характер инновационной конкурентоспособности в глобальном мире. В этой связи высокопроизводительной эффективной национальной инновационной системой следует считать такую систему, в которой обеспечиваются не только высокие темпы интенсивного экономического роста, но и рост социальных стандартов уровня жизни населения. В ряде стран конкурентными преимуществами инновационного роста обладают крупные предприятия и организации добывающей промышленности, в других странах – основные секторы инновационного роста: сельское хозяйство, медицинские, образовательные, финансовые услуги. Вместе с тем, многие страны до сих пор не смогли воспользоваться возможностями инновационного роста.

Ключевые слова: инновации, стратегия, мировой опыт, развитие компании.

Introduction

In modern economical conditions innovations are the key factor of company competitiveness. National competitiveness is achieved by efforts at all levels of the economy, but above all - on the level of individual companies, which are competing with each other on national and international markets, create real welfare of the nation. The state's task is to form and maintain a national environment conducive to fully develop and improve the competitive advantages of domestic companies. At the present stage, these two concepts are complemented by the concept of innovative development of national economy and the inclusion in the overall competitive strategy of the innovative direction of the company [1].

In the first approach, the organization-innovator focused on obtaining significant profit in the short term, and in this case, innovation is increasingly hopping, discontinuous, and occurs only in the replacement of old products / services at the new sharp increase in demand or a significant reduction of costs. The second approach is based on constant research and technical activities of the company based on its long-term sustainable innovation strategy, aimed at making a profit and the improvement of other indicators in the long term by continuous innovation [2].

Results and discussion. In foreign practice widely used integrated innovation management system, the essence of which is that the units involved in the implementation of innovation policy and innovation management, distributed across different levels of the management structure, but have clear channels of communication and coordination system. Such an organization of innovative process allows for flexibility in innovation governance structures that use including horizontal communication between departments. The integrated management system of innovation activity is realized through the preparation and implementation of innovative programs, formulated taking into account the long-term development strategy of the organization, its mission, and technical policy and industry specifics. Management of innovative activity in this type of system is to justify the long-term goals of the organization, the implementation of measures in accordance with the projected opportunities and threats posed by environmental factors of the company, as well as taking into account the peculiarities of the internal environment: key competences, competitive advantages and weaknesses of the business side. The strategic direction of the development of innovative process control system makes large-scale introduction of new technologies and techniques, the solution of problems of physical deterioration and obsolescence of equipment, products, ideas, and increase production and economic performance of organization [3].

Among the major trends in the global innovation management experts, on the contrary, seeing an increase in the cost of innovation and increase the technological diversification, the growth of patenting and integrated technology development, production and

marketing. Industrialized countries can be conditionally divided into three groups according to the criterion of scientific and innovative development:

• focused on leadership in science, the implementation of large-scale innovative projects, covering all stages of the research and production cycle of the country: the United States, Britain, France;

• focused on innovation and the creation of an enabling environment of innovative country: Germany, Sweden, Switzerland;

• stimulating innovation processes through the development of innovative infrastructure, orientation to the world of scientific and technological progress and a one-time development of various areas of the country's science: Japan, South Korea [4].

One of the priorities of US innovation policy is to encourage scientific and technological progress. Over the past decade the scientific and technological changes have affected trade, banking, food production and medicine. Innovation activities of organizations contributing to the spread of automation in the industry, the use of integrated management systems, innovation and the emergence of new research methods [5, c. 5].

The US government encourages the formation of venture capital and research centers. Upon recommendation of the US National Science Foundation the best research centers and venture capital funds are in the first 5 years of operation, fully or partially financed from the federal budget. High studies state finances completely. The state promotes the development of market innovation, as it creates a network of distribution centers and counseling centers of innovation in the field of innovation. In the US, there is also the opportunity to get free license to use the inventions patented in the cost of research and held by the federal government, for commercial purposes. Much attention is paid to forecasting, standardization, optimization of management decisions in the field of innovation, public examination of innovative projects, maintenance of state statistics of innovation [6, p. 19].

The totality of these factors determine the active development and application of various types of innovative management systems, not only industry, but service organizations. Analysis of the international experience of the main types of innovation management systems has shown that most American companies are using an innovative integrated system. Germany, like the United States, has great scientific potential, while the costs of research and development in this country are among the highest in the world. Germany - one of the world leaders in obtaining patents per capita. However, while in the mechanical engineering industry, in particular in the automotive industry, for organizations characterized by increased innovation activity, new technological trends, such as the field of information, communication or biological research are less developed than in the US, Japan, Great Britain [7].

It is worth noting that, through government regulation in the field of Japanese lending organizations receive substantial financial resources for the development and introduction of new technologies at low cost. A characteristic feature of Japanese innovation management system is to have developed horizontal linkages between public and private organizations. Features Management of innovative activity in Japan and the opportunity to form an integrated innovation policy covering all areas of science and technology. Support from the state is manifested in a meaningful impact on the innovation activities of organizations through the distribution of financial resources from the state budget on the existing ministries and agencies. actively carried out research in the Japanese government laboratories, private companies and research organizations [8].

Innovation strategy developed countries, largely based on the development and modernization of high-tech industries, the export of high technology has brought advances in recent years. If 10 years ago a large proportion of the industry in the economy was seen as a sign of backwardness, it is now proved that this knowledge-intensive industry can successfully offer technologies and solutions for global problems. However, currently conducted the debate about in Germany that a number of the most technologically intensive fields (pharmaceuticals, electronic data processing, space exploration technologies, aircraft industry), the country's position is weaker than that of the United States. The report of the Expert Commission on the German Innovation noted in 201 of the country is in a kind of "grip" between the classical manufacturers of high technology, such as the US, Japan, and rapidly developing Asian rivals, particularly China, liquidates its technological backwardness. Given the high cost of labor in Germany, the growing trend of the transfer of production facilities and research centers, even in rapidly developing Asian countries only leadership in high-tech areas of the country can bring a stable position in the world. These factors determined the need for a more focused strategy for action in the form of high-tech support for selected core technologies (energy, bio- and nanotechnology, optical, micro- and nano-electronics, aerospace, manufacturing, ICT) and future projects, which meet specific objectives of scientific and technological development for a period of 10 to 25 years.

Key technologies are designed to provide competitive advantages in all countries, and to support these technologies created many special programs, innovation alliances and strategic partnerships. Thus technological areas such as the development of medical equipment, large equipment for research, energy technologies is planned to allocate the largest amount of funding the government. Among the new initiatives in this area need to be called National Development Strategy Bioeconomy to 2030, adopted in 2012 to strengthen the scientific base of research on the use of biological resources as fuel.

In future projects, the main areas of technological development associated with the creation of "green" economy, sustainable transport, ICT and solving social problems. At the same time, along with Japan, Germany, is one of the few countries where the increase in productivity combined with decreasing energy consumption.

The second project unit has a social orientation and is connected with the study of methods for more effective prevention and treatment of diseases, as well as the impact of future demographic changes on society. According to demographic projections in 2030 in Germany, 29% of the population or 22 million. People will be over 65 years old. Therefore, along with the study of the causes and consequences of these processes, it is important to the development of new services, products, for example, the concepts of care for the elderly or building solutions that improve the quality of life in adulthood.

The third important area - the development of environmentally friendly and energy-saving modes of transport, where the main focus is to create one of the world's leading electric vehicle markets. To this end, developed mechanisms to stimulate demand for these products.

The last group of projects in varying degrees, based on the development of ICT: in particular, the establishment of reliable systems for digital identification, the development of Internet services in the economy and the mix of different ICT systems with each other, creating "smart" production systems. Value of ICT for the future can not be overestimated: in industries such as automotive, medical technology, logistics 80% of innovations associated now with the development of ICT. In 2012, in Stuttgart was officially put into operation one of the fastest supercomputers in the world. In the ranking of supercomputers used in the industry, he won first place, and in the list of the fastest supercomputers in the Top 500 - 12th place.

Conclusions

1. Innovation in the modern economy and society as a whole, are not limited to technological innovation. Innovation - these are the innovation, whether economic, technological, organizational, social, etc., which, if put into practice, creating a real beneficial effect for the area in which they are implemented. In other words, not all of the ideas, not all knowledge and all scientific achievements can serve as the basis of innovation, but only commercially applicable and make it possible to achieve the very useful effect.

2. Formation of a truly effective competitive innovation strategy for any company, and especially, its implementation can not suffer the influence of the state and public policy. And, on innovation strategy affects not only the innovation policy of the state, but also other aspects of government policy and activities, including the institutional aspect, legislation on business activities in general, infrastructure (not only science and technology but also banking, social, etc. P.). This fact should be taken into account in the development of state economic policy.

3. The functions of the state to increase the competitiveness and the real welfare of the society are:

- creating a competitive environment that is conducive to the development of national companies;
- policy in support of the implementation of innovative stragegy companies;
- the formation of a balanced economic policy in order to support competitive initiatives of national companies, but at the same time avoiding unnecessary intervention in the economy and the violation of the national competitive environment.

References

1 Mustyatsa AG The mechanism of the formation and implementation of innovative strategies of industrial enterprises: international experience and Russian practice // Abstract. Ed. prof. V.M. Kutovogo. – M., 2009.

2 Management and development of the company. Innovation policy management in the enterprise. // http: //www.kylbakov.ru

3 Support Website innovative processes. The overall structure of the innovation process. //http://projects.innovbusiness.ru

4 Boiko A.N, Vlaskin G.A and others. The experience of innovation cooperation of the EU and CIS countries. // http: //iee.org.ua/fi les / alushta / 31- boyko-opyt_innov_sotrudn.pdf

5 Stewart T.A. Intellectual capital. A new source of wealth of organizations. – M.: Generation, 2007.

6 Tolmachev P. National Innovation System: Comparative analysis of comparisons. – M.: Yes Russian Foreign Ministry, 2011.
7 Fadeyev V. National innovation system in Germany. //http://www.up-pro.ru/ library / innovations / national_innovative_organizations / nacyonalnaja-inn.html
8 Zharikov V. Management of innovative processes: Proc. Benefit / Tambov: TSTU, 2009. //http: //www.aup.ru/book /m620/

Литература

1 Мустяца А.Г. Механизм формирования и реализации инновационных стратегий промышленных предприятий: мировой опыт и российская практика: автореферат / под ред. проф. В.М.Кутового. – М., – 2009.
2 Экономика и развитие предприятия. Управление инновационной политикой на предприятии. // http://www.kylbakov. ru.
3 Портал информационной поддержки инновационных процессов. Общая структура инновационного процесса. // http://projects.innovbusiness.ru/content/document_r_991B9FF1-6691-4157-A881- 52C9BE42D6A8.html.
4 Бойко А.Н., Власкин Г.А. и др. Опыт инновационного сотрудничества стран ЕС и СНГ. // http://iee.org.ua/fi les/alushta/31- boyko-opyt_innov_sotrudn.pdf
5 Стюарт Т.А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций. – М.: Поколение, 2007.
6 Толмачев П. Национальные инновационные системы: анализ сравнительных сопоставлений. – М.: ДА МИД России, 2011.
7 Фадеева В. Национальная инновационная система Германии // http://www.up-pro.ru/ library/innovations_national_innovative_organizations/nacyonalnaja-inn.html.
8 Жариков В. Управление инновационными процессами: учеб. пособие. – Тамбов: ТГТУ, 2009. // http://www.aup.ru/books/m620/

МРНТИ 06.71.07

А.А. Ережепова*[1], А.К. Токтасынова[1]

[1]Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан
*E-mail: aiman.yerezhepova@mail.ru

ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: НА ПРИМЕРЕ СПК «АМАНКЕЛДІ»

В статье рассмотрена значимость инновационной деятельности как важнейшего фактора обеспечения экономического роста и развития экспортного потенциала не только АПК, но и всей национальной экономики. В современных условиях экономического хозяйствования осуществление стратегическо-инновационной деятельности является одним из решающих факторов повышения конкурентоспособности, укрепления экономической самостоятельности и рыночных позиций сельскохозяйственных предприятий. Раскрыты роль и значение государственных программ развития и поддержки предпринимательства, сельского хозяйства и аграрного сектора в целом. Данные программы стимулируют работу отечественных предприятий за счет повышения внедрения и использования инноваций в приоритетных отраслях экономики. Все это позволило активизировать работоспособность многих предприятий. На основе анализа деятельности производственного кооператива "Аманкелді" Жамбылской области показан результат внедрения инноваций в производство. В данном хозяйстве за счет программ поддержки и развития предпринимательства в сельском хозяйстве были использованы инновационные методы в организации производства, за счет этого решили такие основные проблемы развития аграрного сектора, как обеспечение внутреннего рынка отечественной продукцией.

Ключевые слова: аграрный сектор, инновация, инновационные технологии, производственный кооператив, сельское хозяйство, агробизнес, государственная поддержка.

A.A. Yerezhepova, A.K. Toktassynova

An experience of the using of innovative technologies in the agricultural sector of the republic of Kazakhstan for example of production agricultural cooperative "Amankeldy"

The article discusses the importance of innovation as an important factor for economic growth and development of export potential not only of agriculture, but also the entire national economy. In modern conditions of economic management In modern conditions of economic management the implementation of the strategic and innovation activities is one of the decisive factors of increasing competitiveness, strengthening economic independence and the market position of agricultural enterprises. The role and importance of public development programs and support entrepreneurship, agriculture and the agricultural sector as a whole. These programs stimulate the domestic enterprises by improving the implementation and use of innovations in priority sectors of the economy. All this helped to intensify the efficiency of many businesses. Based on the analysis of activities of production cooperative "Amangeldy" Zhambyl region, shows the result of innovation in production. In this economy through the support and development of entrepreneurship in agriculture, were used innovative methods in the organization of production, due to this decided to such basic problems of development of the agricultural sector, as the provision of internal market with domestic products.

Key words: agriculture sector, innovation, innovative technology, production cooperative, agriculture, agribusiness, governmental support.

А.А. Ережепова, А.Қ. Тоқтасынова

Қазақстан Республикасының ауылшаруашылығы саласында инновациялық технологиялардың қолдану тәжірибесі: «Аманкелді» ауылшаруашылық өндірістік кооперативі мысалында

Мақалада инновациялық қызметтер арқылы экономикалық өсім мен экспорттық әлеуеттің дамуын қамтамасыз ету ауылшаруашылығының ғана емес, сонымен қатар ұлттық экономиканың маңызды бөлігі болып табылатыны қарастырылған. Казіргі заманғы жағдайында ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігін арттыру, экономикалық тәуелсіздігі мен нарықтық позициясын нығайту стратегиялық-инновациялық қызметтерді іске асыру шешуші фактор болып табылады. Кәсіпкерлікті, ауыл шаруашылығы және тұтастай алғанда ауыл шаруашылығы секторын дамыту мен қолдау бойынша мемлекеттік бағдарламалардың рөлі мен маңызы қарастырылған. Экономиканың басым секторларында инновацияларды енгізу және қолдануды арттыру арқылы бұл бағдарламалар отандық кәсіпорындардың жұмысын ынталандырады. Бұл бағдарламалар экономиканың басым секторларындағы инновацияларды енгізу және қолдануды арттыру арқылы отандық кәсіпорындардың жұмысын ынталандырады. Осының барлығы, көптеген кәсіпорындардың жұмыс қабілеттілігін жандандыруға мүмкіндік берді. Жамбыл облысы ауылшаруашылық өндірістік кооператив "Аманкелді" қызметін талдау негізінде өндірісте инновациялар енгізу нәтижесі көрсетілді. Ауыл шаруашылығында кәсіпкерлікті қолдау және дамыту бағдарламалары есебінен, осы шаруашылықта өндірісті ұйымдастыруда инновациялық әдістерді пайдаланып, осының есебінен аграрлық сектордың дамуының негізгі мәселелерінің бірі ішкі нарықты отандық өніммен қамтамасыз етуді орындады.

Түйін сөдер: аграрлық сектор, инновация, инновациялық технологиялар, өндірістік кооператив, ауылшаруашылығы, аргобизнес, мемлекеттік қолдау.

Введение

Современный аграрный сектор может стать конкурентоспособный отраслью, только при условии внедрения новых технологий. Поэтому необходимо ставить и последовательно решать задачи инновационного развития сельского хозяйства Республики Казахстан.

Процесс развития инновационной активности в Казахстане – одно из основных направлении модернизации не только АПК, но и всей национальной экономики. В связи с этим в программе Правительства РК на 2011-2016 годы одним из приоритетных направлений по переходу к устойчивому развитию экономики, ее модернизации и диверсификации является развитие биотехнологий и агропромышленного комплекса. Все это позволяет активизировать работоспособность многих предприятий, повысить конкурентоспособность отечественной продукции, противостоять импорту продукции, увеличить долю продукции отечественного производства, улучшить их инновационную деятельность [1].

В настоящее время в сельском хозяйстве Казахстана отмечена низкая эффективность труда, предопределенная невысокой урожайностью аграрных культур, использованием устаревших технологий. Также сложившаяся сегодня в сфере сельхозпроизводства ситуация вызвана возрастающим дефицитом водных ресурсов, связанным с их межгосударственным разделом, суровым ограничением водопользования, изменением режима стока рек в региональной водохозяйственной системе, ухудшением качества воды, а также засолением орошаемых земель. Дефицит пресной воды на Земле, в том числе в Центральной Азии, связанный с глобальным потеплением, ставит в числе первоочередных задач поис путей и способов рационального использования поливной воды, подбора культур и сортов растений, устойчивых к водному стрессу. Решение этих задач напрямую связано с сохранением продовольственной и экологической безопасности страны [2]. Развитие аграрного сектора не может осуществляться без перехода на инновационный путь развития. В сложившихся условиях осуществление инновационной деятельности для сельскохозяйственных предприятий является ключевым фактором роста объемов производства, улучшения качества продукции, снижения издержек на основе использования новых технологий.

Методика. Мировой опыт успешного ведения аграрного сектора объясняет, что улучшение результатов сельскохозяйственного производства происходит за счет внедрения инноваций. При этом, цели инновационного развития рассматриваются за счет произведения инноваций на исследовательской базе (США, Германия, Англия), путем передачи и приспособлении зарубежных технологий (Россия, Австралия, Китай) либо путем передачи технологий с одновременным развитием собственной

научной базы (Бразилия, Канада, Южная Корея, Япония).

Проблемы инновационного развития АПК рассматриваются в работах зарубежных исследователей, таких, как Рафик Даммак (Rafik Dammak, Japan), Аври Дория (Avri Doria, United States), Роксана Лаура (Roxana Laura Goldstein, Argentin), Джаннет Хоупман (Jeanette Hofmann, Germany), Майкл Дженсен (Michael Jensen, Brazil) и др., анализ деятельности и тенденции развития АПК республики, проблемы и вопросы необходимости инновационного развития как АПК в целом, так и его важного звена сельскохозяйственного производства рассматриваются и обсуждаются в работах российских и казахстанских ученых, как И.В. Ушачева, А.Л. Полтарыхина, Э.Н.Крылатых, Г.А. Калиева, А.Б. Молдашева, А.А. Сатыбалдина, О.С.Сабдена, Г.У. Акимбековой, О.К. Ескараева, Т.И. Есполов, Л.И. Леутского, А.К. Куришбаева и др.

Результаты и обсуждение. Сельское хохяйство является самой большой и разнообразной отраслью народного хозяйства. Важность этой отрасли заключается в том, что производит такие необходимые для человеческого общества продукты питания, как хлеб, мясо жиры, молоко, яйца, овощи, фрукты, кортофель и др. Кроме того, сельскохозяйственное производство создает большое количество разнообразного сырья для промышленности: шерсть, кожу, хлопок-сырец, лен, масло, зерно и т.д.

В настоящее время потребность населения на товары потребления в нашей стране на три четверти удовлетворяется благодаря сельскому хозяйству. С ростом производства продукции улучшается жизнь населения.

«Производство продуктов питания, – писал К. Маркс, – является самым важным требованием жизни личных производителей и всякого производства вообще». Этим прежде всего определяется значение сельского хозяйства как отрасли народного хозяйства.

Наряду с этим, как отмечалось, сельское хозяйство – один из основных поставщиков сырья для промышленности: в настоящее время более 50% производимой продукции сельского хозяйства используется в качестве сырья для промышленности в виде хлопка-сырца, льна, шерсти, кожи, коконов шелкопряда, для пищевой и мясо-молочной – зерно, мясо, ягоды, виноград. На долю сельскохозяйственной продукции в промышленности приходится более 20%, а в пищевой – до 80%. В свою очередь сельское хозяйство – крупный потребитель промышленных товаров. Примерно 30% затрат на производство сельскохозяйственной продукции приходится на долю промышленных товаров [3].

Процесс развития инновационной активности в Казахстане рассматривается как одно из основных направлении модернизации не только АПК, но и всей национальной экономики. Современное состояние развития и потенциал предприятий АПК Казахстана свидетельствуют, что в последние годы наметились положительные тенденции: рост производства и потребления основных продуктов питания, расширение ассортимента, улучшение качества производимой продукции, модернизация производства, внедрение новых технологий и др. Чтобы продвигать сельское хозяйство на новый уровень, надо повысить качество законодательной базы и подготовить подходящий нормативно-правовые акты. Следует рассмотреть проблемы продовольственной безопасности, найти ответы на вопросы в области улучшения качества сельскохозяйственной продукции, в сфере дальнейшего развития фермерских хозяйств. Этому способствовали принятые за последние годы госпрограммы, направленные на стимулирование развития инновационных процессов в экономике, в частности, Концепция устойчивого развития агропромышленного комплекса Казахстана, госпрограмма ускоренного индустриально-инновационного развития на 2012-2020 годы, целью которой является гарантия устойчивого развития и сбалансированного роста экономики путем повышение ее конкурентоспособности, госпрограмма по развитию аграрного сектора в Республике Казахстан на 2013 – 2020 годы «Агробизнес – 2020», где инновационная активность рассматривается как главный подход к повышению эффективности развития сельского хозяйства [4].

Разработанные и принятые госпрограммы создают условия для развития различных видов предпринимательской деятельности. Целью принятых программ является создание условий для сельхозтоваропроизводителей, основной задачей которых является насыщение внутреннего рынка конкурентоспособной продукцией собственного производства.

Валовый выпуск продукции (услуг) аграрного сектора в 2016 году в общем по республике составил 3 422,8 млрд. тенге, что выше уровня подходящего периода предыдущего года на 4,6%. Рост объема производства продукции сельского хозяйства обусловлен увеличением стоимости продукции растениеводства на 6% и продукции животноводства на 2,7% [5].

Таблица – Валовый выпуск продукции (услуг) сельского хозяйства в январе-ноябре 2016 года (млн.тенге)

	Валовый выпуск	из него:	
		продукция растениеводства	продукция животноводства
Республика Казахстан	3 422 766,7	1 976 329,0	1 426 088,7
Акмолинсская	341 253,1	246 214,3	96 869,3
Актюбинсская	167 159,2	69 289,3	99 760,9
Алматинсская	545 760,2	309 733,1	235 869,6
Атыраусская	57 710,9	25 425,4	35 945,1
Западно-Казахстансская	119 883,5	49 917,2	67 451,8
Жамбылсская	217 389,4	124 479,0	98 174,7
Карагандинсская	209 838,0	97 671,0	115 691,1
Костанайсская	319 588,0	228 847,6	89 723,4
Кызылординсская	77 243,5	48 869,2	28 820,8
Мангистаусская	9 553,7	1 747,0	7 889,1
Южно-Казахстансская	417 840,4	235 070,8	182 785,2
Павлодарсская	167 781,7	84 580,1	78 172,3
Северо-Казахстансская	407 482,1	297 767,2	111 781,0
Восточно-Казахстанская	377 981,1	178 096,2	197 655,3
г. Астана	767,8	529,3	195,3
г. Алматы	3 567,1	2 693,3	1 193,8

Рост объема производства продукции аграрного сектора обусловлен увеличением стоимости продукции растениеводства на 1,8% и продукции животноводства на 0.9%. Также, рост производства аграрной продукции в 2016 году по сравнению с аналогичным периодом 2015 года отмечен в 13 регионах республики. Валовый выпуск продукции сельского хозяйства в 2016 году в Жамбылской области составил 217 389,4 млн. тенге, что выше уровня подходящего периода предыдущего года на 2,1%.

В рамках госпрограммы «Дорожная карта бизнеса-2020» в селе Амангельды Жамбылской области в 2010 году открылось инновационное тепличное хозяйство СПК “Амангельды”. Проект позволил обеспечить работой около 100 человек, а жителей всего региона – свежими овощами в период межсезонья по доступным ценам. Растущим спросом население сразу поставило хорошую оценку производимой СПК “Амангельды” продукцию [6].

Это первый большой проект в рамках развития тепличного сектора региона. На площади 10 гектаров было возведено 104 мини-теплицы по 504 квадратных метров каждая, общая площадь закрытого грунта составила более 5,2 гектара. На сегодняшний день урожайность овощей составляет свыше 10 килограммов с 1 квадратного метра. В комплекс также вошли склады и подсобные помещения, столовая для рабочих. Здесь присутствует полная инфраструктура – электроснабжение, газо- и водообеспечение.

На сегодняшний день в производственном кооперативе «Амангельды» трудятся более 60 человек, ежемесячно получают зарплату 50000 тенге. Предприятие имеет в наличии пять действующих мини-тракторов, которые значительно облегчили труд работников – раньше вспашка проводилась вручную. Каждый трактор за день может вспахать площадь пяти теплиц. Кроме того, производственный процесс безупречно отлажен – хозяйство сотрудничает с конкретным поставщиком семян, наработаны связи с Китаем, где заказываются запчасти или другие необходимые средства производства. Основной продук-

цией кооператива являются сахарная свекла и лук. Кроме того, сельхозпредприятие специализируется на выращивании многолетних трав, а именно кормового клевера. Сельхозтехника представлена в количестве 13 единиц, имеются 6 грузовых автомобилей, 18 тракторов и три зерновых комбайна. СПК "Амангельды" производит сбор урожая лука и сахарной свеклы по новой технологии, которая практически исключает ручной труд и существенно повышает качество выращенной продукции [7].

В тепличном хозяйстве задействованы инновационные технологии. Так, в 2012 году была внедрена новая методология выращивания культур – капельное орошение. Данная технология представляет собой способ полива, при котором вода подается напрямую в прикорневую зону выращиваемых растений, регулируемая малыми частями через дозаторов-капельниц. Это позволяет получить значительную экономию воды и других ресурсов, таких как удобрения, энергия и трубопроводы, трудовые затраты. Метод доказал свою технологическую и экономическую эффективность, и в дальнейшие планы руководства входит расширение площади использования капельного орошения. Эффективность способов капельного орошения по годам исследований была неоднозначной. К примеру, в отчетном году, в отличие от прошлого года, проявилась продуктивность внутрипочвенного метода капельного полива. В целом, за два года при обычном способе возделывания сахарной свеклы затоплением получена урожайность на уровне 460 ц/га, а при способах возделывания на капельном орошении под пленкой – 705-885 ц/га. Натуральная продукция выращивается благодаря капельному орошению, каждую осень почвы в теплице удобряются. Выращиваемые овощи, из которых 70% составляют огурцы, завоевали местный рынок с 2011 года. Ежедневно на рынки с тепличного хозяйства выпускается 1,5-2 тонны огурцов, которые всей душой приобретают местные реализаторы, а излишки с удовольствием берут оптовики из Алматы, Астаны, Шу, Балхаша. В 2012 году тепличное хозяйство посетил глава государство Н.А. Назарбаев, он остался доволен продуктивным тепличным производством. Прогрессивное начинание местных жителей стало началом для реализации аналогичных проектов в Алматы, Шымкенте, Кызылорде, Атырау, Уральске [8].

Необходимо отметить, что СПК «Амангельды», приняв участие в сельскохозяйственной выставке в Астане, занял 1-е место в 2014 году и 2-е место в 2015, получив звание «Лучший товаропроизводитель Казахстана». В Жамбылской области после того производят сельскохозяйственную продукцию уже несколько хозяйств. В нынешнем году в области будет построено еще 100 подобных теплиц. По словам производителей, теплицы окупаются в течение 3 лет. Строительство комплекса мини-теплиц было реализовано при содействии Жамбылского филиала акционерного общества Фонд финансовой поддержки сельского хозяйства и акимата Жамбылской области на территории с. Бектобе [9].

Финансирование проекта, стоимость которого составила 323,8 млн тенге, осуществлено из собственных средств фонда. А за счет средств областного бюджета, по программе «Дорожная карта бизнеса 2020», были подведены все необходимые коммуникации: линии электропередачи, трансформатор, газопровод, шкафной регуляторный пункт и асфальтированная дорога. Стоимость коммуникаций составила порядка 65 млн тенге. Стоит отметить, что оказанная помощь со стороны акимата области позволила избежать удорожания проекта. Теплицы были приобретены лизинг сроком на шесть, с переводом в частную собственность после полной оплаты стоимости.

Использование новых технологий СПК "Амангельды" в производстве продукции позволяет стабилизировать цены на самые востребованные овощи в целом регионе. Их продукция не дает повышать цены на овощи в городе Тараз, так как себестоимость продуктов «Амангельды» дешевле, чем привозные продукции. В этом заключается социальная направленность деятельности этой компании. Вся производимая продукция сертифицирована в соответствии с казахстанскими и международными стандартами качества, весь процесс выращивания четко регламентирован. Такой подход к организации производства позволяет им не только эффективно работать на казахстанском рынке, но и наращивать экспортный потенциал.

Формирование условий для устойчивого развития сельского хозяйства Казахстана, поддержка в обеспечении региональной продовольственной безопасности, выход сельскохозяйственной продукции на рынки зарубежных стран – все это произойдет путем использования инноваций. Следующие разработки и использование инновационных технологий в сельском хозяйстве, их последующее внедрение в производство помогут развитию отрасли и позволят Казахстану обеспечить конкурентоспособный, высокопроизводительный аграрный сектор.

Заключение

В сложившихся условиях осуществление инновационной деятельности для сельскохозяйственных предприятий является ключевым фактором роста объемов производства, улучшения качества продукции, снижения издержек на основе использования новых технологий. Разработанные и принятые госпрограммы создают условия для развития различных видов предпринимательской деятельности. В рамках госпрограммы «Дорожная карта бизнеса-2020» в селе Амангельды Жамбылской области работает СПК «Амангельды». Новым этапом развития СПК "Амангельды" стало открытие комплекса мини-теплиц. В тепличном хозяйстве задействованы инновационные технологии. Натуральная продукция выращивается благодаря капельному орошению, каждую осень почвы в теплице удобряются. Выращиваемые овощи, из которых 70% составляют огурцы, завоевали местный рынок с 2011 года. Вся производимая продукция сертифицирована в соответствии с казахстанскими и международными стандартами качества, весь процесс выращивания четко регламентирован. Такой подход к организации производства позволяет им не только эффективно работать на казахстанском рынке, но и наращивать экспортный потенциал. Использование инновационных технологий в аграрном секторе, их последующее внедрение в производство будут способствовать импортозамещению на внутреннем рынке, конкурентоспособности отечественных товаров, соответствию их качества мировым стандартам.

Литература

1 Нечаев В.И., Гаряев С.А. Создание инновационной экономики – основа преодоления кризисных явлений в АПК // Роль и место аграного сектора в удвоении ВВП Казахстана: материалы первого всеказахстанского конгресса экономистов-аграрников (14–15 февраля, 2014 г., Алматы).

2 Ауэзов К.А., Атакулов А.А., Сулейменова Н.Ш. Земеделие: учебник. – Алма-Аты: Агроуниверситет, 2014. – 252 с.

3 Ережепова А.А. Приоритеты развития конкурентоспособности экономики // Вестник КазНУ(серия экономическая). – №6. – 2011.

4 Государственная программа по развитию аграрного сектора в Республике Казахстан на 2013 – 2020 годы «Агробизнес – 2020». Утверждена Постановлением Правительства РК от 19 февраля 2013 года, №151

5 Министерство национальной экономики Республики Казахста. Комитет по статистике stat.gov.kz № 37-5-16/446

6 Шукеева У.Е. Samruk-Kazyna 2020. – Астана: Издательский дом "Успех", 2016. – 243 с

7 Статистические данные СПК "Аманкелді" р. Бектобе, Жамбылская область 2015 -2017.

8 А. Бесембаева, Г. Аканова, Д. Нарибаева. Бренд XXI века. – Алматы: Издательский дом "Успех". – 2013. – 144 с.

9 Пак Е. К. Свое Есть Свое. – Тараз: Издательский дом «Жамбыл-Тараз». – 2015. – 150.

References

1 Nechaev V.I., Garjaev S.A. Sozdanie innovacionnoĭ jekonomiki – osnova preodolenija krizisnyh javleniĭ v APK // Rol' i mesto agranogo sektora v udvoenii VVP Kazahstana: materialy pervogo vsekazahstanskogo kongressa jekonomistov-agrarnikov (14–15 fevralja, 2014 g., Almaty).

2 Aujezov K.A., Atakulov A.A., Sulejmenova H.Sh. Zemedelie: uchebnik. – Alma-Aty: Agrouniversitet, 2014. – 252 c.

3 Erezhepova A.A. Prioritety razvitija konkurentosposobnosti jekonomiki // Vestnik KazNU(serija jekonomicheskaja). – №6. – 2011.

4 Gosudarstvennaja programma po razvitiju agrarnogo sektora v Respublike Kazahstan na 2013 – 2020 gody «Agrobiznes – 2020». Utverzhdena Poctanovleniem Pravitel'stva PK ot 19 fevralja 2013 goda, №151

5 Ministerstvo nacional'noj jekonomiki Respubliki Kazahsta. Komitet po statistike stat.gov.kz № 37-5-16/446

6 Shukeeva U.E. Samruk-Kazyna 2020. – Astana: Izdatel'skij dom "Uspeh", 2016. – 243 s

7 Statisticheskie dannye SPK "Amankeldi" r. Bektobe, Zhambylskaja oblast' 2015 -2017.

8 A. Besembaeva, G. Akanova, D. Naribaeva. Brend XXI veka. – Almaty: Izdatel'skij dom "Uspeh". – 2013. – 144 s.

9 Pak E. K. Svoe Est' Svoe. – Taraz: Izdatel'skij dom «Zhambyl-Taraz». – 2015. – 150.

IRSTI 06.56.31

S.K. Kondybayeva*[1], R. Kabylkairatkyzy[1]

Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
*E-mail: saltanat.kondybaeva@kaznu.kz

GLOBAL ENERGY CONSUMPTION AND IMPORTANCE OF RENEWABLE RESOURCES

Energy is inevitable for human life and a secure and accessible supply of energy is crucial for the sustainability of modern societies. Achieving solutions to environmental problems that we face today requires long-term potential actions for sustainable development. Economic growth, along with accompanying structural changes, strongly influences world energy consumption. As countries develop and living standards improve, energy demand grows rapidly. Increased demand for appliances and transportation equipment, and growing capacity to produce goods and services for both domestic and foreign markets, also lead to higher energy consumption. From this perspective, renewable energy resources are in all likelihood the one of the most efficient and effective solutions. That is why there is an intimate connection between renewable energy and sustainable development. This article presents current energy resources data and human activity on it. As energy consumption and economic growth of world is directly depends on each other, here the issue about efficiency of energy saving. Active and passive measures which can be taken by us, can solve some issues relating to energy consumption problems.

Key words: Energy resources, fossil fuels, renewable resources, nuclear fuel, energy consumption.

С.К. Кондыбаева, Р. Қабылқайратқызы

Энергияның ғаламдық тұтынылуы және қайта жаңғыртылатын ресурстардың маңыздылығы

Энергия көзі қоғамның өмір сүруіне қажет, сонымен қатар қауіпсіз және қолжетімді энергиямен жабдықтау қазіргі заманғы қоғамның тұрақтылығы үшін маңызды болып табылады. Қазіргі таңдағы экологиялық мәселелерді шешуге жету мүмкіндігі тұрақты даму аясында ұзақ мерзімді әлеуетті әрекеттерді талап етеді. Осыған байланысты, қайта жаңғыртылатын энергия ресурстар көзі осы мәселені шешудің ең тиімді және жүзеге асатын амал ретінде қарастырылады. Сондықтан, қайта жаңғыртылатын энергия ресурстар көзін пайдалану мен тұрақты даму арасында тығыз байланыс бар. Мақалада ағымдағы энергия ресурстары туралы мәліметтер мен адам әрекеті туралы мағлұматтар берілген. Энергияның тұтынылуы мен экономиканың өсуі бір-біріне тікелей байланысты болғандықтан, энергияны үнемдеу мәселесі туындайды. Мақалада орындалып жатқан активті және енжар шаралар осыған байланысты кейбір сұрақтарды шеше алу мүмкіндігі келтірілген.

Түйін сөздер: энергия ресурстары, табиғи отын көздері, қайта жаңғыртылатын ресурстар, ядролық отын, энергияның тұтынылуы.

С.К. Кондыбаева, Р. Кабылкайраткызы

Глобальное энергопотребление и значимость возобновляемых ресурсов

Энергия является важной в человеческой жизни, и поэтому безопасный и доступный запас энергии имеет решающее значение для обеспечения устойчивости современных обществ. Достижение решений экологических проблем, с которыми мы сталкиваемся сегодня, требует долгосрочных потенциальных действий в интересах устойчивого развития. В связи с этим, возобновляемые источники энергии представляются одним из самых действенных и эффективных решений. Именно поэтому существует тесная связь между использованием возобновляемых источников энергии

и устойчивым развитием. Статья рассматривает текущие данные об энергетических ресурсах и деятельностью человека по ним. Поскольку потребление энергии и экономический рост мира непосредственно зависят друг от друга, в статье рассматривается вопрос об эффективности энергосбережения. Представлены активные и пассивные меры, которые могут быть применимы нами, могут решить некоторые вопросы, связанные с проблемами потребления энергии.

Ключевые слова: энергетические ресурсы, ископаемые виды топлива, возобновляемые ресурсы, ядерное топливо, потребление энергии.

Introduction

World energy resources are the estimated maximum capacity for energy production given all available resources on the Earth. They can be divided by type into fossil fuel, nuclear fuel and renewable resources: Fossil fuels are fuels formed by natural processes such as anaerobic decomposition of buried dead organisms, containing energy originating in ancient photoproductin [1]. Coal, oil, and natural gas provided 79.6% of primary energy production during 2002 (in million tons of oil equivalent (mtoe). A 2015 report studied 20 fossil fuel companies and found that, while highly profitable, the hidden economic cost to society was also large [2]. The report spans the period 2008–2012 and notes that: "For all companies and all years, the economic cost to society of their CO2 emissions was greater than their after□tax profit, with the single exception of ExxonMobil in 2008." [3]. Nuclear fuel is a substance that is used in nuclear power stations to produce heat to power turbo. Heat is created when nuclear fuel undergoes nuclear fission. Most nuclear fuels are consisted of heavy fissile elements that are capable of nuclear fission, such as uranium-235 or plutonium-239. When the unstable nuclei of these atoms are hit by a slow-moving neutron, they split, creating two daughter nuclei and two or three more neutrons. These neutrons then go on to split more nuclei. This creates a self-sustaining chain reaction that is controlled in a nuclear reactor, or uncontrolled in a nuclear weapon. The processes involved in mining, refining, purifying, using, and disposing of nuclear fuel are collectively known as the nuclear fuel circle [4].

A renewable resource is a natural resource which replenishes to overcome resource depletion caused by usage and consumption, either through a biological process or other naturally recurring processes in a finite amount of time in a human timescale. Renewable resources are a part of Earth's natural environment and the largest components of its ecosphere. A positive life cycle assessment is a key indicator of a resource's sustainability [5].

Materials and methods of research. Some renewable resources, species and organisms face a very high risk of extinction, caused by population growth and excessive consumption. It has been estimated that more than 40% of all living species on Earth are threatened with extinction [6]. As human activity grows, more and more energy it needs. The U.S. Energy Information Administration's recently released International Energy Outlook 2016 (IEO2016) projects that world energy consumption will grow by 48% between 2012 and 2040. Most of this growth will come from countries that are not in the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), including countries where demand is driven by strong economic growth, particularly in Asia. Non-OECD Asia, including China and India, accounts for more than half of the world's total increase in energy consumption over the projection period. Concerns about energy security, effects of fossil fuel emissions on the environment, and sustained, long-term high world oil prices support expanded use of no fossil renewable energy sources and nuclear power. Renewables and nuclear power are the world's fastest-growing energy sources over the projection period. Renewable energy increases by an average 2.6% per year through 2040; nuclear power increases by 2.3% per year [7].

Our reliance on fossil fuels for energy is one of the most hotly debated issues of our generation. Because energy that is harnessed to do work is usually released as heat, sound, light, or other irretrievable forms, we must constantly replenish our energy source to keep our machines running. The period of unprecedented growth starting with the industrial revolution was only made possible by tapping the planet's vast stores of energy. This system is inherently unsustainable because we consume fuels far faster than the planet can replenish them, yet only in the past decade or so has there been any serious talk of reaching peak production of these energy sources. Since the extraction of these fuels itself requires fuel, the returns have to be greater than the amount of energy invested. As oil wells reach their peak, oil no longer freely spouts out of the ground. It becomes increasingly difficult and expensive to pull to the surface. This is also where energy ties into economic growth. By its very nature, our economy is based off of exponential

growth. It is under constant pressure by many factors such as debt and population growth to continually and infinitely expand. What many policy makers and, by extension, people, do not understand is that continued economic growth in our current system is completely reliant on a continuing increase in the availability of fossil fuels to perform work. The status quo itself exploits unsustainable quantities of the earth's resources, making infinite growth impossible. In a physical world there are physical limits to the amount of energy available at any given time to exploit.

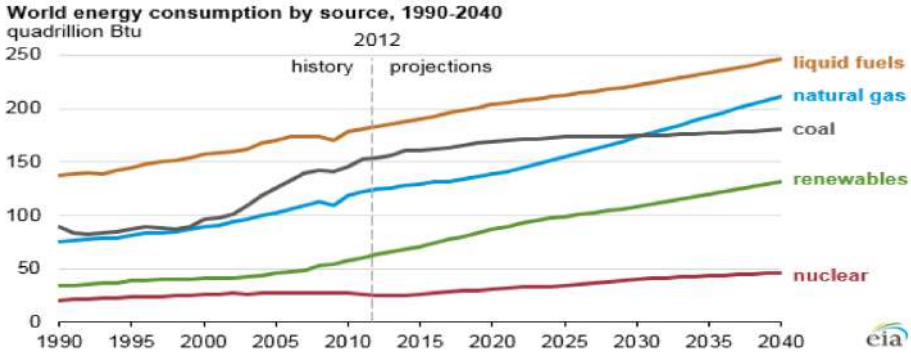

Figure 1 – World energy consumption by 1990-2040 [8]

Much of the analysis conducted for the IEO2016 was done before the release of the U.S. Environmental Protection Agency's final Clean Power Plan (CPP). For this reason, the IEO2016 Reference case does not include the potential effects of the CPP regulations in the United States, analysis that shows the potential for significant reductions in U.S. coal consumption and increases in U.S. renewable consumption compared with the Reference case projection. Key tables and figures throughout the report provide results that also include the effects of the CPP where they differ significantly from the IEO2016 Reference case results, based on EIA's analysis of the preliminary CPP rule [7]. Anyway, as we can see from figure 1, energy consumption demand is going up.

Globally, buildings account for about 40% of total annual energy consumption. Most of this energy is for lighting, heating, cooling and air conditioning. Raising awareness of the environmental impacts of CO2 and NOx and chlorofluorocarbon emissions has generated renewed interest in environmentally friendly cooling and heating technologies. In accordance with the 1997 Montreal Protocol, governments agreed to waive the use of chemicals used as refrigerants that could destroy the ozone layer of the stratosphere. Therefore, it was considered desirable to reduce energy consumption and reduce the rate of depletion of global energy reserves and environmental pollution. One way to reduce the energy consumption of a building is to design buildings , which are more economical in using energy for heating, lighting, cooling, ventilation and hot water supply. Passive measures, in particular natural or hybrid ventilation, rather than air conditioning, can significantly reduce primary energy consumption. However, the use of renewable energy sources in buildings and agricultural greenhouses can also significantly reduce the dependence on fossil fuels. Therefore, the promotion of innovative renewable applications and the strengthening of the renewable energy market will help to conserve the ecosystem by reducing emissions at the local and global levels. It will also help improve environmental conditions by replacing traditional fuels with renewable energy sources that do not produce air pollution or greenhouse gases. The provision of good indoor environmental quality (IEQ) while achieving energy and cost efficient operation of the heating, ventilating, and air-conditioning plants in buildings represents a multivariate problem. The comfort of the occupants of a building depends on many environmental parameters, including air speed, temperature, relative humidity and quality in addition to lighting and noise. The overall goal is to provide a high level of building performance, which can be defined as IEQ, Energy Efficiency (EE) and Economic Efficiency (CE). IEQ is a perceived comfort condition experienced by the residents of a building because of the physical and psychological conditions that they undergo in the environment. The main physical

parameters affecting IEQ are air speed, temperature, relative humidity and quality. EE is related to the provision of the desired environmental conditions while consuming the minimal quantity of energy. CE is the financial expenditure on energy relative to the level of environmental comfort and productivity that the building occupants attained.

The environmental impact of the energy industry is diverse. Energy has been harnessed by human beings for millennia. Initially it was with the use of fire for light, heat, cooking and for safety, and its use can be traced back at least 1.9 million years [9]. In recent years, there has been a trend towards the increased commercialization of various renewable energy sources. Consumption of fossil fuel resources leads to global warming and climate change. In most parts of the world little change is being made to slow these changes. If the peak oil theory proves true, and more explorations of viable alternative energy sources are made, our impact could be less hostile to our environment.

Rapidly developing technologies can ensure the transition of energy production, water and waste management, and food production to more advanced methods of nature management and energy use using methods of systemic ecology and industrial ecology [10].

Rapid deployment of renewable energy and energy efficiency is resulting in significant energy security, mitigation of climate change, and economic benefits In international opinion polls, there is strong support for the promotion of renewable sources such as solar energy and wind energy [11]. At the national level, at least 30 countries already have renewable energy sources that provide more than 20 percent of the energy supply. According to forecasts, national renewable energy markets will continue to develop actively in the coming decade and beyond. [12]. The following table shows increasing faceplate rating, and has utilization factor that range from 11% for solar, to 40% for hydropower [13].

Table 1 – Renewable energy global indicators

Selected renewable energy global indicators	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Investment in new renewable capacity (annual) (10^9 USD) [14]	182	178	237	279	256	232	270	285
Renewables power capacity (existing) (GWe)	1,140	1,230	1,320	1,360	1,470	1,578	1,712	1,849
Hydropower capacity (existing) (GWe)	885	915	945	970	990	1,018	1,055	1,064
Wind power capacity (existing) (GWe)	121	159	198	238	283	319	370	433
Solar PV capacity (grid-connected) (GWe)	16	23	40	70	100	138	177	227
Solar hot water capacity (existing) (GWth)	130	160	185	232	255	373	406	435
Ethanol production (annual) (10^9 liters)	67	76	86	86	83	87	94	98
Biodiesel production (annual) (10^9 liters)	12	17.8	18.5	21.4	22.5	26	29.7	30
Countries with policy targets for renewable energy use	79	89	98	118	138	144	164	173
Source: The Renewable Energy Policy Network for the 21st Century (REN21)–Global Status Report [15,16]								

Conclusion

Today, searching for new sources of energy is vital, as world resources are limited. Not every country can afford innovation and new ways of using consumption energy. Another reason is human being is wasteful, not everyone comprehend that each water drop from the sink is important. So, energy conservation is now one of the ways to save both money and environment. The world's dependence on fossil fuels is creating a problem that will affect generations to come. It is important that energy not only be conserved, but also that research continues to find cleaner and better solutions for future generations.

References

1 Motoaki Sato Thermochemistry of the formation of fossil fuels. The Geochemical Society, Special Publication, #2, 2015.

2 Chris Hope Measuring fossil fuel hidden costs. University of Cambridge Judge Business School. 23 July 2015. Retrieved 2016-06-27.

3 Hope, Chris; Gilding, Paul; Alvarez, Jimena (2015). Quantifying the implicit climate subsidy received by leading fossil fuel companies – Working Paper No. 02/2015 (PDF). Cambridge, UK: Cambridge Judge Business School, University of Cambridge. Retrieved 2016-06-27.

4 Wikipedia. Free Encyclopedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_fuel

5 "Management for a Small Planet" by Jean Garner Stead and W. Edward Stead, M.E. Sharpe 2009

6 Water for the World organization report. Retrieved 2009-03-12.

7 What are natural gas liquids and how are the used? USA Energy Information Administration site: http://www.eia.gov/todaysinenergy/detail.php?id=26212

8 EIA, International energy resources outlook 2016. USA Energy Information Administration site: http://www.eia.gov/outlooks/ieo/nat_gas.cfm

9 Bowman, D. M. J. S. (2009). "Fire in the Earth System". Science. 324 (5926): 481–4. Bibcode:2009Sci...324..481B. doi:10.1126/science.1163886

10 Rabl A.; et al. (August 2005).. Externalities of Energy: Extension of Accounting Framework and Policy Applications. European Commission. Archived from the original (PDF) on 7 March 2012.

11 www.unep.org.

12 REN21 (2013). "Renewables global futures report 2013"

13 MeteoLCD Weblog. A weblog on climate, global change and climate measurement: Electricity generation: very different capacity factors. 21 September 2015. Site: https://meteolcd.wordpress.com/2015/09/21/electricity-generation-very-different-capacity-factors/

14 Renewable Energy Policy Network for the 21st Century site: http://www.ren21.net/wp-content/uploads/2015/06/GSR2015_Figure25.

15 Renewable Energy Policy Network for the 21st Century site: REN21 (2011). "Renewables 2011: Global Status Report". p. 15.

16 Renewable Energy Policy Network for the 21st Century site: REN21 (2012). Renewables Global Status Report 2012 p. 17.

Литература

1 Мотоаки Сато. Термохимия формирования ископаемого топлива // Геохимическое Общество. Специальное издание. – № 2. – 2015.

2 Крис Хоуп Измерение ископаемого топлива скрытых затрат / Кембриджский университет: Школа экономики и права. 23 июля 2015 года Источник 2016-06-27.

3 Хоуп, Крис; Гилдинг, Пол; Альварес, Химена (2015). Определение количества неявной субсидии климата для ведущих компаний ископаемого топлива - рабочий документ № 02/2015 (PDF). Кембридж, Великобритания: Школа экономики и права, Кембриджский университет. Получено 2016-06-27.

4 Википедия. Свободная энциклопедия. https://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_fuel

5 "Управление для маленькой планеты» Жан Гарнер стид и У. Эдвард Стид, М.Е. Шарп 2009

6 Вода для доклада Всемирная организация. Получено 2009-03-12.

7 Что такое жидкости природного газа и как его использовать? сайт США Управление по энергетической информации: http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=26212

8 EIA, прогноз Международные энергетические ресурсы США 2016 года Управление энергетической информации, сайт: http://www.eia.gov/outlooks/ieo/nat_gas.cfm

9 Боумэн, Д. М. Джи. Эс. (2009). "Пожар в системе Земли". Наука. 324 (5926): 481-4. Bibcode: 2009Sci ... 324..481B. DOI: 10.1126 / наука.1163886

10 Рабль А; и другие. (Август 2005 г.) Экстерналии энергии: Расширение системы бухгалтерского учета и политики приложений. Европейская комиссия. Архивировано из оригинального (PDF) по 7 марта 2012 года.

11 "Глобальные тенденции в области устойчивой энергетики. Инвестиции-2007: Анализ тенденций и проблем в финансировании возобновляемых источников энергии и энергоэффективности в странах ОЭСР и развивающихся странах». www.unep.org.

12 REN21 (2013). "Возобновляемые глобальные фьючерсы, отчет 2013"

13 МетеоЛСД Вебблог. Вебблог на климат, глобальное изменение климата и измерение: Выработка электроэнергии: очень разные факторы мощности. 21 сентября 2015 года Сайт: https://meteolcd.wordpress.com/2015/09/21/electricity-generation-very-different-capacity-factors/

14 Сеть возобновляемых источников энергии политики для сайта 21-го века: http://www.ren21.net/wp-content/uploads/2015/06/GSR2015_Figure25.

15 Сеть возобновляемых источников энергии политики для сайта 21-го века: REN21 (2011). "Возобновляемые 2011: Глобальный доклад о положении дел". п. 15.

16 Сеть возобновляемых источников энергии политики для сайта 21-го века: REN21 (2012). Возобновляемые Доклад о глобальном положении 2012 С. 17.

ҒТАХР 06.35.31

А.А. Исаева*[1], К.Т. Акимбаева[1]

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
*E-mail: aiman.isaeva83@mail.ru

АҚША ҚАРАЖАТТАРЫ ҚОЗҒАЛЫСЫ ТУРАЛЫ ЕСЕПТІЛІКТЕ АҚША ҚАРАЖАТТАРЫНЫҢ КӨРІНІС ТАБУЫ

«Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы» 7 ХҚЕС ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есептілікті толтыруды және ұсынуды реттейді, есептілікте алынған ақша қаражаттары, төленген ақша қаражаттары және кезең аралығындағы компанияның операциялық, инвестициялық және қаржылық қызметінің нәтижесі ретіндегі ақша қаражаттарының нақты өзгерісі көрсетіледі, сондай-ақ кезең басындағы және кезең соңындағы ақша қаражаттары қалдықтарына сәйкес форматта көрініс табады. Ақша қаражаттары компанияның кассадағы және ағымдық шоттарындағы қаражаттарын құрайды. Компания ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есептілікті операциялық қызметтен ақша ағынын тікелей және жанама әдістерді қолдана отырып толтыруы керек: жалпы түсімдер мен төлемдердің негізгі түрлері туралы ақпаратты ашып көрсететін тікелей әдіс немесе жанама әдіс, яғни негізгі қызмет бойынша өткен кезеңдегі немесе болашақтағы кейінге қалдырылған немесе есептелген кез келген түсімдер немесе төлемдер ақшалай сипаты жоқ операциялар нәтижесін ескере отырып және инвестициялық және қаржылық қызмет бойынша ақша қаражаттарының түсімімен және шығысталуымен байланысты табыс немесе шығыс баптарымен таза пайда мен залал түзетіледі.

Түйін сөздер: ақша қаражаттарының қозғалысы, ХҚЕС, операциялық қызмет, инвестициялық қызмет, жанама әдіс, тікелей әдіс.

A.A. Isseyeva, K.T. Akimbaeva

The reflection of cash in the statement of cash flows

IAS 7 “The report on movement of funds” reglamentary presentation and reporting cash flows and in the report reflected cash received, cash paid out and the net change in cash as a result of operational, investment and financial activities of the company during the period in the format, resulting in a compliance account balance of funds at the beginning and end of the period. Cash comprises cash in hand and on current accounts of the company. The company should report cash flows in presenting cash flows from operating activities using the direct method, which reveals information about the main types of gross receipts and payments; or indirect method, wherein net profit or loss adjusted to reflect the results of operations non-cash nature, any pending or accrued in past or future cash receipts or payments for operating activities and items of income or expenses associated with the receipt and disposal of funds for investment and financing activities.

Key words: Cash flows, IAS, operating activities, investment activities, financial activities, direct method, indirect method.

А.А. Исаева, Қ.Т. Акимбаева

Отражение денежных средств в отчете о движении денежных средств

МСФО (IAS) 7 «Отчет о движении денежных средств» регламентирует представление и составление отчета о движении денежных средств, где отражаются полученные денежные средства, выплаченные денежные средства и чистое изменение в денежных средствах как результат операционной, инвестиционной и финансовой деятельности компании в течение пери-

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

ода, в формате, приводящем в соответствие сальдо счета денежных средств на начало и конец периода. Денежные средства включают деньги в кассе и на текущих счетах компании. Компания должна составлять отчет о движении денежных средств в части представления денежных потоков от операционной деятельности, используя прямой метод, при котором раскрывается информация об основных видах валовых поступлений и платежей; или косвенный метод, при котором чистая прибыль или убыток корректируются с учетом результатов операций неденежного характера, любых отложенных или начисленных прошлых или будущих денежных поступлений или платежей по основной деятельности и статей доходов или расходов, связанных с поступлением и выбытием денежных средств по инвестиционной и финансовой деятельности.

Ключевые слова: движение денежных средств, МСФО, операционная деятельность, инвестиционная деятельность, финансовая деятельность, прямой метод, косвенный метод.

Кіріспе

«Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы» 7 ХҚЕС-ы ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есептілікті толтыруды және ұсынуды реттейді.

Ақша қаражаттарының қозғалысы – ақша қаражаттары мен олардың эквиваленттерінің түсімі мен шығысталуы. Ақша қаражаттары компанияның кассадағы және ағымдық шоттарындағы қаражаттарын құрайды. Ақша қаражаттарының эквиваленттері – бұл алдын ала белгілі ақша қаражаттарына оңай алмастырылатын және олардың құнының өзгеруі елеусіз тәуекел тудыратын қысқа мерзімді жоғары өтімді ақша қаражаттары.

Ақша қаражаттарының эквиваленті қаржыландыру немесе басқа да мақсаттар үшін емес, қысқа мерзімді ақшалай міндеттемелерді өтеуге арналған. Негізінен инвестициялар, олардың өтеу мерзімі сатып алған кезеңнен бастап үш айдан аспайтын болса ғана, ақша қаражаттарының эквивалентіне жатады.

Тәжірибелік бөлім. Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есептілікте ақша ағындары операциялық, инвестициялық және қаржылық қызметтерге бөліп көрсетілуі керек. Қызмет категориялары бойынша ақша ағындарының сыныпталуы компанияның қаржылық жағдайына және ақша қаражаттарының сомасы мен олардың эквиваленттеріне әрбір қызмет түрлерінің әсерін қолданушылардың бағалауына мүмкіндік беретін ақпараттарды ұсынуды қамтамасыз етеді. Операциялық қызмет – негізгі табыс әкелетін компания қызметі және де инвестициялық және қаржылық қызметтен басқа қызметтерден түсімдері мен шығыстары. Инвестициялық қызмет – ақша эквиваленттеріне жатпайтын ұзақ мерзімді активтерді және басқа инвестицияларды сатып алу және сатумен байланысты қызметтер. Қаржылық қызмет – меншікті капитал көлемі мен құрамының және қарыз қаражаттарының өзгерісіне алып келетін қызмет.

Нәтижелер және талқылаулар. Бірдей операциялар әр түрлі сыныпталатын ақша қаражаттарының келіп түсуі мен төленуін қамтуы мүмкін. Операциялық қызметтегі ақша ағындары компанияның табысын құрайтын негізгі қызметіндегі басымдықты құрайды. Осылайша, олар негізінен таза пайданы әкелуге әсер ететін операциялар нәтижесі болып табылады. Әдетте, инвестициялық қызметке ұзақ мерзімді активтер баптары жатады, ал қаржылық қызметке – ұзақ мерзімді міндеттемелер мен меншікті капитал баптары жатады. Пайыздар мен дивидендтерге келер болсақ, олардың сыныпталуының бірыңғай тәсілі жоқ. Төленген және алынған пайыздар, дивидендтер қаржылық компания үшін операциялық қызметтен түскен ақша қаражаттарының қозғалысы ретінде сыныпталады. Төленген және алынған пайыздар, дивидендтер операциялық қызметтен түскен ақша қаражаттары қозғалысы ретінде сыныпталуы мүмкін, өйткені таза пайданы немесе залалды анықтаушы болып табылады.

Алынған пайыздар мен дивидендтер инвестициядан түскен табыс болғандықтан инвестициялық қызмет ретінде сынапталады. Пайдаға салынатын салықпен байланысты ақша ағынының сынапталуы операциялық қызметтен ақша ағынына жатқызуды қарастырады, бірақ салықтық ағындарды инвестициялық немесе қаржылық қызметпен жеке операциямен байланыстырса, онда пайдаға салынатын салықпен байланысты ақша қаражаттарының қозғалысын – инвестициялық немесе қаржылық қызмет ретінде сыныптауға болады. Пайыздар мен дивидендтермен байланысты ақша қаражаттарының сыныпталуының ықтимал тәсілдерін 1-кестеден көруге болады.

1-кесте – Дивидендтермен және пайыздармен байланысты ақша ағынының сыныпталуы

Ақша ағындары	Қызмет түрлері		
	Операциялық	Инвестициялық	Қаржылық
Төленген дививендтер	+	-	+
Алынған дивидендтер	+	+	-
Төленген пайыздар	+	-	+
Алынған пайыздар	+	+	-

Пайыздармен және дивидендтермен байланысты ақша қаражаттарының сыныпталуы туралы шешімді кәсіпорын дербес қабылдайды.

Компания ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есептілікті операциялық қызметтен ақша ағынын келесі әдістерді қолдана отырып толтыруы керек:

Жалпы түсімдер мен төлемдердің негізгі түрлері туралы ақпаратты ашып көрсететін тікелей әдіс, немесе Жанама әдіс, яғни негізгі қызмет бойынша өткен кезеңдегі немесе болашақтағы кейінге қалдырылған немесе есептелген кез келген түсімдер немесе төлемдер ақшалай сипаты жоқ операциялар нәтижесін ескере отырып және инвестициялық және қаржылық қызмет бойынша ақша қаражаттарының түсімімен және шығысталуымен байланысты табыс немесе шығыс баптарымен таза пайда мен залал түзетіледі.

Тікелей әдісті қолдану тиімдірек – бұл әдіс жанама әдісті қолдану кезінде болмаған болашақ кезеңдегі ақша қаражаттарының ағынын бағалау үшін қажетті ақпаратпен қамтамасыз етеді. Тікелей әдісті қолдану кезінде жалпы ақшалай түсімдер мен жалпы ақшалай төлемдердің негізгі түрлері туралы ақпарат:

Есептік жазбалардан;

Сату бойынша, сатудағы өзіндік құн бойынша және пайда және залал туралы есептіліктің басқа да баптарына түзетулер енгізу арқылы алынуы мүмкін.

Қаржылық және инвестициялық қызметтегі ақша қаражаттарының қозғалысы тек тікелей әдіс бойынша қарастырылады. Бұл инвестициялық және қаржылық қызмет бойынша ақша қаражаттарының түсімі мен шығысталуы баптарында жеке-жеке көрсетіледі.

Операциялық қызметтен ақша қаражаттарының таза ағынын алу үшін табыстар мен шағыстарды кассалық әдіс бойынша көрсету қажет, ол үшін ақша қаражаттарының ұлғаюы мен кемуіне әкеп соқпайтын пайда және залал туралы есептіліктегі транзакция әсерін жою қажет болады (2-кесте).

2-кесте – Тікелей әдіспен ақша қаражаттары қозғалысы туралы есептілікті құрастыру әдістемесі (операциялық қызмет)

Пайда және залал туралы есептіліктің бөлігіндегі жиынтық табыс туралы есеп мәліметтері	Қаржылық жағдай туралы есептілік мәліметтері (аналитикалық есептілік мәліметтері). Жиынтық табыс туралы есептілік мәліметтерін түзету	Операциялық қызметтен түсетін ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есептілік
Есептеу әдісіне негізделген табыстар мен шығыстар	Баланс баптары бойынша өзгертулерге түзетулер енгізу	Кассалық әдіске негізделген табыстар мен шығыстар (ақшалай ағындар)
Тауарларды, жұмыстар мен қызметтерді сатудан түскен табыс	Сатып алушылардың қарыздары: - артуы – шегеріледі; - кемуі – қосылады. (1211 «Дайын өнім үшін қысқа мерзімді дебиторлық берешек»,	
	1212 «Тауарлар үшін қысқа мерзімді дебиторлық берешек», 1213 «Тапсырыс берушілерге көрсетілген қызметтер үшін қысқа мерзімді дебиторлық берешек» және басқа табыстар көрсетілген шоттар)	Тауарларды, жұмыстарды, қызметтерді, өнімдерді сатудан түскен ақша ағындары

Сатылған өнімдердің өзіндік құны		Сатылған өнімдер құрамындағы амортизация (өндірістік компанияларда) – шегеріледі	Жеткізушілер төлемдеріне ақша қаражаттарының жұмсалуы
	Қорлар: - артуы – қосылады; - кемуі – шегеріледі.		
	Жеткізушілерге берешектер: - артуы – шегеріледі; - кемуі – қосылады. (3310 «Жеткізушілер мен мердігерлерге қысқа мерзімді берешек», 3350 «Еңбекақы төлеу бойынша қысқа мерзімді берешек», 3220 «Зейнетақы аударымдары бойынша міндеттемелер», 3210 «Әлеуметтік сақтандыру бойынша міндеттемелер» және өзіндік құнды есептеуге қатысты басқа да шоттар)		
Операциялық шығындар (өнімді өткізу, әкімшілік)		Операциялық шығындар құрамындағы амортизация – шегеріледі	Басқа операциялық төлемдерге ақша қаражаттарының жұмсалуы
	Есептелген операциялық міндеттемелер (еңбекақы, сақтандыру, салықтар т.б.): - артуы – шегеріледі; - кемуі – қосылады. (3350 «Еңбекақы төлеу бойынша қысқа мерзімді берешек», 3220 «Зейнетақы аударымдары бойынша міндеттемелер», 3210 «Әлеуметтік сақтандыру бойынша міндеттемелер» және өзіндік құнды есептеуге қатысты басқа да шоттар)		
		Алдағы кезеңдердің шығындары: - артуы – шегеріледі; - кемуі – қосылады. (2920 «Алдағы кезеңдердің шығындары»)	
Қаржылық шығындар		Пайыздар бойынша берешектер: - ұлғаюы – шегеріледі; - кемуі – қосылады.	Пайыздарды төлеуге ақша қаражаттарының жұмсалуы
Пайдаға салынатын салық		Пайдаға салынатын салық бойынша берешектер: - артуы – шегеріледі; - кемуі – қосылады. (3110 «Төлеуге тиісті корпоративті табыс салығы»)	Пайдаға салынатын салықты төлеуге ақша қаражаттарының жұмсалуы
	Кейінге қалдырылған салықтық міндеттемелер - артуы – шегеріледі; - кемуі – қосылады.		

Жанама әдіс пайда және залал туралы есептіліктің әрбір бабына тарнсформация жасауды қарастырмайды, трансформациялауға таза пайда (залал) сомасы жатады. Жанама әдіс таза пайда есептеу кезінде ескерілетін баптардағы таза пайдаға түзетулер енгізеді, бірақ ақша қаражаттарына әсер етпейді, атап айтсақ 3-кесте:

Кезең аралығындағы операциялық дебиторлық және кредиторлық берешектер мен қорлардағы өзгерістер бойынша баптарда;

Ақшалай емес баптар (мысалы, амортизация);

Инвестициялық немесе қаржылық қызмет бойынша ақша қаражаттарының қозғалысының нәтижесі болып табылатын барлық басқа баптар.

3-кесте – Жанама әдіспен ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есептілікті құрастыру әдістемесі

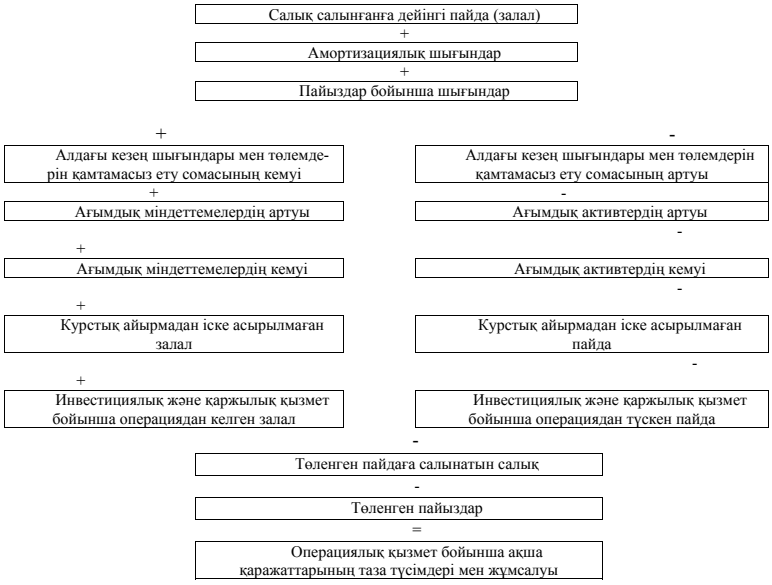

Қорытынды

Дебиторлық және кредиторлық сауда берешектері мысалында жанама әдіс кезіндегі түзетулерді қарастыруға болады. Егер дебиторлық берешек кезең соңында кемісе, онда сату баптарында көрінетін қаражаттарға қарағанда ақша қаражаттарының түсімі артқан дегенді білдіреді. Сондықтан өзгерістер сомасы операциялардан түсетін ақша ағымын есептеу кезінде салық салғанға дейінгі пайдаға (залалға) қосылады. Және керісінше, сауда дебиторлық берешектің артуы сату бабында көрсетілетін ақша қаражаттарына қарағанда кем болады. Сәйкесінше, өзгерістер сомасы пайдадан (залалдан) шегеріледі. Валюталардың айырбас бағамының өзгеруі нәтижесінде пайда болған іске асырылмаған пайда мен залал ақша қаражаттарының қозғалысына жатпайды.

Әдебиеттер

1 Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарты ҚЕХС (IAS) 7 «Ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп». – Астана, 2010.

2 Мамедова Г.К. Международный бухгалтерский учет // Выпуск №31/ 2012.

3 ПБУ23/2011 – МСФО (IAS) 7. Реальное сближение учетных правил. [Электронный ресурс]//Расчет: журнал для современного бухгалтера. – 2011. – № 11 – ООО «Аудиторская фирма «БИЗНЕС– СТУДИО».

References

1 International financial reporting standard (ias) 7 “the report on movement of funds”

2 Mamedov, G. K. “International accounting” issue No. 31/ 2012

3 IFRS (IAS) 7. Real convergence of accounting rules. [Electronic resource]//Calculation: the magazine for the modern accountant – 2011. – No. 11 – LLC “Audit firm “BUSINESS STUDIO”

IRSTI 06.35.31

O.U. Kogut*[1], B.B. Bekzatova[1]

Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
*E-mail: kogut.1974@mail.ru

ORDER OF FORMING OF ACCOUNTING OF THE INCOME AT THE ENTITY AND THE PRINCIPLES OF THEIR CLASSIFICATION

The article considers the peculiarities of the enterprise income and accounting income. Revenue from sales of finished goods and goods purchased and services is determined by the cost of implementation provided for in the agreement (contract) between the parties. In accounting, income is calculated as the difference between income and expenditure determined in accordance with IFRS. Taxable income is the sum of the yield (loss) for the period determined in accordance with the tax laws. The tax regulations differ from the accounting requirements as a result there are differences in the definition of accounting income and taxable income. emporary or permanent differences may arise when the amendments due to changes in accounting policies or correction of fundamental errors made by adjusting the opening balance of retained earnings.

Key words: income and expenses, accounting profit, taxable income, temporary differences.

О.Ю. Когут, Б.Б. Бекзатова

Кәсіпорынның табыс есебінің қалыптастыру тәртібі және олардың жіктеу принциптері

Мақалада ұйымда табыстарды қалыптастыру ерекшеліктері мен олардың есебі қарастырылған. Дайын өнімдер мен тауарларды сатудан және қызметтер көрсетуден алынған табыс екі жақтың арасындағы келісім-шартта (келісімде) қарастырылған сату құны бойынша анықталады. Бухгалтерлік есепте табыс ҚЕХС сәйкес анықталатын табыстар мен шығыстардың арасындағы айырма ретінде есептеледі. Салық салынатын табыс – салық заңдылықтарына сәйкес анықталатын есептік кезеңдегі табыстар (залалдар) сомасы. Салық заңдылықтарының талаптары бухгалтерлік есеп талаптарынан ерекшелінеді, соның нәтижесінде бухгалтерлік табыс пен салық салынатын табысты анықтауда айырмашылықтар пайда болады. Уақытша немесе тұрақты айырмалар есеп саясатына өзгерістер енгізумен байланысты немесе маңызды қателерді түзету кезінде бөлінбеген табыстың бастапқы қалдығына түзетулер жасаған жағдайларда пайда болады.

Түйін сөздер: табыстар мен шығыстар, бухгалтерлік табыс, салық салынатын табыс, уақытша айырмалар.

О.Ю. Когут, Б.Б. Бекзатова

Порядок формирования учета доходов на предприятии и принципы их классификации

В статье рассматриваются особенности формирования доходов на предприятии и учет доходов. Доход от реализации готовой продукции и товаров приобретенных и оказания услуг определяется по стоимости реализации, предусмотренной в договоре (контракте) между его сторонами. В бухгалтерском учете доход рассчитывается как разница между доходами и расходами, определяемыми в соответствии с МСФО. Налогооблагаемый доход – это сумма дохода (убытка) за отчетный период, определяемая в соответствии с налоговым законодательством. Требования налогового законодательства отличаются от требований бухгалтерского учета, в результате чего возникает разницы в определении бухгалтерского дохода и налогооблагаемого дохода. Вре-

менная или постоянная разница может возникать в том случае, когда внесение поправок в связи с изменениями в учетной политике или исправление существенных ошибок осуществляются путем корректировки начального сальдо нераспределенного дохода.

Ключевые слова: доходы и расходы, бухгалтерский доход, налогооблагаемый доход, временные разницы.

Introduction

The income is recognized according to NSFS 2 "Income". Income gained from the core and not core business of the subject constitutes its comprehensive income [1].

As the income admits under certain conditions:

the organization has the right to revenue following from the specific agreement or confirmed to others as appropriate;

the sum of revenue can be determined;

there is a confidence that specific transaction will be resulted by increase in economic benefits of the organization or there is no uncertainty in their obtaining;

the property right (ownerships, uses and orders) to products (goods) passed from the organization to the buyer or work is taken over by the customer, the service is rendered;

expenses which are made or will be made in connection with this transaction, can be determined.

Without obligatory execution of these conditions the income is not acknowledged in the specific accounting period, and is reflected in financial accounting or as receivables (when a money or other property it isn't received), or as an accounts payable (when a money or other property it is received).

Under the phrase «the organization has the right to revenue» is understood availability of legally significant documents in case of observance of requirements of the current legislation. It can be the signed contracts, notices of the broker or the attorney on shipment of goods to the buyer, current licenses, restrictions for maintaining any types of activity, etc.

For recognition in financial accounting of proceeds from sales of products and goods, performance of works and rendering services i.e. when it is clear that the condition for transition of the property right must be obligatory for execution, it is necessary to satisfy all five listed conditions.

For recognition of the income which receipt isn't connected with transition of the property right and (or) in the absence of the expenses connected with their obtaining respectively three or four conditions of recognition should be performed.

The income from regular types of activity (revenue), and other receipts (operational, non-operating, extraordinary) received can be such income both:

- from provision for a fee in temporary use (temporary ownership and use) of assets (property) of the organization;
- provisions of the rights arising from patents for inventions, industrial designs and other types of intellectual property;
- participations in the authorized capital of other organizations;
- provisions of a money to other organizations for the loan agreement.

Experimental part. Speaking about recognition of the income, it is also necessary to note that along with a short cycle of creation of finished goods, performance of works and rendering services (up to 12 months) there are also such products (work, service) for which the normal operating cycle exceeds 12 months, for example in case of determination of the income in a construction or when carrying out Research and Development. Rules of recognition of such income are provided in NSFS 2.

The organization can reflect in financial accounting proceeds from sales of products (performance of works, rendering services) with a long cycle of production or upon completion of its production, or gradually in process of readiness if based on source accounting documents it is possible to determine size (or percent) readiness of products (works, services).

Results and discussion. If the amount of proceeds from sales of products (performance of work, rendering service) can't be determined (for example, there are no world analogs of products), revenue is accepted to financial accounting in the amount of the expenses recognized in financial accounting on production of these products, accomplishment of this work, rendering this service. And for excellent on nature and conditions of production of products, performance of works and rendering services the organization can apply different methods of a revenue recognition in one accounting period. Information of the chosen method should be reflected in accounting policy of the organization.

The income from sale of finished goods and the goods purchased and rendering services is

determined by cost from the implementation provided in the agreement (contract) between its parties. The income amount following from transactions is measured by the cost received or which is subject to obtaining taking into account discount amounts from the price or sales, and also price reductions (revaluations) approved in the agreement (contract).

The income and expenses caused by the same transactions or events in activities of the subject are recognized at the same time.

If cash receipt is delayed or payment will happen before fixed term, costs of compensation can be less or more, than a nominal cash amount, received or subject to obtaining. The difference between realization value and a nominal payment amount is recognized as the income in a type of percent.

Realization value is understood as the amount which the buyer pays for an asset or cost of its exchange between independent parties, ready to the transaction.

Realization value assumes also that agreement parties take into account the principles of financial accounting, such as: charges, truthful and impartial representation, discretion. The income from sales of goods is recognized in case of observance of the following conditions: the income amount is estimated with bigger degree of reliability, i.e., both parties participating in the transaction know about what amount is requested by the seller and what amount the buyer must pay; there is a probability that the economic benefit connected with the transaction will be received by the subject. It means that the seller is confident that the buyer will pay the amount stipulated in the agreement for the realized goods.

The income from performance of works and rendering services is recognized in a case of observance of requirements to determination of the income from sales of goods and the following conditions:

- the transaction completion stage to a reporting date is determined with bigger degree of reliability;
- the expenses incurred when carrying out the transaction and the expenses necessary for completion of the transaction are estimated with bigger degree of reliability.

The subject makes income assessment with bigger degree of reliability after the agreement with other persons participating in the transaction, in the relation is reached: the rights of each party which are valid claim and concerning rendering and acceptance of services by the parties; expected compensation; methods and conditions of payment.

Income isn't recognized on the basis of the intermediate payments received from the buyer of advance payments.

When the result of the transaction on rendering services can't be estimated with bigger degree of reliability, the income is recognized only in the amount of the made expenses which will be refunded.

When the result of the transaction can't be estimated with bigger degree of reliability and there is a probability that the made costs won't be compensated, the income isn't recognized.

Disclosure of a sign of the income. In case of accounts presentation the subject in the explanatory note should open:

- the accounting policy accepted for recognition of the income including methods of determination of a completion stage of the transaction on rendering services;
- the amount of each significant income type, recognized for the accounting period, including the income resulting from sales of goods, rendering services, percent, a royalty, dividends from them - the income amount, the resulting exchange of goods or services included in each significant income type.

Accounting of the income from the core business is organized on accounts of the subsection 6000 "Income". This group includes the following synthetic passive accounts: accounts 6010, 6020, 6030 of the subsection 6000 "Income from Sales of Products and Rendering Services". Income gained from sales of products, the performed works and services rendered on the party is reflected in these accounts. In the sphere of production of goods, the making products, works and services is applied the account of the entity. During the accounting period on the credit accounts 6010, 6020, 6030 accumulate an income amount, received from sale of finished goods, works and services.

The income amount received from sale of finished goods, works and services at the end of the accounting period is written off into account 5610 "Final profit (a final loss)". At the same time debit account 6010,6020,6030 and credit account 5610.

However not all amounts which arrived in cash desk are the income from sales of goods (services). In cases when is taken advance payment for goods, the amount which arrived via the control cash register is reflected in financial accounting in account 1610 "The short-term advance payments issued". And only after shipment of goods (performance of work or rendering services) this amount is written off into account 6010 "Income from sales of products and rendering services".

Table 1 – Correspondence on accounts of the subsection 6000 "Income from Sales of Products and Rendering Services"

Content of operation	debit	credit
Income from realization of finished goods	1010,1020,1030, 1210,1240,2110,2140	6010
Recognition by the income of the accounting period of the amounts carried to deferred revenues	3520,4420	6010
Closing at the end of the reporting period of account 6010	6010	5610
Return of the unrealized goods which weren't paid by buyers	6020	1210-1240, 2110-2140
Return of the realized goods paid by buyers, completely or in the sum of the advance payments issued by them	6020	1020,1030,3220-3340,3390
Granting discounts from the price and sales	6030	3320-3340
Closing at the end of the reporting period accounts 6020 and 6030	5610	6020,6030

In financial accounting the income is calculated as a difference between the income and expenses determined according to IFRS.

The taxable income is the income amount (loss) for the accounting period determined according to the tax legislation.

Requirements of the tax legislation differ from requirements of financial accounting therefore there are differences in determination of an accounting income and taxable income.

Example: The legal entity of LLP «Als Computers» during business activity gained income on financial accounting in the amount of 200,0 thousand tenge. Within accounting year this legal entity paid a penalty in the budget in the amount of 20 thousand tenge and carried on results of economic activity an uncovered loss from implementation of securities in the amount of 5 thousand tenge. These costs according to the tax legislation aren't deductible. Therefore, the taxable income will exceed respectively an accounting income on the amount of differences, the representing these costs (200+20+5=225).

Differences can be constant or temporary. It depends of the reasons of origins. The origin of a fixed difference consists in that, a part of the income and expense items considered when calculating an accounting income isn't considered when calculating the taxable income. The following types of difference belong to constant differences:

– the penalties which are subject to entering into the budget;

– the expenses which aren't connected with business activity;

– costs for compensation of expenses traveling, representative and similar to them over the regulations established by the Government of the Republic of Kazakhstan;

– the expenses caused by non-compliance with requirements for environmental protection from pollution and other harmful effects, use of natural resources including emissions (dumpings) of pollutants and placement of waste over the set limits, violation of sanitary standards and rules;

– expenses on insurance payments of accumulative and returnable nature;

– the losses which arose in case of implementation of the buildings used less than 3 years;

– interest payment for the credit over the amounts determined at the rate of the refunding rate established by National Bank of the Republic of Kazakhstan and increased by 50 percent;

– expenses on content of the social sphere over the established standard rates;

– the amounts of contributions to the insurance reserve funds exceeding the regulations established by the legislation of the Republic of Kazakhstan;

– the tax benefits provided to legal entities according to the tax legislation [2].

Types of constant differences aren't limited to the above-stated list.

The origin of a temporary difference (or discrepancies in time) is that a part of the income and expense items considered when calculating an accounting income in one accounting period when calculating the taxable income is considered in other accounting period. Thus, the temporary difference which arose in one accounting period is cancelled in the subsequent accounting periods [3].

Temporary differences appear as the result:

– distinctions in approaches of determination of the moment of recognition of the income and an

expense (in financial accounting on the basis of an accrual basis, in tax accounting - on a cash method);

– distinctions in approaches of determination of the depreciation charges on fixed assets and intangible assets, in connection with:

– application of different methods and regulations of charge of the depreciation charges;

– a discrepancy in case of write-off of a fixed assets in financial accounting and an exception of cost group in tax accounting;

– increase in a cost group balance sheet at an expense amount on repair of fixed assets exceeding the limit of reference of these costs for deductions set in a legislative order;

– distinction in financial and tax accounting of approaches of reference of costs for preparatory work in geology;

c) uncovered losses from implementation of securities. The losses arising in case of implementation of securities according to an accrual basis are recognized in financial accounting at the time of their emergence. In tax accounting the above-stated losses aren't considered in case of determination of the taxable income, and compensated within no more than five years for the income account from the increase in value received in case of implementation of other securities.

d) expenses on repair of fixed assets over the restriction set by the tax legislation;

e) distinctions at the time of recognition of a doubtful debt as an expense.

Doubtful debts arise at the time of sale of goods to the buyer on expenses in which financial accounting are performed through creation on doubtful debts, in a tax accounting are performed by direct write-off on the expiration of two years from the moment of their origin.

The temporary or constant difference can arise in that case when amending in connection with changes in accounting policy or correction of material mistakes is performed by adjustment of an opening balance of a retained income.

Information on the nature and the amount of constant and temporary differences is useful to users of the financial reporting. However, accounting and a method of reflection in the financial reporting of these differences is various. So, fixed differences are considered in the separate sheets applied in tax accounting and are subject to disclosure in the explanatory note. Temporary differences are considered by determination and reflection in financial accounting of a tax effect from the amounts of these temporary differences.

The tax effect determined from the amounts of temporary differences represents a tax payment which according to the tax legislation is subject to delay or must be paid in advance.

The tax payment for the accounting period is determined on the basis of accounting of a tax effect by method of liabilities.

By a method of liabilities the income tax is considered as the expense incurred by the legal entity during income acquisition and the period in which there was corresponding income is charged in that. The tax effect of temporary differences which arose in the accounting period joins in a tax payment and is reflected on the account "Delayed income tax".

According to a method of liabilities the tax payment for the period includes:

a) the income tax to payment;

b) a tax effect of the temporary differences arising or cancelled in a current period;

c) amendment of a delayed tax on the beginning of the accounting period.

The income tax to payment is considered according to the tax legislation [2].

The tax effect of temporary differences is determined from the total amount of temporary differences by the tax rate operating in a current period. In case of changes of a rate of a tax on a future period for calculation of a tax effect use the tax rate established for the next accounting period. The amendment of a delayed tax represents the amount-based difference received as a result of adjustment.

The financial result (profit or loss) of managing of the commercial organization develops of a financial result from the transactions which are a subject of its core business and other activities.

Table 2 – Basic classification of financial results

End financial result of activity of the organization	
Profit from usual kinds of activity	Loss from usual kinds of activity
Current tax loss	Current income tax

The profit (loss) from regular types of activity is estimated as a difference between the income (minus the value added tax, excises and similar obligatory payments) and expenses from these types of activity. Respectively the difference of excess of the income over expenses is determined as profit, and a difference of excess of expenses over the income - as a loss.

From other activities it is necessary to understand result on all transactions of the organization other than transactions on regular types of activity, i.e. on those transactions which aren't economic transactions as a financial result.

The algorithm of calculation of a resulting financial result in the profit and loss statement allocates the following characterizing it elements:

– gross profit;

– profit/loss from sales;

– in the most various directions.

Also as in financial accounting, forming of information of financial results is reflected in the profit and loss statement.

Conclusion. According to NSFS 2 the profit and loss statement must include all income and expense items, recognized for the accounting period.

NSFS 2 orders other order of representation in the following cases:

1) influences of adjustments of mistakes and changes in accounting policy are represented as adjustment of last periods, but not as the income or expenses in the period of their origin;

2) in case of a property increase in value from revaluation some profits and losses resulting from the translation of financial statements of foreign activities according to section 30 NSFS 2 and some changes in fair value of hedge tools are reflected directly in the equity in case of their origin, but not in the form of profits or losses.

Final indicator of the income is the net income which is determined by the amount of the income from regular activities and emergency situations.

The size of a net income can be determined also by comparison of debit and credit turnovers by account 5610 "Final profit (a final loss)" which to be transferred to account 5510 "Retained earnings (uncovered loss) of accounting year". In this case it is necessary to compare these accounts 5610 "Final profit (a final loss)" of the Ledger with the magazine order №14 on the credit of this account, to check correctness of emergence and use of a net income of the entity.

References

1 National standard of financial statement - 2.

2 The code of RK "About Taxes and Other Obligatory Payments in the Budget" with changes and additions made by laws RK as of January 1, 2015.

3 Accounting of the income and expenses. Taxation of financial results of activities: Education guidance. – Almaty: BIKO, 2005.

IRSTI 06.73.15

A.K. Mustafina[1]

[1]Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: akmucha@rambler.ru

LAND TAX: SOURCE OF REPLENISHMENT, AND AN INCENTIVE TO IMPROVE LAND USE

This article discusses the functioning of the land tax in the tax system of the Republic of Kazakhstan. The mechanism of functioning of the land tax. The analysis of the role of land tax in the tax revenues of the state budget for 2013-2015 GG Land tax is a direct tax, they are directed to the object of taxation, property taxes are taxen- are difficult to hide from the tax. Land tax applies to fixed taxes, and enter fully into the local budget revenues. The article deals with some problems in the functioning of the land. Comprehensive study of theoretical aspects of functioning of tax on property and approaches to its construction in the world can help to optimize operating in Kazakhstan, property tax and land tax. Therefore, the research methods and techniques of land valuation and determination of the tax base in this area is quite relevant.

Key words: budget, land tax.

А.Қ. Мустафина

Бюджет табысын толтыру көзі және жерді тиімді пайдалану тетігі: жер салығы

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының салық жүйесіндегі жер салығының жұмыс істеуін талқылайды. Мүлік салығы, жер салығы, көлік құралы салығы меншікке салынатын салықтың құрамына жатады. 2014-2016 ж. арналған мемлекеттік бюджет салық түсімдерінің ішіндегі жер салығының рөлі талданды. Жер салығы тікелей салықтар болып табылады, олар салық салу объектісіне бағытталған Жер салығынан жасырыну қиын болып табылады. Жер салығы белгіленген салықтар, сондай-ақ жергілікті бюджетке түсетін түсімдерді толық енгізіңіз. Мақала Меншікке салынатын салықтардың істеуінің кейбір мәселелерімен айналысады. Жер салығының және оның әлемдегі құрылысына тәсілдерін теориялық аспектілерін кешенді зерттеу Қазақстанның салық жүйесіне өзекті мәселе, мүлік салығы және жер салығы, көлік құралдарына салынатын салық бюджетінің қайнар көзіне айналуы керек. Сондықтан, зерттеу әдістері мен тәсілдері жерді бағалау және осы саладағы салық базасын анықтау өте өзекті болып табылады.

Түйін сөздер: бюджет, жер салығы.

А.К. Мустафина

Земельный налог: источник пополнения бюджета и стимул к улучшению использования земли

В данной статье рассмотрено функционирование земельного налога в налоговой системе РК. Раскрыт механизм функционирования земельного налога. Проведен анализ роли земельного налога в налоговых поступлениях государственного бюджета за 2013-2015 г.г. Земельный налог является прямым налогом, направлен на объект обложения. Налоги на собственность являются налогами, которые сложно скрыть от налогообложения. Земельный налог относится к закрепленным налогам и поступает полностью в доходы местных бюджетов. В статье раскрыты некоторые проблемы функционирования земельного. Всестороннее изучение теоретических аспектов функционирования налогов на собственность и подходов к его построению в мировой практике может способствовать оптимизации действующих в Казахстане имущественного налога и налога на землю. Поэтому исследования методов и способов оценки земли и определения базы налогообложения в этой сфере представляются достаточно актуальными.

Ключевые слова: бюджет, земельный налог.

Introduction

Land tax holds a special place in the tax system Kazakhstan. Despite the relatively low proportion of the land tax in the total volume of profitable revenue, it has served as an important source of local budget formation. The lack of economically sound principle of formation of tax rates, reflecting the differences in location and land fertility, as well as the presence of a large number of unreasonable benefits has pushed to change the tax system. In today's economy to determine the amount of the land tax shall be administered on the basis of the cadastral value of the land. The introduction of a land tax based on the ratable value of the land is a totally new approach to taxation of land. The standard of living of the population living within the territory of the municipality is largely dependent upon the effectiveness of getting the local authorities own revenues. Questions of formation of profitable articles of local budgets have always been a practical one, since their decisions directly affects the level of expenditure which the municipality can produce without sacrificing themselves to meet the needs of its residents.

Relevant in modern conditions are problems of formation and the seizure of land rents. On this basis, the development of techniques and methods for calculating the differential income will contribute to improving the distribution, and thus equalizing economic conditions at various management on the quality and location of the lands, rising agricultural production, conservation and improvement of soil fertility. The above presents a scientific and practical significance of the study of problems of formation and seizure of land rents.

The experimental part. Studies of the named problem on its various aspects were reflected in the works of I.I. Buzdalova, V.R. Boeva, L.V. Bronstein, S.N. Bobyleva, V.V. Vitte, E.S. Karnaukhova, A.B. Petrikova, V.V. Pereturina, E.N. Winged, S.I. Nosova, E.A. Sagaidak and many others. Specific aspects of the problem of formation and mechanism of withdrawal land rents and tax in the modern period are reflected in the works of Kazakh scientists B.Zh. Ermekbayeva, V. D. Lee, M. Zh. Arzaeva.

The article also presented and analyzed the data of the Agency for statistics.

The study used research techniques such as modeling, analysis, synthesis, deduction, induction, classification, systematic approach.

Results and discussion. Land in Kazakhstan is one of the most important objects of the national wealth of the country. It is extremely important for human society, because it provides almost everything necessary for human life. With the growth of the population, the land is increasingly involved in economic circulation, which objectively requires finding ways of organizing economic activities that do not cause undesirable consequences that worsen the state of the land.

Land fee is the main lever of economic mechanism regulation of the land market. With it the State can affect the behaviour of agents of the land market, stimulate efficiency rational use of land, and prevent possible environmental damage as Earth and the entire surrounding Wednesday. On the ground there is a special kind of economic costs, financial costs directly related to income in the form of rent.

The land tax is a direct tax rates which depend on location, soil quality, water availability, and do not depend on the results of financial and economic activity. On the territory of the Republic of Kazakhstan, the land is divided into 7 categories.

To determine the role of the land tax in the income of the State budget revenue analysis on land tax to the budget of the Republic of Kazakhstan for 2014-2016 y. y.

Table 1 – Analysis of tax revenues to the State budget of the Republic of Kazakhstan for 2014-2016 y. y.

Indicators	**years**			**2015 y. in % to 2014 y.**	**2016 y. in % to 2015 y.**
	2014 г	2015 г	2016 г		
Total revenue (millions of tenge)	7321,3	7634,8	9308,4	104,3	121,9
Of these, tax revenue (millions of tenge)	5115,7	4883,9	6023,2	95,4	123,3
The share of tax revenues in the budget revenues (%)	69,8	63,9	64,7		
Source: http://www.minfin.gov.kz					

From table 2 we see that land tax payments constitute only 0.28% of all tax payments in the year 2014, and 0.31 percent in 2015 and 0.25% in the year 2016. Even this little analysis shows that the share of the land tax. Because this tax is a direct tax and taxable object, which cannot be hidden. We turn now to the problem.

The introduction of payment for land use is a direct consequence of the conversion of land relations in our country on the basis of the ongoing market reforms. The imposition of charges for the use of land resources became possible after the abolition of the exclusive State ownership of land, turning the land and land use rights in the object of sale and other civil-legal transactions.

The central problem for State regulation of the land market is the problem of determining market prices of land. It is still not clear how should be determined by the price of the land? That should underpin prices? Obviously, the market price of land should be defined comprehensively and take into account the following**:**

Rent forming ability of the plot;

volume of demand and supply of land;

the ratio of supply and demand in the market of land;

the solvency of potential participants of the land market;

inflation and devaluation of the national currency processes;

tax and fiscal encumbrance;

environmental factor.

In addition, the market price of the land of goods affects social, legal, political and physical factors.

One of the main causes of slow progress in the establishment and development of the land market are geographic-climatic and socio-economic differences between regions. In this sense, on the territory of Kazakhstan has emerged clearly in the land market polarization: from active and panic plots to sluggish current or zero land traffic. This trend was negative. To resolve this situation requires differentiation of taxation in certain regions. For example, in some areas, significantly reduce the rate of taxation, somewhere-not even fully exempt from paying various taxes, and in areas of panic-substantially increase the tax burden. Thus, the situation will be created, allowing you to eliminate polarization of the land market and to take account of pricing factors of land.

Unfortunately, Kazakhstan has not developed a technique of an estimation of the land, determining its value, for tax purposes. The term «value» has several meanings related to taxation of land. The absence of private ownership of land and land markets in most countries during the decades before 1990-ies has resulted in the value of rural land was seen only from the point of view of soil fertility and its ability to yield. In the urban settlements of information on land focused on the needs of central urban planning and construction free housing. Combined mechanism of a centralized economy, these approaches were the result of a very detailed soil-based buildings, inventories or registers on which content has been reduced a lot. Carrying out market-oriented reforms must increasingly put an end to such activities.

Currently inventories throughout Europe are mainly based on the concept of protection of property rights in real property support and support taxation of land and real estate. The restoration of the rights of individuals for property in terms of the reformed economy has led to real estate taxation, which in turn is the result of a review of information, which is not required to register.

It is now recognized that information in inventories should limit the data necessary for the performance of registration of rights, evaluation of land and real estate for tax purposes, the promotion of land market activity and support sustainable development in the economies of Western countries, the land value has always been considered the economic concept that is defined by the usefulness of the property or its ability to meet the needs of individuals, companies or Governments. In this context, the cost refers to the price at which the following will most likely buyers and sellers of real estate, if it is put up for sale.

Value is not a fact, and the probable price that may be paid to the land and property at this time. Value depends on the type of market value market transaction, motives and interests of the parties involved.

In a market economy, the evaluation of land and real estate is usually divided into two related but different types, which are called individual appraisal of real property, or of a separate assessment of the property, and the mass valuation of real estate. Both types provide a close approximation to the market value, which represents the estimated amount for which a property should exchange on the date of valuation between a voluntary purchaser and voluntary the seller what the Parties Act, being well informed, reasonably and without coercion (2001 international valuation standards). Both types are based on the same principles and apply economic analysis.

Individual assessment of the property, usually held to support transactions (such as sale, lease,

pledge, inheritance, donation), reporting and analysis of economic activity. Interested party, usually hires evaluator that can work under license and may be a member of the self-regulating professional association. Appraiser performs a market analysis, the result of which is the estimated value of the property and provides information to the client assessment report.

The cost or value of land declared in this report will depend on the purpose for which this value is. The value of the building, for insurance purposes, for example, may be different than the price that can be obtained at the auction or open market. Determination of the value of the property is most likely an art than science, and depends on many external factors, as well as on the physical quality of land or real estate.

It may be that the same assessment of the same property, made by different experts gives different results. This may be the cause of a possible disagreement between the parties to the transaction or with authorities that may have an interest in such transactions, for example, where State property is put up for sale or privatized either passes the expropriation and the various calculations of the cost.

Individual assessment focuses on a specific item of real estate, mass simultaneously covers a lot of groups of similar properties. Mass land valuation is the process of assessing real estate groups on a given date, using common data, standard procedures and statistical validation. Mass valuation models are mathematical expressions of how supply and demand interact in the real estate market.

In principle, mass valuation is carried out for the purposes of taxation, but once its claim, it gives a basis for the analysis of the functioning of the land market, assessing the dynamics of price indices, support strategic decisions at the State and local levels or estimate the size of compensations in case of realization of the intended plan for the development of territories. In Lithuania, for example, adopted several pieces of legislation that legalized the use of the results of mass valuation for other purposes, such as buying and selling and leasing of State land, social assistance, the definition of land registration fee, estate inheritance tax, etc.

Mass valuation should be based on political decisions on taxation of real estate and the introduction of a legal basis for property taxation. It should include: development of mass valuation models, tools and procedures, education and training of specialists on mass valuation and public servants involved in mass valuation, creation and management of a nationwide network of evaluation agencies throughout the territory, creation of a system of quality control, ensuring the consistency and uniformity of mass valuation results to similar groups of real estate across the country. Collection and analysis of data on land market, as well as other data that used mass valuation models.

The evaluation process is used to produce sound calculation of the value of property taking into account all significant data. Appraisers expect real estate values by using special techniques that reflect three different data analysis methods. Cost-benefit analysis, comparing sales and income capitalization. One or not as many of these depends on the type of real estate, the appointment of the evaluation, as well as the quality and quantity of available for data analysis.

All three approaches are applicable to many assessment objectives, but for a specific task, greater value may have one or more of the approaches, for example, the cost approach may not be suitable in assessing real estate. With a relatively old facilities that had deteriorated significantly as a result of physical deterioration and are functionally obsolete, all of this is difficult to calculate. Sales mapping method cannot be applied with very specialized real estate, such as recycling plants, because comparable data may not be. Income capitalization method is rarely used to evaluate terrestrial objects of the real estate occupied by the owner, although it can be used in conjunction with other data. Capitalization of income can be especially unreliable for commercial and industrial real estate market. Where possible the evaluation must use at least two approaches. Different values obtained can be useful for mutual review.

There are three methods of assessment of real estate. Expensive real estate valuation method is cumulative methods of assessing the value of real estate based on the definition of the costs, which are necessary for its restoration or replacement, taking into account the accumulated depreciation. The cost approach to real estate assessment consists of the following stages: the cost of the land plot is estimated as undeveloped; estimated full cost of reproduction; wear types evaluated existing improvements; the cost of reproduction and land (replacement) improvements add up to get the magnitude of the estimated value of the property.

Market valuation method is cumulative real estate valuation methods are based on a comparison of object of an estimation with those in respect of whom there is information about the prices of transactions.

This estimate is in the secondary issue of shares of privatized enterprises, seeking to add to its share capital by an amount real assets. This will allow investors to avoid errors when setting a stock quote. Score is needed in the property section, identifying ways to optimize the commercial use of land plots and real estate and all other transactions related to real estate.

Profitable real estate valuation method is cumulative real estate valuation methods based on the determination of future income from the commercial use of estimated property.

There are two method of this evaluation: a method of capitalization of profits; -cash flow discounting method.

These techniques predict the amount of revenues and expenses during the operation of the facility for the projection period, then divide the net operating income for the discount rate, which represents the percentage of income on invested capital. Capitalization rate (discount rate) is determined by the assessor in accordance with existing methods.

Capitalization method is used when there is sufficient data to forecast cash flow, current cash flow is approximately equal to the future cash flows expected cash flow growth are predictable. It is applicable to objects, revenue-producing, with stable, predictable amounts of revenues and expenses.

Discounted cash flow method is used, when it is expected that future levels of cash flows differ from the current, you can anticipate and identify future cash flows projected future cash flows are positive values for most of the forecast years. The method is applicable to most income-producing objects that have unstable flows of income and expenditure.

Where the evaluation function is to support the Governments tax reserve responsibility for ensuring unity approach to taxes on land and property and guarantee the right of citizens to a fair taxation.

Conclusion

Summing up the article, the following conclusions can be drawn, there is a need to enhance the role of the land tax in generating income budget. The land tax is the key to effective use of the limited resource of the Earth. Considering the various methods of valuation of land, we have noticed that each method has its pros and cons, but despite this, we must move to taxation of land, depending on the market value and the land re-evaluating times in 5-7 years.

Литература

1 Налоговый Кодекс Республики Казахстан на 1.01.2017 года.
2 Горемыкин В.А. Недвижимость: экономика, управление, налогообложение, учет». – М., 2015.
3 Статистический бюллетень 2014-2016 г.г.
4 Сердюков А.Э., Вылкова Е.С., Тарасевич А.Л. Налоги и налогообложение: учебник для ВУЗов. – СПб., 2015.
5 Погорлецкий, А. И. Международное налогообложение: учебник. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2006. – 384 с.
6 http://www.minfin.gov.kz/

References

1 Tax Code of the Republic of Kazakhstan on 01.01.2017 year.
2 Goremykin VA “Real Estate: economy, management, taxation, accounting,” Moscow 2015
3 Statistical byulleten2014-2016g.g.
4 Anatoly Serdyukov, E.S.Vylkova, A.L.Tarasevich “Tax”, a textbook for high schools, Peter, 2015
5 Pogorletskiy, AI International taxation: Textbook. - SPb .: Publishing house Mikhailov VA, 2006. - 384 p.
6 http://www.minfin.gov.kz/

МРНТИ 06.01.07

Н.В. Зайцева[1]

[1]Белгородский университет кооперации, экономики и права,
г. Белгород, Россия
E-mail: ringo__02@mail.ru

ТРАНСФОРМАЦИЯ МИРОВОЗЗРЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПЕРЕХОДА К РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКЕ

В статье рассматривается трансформация мировоззрения в процессе перехода к рыночной экономике. Основным и самым трудным препятствием на пути изменения посткоммунистического мировоззрения было отсутствие личной ответственности. Как эти страны шли к успеху, насколько изменилось прежнее коммунистическое мировоззрение? Показателем этих изменений является экономический рост в разных странах и регионах. Микроэкономические реформы потребовали более глубокого понимания принципов функционирования экономики: чем дальше экономика продвигается по пути реформ, тем острее необходимо новое мировоззрение. Можно использовать разные критерии оценки демократичности общества или соответствия экономики страны правилам рынка. Но в конечном итоге все сводится к главным ценностям, которые действительно многое меняют: это свобода выбора, свобода слова, свобода предпринимательства.

Ключевые слова: экономический рост, трансформация, реструктуризация, посткоммунистическое мировоззрение, макро- и микроэкономические реформы, экономическая свобода.

Н.В. Зайцева

Нарықтық экономикаға өту процесінде дүниетанымды трансформациялау

Мақалада нарықтық экономикаға өту процесінде дүниетанымды трансформациялау мәселелері қарастырылған. Посткоммунистік дүниетанымды өзгерту жолындағы негізгі және ең қиын кедергі жеке жауапкершіліктің болмауы болып табылды. Бұл мемлекеттер жетістіктерге қалай жетті, бұрынғы коммунистік дүниетаным қаншалықты өзгерді? Осы өзгерістердің көрсеткіші әртүрлі елдер мен аймақтардағы экономикалық өсу болып табылады. Микроэкономикалық реформалар экономиканың қызмет ету қағидаларын неғұрлым тереңірек түсінуді талап етті: реформа жолымен экономика алға қарай жылжыған сайын, жаңа дүниетанымның қажеттілігі арта түсті. Қоғамның демократиялығын немесе ел экономикасының нарық ережелеріне сәйкестігін бағалаудың әртүрлі критерийлерін қолдануға болады. Бірақ соңғы нәтижеде барлығы көп нәрселерді шыныменен өзгертетін басты құндылықтарға түйіседі: бұл таңдау еркіндігі, сөз бостандығы, кәсіпкерлік еркіндік.

Түйін сөздер: экономикалық өсу, трансформация, қайта құрылымдау, посткоммунистік дүниетаным, макро- және микроэкономикалық реформалар, экономикалық еркіндік.

N.V. Zaitseva

Transformation of philosophy in the process of transition to a market economy

The article discusses the transformation of ideology in the process of transition to a market economy. The main and most difficult obstacle to change in the post-communist world was the lack of personal responsibility. As these countries are going to succeed, how much changed the former communist world? An indication of these changes is the growth in different countries and regions. Microeconomic reforms demanded a deeper understanding of the principles of functioning of the economy: the more the economy is progressing on the path of reform, the more you need a new outlook. You can use different criteria for assessing the democratic society and conformity of the economy of the market rules. But in

© 2017 Al-Farabi Kazakh National University

the end it all comes down to the core values that really taught me: it is the freedom of choice, freedom of speech, freedom of enterprise.

Key words: economic growth, transformation, restructuring, post-communist world, macro- and micro-economic reform, economic freedom.

Введение

Переход к рыночной экономике в странах Восточной Европы и бывшего СССР не мог не привести к изменению коммунистического мировоззрения. Прежде всего, необходимо понимать, что трансформация мировоззрения явилась трудным переходом по неведомым путям. Переходный период – это как прыжок в неизведанное. Попытаемся выяснить и проанализировать, что произошло и что удалось сделать в процессе перехода к рыночной экономике в европейских и странах Содружества Независимых Государств.

Результаты и обсуждение. Когда начинался переходный период, никто не мог знать, к чему он может привести и какие перемены произойдут, ведь никто еще не решал такой грандиозной задачи: преобразование государственной, централизованной экономики с ее государственными предприятиями и государственным управлением в экономику рыночную, основанную на свободе выбора – подобную западноевропейской. Переход легкий и трудный одновременно.

И здесь необходимо подчеркнуть одну особенность: задача изменения прежнего мировоззрения оказалась неожиданно легкой и в то же время неожиданно сложной. Легкой она оказалась потому, что если бы в восьмидесятые годы кто-то сказал, что в коммунистическом блоке грядут перемены, а в 1989 году сменится политическая система, ему бы никто не поверил. А в 1989 году никто не поверил бы, что еще через полтора десятка лет десять бывших социалистических стран Восточной Европы станут членами Европейского Союза.

При этом, если бы в 1987 году западным немцам сказали, что они вложат огромную сумму (полтора триллиона евро) в развитие Восточной Германии, то в 2007 году, то есть через 20 лет, она все равно будет отставать и по уровню безработицы, и по уровню общественного сознания, и по уровню предпринимательства, создания новых предприятий, – это тоже вызвало бы удивление. Вот наглядный пример того, как легко и в то же время трудно проходил этот переход. Поэтому, говоря о том, как изменить прежнее мировоззрение, надо признать, что это очень сложная задача.

Необходимо обратиться к наследию коммунистического менталитета и разобраться, что он представляет (или представлял)? Основным и, наверно, самым трудным препятствием на пути изменения посткоммунистического мировоззрения было отсутствие личной ответственности. В бывшем Восточном блоке государство обо всем заботилось, был гигантский аппарат социального обеспечения. Каждый знал, какая судьба ему уготована на протяжении всей жизни. Начиная трудовой путь на любом месте, вы знали, кем будете работать через тридцать, через сорок лет, какую пенсию будете получать.

Одно из типичных качеств представителя западного общества – привычка брать на себя ответственность, ответственность за свой выбор, за собственные решения, за собственное счастье и благосостояние, в то время как в Восточной Европе люди знали, что о них позаботится государство. Именно государство отвечало за все. Второй особенностью посткоммунистического менталитета являлось право не делать выбор. В восьмидесятые годы, зайдя в магазин в любом городе СССР или в восточноевропейской стране, можно было ожидать, что большого выбора там не будет. Сегодня практически в каждом городе есть супермаркеты с большим разнообразием товара.

Научиться делать выбор – вот фундаментальная перемена, происходящая на наших глазах в последние годы, состоит в том, что каждый из нас ежедневно принимает множество решений – во всех сферах жизни, от покупок до образования, управления своими пенсионными сбережениями, страховками и т.д. А что же сложного в этом переходе? Кто-нибудь, наверное, скажет: «Да, что тут особенного? У вас просто появился выбор, появились новые возможности; человек – существо, способное адаптироваться к новому, и ничего здесь сложного нет».

Однако, вся проблема заключается в том, что перейти от коммунистического мышления к мышлению современной рыночной экономики – значит изменить свою систему ценностей. Ведь посткоммунистическим обществам не присущи такие ценности, как свобода выбора, свобода личной ответственности, у них нет глубинной заинтересованности в этих ценностях. В 1990-е

годы, когда начался переход к рыночной экономике, традиционные ценности потерпели крах. Люди утратили веру в коммунизм и светлое будущее, решили, что они неправильно прожили жизнь. Распадались семьи. Этические нормы были утрачены.

И в то же время люди стремились перейти к новой системе ценностей. Таким образом, с одной стороны, мы существовали в среде, лишенной ценностей, а с другой стороны, было необходимо создать новую систему ценностей при том, что у людей не было в этом внутренней заинтересованности. И, конечно же, в разных странах многое происходило по-разному. В Чехии, Польше, Венгрии, где существовали традиции рыночных реформ или до 1940-х годов были традиции капитализма, переходный период проходил гораздо легче. А в странах, которые в 1940-е годы, к моменту прихода коммунистов, были аграрными, дело обстояло хуже.

Разумеется, все это связано с социальными институтами. Нужно отметить, что разные страны идут к демократии и рыночной экономике разными путями. Речь идет о формальных и неформальных институтах. В некоторых странах Восточной Европы экономика была в высшей степени централизована, а институтов рыночной экономики не было вообще: ни формальных, ни неформальных. Именно так обстояли дела, например, в Болгарии и СССР. Это страны, куда коммунизм пришел практически на смену феодализму. Там не было ни развитого рыночного капитализма, ни индустриальной экономики. Это были просто аграрные страны. Теперь им предстоял долгий путь создания формальных и неформальных институтов рыночной экономики и демократии.

Давайте сравним уровень достижений в разных посткоммунистических странах и посмотрим, как эти страны шли к успеху, насколько изменилось прежнее коммунистическое мировоззрение? Показателем этих изменений является экономический рост в разных странах и регионах.

В начале 1990-х годов страны Содружества Независимых Государств прошли реструктуризацию экономики, у них этот период длился значительно дольше, так как им пришлось не только изменить официальные институты, ввести суды, законы, коммерческие реестры, законы о торговле и прочее, – им пришлось изменить менталитет. А страны Восточной Европы прошли это гораздо быстрее.

Однако, между самими странами Восточной Европы есть явные и очевидные различия. В таких странах, как Румыния и Болгария, было существенно меньше институтов рыночной экономики, как формальных, так и неформальных. У них гораздо дольше шла переоценка ценностей, дольше шли реформы, что и привело к замедленному затянувшемуся росту. В этих странах спад происходил дважды: в начале и в середине 1990-х. В Болгарии в 1996-1997 годах: в 1996 году ВВП упал на десять процентов, в то время как в других восточноевропейских странах экономика уже росла, реформы уже начали приносить свои плоды.

Не существует простого способа оценить, как меняются формальные и неформальные институты Восточной Европы. И, конечно же, еще сложнее измерить перемены в общественном сознании. Вот почему разные экономические учреждения, в первую очередь Европейский банк реконструкции и развития (ЕБРР) и Всемирный банк, разработали разнообразные сложные системы критериев, позволяющие оценить успех реформ в посткоммунистических странах. Критерии успеха обычно связывают с формальными институтами, но если посмотреть на качество и сроки осуществления реформ, то видно, что их интенсивность зависит и от незримых, то есть мировоззренческих факторов.

В одних странах осуществилось множество реформ в самом начале переходного периода и быстро изменилось общественное сознание, поэтому они сумели довольно скоро увидеть преимущества перехода к рынку. Другие страны попали в ловушку «затянувшегося ожидания»: они поздно начали рыночные реформы и не смогли полностью реализовать их потенциал. Тогда недовольные воспользовались случаем и посредством демократических механизмов заблокировали все дальнейшие реформы, считая, что именно они виноваты во всех бедах.

И если сравнить уровень реформ с экономическим ростом, то мы увидим, что именно те страны, которые добились наивысшего экономического роста или первыми его достигли, – это именно страны, которые осуществили самые серьезные и самые смелые реформы. Успех реформ определяется менталитетом. Глядя на последовательность реформ, на перемены в формальных институтах, приходим к выводу, что темпы и глубина этих процессов в огромной степени зависят от менталитета граждан. Вот некоторые этапы: либерализация цен, приватизация, либерализация торговли и капитала, институциональная реформа, макро- и микроэкономические реформы, и создание правового государства.

Либерализация экономики стала первым этапом преобразований, с которого начались рыночные реформы 1990-х; в некоторых странах, например, в Польше, она прошла очень быстро. В других странах – Болгарии – она затянулась до 1994 года. Разумеется, это был первый очень важный шаг в стимулировании новых рыночных отношений в производстве и торговле. Именно тогда начали расти цены, но они не могли не расти, так как ранее, в социалистических государствах, цены не являлись стимулом. Они просто назначались сверху и не отражали ни реальных перемен, ни желаний общества. Либерализация цен привела к быстрой корректировке цен и товароснабжения. На магазинные полки вернулись товары, и это было первым потрясением, связанным с рыночной реформой.

Именно тогда носители старого, коммунистического мировоззрения в первый раз были вынуждены признать: что-то изменилось. Конечно, с либерализацией цен многие лишились огромных сумм на банковских счетах; но тут приходится выбирать, что вам важнее: обилие и разнообразие товаров – либо деньги, которые надежно лежат в банке, но их не на что потратить, так как товаров нет. Разумеется, такое положение дел привело к первому всплеску протестов против реформ. В Центральной Европе экономическая либерализация последовала сразу за приватизацией и институциональным строительством, и это привело к формированию ядра электората, поддерживающего реформы. А в Восточной Европе, и особенно в России, либерализация цен вызвала общественное недовольство, поскольку не повлекла за собой преимуществ рыночной реформы, преимуществ выбора; эти преимущества появились только у самых состоятельных людей. Поэтому нам и приходится сейчас так трудно, что первые семена противодействия экономическим реформам были посеяны еще в начале девяностых.

В начале переходного периода преобразования даются гораздо легче, во-первых, вначале страна проходит через «радужную» стадию реформ, когда люди радостно приветствуют перемены. Но по мере продолжения либерализации и приватизации появляются первые «обиженные». Осуществить макроэкономические реформы оказалось легче, чем микроэкономические. Микроэкономические реформы потребовали более глубокого понимания принципов функционирования экономики: чем дальше экономика продвигается по пути реформ, тем острее необходимо новое мировоззрение. Страны, не успевшие перестроить мышление в первые семь лет – например, Болгария и Россия, – позже столкнулись с трудностями при проведении микроэкономических реформ, и, например, при построении правового государства, без которого немыслимы современные институты рыночной экономики.

Экономическая свобода – одна из неотъемлемых черт современной рыночной экономики. Разные страны Центральной и Восточной Европы отличаются друг от друга степенью экономической свободы: самый высокий ее уровень приходится на страны, показывающие быстрый рост. В 1990-е годы и в первые годы нашего столетия не удалось создать многие институты, где реформы провалились или начались слишком поздно, намного больше коррупции, чем в странах с более высоким уровнем институционального развития.

Заключение

Из этого следует, что и в демократии, и в рыночной экономике главное – это система ценностей. Можно использовать разные критерии оценки демократичности общества или соответствия экономики страны правилам рынка. Но в конечном итоге все сводится к главным ценностям, которые действительно многое меняют: это свобода выбора, свобода слова, свобода предпринимательства. Если в стране действует рыночная экономика – значит, это демократическая страна.

Страны Восточной Европы на собственном опыте узнали: обзавестись формальными атрибутами демократии и рыночной экономики – просто. Провести свободные выборы тоже несложно. Гораздо труднее убедить людей прийти на эти выборы, помочь им разобраться в том, что предлагают обществу разные политические партии и какие из этих предложений необходимы для институционального строительства, заставить проанализировать различные аспекты экономических платформ разных партий. Иными словами, сложнее всего создать механизмы, дающие гражданину не только свободу выбора, но и умение выбирать.

Литература

1 Зайцева, Н.В. Социально-экономическая детерминанта мировоззренческих ориентаций в современном обществе // Научные ведомости БелГУ. Серия «Философия. Социология. Право». – № 3 (224), Вып. 35 –2016. – С. 182-186.

2 Зайцева, Н.В. Социально-экономический фактор формирования мировоззренческих ориентаций // Международный научно-практический журнал «Статистика учёт и аудит». Вып. № 3 (50). – Казахстан. Алматы: АЭСА, 2013. – С. 139–143.

3 Зайцева, Н.В. Мировоззрение в условиях социально-экономических трансформаций общества // «Проблемы интеграции в экономику Евразийского и Таможенного союза: экономические, учётно-информационные и правовые». Известия. Иссык-Кульский форум бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии. Международный теоретический и научно-практический журнал. Вып. № 2 (5). Ч. 2. Международная научно-теоретическая и практическая конференция «IV Исраиловские чтения». – Чолпон-Ата, 2014. – С. 111–115.

4 Зайцева, Н.В. Влияние мировоззрения на содержание экономической системы // Известия. Иссык-Кульский форум бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии. Международный теоретический и научно-практический журнал. Вып. № 2 (5). Ч. 2. Международная научно-теоретическая и практическая конференция «IV Исраиловские чтения». «Проблемы интеграции в экономику Евразийского и Таможенного союза: экономические, учётно-информационные и правовые»– Чолпон-Ата, 2014. – С. 115–119.

5 Зайцева, Н.В. Мировоззренческие проблемы потребительской кооперации // Социология и социальная работа в системе профессионального образования: Материалы международной научно-практической и методической конференции профессорско-преподавательского состава и аспирантов. – Белгород: БУКЭП, 2015. – С. 470–478.

6 Зайцева, Н.В. Мировоззренческие трансформации в мире модерна // Социология культуры и социальная структура российского общества: Материалы международной научно-практической конференции профессорско-преподавательского состава и аспирантов. – Белгород: БУКЭП, 2014. – С. 163–173.

7 Зайцева, Т.Г. Экономический механизм социокультурной адаптации мигрантов // Международный научно-практический журнал «Статистика, учет и аудит». Выпуск № 3 (50). – Казахстан. г. Алматы: Издательство АЭСА, 2013.

8 Зайцева, Т.Г. Социально-экономические факторы миграции // «Проблемы интеграции в экономику Евразийского и Таможенного союза: экономические, учетно-информационные и правовые» Известия. Иссык-Кульский форум бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии. Международный теоретический и научно-практический журнал. Выпуск № 2 (5) 2014 года. Часть 2. Международная научно-теоретическая и практическая конференция «IV Исраиловские чтения». 5-8 июля 2014 г. Чолпон-Ата.

9 Ефимов, В. Мировоззрение и экономика / Chief Time – философия достижений: электрон. журн. 2014 Режим доступа к журн. URL: http://chief-time.su/blog/post/459.

10 Савкин, Н.С. Мировоззрение и рынок. Важнейшие разделы философии, ориентированные на развитие рыночной экономики // Интеграция образования. – 1998. – №2. – С. 9–10.

References

1 Zajceva, N.V. Social'no-jekonomicheskaja determinanta mirovozzrencheskih orientacij v sovremennom obshhestve // Nauchnye vedomosti BelGU. Serija «Filosofija. Sociologija. Pravo». – № 3 (224), Vyp. 35 –2016. – S. 182-186.

2 Zajceva, N.V. Social'no-jekonomicheskij faktor formirovanija mirovozzrencheskih orientacij // Mezhdunarodnyj nauchno-prakticheskij zhurnal «Statistika uchjot i audit». Vyp. № 3 (50). – Kazahstan. Almaty: AJeSA, 2013. – S. 139–143.

3 Zajceva, N.V. Mirovozzrenie v uslovijah social'no-jekonomicheskih transformacij obshhestva // «Problemy integracii v jekonomiku Evrazijskogo i Tamozhennogo sojuza: jekonomicheskie, uchjotno-informacionnye i pravovye». Izvestija. Issyk-Kul'skij forum buhgalterov i auditorov stran Central'noj Azii. Mezhdunarodnyj teoreticheskij i nauchno-prakticheskij zhurnal. Vyp. № 2 (5). Ch. 2. Mezhdunarodnaja nauchno-teoreticheskaja i prakticheskaja konferencija «IV Israilovskie chtenija». – Cholpon-Ata, 2014. – S. 111–115.

4 Zajceva, N.V. Vlijanie mirovozzrenija na soderzhanie jekonomicheskoj sistemy // Izvestija. Issyk-Kul'skij forum buhgalterov i auditorov stran Central'noj Azii. Mezhdunarodnyj teoreticheskij i nauchno-prakticheskij zhurnal. Vyp. № 2 (5). Ch. 2. Mezhdunarodnaja nauchno-teoreticheskaja i prakticheskaja konferencija «IV Israilovskie chtenija». «Problemy integracii v jekonomiku Evrazijskogo i Tamozhennogo sojuza: jekonomicheskie, uchjotno-informacionnye i pravovye»– Cholpon-Ata, 2014. – S. 115–119.

5 Zajceva, N.V. Mirovozzrencheskie problemy potrebitel'skoj kooperacii // Sociologija i social'naja rabota v sisteme professional'nogo obrazovanija: Materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj i metodicheskoj konferencii professorsko-prepodavatel'skogo sostava i aspirantov. – Belgorod: BUKJeP, 2015. – S. 470–478.

6 Zajceva, N.V. Mirovozzrencheskie transformacii v mire moderna // Sociologija kul'tury i social'naja struktura rossijskogo obshhestva: Materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii professorsko-prepodavatel'skogo sostava i aspirantov. – Belgorod: BUKJeP, 2014. – S. 163–173.

7 Zajceva, T.G. Jekonomicheskij mehanizm sociokul'turnoj adaptacii migrantov // Mezhdunarodnyj nauchno-prakticheskij zhurnal «Statistika, uchet i audit». Vypusk № 3 (50). – Kazahstan. g. Almaty: Izdatel'stvo AJeSA, 2013.

8 Zajceva, T.G. Social'no-jekonomicheskie faktory migracii // «Problemy integracii v jekonomiku Evrazijskogo i Tamozhennogo sojuza: jekonomicheskie, uchetno-informacionnye i pravovye» Izvestija. Issyk-Kul'skij forum buhgalterov i auditorov stran Central'noj Azii. Mezhdunarodnyj teoreticheskij i nauchno-prakticheskij zhurnal. Vypusk № 2 (5) 2014goda. Chast' 2. Mezhdunarodnaja nauchno-teoreticheskaja i prakticheskaja konferencija «IV Israilovskie chtenija». 5-8 ijulja 2014 g. Cholpon-Ata.

9 Efimov, V. Mirovozzrenie i jekonomika / Chief Time – filosofija dostizhenij: jelektron. zhurn. 2014 Rezhim dostupa k zhurn. URL: http://chief-time.su/blog/post/459.

10 Savkin, N.S. Mirovozzrenie i rynok. Vazhnejshie razdely filosofii, orientirovannye na razvitie rynochnoj jekonomiki // Integracija obrazovanija. – 1998. – №2. S. 9–10.

ҒТАХР 06.54.31

А.С. Усманов[1]

[1]Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
*E-mail: Usmanova.s.a@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕРДІ КОММЕРЦИЯЛАНДЫРУ: ПРОБЛЕМАЛАРЫ МЕН КЕЛЕШЕГІ

Мақалада ұлттық экономиканың орнықты экономикалық өсуіне қол жеткізу және елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету факторы ретінде Қазақстандағы инновациялық ғылыми зерттеулерді коммерцияландыру проблемалары мен перспективалары қарастырылған. Сондай-ақ, осы мақалада Қазақстандағы ғылыми-зерттеулерді коммерцияландыру жүйесінің ағымдағы жағдайы SWOT-талдау кесте түрінде келтірілген. Қазақстан Республикасы мен шет елдердің инновациялық жұмыстарының көрсеткіштері. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасында инновациялық ғылыми зерттеулерді коммерцияландыруды жақсарту жолдары қарастырылған. «Индустриялық-инновациялық жұмысты мемлекет тарапынан қолдау туралы» Қазақстан Республикасының заңдары келтірілген. Мемлекетіміздің инновациялық жұмысының әкімшілік және салықтық ынталандыру бағыттары қарастырылған. Ғылым мен инновацияны дамытуға арналған бірқатар шаралар ұсынылған. Отандық компаниялардың инновациялық идеяларын тиімді коммерцияландыру тәжірибесі сараланған. Қазақстандағы ғылыми зерттеулерді коммерциялаудың қолдау жүйесі – Технологиялық даму жөніндегі ұлттық агенттігі (ТДҰА). Инновациялық ғылыми зерттеулерді коммерцияландыруына дәстүрлі көзқарасын толық нормативтік және институционалдық базасын трансформациялау.

Түйін сөздер: коммерциаландыру, инновация, ғылыми зерттеулер, проблема, келешегі, нарық, SWOT-талдау, технология.

A.S. Usmanov

Commercialization of innovative scientific research in kazakhstan: problems and prospects

The article deals with the problems and prospects of commercialization of innovative scientific research in Kazakhstan as a factor in achieving sustainable economic growth and food security of the national economy.Also in this article is a SWOT-analysis of the current state of scientific research commercialization system in Kazakhstan in the form of tables.Indicators of innovation activity in the Republic of Kazakhstan and foreign countries.Also considered ways of improving the efficiency ofthe commercialization of innovative scientific research in the Republic of Kazakhstan.Results laws of the Republic of Kazakhstan "On state support of industrial-innovative activity".Also considered the direction of the administrative and tax incitationfor innovation.Presented a number of measures favoring the development of science and innovation.Experience of domestic companies having an effective commercialization of innovative ideas.The support system of the process of commercialization of scientific research in Kazakhstan - National Agency for Technological Development (NATD).Full traditional approach to the commercialization of innovative scientific research regulatory and institutional framework for transformation.

Key words: Commercialization, innovation, scientific research, problem, prospect, market, SWOT-analysis, technology.

А.С. Усманов

Коммерциализация инновационных научных разработок в Казахстане: проблемы и перспективы

В статье рассмотрены проблемы и перспективы коммерциализации инновационных научных разработок в Казахстане как фактор достижения устойчивого экономического роста национальной экономики и обеспечения продовольственной безопасности страны. Также в данной статье приведен SWOT-анализ текущего состояния системы коммерциализации научных разработок в Казахстане в виде таблицы. Показатели инновационной активности в Республике Казахстан и зарубежных странах. Также рассмотрены пути повышения эффективности коммерциализации инновационных научных разработок в Республике Казахстан. Приведены законыРеспублики Казахстан «О государственной поддержке индустриально-инновационной деятельности». Рассмотрены также направления административного и налогового стимулирования инновационной деятельностистраны.Представлены ряд мер, благоприятствующих развитию науки и инноваций.Опыт отечественных компаний имеющие эффективные результаты коммерциализации инновационных идей.Система поддержки процесса коммерциализации научных разработок в Казахстане - Национальное Агентство по технологическому развитию (НАТР). Полноценная нормативная и институциональная база по трансформации традиционного подхода к коммерциализации инновационных научных разработок.

Ключевые слова: Коммерцияализация, инновация, научная разработка, проблема, перспектива, рынок, SWOT-анализ, технология.

Кіріспе

Бүгінде экономиканың бәсекеқабілеттілігін қалыптастырудағы инновациялық технологиялардың мәні мен рөлін әлемнің барлық елдерінде жете түсінуде. Инновациялық стагнацияны тек инвестициялардың көмегімен жылжыту мүмкін еместігін халықаралық тәжірибе куәландыруда. 1995 ж. “Жасыл кітапта” мазмұндалған Батыс еуропалық сарапшылар комиссиясының пікірінше Еуропалық одақтағы инновацияның жағдайын қанағаттанарлықсыз деп бағалауға болар еді. Бұл көбінесе кәсіпорындардың – тәуекелден жалтару бейімділігімен, сондай-ақ шығармашылық инноваторлар жолында көптеген қағазбастылық, уақытты созу секілді кедергілермен байланысты. Осындай кедергілер адам ресурстары және құқықтық ортаға күш-жігерді үйлестіруге кері әсер етуде, нәтижесінде ғылыми жарылу және технологиялық жетістіктердің коммерциялық жетістікке айналу мүмкіндігін шектейді [1].

Инновациялық ғылыми әзірлемелерді коммерциялау – бұл нарыққа инновациялық өнімді немесе технологияны шығарудың негізгі механизмі, яғни ғылыми идеяның нарықтық өнімге түрленуінің күрделі көп сатылы үрдісі. Ол инновацияны іске асырудан коммерциялық әсер алу мақсатында нарық және бизнес заңдарының терең білімдерін талап етеді.

Бүгінде Қазақстанда қарама-қайшылық жағдай қалыптасқан: елде жеткілікті жақсы ғылыми-техникалық потенциалы бар кезде зерттеу нәтижелерін енгізудің төмен деңгейі орын алуда. Елдің ғылыми-техникалық потенциалы бізге сонау кеңес дәуірінен қалған: ҒЗИ мен университеттері бар, отандық ғылыми патенттер мен әзірлеу-жобалар бар, бірақ өндіріске ендіру іс жүзінде жоқ. Қазіргі уақытта өндірістік және әлеуметтік сфера тарапынан инновациялық қызмет нәтижелеріне сұраныс елдің ғылыми-техникалық потенциалдары мүмкіншіліктерінен артта қалып отыр. Мұндай жағдайдың негізгі себебі отандық өнер тапқыштар мен ғалымдардың инновациялық ғылыми әзірлемелерді коммерциялау қағидаларын жеткіліксіз білуінен болып табылады.

Әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, ғылыми әзірлемелерді коммерциялаудың тиімді жүйесін құрған елдер ғана экономикалық өсудің жоғары қарқынына жетеді. Барлық осы елдердегі негізгі ойыншы ретінде қолдаудың түрлі тетіктері арқылы инновациялық қызметті ынталандыруда едәуір рөл атқаратын мемлекет болды. Қазақстанда ғылыми әзірлемелерді коммерциялизациялау жүйесінің пайда болуы әлеуметтік-экономикалық сипаттағы міндеттерді тікелей немесе жанама шешуге мүмкіндік береді, мысалы, жаңа жұмыс орындарын ашу, экономиканың бәсекеқабілеттілігін арттыру және елдің азық-түліктік қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Мемлекеттің міндеті оның инновациялық идеяларды коммерцияландыру үшін жағдай жасау және оларды коммерциялық жоба ретінде нарыққа шығару, сондай-ақ осы үрдісті бірлі-жарым фактіден жаппай құбылысқа айналдыру.

Қазақстан үшін бұл қысқа мерзімде ауқымды

міндеттерді шешуге күш-жігерін шоғырландыруды білдіреді. Елдің үкіметімен осыған айтарлықтай күш салу қосымшаланғанына қарамастан отандық компаниялар қызметінің инновациялық белсенділігі мен тиімділігін түбегейлі арттыру, инновацияларды пайдалануды ынталандыратын бәсекелестік орта құру әзірге болмады.

Сараптамалық бөлігі. Қазақстан Республикасында инновациялық белсенділік көрсеткіші 2011 ж. 5,7% құрады. Осы кезеңде Германияда бұл көрсеткіш 80% тең болды, АҚШ, Швеция, Францияларда – шамамен 50%, Ресейде – 9,1%. [2].

Әлі де болса негізгі мәселе экономикада инновацияларға деген сұраныстың төмендігі, сонымен қатар оның тиімсіз құрылымы – меншікті жаңа әзірлемелерді ендіруге зиян келтіріп дайын жабдықтарды шетелден сатып алу жағына артық ауытқу болып қалып отыр.

Мұның бәрі бүкіл ұлттық инновациялық жүйенің тиімділігін арттыру қажеттілігіне және атап айтқанда ғылыми зерттеулерді коммерцияландыру жүйесіне негіздейді.

Қазақстанда коммерциялизациялаудың ұлттық жүйесін құрудағы айтарлықтай әлсіз бөлігі – осы үрдіске шағын және орта бизнестің нашар тартылғандығын атап өтуге болады. Қазақстанда инновациялық идеяларды коммерциялизацияландырудың тиімді нәтижелері бар компаниялар жетіп артылады. Компаниялардың тәжірибесі көрсеткендей, инновацияны енгізу мен коммерциялау күрделі үрдіс, және экономикалық тиімділік алу көптеген факторларға, соның ішінде теріс факторлармен тоқайласады. Компаниямен ғылыми жаңалық ашуға Еуразиялық патент алынды. Өйткені Қазақстанда инновациялық өнім өткізу нарығы шектелген, компания осы технологиямен халықаралық нарыққа шығуға тырысқан. Оңтүстік-Шығыс Азия нарықтарына шығуға тырысқаны оңтүстік-кореялық кәсіпкерлермен идея ядросы мен дайындау технологиясын ұрлаумен аяқталды.

Берілген факт технологияларды коммерцияландыру міндеті жеке компаниялар шеңберінен шығып жалпы мемлекеттік міндетке айналғандығын тағы бір рет растайды. Инновациялық ғылыми жобаларды коммерциялаудың ұлттық жүйесін қалыптастырудың жүйелі саясаты отандық өндірушілерді қолдау және қорғауда қажет.

Нәтижелер және талқылау. Қалыптасқан жағдайдың себептерінің бірі Қазақстанда технологияларға негізделген коммерцияландырудың дәстүрлі көзқарасы басым негізделген жағдайда, мемлекеттің рөлі ғылыми идеялар нәтижесін жылжыту сызбасын әзірлеуге көмектесу болып табылады. Бұл жағдайда кәсіпкерлік дағдылардың болмауы кәсіби сарапшының идеяны бағалау қабілеті, оның тәуекелдің алдын алып одан әрі коммерциялық болашағын анықтаумен орны толтырылады. Бірақ бұл көбінесе нарықтық потенциалы бар прогрессивті идеялармен экономикалық жетістікті қамтамасыз етпейді, себебі маркетингтік зерттеулер жеткіліксіз жүргізілуде және өнертапқыштың басқарушылық дағдылары жоқ.

Табысты коммерцияландыру ең алдымен, оның ішінде жаһандық сұранысқа бағытталған бизнесті дамытудың тәжірибелік көрінісін, білім мен дағдыларды талап етеді. Мұндай функциялар коммерциялизациялау үрдісін басқаратын тәжірибелі кәсіпкерлердің немесе бір топ мамандардың қолынан келеді.

Сондықтан Қазақстанда коммерциализациялауды қолдау механизмдері технологияны әрі қарай дамытуға ғана емес, сұранысты меңгеруге, инновациялық бизнесті құру үшін кәсіпкерлік құзіреттілікті дамытуға да бағытталуы қажет. Мұндайда ғылыми жобалар коммерциализациясының саясаты елдегі кәсіпкерлікті қолдаумен тығыз өзара байланыста болуы талап етіледі.

Ізінше, ғылыми жобаларды коммерциализациялаудың дәстүрлі жолынан шығып коммерциялаудың тәжірибелік және клиентке бағытталған үрдісін құруды қамту қажет [3]. Тек осындай жол ғана коммерциализация жүйесінде инновацияның сыни салмағын құру және жедел нәтижелермен кепілдендіре алады. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, ҒЗИ мен университеттердің ғылыми жобаларының тек 10 % ғана нарыққа жетеді, ал экономикалық жетістік бизнестен жиі келеді. Сондықтан, коммерциализация үрдісі жөнінде айтқанда, оны ғылыми ұйымдар мен ЖОО-нан жаңа компания құруға дейінгі қозғалыс үрдісі деп қарастыру ғана емес, қайта іс жүзінде бар фирмалардың жаңа өнімдері мен қызметтерін нарыққа шығару ретінде де қарастыру жөн болар еді.

Бірақ Қазақстанда инновациялық қызмет тиімділігін арттыру үшін мемлекеттік қолдаудың (субсидиялау, жеңілдік несиелеу мен салық салу) дәстүрлі формалары ғана емес, сондай-ақ әлемдік тәжірибеде кеңінен қолданылатын «эксплуатация алшақтығы» деп аталатынды еңсеруге бағытталған инновациялық компаниялармен көрсетілетін қолдау да қажет. Эксплуатациялық

(пайдалану) алшақтығы – құрылған өнертабыстар саны мен өнертабыстардың санымен, іс жүзінде өндіріске енгізілген технологиялар арасындағы алшақтық. Қолдаудың мұндай формалары қатарына ақпараттық және консультативтік (кеңестік) көмек көрсету, отандық және шетелдік өнертабыстарға патенттік өтініштер рәсімдеу, патенттік өтініш үшін құнын төлеу және патенттер үшін жыл сайынғы алымдар, ықтимал бұзушылықтардан меншік құқықтарын қорғау және т.б. атап өтуге болады.

Шын мәнінде көптеген отандық инноваторлар өз өнертабыстары мен технологияларын патенттік қорғаумен, өндірістік құпия, инжинирингтік қызметтермен бекітпей-ақ шетелге сатуға ниеттері басым. Мұндай стратегия жалпыәлемдік тенденциядан ерекшеленеді, яғни заманауи лицензиялық алмасудың өзіне тән қасиеттерінің бірі әлемдік нарықта бәсекелестік артықшылықтарын алу болып табылады.

Инновацияны қолдану үшін басқа бір негізгі шарты болып өндірілетін тауар мен қызметтер сапасына қойылатын, сатып алушылардың жаңа талаптарын әрдайым анықтау мақсатында кәсіпорын мен соңғы тұтынушы арасындағы байланысты жүзеге асыратын маркетинг пен өткізудің тиімді жүйесінің болуы табылады. Бұл шарттың мәні бар, инновация тәжірибесінде «тұтынушыларға жаңа немесе неғұрлым жетілген, оларға пайда әкелетін тауарлар мен қызметтер құру және ұсыну» ретінде жиі анықталады. Инновацияны нарыққа шығарумен байланысты көптеген сәтсіздіктердің болуы, сатып алушыларға жаңа тауар емес жаңа пайда керектігімен және тұтынушылықта емес жаңа білім базасында пайда болуы мамандармен түсіндіріледі. Соңғы уақытта ғылым мен инновацияның дамуына қолайлы мемлекеттен бірқатар шешімдер қабылданды. 2008-2010 жылдары ұжымдық пайдалануға 5 Ұлттық ғылыми зертханалар және жоғары оқу орындарында инженерлік профильдегі 15 зертхана ұйымдастырылып заманауи зерттеу құрал-жабдықтармен жасақталды. 2011 жылы 18 ақпанда ғылымды басқару жүйесінің жаңа моделін қарастыратын, елдегі ұлттық ғылыми жүйені қалыптастыру мен дамытудың негізгі қағидалары мен механизмін анықтау ғылым және ғылыми-техникалық қызмет саласында қатынастарды реттеуге бағытталған «Ғылым туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды [4]. Бұл заңға сәйкес кез келген бағытта шешім қабылдауда ғалымдардың рөлі қағидатты түрде артады, ғылыми-техникалық сараптама жетілдіріледі, зерттеуді қаржыландырудың жаңа жүйесі енгізілді. Елдің ғылыми-техникалық дамуы үшін аса маңызды болатындай аталмыш заңға қосылған мемлекеттік ғылыми ұйымдарға және жоғары оқу орындарына инновациялық кәсіпорын құру құқығын беру механизмі қосылған.

Бірақ Қазақстанда ғылыми әзірлемелерді коммерцияландырудың тиімді жүйесі әлі өз күш-жігерін алмады. Қазақстанда технологияларды коммерциялау жүйесінің ағымдық жағдайына SWOT-талдау жүргізейік.

1-кесте – Қазақстанда ғылыми әзірлемелерді коммерциялау жүйесінің ағымдық жағдайына SWOT-талдау

Әлсіз жақтары: 1) шағын және орта бизнестің инновациялық үрдіске әлсіз тартылуы; 2) НИОКР бюджеттік қаржыландыруға тәуелділігінің жоғары дәрежесі және компаниялардың қаржыландыруға қатысу нашарлығы; 3) ҚР ғылыми әзірлемелерді трансферт және коммерциализациялаумен айналысатын жүйенің, тиімді құрылымның болмауы; 4) НИОКР нәтижелерін коммерциялауда өтілім мен тәжірибенің болмауы, инвесторлар іздеу, халықаралық капитал нарығымен, технология және зияткерлік меншікпен өзара әрекеттің әлсіздігі; 5) Қазақстанда технопарктер қызметінің төмен тиімділігі.	**Күшті жақтары:** 1) елдің жоғары ғылыми-техникалық потенциалы, бірінші кезекте білікті ғылыми-техникалық кадрлардың болуы; 2) НИОКР нәтижелерінің болуы, өндіріске енгізуге дайын зияткерлік меншік және технологияларға құқықтың болуы; 3) бизнес-құрылым және басқа да мүдделі тараптардың жергілікті өнертапқыштардың технологияны коммерциялау бойынша жаңа білімдерін жылдам меңгеруге қабілеттілік және оқуға дайындық; 4) шетелдік ғылыми-зерттеу орталықтары және өнеркәсіптік кәсіпорындарымен әріптестік қатынастар мен іскерлік байланыстардың болуы.
Қауіпсіздік: 1) халықаралық және шетелдік ғылыми ұйымдар, компаниялар тарапынан жоғары бәсекелестік; 2) ғылымды қаржыландырудың жалпы көлемінде мемлекеттік қаржыландырудың елеусіз үлесі; 3) елдің техникалық кенже қалуын нығайту; 4) отандық инновациялық технологиялар мен кадрлардың шетелге кету «ағымы»; 5) өнеркәсіптік секторға инновацияны енгізу бойынша ынталандырудың төмен деңгейі.	**Мүмкіндіктер:** 1) ғылымды және инновацияны дамытуға бағытталған мемлекеттік саясатпен негізделген қолайлы жағдай жасау; 2) инновациялық даму үрдісіне жеке секторлардың ресурстарын жұмылдыру үшін мемлекеттің жеке капиталмен әріптестігін дамыту мүмкіндігі; 3) шағын инновациялық өндірістерді ынталандыру және дамыту.

Мәлімет көзі: талдау мақала авторымен жүргізілді.

Қазіргі уақытта «Индустриалды-инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы жоғары технологиялық өнім өндіруге мақсатталған инновациялық инфрақұрылым мен кәсіпорындарды салықтық және бюджеттік ынталандыруды қарастырады. Сонымен қатар қаржылық институттар арқылы несиелеу, кепілдік міндеттемелер ұсыну және қарыздар бойынша кепілгерлік ұсыну, несиелер бойынша сыйақы мөлшерлемелерін субсидиялау, инженерлік-коммуникациялық инфрақұрылыммен қамтамасыз ету, шетелдік инвестицияларды тарту, отандық өңделген тауарлар, қызмет көрсету және т.б. экспорттарын жылжыту және дамыту [5].

Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі Инновациялық даму Концепциясына сәйкес бұл шаралар инновациялық қызметті әкімшілік және салықтық ынталандырудың келесі бағыттарымен толықтырылады:

– преференциалдық режимдерді әкімшіліктендіру мақсатында әкімшілік және салықтық кодексте инновациялық кәсіпорындар мәртебесін енгізу;

– инновациялық кәсіпорындарды барлық әкімшілік тексерістерден босату жөнінде механизмін дайындау және енгізу және құқықтық алаңда жұмыс істеу үшін кәсіпорынды ынтамен қамту;

– дамудың алғашқы бес жылында инновациялық кәсіпорынға жеңілдік жасау, ерекше салық режимін дайындау және енгізу;

– венчурлік инвестициялауды ынталандырудың салықтық шараларын дайындау және енгізу, сондай-ақ инновациялық инфрақұрылым элементтері.

Ғылыми жобаларды коммерциялау үрдісін жүйелік қолдау үшін Қазақстанда 2012 ж. технологиялық даму жөнінде Ұлттық Агенттік (әрі қарай ТДҰА) құрылған болатын. Бұл ғылыми жобаларды коммерциялауда индустриалды-инновациялық қызметтің субъектісі болатын технологиялық даму бойынша бірыңғай ұлттық оператор. ТДҰА «жігін келтіру» үшін инновациялық даму институттары мен бизнес арасындағы перспективті әзірлемелерді коммерциялизациялаудың перспективті жобалары жөнінде ақпараттармен алмасуды қамтитын өзіндік «инновациялық лифт» құру бойынша міндет жүктелген [3].

Технологиялық дамудың Ұлттық агенттігіне аймақтық инновациялық жүйе деңгейінде негізгі қатысушылардың кешенді бағалауын жүргізу, технологияларды коммерциализациялау бойынша қызметті жүзеге асыратын үздік әріптестерді анықтау міндеттері тұр. Күтілетін нәтижелерді бағалау коммерциализациялау жүйесін әрдайым жетілдіріп отыруда қажет. Жоспарланған нәтижелерді нақты жетістіктермен үнемі салыстыру керек. Параметрлер жүйесі түрлі механизмдер мен олардың ықпалының, әсіресе, анағұрлым табысты механизмдерді ынталандыру және шамалы табыстысын жетілдіру тиімділіктеріне салыстыру жүргізуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Осылайша, клиентке бағытталған (нарықтық) инновациялық ғылыми әзірлемелерді коммерциализациялауға дәстүрлі тәсілден трансформациялау бойынша толыққанды нормативтік және институционалды база құрылды. Осының салдарынан жаңа инновациялық компаниялардың өсуі және іс жүзіндегі кәсіпорындардың инновациялық белсенділіктерінің артуы байқалады, бұл өз кезегінде экспорт құрылымына, еңбекпен қамтудың артуына, бәсекеқабілеттіліктің өсуіне және жалпы біздің елдің азық-түліктік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге қолайлы әсерін тигізеді.

Әдебиеттер

1 Николаев А. Инновационное развитие и инновационная культура, см. http://stra.teg.ru/lenta/innovation/1362.

2 Отчёт о тенденциях развития инноваций в мире и Республике Казахстан. – АО «Национальный инновационный фонд», 2011. Статистический сборник «Наука и инновационная деятельность Казахстана 2007-2011». – Алматы, Агентство РК по статистике, 2012. – С.38.

3 Бишимбаева С. Развитие эффективной системы коммерциализации технологий в Казахстане. / http://www.centrasia.ru (дата обращения 21.12.2012.)

4 Қазақстан Республикасының Заңы «Ғылым туралы» от 18 ақпан 2011 жыл.

5 Қазақстан Республикасының Заңы «Индустриялды-инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау туралы». № 534-IV ЗРК, 9 қаңтар 2012 г. Вечерний Алматы, 9 қаңтар 2012.

References

1 A. Nikolaev Innovative development and innovative culture, see. Http://stra.teg.ru/lenta/innovation/1362.

2 Report on the development trends in the world of innovation and the Republic of Kazakhstan. – JSC "National Innovation Fund", 2011. Statistical Book "Science and Innovation 2007-2011 in Kazakhstan." – Almaty, Republic of Kazakhstan Agency for Statistics, 2012, p.38.

3 Bishimbaeva S. Development of an effective system of technology commercialization in Kazakhstan. / Http://www.centra-sia.ru (reference date of 21.12.2012.)

4 "On Science" Law of the Republic of Kazakhstan dated February 18, 2011

5 The Law of the Republic of Kazakhstan "On state support of industrial innovation." № 534-IV ZRK January 9, 2012 .// Evening Almaty, January 9, 2012.

IRSTI 06.39.02

A. Amirbekova[1]

[1]L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Kazakhstan
E-mail: ainur_amirbekova@yahoo.com

WHY AND TO WHAT EXTENT ARE GLOBAL FORCES LEADING TO A CONVERGENCE IN PUBLIC POLICIES

The study of cross-national policy convergence is at the centre of political science research. This trend is linked to an increased interest in globalization and in the domestic impact of European integration. The paper provides a comparative study of responses of the United Kingdom and France to the common stimulus of structural changes in the telecommunication industry. During the 1980- 1998s these two countries implemented liberalisation and privatisation policies. It will examine how the similarities in outcomes and differences in the process can be explained. The paper will try to find answers for the following question: how do global forces direct policy convergence? To what extent do countries respond for these forces? Does the strong growth of economic and institutional interrelationship between countries lead to increasingly similar policies across countries? What explains the implementation of similar policies across countries? Under which circumstances can we expect that domestic policies converge or diverge?

Key words: policy convergence, globalisation, European integration, cross-national policy convergence, liberalisation, privatisation.

А.С. Әмірбекова

Мемлекеттік саясат конвергенциясына ғаламдық күштер неге және қаншалықты ықпал етеді

Мемлекеттік саясаттың конвергенция құбылысы экономикалық саясат зерттеушілерінің жіті назарында тұр. Бұл факті жаһандануға деген асқан қызығушылық пен еуропалық аймақтың басқа елдерге ықпалына байланысты. Ғылыми жұмыста Ұлыбритания мен Францияның телекоммуникациялық индустриядағы құрылымдық өзгерістеріне арналған салыстырмалы талдау көрсетілген. 1980 – 1998 жылдары бұл елдерде ырықтандыру мен жекешелендіру механизмдері енгізілген болатын. Жұмыста осы елдердің айқындамасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтардың себеп-салдарына талдау жасалған. Ғылыми жұмыста саясат конвергенциясына ғаламдық күштердің қалай әсер ететіндігі, мұндай ықпалға елдердің қалай әрекет ететіндігі, саясаттың өспелі ұқсастығына деген елдер арасындағы экономикалық және институционалдық өзара ықпалдасудың күшейтілген өсуі жүріп жатыр ма, елдердің ұқсас саясаттарын іске асыру қандай себептермен түсіндіріледі, қандай жағдайларда ішкі саясаттың жақындауын немесе керісінше дивергенциясын күтуге болады деген сияқты сұрақтарға жауап табу жолдары қарастырылған.

Түйін сөздер: саясат конвергенциясы, жаһандану, Еуропалық бірігу, саясаттың кросс-ұлттық конвергенциясы, ырықтандыру, жекешелендіру.

А.С. Амирбекова

Почему и насколько глобальные силы способствуют конвергенции государственной политики

Явление конвергенции государственной политики находится под пристальным вниманием исследователей экономической политики. Данный факт связан с повышенным интере-

сом к глобализации и воздействию европейского региона на другие страны. В научной работе представлен сравнительный анализ реакций Великобритании и Франции на структурные изменения в телекоммуникационной индустрии. В 1980-1998 гг. данными странами были внедрены механизмы либерализации и приватизации. В работе проведен анализ причин сходства и различий позиций данных стран. В научной работе предпринята попытка найти ответы на следующие вопросы: как глобальные силы воздействуют на конвергенцию политики, как страны реагируют на данное воздействие, ведет ли усиленный рост экономического и институционального взаимодействия между странами к возрастающей схожести политик, какими причинами объясняется реализация схожих политик в странах, при каких обстоятельствах можно ожидать сближения или, напротив, дивергенции внутренней политики.

Ключевые слова: конвергенция политики, глобализация, Европейская интеграция, кросснациональная конвергенция политики, либерализация, приватизация.

Introduction

The study of cross-national policy convergence is at the centre of political science research. This trend is linked to an increased interest in globalization and in the domestic impact of European integration. As a result, investigations of the origin and main driving forces of cross-national policy convergence are increasing. However, there is still limited understanding of the causes and conditions of convergence [1].

There are numerous studies that modify and to some extent challenge the expectations of cross-national policy convergence through analysis of the extent of policy convergence across countries over time [2], [3]. Underlining the significant differences in national institutions and structures and the varying opportunities for domestic actors, these studies find differences rather than convergences in policy developments in different countries [4].

In the 1980s significant changes in European telecommunications occurred when markets, structured developments in technology and international regulation, together with Europe's lack of competitiveness in high-tech industries *vis-a-vis* the USA and Japan presented a challenge that required an appropriate policy. This challenge resulted from structural developments, for instance "technological innovation, "increasing demand for competitive and specialised services", "globalisation of business", "international deregulation" and "European integration" [5].

The paper provides a comparative study of responses of the United Kingdom and France to the common stimulus of structural changes in the telecommunication industry. During the 1980- 1998s these two countries implemented liberalisation and privatisation policies. It will examine how the similarities in outcomes and differences in the process can be explained. The paper will try to find answers for the following question: how do global forces direct policy convergence? To what extent do countries respond for these forces? Does the strong growth of economic and institutional interrelationship between countries lead to increasingly similar policies across countries? What explains the implementation of similar policies across countries? Under which circumstances can we expect that domestic policies converge or diverge?

The paper is structured as follows. First, the paper will give overview of the theoretical discussion regarding policy convergence and causes of leading global forces. Second, it will address empirical examples deriving hypotheses on the convergence degree and some extent on comparative institutional analysis of two countries in order to understand the degree of converging process. Third, the countries' strategic responses will be analysed. The final section will present conclusions summarising arguments and finding.

I. Theoretical framework

The definition of policy convergence as the rising similarity of policies provides a range of options for evaluating and analysing similarities [6]. According to Colin Bennett's [3], convergence is the emergence of similar definitions of problems, policy goals, instruments, and outcomes across nations, ultimately leading to increasing similarities between nations' policies. A given definition of a problem is considered established, given solutions effective and legitimate, and hence it is understood these 'best practices' ought to be widely diffused adopted. Globalisation and European harmonisation and integration have made domestic politics and international issues more intertwined, further forcing a convergence of national responses to economic issues [5].

There is some question about the extent of convergence between nations. Despite globalisation, research such as the national diversity studies argue for the importance of the national level, where both public and private actors are deeply embedded in and reliant on domestic networks. Each country has its unique mix of economic, political, social, and historical elements. Therefore, each has its own particular legacy in terms of economic organisation, interests and decision-making [5].

Convergence has two possible causes. On the one hand, it is expected that governments with similar ideologies will introduce similar policies. On the other, external circumstances for instance, changes in the global economy may force governments with dissimilar ideologies into similar policies. Concerning telecommunications, in the first situation, one would expect 'neo-conservative regimes' to adopt similar policies. In the second case, technology and markets would be independent variables forcing governments into similar decisions.

Two key factors in evaluating processes of policy convergence are 'causal mechanisms triggering the convergence policy changes across countries' and 'facilitating factors which affect the effectiveness of these mechanisms [4]. For the causal mechanisms, five main factors have been selected in various literatures [3], [7], [8], [2], [9], [1], [4]. First, cross-national policy convergence can be the result of similar but independent responses of different countries to parallel problems [3]. Second, some studies highlight how countries or international organisations may force other countries to adopt particular policies through use of asymmetries in political or economic power, resulting in convergence. Third, international or supranational law can countries have consciously agreed to multilateral negotiations in the harmonisation of national policies. Fourth, competition emerging from increased economic integration of European and world markets may drive the mutual adjustment of policies across countries. Finally, cross-national policy convergence can be caused by transnational communication [1], [4].

Global forces and domestic responses. There is a lively discussion on whether 'nations matter' in an internationalising political economy with respect to the policy options for public and private strategies pursued by leading domestic actors [9], [10]. Two different ways to compare public policies across nations and across sectors have been introduced [11], [12]. Studies on the cross-national convergence or policy sector specify a differentiation in individual countries by sector and rapprochement between the countries across sectors, while studies on national diversity specifies differentiation within individual sectors across nations and convergence across sectors. Two conflicting trends are analysed in the technology industry, which seemingly represent a dilemma for both governments and national corporations, namely the choice between *techno-globalism* and *techno-nationalism* [13].

Since the 1970s, nationally oriented telecommunication sectors in Western Europe have been challenged by 'the impact of technological development', 'the emergence of global and differential communications markets', 'increasing international deregulation', and 'European integration'. These four structural forces push countries to retreat from the heavily protected and politicized monopoly of public services, in favour of an emerging model where there are more opportunities for competition and foreign participation and less government interference [5].

The first challenge to the well-known Post Telegraph and Telephone (PTT) system came from technological developments which led to technology transfer and to the 'upgrading' of the basic telecommunications infrastructure. A second challenge came from business and professional users who complained that their demand for appropriately priced, highly advanced and individual services would not be satisfied in a monopolistic market. International users claimed that the monopolistic control of the public telecommunication services and limitations on developing private networks in Europe prevented the development of new "global" one stop shopping and seamless services. A third reason for restricting the national telecommunications polity in Europe was the challenge posed by the decision of the American government to deregulate its domestic equipment and services market. The fourth structural force was the process of European integration, which pushed for an overhaul of the established PTT-centred system.

II. Introduction to telecommunications

The process of restructuring in European telecommunications started in the early 1980s as national policy makers began to realise that the challenge from structured changes in technology, markets and international norms, together with the lack of European competitiveness in high-tech industries vis-a-vis the USA and Japan required a policy response [5]. The technology, institutional arrangements and decision making in telecommunications had been stable and well organised. The function of the telecommunications systems in West European countries was wholly controlled by government departments or was a

public enterprise, usually known as the PTT, and they were responsible for the postal, telegraph and telephone monopolies, and sometimes also for the public services [5].

In order to identify response levels it is important to examine the strategy of each country. The British strategy of industrial restructuring is market-oriented, with flexible policies of liberalisation, deregulation and privatisation and free trading strategies in the international field. The French response to far-reaching structural changes in the markets and technologies is a strategy of state-controlled adjustment, in which the Government acts as an entrepreneur and executive management in the modernisation of the economy. French government relies on large-scale infrastructural investments, controlling money flows and ownership rights to rationalise its key sectors and create national champions, and protecting the domestic market from foreign investment.

Wim Hulsink [5] points out similarities in the responses of the two countries. For instance, they both abandoned the traditional monopoly and replaced it with a more competitive model. On the other hand, there were significant differences in the degree of implementation and the timing of the structural changes. These differences are the subject of the 'comparative public policy' approach, which Heidenheimer et al. [14] defines as 'the study of how, why and to what effect different governments pursue particular courses of action and inaction'. This approach focuses on how policy outcomes are shaped by each country's distinctive arrangement of political and institutional structures, as for example study cabinets, parliaments, political parties, public bureaucracies, independent regulatory agencies, or courts of law [15].

Liberalisation and privatisation in Britain. Before discussing the established structure and the institutional changes in telecommunication policy in Britain, it is important to draw a picture of the institutional environment and economic situation before the implementation process. The British economy is traditionally described as having an 'international perspective': focus on foreign markets, globally oriented sector, major international investment and domestic and foreign investment. However, its service industries and production is characterized by poor overall economic performance and its foreign competitiveness has been reduced. Britain's industrial and technological base lacked innovative flexibility and suffered from asset sales and short-term profit maximisation [16].

The British political system presents a majoritarian model of democracy, characterised by the concentration of executive power, fusion of power and cabinet dominance, in a one –party government. The economic approach of the UK combines a centre 'liberal' doctrine, leaving most important decisions to markets and companies, with relatively centralised political system. Another economic goal of the government is the promotion of free trade [5].

In the 1980-90s when the 'Thatcherite' Conservatives realized their 'big bang programmes' to reduce barriers to free enterprise, liberal market-oriented policies were enacted. Before 1979, the UK economic policy alternated between market-led and interventionist adjustment strategies, as promoted by 'modest' Conservative and Labour governments. The Thatcherite telecommunications policy is considered a radical privatisation, particularly interesting because the country has played 'the role of policy laboratory for the world' [17].

Extensive deregulatory reform began in 1984. The Post Office and British Telecom (BT) were separated, and BT became a legally independent corporation with shares sold on the stock market. An independent body named Oftel was established and tasked with regulating the liberalised telecommunications market. Most telecommunication market segments were liberalised, with competition introduced in such segments as equipment, enhanced services, mobile communications, voice telephony and basic telephony and basic networks. Market liberalisation was more limited for voice telephony and network provision, with BT competing with the smaller Mercury/Cable & Wireless. In the cellular market, BT's subsidiary Cellnet competed with the new entrant Vadofone. After 1991, however, these markets were further liberalised, and BT, Mercury and Vadafone met with competition from newly licensed operators, including utilities, cable companies, cellular service providers and others [5].

Telecommunications market reform was pushed by a coalition that included the Thatcherite Conservative government, large business users, as well as the administrations of the privatised British Telecom and Cable & Wireless. Supporters argued that reform would result in a favourable business environment, efficiency, choice, market responsiveness and technological innovation. This would strengthen the UK's competitiveness internationally and attract large businesses that were dependent on strong, flexible telecommunications facilities. Further support came from BTTT employees and the public, all of whom took advantage of BTT's stock sales [5].

Liberalisation and privatisation in France. With telecommunication policy, the French government has followed a 'go-it-alone' strategy aimed at promotion of technological autonomy while catching up with international market leaders. France has been described as a 'strong state' society, where central government plays an important role in determining global activities of large industries. The public bureaucracy plays diverse roles in the economic area, described as 'tutor, patron and main risk taker' [18]. Competition, however, is not considered an important element of industrial policy. Traditionally, the economy of France is relatively protected and the French government has kept foreign investment to a minimum, utilising state enterprises to achieve economic goals. French companies have been protected from both national and international market forces throughout protectionist measures and government subsidies.

However, the French government has had to accept increasing international economic flows that limit the national government's manoeuvrability in the domestic market. France also had to implement more market oriented and deregulatory policies and respond to EU directives to liberalize markets. The integration of the French economy with Europe and the globalisation of markets for equipment and services demonstrated the role of the state and the size of the public sector had to be diminished in favour of free trade, competition and privatisation [5].

Since the 1980s, it had been clear that France would have to liberalise its telecommunications sector in order to keep pace with the reforms carried out in the USA, the United Kingdom, and Japan. Relevant actors at the agenda-setting stage ranged from the EC and the Council of Ministers through employees of France Telecommunication. Reforms accelerated when conservative politicians led by Prime Minister Jacques Chirac took power. Cable TV was opened to private competition, and in 1987, the terminal market was liberalised and a private mobile phone company opened. France Telecom (FT) was separated from the postal service and became a public corporation and some of its shares sold on the stock market. Meanwhile, the mobile services and value added services markets were progressively liberalised When the Socialists came to power again 1988, they publicly criticized the liberalisation plans while simultaneously enacting laws that continued those reforms, although at a slower pace [19].

III. Strategic responses of the UK and France

According to Wim Hulsink's [5] analysis, national strategies had a considerable role in shaping and implementing telecommunication policies between 1980-94th. The UK, with its governance regime characterized by market-led adjustment and a relatively open and pluralist political system, has implemented liberalisation and privatisation policies more fully and more speedily than France has. The configuration of political institutions and actors, however, plays an equally important role. As Wim Hulsink [5] writes, a "country's particular response to international techno-economic restricting is shaped by the strategies of key actors and constellations of interests at the sectoral level and institutional 'filters' that select certain issues, arrangements and policy paths, thereby excluding others."

The UK's large-scale reforms were enacted because a coalition of supporters, including both government and industry leaders, united in their conclusion that such reformers were necessary to secure the UK's competiveness. Large international companies demanded improved telecommunication services, and Conservative party officials supported wide-ranging reforms as an answer to those demands. Meanwhile, the financial services industry in London benefitted from stock sales and other business that came from privatisation. The telecommunications companies, including BTT, Mercury/Cable & Wireless, Vodaphone, etc., also supported reform. This coalition excluded, however, unions, residential consumers, the Labour party, and domestic manufactures, who demanded but did not receive such policies as lower tariffs, better labour relations, and domestic manufacturing protections.

Ultimately, the UK became one of the first countries who adjusted its telecommunication regime to new techno-global market conditions. As a result, the early stage of adaptation provided the UK business community comprehensible competitive advantages over France and service industries has strengthened their position vis-a-vis other world centres [5]. This reflects the UK's policy tradition of supporting competition and free markets. The result was the appearance of three multi-national companies in the British telecommunications sector, each of which joined with multiple foreign partners in order to pursue international growth.

France had a more limited response to the international market, attempting to secure national interests, motivate of domestic innovation, and support the international expansions of national champions. The coalition in support of reforms was also weaker in the UK. French businesses had fewer complaints about France Telecom than companies had had about BTT. Large companies were not as united in their awareness of the costs of telecommunication in France. The most important

actor was the Ministry of Economic Affairs, which takes the lead in determining technology policies. The French tradition of deferring to the state in enacting policy helped determine how policy reform would take place. Furthermore, the French did not prioritise competition, but instead favoured state-intervention. The French attempted to turn their own companies into internationally competitive companies through state support, rather than by pursuing partnerships with private foreign companies as the French had.

As argued, the policy responses of the two countries were on different levels due to different variables, including 'sectoral system variables' and 'national institutional variables' [5]. Sectoral system variables refer to the structure of the domestic telecommunication sector and to deliberate choices of leading actors. The national institutional variable refers to the persistent routines and rules of policy-making in telecommunications, economic approach, the economic approach and ideology in telecommunication policy, and position of individual countries in the international political economy.

IV. Discussion

The question can be asked whether the two countries exhibited convergent or divergent approaches in their telecommunications policy. Here we consider the evidence in the field of telecommunications for the idea that the approach of various countries is becoming similar or vice versa, country differences still matter in formulating appropriate policy responses. Despite structural forces pushing for the adaptation of converging and similar adjustment strategies, the UK and France followed individual strategies that reflect different national policy preferences along with different domestic interests and strengths.

While there are a number of similarities between the countries, there are also notable differences in timing and implementation degree of structural reform measures. Britain was a 'first mover,' with a strategy of privatisation and liberalisation in the 1980s, while the French followed with a more patient and less radical approach. The Thatcherite agenda prioritized competition and free trade, and had the goal of making the UK more competitive internationally. The French followed behind the British, with policy goals of 'catching up' with them but without harming the country's own industrial-technological base and with safeguards for France's public service obligations and protecting domestic employment. France continued to combine policy controlled monopoly infrastructure provision and voice telephony with the promotion of competition at all other segments of the market. Although the British chose the path of "creative destruction", stressing the overhaul of existing technologies, markets and regulations, France chose socially acceptable competition, in which the government would protect the vital interests of national stakeholders and internal markets to achieve public policy objectives apart from open competition and free trade.

Despite this, the two countries present an example of economic convergence. The main conclusion was that various economic indicators have been characterized by similar trends in the UK and France. In addition, major differences that existed between the two countries in the 1970s had narrowed by the mid-1990s. Analysis of network operation shows strong similarities in the direction of change in both countries. These findings are key features of national operations – size, modernisation, investment, quality, financial performance and tariffs. For instance, both countries experienced enlargement and modernisation in the telephone networks, implementation of high level of investment, rise in labour productivity and qualitative improvement in the services [20].

Large investments in new technology occurred in both countries. Employment levels in both countries did fall, but worker productivity and service quality rose. Although there differences in how far each country had gone in implementation, several indicators show, the two countries had converged between 1970-97th, with overall differences in their telecommunication sectors, smaller than they had been in 1970. In 1970, the French system had been smaller and less advanced than the British system, with high prices and limited investment in technology. By the end of the 1990s, the two systems were comparable in size, investment levels, technology, and quality of service [20].

Despite each country's particular understanding of the state's role, once each country had begun reforms, those reforms largely continued. Reforms begun in each country in the 1980s continued through the 1990s without major shifts in government policy. The two countries do not seem to show Institutional 'path dependency' [22], as the two countries' policies actually began to converge. France was able to adopt reforms earlier enacted in Britain and successfully implement them domestically despite France's different political situation.

The process of world market integration has reduced the ability of national governments to control their domestic industries. On the other hand, in heavily regulated markets such as telecommunications, financial services and

high technologies, it is almost impossible for foreign firms to gain entrance without joint ventures with domestic partners [22]. Increased economic interdependence at the world level has led to major transnational corporations with branches, agreements and alliances around the world. For example, after the deregulation of the internal market in the USA, leading US firms have acquired minority stakes in a number of European firms in the field of communications and electronics.

The question could be asked, are diverging responses in international telecommunications based on styles of national policies or technical economic problem? The first difference is a country's comparative advantage based on natural resources, level of available skills, technology and capital; especially relationships between the nation's competitive industries, and various macro-economic variables [10]. A second difference is the dimension and openness of the domestic economy [23].

When we analyse process of policy change, a controversial question arises: is it convergence or national divergence that matters most? Wim Hulsink [5] says that they both play a considerable role, but they do at so at different stages in the policy process. Convergence is relevant because all countries feel the impact of international restricting in telecommunications; however, every country meets problems in adjusting new policies and institutional structures to radical changes in technology. National diversity can be distinguished in the implementation stage, when national governments, firms, labour unions, and other actors help determine the actual enforcement of adjustment programmes.

Conclusion

Overall, it is identified to a certain extent, global competition in the telecommunication sectors was considered as pressure to structural adaptation, which later all countries have become forced to change their telecommunication sectors toward privatisation and liberalisation. The techno-economic and international environment may strongly motivate to regulate on national telecommunications regimes, but these do not essentially lead to immediate and identical policy responses as it has happened in the UK and France.

Question arises, what kinds of approaches have been attained by two countries in policy implementation on telecommunications. Despite structural forces, pushing for the adaptation of converging and similar adjustment strategies, moreover the UK and France could follow individual strategies, which reflect different national policy preferences and additional different domestic interests and strengths. Notwithstanding dissimilar institutional mechanisms in the telecommunications sector and political-economic environment in Britain and France economic outcomes resulted by similar trends and developments. The main contrasts were differences in timing and implementation degree, but even so, most differences narrowed later.

Approaches of different countries in telecommunication sectors may become similar or vice versa, and country differences still substance in formulating appropriate policy responses. However, convergence does not mean 'humanisation'. The introduction of competition, the exclusion of market barriers, and the privatisation of former governmental administrations does not mean that in all countries similar market structures will emerge [19].

References

1 Holzinger, K., & Knill, C., Causes and conditions of cross-national policy convergence, Journal of European Public Policy 12:5 October 2005: 775–796

2 Drezner, D., (2001), Globalisation and Policy Convergence, International Studies Association, Blackwell Publisher

3 Bennett, C., (1991), What is Policy Convergence and What Causes it? British Journal of Political Science 21:215-33

4 Knill, C., (2005), Introduction: Cross-national policy convergence: concepts, approaches and explanatory factors, Journal of European Public Policy, 12: 5, 764 — 774

5 Hulsink, W. (1999), Privatization and liberalization in European Telecommunications; comparing Britain, Netherlands and France. London and New York. Routledge

6 Heichel, S., ed., (2005), Is there convergence in convergence research? An overview of empirical studies on policy convergence, Journal of European Public Policy 12:5 October 2005: 817–840

7 DiMaggion, P., & Powell, W., (1983), The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationally in Organizational Field, American Sociological Review 48: 147-60

8 Dolowitz, D., & Marsh, D., (2000), Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making, Governance: An International Journal of Policy and administration, Vol. 13, No. 1 (pp. 5–24), Blackwell Publisher

9 Zysman, J., (1994), How Institutions Create Historically Rooted Trajectories of Growth, Industrial and Corporate Change 3(1): 243-83

10 Porter, M., (1990), The Competitive Advantages of Nations, New York: Free Press
11 Freeman, G., (1985), National Styles and Policy Sectors: Explaining Structural Variation, Journal of Public Policy 5: 467-96
12 Feick, J., (1992), Comparing Comparative Policy Studies a Path Towards Integration? Ournal of Public Policy 12: 257-85
13 Ostry, S., & Nelson, R., (1995), Techno-Nationalism and Techno-Globalism: Conflict and Corporation, Washington: Brooking Institution
14 Heidenheimer, A., ed., (1990), Comparative Public Policy, The Politics of Social Choice in America, Europe and Japan (3rd edition), New York: St Martin's Press
15 Lane, J., & Ersson, S., (1991), Politics and society in Western Europe, (2nd edition), London: Sage
16 Walker, W., (1993), National Innovation Systems: Britain, In R. Nelson (ed.), National Innovation Systems. A Comparative Analysis, Oxford: Oxford University Press
17 Garnham, N., (1990), Telecommunications Policy in the UK, Fabian Society Discussion Paper No. 1, London,: Fabian Society
18 Wright, V., (1984), The government and Politics of France (2nd Edition), London: Hutchinson
19 Schneider, V., 'Institutional Reform in Telecommunications: The European Union in Transnational Policy Diffusion', in Cowles, M., ed., (2001), 'Transforming Europe', New York: Carnell University Press
20 Thatcher, M., (1999), The Politics of Telecommunications: National Institutions, convergence, and Change in Britain and France, Oxford University Press, United States, New York
21 Pierson, P., (1993), When Effects Becomes Cause: Policy Feedback and Political Change, World Politics, 45(1993), 595-628
22 Lindblom, C., (1977), Politics and Market. The World's Political-Economic Systems, New York: Basic Books
23 Katzenstain, P., (1985), Small States in World Markets, Industrial Policy in Europe, Ithaca: Cornell University Press

МРНТИ 06.35.31

А.С. Ахметова[1]

[1]Университет Нархоз,
г. Алматы, Казахстан
E-mail: alf_akhmetova@mail.ru

ПРОБЛЕМЫ УЧЕТА ЗАТРАТ НА ПРОИЗВОДСТВО И ГРУППИРОВКА ЗАТРАТ

Статья посвящена проблемам учета затрат на производство и группировки затрат. В статье рассмотрены в обзорном виде классификации затрат и группировка затрат в трактовке различных авторов. Аспекты понятий учета затрат и калькуляции продукции постоянно стоят в повестке дня дискуссий ученых и практиков. Более того, и в практике эта проблема имеет важное значение, особенно в условиях развития современного бизнеса. Необходимость классифицировать производственные затраты вызвана задачами управления затратами в компаниях с обозначением объектов, функционирующих групп затрат и процессов их формирования. Классификация затрат должна отвечать главной задаче – основываться на признаках, которые позволяют различать затраты для управления ими в целях минимизировать затраты на единицу выпускаемой продукции.

Ключевые слова: учет затрат, классификация затрат, группировка затрат, расходы, затраты.

A.S. Akhmetova

Problems of cost accounting for production and costs grouping

Article is devoted to cost accounting problems on production and groups of costs. In article are considered in a survey type of classification of costs and group of costs in an interpretation of various authors. Aspects of concepts of the cost accounting and calculation of products constantly costs in the agenda of discussions of scientists and practicing. Moreover and in practice this problem is important, especially in the conditions of development of modern business. The necessity of classification of production costs is caused by cost management tasks in the companies with identification of objects, the existing cost groups and processes of their forming. Classification of costs shall answer the main task – to be based on the signs allowing to differentiate costs for management of them for the purpose of minimization of costs per unit of products.

Key words: cost accounting, classification of costs, group of costs, expenses, costs.

А.С. Ахметова

Өндірістік шығындардың есепке алу мәселелері және шығындардың топтауы

Берілген мақалада шығындарды есептеу, өндіріспен шығындарды топтастыру мәселелері қарастырылған. Сонымен қатар, шығындарды топтастыру туралы әдебиетке шолу жүргізілген. Шығындарды есептеу және тауарды калькуляциялау ғалымдар мен кәсіпорындардың назарында. Өндірістік шығындарды топтастыру мәселесінің пайда болуы, объектілерді белгілеу, шығындарды басқару және оларды қалыптастыру болып табылады. Шығындарды топтастырудың басты міндеті тауардың бірлігіне байланысты шығындарды басқару.

Түйін сөздер: шығындарды есептеу, шығындар классификациясы, шығындарды топтастыру, шығыстар, шығындар.

Введение

Актуальность исследования проблем учета затрат, группировки затрат и их классификация не вызывает сомнений. В связи со сменой собственности и многих методических основ поменялись методы учета затрат. Формирование учета затрат на промышленных производствах, имеющих сложную технологическую конфигурацию, испытывают острую необходимость в своевременной экономической и учетной информации, в целях принятия оправданных управленческих решений в оптимизации затрат.

Методика. В своих исследованиях Н.П. Кондраков раскрывает классификацию расходов компании:

– расходы, связанные с продажей и прочим списанием основных средств и иных активов, отличных от денежных средств (кроме иностранной валюты), товаров, продукции;

– штрафы, пени, неустойки за нарушение условий договоров;

– расходы, относящиеся к оплате услуг, предоставляемые кредитной компанией;

– суммы, дебиторской задолженности, по которой истек срок исковой давности, других долгов, невозможных для взыскания, курсовая разница (отрицательная);

– расходы, возникающие как результат от чрезвычайных обстоятельств – стихийного бедствия, пожара, аварий [1, с. 344].

Н.П. Кондраков дает классификацию затрат для исчисления себестоимости по следующим признакам:

– по причастности к себестоимости продукции затраты делят на включаемые и не включаемые в себестоимость продукции;

– по экономическому составу расходы группируются по элементам затрат и статьям калькуляции;

– по экономической роли в осуществлении производства затраты делятся на основные и накладные;

– по составу однородности различают одноэлементные и комплексные расходы;

– по способу включения в себестоимость продукции затраты подразделяются на прямые и косвенные;

– по периодичности затраты делятся на текущие и единовременные;

– по участию в производстве классифицируют производственные и внепроизводственные затраты (расходы периода);

– по результативности различают производительные и непроизводительные затраты;

– по возможности нормирования затраты делятся на нормируемые и ненормируемые;

– по временным периодам реализации затраты подразделяются на затраты предшествующего периода, отчетного периода и будущих периодов [1, с. 346].

Кроме группировки по признакам затраты классифицируются еще в нескольких разрезах, которые предлагает А.Д. Ларионов:

– по технико-экономическому содержанию они делятся на основные и накладные;

– по однородности состава затраты подразделяются на элементные и комплексные;

– по способу включения в себестоимость отдельных видов продукции затраты делятся на прямые и косвенные;

– по отношению к объему производства затраты классифицируются на условно-переменные и условно-постоянные;

– по участию в производственном процессе затраты подразделяются на производственные и коммерческие;

– по целесообразности расходования затраты подразделяются на производительные и непроизводительные;

– по частоте возникновения затраты подразделяются на текущие и единовременные;

– по местам возникновения (центрам ответственности) выделяют расходы в разрезе работника, бригады, участка, цеха и предприятия [2, с. 216].

Н.С. Стражева полагает, что статей затрат, видов расходов существует очень много, поэтому надо знать их классификацию по различным признакам:

– по способу отнесения на себестоимость отдельных видов продукции, прямые и косвенные;

– по отношению к производственному (технологическому) процессу, основные и накладные;

– по единству состава, одноэлементные и комплексные;

– по отношению к объему производства, условно-переменные и условно-постоянные;

– по эффективности, производительные и непроизводительные;

– по возможности нормирования, нормируемые и ненормируемые;

– по периодичности возникновения, текущие и единовременные;

– по участию в процессе производства, производственные и внепроизводственные;

– по отражению в бизнес-плане, планируемые и непланируемые;

– по учету при налогообложении, учитываемые и неучитываемые [3, с. 295].

Результаты и обсуждение. На исследование классификаций затрат российских ученых необходимо сделать вывод, что в Казахстане ведется строгое разделение затрат от расходов, и в группировке затрат это играет важную роль. В российских изданиях нет такого строгого подразделения, а это создает недостоверные показатели в формировании затрат и классификации затрат.

Как, например, классификация расходов организации, приведенная Н.П. Кондраковым, который пишет: «Расходы по обычным видам деятельности формируются из расходов:

– по приобретению сырья, материалов, товаров и материально-производственных запасов;

– по переработке материально-производственных запасов для целей производства продукции, осуществления работ и оказания услуг;

– по продаже продукции (работ, услуг) и товаров» [1, с. 344].

Первые два пункта учитывают затраты, последний пункт учитывает расходы. В этом направлении исследование публикаций отечественных авторов свидетельствуют о четком разделении затрат и расходов.

К.Т. Тайгашинова утверждает: «В определение «затраты» включается уменьшение активов (материалов, денежных средств) или увеличение обязательств (чаще всего краткосрочной кредиторской задолженности по оплате труда и налогам), относящееся к выполнению работ на производстве.

Затраты компании (организации) в денежной форме являются себестоимостью произведенной продукции».

Не следует в полной мере отождествлять понятия «затраты» и «расходы». По стандартам финансовой отчетности «расходы» являются уменьшением дохода за отчетный период в виде выбытия или использования активов, а также происхождения обязательств, приводящих к уменьшению капитала, отличного от распределения капитала между участниками (учредителями) [4, с. 80].

В Казахстане для учета затрат разграничены и выделены счета учета затрат: 8100, 8110, 8200, 8210, 8300, 8310, 8400, 8410, для учета расходов имеются свои счета: 7000, 7010, 7100, 7110, 7200, 7210, 7300, 7310, 7320, 7330, 7340, 7400, 7410 и т.д. [5].

Согласно стандарту расходы, «не включаемые» в производственную стоимость продукции (работ, услуг), признаются как расходы за отчетный период, в котором они были понесены:

– расходы по реализации запасов;

– административные расходы;

– расходы по выплате процентов по финансируемой аренде;

– расходы от изменения справедливой стоимости финансовых инструментов;

– расходы по выбытию активов;

– расходы по курсовой разнице;

– расходы по созданию резервов и списанию безнадежных требований;

– расходы по операционной аренде.

Потери:

– потери от уценки производственных запасов;

– потери от простоев, штрафы, пени, неустойки;

– потери при отсутствии виновных лиц;

– судебные, арбитражные расходы;

– расходы по содержанию законсервированных объектов капитального строительства и основных средств;

– убытки от списания дебиторской задолженности.

Перечень затрат, включаемых в себестоимость продукции, приведен в МСФО №2 «Запасы» [6]. Достоверность включения затрат в себестоимость продукции, работ и услуг играет важную роль в организации учета в бухгалтерии. Рассмотрим особенности состава затрат на данном хозяйстве у товаропроизводителя, не нашедших отражения в МСФО №2 «Запасы».

Это затраты:

– связанные с основанием, подготовкой новых видов продукции – инновационный процесс;

– с изобретениями и рационализацией производства, изготовлением и испытанием опытных образцов новой продукции;

– с организацией презентации продукции и выставок;

– выплаты по авторским вознаграждениям, патенты и авторские (права) свидетельства;

– по обеспечению техники безопасности;

– по оплате за неотработанное время, дополнительные отпуска;

– на воспроизводство основных средств, оборудования, монтаж, пусконаладочные работы.

Сегодня в условиях рынка учетную политику компании необходимо разрабатывать в области организации учета затрат на производство продукции, необходимо осуществлять с учетом составления бизнес-плана в разрезе объекта учета затрат. Назначение бизнес-плана – осуществлять контроль над фактическими затратами, вместе с тем и непредвиденными затратами, управлять процессами производства в разрезе цеха экономическими рычагами, конкретно цифровыми выкладками. Это требование продиктовано «временем» формирования рыночной

экономики в целях обеспечения конкурентоспособности производства продукции, изыскания путей снижения затрат на производство продукции, получения и наращивания дохода [7, с. 25].

Если же рассматривать с позиции управленческого учета, то там своя классификация затрат. Н.П. Кондраков предлагает учет затрат в системе управления себестоимостью продукции: «Основные задачи учета затрат на производство и калькулирование себестоимости продукции – учет объема, ассортимента и качества произведенной продукции, выполненных работ и оказанных услуг и регулирование за выполнением плана по этим показателям; учет фактических затрат на производство продукции и контроль за использованием сырья, материальных, трудовых и других ресурсов за соблюдением установленных смет расходов по обслуживанию производства и управлению, калькулированием себестоимости продукции и контроль за выполнением плана по себестоимости продукции; выявление результатов деятельности структурных подразделений и других центров затрат по снижению себестоимости продукции; выявление резервов снижения себестоимости продукции» [8, с. 353]. Заслуживает одобрения раскрытие ученым понятия центров ответственности и их классификация, и учет затрат по центрам затрат [8, с. 367-369].

Исходя из этого определения, в дальнейшем экологические затраты можем дифференцировать по двум вариантам.

1. Относительно принадлежности к хозяйствующему субъекту: внутренние и внешние экологические затраты.

2. Относительно возникновения затрат: затраты на охрану окружающей среды и затраты на нагрузку на окружающую среду.

Внутренние экологические затраты – это те затраты, которые должна нести компания, их генерирующая. В отличие от них, внешние затраты – это исходящее из экономической деятельности, неохваченное и неоцененное рынком отрицательное воздействие (экологическая нагрузка) на домашние хозяйства, фирмы или общество в форме повышенных затрат или расходов (например, ремонт поврежденных памятников) или нематериальных ограничений (например, отрицательное влияние на здоровье людей, потеря рекреационной функции леса).

Затраты на охрану окружающей среды (их называют и затраты экологической разгрузки) – это оцененные, целенаправленно используемые организацией для охраны окружающей среды на предприятии потребленные товары. Сюда входят:

– инвестиционные и текущие затраты на аддитивную и интегрированную технику по охране окружающей среды (например, затраты на персонал, затраты на ремонтные работы, амортизационные отчисления, процентные платежи);

– затраты на систему экологического менеджмента (например, расходы на содержание ответственного за менеджмент охраны окружающей среды, на литературу, взносы на регистрацию);

– затраты на производственные услуги со стороны (например, государственный контроль, экологическая консультация).

Затраты на нагрузку окружающей среды представляют собой затраты на компенсацию уже возникшего ущерба окружающей среде. Сюда, к примеру, входят:

– экологические налоги, пений, взносы (например, взносы за отходы, пений за нарушение экологического законодательства);

– взносы в экологическое страхование;

– затраты на регулирование нанесённого экологического ущерба (например, возмещение ущерба в рамках материальной ответственности).

Более узкую и широкую классификацию затрат предлагают О.Е. Николаева и Т.В. Шишкова [9, с. 25]. Они обособляют такие дополнительные признаки, как:

– экономическая роль во время производства (основные и накладные затраты);

– метод включения в себестоимость (прямые и косвенные затраты);

– отношение к объему производства (переменные и постоянные затраты).

Г.Г. Серебренников классифицирует затраты сообразно с целями управленческого учета:

1. Калькулирование и планирование затрат:

− входящие и истекшие;

− периодические и распределяемые между остатками готовой продукции, незавершенным производством и реализованной продукцией;

− прямые и косвенные;

− основные и накладные;

− расходы по содержанию и эксплуатации оборудования (РСЭО), общехозяйственные (ОХР), коммерческие (КОМ).

2. Принятие решений:

− переменные и постоянные (условно-переменные, условно-постоянные, прогрессивные и дигрессивные затраты);

− принимаемые и непринимаемые во внимание при принятии решений (релевантные и нерелевантные);

− вмененные;
− безвозвратные (необратимые);
− предельные и приростные
3. Контроль и регулирование затрат:
− контролируемые и неконтролируемые;
− регулируемые нерегулируемые;
− нормативные (сметные) и фактические [10].

М.Н. Кондратьева предлагает свою классификацию затрат:

По экономической роли в течение производства затраты подразделяются на основные и накладные. По методу отнесения затрат на производство конкретного продукта обособляют прямые и косвенные затраты. По отношению к объему выпуска продукции затраты классифицируются на переменные и постоянные [11, с. 116].

Глубокое исследование в этой области проводилось учеными Казахстана в области совершенствования группировки распределения затрат в результате классификации затрат.

В.К. Радостовец предлагает: «Классификация – это расчленение и объединение различных затрат в определенные группы, однородные по определенному признаку» [12, с. 6]. Расчленение – это организация аналитического учета по экономическим элементам или статьям затрат.

К.Т. Тайгашинова отмечает в своих исследованиях: «Под классификацией производственных затрат следует понимать систематизацию и группировку затрат в регулировании себестоимости продукции или услуг независимо от многообразия отраслей экономики. Структуризация производственных затрат по способу классификации способствует применению единых показателей в учете, планировании и управлении производством, более того, управлению этими затратами» [13, с. 26].

К.Т. Тайгашинова раскрывая классификацию затрат в производственном учете [13, с. 88-95], предлагает классификацию затрат в управленческом учете, где отмечает: «Классификация затрат в управленческом учете весьма разнообразна и зависит от того, какую управленческую задачу необходимо решить. В этой связи к основным задачам управленческого учета относят:

– расчет себестоимости произведенной продукции и определение размера полученного дохода;

– принятие управленческого решения и планирования;

– контроль и регулирование производственной деятельности центров ответственности.

Решению каждой из поставленных задач соответствует своя классификация.

В этой связи группировка затрат является важным элементом управленческого учета, необходимого для совершенствования контроля и управления основными и накладными затратами [4, с. 95-96].

В.Л. Назарова в своих исследованиях предлагает:

– группировка затрат для калькулирования и оценки произведенной продукции;

– группировка затрат для принятия решений и планирования;

– группировка затрат для осуществления процессов контроля и регулирования в целях управления затратами [14, с.515-516].

Заключение

По нашему мнению, учёт экологических затрат – это внутренний инструмент компании, который служит для учёта всех тех затрат, которые возникают в результате воздействия фирмы и его изделий на окружающую среду. В отличие от специфических инструментов экологического менеджмента, учёт экологических затрат базируется на имеющейся на производстве системе бухучета и выражает процессы, связанные с окружающей средой. А классификация затрат – это систематизация затрат по видам выпускаемой продукции. Классификация затрат, эксплуатируемая для организации управленческого и производственного учета в компании, является важным инструментом для формирования системы управления затратами и принятия правильных управленческих решений. На основе глубокого исследования нами сделана попытка составить свою классификацию затрат по признакам, которые представлены в таблице 1.

По экономической роли в процессе производства затраты подразделяются на основные и накладные; по способу отнесения на себестоимость продукции – на прямые и косвенные; по составу затрат – на одноэлементные и комплексные; по отношению к объему производства – переменные и постоянные; по периодичности возникновения затрат – на текущие и единовременные; по функциям управления – на производственные, административные, коммерческие; по эффективности назначения – производительные и непроизводительные; по возможности контроля – на регулируемые и нерегулируемые, по степени усреднения – на общие и средние; по порядку отнесения затрат на период генерирования дохода – на продукцию и период. Цели

классификации затрат – это свершение правильной группировки затрат для выявления более достоверной картины величины себестоимости выпускаемой продукции (работ, услуг) и принятие управленческих решений по улучшению качества применения производственных затрат.

Таблица 1 – Классификация затрат на производство по признакам

	Классификационная группа	Затраты
1	2	3
1	По экономической роли в процессе производства	Основные Накладные
2	По способу отнесения на себестоимость продукции	Прямые Косвенные
3	По составу (однородности) затрат на производство	Одноэлементные Комплексные
4	По отношению к объему производства продукции	Переменные Постоянные
5	По периодичности возникновения затрат на производство	Текущие Единовременные
6	По мере участия в процессе производства (по функциям управления)	Производственные Административные Коммерческие
7	По эффективности назначения затрат	Производительные
8	По роли участия в процессе производства	Непроизводительные
9	По возможности контроля над затратами	Регулируемые Нерегулируемые
10	По степени усреднения затрат на производство	Общие Средние
11	По порядку отнесения затрат на период генерирования дохода	На продукцию На период
Примечание: составлена автором		

Литература

1 Кондраков Н.П. Бухгалтерский учет: учеб. пособие. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА – М, 2011. – 832 с.

2 Ларионов А.Д. Бухгалтерский учет: учебник. – М.: ТК Велби, издательство Проспект, 2008. – 360 с.

3 Стражева Н.С. Бухгалтерский учет: учеб.-метод пособие/ Н.С. Стражева, А.В. Стражев. – 13-е изд. стереотип. – Минск: Современная школа, 2010. – 672 с.

4 Тайгашинова К.Т. Управленческий учет: учеб.пособие – Алматы: Экономика, 2008. – 333 с.

5 Типовой план счетов бухгалтерского учета. http://www.buh-info.kz

6 Международный стандарт финансовой отчетности (IAS) 2 «Запасы» https://online.zakon.kz

7 Тайгашинова К.Т. Калькуляция себестоимости продукции, выполненных услуг и работ. – Алматы: ТОО «Издательство ЛЕМ», 2012. – 320 с.

8 Кондраков Н.П. Бухгалтерский (финансовый, управленческий) учет: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2012. – 504 с.

9 николаева О.Е., Шишкова Т.В. Управленческий учет: учебник. – М.: УРСС, 2000. – 368 с.

10 Серебренников Г.Г. Основы управления затратами предприятия: учебное пособие / Г.Г. Серебренников. – 2-е изд., стер. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009. – 80 с.

11 Кондратьева М. Н. Экономика предприятия: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – Ульяновск: УлГТУ, 2008. – 241 с.

12 Радостовец В.К. Калькуляция себестоимости продукции в сельскохозяйственных предприятиях: учебное пособие для с/х вузов. – М.: Статистика, 1976. – 166 с.

13 Тайгашинова К.Т. Теория и методология учета затрат и калькуляция продукции, работ и услуг: учебное пособие. / К.Т. Тайгашинова. – Алматы: Экономика, 2014. – 137 с.

14 Назарова В.Л. Бухгалтерский учет: учебное пособие. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2011. – 624 с.

References

1 Kondrakov N.P. Byhgalterskii ychet: Ycheb. posobie. – 6-e izd., pererab. i dop. – M.: INFRA – M, 2011. – 832 s.

2 Larionov A.D. byhgalterskii ychet: ychebnik. – M.: TK Velbi, izdatelstvo Prospekt, 2008. – 360 s.

3 Strajeva N.S. Byhgalterskii ychet: ycheb.-metod posobie/ N.S.Strajeva, A.V.Strajev. – 13-e izd.stereotip. – Minsk: Sovremennaya shkola, 2010 – 672 s.

4 Taigashinova K.T.Ypravlencheskii ychet: Ycheb.posobie – Almati: Ekonomika, 2008. – 333 s.

5 Tipovoi plan schetov byhgalterskogo ycheta. http://www.buh-info.kz

6 Mejdynarodnii standart finansovoi otchetnosti (IAS) 2
«Zapasi» https://online.zakon.kz

7 Taigashinova K.T. Kalkylyaciya sebestoimosti prodykcii, vipolnennih yslyg i rabot. – Almati: TOO «Izdatelstvo LEM», 2012. – 320 s.

8 Kondrakov N.P. Byhgalterskii (finansovii, ypravlencheskii) ychet: ychebnik. 2-e izd., pererab. i dop.-M.: Prospekt, 2012. – 504 s.

9 Nikolaeva O.E., Shishkova T.V. Ypravlencheskii ychet: Ychebnik. – M.: YRSS, 2000. – 368 s.

10 Serebrennikov G.G. Osnovi ypravleniya zatratami predpriyatiya: Ychebnoe
posobie / G.G. Serebrennikov. – 2-e izd., ster. – Tambov: Izd-vo Tamb. gos. tehn. yn-ta, 2009. – 80 s.

11 Kondrateva M. N. Ekonomika predpriyatiya: Ychebnoe posobie dlya stydentov visshih ychebnih zavedenii. – Ylyanovsk: YlGTY,2008. – 241 s.

12 Radostovec V.K. Kalkylyaciya sebestoimosti prodykcii v selskohozyaistvennih predpriyatiyah: Ychebnoe posobie dlya s/h vyzov. M.: Statistika, 1976. – 166 s.

13 Taigashinova K.T. Teoriya i metodologiya ycheta zatrat i kalkylyaciya prodykcii, rabot i yslyg: Ychebnoe posobie. / K.T.Taigashinova . – Almati: Ekonomika, 2014. – 137 s.

14 Nazarova V.L. Byhgalterskii ychet: Ychebnoe posobie. – Almati: Almatikitap baspasi, 2011. – 624 s.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ

Абжанов С.А. – магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Аймурзина Б.Т. – экономика ғылымдарының докторы, доцент, Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті

Айтбембетова А.Б. – экономика ғылымдарының докторы, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Айтуганова З.Ш. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Акимбаева Қ.Т. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Алиева Б.М. – экономика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Алтынбекова Г.А. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Амирбекова А. С. – PhD докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Андыбаева Г.Т. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., Нархоз университеті

Арзаева М.Ж. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Арын Ә.А. – PhD докторанты, ББМ «Алматы Менеджмент Университеті»

Асилова А.С. – экономика ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Аскарова Ж.А. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Ахметова А.С. – PhD докторанты, Нархоз университеті

Ахметова З.Б. – экономика ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Баймуханова С.Б. – экономика ғылымдарының кандидаты, профессор м.а., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Бакирова Б.А. – аға оқытушы, Каспий университеті

Барышева С.К. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., Нархоз университеті

Бауэр М.Ш. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, Сәкен Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті

Баяндин М.А. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, Инновациялық Еуразия университеті

Бейжанова А.Т. – экономика ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Бейсенбаева А.К. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Бекзатова Б.Б. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Бимағамбетова Ж.Қ. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Блембаева А.Н. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Бодаубаева Г. А. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Экономика институты

Дарибеков С.С. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Мемлекеттік Университеті

Джакишева У.К – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Досаева А.Ж. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Нархоз университеті

Дубина И.Н. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, Алтай мемлекеттік университеті

Ережепова А.А – экономика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Ермекбаева Б.Ж. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Есимжанова С.Р. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, Нархоз университеті

Есмурзаева А.Б. – PhD докторанты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Еспанова А.С. – оқытушы, Тараз мемлекеттік педагогикалық институты

Жайшылык А.П. – PhD докторы, профессор, Нанкин ғылым және технология университеті, Экономика және Менеджмент мектебі

Жайшылық Н.П. – магистрант, Нанкин ғылым және технология университеті, Экономика және Менеджмент мектебі

Жанқарақызы А. – PhD докторанты, «Тұран-Астана» университеті

Жолдасова А.Ж. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Заболотникова В.Д. – аға оқытушы, «Туран» Университеті

Зайцева Н.В. – ассистент, Белгород кооперация, экономика және құқық университеті

Иляшова Г.К. – PhD докторанты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Исаева А.А. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Искаков Б.М. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Тұран-Астана» университеті

Кабылкайраткызы Р. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Казбекова Ж.Б. – PhD докторы, доцент м.а., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Кайнарбаева Г. – PhD докторанты, «Тұран-Астана» университеті

Калмакова Д.Т. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Каримова М.Д. – PhD докторы, Қазақ мемлекеттік қыздар университеті

Кирдасинова К.А. – экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Когут О.Ю. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Кожамкулова Ж.Т. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Кондыбаева С.К. – PhD докторы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Кукиев А.Д. – оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Кулмаганбетова А.С. – докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Кутпанова К.А. – оқытушы, «Нархоз» университеті

Лифан Сюй – PhD докторы, профессор, Нанкин ғылым және технология университеті, Экономика және Менеджмент мектебі

Мустафана А.К. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Набиев Е.Н. – экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Мемлекеттік Университеті

Нарынбаева А.С. – экономика ғылымдарының кандидаты, профессор м.а., Инновациялық Еуразия университеті

Нургалиева Г.К. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Нуркашева Н.С. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Нархоз» университеті

Нурсейтова Г.Б. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Окутаева С.Т. – аға оқытушы, Сәкен Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті

Оралбаева Ж.З. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Оспанов С.С. – профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Пралиева С.Ж. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Туран» Университеті

Рахимова А.Н. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Рахметулина Ж.Б. – экономика ғылымдарының кандидаты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Садыханова Г.А. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Садыханова Д.А. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Сансызбаева Г.Н. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Сансызбаев С.Н. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Тұран» университеті

Саргаева Н.Ю. – экономика ғылымдарының кандидаты, МҚШ бойынша ЖҚ «Рудный индустриялық институты»

Сейдалиева Д.А. – PhD докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Сейдахметов А. – экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Нархоз университеті

Сокира Т.С. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Сун Фанг – PhD докторы, профессор, Нанкин ғылым және технология университеті, Экономика және Менеджмент мектебі

Тасбулатова У.А. – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Тлеппаев А.М. – PhD докторы, доцент м.а., Қазақ-неміс университеті

Товма Н.А. – PhD докторы, доцент м.а., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Токтасынова А.А – магистрант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Төлегенова Р.Ә. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Нархоз университеті

Турлыбекова А.Ж. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Тышқанбаева М.Б. – физика-математика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Усманов А.С. – PhD докторанты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Череп А.В. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, Запорож Ұлттық университеті

МАЗМҰНЫ–СОДЕРЖАНИЕ

Сансызбаева Г.Н., Сансызбаев С.Н.
Анализ состояния водных ресурсов Республики Казахстана и их использование.....4

Есимжанова С.Р.
Реформирование организации оплаты труда в здравоохранении Республики Казахстан 11

Дубина И.Н., Рахметулина Ж.Б., Кулмаганбетова А.С.
Инновациялық әлеуеттің маңызды факторы ретінде зияткерлік капиталды бағалау:
міндеттері, әдісі және құралдары 16

Bayandin M.A., Narynbayeva A.S.
The conditions and tendencies of the development of the tax system in agriculture of the EAEC countries 24

Джакишева У.К., Череп А.В.
Индустриально- инновационное развитие Республики Казахстан в условиях модернизации экономики.....32

Бауэр М.Ш., Окутаева С.Т.
Государственная поддержка развития отрасли животноводства в Республике Казахстан:
направления и результаты 36

Аймурзина Б.Т., Асилова А.С.
Финансовая и налоговая политика в экономическом развитии Казахстана 44

Айтбембетова А.Б., Алтынбекова Г.А.
Жаһандану жағдайындағы ұлттық экономика қауіпсіздігі 50

Оспанов С.С., Кондыбаева С.К.
Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясаты негізінде тұрғын үй бағасын
нақтылаудың оптимизациялық-эконометрикалық моделі.....57

Kirdasinova K.A., Seidaliyeva D.A., Sargayeva N.Y.
Research of innovative activity of enterprises of the Republic of Kazakhstan 64

Набиев Е.Н., Дарибеков С.С.
Внешняя торговля транспортными услугами Казахстана: состояние и перспективы развития 72

Kondybayeva S.K., Ospanov S.S., Sadykhanova G.A.
The theoretical aspects of realization new approaches of housing (the real estate) policies in Republic of Kazakhstan..... 78

Сейдахметов А., Тышқанбаева М.Б.
Экономиканың кластерлік дамуы: ерекшеліктері және басымдықтары 84

Баймуханова С.Б.
Бухгалтерлік есептегі интеграциялық процестерге икемделе даму механизмдері 90

Tulegenova R.A.
The main directions for improving tax policy of small and medium businesses.....95

Бейсенбаева А.К., Досаева А.Ж.
Экологиялық шығындардың есебін жетілдіруді ұйымдастыру.....99

Сокира Т.С.
О международном опыте оценки эффективности event'a.....103

Askarova Zh.A.
The enterprise value in assessing of the cost method 111

Кожамкулова Ж.Т.
Маркетинг туристских территорий в создании привлекательного имиджа региона 115

Нурсейтова Г.Б.
Жобаны басқарудағы компьютерлік технологиялар.....121

Tulegenova R.A.
The organization of accounting and public audit in budget organizations 125

Arzayeva M.Zh., Sadykhanova D.A.
Effect of the tax burden on the activities of business entities.....130

Pralieva S.G., Zabolotnikova V.D., Assilova A.S.
Development of the Islamic financial services industry 134

Нуркашева Н.С., Кукиев А.Д.
Құрылыс саласын басқарудағы бюджеттеу жүйесі 139

Искаков Б.М., Жанқарақызы А.
Инвестициялық жобаның тиімділігін бағалау 144

Искаков Б.М., Кайнарбаева Г.
Кәсіпорындардағы шығындарды басқару мен талдаудың негізгі аспектілері.....151

Нурсейтова Г.Б., Есмурзаева А.Б.
Жобалық менеджмент бәсекеге қабілеттілікті басқарудың заманауи инструменті ретінде.....158

Tovma N A.
Energy economics and development.....163

Андыбаева Г.Т.
Агрөнеркәсіптік кешен ұйымдарында шаруашылық қызметті талдау ерекшеліктері.....166

Барышева С.К., Турлыбекова А.Ж.
Аудит собственного капитала: задачи и основные процедуры проверки.....171

Оралбаева Ж.З., Еспанова А.С.
Басқару шешімдерін қабылдауда маржиналдық талдауды қолдану ерекшеліктері 177

Асилова А.С., Арын Ә.А.
Анализ доходной и затратной частей государственного бюджета Республики Казахстан.....183

Tovma N.A., Tleppaev A.M.
Forecasting and analysis of energy consumption 190

Tovma N A., Akimbaeva K.T.
Improvement of quality analysis.....195

Бейжанова А.Т., Ахметова З.Б.
Маркетингтік технологиялардың мәні және мазмұны 199

Ermekbaeva B.Zh., Tasbulatova U.A.
Financial resources of small and medium business: types, forming sources.....205

Kazbekova Zh.B., Kalmakova D.T.
Theoretical approaches to the determination of tax potential 210

Zhaishylyk N.P., Sun Fang
Expanding Kazakhstan's agricultural exports: Opportunities and Challenge 217

Ермекбаева Б.Ж., Блембаева А.Н.
Салықтық әкімшіліктендірудің тиімділігін арттыру мәселелері 222

Kazbekova Zh.B., Rakhimova A.R.
Problems of funds' formation and use of local budgets in Kazakhstan 227

Zhaishylyk A.P., Lifan Xu
Development and competitiveness of small and medium enterprises in Kazakhstan 234

Алиева Б.М.
Роль новых банковских продуктов в повышении качества услуг коммерческих банков в условиях кризисного состояния экономики 240

Бакирова Б.А., Каримова М.Д.
Еуразиялық экономикалық одақ экономикалық өсудің факторы ретінде 247

Алиева Б.М.
Программа «Народное IPO» в Казахстане: возможности и риски 253

Нургалиева Г.К., Кутпанова К.А.
Аутсорсинг – бухгалтерлік есеп пен ішкі аудитті ұйымдастырушы жүйе ретінде 258

Садыханова Г.А., Иляшова Г.К.
Қазақстандағы өзін-өзі жұмыспен қамтудың даму сипаты 263

Aituganova Z.Sh., Abzhanov S.A.
Ways to improve the mechanism of investment attraction to economy of Kazakhstan 269

Бодаубаева Г.А., Жолдасова А.Ж.
Жастар кәсіпкерлігінің негізгі мәселелері және оны жүйелі қолдау 274

Ermekbaeva B.Zh., Tasbulatova U.A.
The role of financial incentives – as SMB development factor 279

Sadykhanova G., Bimagambetova Zh.
Application of innovation in formation of company's development strategy: international experience 284

Ережепова А.А., Токтасынова А. К.
Опыт использования инновационных технологий в аграрном секторе Республики Казахстан: на примере СПК «Аманкелді» 289

Kondybayeva S.K., Kabylkairatkyzy R.
Global energy consumption and importance of renewable resources 295

Исаева А.А., Акимбаева К.Т.
Ақша қаражаттары қозғалысы туралы есептілікте ақша қаражаттарының көрініс табуы 300

Kogut O.U., Bekzatova B.B.
Order of forming of accounting of the income at the entity and the principles of their classification 305

Mustafina A.K.
Land tax: source of replenishment, and an incentive to improve land use 311

Зайцева Н.В.
Трансформация мировоззрения в процессе перехода к рыночной экономике 316

Усманов А.С.
Қазақстандағы инновациялық ғылыми зерттеулерді коммерцияландыру: проблемалары мен келешегі 321

Amirbekova A.
Why and to what extent are global forces leading to a convergence in public policies 327

Ахметова А.С.
Проблемы учета затрат на производство и группировка затрат.....335

Авторлар туралы мәлімет.....342

CONTENTS

Sansyzbayeva G.N., Sansyzbayev S.N.
Analysis of a condition of water resources of the Republic of Kazakhstan and their use 4

Esimzhanova S.R.
Reform of the organization a salary in healthcare the Republic of Kazakhstan 11

Dubina I., Rahmetulina Zh., Kulmaganbetova A.
Evaluation of intellectual capital as an important factor of innovation potential: objectives, methods and tools..... 16

Bayandin M.A., Narynbayeva A.S.
The conditions and tendencies of the development of the tax system in agriculture of the EAEC countries 24

Dzhakysheva U.K., CherepA.V.
Industrially-innovative development of Kazakhstan in the conditions of modernisation of economy 32

Bauer M.Sh., Okutayeva S.T.
State support of the livestock industry in the Republic of Kazakhstan: trends and results 36

Aimurzina B.T., Assilova A.S
Financial and tax policy in the economic development of Kazakhstan 44

Aitbembetova A.B., Altynbekova G.A.
National economic security of the state in the context of globalization 50

Ospanov S.S., Kondybayeva S.K.
Optimizing econometric model of determination of cost of housing on the basis of state policy of Republic of Kazakhstan 57

Kirdasinova K.A., Seidaliyeva D.A., Sargayeva N.Y.
Research of innovative activity of enterprises of the Republic of Kazakhstan 64

Nabiev E.N., Daribekov S.S.
Foreign trade in transport services of Kazakhstan: current state and prospects of development 72

Kondybayeva S.K., Ospanov S.S., Sadykhanova G.A.
The theoretical aspects of realization new approaches of housing (the real estate) policies in Republic of Kazakhstan 78

Seidakhmetov A., Tyshkanbayeva M.B.
Trends of cluster development of Kazakhstan's economy 84

Baimukhanova S. B.
Adaptive mechanisms of development of integration processes in accounting 90

Tulegenova R.A.
The main directions for improving tax policy of small and medium businesses 95

Beysenbaeva A.K., Dosayeva A.
Perfection of organization of account of ecological expenses 99

Sokira T.S.
The international experience of assessing the effectiveness of event 103

Askarova Zh.A.
The enterprise value in assessing of the cost method 111

Kozhamkulova Zh.T.
Marketing of tourist areas in creating of attractive image of the region....115

Nurseytova G.B.
The computer technologies in project management 121

Tulegenova R.A.
The organization of accounting and public audit in budget organizations 125

Arzayeva M.Zh., Sadykhanova D.A.
Effect of the tax burden on the activities of business entities....130

Pralieva S.G., Zabolotnikova V.D., A.S. Assilova
Development of the Islamic financial services industry 134

Nurkasheva N.S., Kukiev A.D.
Budgeting system in the management of the construction industry 139

Iskakov B.M., Zhankarakyzy A.
Evaluating the effectiveness of the investment project....144

Iskakov B.M., Kainarbaeva G.
Basic aspects of analysis and management by expenses on enterprises....151

Nurseytova G.B., Yesmurzayeva A.B.
The project management as a modern management's tool of competitiveness 158

Tovma N A.
Energy economics and development....163

Andybaeva G.T.
Features of the analysis of economic activity in the organizations of agro-industrial complex....166

Barysheva S.K., Turlybekova.Assel
Equity audit: challenges and basic verification procedures 171

Oralbaeva Zh.Z., Yespanova A.
Peculiarities of marginal analysis in decision-making....177

Assilova A.S., Aryn A.A.
Analysis of revenues and expenditures of the state budget of the Republic of Kazakhstan....183

Tovma N.A., Tleppaev A.M.
Forecasting and analysis of energy consumption 190

Tovma N A., Akimbaeva K.T.
Improvement of quality analysis....195

Beyzhanova A.T., Ahmetova Z.B.
The meaning and content marketing technology 199

Ermekbaeva B.Zh., Tasbulatova U.A.
Financial resources of small and medium business: types, forming sources....205

Kazbekova Zh.B., Kalmakova D.T.
Theoretical approaches to the determination of tax potential....210

Zhaishylyk N.P., Sun Fang
Expanding Kazakhstan's agricultural exports: Opportunities and Challenge.....217

Ermekbaeva B.Zh., Blembaeva A.N.
Problems of increasing the efficiency of tax administration.....222

Kazbekova Zh. B., Rakhimova A.R.
Problems of funds' formation and use of local budgets in Kazakhstan.....227

Zhaishylyk A.P., Lifan Xu
Development and competitiveness of small and medium enterprises in Kazakhstan 234

Alieva B.M.
The role of new banking products to improve the quality of services of commercial banks in a crisis state of the economy.....240

Bakirova B.A., Karimova M.D.
Eurasian economic union as a factor of economic growth 247

Alieva B.M.
The program "National IPO» in Kazakhstan: Opportunities and Risks 253

Nurgalieva G. K., Kutanova K. A.
Outsourcing - as system of the organization of the accounting account and internal audit.....258

Sadykhanova G.A., Ilyashova G.K.
The development of self-employment in Kazakhstan 263

Aituganova Z.Sh., Abzhanov S.A.
Ways to improve the mechanism of investment attraction to economy of Kazakhstan 269

Bodaubaeva G. A., Zholdassova A. Zh.
System support and main problems of youth entrepreneurship.....274

Ermekbaeva B.Zh., Tasbulatova U.A.
The role of financial incentives – as SMB development factor.....279

Sadykhanova G., Bimagambetova Zh.
Application of innovation in formation of company's development strategy: international experience.....284

Yerezhepova A.A., Toktassynova A.K.
An experience of the using of innovative technologies in the agricultural sector of the republic of Kazakhstan for example of production agricultural cooperative "Amankeldy" 289

Kondybayeva S.K., Kabylkairatkyzy R.
Global energy consumption and importance of renewable resources.....295

Isseyeva A.A., Akimbaeva K.T.
The reflection of cash in the statement of cash flows 300

Kogut O.U., Bekzatova B.B.
Order of forming of accounting of the income at the entity and the principles of their classification 305

Mustafina A.K.
Land tax: source of replenishment, and an incentive to improve land use 311

Zaitseva N.V.
Transformation of philosophy in the process of transition to a market economy.....316

Usmanov A.S.
Commercialization of innovative scientific research in kazakhstan: problems and prospects 321

Amirbekova A.
Why and to what extent are global forces leading to a convergence in public policies 327

Akhmetova A.S.
Problems of cost accounting for production and costs grouping.....335

Авторлар туралы мәлімет.....342